శోభాయమానంగా ఎన్నో మైళ్లు ముందుకు

ఎట్టి దుస్తర పరిస్థితులలోనైనా సరే స్టాండర్డ్ వాన్‌గార్డ్ మార్క్ III ని నడపటము ఆనంద దాయకము. నిరాటకంగా తిరిగే 2 లిటర్ల ఇంజను తక్కువ వ్యయంతో, ఎంతో ఎక్కువ శక్తిని కలిగిస్తుంది. దీని అసాధారణమైన రోడ్డు పట్టు, నమ్మకమైన స్టీరింగ్, దీర్ఘ ప్రయాణాలలో కల్గే ఆయాసాన్ని తగ్గింపజేస్తాయి.

స్టాండర్డ్ వాన్‌గార్డ్ మార్క్ III

దీ యూనియన్ కంపెనీ (మోటార్స్) ప్రైవేట్ లిమిటెడ్

మద్రాసు — బెంగుళూరు — ఓరకమండలం

SMZ 33A-TEL

ఉగాది

ఆంధ్రపత్రిక

[నలువది తొమ్మిదవ ఉగాది సంచిక]

విలంబ సంవత్సరాది సంచిక

[1958-59]

*

సంపాదకుడు:
శివలెంక శంభుప్రసాద్

*

[వెల: రూ. 2]

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున ముద్రితము

త్వరలో
విడుదల!
విజయావారి
అప్పుచేసి
పప్పుకూడు
డైరెక్షన్...... ప్రసాద్
నిర్మాతలు...... నాగిరెడ్డి & చక్రపాణి

ADVERTISERS' INDEX

49
సంచిక

ఆంధ్రపత్రిక

సంవత్సరము
1958-59

విలంబి ఉగాది సంచిక

విషయానుక్రమణిక

త్రివర్ణ చిత్రములు

నూత్న సృష్టి

చిత్రకారుడు : శ్రీ విల్లటూరి పూర్ణానందశర్మ

ఓమ్

ప్రస్తావన

సూర్యకుటుంబ గ్రహకూటమి ఈ విశాల విశ్వంలో బిందుప్రాయమైనది. విశ్వానికీ సూర్య కుటుంబానికీ ఉండే అంతరాన్ని అవగతం చేసుకోవటానికి ఒక్క విషయాన్ని గమనించితే బోధపడుతుంది. సూర్యునికీ భూమికీ వున్న దూరం 9 కోట్ల 30 లక్షల మైళ్ళు. సూర్యుని కాంతి భూమిని చేరుకోవటానికి ఎనిమిది నిముషాలు పడుతోంది. శక్తివంతమైన దూరదర్శిని సహాయంతో చూస్తే దూరదూరాంతరాలలో మనకు అనేక నక్షత్రాలు కనుపించుతాయి. ఆ నక్షత్రరాశిలోని కొన్నిటి కాంతి భూమిమీద పడటానికి అనేకకోట్ల సంవత్సరాలు పడుతుంది. విశ్వమును గురించిన ఈ ఊహ మనకు విభ్రాంతిని కలుగజేస్తుంది. మహావిశ్వంలో ఈ భూగోళం ఎంత ? ఈ భూగోళం మీద జీవించుతుండే మానవుడు ఎంత. కాని, శారీరకంగా ఈ మానవుని ఉనికి స్వల్పమైనదైనా మానసికంగా ఇతని శక్తి అజేయమైనది. విశ్వవ్యాప్తి కావటానికి మానవుడు చేస్తున్న ప్రయత్నానికి గత సంవత్సరంలో ప్రాతిపదికలు ఏర్పడినాయి. విశ్వావరణ పరిశోధనకు అనువుగా గత అక్టోబరు 5 వ తేదీన ఒక కృత్రిమగోళాన్ని రష్యను శాస్త్ర విజ్ఞానవేత్తలు ఆకాశపథంలోకి విసిరారు. ఈ కృత్రిమగోళం మరొక చంద్రగ్రహంవలె భూమిచుట్టూ తిరగటం యావత్ ప్రపంచాన్నీ తన్మయులను చేసింది. విశ్వవిజయానికి ఇది మానవుడు విజయవంతంగా చేసిన తొలి దండయాత్ర. ఆనక అమెరికనులుకూడా ఈ ప్రక్రియను సాధించి మరొక గోళాన్ని వదిలారు. ఉభయత్రా తీవ్రతరమైన పరిశోధనలు సాగుతున్నాయి. ఇది ఎంతైనా ఆహ్లాదించవలసిన విషయం. కాని ఇది ఎంత సంతోషించవలసిన విషయమో అంత భయపడవలసినదిగా కూడా వుంది. ఈ క్షణంలో మానవుడు ఒక్క తప్పటడుగువేస్తే ఈ భూగోళం ధ్వంసమైపోతుంది. మానవుని సహనశీలతకు ఇది పరీక్షాసమయం.

భగవంతుణ్ణి వరాలు కోరరాదంటారు. ఎందుచేతనంటే ఈ జగత్తు సుఖదుఃఖాల ద్వంద్వం. ఇందులో ఫలానిది మంచి అనీ, ఫలానిది చెడు అనీ లేదు. కర్త యొక్క మానసిక సంస్కృతినిబట్టి మంచిని చెడుగానూ, చెడును మంచిగానూ ప్రవర్తింపచేయువచ్చు. తన మనస్సేమిటో మనిషికి ఇంతవరకు అవగింజలో అర్థభాగంకూడా బోధపడలేదు. అందుచేత నిజంగా ఏది అత్యంత ప్రయోజనకరమో మనం సరిగా నిర్ణయించలేము. ఈ పరిమితులను గమనించే పెద్దలైనవారు, సర్వజ్ఞత్వం వహించటం మంచిదిగాదనే హెచ్చరికగా సర్వజ్ఞుడైన భగవంతుణ్ణి ఇది నాకు కావాలని అర్థించకూడదన్నారు. మనం మనమంచికి ఉపకరించుతుందని ఏదో ఒకవరం కోరుకుంటాం; దాంతో పాటు సంక్రమించే ఇతర అనర్థాలను మనం ఊహించలేక చివరికి అది 'భస్మాసురంగా' తయారుకావచ్చు. ఇపుడు సరిగా అదే ప్రమాదం కనుపించుతూవుంది.

ఈ మహా విజ్ఞానాన్ని భగవంతుడు ప్రసాదించాడంటే శాస్త్ర విజ్ఞానవేత్తలు అంగీకరించకపోవచ్చు. పోనీ మానవుడే సాధించాడని అందాం—తగూ లేదు. కాని ఇది అప్రధృష్యమైన మహాశక్తి. దీన్ని మానవకళ్యాణంకొరకు ఉపయోగించుకోగలిగితే ఇది భూమిని స్వర్గంగా మార్చుతుంది. తప్పటడుగువేస్తే ఈ భూమి వుండదు. భూమిసంగతి యేమైనా జీవరాసి వుండదు.

గత సంవత్సర పరిణామాలను గమనించితే ఉభయ విజిగీషు మండలాలు ఈ ప్రమాదాన్ని గుర్తించి కయ్యానికి కాలుదువ్వే పద్ధతికి కొంత స్వస్తి చెప్పినట్టే కనుపించుతుంది. పైకి ఎట్టి మేకపోతు గాంభీ

ర్యాలు వహించినా భయమనేది ఉభయత్రా ఆవరించింది. తాత్కాలికంగా ఇది నిజానికి సంతోషించవలసిన సంగతే. కాని విద్వేషసంయుతమైన భీతి చిరకాలం ఇలా వుండటం మంచిదికాదు. ఉభయ విజిగీషు మండలాలూ వీలైనంత త్వరలో ఈ పరిస్థితిని సరిదిద్దుకోవాలి. ఇట్టి సామరస్యభావం యేర్పడటానికి కొంత ప్రయత్నం జరుగుతూవుండటం ముదావహం. ఈ నూత్న వసంతంలోనే అధినాయక సమావేశం జరుగుతుందనీ ప్రపంచ ప్రజాహృదయం మధుమయం కాగల అవకాశం యేర్పడగలదనీ ఆశించుదాం.

ఇట్టి సమావేశం ఫలించుతుందా అని నిరాశావాదులు ఆశంకించవచ్చు. ఈ సమావేశం తక్షణ ఫలితాల నివ్వకపోయినా ఉభయత్రా సుహృద్భావం పెంపొందటానికి వాతావరణం ఏర్పడి తీరుతుంది. 'జనీవా సమావేశం' చెప్పుకోదగిన ఫలితాల నేమీ సాధించలేకపోయినా ఇట్టి వాతావరణాన్ని కొంత కలుగజేసిందనటం నిర్వివాదం. జనీవా సమావేశమే జరుగకపోయివున్నట్లయితే, ఇప్పుడు పునః ఇట్టి ప్రయత్నం జరగటానికి అసలు ఆస్కారమే వుండేది కాదు.

ప్రపంచావధిని యుద్ధంసాగే ఆస్కారమేమీ లేకపోయినా, అజ్ఞానంగా ప్రవర్తించితే చిన్న చిన్న రాజ్యాలు తమలో తాము కలహించుకుని ఈ అగ్రరాజ్యాలకు బానిసలుగా తయారయ్యే ప్రమాదం ఒకటి వ్యాపించుతోంది. ఈ కలహాలకు వెనుక అగ్రరాజ్యాలు ఆడుతున్న నాటకాలు ఎలాంటివో సర్వులకూ తెలుసు.

'కాశ్మీర్' తగాయిదా అంటూ ఒకదాన్ని సృష్టించి, ఎడనెడా సమిధలు వేస్తూ, ఆ సెగదు ఆరకుండా శ్రద్ధ తీసుకుంటున్నారు. గోవా సమస్య నొకదాన్ని అలాగే చచ్చిన గేదెదూడను ఈడ్చుకువచ్చినట్టు వ్యయ ప్రయాసల కోర్చి యీడ్చుకువస్తున్నారు. ఇండోనేషియాలో చిచ్చుపెట్టారు. జర్మన్ సమస్యను 'శిష్యాఇది అనంతం' అనే ధోరణిలో పరిపోషించుకొస్తున్నారు. మధ్యధరా ప్రాంతంలో రెచ్చగొట్టబడిన కల్లోలం నిజంగా ప్రమాదభరితమైనది. ఈ పద్ధతిని తగాయిదాలు రెచ్చగొట్టినందువల్ల అజ్ఞానంలో పడిన ఈ అల్పరాజ్యాలు పాడైపోతేపోవచ్చుగాని, ఇందువల్ల భవిష్యత్తులో ఈ అగ్రరాజ్యాలు బావుకోగలిగిందేమీ లేదు—వట్టి చేతిచమురు భాగోతం తప్ప. మెదడున్నవాడెవడైనా ఈ విషయాన్ని తేలికగా వూహించగలడు. మరి దేనికయ్యా ఈ ఆర్భాటాలన్నీ అంటే—యేమి చెబుతాం? అందుకే "బావా నీపిచ్చి నీకు వదలదు" అన్నాడు మహాకవి.

ఇలాంటి వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి పిల్ల పితూరీలలో యిరుక్కుంటే దెబ్బతినేది చిన్నరాజ్యాలు కనుక ఈ చిన్న రాజ్యాలు తెలివిగా సంచరించవలసి వుంది.

కొన్ని కొన్ని చిన్నరాజ్యాలలో ఇట్టి వివేకం పొడసూపుతూ వుండటం ముదావహం. ఇరువాగులవారి చేతులలోను ఇరుక్కోకుండా తమలోతాము ఏకమై ఆత్మరక్షణకొరకు బలాన్ని చేకూర్చుకోవాలనే అభిలాష ఒకటి చిన్న రాజ్యాలలో కలుగుతోంది. సిరియా-యీజిప్టు సమైక్యత దీనికి నాందిరూపంలో కనుపించుతోంది.

ఆ యీ విషయాలను అవగతం చేసుకుంటే అంతర్జాతీయ పరిస్థితి కొంత శాంతిముఖమైనట్లే మనం లెక్కవేయవచ్చు.

ఈ తరుణంలో అంతర్జాతీయంగా ఇట్టి ప్రశాంత వాతావరణం ఏర్పడటం భారత జాతీయ పురోగమనానికి ఎంతైనా అవసరం. ద్వితీయ పంచవర్ష ప్రణాళిక దిగ్విజయం కావటానికి, ధనరూపంలో నైతేనేమి, యంత్రాలరూపంలో నైతేనేమి, సాంకేతిక విజ్ఞాన రూపంలో నైతేనేమి మనం విదేశాలనుంచి ఎంతో సహాయాన్ని పొందవలసివుంది. అంతర్జాతీయంగా ఏదైనా కల్లోలం వ్యాపించి ఎవరి యిల్లు వారే చక్కబెట్టుకోవలసిన దుస్థితి యేర్పడితే ఈ కార్యక్రమాని

కంతకూ ఆఘాతం ఏర్పడుతుంది. అందుచేతనే మనం సర్వదా శాంతిని వాంఛించుతున్నాం. అంతర్జాతీయ శాంతిని వాంఛించటమేగాక, సహించరాని ఏదో అమానుష పరిస్థితి ఏర్పడితేతప్ప, మనం ఏచిన్న తగాయిదాలలోనూ తలదూర్చేదికూడా లేదు. ఈ విషయాన్ని మన నాయకులు దినదినం ప్రపంచానికి చాటిచెప్పతూనే వున్నారు. మన పురోగమనాన్ని సహించలేని కొందరు, యిష్టంవచ్చిన ప్రసంగాలుచేసి మనలను రెచ్చగొడుతున్న మాట నిజమే. కాని మన సహనశక్తికే అలాంటి పరీక్ష వచ్చినప్పుడు మనం మరింత అప్రమత్తులమై వ్యవహరించవలసివుంది.

ద్వితీయ ప్రణాళికా నిర్వహణలో, గత సంవత్సరం, కొన్ని యీతిబాధలు కనుపించినాయి. ముఖ్యంగా విదేశీ చెలామణీ విషయంలో పెద్ద చిక్కేర్పడింది. కాని గత రెండు మాసాలలోనూ పరిస్థితి చాలా చక్కబడ్డది. అసలు ఈ పరిస్థితి యేర్పడటానికి, విజిగీషు మండల దేశాలు మన విదేశాంగ విధానాన్ని సక్రమంగా అవగతం చేసుకోకపోవటం ప్రధాన కారణం. కాని అట్టి పరిస్థితి ఇప్పుడు చాలా మారింది. మన విధానం నేడు సర్వులకూ విస్పష్టమైపోయింది. అందుచేతనే తాహతుగల అన్నిదేశాలూ ఇంతో అంతో మనకు సాయపడటానికి ప్రయత్నించుతున్నాయి. ద్వితీయ ప్రణాళిక నిర్విఘ్నంగా కొనసాగగలదు.

పన్నుల భారంవల్ల వ్యక్తిస్వామిక పారిశ్రామిక రంగం క్రుంగిపోయే పరిస్థితి యేర్పడినట్లు ఆర్థికవేత్తలు అనేకమంది విమర్శించుతున్నారు. ఈ విషయమై పునరాలోకన జరిగి పరిస్థితి చక్కబరచగలరని తలచవచ్చు. జరగవలసింది సర్వతోముఖాభివృద్ధిగాని, అది వ్యక్తిస్వరంగమా, ప్రభుత్వరంగమా అనే ప్రసక్తి ప్రయోజనరహితమైనది. ఈ ప్రణాళికా నిర్వహణ సాధ్యంకావటానికి, ప్రజా సహకారం పరమ సాధనం. సకల భారతదేశమూ ఏకవ్యక్తిగా కృషిచేస్తేనేతప్ప ప్రయోజనంలేదు. ఈ విషయాన్ని గ్రహించలేని కొందరు లేనిపోని చిలిపి తగాదాలను రెచ్చగొట్టటానికి ప్రయత్నించుతున్నారు. ముఖ్యంగా 'అధికార భాషా వివాదం' అనర్థదాయకమైనది. ఈ వాదాల యుక్తాయుక్తతను గురించి ఇప్పటికే అనంతఘోషగా వుంది గనుక ఇక్కడ తిరిగి చర్చించపూని ప్రయోజనంలేదు. కాని ఆంగ్లభాషకు స్వస్తిచెప్పాలనుకోవటం కేవలం అజ్ఞానాంధకార ప్రవేశానికేనని హెచ్చరిక మాత్రం చేయకతప్పదు. ఏదో రకంగా ద్వంద్వయుద్ధం చేయాలనే సంకల్పంవుంటే ఆ సర్దా తర్వాత తీర్చుకోవచ్చును. ప్రణాళికా పరిసమాప్తివరకైనా ఈ సయ్యాటలకు స్వస్తిచెప్పటం మంచిది. ఇదంతా తోచీ తోచని వ్యర్థ కార్యక్రమం. తప్పెవరిదని యోచించకుండా ఆలోచిస్తే మతంపేరా మట్టిపేరా తగాయిదా తెచ్చుకునేగదా దేశాన్ని రెండుగా చీల్చుకుని లక్షోపలక్షల అమాయిక ప్రజను గంగా సింధు నదులలో నిర్దాక్షిణ్యంగా ముంచివేశాం. తప్పెవరిదైతే నేమి? ఈ భాషా వివాద సమస్యను ఇంకా ఇలాగే కొనసాగించదలిస్తే తిరిగి యీ దేశానికి అదే దుర్గతి పడుతుంది.

ఈ విషయాన్ని ఇలా యోచించగానే మౌలానా అజాద్ నామం స్ఫురణకువచ్చి విషాదం కలుగుతోంది. నాడు దేశానికి అలాంటి దుర్గతి పట్టకుండా అరికట్టడానికి ప్రయత్నించిన మహామహులలో ఆజాద్ ఒకరు. ప్రాచ్య విజ్ఞానవేత్తలలో అంతవాడు మరొక డెవడూ కనుపించడు. విద్యామంత్రిగా ఆయన నిర్వహించిన పాత్ర ప్రశంసనీయమైనది. అసలు ఆయనకు రాజకీయములందు ఆసక్తి తక్కువ. తొలుదొల్త ఆయన రాజకీయరంగంలోకి ఉరికింది. 'కిలాఫత్' ఉద్యమంలో. దేశవిభజన ఆ విజ్ఞానఖని హృదయానికి ఎంత క్షోభను కలిగించిందో మనం ఊహించలేము. ఆమహామహుని అస్తమయం భారతీయ విజ్ఞానరంగంలో ఒక దివ్యతార అస్తమయం.

ప్రణాళికా లక్ష్యాలను దృష్టిలో వుంచుకుని మన ఆంధ్రప్రభుత్వంకూడా శక్తివంచన లేకుండా కృషి

చేస్తున్నది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన అనంతరం, స్వరాష్ట్రం లేకపోవటంవల్ల యేర్పడిన యీతిబాధ లన్నీ తీరి యిప్పుడిప్పుడే కొంచెం తలెత్తుకోగలుగుతున్నాం. స్వల్పలాభ నష్టాలకేమి—సరిహద్దు తగాదాలనేవి తీరిపోవటం మనకు చిక్కు దీసుకున్నట్టుగావుంది. ఈ వ్యవహారంలో ఆంధ్ర మద్రాసు ముఖ్యమంత్రులు ప్రదర్శించిన దూరదృష్టి ప్రశంసనీయమైనది. మనం సరిహద్దు ప్రజలం. ఎప్పటికైనా కలిసిమెలిసి బ్రతుక వలసిన వాళ్ళం. అల్పసంఖ్యాకుల రక్షణకైకూడా తగు యేర్పాట్లు త్వరలో జరుగగలవని ఆశించుదాం.

పూర్వం రాష్ట్రంలేని కారణంగా కేంద్రంలో మన మొరాలించే నాథుడెవడూ వుండేవారుకారు. ఇప్పుడు ఆ స్థితి మారిందని చెప్పవచ్చు. మనలోని ప్రతిభావంతులను కేంద్రంగుర్తించి ఉపయోగించుకోవటానికి ప్రయత్నించుతోంది. శ్రీ కొత్తా రఘురామయ్యగారికి తొలుదొల్త కేంద్ర మంత్రివర్గంలో స్థానం ఇచ్చారు. నిన్న మొన్నగా శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, శ్రీ అహమ్మద్ మొహియుద్దీనుల నియామకంతో ఇప్పుడు కేంద్ర మంత్రివర్గంలో మనవారు ముగ్గురు కనుపించుతున్నారు. ఆంధ్రుడే లోకసభ సభాపతిగా వ్యవహరించుతూ, ఒక మహత్తర సంప్రదాయాన్ని నెలకొల్పుతున్నారు. నాయకులలోనేగాక ఉద్యోగి వర్గాలలో కూడా మనవారి ప్రతిభావిశేషములను కేంద్రం గుర్తించుతున్న సూచన లున్నాయి. మన రాష్ట్రమునకు ప్రధాన కార్యదర్శిగా పనిచేసి అనేక దుర్ఘటకార్యాలను సాధించిన శ్రీ పుల్లారెడ్డిని రక్షణశాఖలోకి తీసుకున్నారు. సుప్రీంకోర్టు న్యాయమూర్తిగా మన ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ కోకా సుబ్బారావు నాయుడుగారి నియామకం, అఖిలభారత కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగా శ్రీ సత్యనారాయణరాజుగారి నియామకం, వీటన్నిటికీ తలమానికములైనవి. ఈ ఉగాది పండుగనాటికి ఇట్టి పరిణామం రావటం సర్వాంధ్రప్రజలకూ హర్షదాయకంగా వుంది.

కాని ఈ సంతోష సమయంలో 'ఆంధ్ర—తెలంగాణా' నినాద మొకటి రాజధానిలో విషవాక్కులా వినిపించుతూ వుండటం చాలా విచారకరం. ఈ వాతావరణాన్ని వెంటనే పరిష్కారం చేసుకోకపోతే సిద్ధాన్నం కూలదోసుకున్న వాళ్ళమవుతాం. వెనక కొందరు 'రాయలసీమ - ఆంధ్ర' అంటూ ఇలాగే అర్థంలేని నినాదాలుచేసి చిరకాలం మన భాగ్యోదయానికి అడ్డు నిలిచారు. ఈనాడు తిరిగి అదే చరిత్ర పునరావృత్తమవుతోంది. బాధ్యతగల ప్రతిఒక్కరూ ఈవిషయాన్ని గుర్తించి భావిభాగ్యోదయంవైపు దృష్టిసారించగలరని ఆశించుదాం. ఇట్టి చర్యలు ప్రజాబాహుళ్యం హర్షించేవి కాదు.

మనలోవున్న ఈ స్వల్పవ్యగ్రతలు సమసిపోవటానికి ఈవేళ తలంటిపోసుకుని మరింత వేపపూ ప్రసాదం స్వీకరించుదాం. శుభం.

విశాలాంధ్రము

శ్రీ జ్ఞానానందము

త్రైలింగ చీకటి రేలు వెన్నెలల కాంతుల్ నింప నీనాడు నీ
వలపుఁ బిడ్డలు స్వీయరాష్ట్రమును సంపాదించి నీ పూజకై
నిలువం జొచ్చిరి గోలుకొండ పురిలో నీమేల్మి యాశీస్సులో
నెలమిం దన్పుము; ముద్దుగుజ్జులను తల్లీ! ఆంధ్ర రాజ్యేందిరా!

ఎన్నాళ్ళైనదో? యన్నదమ్ములకు నేడీ దివ్యసంధాన సం
పన్నత్వంబు లభించి నీ చలువ గర్భం బెంతగాఁ బండెనో
మన్నీలై జగనొబ్బగండలయి బ్రహ్మాండమ్ము చే మొక్కులం
గొన్నం జాలెడి గున్నలెల్ల రొకచోఁ గూడంగ నాంధ్రావనీ!

ఈ జగానేలలో నిబ్రహీం కుతుబుషా
శారదాంబకు మేలి చీరఁగట్టె
ఈ పుణ్యభూమిలోనే యవన్న గోపన్న
భద్రాద్రి శ్రీరామభజనఁ జేసె
ఈ ఓరుగలు త్రోవనే కళావేత్రి మా
చల్దేవి దివ్య లాస్య మొనర్చె
ఈ కాకతీయ రాజ్యేందిరాంగణములో
భక్తపోతన్న కావ్యమ్ము వ్రాసె

ఈ పసిండినేలనే, బ్రహ్మనాయుండు
బాలచంద్రుడు తాండ్ర పాపరాయు
నీ పదాంబురుహాపు నీడలో మెలగిరి
దివ్య కల్పవల్లి! తెలుగు తల్లి!

పురివిప్పునే? నేడు గిరిమీద నాంధ్రావ
ప్రత్యగ్రమైన సాహిత్య బర్హి
వికసించునే? నేడు సకలాంధ్ర వనవాటి
ప్రేమార్ద్రభావ చాంపేయ సుమము
తనియించునే? నేడు తెనుగు పెత్తనదారి
కడుపు మాడిన బిచ్చగాని తుత్తు
విదళించునే? నేడు ముదురు బుజ్జల మేధ
కశ్మలంబైన వర్గాల పోరు
చివురులెత్తునే? నేడు సుస్నిగ్ధచిహ్న
దివ్యచైతన్య భావనోద్దీపిక తరు
లీ-మహాంధ్రాన నాజన్మ భూమిలోన
అనుపమోజ్జ్వల పికవాణి! తెనుగురాణి!

ఈ, నా తెలంగాణ బృహదాంధ్ర భూమికిన్
    మకుటాయమానమై మసలునాడు
ఈ, నా మహోగౌతమీనదితో యమున్
    సవిటి పట్టుకయాత్ర సలుపునాడు
ఈ, నా ప్రశుభ వాణి మొనలేని గౌరవా
    దరణకిరీటమ్ముఁ దాల్చునాడు
ఈ, నా తెలుగు జాతిలో నైకమత్యమ్ముఁ
    గలుపుకోలుతనమ్ము వెలయునాడు

తొల్లి కాకతీయవల్లభుల్ చాళుక్య
నృపులు విజయ నగర పృథివి పతులు
మరియు రెడ్డి దొరల పరిపాలనపు సౌఖ్య
ములరగలదు నేడు తెలుగుతల్లి!
అలసిపోతివి తొంటి గోలుకొండ సులతాను
    కలుషితంబైన రక్షణమువలన

నలిగిపోతివి తెన్గు కాలమన్న మా 'కన్న'
    కరడుఁ గట్టిన మతాంతరమువలన
నిసిఁగిపోతివి యల్ల మునునూరి ప్రోలయ్య
    బాధాకరపు మృత్యుగాధ వలన
నణఁకిపోతివి రణప్రౌఢుండు కాపయ్య
    తలపులో జనియించు వలపు వలన

అయిదు వందలేండ్లు లావీద జరిగిన
సంకులంపు సమర చరితమమ్ము
తెలుగు భాగ్యపురిని తొలికోడి కూసెను
ఎగురనిమ్ము తెలుగు పృథు పతాక

ఇట నాగావళి వంశధార శబరీ యీ కృష్ణ గోదావరీ
చటులోత్తుంగ తరంగ తుంగ విచలత్ చంపావతీ పెన్నయో
త్కటమౌం జీరయుఁ గిన్నెరమ్మయును బంగారమ్ముఁ బంధింప నీ
చిటికూనల్ సుఖయింత్రు గావుత! కళాశ్రీ! ఆంధ్ర రాజ్యేందిరా!

జీవనగంగ

శ్రీ పురాణం సూర్యప్రకాశరావు

స్టేషన్లో బండి వచ్చి ఆగింది!

ఆ స్టేషను ఆవరణలో ప్రయాణీకుల రద్దీ పల్చబడింది. స్టేషను మాస్టరు దీపాలు ఆర్పుకుని నడుం వాల్చబోతుంటే ఒక స్త్రీ కంఠం వినిపించింది. కళ్ళజోడు సవరించుకుంటూ ఆయన ఇవతలికి వచ్చి "ఏం కావాలమ్మా?" అంటూ ఆ స్త్రీని ప్రశ్నించారు.

ఆమె నెత్తిమీద కంటా కప్పుకున్న ముసుగుని ఇంకా ముందుకు లాక్కుంటూ "పట్నంపోయే బండి ఎన్ని గంటలకు వస్తుందండి" అంది.

ఆయన క్షణం ఆగి "అర్ధరాత్రి రెండుగంటల వరకూ ఏ బండీ లేదు. మీతో ఎవరన్నా ఉన్నారా? ఒక్కరే వెళ్తున్నారా?" అంటూ ప్రశ్నించారు.

ఆమె సమాధానం చెప్పకుండానే వెనక్కి తిరిగింది.

స్టేషన్నుంచి కనుచూపుమేరలో మట్టిదిబ్బలు తప్పించి ఇల్లన్నది కానరావటం లేదు. కంపెనీలో జిల్లో పలుకుబడి, డబ్బూవున్న జమీందారు పైవాళ్ళ ప్రాపకంతో ఆ వూరికో స్టేషను కట్టించారు. అంతకు తప్పించి అక్కడ బండి ఆగితే దిగేవారూ తక్కువే ఎక్కేవారూ తక్కువే. అక్కడక్కడ వెదురు పాటుగా భూతాలలా తలలు విరబోసుకుని జుంయ్ అంటూ మూలిగే వృక్షాలు ఆ నిశ్శబ్దాన్ని, ఏకాంతాన్ని మరింత భీతావహం చేస్తున్నాయి. పక్క గ్రామంలో పంటచేసుకుని తిరిగి వచ్చేవాళ్ళతో ఆ పూట స్టేషను కొంత కిలకిలలాడింది.

చలిగాలి ఉండీ ఉడిగీ ఒక్క విసురు విసురుతోంది.

తను అనవసరంగా చొరవతీసుకుని అధిక ప్రసంగం చేసి నందుకు స్టేషనుమాస్టరు మనసులోనే నొచ్చుకుని తలుపులు వేసుకుని దీపం తగ్గించి నడుం వాల్చారు.

ఆయన్ని వూళ్ళోవాళ్ళంతా మాస్టర్జీ! అని పిలుస్తారు. కొత్తగా బదిలీమీద ఆయన ఈ పల్లెటూరు రావాల్సివచ్చింది. పిల్లాజల్లా వున్నవాడు...ఇంకా పెళ్ళికెదిగిన ఆడపిల్ల లున్నారు. పెద్ద చదువులు చదువుతూన్న మొగపిల్లలు పట్నంలో వున్నారు...వయస్సు మీద పడుతున్నా, శక్తి వుడుగుతున్నా ఈ రాత్రి డ్యూటీలూ, పగలు డ్యూటీలు చెయ్యక తప్పటంలేదు. ఇంతవరకూ ఒక పెద్ద కూతురి పెళ్ళిమటుకు ఆయన చెయ్యగలిగాడు. ఆ అప్పుతీరేసరికి ఆలోచనలూ, బెంగతో తల పండిపోయింది. అంతా చేస్తే పుట్టింటికి వచ్చినప్పుడల్లా ఆ మొగుడ్ని తల్చుకుని ఆ పిల్ల కన్నీళ్ళే. కుర్రవాడు తెలివైనవాడే. ఏమిటో ఖర్మ! అప్పులు తీర్చలేక ఒక చెంప బాధపడుతూంటే కూతురు కాపరం ఇలాంటిదయిపోయిందనే బెంగ మరోక చెంప పీడించింది. అయినా కష్టాలలో రాటుదేరిన మనిషి కావటంవల్ల మనసు రాయి చేసుకుని బేలపడకుండా నిండుకుండలా మసలుతూ వచ్చారు. కష్టాలమీద కష్టాలు వచ్చాయి. భార్య బెంగపడిపోయి అన్నం ముట్టని సమయాలున్నాయి. నవ్వుతూ, పేలుతూ వాతావరణం మార్చటానికి ఆయన హాస్యాలు చేస్తూ వుండేవారు. ఇప్పుడు కూతురు ఇక్కడే వుంది. తను చేసిన చాలా తెలివైన పనుల్లో ఈ పెద్దకూతుర్ని స్కూల్ ఫైనలు వరకు చదివించటం ఒకటి. చదువు మానిపించమని భార్య ఒకటే పోరుపెట్టేది. చదువుకున్న ఆడపిల్లలకి చూసిచూసి సంబంధాలు కలుపుకోవటానికి ఎవరిష్టపడతారంటూ ఆరాటపడి పోయేది. బంధువులు కూడా వ్యంగ్యాలతో హెచ్చరికలు చేసారు. ఒకటి రెండు సంబంధాలు ఇదే మిషతో తప్పిపోవటంకూడా జరిగింది. అయినా కూతురు చదువు అలా కొనసాగవలసిందే అనే పంతం నెగ్గించుకున్నాడు. ఇప్పుడా చదువే ఒక ఆయుధంలా అక్కరకు వచ్చింది. తన కాళ్ళమీద తను నిలబడే అర్హత ఆమెకు ఇప్పుడు వుంది. ఆమాటే తనంటే భార్య అంటుందీ "మీరేమైనా చెప్పండి. చదువుకున్న ఆడది మొగుడుతో ఏం కాపరం చేస్తుంది. ఆడదంటే ఎంత అణుకువ, ఒదిగి ఉండాలి. ఇది మాటంటే పడేదేనా "అని అందరూ అనుకుంటున్నారు" అని. నిజానికి వాళ్ళమీదా పిల్లమీదా పెట్టి అంటుందిగాని దాని అభిప్రాయంకూడా అదే అని మాస్టర్జీ అనుకుని చిన్నగా నవ్వుకుని 'ఎవరెల్లా అనుకుంటేనేం నాకూతురు నా పరువు నిలబెట్టింది. నాకు భారం కాలేదు. స్త్రీలోకానికంతా వన్నె తెచ్చింది' అని సమాధానం చెప్పారు.

మాస్టర్జీ నిద్రపట్టక అటూ ఇటూ రెండుమార్లు ఒత్తిగిల్లారు. గడియారం పదకొండు గంటలు కొట్టింది. బయట చీకటి కాటుకలా వుంది. [illegible] పక్షికూతలు వినిపిస్తున్నాయి. ఉన్నట్టుండి ఆయనకి ఇందాక స్త్రీ గుర్తుకువచ్చి చప్పున లేచి కిటికీ రెక్కలు తెరిచి బయటికి చూశారు.

ప్లాట్ ఫారంమీద హరికేన్ దీపపు గుడ్డి వెలుతుర్లో బెంచీమీద ముడిచిపెట్టుకొని వుంది. పక్కనే ఒక పంచీ తప్పించి మరేమీ సామాను ఉన్నట్టులేదు. ప్లాట్ ఫారంమీద ఇంకెవరూ ప్రయాణీకులుకూడా లేరు. పక్కగదిలోంచి పోర్టరు గుర్రుపెట్టి నిద్రపోతున్నాడు.

ఆయన హృదయం ఒక్కమారు కుదిపివేసినట్టయిపోయింది. చప్పున తలుపు తెరిచి అటువైపు నడవబోయారు. ఉన్నట్టుండి ఏదో తట్టినట్టయి చేతిలో దీపం అక్కడే పెట్టి లోపలికివచ్చి 'వెంకన్నా' అని పిలిచారు. ఒకటి రెండుమార్లుపిలిస్తేగాని వాడు లేవలేదు.

వాడు తలుపుతీసుకుని అదరా బాదరాగా అవతలికివచ్చి గబగబా గంటకొట్టేశాడు.

మాష్టర్జీ నవ్వుతూ "ఇంకా బండివేళ కాలేదురా. ఇప్పుడింకా పదకొండు గంటలే అయింది. నేను లేపింది గంటకొట్టటానికి కాదురా" అన్నారు.

తను చేసిన పనికి సిగ్గుపడుతూ "బండివేళయిందనుకున్నాను" అంటూ నసిగాడు.

"సరిగాని ఆ దీపం పుచ్చుకుని నా వెనకాలేరా!" అంటూ ఆయన ముందుకు నడిచారు.

వెంకన్న దీపం పెద్దదిచేసి కళ్లు నులుపుకుంటూ ఆయన్ని అనుసరించాడు.

తనవైపు వస్తున్న ఈ ఇద్దర్నీ చూసి ఆమె లేచి నిలబడింది.

మాష్టర్జీ కొద్ది దూరంలో నిలబడి "మీరు ఇలా మంచులో ఒంటరిగా కూర్చోవటం అంతమంచిదికాదు. బండి రావటానికి ఇంకా చాలా వ్యవధానం వుంది. మీతో కూడా ఎవరూ ఉన్నట్టు లేరు?" అన్నారు.

"నేను ఒక్కర్తినే వెళ్తున్నాను." అంది ఆమె.

ఆ దీపపు వెలుతుర్లో ఆమె ముఖం వైపు పరిశీలనగా చూశారు మాష్టర్జీ. ఆ ముఖం విచారించి బరువుగా వుంది. వయస్సు ఇరవై పైనే వుండవచ్చు.

ఆమె ముఖం నీడలోకి తప్పుకుని "ఇప్పుడు టైము ఎంతవుతుందండి" అంది.

"పదకొండు గంటలయింది. పెద్దవాణ్ణి కాబట్టి చెబుతున్నాను. ఇలా ఒంటరిగా ఉండటం మంచిదికాదమ్మా. ఎక్కడ చూసినా దోపిడీలు, దుర్మార్గాలూను మన జాగ్రత్తలో మనం వుండటం మంచిది. బండి వచ్చేవరకూ ఆ గదిలో వచ్చి కూర్చో. నేను ఇక్కడ స్టేషను మాష్టర్ని, ఇతను పోర్టరు. నీకేం భయం లేదు. నా పెద్ద కూతురుకూడా ఈ బండికే పెనిమిటి ఉన్న ఊరు వెళ్తోంది. నీకు ఆమె తోడు వుంటుంది. "అంటూ మాష్టర్జీ ఆమె అభిప్రాయంతో నిమిత్తం లేకుండానే 'వెంకన్నా ఆ పంచీ తీసుకో" అంటూ పురమాయించి వెనక్కు తిరిగారు.

ఆమెకూడా ఆయన్ని అనుసరించి గదిలోకివచ్చి కూర్చుంది. పోర్టరు వెంకన్న చుట్టచుట్టుకుంటూ గుమ్మంలో చతికిలబడ్డాడు. వాడికి నిద్ర తేరిపోయింది.

మాష్టర్జీ టేబిల్ ముందు కూర్చునిఆవులించి "మీది ఈ వూరేనా అమ్మా" అంటూ పలకరించారు.

"కాదు. ఇక్కడ అన్నగారి దగ్గరకు వచ్చాను."

ఆయనేం చేస్తున్నారు.?"

"పిల్లలకి చదువు చెబుతూంటాడు"

"మరి మీరు ఒంటరిగా వచ్చారేం?"

ఆమె సమాధానం చెప్పలేదు. ఆయన రెట్టించలేదు. ఆయన ఈ కేసు గురించి కొంతవరకు అర్థం చేసుకోగలిగారు...

"ఇంతవయసు వచ్చిందా! ఈ ఏభైఏళ్లలోనూ ఎంతో ఖర్చు చేశాను. ఎన్నో కష్టాలు పడ్డాను" చలించకుండా నిలబడ గలిగాను. అంతా అదేమాట అంటారు. కాని నేను గర్వించే ఒకే ఒక మంచి పని నా కూతురుకి చదువు చెప్పించాను...లోకులంతా కాకులు కూసినట్టు కూసినా నేను జంకలేదు, ఆఖరికి ఇంటిఇల్లాలే నన్ను ఆడిపోసుకుంది. నేను చలించలేదు. చివరికి కష్టసమయంలో ఆ చదువే శ్రీరామరక్షలా కాపాడి పరువు దక్కించింది. పిల్లాజెల్లా వున్నవాణ్ణి. నేనుమటుకు ఎంతకాలమని దాన్ని పోషించగలను. పోషించినా దాని మనసుకు ఏం తృప్తిగా వుంటుంది. లోకులేమంటారు? అది, దానికొడుకు పోయిగా పట్నంలో గౌరవంగా కాలక్షేపం చేస్తున్నారు. ఓర్వలేని వెధవలు- చుట్టాలే కదా... నానా అడ్డమైన కూతలూ కూశారు. లేనిపోనివన్నీ కల్పించి నాకు ఆకాశరామన్న ఉత్తరాలు రాశారు. నేను నమ్ముతానా? నా బిడ్డ నిప్పులాంటిది. దాని లెక్కల్లో అది శ్రమించి డబ్బు గడించుకుంటోంది."—అంటూ అంతుపట్టకుండా, తుదీ, మొదలూ లేకుండా ఎత్తుకున్నారు మాష్టర్జీ!

"అమ్మాయిగారు ఈ బండికి వెళ్తున్నారా అయ్యా!" అన్నాడు వెంకన్న.

"అవున్రా. అల్లుడు తిక్క కుదిరి ఇన్నాళ్ళకు జాబురాశాడు. ఏదో ఉద్యోగంకోసం చూస్తున్నాట్ట! తప్పకుండా దొరుకుతుందనీ, అమ్మాయిని పంపించమనీ జాబురాశాడు."

"నమ్మతగ్గ మాటలేనా బాబూ!"

"నమ్మాలి నాయనా. ఏంచేస్తాం. అయినా పోయేదేముంది? వెళ్తుంది. అబద్ధం అనితెలిస్తే దానికి ఏం చెయ్యాలో తెలుసు. దానికి మనం తెలివి చెప్పక్కర్లేదు వెంకన్నా."

"అమ్మాయి ట్రెయినింగుకూడా ప్యాసయింది".

"అలాగా బాబూ" అంటూ సంతోషం వ్యక్తంచేశాడు వెంకన్న.

ఈ మాటల్లో అక్కడవున్న మూడోవ్యక్తి పాల్గొనకపోవటం మాష్టర్జీ గమనించి "అమ్మా పట్నంలో మీ వారు ఉద్యోగం చేస్తున్నారా?" అన్నారు.

'లేదు' అన్నట్టుగా ఆమె తల అడ్డంగా వూపింది.

"మరి అక్కడ చుట్టాలెవరన్నా వున్నారా?"

అవునన్నట్టుగా ఆమె తలవూపింది.

2

సరోజ కన్నవారు వున్నవారు కాకపోయినా పుట్టినింట పదిహేనో ఏటవరకూ అబ్బనాకారంగానే పెరిగింది. పుట్టినింట గారంగా పెరిగినా మెట్టినింట ఒద్దికగానే మసులుకుంది. గారంగా పెరిగిన పిల్లకదా అని వూరూవూరూ తిరిగి పల్లెపల్లె గాలించి మనసుకు నచ్చిన వరుణ్ణి వెతికితెచ్చి కూతురుపెళ్ళి మూడుముళ్ళూ వేయించాడు తండ్రి. కాని పాపం! సరోజకివే పురిత్రాళ్ళయి

పోతాయని ఎవరనుకుంటారు వూహించగలరు. పుత్రవారు ఇంటల్లుడి యటు వరకూ చదువుకున్నారు. రూపసి! ఈడూజోడూ అన్నీ అమరాయి. పెళ్ళికొడుకు చక్కగా చదువుతున్నాడని తప్ప దొంగిన కరుడు చెడ్డ కారువాడని ఆయన తెలుసుకోలేక పోయారు.

కాపరాని కెళ్ళింతర్వాత సరోజకి అత్తపోరూ, ఆడబడుచు పోరూ తప్పలేదు. వాళ్ళు మొంగవాడి భార్యా విముఖత్వాన్ని అస రాగా తీసుకుని సరోజమ్మని పూరాదర బెట్టి పుక్కిరిబిక్కిరి చేశారు. ఆమె సహనంతో భరించింది. భర్త అనాదరణని కూడా ఆమె పెద్దమనసు చేసుకుని నిభాయించుకుంది. దేముడు అత్తగార్ని ఏడాది తిరక్కుండానే తీసుకుపోయాడు. ఆడబడుచు కాపరానికి వెళ్ళిపోయింది. పైకి లోకంకోసం ఏడ్చినా సరోజమ్మ అత్తగారి పరలోకయాత్రతో ఒక విధంగా తెరిపిన పడింది.

కాని క్రమక్రమంగా సరోజమ్మ జీవితం బరువెక్కి సాగింది. ఆమె తలచుకున్నవీ, ఆశించినవీ అన్నీ బుగ్గయి పోయాయి.

భర్త విషయించి చెడువార్తలు అలా అలా చెవిని కూడా పడ్డాయి! మావగారు చాటుగా కొడుకుని మందలిస్తూనే తన ఎదట అతడ్ని గురించి ఉన్నవీ లేనివీ గొప్పగా చెబుతూండేవారు.

సరోజమ్మ భర్త అర్ధరాత్రీ అపరాత్రీ ఇంటికి చేరేవాడు. అయిన దానికీ కానిదానికీ ఆడదాని మీద చెయ్యి చేసుకునేవాడు. ముసలాయన ఏమీ చెయ్యలేక తనగది విడిచి ఇవతలికి వచ్చేవారు కారు.

ఇలాంటి రోజుల్లోనే వారంరోజుల జబ్బుతో తల్లి పోయిందని జాబువచ్చింది. కంటికి కడివెడుగా ఏడ్చింది సరోజమ్మ. భర్త చూసీచూడా చూడనట్టు నటించాడు. ముసలాయన మటుకు ఓదార్చారు. కొడుకుతో చెప్పి పుట్టింటికిపంపే ఏర్పాటు చేస్తానన్నారు.

"అంత తేలిగ్గా ఆయన ఒప్పుకుంటారా" అనుకుంది సరోజమ్మ. అనుకున్నట్టు కాకుండా ఆశ్చర్యకరమైన వార్త మావగారు చెవిని వేశారు. 'ఒక నెల్లాళ్ళు వుండిరామ్మా! వాడికి చెప్పాను. ఒప్పుకున్నాడు" అని.

కాని పుట్టినింట వున్న నాలుగురోజులూ నిప్పులమీద వున్నట్టే మసిలింది. ఆమెమనసు పెనిమిటిమీదకే పోయింది. తను ఆశించింది ఒకటయితే—పర్యవసానం మరోకటయే ప్రమాదం ఆమె శంకించింది. ఆ శంక నిజమయింది. రెండుఉత్తరాలు రాసినా భర్త జవాబురాయలేదు. ఆమె తండ్రితో పోరుపెట్టి, ఘన్నగపడి నెలతిరక్కుండానే పెనిమిటిదగ్గరకి వచ్చేసింది.

గుమ్మంలో అడుగుపెట్టగానే అలవా ఆదరణా లేకపోగా "ఎందుకింత త్వరగా కొంపలు మునిగి పోయినట్టుగా వచ్చిపడ్డావు" అన్నాడు భర్త.

మంచయినా చెడయినా అదే పలకరింపు. మళ్ళీ ముఖమెత్తి ఎన్నడూ ఆమెని అతను పిలవలేదు. దనవుతీసుకున్నా నోరు మెదపలేదు.

ఆ నేకరాత్రులు కాళ్ళు కాయలుకాచేలా నిలబడి భర్తకోసం ఎదురుతెన్నులు చూసింది. "ఎవరికోసం అలానిలబడి చూస్తున్నావు?" అన్నాడొకనాడు. ఆమెచాటుగా చెంపలు చెరువు చేసుకుంది.

'ఎంతపాపం బద్దలయింది' అనుకుంటూ పిల్లతండ్రి అనోటా అనోటా విన్నసంగతులన్నీ గుండెలు చెరువుచెయ్యగా బిడ్డదగ్గరకు వచ్చిపడ్డాడు. కన్నబిడ్డ స్వభావం తెలుసు గనక చూపుతోనే అంతా ఆకళింపు చేసుకుని పెద్ద రభసచేశాడు.

"అయితే ఆడది అనాయకు రాలనుకున్నాను. ఇలాంటి తెంపరి బుద్ధులున్నాయని తెలియదు. ఉన్నవీ లేనివీ కల్పించి నీకూతురు నీచెవిని వేసింది." అన్నాడు అల్లుడు.

"నే విన్నదంతా నిజంకాదని నువ్వు ఋజువు చెయ్యగలిగితే పిల్లనిచ్చుకున్న వాడ్ని నాకంటె సంతోషించే వాడింకొక డుండడు. నువ్వు ఋజువు చెయ్యి" అన్నాడు పిల్లతండ్రి,

"నాకవసరం లేదు."

"అయితే నా అనుమానం నిజమని ఋజువు చేసేదా?"

"ఏమిటిది! మీరు చాలా అసభ్యంగా మాట్లాడుతున్నారు"

నమ్మతగినంత ఋజువులతో, ఆధారాలతో వచ్చిన పిల్లతండ్రి రవంతయినా ఈ నటనకి లొంగకుండా "అయితే కాలవగట్టు వీధిలో..." అంటూ ఆపేసారు.

ఆపబిడ్డ విలువిల్లాకంపిస్తూ పారిపోయి వంటగది గుమ్మానికి అంటుకుపోయింది. చిరిపి దీపం పెట్టినట్టుందే ఆమె ముఖంలో మనసుపడే ఆందోళన తొలాకు నీలి ఛాయల్ని గమనిస్తూనే అతగాడు నేర్పుగా "ఓహో అదా! లోకం అలాగే అనుకుంటూంది. మీరూ అదే నమ్మారన్నమాట. స్నేహమన్నది మొగవాళ్ళు మొగవాళ్ళతోనే గాని ఆడవాళ్ళతో చెయ్యకూడదనే సిద్ధాంతంపట్ల పట్టుదలగల వాళ్ళంతా నా ప్రవర్తనకి తప్పు పట్టవచ్చునేమోగాని నాలోటి సంస్కారుల కది అభ్యుదయం. ఆమె కాలవ గట్టుమీద నివసించే ఒంటరి మనిషయినా ఆమె హృదయం చాలా విశాలమయింది. సంస్కారం గల మిత్రురాలు. ఆమెతో సాహిత్య విషయాలు చర్చించటమంటే నాకు మహాప్రీతి. ఆమె కంఠంలో అనుభవం వుంది. ఆమె కెన్నో రహస్యాలు తెలుసు. ఆమె కవితాగానం చేస్తే పొద్దు పొడిచిందీ, పంజె కమ్మింది తెలియకుండా ఎన్నిరోజాలైనా అలా వినాలనిపిస్తుంది. పామర జనానికి మామీద నిందవెయ్యటం తప్పించి మమ్మల్ని అర్థం చేసుకునే సంస్కారం ఎక్కడేడిసింది. మీరూ వాళ్ళల్లో ఒకరై పోయారు"

పిల్ల తండ్రి నెత్తి బాదుకున్నాడు. కూతుర్ని పుట్టింటికి వొచ్చెయ్యమన్నాడు. ఆమె వప్పుకోలేదు. "ఆడదాన్ని నేను పౌరుషం చూపిస్తే పరిస్థితి మరింత విషమించటమే గాని చక్కబడుతుందా" అంది.

ఆయన వచ్చిన దారినే వెళ్ళిపోయాడు.

ఆ తర్వాత కొద్ది రోజులకే సరోజమ్మ తండ్రిని కూడా పోగొట్టుకుంది. ఇహ 'నా' అని అభిమానించేవాడల్లా ఒక్క దిక్కుమాలిన అన్నగారు. తను కాపరానికి రాక ముందు అంతా తనదగ్గర

గురించి ఘనంగా చెప్పుకుంటూంటే అనుకునేది ఈ అన్నయ్యకి ఆయన ప్రాపకంతో మంచి ఉద్యోగం ఇప్పించాలని. ఇదే తలపుకు వచ్చి సరోజమ్మ కన్నీరు కార్చేది.

ఉన్నట్టుండి వూరంతా గుప్పుమని అందరినోటా అదేమాట విని పించి 'ఆ రాధాబాయి, పద్మనాభం మారేజి చేసుకున్నారని' ఆరోజల్లా మావగారు ఇల్లు విడిచి వీధి ముఖం చూడ లేదు. సరోజమ్మ వంటగదిలో దేవుడిముందు పడి తల బాదుకుంది.

ఎన్ని రోజులైనా భర్త ఇంటిముఖం చూడలేదు. వూరంతా చెప్పుకున్నది నిజమని నిర్ధారణ జరిగిం తర్వాత 'నేనే వెళ్ళి అడుగు తాను' అంటూ ఒకనాడు ఒళ్లు తెలియని ఆవేశం తెచ్చుకుంది సరోజమ్మ.

"వద్దమ్మా! నా మాట విను" అన్నారు మావగారు.

"అది ఆ యింట్లో వుంటే ఆ యింటి గుమ్మం నే తొక్క నంటూ" ఉత్తరం రాశాడు తండ్రికి. ఆయనకంటె ముందుగా నే ఆ వుత్తరం కోడలు చదివింది. ఆయ నేమంటారు? కడుపు తీసి దంపుకో లేక ఒక మంచి మనిషికి అన్యాయం చెయ్యలేక ఆయన సతమత మయి పోయారు.

ఇలాంటి సంకట సమయంలో సరోజమ్మ ఎవరికీ చెప్పి పెట్ట కుండా అన్నగారి వూరు వెళ్ళిపోయింది. నాలుగు రోజులు ఆదరం గానే జరిగింది. ఐదోనాడు ఒదినగారు చాటుగా పొరుగమ్మతో అన్నమాటలు విన్న తర్వాత ఆమె మర్యాదగానే అక్కడ్నించి వెళ్ళి పోవటం మంచిదనుకుంది. అన్నతో చెప్పింది. అతనూ ఎక్కడికి వెళ్తావు? అనయినా అడగలేదు. ముఖం తప్పించుకుంటూ "పోనీ నాలుగురోజులుండరాదూ?" అన్నాడు.

ఆమె సమాధానం చెప్పలేదు. చేతిసంచీ తీసుకుని వచ్చేసింది. కాని ఎక్కడికి వెళ్తుంది తను? ముందు కర్తవ్యం ఏమిటి?—జన సంచారం పల్చగావున్న వీధి వార ఆమె నడుస్తూ ఈ ప్రశ్నలు వేసు కుంది. వాటికి సమాధానాలంటూ లేనప్పుడు అవే ప్రశ్నల్ని పదే పదే వేసుకుని దిగులుతో అడుగు పడక నడివీధిలో నిలబడి పోయి నలువైపులా చూసింది. ఒకవైపు కాలవగట్టు ఎత్తుగా కనిపించింది. మరోవైపు ఎత్తయిన కొండలు. ఒకవైపు వూరు. నాలుగో వైపుకు ఆమె చూసింది. పొగలు చిమ్ముకుంటూ పరుగెడుతున్న రైలుబండీ కనిపించింది.

3

సరోజ అంతవరకూ చెప్పి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చేసింది.

మాస్టర్జీ చప్పున కుర్చీలోంచి లేచి "నీ గాథ వినటానికి చాలా బాధగా వుందమ్మా! నువ్వు ధైర్యంగా వుండాలి. మనసు రాయి చేసుకోతల్లీ! ఈ బాధ నాకు తెలుసమ్మా! నేనూ అనుభవించాను" అన్నారు.

ఆమె తెప్పరిల్లి కళ్ళు తుడుచుకుంది.

గడియారం పన్నెండుగంటలు కొట్టింది! పోర్టరు వెంకన్న నిద్రబరువుతో తూలుతున్నాడు. 'వెంకన్నా' అంటూ పిలిచారు మాస్టర్జీ.

"అయ్యా!" అంటూ ఉలిక్కిపడ్డాడు వెంకన్న.

"చిన్నమ్మగారు వస్తున్నారేమో చూడు. ఒకగంట ముందు గానే రమ్మన్నాను."

వెంకన్న లేచి నేరుగా బయటికి వెళ్ళాడు.

"అయితే ఇప్పుడెక్కడ్నుంచే వస్తున్నావా అమ్మా."

"లేదు."

మాస్టర్జీ ఆశ్చర్యంగా "మరయితే ఎక్కడ్నించి?" అన్నారు.

దీపం ఉన్నట్టుండి భగ్గుమని మండింది. మాస్టర్జీ ఒకమారు దీపాన్ని కదిపారు. తిరిగి దీపం కుదురుగా వెలగసాగింది.

"ఆ తర్వాత చాలాకథ నడిచింది. మీరు నన్ను క్షమిస్తా నంటే చెబుతాను" అంది ఆమె.

"నే నెవరమ్మా క్షమించటానికి. నీకు నే నేదైనా వుపకారం చెయ్యగలిగితే అప్పుడు నాకు క్షమించే అర్హతవుంది. ఫర్వాలేదు చెప్పు." అన్నారు మాస్టర్జీ.

వెంకన్న ఆవులిస్తూ మత్తుగా "రావటం లేదయ్యా! అంటూ గుమ్మానికి చారబడ్డాడు.

"నేను ఆత్మహత్యకే పూనుకున్నాను."

మాస్టర్జీ ముందుకు వంగి ఆశ్చర్యంగా వినసాగారు.

"కాని...అలా చేసినా బాగుండే పోయేది. జీవితంలో రెండు విధాలా చెడాను. జీవితంలో ఒకేసారి ఉద్రేకం తెచ్చుకున్నాను. ఆ ఉద్రేకంతో నే సర్వనాశనం అయిపోయాను. లోకం అంటే ఇప్పుడున్న అనుభవం అప్పుడు నాకు లేక పోయింది. "ఆమె క్షణం ఆగి" ఆకలితో కడుపు దహించుకుపోతోంది. మంచి నీళ్ళతో కడుపు నింపుకోగలనా. తిరిగాను...తిరిగాను అత్తవారి వూరువెళ్ళాను. నా యింట నా పెనిమిటి వుంపుడు కత్తెతో వుండటం చూశాను. ఏమి చెయ్యాలో పాలుపోక, ఆకలితో మాడి వూరంతా తిరిగి అన్నగారి దగ్గరకువచ్చాను. అన్న అత్తవారింటికి వెళ్ళాడని తెలిసింది. ఈ వూరు రావటం ఇది మూడో మారు. ఇక్కడ్నించి పట్నం వెళ్లాను. జీవితం బజారునపడిం తర్వాత మానాభిమానాల్ని దంపుకోక తప్పలేదు...కడుపు కోసం...నాకు చేతనయింది...వంట చెయ్యటానికి ఒక ఆసామీ ఇంట్లో కుదురు కున్నాను. ఆయన పెద్ద కొడుకు పట్నంలో చదువుకుంటున్నాడు. నేను వున్న నాలుగు మాసాల్లో అతనెప్పుడూ అక్కడికి రాలేదు. అతనికీ ఈ తండ్రికీ పడదని అంతా చెబుతూండేవారు. అంతా చెప్పుకునే మాటలు వింటుంటే నాకు భయంగావుండేది. కాని మాటల్లో ఆయన చాలా పెద్ద మనిషిగా కనిపించేవారు. ఒక్క భోజనం వేళ మినహాయించి తతిమ్మా వేళల్లో ఆయన నా గది చాయలకైనా వచ్చేవారు కారు. ఇంటి బాధ్యతంతా ఆయన పూర్తిగా నామీదే వుంచారు. అంతా నేనే చూసుకునే దాన్ని. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆయన పనిమీద వూరు విడిచివెళ్తే ఒక్కతెనే చూసుకునే దాన్ని ఆ లంకంత కొంపని. ఆ యింట్లో వెండి సామాను చాలా వుండేది. నన్ను అంతగా నమ్మారు ఆయన. ఆయన తీరాంతా చూస్తే ఆయనపట్ల నాకు సదభిప్రాయమే

వుండేది. ఆయన భార్యపోయి చాలా కాలమయింది. అదిద్నీ తెల్సుకుని ఆయన భోజనం దగ్గర అప్పుడప్పుడు దిగులు పడుతూవుండే వారు. ఆయన దగ్గర తండ్రి భావంతో నే మసులుకునేదాన్ని. కాని... ఒకనాటి రాత్రి... నా జీవితంలో మిగిలివున్న ఒకేఒక్క విలువైన ఆ ఆస్తినీ... ఆయన... ఆ... దుర్మార్గుడు అపహరించాడు... జీవితంలో ఇక నాకు మిగిలిందేముంది? "—సరోజ క్షణం ఆగి మాట పెగలని స్థితినించి తెప్పరిల్లి వణికే పెదాలతో... 'నిన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటాను. నీకు అన్యాయం చెయ్యను' అని చెప్పి నన్ను పూర్తిగా వుపయోగించుకుని... ఆయన పరువు దక్కించుకోవాల్సిన సమయం వచ్చేసరికి రైలు ఎక్కించి సగం దూరంలో—చెప్పకుండా దిగి వెళ్ళిపోయారు. అప్పటికి నేను మామూలు మనిషిని కాను. నాతోపాటు మరో జీవికూడా నాలో వుంది. అలాగే అన్నగారింటికి వచ్చాను. ఈ పల్లెటూళ్లో సుట్టుగా పొలాలు చెప్పుకుని నాలుగురాళ్లలో సంసారంగడుపుకునే అన్నగారు ఆశ్రయమివ్వటానికి అంగీకరించలేరు. "నీతోపాటు నన్ను కూడా ఆకలితో చావమంటావా చెల్లీ. పిల్లలుకలవాడ్ని. ఇది పల్లెటూరు. ఈ రహస్యం బయటికిపొక్కితే ఇంకేమైనా వుందా?" అన్నాడు. అవును నిజమే. మాట్లాడకుండా వచ్చేశాను. ఇదీ నా చరిత్ర"— అంటూ ఆమె ముగించింది.

మాస్టర్జీ బరువుగా నిట్టూర్చి "నిన్ను ఇంకేం ప్రశ్నలు వెయ్యమంటావమ్మా! కాని ఇలాంటప్పుడు నీ కేమనిపిస్తూంటుంది?"

"మా నాన్న నా చిన్నతనంలో నెత్తిమీద పెట్టుకుని పెంచారు. నేను కావాలన్నది ఎక్కడ్నుంచయినా, ఎంత శ్రమయినా తెచ్చి నాకు ఇచ్చేవారు. నే కోరిందల్లా ఆయన మారుమాట చెప్పకుండా అమర్చిపెట్టేవారు. పల్లెత్తుమాట నన్ను ఆయన ఎన్నడూ అనలేదు. అంత గారంగా పెరిగాను. పుట్టింరోజువస్తే బంధు బలగాన్నంతా పిల్చి నాన్న విందుచేసేవారు. ఖరీదైన బట్టలు కుట్టించేవారు. నాకు ఏ లోటూ జరగకూడదని తాపత్రయ పడుతూండేవారు. ఇప్పుడనుకుంటున్నాను. నాన్న నాకు చదువు చెప్పించివుంటే! నా జీవితం మరోవిధంగా వుండి వుండేది. నా అన్నపంచని నలుగురి పిల్లలకి చదువుచెప్పినా నా పొట్ట గడిచిపోయేది."

"నా అల్లుడు నా కూతుర్ని నానా హింసా పెట్టాడు. అదో రకం పిచ్చి. ఉద్యమాలజ్వరంతో నిక్షేపంలాంటి ఉద్యోగం వూడగొట్టుకుని సంసారం చెయ్యలేక పారిపోతే, నా కూతురు పిల్లలకి చదువు చెప్పుకుని పరువుగా బ్రతికింది. అప్పుడు ఆమె నాకు రాసిన ఉత్తరం ఇక్కడే వుంది." అంటూ ఆయన టేబులు లోంచి ఒక ఉత్తరంతీసి సరోజముందు వుంచారు. అందులో ఆయన సిరాతో గుర్తు పెటినభాగం చదివింది.

"ఆయన ఇంతకాలంగా ఇన్ని ఉద్యమాలలో పనిచేశారు. కాని ఈ ఉద్యమాలేవీ ఆయన ముడుచుకుపోయిన మనస్సుకి తెలివిని కలిగించలేకపోయాయి. ఒక ఆడది సంపాదిస్తూంటే అది సహించరాని విషయంగా మదనపడే ఆయన చాలా మారవలసి వుంది. ఉద్యమాలు వ్యక్తి వికాసం కలిగించాలి. అంతేగాని కేవలం ఉద్రేకాన్ని రెచ్చగొట్టేవి ఉద్యమాలు కావు—లేనిపోని అభిమానాలు పెంచుకోవద్దనీ సంసారం సుఖంగా సాగటం ముఖ్యమనీ బ్రతిమిలాడాను. ఆయన మాట్లాడలేదు. కాని సాయంత్రం నేను ఇంటికి వచ్చేసరికి ఇంట్లో ఆయన లేరు. ఒక చీటిరాసి పెట్టి వెళ్ళారు. అందులో ఇలా వుంది. ఆడదాని సంపాదనమీద బ్రతికే దౌర్భాగ్యం నాకు అక్కర్లేదు. ఎలాగో నేను బ్రతక్కపోను ... నాకోసం ఆలోచించవద్దు." ఆ రోజల్లా ఏడ్చాను. సరోజ వుత్తరం మడుస్తూ "ఆమె ముఖం నేను చూడగలనా మాస్టర్జీ?" అంది. ఆమె ముఖం కన్నీటి చారికలతో నిగారించి వుండటం గమనించి మాస్టర్జీ "అమ్మా ఈ జీవితం ఒక గంగాప్రవాహం లాంటిది" ఆ స్త్రీలు, సదాచారపరాయణులు, ఆ దేగంగను పవిత్రంగా నెత్తిన చల్లుకుంటారు; దప్పికగొన్నవారు గ్రుక్కెడు నీళ్ళు తాగి ప్రాణం నిలుపుకుంటారు; కొండ అంచుని తాకుతూ, పోయగంతో గుళ్ళు తిరుగుతూ మలుపుతిరిగే ఆ దేవ్రవాహం కవి హృదయంలో పాటలు పాడిస్తుంది; అదే వాహిని, కాలు జారితే ఈతరాని అభాగ్యునికి మృత్యుముఖంగా కనిపిస్తుంది. ఈ జీవితంకూడా అలాంటిదే. అన్నిరకాల రుచులూ ఈ జీవితంలో లభ్యమవుతాయి. వాటిలో అమృతత్వమూ వుంది, విషప్రాయమూవుంది. అయితే వాటిలో ఏది కావాలో ఎంచుకునే హక్కు మన చేతిలోనేవుంది. జీవితం విలువ తెలిసినవారు సుఖశాంతులు కలిగివుంటారు. తెలియనివారు..."

"అయ్యగారూ చిన్నమ్మగారు వచ్చారు."

నిలువెల్లా జలదరించినట్లయి సరోజ చేతిలో వుత్తరం జారి కింద పడిపోయింది!!!

* * *

కొద్దిరోజుల తర్వాత పెద్దకూతురువద్దినుంచి మాస్టర్జీకి ఒక వుత్తరం వచ్చింది.

ఆవుత్తరంలో ఆమె చాలా విషయాలు రాసింది. ఆఖర్ని రాసిన నాలుగుపంక్తులూ మాస్టర్జీ గంపంతముఖంతో అతి వుత్సాహంగా చదివారు. సరోజని గురించి ఆమె రాసింది. "సరోజకి నాఅన్నవాళ్లంటూ ఈ పట్నంలో ఎవరూ లేరు. ఆమెకున్నదల్లా ఒక్క అన్నగారే. అతని ఆదరణ కూడా ఆమెకు లేకుండాపోయింది. ఆమె దారిపొడుగూతా బండి ఆగినప్పుడల్లా అక్కడ దిగిపోతానంటూ కూర్చుంది. అలా ఆమె ఎందుకంటుందో ఆమెకే తెలీదు. ఆమె పూర్తిగా స్పృహలేని పిచ్చిమాటలు మాట్లాడింది. ఆమె రెండుచేతులూ పట్టుకొని నేను అభయం ఇచ్చాను. ఆమె కన్నీరు తుడిచాను. ఆమెకు ధైర్యం చెప్పాను. ఈవూళ్ళో మన యింటిదగ్గరే ఒక వుణ్యాత్మురాలు ఒక శిక్షణాలయం ఏర్పాటుచేసింది. అక్కడ స్త్రీలకు అన్నిరకాల చేతిపనులూ నేర్పుతారు. సరోజని అందులో చేర్పించాను. అక్కడ కుట్టుపని నేర్చుకుంటోంది. నాతోపాటు నాలుగు మెతుకులు తిని మన ఇంట్లోనే వుంటోంది. ఇక కొద్ది రోజుల్లో ఆమె స్వతంత్రంగా జీవించే అర్హత సంపాదించుకుంటుంది." అంటూ రాసింది.

మాస్టర్జీ సంతోషాతిశయంతో ఆ వుత్తరాన్ని హృదయానికి హత్తుకుని "నువ్వే ఒక వుద్యమానివి తల్లీ" అంటూ ఇంకా ఏదో అస్పష్టంగా గొణుక్కున్నారు. ఆ మాటలు బండి రాకకు సూచనగా పోర్టరు వెంకన్న కొడుతున్న గంటల రణగొణధ్వనిలో మిళితమై పోయాయి. స్టేషను ఆవరణలో చెట్లన్నీ ఝుంయిమంటూ గోల చేశాయి!"

లోకాలోకము

శ్రీ పి. నారాయణరెడ్డి

ఆకసము బీజ ప్రదాతగ
అవనియే ఒక ఆద్యమాతగ
కానగల్గిన మానవునకు జ
గజ్జనాళి ఒకే కుటుంబము.

నింగి లోపల లేవు ఎల్లలు
నీరధిని కనరావు ఎల్లలు
ఎందుకీ ధరణీ తలమ్మున
ఇరుకు వాడలు ఇనుప గోడలు

అన్ని జాతుల కొకే సూర్యుడు
అన్ని నేలల కొకే చంద్రుడు
అయినచో జాత్యహంకారము
ఆటవిక తత్త్వమ్ము కాదా ?

ఏ కులము వెన్నెలది ? తెమ్మెర
లెట్టి జాతికి చెందినట్టివి ?
అట్టిదే కద మానవత్వము
అన్నిటికి ఎత్తైన సత్యము.

ఊహలే రెక్కలుగ జేసి మ
హోన్నతముగా ఎగిసి చూచిన
వసుధయంతయు కన్పడును పసి
వాడు విసిరిన బంతి పోలిక.

ఒక అహంత మనస్సులో వే
రూరు తొల్తగ; దాని బాహిర
శాఖలే 'నా దేశమిది నా
జాతి యిది' యను భావ రేఖలు.

ఆత్మ పాల సముద్రమటు నిం
డార విచ్చిన దండి మనిషికి
విశ్వగోళము పండు వెన్నెల
వెన్నెలారిగిన పంటపొలమగు.

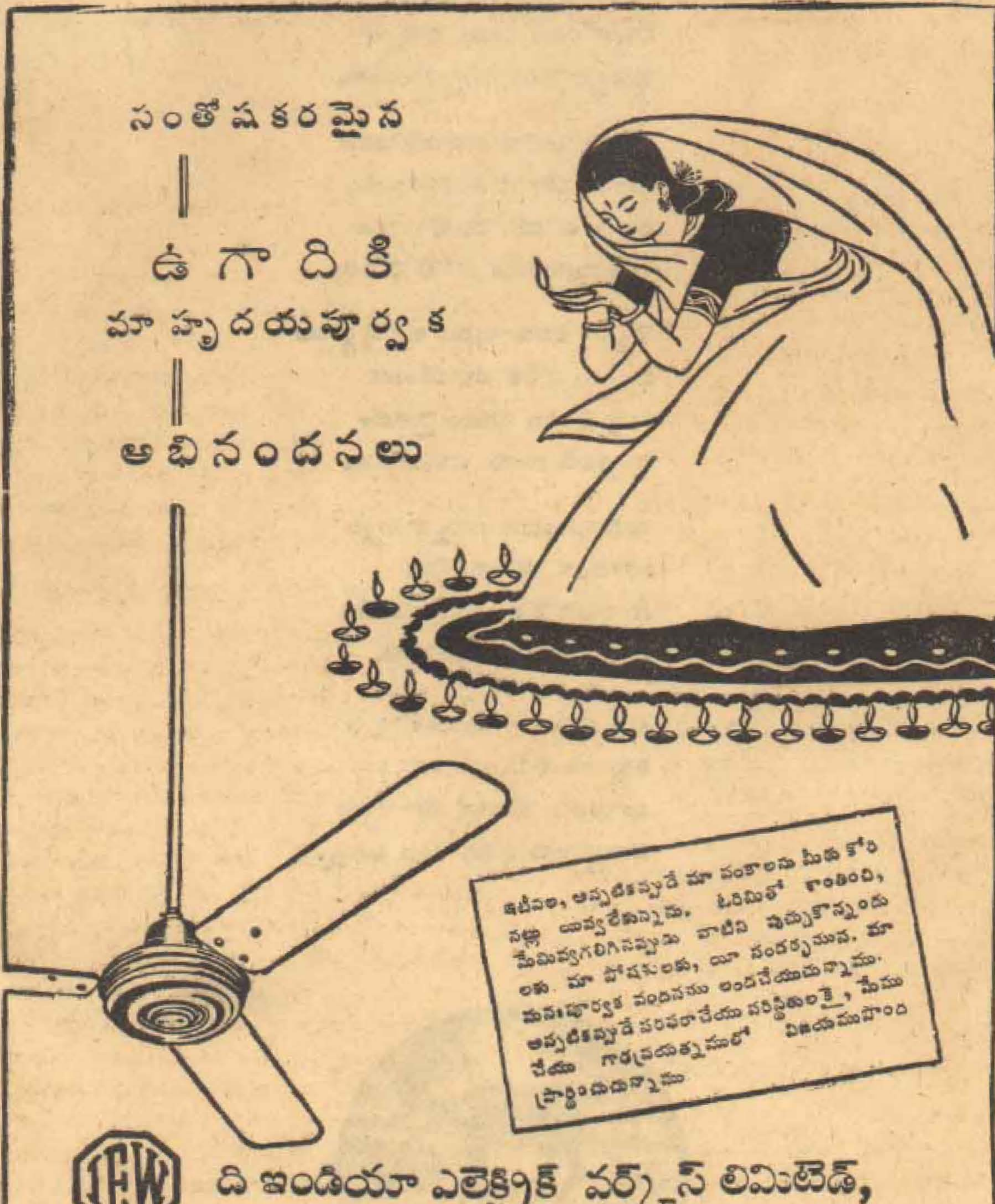
మనసు నంటిన అహంభావము
మంచు మాదిరి కరగిపోయిన;
మనిషి లోపలి దేవతాత్వము
మణి ముకురము వోలె భాసిలు.

స్నేహ పవమానము అగస్త్య మ
హీంద్రు పోలిక సాగిపోయిన
నెత్తి బిగిసిన గిరులు సైతము
మెత్తబడి మును సాగిలంబడు.

మనుషులందరు అన్నదమ్ముల
మాదిరిగ జీవించగల్గిన;
మర్త్యలోకమె దివ్య పదవికి
మారుపేరై పరిమళించును.

చంద్రమండల మందుకొన ధీ
శక్తులను వెచ్చించు కన్న;
మానవుని దేవతగ మార్చెడు
మార్గమును కనుగొనుట మిన్న.

సంతోషకరమైన
ఉగాదికి
మా హృదయపూర్వక
అభినందనలు
ఇటీవల, అప్పటికప్పుడే మా పంకాలను మీరు కోరి
నట్లు యివ్వలేకున్నాము. ఓరిమితో కాంతించి,
మేమివ్వగలిగినప్పుడు వాటిని పుచ్చుకొన్నందు
లకు మా పోషకులకు, యీ సందర్భమున, మా
మనఃపూర్వక వందనము లందచేయుచున్నాము.
అప్పటికప్పుడే సరఫరాచేయు పరిస్థితులకై, మేము
చేయు ప్రయత్నములో విజయముపొంద
ప్రార్థించుచున్నాము
IEW
ది ఇండియా ఎలెక్ట్రిక్ వర్క్సు లిమిటెడ్,
చట్‌నాడ్ బిల్డింగ్స్, మౌంట్ రోడ్, మద్రాసు-2

యూ మా సా మాయా

'జమదగ్ని'

అనగనగా ఒక చీమ.

ఆ చీమకో తలకాయ ఉంది.

ఆ తలకాయలో 'నే' నుంది.

ఈ 'నేను' ఇంతపని చేస్తాననుకోలేదు.

కాని చేసేసింది.

తీరా చూస్తే ఇంత చేసిందీ తానే.

ఆ సంగతి తెలిసేటప్పటికే ఇంతయింది.

ఇంతవుతుందని తెలిస్తే చెయ్యకనే పోను.

అలా తెలిస్తే ఇంకేం ?

సంసారంపోయి సారమే దక్కేది.

చీమ పాపం నడుస్తోంది.

దారిలో బెల్లం కనిపించింది.

అదేమిటో దానికి తెలియదు.

దగ్గరకుపోయి చూచింది. ఊరికే చూడడంకాదు.

రుచి చూచింది.

మహా రుచిగా ఉంది.

రుచిగా ఉంది కదా అని తిన్నంత తిని ఒక్కొక్క అణువే చేరవెయ్యడం మొదలు పెట్టింది.

అంతా చేరవేసుకున్నాక సావకాశంగా తిందామనుకుంటూ ఎన్నిసార్లు తిరిగిందో లెక్కలేదు.

ఇది తిరుగుతూనే ఉంది.

అది తరుగుతూనే ఉంది.

కాని ఎంతసేపటికీ అయిపోవడంలేదు.

పైగా గడ్డగడ్డగానే ఉన్నట్లు కనిపిస్తోంది.

చీమ మధ్యలో ఒకసారి ఆగి అటూ ఇటూ చూచింది.

గడ్డవైపు చూస్తే పట్టరాని కోపం వచ్చింది.

మొదట్లో ఎంత ఉందో ఇప్పుడూ అంతే ఉన్నట్టుంది.

ఇంతసేపు తిరిగినా తరగలేదే! ఏం చెయ్యాలి దీన్ని ?

బొరియవైపు చూస్తే తన కళ్ళను తానే నమ్మలేక పోయింది.

నలుసుమీద నలుసుగా నలుసుమీద నలుసుగా అంతా బెల్లం నలుసులతో నిండిపోయి ఉంది.

చాలా ఉందే ఇది!

ఇంత చేరవేసిందీ తానే గదా!

ఈ నడకతో ఈ ఒంటితో ఇంతపనిచేస్తే తనకే గనక ఎగిరేశక్తి ఉన్నట్లయితే ఈ గడ్డంతా ఈపాటికి బొరియలో ఉండిపోయేది గాదూ!

ఆ ఊహ వచ్చిందో లేదో దాని ఆయుష్కాలం అయిపోయింది.

వెంటనే దోమయి కూచుంది.

అటూ ఇటూ ఆడుతున్న రెక్కల్ని చూచుకుని ఎగిరిపడింది దోమ.

ఎగురుతూ ఉంటే మరో అద్భుతం తోచింది.

ఓహో! అదీ సంగతి!

ఈ రెక్కలలో సంగీతంగూడా వస్తుంది కాబోలు.

రెక్కలూ, సంగీతం! ఇంక లోటేమిటి ? అనుకుంటూ తిరగసాగింది దోమ.

చీమగా ఉన్నప్పుడు చేరవేసుకోవడానికి రెక్కలుంటే బాగుండేదనిపించింది. ఇప్పుడు తీరా అవి వచ్చాక చేరవెయ్యడమే అవసరమనిపించడంలేదు దోమకు.

పైగా ఒంటిని బట్టి రుచీ మారింది.

ఇప్పుడు దాని రుచి అంతా బెల్లంలో కాదు నల్లలో ఉంది. అదైనా నిలవుంటే బాగుండదు.

తయారయే చోటి నుంచే సరాసరి ఆస్వాదిస్తే దాని మజా ఇంతా అంతా కాదు.

అందులోనూ పశువుల నెత్తురుకంటే మనుష్యుల నెత్తురు రుచికి రుచీ, సులువుకు సులువూ! దానికి దీనికీ సాపత్యమే లేదు.

పల్చన గావడంచేత కాబోలు మనిషి చర్మంలో దాని ముల్లు ఇట్టే గుచ్చుకుపోతుంది. వెచ్చవెచ్చగా చెరకుపానకంలా ఎంతైనా పుచ్చుకోవచ్చు.

కాని ఒక్కటే చిక్కు.

పశువుల్లోకంటె మనుష్యుల్లో ప్రమాదం ఎక్కువ.

చిన్నపిల్లలు ఊరికే అటూ ఇటూ దొర్లుతారు గాని పెద్దవాళ్లు మాత్రం అలా ఊరుకోరు. సరిగ్గా తాను వాలినచోటే తమకే దెబ్బ తగుల్తుం దనైనా లేకుండా గట్టిగా చరుచుకుంటారు.

అమ్మో! ఆ గురి చెప్పతరం కాదు! ఇప్పటికే ఒకటి రెండుసార్లు చచ్చేటంత పనయింది.

తన ఒళ్లేగనక పెద్ద ఒళ్లయితే వీళ్లేం చెయ్యగలరు?

అలా అనుకుంటూనే దోమ దెబ్బతిని చచ్చి సామజమై అవతరించింది.

దోమెక్కడ! సామజ మెక్కడ!

ఎంత ఒళ్లు వచ్చింది తనకి!

ఇప్పుడు మనిషి చెయ్యి కాదుగదా, కొండ వచ్చి మీదపడ్డా తనకేం పరవాలేదు.

అంతేకాదు, మరో సౌలభ్యం వచ్చింది.

అప్పటి ముల్లు కంటె ఇప్పటి తొండం ఎంతో బాగుంది. దీంతో నెత్తురేం కర్మం, మనుషుల్ని మనుష్యుల్నే పీల్చెయ్యవచ్చు!

ఏనుగయిన వెంటనే పూర్వస్మృతితో అలా అనుకుందిగాని పాపం ఒంటి మార్పుతో రుచి మార్పు వచ్చిందన్న సంగతి ఇంకా తెలియలేదు దానికి.

పైగా ఇప్పుడది ఉన్నచోట నరవాసనే లేదు. అంతా మహారణ్యం!

అమాంతం ఒక ఎత్తైన చోటికిపోయి చుట్టు పక్కలంతా పరకాయించి చూచింది ఏనుగు.

తన ఒళ్లుగూడా ఒకసారి చూచుకుంది.

దానికి పరమానంద మయింది!

నిజానికి దాని ముందు నిలవ గలిగే ప్రాణి ఏముంది? అన్నీ అల్పప్రాణులే!

కోరి ఇంత శరీరం తెచ్చుకున్న తాను సాధించ లేం దేముంది ఈ జగత్తులో?

సంతోషాతిశయంతో పాడాలనుకుని గొంతెత్తింది ఏనుగు. ఒళ్లు తెలియని మైకంతో పాడేసింది.

ఆ మంద్ర గంభీర నిర్ఘోషం విని అల్పప్రాణులన్నీ హడలిపోయాయి. మృగరాజుకూడా వెనకెక్కడో నిలబడి విన్నదే కాని ముందుకు రాలేకపోయింది.

ఈ విజయానికి ఏనుగుకు ఎక్కడలేని అహంకారమూ వచ్చింది.

కాని ఎందుకో తృప్తి కలగ లేదు.

క్రమక్రమంగా తానుపాడిందానికంటె ఎవరైనా పాడితేనే బాగుంటుందనిపించింది.

దాంతో ఎటునుంచైనా సుతిమెత్తని సంగీతం వినిపిస్తే అందులో లీనమై ఒళ్లు మరిచిపోయేది.

అటువంటి సమయాల్లోనే కాస్త తృప్తి కలిగేది.

తక్కినప్పుడెందుకో పట్టి చిరాకు!

ఆ చిరాకుతో నాలుగాకులు తినడానికి చెట్టంతా పడగొట్టేది.

నెత్తురెలాగూ లేదు, ఆకులేనాయె తినవలసింది. చిగురాకులు తింటే సరిపోదూ, చెట్టునలా ఉంచి!

ఊఁహు—చాలేదికాదు దాని తత్వానికి.

పైగా అడిగేవాడు లేడు. దానికి తోడు ఒకరు తన్నేం చెయ్యగలరని పట్ట పగ్గాలు లేని పొగరుమోతుతనం.

దాంతో అరణ్యాన్నంతటినీ చితకులు చితకులుగా విరిచి పోగులు పెట్టసాగింది ఏనుగు.

ఒకరోజున దానికాహుతయిన పెద్దచెట్టుకు ఒక ఎండుకొమ్మ ఉన్నది.

ఆ కొమ్మ విరగడంతో దాంట్లోనుండి ఒక కందిరీగ ఝూమ్మంటూ బైటికి వచ్చింది.

లేచింది మొదలు ఝూంకారంచేస్తూ అది ఎగురుతూ ఉంటే దాని స్వరూపస్వభావాలు ఏనుగుకు తెలియలేదు కాని సంగీత సమాధి లభించింది.

తొండం పైకెత్తుకుని ఒళ్ళంతా ఊగిసలాడించుకుంటూ పరవశమైపోయింది.

ఆ పారవశ్యంతోనే కంధిరీగ ఎటుపోతే అటే పోయింది ఏనుగు.

దాన్ని చూస్తూ కాదు నాదం మాత్రమే వింటూ.

కందిరీగకు ఈ ధ్యాసే లేదు. తన పాటేమో తానేమో !

విడదియ్యరాని గమన గానాలతో అది వీర విహారం చేస్తోంది.

అంతలో ఏమయిందో ఏమిటో ఏనుగుకు బైటి సంగీతం లోపల వినిపించ సాగింది.

పట్టి సంగీతమైతే బాగానే ఉండేది.

కాని అదికాదాయె ! ఇదేదో లోపల తొలి చేస్తోంది !

ఏనుగు నిలవలేక పోయింధి.

ఆ బాధ తప్పించుకోవాలని పరుగెత్తింది.

పరుగెత్తితే పోయేదా అది, లోపల ప్రవేశించిన బాధాయె !

ఉద్రేకపడి పరుగెత్తిన కొద్దీ మరీ మరీ అతిశయించిందా బాధ.

ఏం చెయ్యడానికీ తోచలేదు ఏనుగుకు.

తొండం తెంపేసుకుందా మని ప్రయత్నించినా తెగలేదు.

చేసేదిలేక కుప్పకూలిపోయి ప్రాణ నిర్యాణ సమయంకోసం ఎదురు చూచింది.

అంత ఒళ్ళూ దాని కప్పుడెందుకూ పనికిరాలేదు పాపం !

స్వాస్థ్యం లేకపోవడంతో అదికావాలి ఇది కావాలి అన్న కోరికలు నశించాయి, ఇప్పుడు వేధిస్తున్న ఈ బాధ వదలితేచాలునన్న వాంఛ తప్ప.

మరి ఈ బాధ ఎందుకు వచ్చింది ?

ప్రాణం పోతోందొక ప్రక్క. మరో ప్రక్క లోపల నుండి అస్పష్టంగా వినిపిస్తోంది సంగీతం.

ఏమిటో అర్థమున్నట్టుందే !

శివ శివా ! ప్రాణం తీసేస్తోంది పాడు సంగీతం !

యూ మా పా మాయా !
యూ మా పా మాయా !
యూ మా పా మాయా !

అవతారం

శ్రీ యస్వీ జోగారావు

'ఓం పూర్ణమదః పూర్ణమిదం
పూర్ణాత్ పూర్ణ ముదచ్యతే
పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ
పూర్ణమే వావ శిష్యతే'

అది హిమాలయము కాదు మహిమాలయము.

అది పరమేష్ఠి చరాచర సృష్టి శిల్పకల్పనా పటిష్ఠతకు పరాకాష్ఠ.

అది పురాణదంపతులు జగత్పితరులు నగు పార్వతీ పరమేశ్వరుల చిరంతన పరంధామము. కామవాసనలు నశించిన వారి ప్రేమ కది పరసీమ.

శివదేవుని అభయహస్త శుభముద్రలచే ఆదిగర్భేశ్వరి యగు అపర్ణ తపఃఫలముగా సంభవించి శాంభవ తేజము జగ మఘాతుకముగా విజృంభించిన రంగభూమి.

భగీరథ ప్రయత్నమున దివినుండి దిగిన గంగాభవాని తరంగ తాండవ ప్రథమభంగిమ కది యాధారపరిధి.

అది దేవతాత్మ.

పూర్వాపరసాగరాంతర పరివ్యాప్త మహీమండల మానదండము.

సృష్టిలో నెల్ల స్వచ్ఛతకు, సౌందర్యమునకు, ఔన్నత్యమునకు, ఆధిక్యమునకు అనుత్తమోపమానము.

అది అనేక నదీమతల్లులకు పుట్టినిల్లు.

ఓషధుల నిధి.

రత్నముల నిక్షేపము.

అప్సరసల కాటపట్టు.

సిద్ధుల తపోనిష్ఠ కధిష్ఠానము.

గంధర్వుల గానవిద్యాసాధనకు నివాసము.

విరహవిధుర హృదయులగు యక్షప్రేయసీ ప్రియుల రాయబారులకు మధ్యేమార్గ ప్రవాహాలు.

* * *

అట నవముక్తమువలె నొక విశాల వివిక్త ప్రదేశము.

అది యొక పద్మని పర్వతోపత్యక. నలుదెసల పంక్తులు తీరిన పర్వతములు—ఉత్తుంగ శృంగములు—కైలాస, కాంచనగంగా, గౌరీశంకర నందాదేవీ, ధవళ త్రిశూల శైలరాజములు,... ఆ పర్వతసానువులపై పరమేశ్వరు నొడలినుండి దిగజారు నాగులవలె నదులు, వాగులు. సాంద్రాతిసాంద్రమగు నొక భూరికాంతార భూమి నావరించియున్న ఆ గైరిక ప్రాకారము నడుమ నదీజలముల బొదివిపట్టు మనోహరమైన మానససరోవరము.

అట ఆశా దెప్పటియట ఉదయగిరి శృంగముపై ఉషః స్ఫురణమైనది. కాని పరమేష్ఠి ప్రతిభ నవనవోన్మేషశాలిని. ఆ ప్రకృతి రామణీయకము నిత్య ప్రత్యగ్రము.

ఆ నాడెందులకో ప్రకృతి భగవతి యుగప దుల్లాసము నవధరించినది.

పుడమితల్లి పచ్చి పురిటాలివలె కడుపుచుమ్మలు చుట్టుకొన్నది.

సరిత్తుల సరోవరముల సాగరముల జలదేవతలు రాసక్రీడ లాడుకొనిరి.

తొలినాటి చరమ సంధ్యావేళ అగ్నిభట్టారకు డంతరంగమునం దంతర్భవించిన రేపుమాపుల రూపురేకలు దీర్పు కాంతిపుంజము నలనొక ఆకళించుకొని ఉదయభాస్కరు డున్మత్తుగా జగత్తు నొక క్రొత్తపోకడతో రకరకముల రంగు రంగుల సోహణింపులతో హావణించినాడు.

అంతదాక శిశిర విశీర్ణము లయ్యు హేమాద్రి వసంతసంతోషముతో వింతగా చిగిర్చిన ద్రుమములపై, ద్రుమముల నాశ్రయించి కొనలు సాగి నవలెత్తిన క్రొందీగలపై తావుల్ కొల్లగొనుచు విదజల్లుచు చల్లని గాలి రివటలు చక్కిలిగింతలు పెట్టుచు పోయినవి.

ఆకస మకాలపర్జన్య గర్జానుస్ఫూర్తి ప్రకటించినది.

ఆ వేళ విధాత, అప్పటికి అనేక మూకజీవరాసుల జాతకము తేర్చరిచిన తేర్పరి ఒక్క అనిదంపూర్వ నవ నవ జీవపదార్థ సృష్టి సంకల్పము చేసి, అంతర్ముఖుడై యోగసమాధిలో నున్నాడు. సహధర్మచారిణి వాణి చేదోడు వాదోడు కాగా ఆత్మసాక్షాత్కారము పొందిన మహాయోగివలె లేచి సంకల్పసిద్ధి పొందినవా డతడు.

ఆనాడట పుడమితల్లి యొక క్రొత్త పురుడు పోసుకొన్నది.

* * *

అయోధ్యప సుప్రసన్న సుభగమైన శుభసమయమున, ఆ ప్రాక్తన వ్యక్తి జీవన ప్రభాతవేళ అధోభాగము హిమావదాతమై ఉపరితల మరుణారుణ కుండలిత శిలామండలమై, శిఖరాంచలము సద్యోభ్యుదిత బాలభానుకిరణ కనకోజ్జ్వలమై హిమనిర్ఝరోపక్రమ రమణీయమై కైలాస శేఖరుని జటాజూటమువలె గన్పట్టుచున్నది గౌరీశిఖరము.

ఆ గిరిశేఖరముపై నదియొక విశాల శాద్వల తలము. చుట్టుపట్ల చెట్లుచేమలు చెలను చేసియున్నవి. పుడమి యొడలి పులకలవలె నవోద్భిదము లెసలెస పొడసూపుచున్నవి.

అట నొకచో చీనాంశుకపు చికిలిదుప్పు విసనకర్రలవలె మన్న వాలము లెత్తి మేతలు మేయుచు, గాలికి వాలుగా వినుక

కొమ్మపై నిలబడుచు గనుపూయుచు పొత్తిళ్ళలో నొత్తుగా పెరిగిన పొదుపుచ్చెలలో కాళ్లు విర్చునకై జొనుపు కొనుచు గడ్డిరుబ్బులలో కొమ్ములతో గోరాడుచున్న చమరీమృగముల వాలకములు, చర్యలు చక్షుశ్శ్రావ్యపులుగా నున్నవి.

మరియొకచో పొదరిండ్ల పొంత పక్కనిక్క చూచుచు పొక్కిలి జాలెనుండి జారు మదపంకము పరిమళములు పరిసరములకు పంచిపెట్టెడు చిరుకోరల చిటిపొటి కొమ్ముల కస్తూరీ మృగవారము.

వేరొకచో సారవిస్ఫారములు సన్నగా సొన్నాయిరాగము లాలపించుచున్నవి.

ఒక వల్మీకనితంబమునుండి పిపీలికల బారులు బీరి శిఖరాభిముఖముగా పోవుచున్నవి. వల్మీక శృంగములపై చిరుగాలి సోకులకు లేలిహానములు లేచి పడిగలు విప్పి యాడుచున్నవి.

ఒక రసాలసాలముపై ఫలగ్రహణ పరాయణములై కీరవానరములు శాఖాచంక్రమణములు చేయుచున్నవి.

అల్లంత దూరాన మానసకాసారమున కలహంసలు పద్మినుల పజ్జ చేరి తత్ప్రియబాంధవుని ప్రణయ సందేశములు నివేదించుచున్నవి.

అద్భుత మా వేళ నద్భుతముగా జరిగిన నొక ప్రాక్తన మహా వ్యక్తి జీవన ప్రస్తావన.

* * *

అట నొక ఊడలమర్రి నీడలో ఉపవిష్టుడై ఊర్ధ్వముఖుడై రోమజటిలగ్రస్తుడై ఒంటరిగా నొక వ్యక్తి.

ఆ వృక్షశాఖలనుండి వ్రేలాడు బుసిపక్షుల విలక్షణ వీక్షణము లతని యూర్ధ్వదృష్టుల నాశ్చర్యముగా బలుకరించుచున్నవి.

అతడు దిగంబరుడు.

ఆకస మతని చుట్టు నావరించుకొనియున్నది. దివాకరమునుండి సహస్రధారముగా నొక అతని అంతరంగపు టంతరాళ మంతయు నాక్రమించి యున్నది. ఆ వెలుగు నతని మనుగడ.

కారెడు ప్రాదిక్కునది. భాగమంచు పటాపంచలైనది. అత డేదో సుదీర్ఘముగా నాలోచించుచున్నాడు.

ఒకింతసేపు వలువంకల కలయజూచి కావురు మనుచున్న ప్రకృతిని జూచి తన యొంటరితనమును దలచి భయభ్రాంతుడై యొక పెనుబొబ్బ పెట్టినాడు. ఆ బొబ్బలో నతని మనస్సు 'నే నెవడ'ను నొక ప్రశ్న పెకలించినది.

ప్రకృతి ప్రతిధ్వనించినది.

మరుక్షణము తన నిరంతరోచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములచే నిత్యనూత్న మగుచున్నట్లున్న ప్రకృతిపరిణామ రామణీయకమును జూచి అంతలో నాశ్చర్యచకితుడు, నంతలో నానందపరవశుడు నగుచున్నాడు.

అర్ధనిమీలిత నేత్రుడై ఆ ప్రకృతిగతమైన తన మనుగడ యాగము నన్వేషించుచున్నాడు.

'నే నెవడను?

ఎక్కడనుండి నా రాక?

ఎక్కడికి పోక?

ఎట్లు వచ్చితిని?

ఎందులకు?

....

అంతు పట్టని దా ప్రశ్న పరంపర.

ఆలోచించిన కొలది అతనిలో ఆరాట మెక్కువగుచున్నది. హఠాత్తుగా తా నెక్కడనుండియో తెక్కలూడి యిక్కడ పడి పోయినట్లు బుజము లొకపరి తడుముకొనినాడు.

పక్షులు కిలకిల లాడినవి.

ఆఁ! తన వెనుకదో జారిపోయినట్లు వెనుముక్రింద తడుము కొన్నా డొకపరి.

కీశకోరములు కిచకిచ లాడినవి.

ఏమిటీ పక్షులు!

ఏమిటీ జంతువులు!

ఏమిటీ చెట్లు, చేమలు! కొండలు, కోనలు! నదీనదాలు!

కొన్ని చలనము లేనివి!

కొన్ని చలన మున్నను చైతన్యము లేనివి!

కొన్ని చలనము లేకయే చైతన్యవంతములు!

కొన్ని చలనమును, చైతన్యమును గలవి,

తనవలెనే కనులు, చెవులు, ముక్కునోరును గలవి,

కాని తన్ను డాయ వేమి?

అవి యేవేవో ధ్వనుల నొనర్పగల్గుచున్నవి

కాని తన్ను పలుకరించ వేమి?

పోనీ మరి తన్నంత పలుకరించుటకు గూడ వీటించుకొని పక్షులు, జంతువులు వాని మానవని పోక అల్లంత దూరమునుండియే తనవంక తదేక దృష్టితో నట్లు చూచుచున్న వేల!

ఈ లోకములోనికి తన రాక వానికిని ఆశ్చర్యము కలిగించినది కాబోలును!

ఈ ప్రకృతికిని తనకు నేమిటి సంబంధము?

ఈ ప్రకృతి కింత యంద మెక్కడినుండి వచ్చినది?

ఈ అంద మంతటిని తనదిగా నేల చేసికొనరాదు?

ఇదంతయు తన యనుభవమునకు వచ్చుటెట్లు?

అస లిదంతయు తన యనుభవమునకు రావలె ననిపించు టేల?

ఏమిటీ కోరిక?

ఎక్కడ దీని ఉత్పత్తి?

ఈ ప్రకృతి తనది కావలెనన్న ఏమి చేయవలె?

అస లిది యిప్పుడు తనది కాదా?

మరి యెవరిది?

దీనికి వేరె ఒక అధికారి యున్నాడా?

ఉన్నాడు కాబోలు!

అతడు తనకంటె అధికుడా?

కాబోలు!

అతనికి నాలుగేసి చేతులును బుర్రలు నుండునా యేమి!

ఉన్నది కాబోలు!

తాను వతని ప్రకృతిలోని యొక భాగమా!
మరి యతడెక్కడనుండి యూడిపడినాడు? ఎప్పుడు?
ఏడీ అతడు?
ఎక్కడున్నా డిప్పుడు?
ఎటు చూచినను అతని జాడయైన నగపడదేమి? బయట?
తన లోపలగాని దాగొని యున్నాడా అతడు?

లేక యేదో మాయక్రమ్మినదో మరపు వచ్చినదో కాని యున అతడే తానా!

అంతకంత కనంత ప్రకృతి రహస్యములనుగురించి అంతులేని యాలోచనలు వింత వింత విచికిత్సలు చెలరేగుచున్న వతనిలో.

కంటి గర్భస్థి మండల పీఠండిలమైనది వద్ధన్న.
అతడు క్రమ క్రమముగా సమాధ్యవస్థలో ప్రవేశించినాడు.
మార్తాండ మండలము నొక పరివేష్ట మావహించినది.
మధ్యాహ్నము గడచినది. సాయంత్రమైనది. చీకటి పడినది.
అతడు లేవలేదు.
దినములు, మాసములు, వాసరములు గడచినవి.
అతనట్లే యుండెను.
ఎండలు కాసినవి. గాడ్పులు వీచినవి.
మంచుగుర్లు మెండసినవి. వానలు కురిసినవి.
అతడు చలింపలేదు.
అతని చుట్టును పుట్టలు బలిసినవి.

గుబురుగా పెరిగిన అతని కొప్పులో పిచ్చుకలు గూళ్ళు గట్టుకొన్నవి.

అతడు చలింపలేదు.

ఒక ఆషాఢవాసర ముషఃకాలమున ఆకస్మికముగ గగనము గర్జించినది.

గిరి గహ్వరములు మారెలు గిచ్చినవి.
అతనిలో హఠాత్తుగా నొక బాహ్యస్పృహ కలిగినది.
కుబుస మూడ్చిన నాగువు వలె పుట్టనుండి బయల్వెడలినాడు.
సుందరతరము లయిన ప్రకృతి స్ఫురణల బరికించినాడు.
అతని కిప్పుడేమి చేయుటకును దోచలేదు.

అట్లు కింకర్తవ్యతా మూఢుడై యున్న అతనిలో నప్పటి కప్పుడొక కర్తవ్యబోధ యంకురించినది.

అతని యంతరంగమున అగ్నిభట్టారకు డొకపరి యావులించినాడు.

సమాధి భ్రష్టుడయిన యోగివలె అత డటు నిటు చూచినాడు.

అల్లంత దూరమున నొక యామ్ర శాఖిక పై నొక బాల వానరం ఫలాస్వాదనము చేయుచున్నది.

ఆ చెట్టు కొమ్మలనుండి ఇంక ననేక ఫలములు గుత్తులు గుత్తులుగా వ్రేలుచున్నవి.

అతడొక రాయితీసి ఒక గుత్తికి గురిచూచి విసరినాడు.
ఒక పండు త్రుళ్ళి ఎదుటనో పడింది.
పండు పడిన చెంత కతడు పరువెత్తినాడు.

ఆశ్చర్యము! అటనొక తరుచ్ఛాయ—నొక శిలాతలమున సుఖాసీనయై మరియొక వ్యక్తి.

ప్రకృతి యంద మంతటికి ప్రతినిధివలె నున్నది.

ఆ వ్యక్తికి దనకు నాకార పరిమాణములలో నించుకంత భేద మున్నను నది యేమిటో ఆ వ్యక్తిని జూచుటతోడనే అతనికి తన కొంటరితన మంతయు బోయినట్లనిపించెను.

ఆశ్చర్యముతో నతడొక్కపరి బిట్టార్చినాడు.

ఆ అవ్యక్త మధురధ్వనిలో 'ఇంతకాలము నీకోసమే నా నెదురుచూచుచున్నది!' అను భావ ముపహ్నుతమైనది.

ప్రకృతి ప్రతిధ్వనించినది.
అతని గొంతు చెర విడినది.
అపహ్నుతభావ ముపన్నమైనది.

ఆకాశవాణితో నతని యంతర్వాణి జరుపు రాయబారముల మార్గమధ్యమున అతని జిహ్వాగ్రమున వాణి యావహించినది.

అతని మూగసైగల కర్థము లేర్పడినవి.
అర్థములకు శబ్దసంకేతము లేర్పడినవి.
అత డాశించిన ఫల మామె యొడిలో బడియున్నది.
అత డామెను దాని పండిమ్మని యడిగినాడు.

ఆమె ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుచు, సిగ్గులు చిలుకరించుచు ఇరువురమును బంచుకొందమన్నది.

అతడు సమ్మతించినాడు.
ఇరువురును పండు పంచుకొని యారగించినారు.
టెంకదగ్గర తగవు తెగలేదు.
అన లది కొరుకబడలేదు.
అట్లని దానిని పారవేయుటకు వారికి మనస్కరించలేదు.
అట మట్టిలో నొక చిన్న గోయి తీసి అందు దాచిపెట్టినారు.

ఇరువురు నెదురెదురుగా కూర్చుండి యొకరినొక రెగాదిగ చూచుకొనుచున్నారు.

ఉండి యుండి 'నీవెవ్వర'వని యడిగినా డతడు.
ఆమె తెలతెలబోయినది.

ఉండు మిపుడే తెలిసికొనివచ్చి తెలిపెదనన్నట్లుగా ఎచటికో లేచిపోయినది.

సాయంకాలమైనది. ఆమె రాలేదు.
చీకటిపడినది. ఆమె రాలేదు.
ఆమె రాకున్న తన కెందుల కీ యారాటము!
ఆమెకు దనకు నేమి సంబంధము!
ఏమిటీ చీకటి!
ఇంత వెలుగు నొక్కపరి యెట్లంతర్థానమైనది!
అదే అదేమిటా వెలుగు!
చిత్రము! వెలుగువెంట చీకటి! చీకటిలో వెలుగు!
చల్లని వెలుగు!
వెలుగునకును వేడియు జలువయు గలవా!
ప్రకృతి ఏమింత ప్రశాంతముగా నున్నదిప్పుడు!

కాని తన మనస్సులో నేమిటో కలవరము!

చల్లని వెలుగులో వెలుగు చలువకు తన యొడలు పులకరించియు భావనాడిలో వేడి యనుభవించుచున్న దేమి! ఆ వేడి వెలుగు తనలోనే లీనమై అంతరించినదా!

చల్లని వెలుగులో ప్రకృతి సౌందర్య మంతకంత కగ్గలమగు చున్నట్లున్న దేమి!

అసలా ప్రకృతి సౌందర్య మినుమడించుచున్నదా? లేక తన కేదో యట్లనిపించుచున్నదా?

ఆ చల్లని వెలుగెక్కడినుండి వచ్చుచున్నది?

ఆ తెల్లని బింబమునుండా?

ఆకసమునుండియే కాక ఆ సరస్సులోను అట్టిబింబ మొకటి అగపడుచున్న దేమి!

ఆమె ఏది? ఎక్కడికి పోయినది?

ఆచీకటి వేళ గాని తనలో ప్రవేశించి దాగొన్నదా!

ఆకస మంతట నేమిటీ లెక్కలేని చుక్కలు!

ఒక్క మాదిరి వే అన్ని చుక్కలా!

ఆ చుక్కల కన్ని కాంతులా!

ఆ చుక్కల కాలంబ మెక్కడ!

ఆకాశ మెంత విశాలమైనది!

శూన్య మెంత సుందరమైనది!

* * *

తూరుపు రూపురేకలు బహుధా విభ్రాంత వికస్వరములైనవి.

అతని యూహావిహంగము లాశా వైహాయస పథముల విహరించుచున్నవి.

అంతలో ఆకసమున నొక మూల నొక యూహాతీత మేఘము మూల్గిన సవ్వడి.

అది యేదో తన్ను పల్కరించుచున్న దనుకొనినాడా వెర్రి బాగులవాడు.

తానును దానితో నేదో మాటలాడ బోయినాడు—

"ఏదీ నా ఎదలోపలి యెద
మధురాతి మధుర ఫలప్రద—
నా గుండెలు ఝల్లన
చల్లని చూపుల వెలుగుల
జల్లుల విదజల్లిన చేడియ—
నా గొంతుకలో నవవసంతము
నా విష్కృత మొనరించిన
దేవత—
ఏ కడ! జొచ్చినదో!
ఆకసమున చుక్కలలో!
చీకటిలో నా చిత్తములో!
ఎవరో నా యెద తట్టిన స్వామీ
నా సొద నామెకు
నీవైనా నివేదించుమా"

తివ్వన నొక గాలి కెరట మొయిలు మొవ్వులోనికి దూసుకొని పోయినది.

అపుడా మొయిలు మొవ్వునుండి యూడిపడి నట్లామె అతని యెదుట సాక్షాత్కరించినది.

అతని సంతోషమున కంతు లేదు.

కాని ఆగాధ మేఘు డొక యార్భాటము చేసినాడు. ఉండి యుండి ప్రళయోద్దండముగ నొక్క యురుము మురిమినాడు.

ఇరువురును బెగ్గడిల్లి యొకరినొకరు బిగ్గ కౌగిలించుకొనినారు.

ఆ క్షణమున వారి తనువుల నణు వణువున శతకోటి విద్యుత్తులు ప్రసరించినవి.

ఉరు ముడిగినను ఆ పట్టినపట్టు వదల వారట్లే సొక్కిపోయి కనుమూసిరి.

నిద్దురలో నిద్దరికి నొక్కటే కల వచ్చినది—

వారు నాటిన విత్తు మొలకెత్తినది

ఆ మొక్క పెరిగి శాఖోపశాఖలై మూడు పూవులు నారు కాయలుగా నొక మహావృక్షముగా రూపొందినది.

అది పరిపక్వ ఫలప్రదమై ఆకాశ కోశములకు విస్తరిల్లినది.

అనేక జీవరాసుల కాశ్రయమైనది.

కాని పాపము కలి ప్రవేశించిన కాలకి కాలములో నొక యకాల ప్రళయ ఝంఝ దానిని సమూలముగా గంపింప జేసినది.

లోకము లాక్రోశ మొనర్చినవి.

పక్షులు విలవిల లాడినవి.

కలలో మనస్సు కలగుండు వడి ఇరువురు నిదుర చెదరి మేల్కాంచిరి.

నభస్సు మొగము నుషస్సు నవ్యరోచిస్సుల నలం కరించు చున్నది.

ఇరువురు నొకరి నొకరు చూచుకొనిరి.

ఆమె కెక్కడినుండియో చెప్పలేని సిగ్గు వచ్చిపడినది. చరచర నొక సమీపస్థ కుధరగుహాకుహరమున ప్రవేశించినది.

ఆ వెలుగులో నొక మరుగు లేక ఇక నిప్పుడామె తన యెదుట తనువు జూపింప జాలదని యతడు గ్రహించినాడు.

అతనిలోను ఏదో సిగ్గు అంకురించినది.

నేడిట్లు సిగ్గు పొడసూపుటకు మూలకారణము నిన్న రాత్రి సన్నివేశమనియు నతడు గ్రహించినాడు.

ఆ సన్నివేశముతోనే అతనిలోని చైతన్య మంతయు పూర్తిగా అవిష్కృతమైనది.

ఈ లోకములో తానొనర్చవలసిన పను లనేకము గలవని గ్రహించినాడు.

సూర్యునివంక చూడగలిగినంత మేరకు మొగమెత్తి చూచుచు నొక కర్తవ్యబోధ కెదురుచూచుచున్నాడు.

అతనిచుట్టు నొక మహాతేజస్సు వెలిగిపోవుచున్న దిపుడు.

ఆవేళ గగనమార్గమున కొందరు గంధర్వ యక్ష సిద్ధ విద్యాధరాదు లటు పోవుచుండిరి.

అందరు నతనిజూచి యాశ్చర్యచకితులైరి.

'అత డెవడా?' యను నొక పెద్ద ప్రశ్న యుదయించినది వారికి.

'ఒక నూత్న పశువిశేష' మని యొకరనఁగా.

'కాదు కాదితడు పశుపతిసమాను' డని వేరొకరు.

'ఇతడు దానవుడు'.

'కాదు కాదు దైవసమానుడు.'

'ఇతడొక నవ్య ప్రజాపతి'

'కాదు ప్రళయరుద్రుడు'

'ఇతడొక మహర్షి!'

'ఇతడొక మహాకవి!'

పరిపరివిధముల పరుగులెత్తుచున్నవి వారి యూహలు.

ఒక సిద్ధు డనతిదూరముననున్న యొక వానరునివైపు, కన్నెదుట నున్న యొక కిన్నరునివైపు నొకపరి పరికించి యానడుమ చూపు నిగిడ్చి,

'ఇతడు న...రు...డు' అని వక్కాణించినాడు.

'అవునవును. ఇటీవల బ్రహ్మగారద్భుతముగా నొక అపూర్వ వ్యక్తిని సృజించినారనియు, ఆ వ్యక్తి చరిత్ర భూలోకమున కొన్ని యుగములపాటతిచిత్రముగా ప్రవర్తిల్లగలదనియు, ఆ మహా చరిత్రను సంగ్రహించుటకు ప్రత్యేకముగా చిత్రగుప్తుడను నొక గొప్ప యుద్యోగి నియుక్తుడైనాడనియు వింటి'నని యందుకొన్నాడింకొక సిద్ధుడు.

'ఇదం ద్యావా పృథివీ సత్యమస్తు
పితర్మాతర్యదిహోప బ్రువే వాం
భూతం దేవానా మవమే అవోభిః
విద్యామేషం వృజనం జీరదానుమ్.'

***

శాంతిదూత: తిక్కన

శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం

కవిబ్రహ్మయని కీర్తింపబడిన తిక్కన సోమయాజి క్రీ. శ. పదమూడవ శతాబ్ది ప్రథమ పాదమునందు జన్మించి, ఇంచుమించు ఆ శతాబ్దము చివరవరకును ఇహలోక పవిత్ర యాత్ర సాగించి యుండునని పరిశోధకులు నిర్ణయించి యున్నారు. ఈ మహాకవి కాకతి గణపతిదేవుని రాజ్యకాలమున పుట్టి, రుద్రమదేవి పరిపాలనమును, రెండవ ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యారంభకాలమును జూచి యుండెనని చెప్పవచ్చును. ఈతని యేలికయగు విక్రమసింహపురపాలకుడును అగు మనుమసిద్ధిరాజు శాసనములు క్రీ. శ. 1256 - 1262 నడుమ కానవచ్చుచున్నవని వీరేశలింగం పంతులుగారు వ్రాసి యున్నారు. తిక్కనామాత్యుడు రచించిన రెండు గ్రంథములలో మొదటిదగు నిర్వచనోత్తర రామాయణము మనుమసిద్ధి జీవితకాలమున వ్రాయబడి అతనికి కృతియొసంగబడినది. ఈ కాలముననే అభినవ దండియని ప్రసిద్ధివడసిన మూలఘటిక కేతనకవి దశకుమార చరిత్రను వ్రాసి తిక్కనామాత్యునకు కృతిసమర్పించెను. ఈ నాటికే తిక్కనకు ఉభయకవిమిత్రుడను బిరుదుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఉభయకవిమిత్ర బిరుదమొక్కటే తిక్కనామాత్యుని హృదయమున కెక్కినట్లు తోచుచున్నది. నిర్వచనోత్తర రామాయణమునందును ఆంధ్రమహాభారతమునందును గూడ సోమయాజి దీనిని సముచిత వినయ గర్వములతో వాడుకొనెను. ఈతని రెండు గ్రంథములందును ఆశ్వాసాంతగద్యము ఇంచుమించొక్క రీతి నేయున్నది. నిర్వచనోత్తర రామాయణమున "ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర, కొమ్మనామాత్యపుత్ర, బుధారాధన విధేయ, తిక్కన నామధేయ" అనియు, మహాభారతమునందు "ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర, కొమ్మనామాత్యపుత్ర, బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి" అనియు ఈతడు వ్రాసికొనెను. భారతరచనా కాలమునకు సిద్ధించిన సోమయాజి బిరుదముతో అనుప్రాస సామ్యమునకై వచ్చినమార్పు తప్ప వేరుమార్పేమియు లేదు. బుధారాధన విధేయుడు బుధారాధన విరాజియయినాడు. ఆహా! కవిబ్రహ్మ ఎంతటి స్థిరచిత్తుడు! వినయశీలుడు! మనుమసిద్ధికడ మంత్రియై, అతని చనవునకు గురియై ఆ రాజుచే

ఆ. వె. అందలంబు గొడుగు లడపంబు మేల్కట్టు
చామరములు జమిలి శంఖములును
గంబగట్లు భూమి కానిక గాఁగ నం
పెసఁగు రాచ పదవు లెల్లఁ బడసె.

ఇట్టి మర్యాదల నందుచు జీవితము మూడు పూవులును ఆరు కాయలును అగుచుండిన నిండు జవ్వనంబున యందును అదే మిత భాషిత్వము, అనహంకృతి. ఈ సమయమునకు అనగా 1260 ప్రాంతమునకు తిక్కనామాత్యుడు ముప్పదియేండ్లు లేక నలుబది సంవత్సరముల నడివయస్సున నుండియుండును. దీనినుండి మహాభారత రచనా కాలమునకు మరలుదము. అందలములు గొడుగులును లేవు. ఆ సుఖమయస్వప్నము కరగిపోయినది. కాని తిక్కనయందు చలనము లేదు. అతడొక సంతృప్తి సాగరము. భోగములాతని చిత్తవృత్తి నంటవు. భగవద్గీతయందు చెప్పినట్లు

'ఆపూర్యమాణ మచల ప్రతిష్ఠం
సముద్ర మాపః ప్రవిశంతి యద్వత్
తద్వత్కామా యం ప్రవిశంతి సర్వే
స శాంతి మాప్నోతి, న కామ కామీ.'

తిక్కన సోమయాజి ఇట్టి స్థితప్రజ్ఞుడు. ఆశ్రయమిచ్చిన రాజవంశము అధికారము గోల్పోయినను, తన మంత్రిపదవికి భరత వాక్యము చెప్పినను అతడు చింతా తంతు నిబద్ధుడు కాలేదు. ఆరంభమునుండియు అతని భాతికేతన సంపత్తియైన పితృభక్తియు ఉభయకవి మైత్రియు, బుధారాధన తత్పరతయు, అతని వెంటనుండ ఇక వానికి చింత యేమి? నిక్కపు యోగియొక్క నిష్ఠ గల మహాపురుషుడు గనుకనే తిక్కన శాంతిదూత కాగలిగినాడు.

తిక్కనకాలపు ఇతర కవి శేఖరులలో పేర్కొనదగినవాడు అథర్వణాచార్యుడను పండితకవి. ఈతడు కూడ మహాభారతము నాంధ్రీకరించుటకు పూనుకొని విరాటోద్యోగములను భీష్మపర్వమును గూడ వ్రాసినట్లు లక్షణ గ్రంథములలో లభ్యములగు పద్యములను బట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. మార్కండేయ పురాణమును రచించిన మారనకవి తిక్కన సోమయాజి శిష్యుడైనట్లు భావింపబడుచున్నది. తిక్కన కేతన మారనలు వేదమార్గప్రియులైన కవులు. అథర్వణాచార్యుడు జైన మతానుయాయి అని చెప్పబడుచున్నది. తిక్కన సోమయాజికి కొంచెము సమకాలికుడో, అర్వాచీనుడో అయినవాడు పాల్కురికి సోమనాథ కవి. శివకవి వతంసమైన ఈతడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలము వాడని ఇదివరలో భావింపబడినను రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలము వాడనియే పలువురు నేడు తలంచుచున్నారు. ఈతడు తిక్కన శిష్యుడయిన మారనకు సమకాలికుడు కావచ్చును. దీనికొక్క అంతర నిదర్శనమును చూపవచ్చును. తిక్కన సోమయాజి తన మహాభారతములో హరిహరనాథ తత్త్వమును విస్తరించి ప్రతిపాదించినాడు. పాల్కురికి సోమనాథుడు తన పండితారాధ్య చరిత్రలో హరిహరతత్త్వమును సునిశితముగ ఖండించినాడు. తిక్కనసోమయాజి ఇష్టదైవము వృత్తాంత మీతని దృష్టి నాకర్షించెనియు దానిని సహింపక పాల్కురికి సోమనాథుడు శివకేశవాభేదమును

నిరసించెదనియు నూహింపవచ్చును. ఈ యంశమును ముమ్ముందు వివరింతును.

శాంతి దూత కాదగిన తిక్కనామాత్యుని తొలిజీవితములోనికి కొంత తొంగిచూతము. ప్రారంభ జీవితములో భోగలాలసులై, ధన దాసులై, కుపిత దార్శ్యధూ ధంగ ధీరులై, ఉత్తర జీవితమున విత రాగులయినవారు పలువురు కలరు. కథలు విశ్వసనీయములైనచో వేమనకవి ఇట్టివాడందురు. తిక్కన సోమయాజి తొలిజీవితము దీనికి భిన్నముగా నుండినట్లు విస్పష్ట నిదర్శనములుగలవు. నిర్వచనోత్తర రామాయణమును, దశకుమారచరిత్రయు ఇచ్చట మనకు సాక్ష్య గ్రంథములుగా ఉపయోగపడగలవు. చిత్రమేమన నిర్వచనోత్తర రామాయణముకన్న దశకుమారచరిత్రయే తిక్కనామాత్యుని కీర్తి హంసకు సరోవరము కాదగియున్నది. నిర్వచనోత్తర రామాయణము నందు బ్రహ్మజ్ఞానియు భక్తవరేణ్యుడును కాదగిన భారతతిక్కన కన్పించుటయే లేదు. ఈ గ్రంథమునందాతడు తననుగూర్చి చెప్పు కొనిన దింతియే.

“అమలోదాత్త మనీష నేనుభయ కావ్యప్రౌఢిఁ బాటించు శి
ల్పమునం బారగుఁడన్ గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రి కమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మన మంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ
సన్మాన్యుడన్.”

ఏమిరాజసము “ఉభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించు శిల్పమునం బారగుఁడ, కళావిదుఁడ” అని యెలుగెత్తి చెప్పుకొనుటయా అని సామాన్యముగ తోచును. కాని ఇది గర్వప్రలోక కాదనియు, మన పూర్వకవుల ఆత్మవిశ్వాసపూర్వక సత్సంప్రదాయమేయనియు నిరూపింపవచ్చును. ఆదికవియైన నన్నయభట్టారకుడుకూడ 'ఉభయ భాషా కావ్యరచనాభిశోభితుడ' అని చెప్పుకొనియున్నాడు. మహా భారత తిక్కనయందు మనము ప్రధానముగ చూచు లక్షణములు నాలుగు (1) వైదికమార్గనిష్ఠముగ వర్తనము. (2) భేదము లేని భక్తి (3) కావ్యరసమున్ సేవించుట (4) బ్రహ్మానందస్థితిని బడయగోరుట ఈ యంశమును క్రిందిపద్యము ప్రకటించుచున్నది.

వైదికమార్గనిష్ఠముగ వర్తనముం దగ నిర్వహించుచు
న్భేదము లేని భక్తి మది నిర్మలవృత్తిగ జేయుచుండు మ
త్స్వద నిరంతర స్మరణ తత్పర భావము కల్మి నాత్మ స
మ్మోదముఁ బొందఁ గావ్యరసముం గొనియాడుచు నుండు
దెప్పుడున్.

మరియు స్వప్నమునందు ప్రత్యక్షమైన హరిహర నాథదేవుని తిక్కన ఇట్లు అభ్యర్థించెను.

ఉ. “ఇంతకు జేర్చునీకు నొక యింతటిలోన మదీయవాణి న
త్యంత విభూతిఁ జెంపెసగు నట్టి నిమం గొనియాడఁ జేత నా
సంతతి పెద్ద నీకరుణ నిట్లు పదస్థుఁడనైతి నింక న
త్యంతర దుఃఖముల్ దొలఁగునట్లుగఁ జేసి సుఖాత్ముఁ జేయవే.

వ. అని యుపలాలితుండగు డింభకుండు దన కొలంది దెలియం గక మహాపదార్థంబు వేఁడు విధంబున బ్రహ్మానందస్థితిం గోరి”

ఇది మహాభారత తిక్కనగారి హిమాలయ శృంగ సమున్నత మైన ఆధ్యాత్మిక సంపద. దీనికి ప్రాతిపదిక నిర్వచనోత్తర రామాయ ణమునందు గలదేమోయని వెదుకగా అట్టి దేదియు కానరాకున్నది. దీనియందు ప్రాపంచిక కవియైన వ్యక్తియొకడు కాన్పించు చున్నాడు. కవిత్వమునందాతనికిగల గొప్ప ధ్యేయమేదియో తెలియరాదు. నిర్వచనోత్తర రామాయణ పీఠికయందు కవిత్వము యొక్క బహిస్స్వరూపమును గూర్చి యాతడు కొంత విస్తరించియున్నాడు. అది తిక్కనయే చేయ నక్కరలేదు. లాక్షణికుడైన ఏ కవి శేఖరుడైన చెప్పవచ్చును. అలంకార గ్రంథ ములు మున్నే చెప్పియున్నవి. కావ్యమునందు చమత్కారము కల్పించుటయే కవిలక్షణమైనట్లు ఇప్పటి తిక్కన భావనగా గోచ రించుచున్నది. తన గ్రంథమును నరాంకితము చేయుటలో అతనికి సందేహ లేశమును లేదు. పైగా ఉత్సాహమే కన్పించును మనుమసిద్ధి తిక్కనతో నిట్లనెనట.

ఏ నిన్ను మామ యనియెదు
దీనికిఁ దగ నిమ్మ భారతీకన్యక నా
కీ నర్హుఁడ వగు దనినను
భూ నాయక పల్కు చిత్తమున కింపగుచున్.

దీనికిని, 'కవిత్వమొక దివ్యకళ, అదియొక ఆరాధన విశేషము, కవిత్వముచే జననమరణ దుఃఖరూపమైన సంసారమునే యధిగమించి మోక్షమును సాధింపవచ్చును' అను నీ మహోత్తర లక్ష్యములకును ఖండాంతరముల వ్యత్యాసముగదా! స్వప్న సాక్షాత్కారమును గ్రహించిన హరిహర నాథదేవుడు తిక్కనతోనే మనుచున్నాడు?

“పారాశర్యుని కృతియగు
భారత మను పేరఁబరగు పంచమవేదం
బారాధ్యము జనులకుఁ ద
ద్గౌరవ మూహించి నీ వఖండిత భక్తిన్.

తెనుగు భాష వినిర్మింపఁ దివురు టరయ
దివ్య పురుషార్థ తరు పక్వఫలము గాదె.”

ఈ భావమునే సోమయాజి మరలనొత్తి చెప్పినాడు. “అని పూని యా దృశంబులగు పుణ్యప్రబంధంబులు దేవసన్నిధిం బ్రకా శించుటయు నొక్క యారాధన విశేషం బగుటం జేసి.”

ఇట్టి మహోద్భుత చిత్తవృత్తికిని చమత్కారమే సర్వథా ఆరాధ్యమను లౌకిక చిత్తవృత్తికిని పొలిక యెక్కడిది ఆ తిక్కన యేనా అని సందియము జనించును. తన ప్రథమ కావ్యరచనా కాలమునందు కూడ తిక్కనామాత్యుడు భక్తిభావభరితుడుగా నుండెనను అంశము ఒకింతమాత్రము గోచరించును. ఉత్తరరామా యణ రచన నిట్లు సమర్థించుకొన్నాడు.

ఎత్తఱినైనను ధీరో
దాత్త నృపోత్తముఁడు రామ ధరణీపతి స
ద్వృత్తము సంభావ్యమగుట
నుత్తర రామాయణోక్తి యుక్తుఁడనైతిన్.

ఇది భక్తివిశేషమో లేక కావ్యముయొక్క ఉదాత్తతకు దగిన కథానాయకుడు లభించుటచే గల్గిన లౌకిక కవి సంతోషమో నిర్ణయింపలేము.

అయినచో భారత రచనాకాలమునకు తిక్కన సోమయాజి యందు గన్పించు మానసిక విప్లవము ఆకస్మికముగ సంభవించిన దేనా? అది వార్ధక్య ఫలితమా? అతడును లోకసామాన్య కవులవలె యౌవనమునందు రాగారూఢుడై వార్ధకమున యోగారూఢుడైన వాడా? అను ప్రశ్నలు జనించును. నిర్వచనోత్తర రామాయణ మీ విషయముపై మూకీభావము వహించుచున్నది. తిక్కన "మహేశ్వరాంఘ్రికమల ధ్యానైక[illegible]ను" అను ఒక్కమాట మాత్రము వజ్రపుతునకవంటిది మనకు లభించును. తిక్కన జీవితమున కద్దముగానున్న ఈ తెరను కేతనదశకుమార చరిత్ర కొంకొంత తొలగించును. ఒకింతయేమి, బట్టబయలుగనే చేయును. చూడుడు—కేతనవాక్యములు. "అతండు జాతకర్మ ప్రముఖ సంస్కారానంతరంబున వేదాది సమస్త విద్యాభ్యాస విభాసియగుచు; వేదాది ప్రకట విద్యాభ్యాసపాదిత మహత్త్వునకు; అనూనతపస్స్వాధ్యాయాది సుకృతపరిపాకునకున్; అతుల సత్య త్యాగశీలంబులం బారీణుండు; సకలాగమార్థతత్త్వవిచారోదారుడు; జనమతి వివేక శాంతి సంపత్తి సౌమ్యాత్మునకు; అంతరద్వివన్నిర్మగ్న ప్రభావ మహనీయ వివేక విశాల బుద్ధికిన్; అనితర గమ్య వాఙ్మయ మహార్ణవ కర్ణధార;" మున్నగునవి తిక్కనామాత్యుని వేదవిద్యాసంపత్తిని శీలనైర్మల్యమును సూచించు విశేషణములు. ఇక వానిని నైష్ఠికతనుగూర్చి కేతన చెప్పినది చిత్తగింపుడు.

"అధ్వరాబ్జ దిననాథునకున్; యాగ విద్యాభిరామ; సతతాధ్వర క్రియాకర్మఠ పాణిపద్మునకు; మఖసంతోషిత మరుత్సమాజునకున్,"

ఒక పద్యమునం దిట్లు వర్ణించెను.

"చతురానన సన్నిభునకు
సతత స్వాహా స్వధాది శబ్దద్వయ సం
స్కృతి హవ్య కవ్య సంత
ర్పిత మఖశిఖిముఖ నిలింప పితృవర్గునకున్".

అనగా తిక్కనామాత్యుడు వేదాది విద్యల నభ్యసించి తద్గత జ్ఞానమును మనస్సున ధరించుటే కాక బ్రాహ్మణునకు విహితమైన కర్మపరాయణత్వమును అతిశయశ్రద్ధతో అనుష్ఠించినవాడని చెప్పదగియున్నది.

మహాభారత రచనాకాలమునకు తిక్కన యజ్ఞముచేసి సోమయాజి యనబరగెనని సామాన్యముగ భావింపబడుచున్నది. కాని దశకుమారచరిత్ర రచనాకాలమునకే అతడెన్నియో మఖముల నాచరించినట్లు కేతన తెల్పుచున్నాడు. మరియు ఒకపద్యమున తిక్కనామాత్యు నిట్లు సంబోధించినాడు—"బుధవిరాజి తిక్కన యాజీ!" ఇది భారతమందలి "బుధారాధన విరాజి తిక్కన సోమయాజి" పదములను దలపించుచున్నది. ఇచ్చట యాజీ యను విశేషణముచే తిక్కన సోమయాగముచేసి సోమయాజి యనబరగెనో లేదో విశదము కాలేదు. అతడింకను పాకయాజియో హవిర్యాజియో కావచ్చునేమో. ఇది విచారింపవలెను. ఈనాటికే తిక్కనామాత్యుడు మహాభారత రచనా కుతూహల కోలాహలియై యుండెనని కేతన వాక్యమువలన తోచుచున్నది. సప్తమాశ్వాసాంతమున తిక్కన నిట్లు సంబోధించినాడు.

"పరమ కరుణాభావా! భారతామ్నాయ సేవాదరణ!"

ఇంతటి వైదికసంపత్తి గలవాడైన తిక్కన, దానిని నిర్వచనోత్తరరామాయణములో ఏల కప్పిపుచ్చుకొనెనో! ఆత్మప్రశంసా విముఖుడగుటచేతనే కావచ్చును. నన్నపార్యుడు "అవిరళ జప హోమతత్పరుడు" అని చెప్పుకొనలేదా! మన ప్రాచీనులు తమ ఆధ్యాత్మికసంపత్తిని ధనధాన్యాదులకన్న ఎక్కువ గోప్యముగ నుంచుకొనెడివారు. శ్రీరామకృష్ణ పరమహంస చరిత్ర యందిట్టి సన్నివేశమొకటి తెలియవచ్చుచున్నది. తిక్కన ఈ సంప్రదాయమును పాటించెనేమో!

ఆంధ్ర మహాభారత రచనా కాలమునకు తిక్కన మానసాంబరమున జ్ఞానచంద్రుడు షోడశ కళా విరాజమానుడై వెలుగ జొచ్చెను. భారతాంధ్రీకరణ సంకల్ప మాతనికి మనుమసిద్ధి రాజ్య కాలముననే కలిగినట్లు తోచును. కేతన తన దశకుమార చరిత్ర యందు దీనిని అస్పష్టముగ సూచించియే యున్నాడు. దశకుమార చరిత్రము తిక్కనామాత్యుడు మంత్రిగానుండిన కాలముననే రచింపబడి యుండుట తథ్యము. ఇప్పటికే తిక్కన భారతాంధ్రీకరణమును సంకల్పించి పంచమ వేదమును శ్రద్ధాభక్తులతో పఠించుచుండి యుండును. పూజ్యమూర్తియైన భారత సంహిత అతని మనసునందు ఒక అపూర్వ పరిణామమును ఆవిష్కరింప జేయుచుండెను. దేశమునందు మత కల్లోలము అశాంతి పరిస్థితి నెలకొనుచుండెను. శివుడే పరదైవమనియు విష్ణువే పరదైవమనియు తత్తద్భక్తులు వివాదపడుచుండిరి. ఈ వివాదము శాస్త్ర రంగముతో ఆగిపోలేదు. తర్కమునకుతోడు కర్కశ ఖడ్గములు పరపక్ష విచ్ఛేదనమునకు కడంగుచుండెను. పాల్కురికి సోమనాథుని పండితారాధ్య చరిత్ర యందలి వాద ప్రకరణమును చూచినచో అప్పటి యుద్రిక్తమత వాతావరణము మనకు కన్నులకు కట్టినట్లు ప్రత్యక్షమగును.

"వెండియు నొకవాఁడు దండిత వాది
పండితారాధ్యు డఖండిత కీర్తి
భవభక్తులను మహాసద్భక్తి మహిమ
దనరాక వర్తింప దర్పకత్వమున
నరపతియగు బిలవాటి చోడనికి
గుఱుఁ డగు భాద్రుండు కుటిలుండు
కలుషంబు వ్రేల్లగా నిట్టులనియె
లోకంబునఁగ నీవ లోకేశ నీవు
గురులగు వార సద్గురులును లోక
గురులును గాక యే గురులును గురులె!
శ్రాద్ధ దర్శన పట బద్ధుండు గురుఁడో
శుద్ధ వైదిక శైవ బద్ధుండు గురుఁడో!
వారికి మాకును వాదమిప్పింపు
నే నెటువంటి యారాధ్య

"గీర్వాద్యుల పండితు గిండితు వెలుఁగ
వటునూరుగాని యీ యాచార్య ప్రతిధ
యిటు విల్వగాఁ బంపు మెవ్వ సేయు" కనుఁడు
బ్రహ్మ మర పాపుల బౌద్ధ వాదులను
పతితాపరాధుల జైనవాదులను
ప్రాకృతకర్మభ్రష్ట సన్న్యాసులను, వి
నీతి వర్తిల నద్వైత వాదులను
జీవాత్మసద్భావుల బ్రహ్మవాదులను
భ్రాంతి చిత్తులఁ బాంచరాత్ర వ్రతుల
దైన్య స్వభావుల మాహేశ్వరుల జ
ఘన్య స్వభావుల శూన్యవాదులను
నిర్మిత కర్మల నిర్దేవులను న
ధర్మ ప్రవర్తుల కర్మవాదులను"

ఈ విధముగ పాల్కురికి సోమనాథుని కాలమునందు మత రంగమున వివాదపడు లెక్కలే నన్ని వాదము లుండెను. బౌద్ధులు జైనులు, సన్న్యాసులు, అద్వైతవాదులు, బ్రహ్మవాదులు, అభేద వాదులు, పాంచరాత్రులు, అంతరాళికులు, ఏకాత్మవాదులు, అభేద వాదులు, శూన్యవాదులు, కాలవాదులు, కర్మవాదులు, నాస్తికులైన చార్వాకులు, ప్రకృతివాదులు, ప్రచ్ఛన్న బౌద్ధులైన మాయా వాదులు, 'శబ్దం బ్రహ్మ' యను శబ్ద బ్రహ్మవాదులు, పురుషత్రయైక వాదులు, ద్విపురుషైక కలితవాదులు, సాంఖ్యులు, యోగశాస్త్ర ప్రభృతులు రసమంత్రవాదసిద్ధులు, సకలతార్కికులు, ఆగమికులు, జ్యోతిష శాస్త్ర వేత్తలు వీరందరును పాల్కురికి సోమనాథునిచే యథా యోగ్యముగ నమస్కారములతో పేర్కొనబడిరి. దీనిని బట్టియే అప్పటి భావకల్లోలము సువ్యక్తము కాగలదు. వీనిలో అన్నియు ప్రసిద్ధ వాదములు కాకపోవచ్చును. వారి యను యాయి వర్గమును అల్పాల్పమై యుండవచ్చును. మొత్తముమీద వీరందరును అన్యోన్య మును నిందించుకొనుచు, ద్వేషించుకొనుచు రాజావలంబనము దొరకఁగా దండనీతిచే పరవాదులను అణగద్రొక్కుచు, లేనిచో తామే జౌన్యమునకు పూని రక్తపాతము చేయుచు అమాయికులైన ప్రజలను ప్రతారణ సేయుచు దేశము నందశాంతిని ప్రబలచేయుచుండిరి.

ఇట్లు బౌద్ధ జైన శైవ పాంచరాత్రాది తిమి తిమింగల మకర నికరముచే క్షుభితమైన మతమహా సముద్రమునందు తిక్కన సోమ యాజి చల్లని జాబిల్లియై ఉదయించెను. తిక్కన కాలమునకు అవగా సముద్రము మధ్యమునకు బౌద్ధ జైనములు, శైవ వైష్ణవము లతో పోరాడి క్షీణసత్త్వము లయ్యెను. వారి యనుయాయివర్గము సన్నగిల్లెను. శైవవైష్ణవములు రెండు మాత్రమే మిగిలిన చిన్న చేపలను గ్రసించి ప్రబల తిమింగలములై అన్యోన్యము స్పర్ధించు చుండెను. ఈ రెండు ప్రబలమతములను సమన్వయము చేసి ఏకగ్రంథి యందు కూర్చుట మానవునకును భగవంతునకును చేయఁదగిన ముఖ్య సేవయై తిక్కన సోమయాజికి భాసించెను. ఏ సమయమందుతిక్కన గారి కీ భావము మెఱపు మెఱసినట్లు తోచెనో అది ఆంధ్ర జాతికిని దక్షిణహిందూదేశమునకును ధన్యమైన మహూర్తముగదా! ఆ మహా నీయుని ఈ దివ్య సంకల్పముచే మత సంగ్రామము, ఔద్ధత్యము సన్నగిల్లి, అన్నదమ్ము కడుపు చలువగా జన్మించిన పుత్రుని ప్రభావమున లోకమునందలి యెందరో తల్లుల కడుపు చల్లబడెను.

తిక్కనామాత్యునకు హరిహరాద్వైతబుద్ధి ఎట్లు కలిగెనుకి ఎప్పుడు కలిగెనుకి అతడు మహేశ్వరాంఘ్రి కమల ధ్యానైకశీలుడు గదా! దశకుమార చరిత్రయందు తరచు కేతన, కృతినాథుని శివభక్తి తాత్పర్యమును పొగడుచుండును.

"చిత్త నిత్య స్థిత శివుడెవ్వఁడనిన, వీఁడను శబ్దమున కర్థమైన వాఁడు; అభవ చరణాంభోజవ్యక్త చిత్తుఁడు, సోమభృద్భక్తి యుక్తుఁడు, పూజార్పిత రాజశేఖరుఁడు మున్నగు విశేషణములను తిక్కన యొడ నాతడు తరచు ప్రయోగించెను. అయినను తిక్కన హరి భక్తివర్జితుడు కాడని దశకుమార చరిత్రయే చెప్పుచున్నది. ఒకటి రెండు స్థలములలో మాత్రమే కేతన దీనిని సూచించెను. "శ్రీకాంతచరణ యుగళీ లోకవద మధువ్రతునకు; హరిచరణ కమలోపాసి కృతస్వస్తి" అని రెండు చోటుల మాత్రమే హరిని విష్ణు భక్తియు వర్ణింపబడినది. దీనినిబట్టి తిక్కనామాత్యుడు బమ్మెరపోతరాజు మున్నగువారివలె సాధారణ శైవుడనియు పాల్కురికి మున్నగు వారివలె వీరశైవుడు కాడనుయుట తెల్లము. "శివాయ విష్ణురూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే, శివస్య హృదయం విష్ణుర్విష్ణోశ్చ హృదయగ్‌ం శివః" అను ప్రాచీనోక్తిని సంపూర్ణముగ విశ్వసించినవాడు తిక్కన సోమయాజి. శివాయ విష్ణురూపాయ యనునది అర్వాచీన కాలపు శ్లోకమనియు దీనికి వేదప్రామాణ్యము లేదనియు కొందరు చెప్పు చున్నారు. కావచ్చును. ఐనను "ఏకం సద్విప్రా బహుధావదన్తి" అను సత్యము వేదకాలమునుండి మహర్షులకు భాసించుటచే శివకేశవా భేదము వారికి తెలియని యంశము కాదు. వ్యాసకృత మహాభారతము నన్వయనము చేసిన తరువాత తిక్కనకీ యభేద భావము బలపడ జొచ్చెను. భారతారంభమునందే సోమయాజి దీనినిట్లు ప్రకటించెను.

"విద్యాధిష్ఠానమై భవనీయ భవ్యకవితావేశుండు విజ్ఞాన సం
పద్విఖ్యాతుఁడు సంయమిప్రకర సంభావ్యానుభావుండు కృ
ష్ణద్వైపాయనుఁ డర్థిలోకహిత నిష్ఠన్ బూని కావించె ధ
ర్మాద్యైకస్థితి భారతాఖ్య మగు లేఖ్యంబైన
యామ్నాయమున్."

చతుర్విధ పురుషార్థముల తత్త్వములను సమన్వయించుటలో భారతమువంటి గ్రంథము లేదని తిక్కన ప్రకటించుట సముచితముగ నున్నది.

ఇట్లు భారతామ్నాయ పఠనముచే ఈతని యందు అభేద భావము నిరూఢమగుచుండగా ఒక దివ్యసన్నివేశము కలిగెను.

"హృదయాహ్లాది చతుర్థ మూర్జిత కథోపేతంబు నానా రసా
భ్యుదయోల్లాసి విరాటపర్వమట యుద్యోగాదులం గూడఁగాఁ
బదియేనింటెఁ దెనుంగు బాస జన సంప్రార్థ్యంబులై పెంపునం
దుదిముట్టన్ రచియించు టొప్పు బుధసంతోషంబు నిండారగన్"

అని చింతించుచు ఒక్కనాడు నిద్రింపగా భగవంతుడగు హరిహరనాథు డాతనికి స్వప్నమునందు ప్రత్యక్షమై అనుగ్రహించి మహాభారత కృతిపతిత్వమునా తన కిమ్మని కోరెను. ఇంతకు మున్ను తిక్కన రచించిన యొక శ్లోక మా దేవదివుని మెప్పువడసెనట. ఆ శ్లోకమిది.

"కిమస్థి మాలాం కిము కౌస్తుభం వా
పరిష్క్రియాయాం బహుమన్యసే త్వమ్
కిం కాలకూటః కిమువా యశోదా
స్తన్యం తవ స్వాదు వద ప్రభో మే."

ఓ ప్రభూ! నీవు ఎముకలహారము (కపాల మాలిక) అలంకార విధి యందెక్కువ సమ్మతమా లేక కౌస్తుభరత్నమా? నీవు రుచి యందు కాలకూటముపై మక్కువ యధికమా? లేక యశోదా దేవి చనుబాలు ప్రీతికరమా? ఈ శ్లోకమునందు వ్యంగ్య మర్యాదచేత శివ కేశవాభేదమును కవి ప్రతిపాదించినాడు. భగవంతుడు అలంకార ప్రీతికిని, రుచిభేదములకును అతీతుడు. అతడు ద్వంద్వాతీతుడు. అతడు సుందరుడు, వికటస్వరూపుడు, అతడమృతస్వరూపుడు, కాలకూటమయుడు, అతడే శివుడు, అతడే కేశవుడును అను మహత్తర సత్యము తిక్కన సోమయాజి మనోవీధిని మెఱపు మెఱసి నట్లయ్యెను. అద్వైత వేద్యుడును, అధిగత పరమార్థతత్త్వుడును అగు తిక్కనామాత్యున కిదియొక నూతన సత్యము కానిమాట నిజమే. అతని కాలపు లోకమున కిది విప్లవాత్మకమైన సత్యము. లోకహిత విధిబూని అతడీ దివ్యభావమును తనకవిత్వరూపమున ప్రకాశింప దలంచెను.

హరిహరనాథ భావన తిక్కన స్వోపజ్ఞమా? లేక అతడు దాని నెచ్చట నుండియైన ఎరవు తెచ్చుకొనెనా యని విచారింప వలెను. పాల్కురికి సోమనాథుడు తిక్కన సోమయాజికి పూర్వు డని కొందరును పరుడో లేక సమకాలికుడో యని కొందరును తలచు చున్నారు. పండితారాధ్య చరిత్రమునందు సోమనాథుడు హరిహర తత్త్వము నెత్తుకొని పరిహసించి విశేషముగా ఖండించినాడు. అతడిట్లు వ్రాసెను.

"హరి గుహాసురు ద్రుంచె నదియాదిగాఁగ
హరి హరుఁడన నొప్పెనంతియు కాక
హరుఁడును నే హరికి యట్లయ్యె నేని
నాగి లక్ష్మియును గౌరియును వర్తు
మనుకుత్తె వలవదె హరిహరాంగనకు
బొందక హరిహర సుశ్మిహాదటను
నందియు నందియుఁ బరగంగ వలదె
హరియును హరుఁడును
నరయుచు గొలుచు దాసరుల ఫాలముల
తిలకంబు విడుబొట్టు తిరుమన్ను భూతి
వలదె వారికి కాక ప్రాతల పగిది"

అని హరిహర తత్త్వమును కొంత పరిహసించి, ఈ పదమునకు దానికిట్లు వ్యుత్పత్తి కల్పించినాడు. గుహాసురు డనువానిని సంహరించు సందర్భమున విష్ణువు ఆ కార్యమునకు చాలక హరుని ఆయుధములను శేషమును ప్రార్థించి పుచ్చుకొని గుహాసురుని చంపెనట. అట్లు హరశేషము చేసికొనుటచే హరిహరరూప మేర్పడెను గాని హరి యెన్నడును హరుడు కాలేడని సోమనాథుడు వాదించెను. మరి యొక వ్యుత్పత్తి కల్పించుచు హరిని హరించినవాడు (సంహరించిన వాడు) హరిహరుడు అనబరగు ననియు శివుడు నరసింహ రూపమున నున్న విష్ణువును సంహరించుటచే అతనికి హరిహరసంజ్ఞ కలిగె ననియు సమర్థించుకొనెను. ఇట్టి కల్పనయందొక అనౌచిత్యముకూడ కలదని యాతడు విస్తరించెను.

"హరి గొన్న యర్ధంబు నద్రిజ గొనునె
హరి యద్రిసుత గొన్న యర్ధంబు గొనునె"

ఈ కడపటి పంక్తులు ఆంధ్ర మహాభారత ప్రారంభమున తిక్కన సోమయాజి రచించిన హరిహర స్తుతి పద్యముపై వ్యాఖ్యయేమో అనిపించును.

"శ్రీ యన గౌరి నాఁ బరగు చెల్వకుఁ జిత్తము పల్లవింప, భ
ద్రాయిత మూర్తియై, హరిహరంబగు రూపముదాల్చి విష్ణు రూ
పాయ నమశ్శివాయ యని పల్కెడు భక్తజనంబు వైదిక
ధ్యాయిత కిచ్చు మెచ్చు పరతత్త్వముఁ గొల్చెద నిష్టసిద్ధికిన్."

ఈ పద్యమునందు లక్ష్మీ పార్వతులను హరిహరు లేకమూర్తిలోనే ధరించిరని యన్వయించుట అనౌచిత్య ప్రసంగమగును. హరు డలంకరించిన యర్ధదేహమును పార్వతి గొనుట సంభావ్యము కాదు. అట్లే హరుడు గొన్న యర్ధదేహమును లక్ష్మి యలంకరింపదు. ఇక చేమన ఆ భగవంతుడు పర్యాయమున శివరూపుడు. పర్యాయమున విష్ణురూపుడు. సామాన్య భక్తులా భగవంతుని ఏదో యొక రూపము నందే ఆరాధింతురు. ఇక్కడి లక్ష్మీపార్వతు లట్టి సామాన్యభక్తులు. హర రూపముతో నొక్కరిని, హరి రూపముతో నొక్కరిని ఆ భగవంతుడు రంజింపచేయును. తత్త్వమారసినచో అతనియందు భేదము లేదు. గీతయందు భగవంతుడు సెలవిచ్చియే యున్నాడు.

"యే యథా మాం ప్రపద్యంతే
తాం స్తథైవ భజామ్యహం"

ఇక నొకింత జ్ఞానాధి రూఢులయిన వారు హరిహరా భేదమును తెలిసికొని వైదిక మార్గమున అతనిని ఆరాధింతురు. వారు "విష్ణు రూపాయ నమశ్శివాయ" యని చెప్పిన అభేదవాదులు. కాని బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుడైన తిక్కన అంతటితో తృప్తిపడడు. ఆ యభేదమును గుర్తించుటతో ఊరుకొనడు. హరిహరనాథునకు వెనుకనున్న పరతత్త్వమునే యాతడారాధించును. హరిహరనాథుడు సాకారపరబ్రహ్మము. జ్ఞానియైన తిక్కన దీనిని కూడ అధిగమించి నిరాకారనిరంజనమైన పరతత్త్వమునే కొల్చును. అధ్యాత్మిక శ్రేణియం దిన్ని మెట్లు కలవని ఈ పద్యమున తిక్కన సూచించినాడు. లక్ష్మీపార్వతులచే సూచితులైన సాధారణభక్తులు. వీరు భేదవాదులు. హరిహర రూపాభేదము నుపాసించు వైదిక ధ్యాయులు. సాకారబ్రహ్మము నధిగమించి పోగల జ్ఞాని శేఖరులు. ఇట్టి శుద్ధజ్ఞానమునకు భక్తి యలవడినచో బంగారమునకు తావి యబ్బి నట్లేగదా. తిక్కనసోమయాజి జ్ఞాన వైరాగ్యభక్తులను మూడింటిని అను భావములోనికి తెచ్చుకొనిన మహాజ్ఞాని. అట్టి మహనీయు డాంధ్రభారతమును రచింపబూనుట ఆంధ్రుల మహోత్కృష్ట పుణ్యఫలమని నొక్కి వక్కాణింపవచ్చును.

హరిహరారాధన తిక్కనకు ముందే కన్నడదేశము నందుండి నట్లు నిదర్శనములు గలవు. ఆంధ్రదేశమునం దిది యెంత ప్రాచీనమో పరిశోధించి నిర్ణయింపవలెను. మైసూరురాష్ట్రమునందు హరిహర

యను స్థలమునందు హరిహరేశ్వరాలయము ప్రసిద్ధమైయున్నది. ఈ యాలయమునందలి యొక శాసనమునుబట్టి, పోలాళ్వదండనాథుడను వాడు దీనిని క్రీ. శ. 1228 ప్రాంతమున పునరుద్ధరించినట్లు తెలియుచున్నది. ఇతడు హొయసలరాజు రెండవనరసింహునకు సేనాపతిగా నుండెనట. శాసనమునుబట్టి హరిహరేశ్వరాలయము పోలాళ్వదండనాథునకు చాలకాలమునకు ముందే నిర్మింపబడెననియు, అతడు దానిని పునరుద్ధరించెననియు చెప్పబడుచున్నది. హరిహరేశ్వర విగ్రహము 6 అడుగుల ఎత్తుగలిగి వామపార్శ్వమున శంఖ చక్ర చిహ్నితమైన విష్ణుని యర్ధరూపమును, దక్షిణభాగమున అక్షమాలయు త్రిశూలము గల హరరూపమును ఉండెను. విష్ణుని యర్ధమున కిరీటమును, శివుని సగమున జడలును చంద్రవంకయు చెక్కబడెను. కాని విచిత్రమేమనగా కన్నడకవులలో ప్రసిద్ధులైన వారెవరును హరిహరేశ్వరుని ప్రశంసయైన చేయలేదు. పదుమూడవ శతాబ్దమునకు చెందిన కన్నడకవులలో మూడవ కవిచక్రవర్తియనబరగిన 'జన్న' కవియు 'కబ్బిగరకావఁ' (అచ్చ కన్నడకావ్యము—మన అచ్చతెనుగు వంటిది) అను కావ్యము వ్రాసిన అండయ్యయు, శబ్దమణిదర్పణము ప్రసిద్ధ వ్యాకరణము వ్రాసిన కేశిరాజును, 'అభినవ దశకుమార చరిత' (తెనుగులో కేతన దశకుమార చరిత్ర వంటిది) అను చంపూకావ్యము వ్రాసిన చౌండరస కవియు ప్రసిద్ధులు. వీరిలో మొదటి ముగ్గురును జైనులు. చౌండరస తన కావ్యమును పండరీక్షేత్రమునందలి విఠోబాదేవున కంకితమిచ్చెను. ఆ యుగమున కన్నడ శివకవులలో పేరెన్నికగన్నవారు హరిహరుడు, రాఘవాంకుడు, కెరెయ పద్మరస మున్నగువారు. వీరందరు వీర శైవులో, వైష్ణవులో, జైనులో అయినవారు. కవిబ్రహ్మ తిక్కన సోమయాజివలె అద్వైతామృతమును సేవించినవారు కారు.

ఆంధ్ర కర్ణాటదేశములు ప్రాచీనకాలమునుండియు చరిత్రయందును సంస్కృతియందును అక్కచెల్లెండ్రవంటివి. కనుక హరిహరేశ్వర ప్రతిష్ఠలు ఆంధ్రదేశమునందును ఉండియుండుట సంభావ్యమే. నెల్లూరునందు ఇప్పుడు రంగనాయకస్వామి ఆలయమున్న స్థలమున పూర్వము హరిహరనాథాలయము ఉండెడిదని చెప్పుదురట. పాల్కురికి సోమనాథుడు హరిహర సుళ్ళను పేర్కొని వానిమీద పందియు నందియు రెండును ఉండవలదాయని హేళనచేసెను. ఈ యంశమును స్థాపించుటకై శాసనములను పరిశీలింపవలెను. తిక్కన సోమయాజి కాలమునకే హరిహరారాధన అక్కడక్కడ ఆంధ్రదేశమునందును ఉండియుండవచ్చును. అప్రసిద్ధమైన ఈ భావనకు ప్రస్ఫుటరూపమిచ్చి మహాకవిత్వ సహాయమున ఆంధ్రజాతియొక్క జీవన క్రమములోనికి ప్రవేశింపజేసిన మహనీయుడు తిక్కన. ఆంధ్రులు అన్యమత సహనము నందగ్రేసరులగుటకును సమబుద్ధి గలవారగుటకును పుణ్యము కట్టుకొన్న ధన్యాత్ముడు తిక్కన సోమయాజి. మరియు అద్వైతము ఆంధ్రదేశమునందు విస్తారముగ నెలకొనుటకు కృషిచేసిన మహాత్ముడు కవిబ్రహ్మ తిక్కన.

తిక్కన సోమయాజి హరిహర కల్పనము లోకోత్తర కావ్య సౌరభమును వెదజల్లుచుండును. దానినిగూర్చి సవిస్తరముగ చెప్పుటకు సమయము చాలదు. తిక్కనయందు కర్మ, భక్తి, జ్ఞానమార్గములు మూడును త్రివేణీ సంగమము అయినవి. అతడు కుమారిలునివలె కర్మవాది. శంకరునివలె అద్వైతవాది. శ్రీరామానుజునివలె భక్తివాది. ఎంతటి మహోన్నత ధీనిధి! భారతారంభమునందు హరిహరనాథుని సాకారమూర్తినిగూర్చి అద్భుతమైన చిత్రము గావించినాడు.

కరుణారసము పొంగి తొరఁగెడి చూడ్కుల
 శశిరేఖ నమృతంబు జాలువార
హరినీలహారతతి సురభి చందన మున
 గరిచాపి ధవళ పంకజము మెఱయ
సుతిరమైన చెలువున నెఱసిన లోక ర
 క్షణమునం గరంబు చాయఁదోఁపఁ
బ్రహ్మాద్రిఁ దోతెంచు భానుబింబము నా ను
 రమ్యనఁ గౌస్తుభ రత్న మొప్ప,
సురనదియును గాళిందియు నెరసినట్టి
కాంతిపూరంబు శోభిల్ల శాంతమూర్తి
నా మనంబు నానంద మగ్నముగఁజేయ
నెలమి సన్నిధిసేసె సర్వేశ్వరుండు.

హరిహర మూర్తియందలి సమానాంశములన్ని కవిత్వపు ప్రావరణము దానిపై గప్పి మనయందు భక్తి భావమును రేకెత్తించుట తిక్కన యవలంబించిన రీతులలో నొక్కటి.

కం॥ హరిహరనాథునకు, మరు
 త్సరిదా కల్పిత మనోజ్ఞ చరణశిరస్కుం
 డరమూర్తి, భావన త
 త్పరయుక్త భక్త పరతంత్రునకున్.

ఇచట మందాకిని హరికి చరణభూషణమగుటయు ఈశ్వరునకు శిరోభూషణమగుటయు ప్రశంసింపబడినది. ఆటే మరియొక పద్యమున—

కం॥ అజగవశార్ఙాలంకృత! భుజగర్వ నిరస్త దైత్య భూమస్తోత్రా!
 త్రిజగద్ధారణనిత్యా! భుజగసమాదరిత శయన భూషణకృత్యా!

ఇచట హరిహరనాథుడు అజగవము (పినాకము) శార్ఙము ధరించి దైత్యులగర్వ మడంచెననియు, సర్పరాజు అతనికి శయనము భూషణమును అయెననియు చమత్కారముగ కవి వర్ణించినాడు. కేవల కవితా చమత్కృతి హేతువులైన చిత్రములలో అడుగొను సామాన్య కవిగాడు మహాకవి తిక్కన. అతడు కవిలోక బ్రహ్మయగుటచే భావవీధిలోనికి అనంతకాశమున కెగిరిపోవుచు మనలను వెంటగొనిపోవును.

"అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః" అను వేదవాక్యమును హృద్యమైన కవిత్వంలో నెట్లు చెప్పెనో చూడుడు.

కం॥ త్రిభువన శుకదృఢ పంజర
 విభవ మహితునకు, సమస్త విష్టపనిర్మో
 క భుజంగపతి శకలజగ
 దభిన్నరూపునకు భావనాతీతునకున్.

త్రిభువనములను శుకమునకు హరిహరనాథుడు దృఢపంజర మనియు, హరిహరనాథుడను భుజంగపతికి సమస్తభువనములు కుబుసము వంటివనియు అనగా లోకమునకు లోపలను వెలుపలను భగవంతుడు వ్యాపించియున్నాడనుటకు కల్పించిన రూపకములు లోకోత్తర కవితా కల్పనములు. వ్యంగ్యవైభవముతో తిక్కన సోమయాజి వర్ణించిన హరిహరనాథ రూపమునే నాచనసోముడు తన ఉత్తర హరివంశమునందు వాచ్యసంపదచే విస్తరించినాడు.

"అభ్రంకషంబైన యాలపోతు నెరంతు
 గ్రుంచి నాడీతండు పెంచినాడు."

ఇత్యాదిపద్యములు వాచ్య చమత్కార శోభితములు.

ఇట్లు లోకోత్తరభావనాలంకృతుడై, కర్మిష్ఠియు, జ్ఞానియు, భక్తుడై సమకాలీన జనులకును ఆంధ్రభావయున్నంతకాలమును ప్రపంచమునకును శాంతిసందేశ మొసగు మహనీయుడు కవిబ్రహ్మ తిక్కన సోమయాజి.

పాణినీయప్రవృత్తి-స్ఫోటవాదము

శ్రీ నీలకంఠశాస్త్రి కౌండన్య

భాష

ప్రాణివరము తమ యన్తఃకరణము నందలి భావ విశేషములను బరస్పరము దెల్పుకొనుటకు సాధనమగు ధ్వని మనుష్య తిర్యక్కులకు సమానమేయైనను నియ్యది వ్యక్తావ్యక్త భేదముచే ద్వివిధమై యొప్పుచున్నది. ఈ రెండింటియందును సకల వర్ణవిలసితము లగు వ్యక్తవాక్కులే భాష యనియు నయ్యది మానవమాత్రగతములే యనియుఁ బతంజలి భగవానుఁడు దన "వ్యక్తవాచాం సముచ్చారణే" (పా. 1-3-48) సూత్రభాష్యమున నిట్లు పేర్కొని యున్నాఁడు.

"వ్యక్తవాచా మితి కిమర్థమ్? వరతను సంప్రవదన్తి కుక్కుటాః। ఏవం తర్హి వ్యక్తవాచా మిత్యుచ్యతే। సర్వ ఏవ హి వ్యక్తవాచః। తత్ర ప్రకర్షగతి ర్విజ్ఞాస్యతే సాధీయో యే వ్యక్తవాచ ఇతి। కే చ సాధీయః? యేషాం వాచి అకారాదయో వర్ణా వ్యజ్యన్తే। న చైతేషాం వాచి అకారాదయో వర్ణావ్యజ్యన్తే"

అభిప్రాయ బోధకములగు నవ్యక్త ధ్వనులు విశ్వమునందలి పశుపక్ష్యాదుల కన్నింటికి నొకే విధమున నొప్పుచున్నను మానవ కృతములగు వ్యక్తధ్వనులు మాత్రము ఆయా దేశములందుఁ బలు విధములుగ నున్నవి. కాని మనుజులలోఁగూడఁ దమకుఁ గల్గిన హర్ష విషాదాద్యవస్థలను బ్రకటించు ధ్వనులు మాత్రము జనసామాన్యమున కంతకును ఒకే విధమున నున్నట్లు లోకమునఁ గానవచ్చుచున్నది. అనఁగా భారతదేశమున నొకానొకఁడు దనకుఁ గల్గిన క్రోధమోద ములను బ్రకటించునపు డెట్టి హుంకారాదులను జేయునో యట్టి వానినే యన్యదేశీయుఁడుగూడఁ జేయును. భాష రాణుఁగనివాఁడు గూడ నట్టి ధ్వనులనుబట్టి వాని యవస్థను ఊహింపఁగలఁడు. దీనిని బట్టి యభిప్రాయ బోధక ధ్వనులు మనుజులలోఁగూడఁ గృత్రిమా కృత్రిమ భేదముచే ద్వివిధములుగా నున్నవని చెప్పవచ్చును. వీనిలోఁ గృత్రిమములే వ్యవతగల్గి మనుజానిఁ దిర్యక్కులనుండి వేఱు సేయుచు భాషాశబ్దవాచ్యము లగుచున్నవి. కావున భాష యనునది కల్పితమే గాని సహజ మెంతమాత్రము కాఁజాలదనునది సార్వజనీన మగు సిద్ధాన్తము.

భాషాశాస్త్రద్వైవిధ్యము

భాషా తత్త్వకోవిదులు విభిన్నములుగాఁ గన్పడునట్టి భాషల యందలి సమాన ధర్మములను బ్రదర్శించి యేకత్వమును నిరూపించుట చేతను, భాషను విపరీతములగు భేదముల నందకుండ బంధించుటచేతను దేశకాలకృతమగు భాషానైక్యమును దూరీకరింపఁజేయఁగలరు.

ఈ ద్వివిధములగు భాషాశాస్త్ర ప్రక్రియలలో మొదటి దానిని నిరూపించు ప్రక్రియ పాశ్చాత్యులచే నవలంబింపఁబడినది. ఈ ప్రక్రియ ననుసరించు భాషా తత్త్వవేత్తలు ఒక దేశమునం దగపడు ననేక భాషలకుఁ బృథక్కుటుంబముల నేర్పఱచి యవ్వాని యనైక్యమును సాధించుటచేఁ దత్ప్రియానైక బుద్ధులగు కొందఱు జాతి మతైక్యమును గలవారయ్యు నొకరి నొకరు ద్వేషించుటయు మనకు నేఁ డగపడుచున్నది. ఇఁక రెండవ భాషాశాస్త్ర ప్రక్రియ భాషా నియంత్రణమును భాషా శోధనమును గావించుటకై యవలంబింపఁ బడుచున్నది. ఇట్టివియే పాణినీయాది వ్యాకృతులు. నేఁటి కాలము నందు వ్యాకరణ మనఁగా నిట్టిదే యని పరిగణింపఁబడుచున్నది గాని మొదటిది వ్యాకరణముగాఁ బరిగణింపఁబడుట లేదు.

భాషోత్పత్తి

కొందఱు వైయాకరణులు తమ వ్యాకరణ గ్రంథములకు ముందు వ్యవహారమును నిర్వహించు నీ భాష యెట్లు పుట్టినదని చర్చించిరి. వానిలో బహుశాస్త్రవేత్తల స్తుతులకుఁ బాత్రమైనట్టి దక్షుడం బగు పాణిని ప్రదర్శితపద్ధతినిఁ గొంచెము ప్రస్తుతింతము. పాణిని తన భాషయగు సంస్కృతమునఁ గల పదము లన్నియు ధాతుజన్యము లనియు ధాతువులకు మాత్రము మూలభూతములగు పదము లేవియు లేవనియుఁ దత్తచ్చేష్టాదికముచే ధాతువు లేర్పడి యుండెననియుఁ జెప్పుచు ధాతువులకు ధాతుత్వము సకల భాషను ధరించుటచేతనే గలిగెనని చెప్పెను. కావుననే "సర్వే శబ్దా ధాతూత్పన్నా" యనెడి సిద్ధాన్తము బయలుదేరియుండెను. "ఉణాదయో ఒవ్యుత్పన్నాని ప్రాతి పదికాని" అను మున్నగు పరిభాషలు అవ్యుత్పత్తి పక్షము నాశ్ర యించి బయలువెడలినను బ్రధానముగా నా పరిభాషల ప్రయోజనము శాస్త్రప్రక్రియా మాత్రోపయోగిత్వమే యని చెప్పక తప్పదు.

ఆర్యవ్యాకృతులు

లోకములో నెపుడు భాష సర్వవ్యవహారయోగ్యమును సక లాంగ సంపూర్ణము నగునో యపుడే యా భాషను నియతములగు నిబం ధనములచే సంస్కరింపవలసియుండును. అనఁగా ఏ దేశమునందు నీ వ్యాకృతులు ఎప్పటినుండి వెలువడుచుండినవో యప్పటికే యా దేశ మునందలి యా భాషలు సకలాంగ పరిపుష్టిని సర్వజన సంపూర్ణ వ్యవహార యోగ్యతను గల్గియున్నవని చెప్పవచ్చును. ఈ విషయ మునే వేఱొకవిధముగాఁ జెప్పినచో దేశమునందలి వ్యాకరణాతి శయముచేతనే యీ భాషయొక్క యతిశయము స్పష్టమగునని చెప్పవలయును.

పై సిద్ధాంతమునుబట్టి చూచినచో మన దేశమున వ్యాకరణము లేనాఁడు బయల్వెడలెనో చెప్పుట మన బుద్ధికందరాని విషయమే యగుచున్నది. వ్యాకరణ ప్రసక్తి—

"వాగ్వై పరాచీ అవ్యాకృతా అవదత్, తే దేవాః ఇదం అబ్రువన్, ఇమాంనో వాచం వ్యాకురు ఇతి, సః అబ్రవీత్ వరంవృణై మహ్యంచ ఏవ ఏషవాయవే చ సహగృహ్యాతాం ఇతి।-తామింద్రో మధ్యతః అవక్రమ్య వ్యాకరోత్ తస్మాదిదం వ్యాకృతావాక్ ఉద్యతే॥ (తై. సం. 6-4-7) అనెడి యజుర్వాక్యముచేతను,

అథశీక్షాం వ్యాఖ్యాస్యామః వర్ణః స్వరః, మాత్రా బలం, సామ సంతానః (తై. ఉ. 1.1) అను ఉపనిషద్వాక్యముచేతను భారతదేశమునం దార్యులకు వ్యాకరణ జ్ఞానమనాద్యవిచ్ఛిన్నమే యగుటచేతను దీని కాలపరిమితి దుస్సాధమని చెప్పకతప్పదు. అందుఁబాణినీయము లౌకిక వాఙ్మయమును వలెనే వైదికవాఙ్మయమును గూడ సమగ్రముగ సాధించుటచే వేదాంగవ్యాకరణముగా నుండు నర్హతగల్గియున్నది.

పాణినికిఁ బూర్వవ్యాకర్తలు

పాణినికిఁబూర్వము పెక్కులు వ్యాకరణము లుండెననుటలో, సందేహము లేదు. పాణిని తనవ్యాకరణమున—

"ఆ దాచార్యాణాం" 7-3-49, వా సుప్యాపిశలేః 6-1-92 ఉదీచా మిఞ్ 4-1-153, యజుష్యేకేషాం 8-3-104, తృషిమృషి కృశేః కాశ్యపస్య 1-2-25, ఓతో గార్గ్యస్య 8-3-20, లోపః శాకల్యస్య 8-3-19, తృతీయాదిషు భాషిత పుంస్కం పుంవద్గాలవస్య 7-1-74, ఈ 3 చాక్రవర్మణస్య 6-1-130, ప్రాచాం ష్ఫ తద్ధితః 4-1-17, ఋతో భారద్వాజస్య 7-2-63, లఙః శాకటాయనస్యైవ 3-4-111, గిరేశ్చ సేనకస్య 5-4-112, అవఙ్ స్ఫోటాయనస్య 6-1-123, అని పదునల్వురు వైయాకరణులను పేర్కొని యున్నాఁడు. వీరలలో మువ్వురు సామాన్యులు. పదునొకండ్రు నామవిశిష్టులు. లోకములో సామాన్యముగా వినబడు—

ఇంద్రః చంద్రః కాశకృత్స్నాపిశలీ శాకటాయనః ।
పాణిన్యమర జైనేంద్రాః భవన్త్యష్ట ఆది శాబ్దికాః॥

అనుకారికలోని వైయాకరణులలో మువ్వురు మాత్రమే పాణినిచే స్మరింపఁబడిరి. పెంతయు పై శ్లోకమునఁగాని పాణినిచేఁగాని పేర్కొనఁబడిన వారలలో కొందఱు పృథగ్వ్యాకృతి కర్తలు, ఎందఱు సంప్రదాయప్రవర్తకులు అనువిషయమును మాత్రము తెల్పుట యంత సుకరముగాదు. ఏది యెట్లయినను పాణినికిఁ బూర్వముమాత్రము కొన్ని వ్యాకరణములున్నట్లు తప్పక యంగీకరింపఁ బడవలయును. కాని యయ్యవి ఔపనిషద దర్శనములో శంకర భగవత్పాదుని శారీరకమీమాంసా భాష్యాతిశయముచే నంతకుముందుఁగల భాష్యములు పరాహతములై యంతరించినట్లు పాణినీయమునొక్క యనన్యసామాన్యమగు నతిశయముచేఁ బూర్వవ్యాకృతులు పరాహతములై యస్తమించినవని చెప్పకతప్పదు.

పాణినీయము

పాణినీయ మనఁగా పాణినిచేఁ బ్రోక్తమగు గ్రంథ మని యర్థము. పాణిని మహర్షిచే మూఁడువేల తొమ్మిదివందల యెనుబది రెండు (3982) సూత్రములు అష్టాధ్యాయీరూపమున లోకమున కనుగ్రహింపబడినవి. ప్రధానముగ నష్టాధ్యాయికి ననుబంధముగనే పాణిన్యాచార్యుడు పందొమ్మిది వందలయఱువది యెనిమిది (1968) ధాతువులతో నొప్పు నొక ధాతుపాఠమును, నూటతొంబది రెండు (192) లింగానుశాసన సూత్రములను రెండువందల యిరువదియొక (221) గణపాఠములను శిక్షాక్రమమును గూడా నుపదేశించి యున్నాఁడు. ఇయ్యవిగాక పంచపాదీరూపమగు నుణాదిక సూత్రసంతతి గూడఁ బాణిని కర్తృకమే యను నొక వాదము గలదు. పాణినీయ సంజ్ఞా పరిభాషాధీనమగు నీ యుణాదిక సూత్ర, ప్రవృత్తిని గమనించినచో నీవాదము యథార్థమేయై యుండునను విశ్వాసము దృఢమే యగును.

ఇట్లు పాణిని మహర్షిచేఁ బ్రోక్తమగు యోగసమూహము తన కాలమున సంపూర్ణ ప్రచారమును గని వేయినూట ముప్పదియొక (1131) శాఖలతో విలసిల్లు వైదిక వాఙ్మయమును శిష్టసంప్రదాయసిద్ధమగు లౌకికవాఙ్మయమును గూడ సంపూర్ణముగ ననుశాసించినది.

"అథశబ్దానుశాసనమ్! కేషాం శబ్దానామ్? లౌకికానాం వైదికానాం చ," యను పతంజలి భగవత్పాదుని వచనమునుబట్టి యానాఁడు సర్వశిష్టజన సంపూర్ణ వ్యవహారయోగ్యమగు నీ లౌకిక సంస్కృతభాష ప్రత్యక్షము గూడ నవనవోన్మీలిత మగు రూపము నందుచుండ నద్దానినిఁ బ్రధానముగా శాసింపవలసిన యవసరము ఈ పాణినీయమున కుండుటవలన ఈ పాణినీయము తొలుత లౌకిక వాఙ్మయమునే యనుశాసింపఁదలఁచెను. అందుచేతనే పతంజలి భగవానుఁడు 'లౌకికానా' మను పదమును దొలుతఁ బేర్కొనెను. ఇఁక సిద్ధమైయున్న వైదిక వాఙ్మయమున ద్విజులకు వర్ణాగమ వర్ణలోప విస్వరాదిదోషములు చొరయకుండ నద్దానియందలి పవిత్రతాభావముతో దాని ననుశాసించుచున్నదని తెల్పుటకై "వైదికానా" మను రెండవ పదము చెప్పఁబడినది. కాఁగాఁ బాణిని మహర్షి తన శబ్దానుశాసనముచే నుభయవిధ వాఙ్మయములను సంపూర్ణముగ సాధించుటచేతనే యియ్యది సంపూర్ణ వాఙ్మయానుశాసనమై వేదాంగముగా నొప్పుచు

"ప్రవృత్తిర్వా నివృత్తిర్వా నిత్యేన కృతకేన వా ।
పుంసాం యేనోపదిశ్యేత తచ్ఛాస్త్ర మితి గీయతే"

యను శాస్త్రలక్షణమును శబ్దవిషయమున నందఁగలెను.

సూత్రవాఙ్మయము

భారతీయ వాఙ్మయమునకు నీ సూత్రవాఙ్మయము దేశాంతర వాఙ్మయములకంటె నొక విశిష్టతను సంపాదింపఁగల్గినది. గ్రహించిన విషయమును సర్వదా మననము చేయుటకై అద్దానిని గంఠస్థము చేయుట భారతీయ సంప్రదాయము. విపులములగు గ్రంథభాగములను గంఠపాఠము చేయుట యత్యంత దుస్సాధ్యమగుటచే విషయమును సంగ్రహముగా సూచన చేయునట్టి యీ సూత్ర వాఙ్మయమును వారలు గ్రహించిరి. ఎంతటి విషయమునైనను సూత్రము కొలఁది యక్షరములతోడనే సంగ్రహపఱచి బుద్ధి గోచరము సేయుచుండుట సర్వజనానుభవ గోచరము. కావుననే భారతీయ శాస్త్ర

ములలోఁ బ్రతిశాస్త్రమునందును దుదకుఁ గామశాస్త్రమునకు సైతము సూత్రరూపములు వెలసినవి. సూత్ర మెట్లు రచింపఁబడ వలయునను విషయమున సూత్రకర్తృవిదు లిట్లు పేర్కొనిరి:

"అల్పాక్షర మసందిగ్ధం సారవ ద్విశ్వతోముఖమ్ |
అస్తోభ మనవద్యం చ సూత్ర"మ్మని.

కావున నంకురమునందు సూక్ష్మరూపమున వృక్షమంతయు నిమిడియున్నట్లు సూత్రమున నా విషయ మంతయు నిర్విచికిత్సముగ నిమిడియుండవలయును.

పాణిని సూత్రములు

పైని చెప్పఁబడిన సూత్రలక్షణము మిగిలిన శాస్త్రములయందలి సూత్రములకు గూడ సమన్వితమైనను పాణినీయమున సూత్రము లీ లక్షణము చాల జాగ్రత్తతో ననుసరింపఁబడినవి. కావుననే పతంజలి భగవానుఁడు—"వృద్ధిరాదైచ్" అను సూత్రార్థము నువిమర్శించుచు—

"ప్రమాణభూత ఆచార్యో దర్భపవిత్రపాణిః శుచా వవకాశే ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్య మహతా ప్రయత్నేన సూత్రాణి ప్రణయతిస్మ, తత్రాశక్యం వర్ణేనాప్యనర్థకేన భవితుం కింపున రియతా సూత్రేణ."

అని సూత్రగతాక్షర మాత్రానర్థక్యమును గూడ సహింపక పోయెను.

ఇట్లు పాణినీయమున నక్షరానర్థక్యము నంగీకరింపక పోవుటయే గాక సంగ్రహమునందలి తమ—యత్యంతాభి నివేశమును—

"అర్ధమాత్రాలాఘవేన పుత్రోత్సవం మన్యన్తే వైయాకరణాః" అని (పరిభాష 133) ప్రకటించుకొనియున్నారు. కావుననే సూత్రార్థ విమర్శ ప్రసంగమున సూత్ర స్వరూపమును బర్యాలోచించుచు భగవత్పతంజలి తన మహాభాష్యమున సూత్రగత వర్ణములలో నర్ధమాత్రయైనను దగ్గించుట కవకాశము గలదాయని విమర్శించుచుండును. సూత్ర వాఙ్మయమున నీ పాణినీయమువంటి బహు నియమములతో నొప్పు సూత్రనికాయ మెందును గాన మనునది తిరుగులేని మాటయే.

ఇట్టి యుత్తమ శాస్త్రకారుల చరితము అనఁగా సమయ సందర్భములు నేఁటివఱకుఁ దెలియఁబడక పోవుట విచారహేతువే. ప్రాచీనులు అంతర విషయములయం దుంచిన దృష్టిని ఇట్టి బాహ్య విషయముల యందుంచక పోవుటయే యిందులకుఁ గారణము. కాని పాణినిఁ గూర్చిన కొన్ని ప్రకటిత ప్రమాణములఁబట్టియుఁ బతంజలి వచనములను బట్టియుఁ గథాసరిత్సాగరాది నాతి విశ్వసనీయము లగు కథాగ్రంథములను బట్టియుఁ బాణిని శాలాతుర గ్రామాభిజనుఁడనియు శలంకు తనయుఁడనియు దాక్షీ పుత్రుఁడనియుఁ బాణిని గోత్రుఁడనియు 'ఆహికాభిధానుఁ డనియుఁ గొందఱ యాశయము.

శాస్త్ర రచనము

పాణినిమహర్షి తనశాస్త్రమును లోకమున నవతరింపఁ జేయుటకై నూతనమార్గము నవలంబించెను. శబ్దముల సాధుతా జ్ఞానసిద్ధి పూర్వకముగ వాఙ్మయ సంరక్షకములగు నీపద శాస్త్రము నెట్టుల (ఏపద్ధతితో) రచింపవలయునను విషయమును నిర్ణయించుట అంత సుకరమగు పనిగాదుగదా! ఎలయన నాఁటికిఁగల శబ్దశాస్త్రము లన్నియు నసంపూర్ణములు కావున వాని నాధారముగాఁ గైకొనుట కవకాశము లేదు. కావునఁ దాను విశిష్టమగు నొకమార్గమును దప్పక యవలంబింపవలయును. దానికై పరిశీలించు నాతనికి మహేశ్వరానుగ్రహమునఁ దొలుత శాస్త్రానుకూల వర్ణసమామ్నాయ మంతయుఁ బదునాల్గు సూత్రములలో స్ఫురింపఁగా నాతఁడద్దాని నాధారముగాఁ జేసికొని తనశాస్త్రమును రచియింపఁ దొడఁగెను. నిజముగాఁ బాణినీయము యొక్క గొప్పదన మంతయు నా పదునాల్గు సూత్రములయందుఁ ఘటింపఁబడిన వర్ణక్రమమునందే గలదనుటకు సందేహము లేదు. మిగిలిన యష్టాధ్యాయియంతయు నొక మహావృక్షరాజమై యుండగాఁ నీ పదునాల్గు సూత్రములును దానికి బీజమై యొప్పుచున్నవి. అట్టి పదునాలుగు సూత్రముల నాధారముగాఁ జేసికొని ప్రత్యాహారము లను నొక సంగ్రహోపాయముచేఁ బాణిని మహర్షి వాఙ్మయ మహోదధి నవలీలగా మథింపఁగల్గినాఁడు. తరువాత నాతఁడు తనకు ముందుఁగల వ్యాకర్తృకృతములగు సంజ్ఞలను బరిభాషలను గొన్నింటిని సిద్ధము చేసికొనియు వేఱొక కొన్నింటినిఁ దనశాస్త్రమున కనుకూలముగఁ గల్పించుకొనియు ఉత్సర్గాపవాద రూపమున శాస్త్రము నంతను రచియింపఁగలెను. అప్పటికిని గొన్ని శబ్దరూపములు సామాన్య విశేష సూత్రములకు సాధ్యములు గాకయుండ నవ్వానిని నిపాతనరూపమునఁ జేర్కొనెను. కాని యిట్టివి యపారశబ్దసాగరమునఁ బృషద్రూపములే యగుచున్నవి. ఈ విషయముననే పతంజలి భగవానుఁడు—"శబ్దానుశాసన మిదం కర్తవ్యం| కిం శబ్దోపదేశః కర్తవ్యః, ఆహోస్విదపశబ్దోపదేశః, ఆహోస్విదుభయోపదేశః" యని యుపక్రమించి ప్రతిపదపాఠాద్యనేకవిధములగు నుపాయములను ఇతిహాసములతోఁగూడ విస్తృతముగాఁ జర్చించి తుదకు—"కించిత్సామాన్య విశేషవ ల్లక్షణం ప్రవర్త్యమ్| యేనాల్పేన యత్నేన మహతో మహతః శబ్దౌఘాన్ ప్రతిపద్యేరన్| కిం పున స్తత్ ? ఉత్సర్గాపవాదౌ| కశ్చిదుత్సర్గః కర్తవ్యః, కశ్చి దపవాద" యని నిర్వచించినాఁడు. ఈ తీరునఁ బాణిని తన సమయమునఁగల భాషను సంపూర్ణముగ సంస్కరించెను.

కాత్యాయనుఁడు

ఇట్లు కాలము గడచినకొలఁది గీర్వాణవాణీలత పల్లవితమును బుష్పితము నగుచుఁ బ్రత్నములగు శాఖోపశాఖలతో వ్యాపించిపోవుచుండఁ బాణిని మహర్షి నిర్మించినయష్టాధ్యాయీ కాయమానము అపర్యాప్తముకాఁగా మఱలఁ గొన్ని సూత్రములను వాటి యర్థాదినిఁ బర్యాప్తము గావించుటకుఁ గాత్యాయన మహర్షి ప్రయత్నించినాఁడు. ఈతనిచే రచింపఁబడిన వాక్యములకే వార్తికము లని పేరు. వార్తిక మనఁగా—

"ఉక్తానుక్త దురుక్తానాం చింతా యత్ర ప్రవర్తతే|
తం గ్రంథం వార్తికం ప్రాహుః"

అని శాస్త్రజ్ఞులచే నిర్వచింపఁబడియెను. కాత్యాయనుని సమయము

నాఁటికిఁ బాణినినాఁటి భాషలోఁ గొన్ని పదముల ప్రచ్యుతి కొన్ని పదములకు దురుక్తతయుఁగలుగఁగా నముక్తములగు కొన్ని శబ్దములు గూడ వ్యవహారగోచరములయినవి. అందులకై యీతఁడు ఇంచుమించు పాణినీయములగు పదునైదు వందల సూత్రములకు వార్తికములను సంతరించెను. ఈ వార్తిక సంఖ్య గూడ సుమారు నాల్గు వేలుండును. ఈతఁడు తన వార్తికముల యందుఁ జేర్కొనిన పౌష్కరసాది, వ్యాడి మున్నగు వారలలో వ్యాడి యను నతఁడు పాణిని సూత్రములకు "సంగ్రహము"ను విపుల వ్యాఖ్యానము రచియించెననియు నయ్యది లక్ష శ్లోకపరిమిత మనియుఁ బతంజలి భగవానుని—"కింపు నర్నిత్యః శబ్దః ఆహోస్విత్ కార్యః? సంగ్రహే ఏతత్ప్రాధాన్యేన పరీక్షితమ్; నిత్యోవా స్యాత్ కార్యోవేతి!" "అథ సిద్ధ శబ్దస్య కః పదార్థః?—సంగ్రహే తావత్ కార్యప్రతిద్వంద్విభావా న్మన్యామహే నిత్యపర్యాయవాచినో గ్రహణమితి" (పస్పశా) యను వచనములఁబట్టియు, "గ్రంథవిశేషే" "వ్యాడికృతో లక్షశ్లోక సంఖ్యో గ్రంథ ఇతి ప్రసిద్ధిః" యను కైయట నాగోజిభట్ట వచనములఁబట్టియుఁ దెలియుచున్నది. కాని యీ వ్యాడి రచితసూత్ర వ్యాఖ్యానము భర్తృహరినాటికే లుప్తమైనట్లు—

"ప్రాయేణ సంక్షేప రుచీ నల్ప విద్యాపరిగ్రహాన్
సంప్రాప్య వైయాకరణాన్ సంగ్రహేఽస్త ముపాగతే।
కృతేఽథ పతంజలినా గురుణా తీర్థదర్శినా।
సర్వేషాం న్యాయబీజానాం మహాభాష్యే నిబంధనే"

(వాక్యపదీయ. 2 కాండ)

అను వచనములనుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈ వ్యాడికిని పాణినికిని సన్నిహితసంబంధము గలదని "సర్వే సర్వపదాదేశా దాక్షీపుత్రస్య పాణినేః" (4-1-20 భాష్య) "శోభనాఖలు దాక్షాయణేన (వ్యాడినా) సంగ్రహస్యకృతిః" (2-3-66 భాష్య) (దాక్షీపుత్రుఁడు = పాణిని, దాక్షీపుత్రుఁడు అనఁగా దాక్షాయణుఁడు=వ్యాడి) అనువచనములనుబట్టి తెలియుచున్నది. కావునఁ బాణిని కాత్యాయనుల మధ్యకాలముననే పాణినీయమునకు విపులములగు వ్యాఖ్యానములు బయల్వెడలినవని చెప్పవచ్చును.

ఇఁక నీకాత్యాయనుని స్వరూపమునుగూర్చిగూడఁ జెక్కులు విసంవాదములు గలవు. "వాక్యకారం వరరుచి" మ్మను శిష్ట నమస్కారవచనమునందలి వరరుచియు "ఓంనమఃపాణిని కాత్యాయన పతంజలిభ్య—"యను సంప్రదాయసిద్ధ గ్రంథాది నమస్కార విషయుఁడగు కాత్యాయనుఁడును అభిన్నులేయని శిష్ట సంప్రదాయ వచనము. కాని నేఁటి విమర్శకు లద్దాని నంగీకరింప దూరవర్తులై చరింతురు. వాజసనేయ శ్రౌతసూత్రకర్త యగు కాత్యాయనుఁడు దుర్గాతంత్రప్రవర్తకుఁ డగు కాత్యాయనుఁడును అభిన్నులా భిన్నులా యను చర్చకొక దంతపరీక్షాతుల్యమైనను దవ్యాస్త్రాదిసక్తు లద్దానిఁ జేయుదురుగాక!

పైనిఁజేర్కొనిన విషయముగాఁ గాలభేదము వ్యాకరణవార్తికోత్పత్తికి నావశ్యకమగుచుండఁ బాణిని వరరుచులు—"తతోఽథస ద్వరరుచేర్వ్యాడః పాణిని నాసహ"యను మున్నగు వచనములనుబట్టియు పాణిని వ్యాడి వరరుచీంద్రదత్తులు వర్షోపాధ్యాయుని కడ విద్యనభ్యసించినట్లు దెలియవచ్చెడి కథాసరిత్సాగరమునుబట్టియు సమకాలికు లనుట యెంతవఱకుఁబొసఁగునోయని సందేహము. కాత్యాయనుఁడు మాత్రము దాక్షిణాత్యుఁడని భగవత్పతంజలి "యథా లౌకికవైదికేషు" అనెడి వార్తిక వివరణ సందర్భమున "ప్రియ తద్ధితా దాక్షిణాత్యాః; యథాలోకే వేదే చేతిప్రయోక్తవ్యే లౌకికవైదికేష్వితి ప్రయుంజతే" యని పేర్కొనినాఁడు. దాక్షిణాత్యులు ప్రియ తద్ధితులు గావున దాక్షిణాత్యుఁడగు వార్తికకారుఁడు తద్ధితాన్తములను బ్రయోగించెనని దీని భావము.

పతంజలి భగవానుఁడు

పైని నిరూపించిన తీరుననే వాక్యకారుని యనన్తరము కొన్ని శతాబ్దులకు మఱల భాషాసంస్కార మావశ్యకమాయెను. అసలు ప్రవృద్ధిశీలమగు భాషనే నియమనము చేయుట లోకమున నశక్యమగుచుండ నందు ధాతునిదానమై యనంతరమునీయ వాగ్జాల సృష్టికి నవకాశ మొసఁగు గీర్వాణ భాషవంటి దాని సంపర్కవృద్ధి నాఁపుట కెవరికి శక్యమగును? సంస్కృతమును శుద్ధమును గాని భాష సభ్యము శిష్ట పరిగ్రాహ్యము కాదనుమాట సర్వజన సమ్మతమేకదా! కావుననే పతంజలి భగవానుని యవతారమునకు ఆవశ్యకత కల్గినది.

మహాభాష్యము

ఈతని గ్రంథమునకే మహాభాష్యమని పేరు. భాష్య సామాన్య లక్షణము.

సూత్రార్థో వర్ణ్యతే యత్ర వాక్యైః సూత్రానుకారిభిః
స్వపదాని చ వర్ణ్యన్తే భాష్య" మ్మని

చెప్పబడినది. అందునను పాతంజలము సకలలోక న్యాయవిలసితమై సర్వశాస్త్ర బీజప్రతిపాదకమై యితరభాష్యములకు నాదర్శప్రాయ మగుటచేతను అనన్యసాధ్యములగు భాషా విమర్శములతో నొప్పుచుండుటచేతను, గ్రంథ పరిమితిచేఁ గూడ నపార మగుటచేతను మహాభాష్యమునా నొప్పుచున్నది. ఈ మహాభాష్యార్థపరామర్శమునఁగాని తద్గ్రంథ పాఠమునఁగాని తన్మయత్వము నొందని విద్వాంసుఁడు లేకపోవుటచేతనే "మహాభాష్యంవా పాఠయేత్, మహారాజ్యంవా పాలయే"త్తను సూక్తి విద్వల్లోకమున సుప్రసిద్ధమైనది. పతంజలి భగవానుఁ డింతటి కీర్తి సంపన్నుఁ డగుటచేతనే కాఁబోలు శాస్త్రము "పాణినీయము"ని పాణిని పేరిట నొప్పుచున్నను మునిత్రయప్రామాణ్యము పాతంజల వాక్యమునకే గల్గినది. (చూ. "యథోత్తరం మునీనాం ప్రామాణ్యమ్") పతంజలి తనభాష్యమున సూత్రకారుని యనుక్తదురుక్త పరిశోధనకై బయల్వెడలిన వార్తికవచనములలోఁ జిక్కొంటిని విమర్శించి యనుక్తములను సూత్రకారోక్తములనుగాను, దురుక్తములను సూక్తములనుగాను సాధించి వార్తికములను ఖండించినాఁడు. కుణ్యాది వైయాకరణులచే రచియింపఁబడిన సంగ్రహ గ్రంథేతరములకు కొన్ని వృత్తులు గలవనియు నవ్వాని మతములనుగూడ భాష్యకారుఁ డనువదించెననియుఁ గైయటాదుల వచనములవలనఁ దెలియవచ్చినను నేఁడుమాత్ర మట్టి వృత్తులు కన్పట్టలేదు.

ఐతిహ్యము

పాణినీయమును శ్రుతికల్పముగాఁ దలంచు వైయాకరణు లందఱును పతంజలిని సహస్రశీర్షుఁడగు నాదిశేషుని యపరావతారమని విశ్వసింతురు. దీనికై వీర లీదిగువ నుదాహరింపఁబడిన యైతిహ్యమును ప్రవచింతురు.

ఒకనాఁడు మహర్షిపాణిని మాహేశ్వరానుగ్రహమున స్మరించిన యుపాధ్యాయి నొక పర్యాయము ఆమ్నాతము గావించి యిట్టి గంభీరార్థ విలసితమగు గ్రంథము సమర్థమగు వివరణముతో నొప్పినఁగాని దురాగ్రహమై సోద్దిష్టమగు ఫలమును సమకూర్ప నేరదేయని విచారగ్రస్తుఁడై యుండ నంతలో భానుఁ డస్తంగతుఁడగు చుండెను. మహర్షియుఁ దనయాశ్రమోపాంతమునందలి విమల సారస్వతజలము లందు స్నానమాడి యాచమించి సాయమర్ఘ్యప్రదానమీయ నంజలితోఁ బ్రవాహోదకములను గైకొని యందు మహాతేజస్సంపన్నమగు నాగకిశోరమును గని ఆశ్చర్యసంభ్రాంతములతో "కోర్భవాన్" అని ప్రశ్నించుచు జలములను గ్రిందవదలెను. వెనువెంటనే యాసర్పశిశువు "సర్పోఽహం"మ్మని సమాధానమును జెప్పఁగా శబ్దసూక్ష్మేక్షణుఁడగు మహర్షి "రేఫః క్వగతః" అని మఱలఁ బ్రశ్నింప "భవతైవ పహృతః" అని యానాగము సమాధానమును జెప్పినది. ("కోభవాన్" అని ప్రశ్నించుటకు బదులు మహర్షి తత్తఱపాటుతో "కోర్భవాన్" అని ప్రశ్నించెను) మహర్షియు దన యపశబ్దప్రయోగ దోషములను దెలిసికొని దన యుపాస్యదేవతయగు మహేశ్వరుఁడే దన చింతను బోఁగొట్టుటకై స్వసూత్రార్థ వివరణముకొఱకుఁ దన యలంకార రూపుఁడగు నాదిశేషుని నీరూపమునఁ బంపెనని తలంచి సంప్రదాయ రహితముగా నవఁగా ననుపదిష్టుఁడై శాస్త్రము నెవ్వఁడేని ప్రవచనము జేయఁగూడదను తలంపుతో యోగమహిమచే సర్పాకారమును డించి మానుషరూపమును ధరించిన యాతనికిఁ దన శాస్త్రము నుపదేశించి లోకమున నవిలంబితముగ దీనిని ప్రచారము గావింపవలసినదిగా ననుశాసించెను. కావుననే యాతనికి (పతన్ + అంజలేః)ఁ బతంజలి యను నామము గల్గినది.

పతంజలియుఁ బరమశివుని తనవినియోగము నెర్వఁజాలక యొక్కపారియే దన యవతరణ ప్రయోజనమగు భాష్యవ్యాప్తిని సాధింపనెంచి సమీపగతములగు నాశ్రమములకుఁ జని యటనుండి సహస్రసంఖ్యామితమగు ఛాత్రబృందమును సంపాదించి యౌగపద్యముగనే వారల కందఱకును దనగ్రంథము నధ్యాపనము గావింప నెంచి వారలతోడ యవనికాభ్యంతరవర్తియై దాను గ్రంథాధ్యాపనమును గావింతుననియు నట్టితఱి నెవ్వారలుగాని యవనిక నెత్తి యుంపఁ దగదనియు నొక కట్టడిసేసి మహాభాష్యప్రవచనమును గావింప మొదలిడెను. అంతేవాసిగణ మంతయు గ్రంథ గాంభీర్యమును దమ గురుచరణుల బోధకతాశక్తిని దలంచి మిగుల నచ్చెరు వందుచు ప్రవచనసమయమునఁ బారవశ్యము నందుచుండెను. ఇట్లు గ్రంథమునఁ దుదిసూత్ర భాష్యమమాత్రము శేషటికి మిగిలియుండెను. మహాభాష్యశాస్తి శేషే చేసికొంద మని యాచార్యులు సెలవిచ్చిరి.

నాఁటి సాయంకాలసమయమున సబ్రహ్మచారిసంఘాత మంతయు నొక నదీపులినమున సమావిష్టమై శాస్త్రసమయమున ఆచార్యఋణమును నా మెట్లు దీర్పవలయునో యెవ్వారలు గురుచరణ సరోజములకు సర్పనము గావింపవలయునో యని విచారింప నారంభించినది. అందుఁ దొలిశ్రేణి యందుఁ గల శిష్యస్తోమము ఆచార్యపుంగవులు దమయందే దృష్టి నిలిపి సూత్రవివరణమును భాషించుటచేఁ దాము స్వయముగఁ దప్పరణములకుఁ బూజ సల్పుదుమని నుడివిరి. అంతఁ దుదిశ్రేణియందలి ఛాత్రులు వీరలు మందబుద్ధులగుటచేఁ బ్రథమశ్రేణియం దుంచిరి గాని వాస్తవముచేఁ దమ యాచార్యులు దమయందే దృష్టినిడి వ్యాఖ్యానమును గావించుచుండిరనియు నట్లుకానిచో దూరవర్తులైన దమకుఁ జెవిలోఁ జెప్పినట్లే సావమంతయు వినఁబడుట కవకాశము లేదనియుఁ గావునఁ దామే వారల—పాదార్చనమును గావింపవలయు ననియు నుడివిరి. ఇట్లొక్కొక శ్రేణి తమ్ము దృష్టియందిడికొనియే యాచార్యులు అధ్యాపనము గావించిరనియు, గానిచో నాపాఠ మట్లు తమ శ్రవణగోచరము కాఁజాలదనియు వాదింపఁజొచ్చిరి. తుదకు శిష్యసంఘాతము తమ తమ విచిత్రానుభవమును బరస్పరము దెల్పుకొని యాశ్చర్యచకితులై దీనియందేదియో రహస్యము గలదనియు, లేనిచో గురుశిష్యులమధ్య నా తిరస్కరణీ వ్యవధానమున కవసరమేల గల్గెననియు వచించి యీ రహస్యమును దెలిసికొనుటకు రేపుమాత్రమే యవకాశ ముండుటచే నిద్దానిని దప్పక దెలిసికొనవలయునని నిశ్చయించిరి. మఱునాటి దినమునఁ బ్రవచనము చాల యుత్సాహముతో జరుగుచుండెను. పతంజలి భగవానుఁడు దుది సూత్రముపైఁ దన భాష్య తేజమును ప్రకాశింపఁజేయుచుండెను. అట్టి సమయమునఁ గొందఱు తన్మయులై వినుచుండిరి. కొందఱు పూర్వదినసాయంతనకృత నిర్ణయమునకు సమయ మతిక్రమించుచుండెనే యని పరితపించుచుఁ దమ సబ్రహ్మచారియగు నొక బ్రహ్మచారివైపు సైగచేయుఁడు పిసునాత్ముఁడగు నావటువు వెంటనే యాజవనికను దొలఁగించెను. ఇఁక నేమి గలదు! సహస్రఫణావిరాజితుఁడగు నాఫణిరాజు తీవ్ర విషదృష్టులు ఆయన్తేవాసి సంతతియందు నిగుడుఁడుఁ దత్క్షణమే వారలందఱు భస్మరాసులైరి. అంతఁ బతంజలి దనస్వరూపము నుజ్జగించి మఱల యోగరూపమునంది జరిగిన వృత్తాంతమును దలంచి విషణ్ణుఁడయ్యెను. ఇంతలో నే యొకవటువు సాహణవివరనిక్షిప్తములగు దన గ్రంథపత్రములను గైకొని గురుసమీపమునకు వచ్చుచు నధ్యాపనధ్వని లేక-కళావిహీనమగు నాప్రదేశమును గాంచి నివ్వెఱపోవుచు గురు సమీపమునకు వచ్చి సప్రశ్రయముగ వందన మాచరించి వెలవెల వోవుచుండ నాచార్యుఁడు-"వేదవ్రతా, నీ విదటికిఁ బోయితి"వని ప్రశ్నింప నాతఁడు వజవజవడఁకుచు, "ఆచార్యా, ఆశ్రమసీమకు బాహ్యప్రవృత్తికై వెడలి శుద్ధుఁడనై వచ్చునరికి విలంబమాయె"నని యేమేమో చెప్పఁబోవుచుండ నుపాధ్యాయుఁ డాతని భయమునుండి శాంతపఱచి జరిగిన విషయమును దెల్పి మిగిలినగ్రంథభాగ మాతనికిఁ బూర్తిగావించి యెట్టి స్థితిలోనైనను నీవీ భాష్యమును ప్రచారము గావించి మాఋణమును దీర్చికొనవలసినదే యని యనుశాసించి దాను దన యవతారమునుండి తిరోహితుఁడాయెను. శిష్యుఁడును ధాతురాగముతో వ్రాసిన యాపత్రములాఱుటకై యాతపమునం దుంచుచు నవ్వానితో మిగిలిన గ్రంథమునుగూడ నచట నేయుంచి దాను దత్ప్ర

ర్వ్యవస్థితిరైయుండి జరిగిన విషాద సంఘటనమును దలంచి మిత్రశోకమునకు వగచుచు సంజ్ఞావిహీనుఁడై యుండెను. అట్టి సమయమున నెటనుండియో యొక మేఁక వచ్చి యాపత్రములను దిన నారంభించెను. చంద్రశర్ముఁడును అంతస్వస్థుఁడై చూచి మేఁకను దఱిమి మిగిలిన పత్రములను జాగ్రత్తపఱచికొనెను.

తుదకు పతంజలి సహస్రశిష్యగణమునందు చంద్రశర్ముఁడును అతినియమభక్తి తావశిష్టమగు మహాభాష్యగ్రంథమును మిగిలెను. జరిగిన సంఘటనములచే చంద్రశర్ముఁడు మిగుల నిర్వేదము నంది క్రమముగా దన్నిమిత్తకమగు సత్కృష్టవైరాగ్యము నందియుండెను. ఒకనాఁడు వేదవేదాంగపారగుఁడగు నాతఁడు ఉపనిషదధ్యయనమున నిమగ్నుఁడై "యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్"- అనెడి వాక్యార్థము దన బుద్ధివిషయము కాఁగా యథావిధి సన్యసించి శ్రీ శుకయోగి సన్నిధి కేఁగి యుపసదనమును గావించి ప్రణవమహావాక్యోపదేశమునంది గురుదత్తమగు "గౌడపాదానంద భారతి" యను నామమును బడసెను. ఉపనిషద్విచారము దక్క వేఱొండు శాస్త్రచర్చ చేయనర్హము గాని యీ తురీయాశ్రమమునందుఁ బాతంజలానుశాసనమునుబట్టి మహాభాష్యప్రవచనము చేయుటకుఁ దనకు నవకాశము లేకపోఁగా నా స్థితియంతయు శ్రీ గురువులకు విన్నవించి శ్రీ శుకానందభారతుల నుండి పాతంజలమహాభాష్యప్రవచనము సేయుటకు ననుజ్ఞను సంపాదించెను. నాఁటినుండి సన్యాసులుకూడఁ దమకవశ్యకర్తవ్యమగు నుపనిషద్విచారముతోపాటు ఈ పాతంజలమహాభాష్యప్రవచనమునుకూడఁ దమ యవకాశమునుబట్టి చేయుచుండుట యొక సంప్రదాయ మాయెను."

కథాప్రసంగ మెట్లున్నను ప్రకృత పాతంజలభాష్యము మాహేశ్వరసూత్రతతివలెనే సిద్ధపురుషప్రోక్తమని చెప్పుటలో నెట్టి సందేహముగూడ లేదు. అటులనే యుపనిషత్ప్రసంగములనువినా వేదవేదాంగపాఠము సైతము నిషేధింపఁబడిన పరమహంస సంప్రదాయమునఁ బాతంజలమహాభాష్యప్రవచనము నిషిద్ధముగాదను నదికూడ సంప్రదాయసిద్ధమగు సత్యమే. అటులనే మహాభాష్యము అష్టాధ్యాయీగతసూత్రములలోఁ గొన్నికొన్ని సూత్రములకుఁ గానవచ్చుట లేదు. కారణమేమైనను గావచ్చును.

పాతంజలమహాభాష్యముతో స్వతంత్రపాణినీయ వ్యాకరణ రచన మాఁగినది. గీర్వాణభాషకు వ్యాకరణమనఁగా "త్రిముని వ్యాకరణ" మ్మనియే పేరు స్థిరపడినది.

"పాణినీయం మహాశాస్త్రం పదసాధుత్వ లక్షణమ్ ।
సర్వోపకారకం గ్రాహ్యం కృత్స్నం, త్యాజ్యం న కించన"

యని సకలవాఙ్మయమునందును దీని యశశ్చంద్రికలు వెల్లివిరిసినవి.

ఇట్టి మహాప్రశస్తిఁగన్న మహాభాష్యకర్తయగు పతంజలి చరిత్రముకూడ మనకు స్పష్టముగాఁ దెలియదు. సంప్రదాయసిద్ధమగు పతంజలి భగవానుని స్తుతిలో—

"యోగేన చిత్తస్య పదేన వాచాం మలం శరీరస్య చ వైద్యకేన।
యోఽపాకరోత్తం ప్రవరం మునీనాం పతంజలిం ప్రాంజలి
రానతోఽస్మి"

అను గీత మొకటి గలదు. దీనియందు యోగసూత్రములను రచించి మానసికమలమును మహాభాష్యమును రచించి వాఙ్మలమును వైద్యగ్రంథము నొకదానిని రచించి శారీరకమలమును ఇట్లు త్రికరణదోషములను బతంజలి భగవానుఁడు పోఁగొట్టెనని చెప్పుటచే నీతఁడు యోగశాస్త్రము వైద్యశాస్త్రమునుగూడ రచించెనని తెలియుచున్నది. యోగశాస్త్రమునకు మూలభూతమగు సూత్రము లీతని పేరనే "పాతంజల యోగసూత్రము"లని ప్రసిద్ధినిఁ గనుటచేఁ బతంజలి యోగసూత్రములను రచియించెననుటలో సందేహము లేకున్నను, పతంజలి విరచితమగు వైద్యశాస్త్ర మెయ్యది యను సందేహము విద్వల్లోకగోచర మగుచున్నది. కొందఱు చరకసంహితను రచియించెనని యందురుగాని యీ గ్రంథము చరకుఁడను పేరుగల నామముతో నొప్పు ఋషిచే సంస్కృతమైన భారద్వాజ శాస్త్రముగా నందే చెప్పఁబడియుండుటచేఁ నావాద మంత శ్రద్ధేయముగాదని చెప్పవచ్చును. కావున నీపాతంజల మగు వైద్యశాస్త్ర మెయ్యదియై యుండునో పరిశోధకులు ఇంకను బరిశోధింపవలసి యున్నది.

ఇఁక "గోనర్దీయస్త్వాహ, గోణికాపుత్రస్త్వాహ" మున్నగు పాతంజల వచనములచేఁ బతంజలియే కీర్తింపఁబడుటవలన నతఁడు గోనర్దదేశీయుఁడనియుఁ గోణిక యను నామె తనయుఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈగోనర్దము కాశ్మీరాన్తర్గతమని విమర్శకులు పేర్కొనుచున్నారు. కాని వాత్స్యాయన కామసూత్రాది గ్రంథములలో విభిన్న ఋషుల మతములను బ్రదర్శించునపుడు గోనర్దీయ—గోణికాపుత్రులను వేఱుగాఁ బేర్కొనుటచే గోనర్దీయ-గోణికాపుత్రులు భిన్నులా యను సందేహము గల్గుచున్నది.

మహాభాష్యగ్రంథ విమర్శమువలన ననేక నూతన విషయములు అనఁగా వాఙ్మయమునను ఆచారములయందును జరిత్రమునందును భౌగోళికమునందును దెలియును. వ్యాకరణవిషయమున నీ గ్రంథ మెంత యుపకృతికారియో మిగిలిన విషయములందుఁగూడ నియ్యది యంత యుపకరించుచున్నది. దీనియందు "చంద్రగుప్త సభా, పుష్యమిత్రసభా, పుష్యమిత్రో యజతే, యాజకా యాజయన్తి ఇహ పుష్యమిత్రం యాజయామః। అరుణద్యవనః సాకేతమ్"ను మొదలగు నుదాహరణములలోఁ గొన్ని యపరోక్షలక్ష్యములుగా నీయఁబడినందువలన నతఁడు పుష్యమిత్రుని కాలము వాఁడని నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. పుష్యమిత్రుఁడు చంద్రగుప్తుని మనుమఁడగు బృహద్రథునికి సేనాపతిగానుండి రాజు తన యధర్మప్రవృత్తివలనఁ బ్రజాకంటకుఁడు కాఁగా నాతనిఁ దొలగించి పుష్యమిత్రుఁడే రాజాయెననియు నతఁడు అశ్వమేధయాగమును జేసెననియుఁ జరిత్రప్రసిద్ధములగు విషయములే. కావునఁ బతంజలి గూడ నీతని సమకాలికుఁడే యగుచు క్రీ. పూ. 2 వ శతాబ్దివాఁడని చారిత్రకుల నిర్ణయము. పతంజలి దనపూర్వులగు సూత్రవార్తికకారులను పేర్కొనవలసివచ్చినపుడు అత్యంతాదరముతోడను భక్తితోడను "ఆచార్య"యను విశేషణ పురస్సరముగనే పేర్కొనుట యొకవిశేషముగా నే గ్రహింపవలయును.

ఇట్లు తుల్యముగ నావశ్యకతతో లౌకిక వైదిక భాషలను రెండింటిని సంస్కరింపఁదలఁచి వెలువడిన యీ పాణినీయము దనకృత్యమునందు సమన్యాయముగ శ్రద్ధను గనఁబఱచినదని చెప్పఁబడినది. పతంజలి భగవానుని కాలమునందువలెనే యది మొదలు శ్రీహర్షుని కాలమువఱకు అనఁగా క్రీ. శ. ఏడవశతాబ్దివఱకు గీర్వాణభాష రాజభాషయయి ఉత్తరోత్తమ గౌరవమునందుచుఁ జెంపొందుచుండ నద్దాని సంస్కారమునకై వేఱుగాఁ బాణినీయ పరిశిష్టములు బయల్వెడలలేదు. నాఁటి కావ్యాది వాఙ్మయమును మనము గమనించినచో సామాన్యముగా నందలి భాష పాణినీయానుసారియే యగుటచే మఱల భాషను విశేషముగా సంస్కరింపవలసిన యావశ్యకత లేకపోయినట్లు దోఁచును. ఆనాఁటి పదిశతాబ్దుల కాలమునందు వెలసిన వాఙ్మయమును బరిశీలించినచో మనలకు ఏకొద్దిప్రయోగములో అపాణినీయములు గన్పట్టును.

ఇంతమాత్రముచే నిట్టివానిని మాత్ర మాధారముగాఁ గైకొని పాణినీయము కావ్యభాషను శాసకముగాక వైదిక శబ్దప్రయుక్త భాషామాత్రానుశాసకమేయని సంకోచించుటయు నిద్దానికిఁ బతంజలి యొక దేశోక్తులను బ్రౌఢవాదముల నుదాహరించుటయుఁ బాతంజల భాష్య స్వరూపానభిజ్ఞానమూలక స్వవాదాభినివేశ ప్రయుక్తము లేయని చెప్పినచో నయ్యది సత్యదూరము గాదు. కావ్యభాష నే సంస్కరింపదలఁచి వెలువడిన నేఁటి మహావిద్వదభిమాని విరచితములగు దేశభాషా-వ్యాకరణములచే నెంతయో శిష్టుల ప్రయోగములు అశిష్టములుగాఁ గన్పట్టలేదా? ఇట్టి వ్యాకరణములు దమనాఁటికిఁగల శిష్ట ప్రయుక్త శబ్దసంతతినే సాధింపఁజాలనివై యుండెనే. అంతమాత్రముచే నివ్వానిని గావ్యభాషానుశాసకములు కాఁజాలవని చెప్ప నొప్పునా? అట్టితోఁ దమకుఁ దరువాతి కవులు ప్రయోగించిన యే యల్పములగు ప్రయోగములనో పాణినీయము సంస్కరింపఁజాలక పోయినను నెపముతోఁ బాణినీయము కావ్యభాషను శాసకము కాఁజాలదని చెప్పునట్టి వాదము నేమనవలయునో ప్రాజ్ఞు లూహించుకొందురుగాక!

ఇఁక నాశ్చర్యపడవలసిన విషయ మేమనఁగా భారతదేశమున సర్వత్ర ఆర్థిక, ధర్మానుశాసన, వాస్తు, శిల్పాద్యనేక విషయములయందును ఇతరములగు శాస్త్రీయ వ్యవహారములందును గావ్యనాటకాదులయందును బహుముఖముల వ్యవహరింపఁబడుచు సర్వతోముఖాభివృద్ధినిఁ గనుచు వలసిన పదసంపద నభివృద్ధిపఱచికొనుచుఁ గృత్రిమరూపమునుఁ దాల్చక యుత్తరోత్తమ ప్రయోగములతో దేవభాషగా వ్యవహారమును గనిన యీ సంస్కృతము ఇంతవ్యవహారమును గనుచున్నను మునిత్రయ శిష్టము పాణినీయ శాసనరీతియైయే విలసిల్లినదేయని. ఏ యల్పాతిఅల్పములగు ప్రయోగములగతి యట్లుండనిండు. దీనినిబట్టి పాణినీయ మెంతటి విశాలమగు దృష్టితో రచింపఁబడినదో తెలియును. కావుననే తత్కర్తలకు ఇట్టి పూజ్యతయు నద్దానికి దేవకల్పత్వమును సిద్ధించినది. ఇట్టిదానితో మిగిలిన వ్యాకర్తలను సరిపోల్చుట—"ఏకమాత్రే శ్వానం యువానం మఘవాన మాహుః"యను నాక్షేపమునకు మూర్ధాభిషిక్తోదాహృతి కాఁగలదు.

పాణినీయోత్తరశకము

భాష్యకారుని యనన్తరము పెక్కు శతాబ్దులవఱకుఁగాని పాణినీయముపై గ్రంథములు బయల్వెడల లేదు. ఏడవశతాబ్ది వాఁడని నేఁటి విమర్శకులచే నిర్ణయింపఁబడిన భర్తృహరి విరచితమగు వాక్యపదీయమను భాష్య వ్యాఖ్యానరూపమగు గ్రంథమే దీని యనంతర గ్రంథము. ఈ గ్రంథము శబ్దసంస్కారమునకై బయల్వెడలిన పాణినీయమునకుఁ గ్రొత్త వెలుగును జేకూర్చినది.

అనన్తరము పాణినీయము నాధారముగాఁ గొని భాషాసంస్కారమును జేయుటకై యత్యంత శ్రద్ధాసక్తులను జూపిన వారలలో జయాదిత్యుఁడును వామనుఁడును బ్రధానులు. కాశికావృత్తి యనునది యీ యుభయ విరచిత గ్రంథము. వీరలు బౌద్ధులగుటచేఁ గాఁబోలు వీరల సిద్ధాన్తములను బ్రామాణికములుగాఁ దరువాతివారు గ్రహింప లేదు. భాషా సంస్కార తత్పరులగు వీరలు ఒక్కొక్కప్పుడు అపాతంజలములగు వానినిగూడ నుల్లేఖించుట యిందులకుఁ గారణము కానోపును. వీరలపై నితర వైయాకరణులు చేయు నాక్షేపములను సమర్థించుటకే కాఁబోలు జినేంద్రబుద్ధియను నొక బౌద్ధుఁడు కాశికావృత్తికి "న్యాసము"ను నొక వ్యాఖ్యను వ్రాసెను. ఇట్లు వ్యాకరణమున వైదికావైదికములకుఁ గొంచెము స్పర్థ బయలుదేరినను అయ్యది యనతికాలములోనే సమసిపోయెను.

అనంతరము పేర్కొనఁదగినది కాశ్మీర దేశీయుఁడగు కైయటునిచే 11 వ శతాబ్దియందు వ్రాయఁబడిన 'ప్రదీప'మను మహాభాష్య వ్యాఖ్యానము, తద్వ్యాఖ్యానముగఁ బదునెనిమిదవ శతాబ్దియందు నాగేశభట్టుచే వ్రాయఁబడిన యుద్ద్యోతమును. ఇవి పాణినీయమున భాష్యార్థ పరిచయమునకుఁ బ్రధాన భూతము లగుటచే వీరలిరువురును బాణినీయాకాశమున భృగు గురుతారలుగా వెలుఁగుచున్నారు.

ఇఁక బదునేడవ శతాబ్ద్యారంభమునఁ బాణినీయమునకు నూతనముగ నొక వికాసము గల్గినది. అపారమగు పాణినీయాబ్ధిని దరించి శబ్దరత్నములఁ గైకొనుట కష్టసాధ్యమాయెను. ఏలయన—ఒక శబ్దరూప సాధనమునకు వలయు సూత్ర సంతతియంతయుఁ బృథక్ పృథక్ ప్రకరణములయందు వెలయుటచే నెట్టి శబ్దరూపసాధనమునకైనను అష్టాధ్యాయినంతను బఠింపనిదే శక్యము గాకుండెను. ఇట్టి చిక్కును గమనించి కొందఱు వైయాకరణులు పదునాలుగవ శతాబ్దినుండియు నష్టాధ్యాయీ—క్రమమును గూర్చి రూపసాధనప్రక్రియానుకూలమగు క్రమములోఁ బాణినీయమును వ్రాయుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. అట్టి విమల సరస్వతీ రామచంద్రుల ప్రయత్నము ననుసరించియే భట్టోజిదీక్షితుఁడు పదునేడవ శతాబ్దియందు "వైయాకరణ సిద్ధాన్తకౌముది"ని వ్రాసెను. ఈ గ్రంథము వెలువడిన తరువాతఁ బాణినీయ-ప్రయోజనము కరతలామలకమయ్యెను.

పాణినీయము చరమ వికాసము

పాణినీయ వాఙ్మయమునందు వామన జయాదిత్య విరచితమగు కాశికావృత్తితోఁ బ్రధానశాస్త్రోద్దేశము నెరవేరినది. ఆ ప్రయోజనము నే భట్టోజిదీక్షిత కృతియగు కౌముది సుకరము చేసినది. ఇది

గాక మూలగ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములు, తద్వ్యాఖ్యానములకు వ్యాఖ్యానములు, వానికి మఱికొన్ని వ్యాఖ్యానములు, ఇట్లు వ్యాఖ్యాన పరంపరలు బయల్వెడలినవి. వీని ప్రయోజనము వ్యాకరణమునకు ఇతరశాస్త్రములకంటె విశిష్టతను సంపాదించుటయు శాస్త్రమునఁ గన్పట్టు నభిమత సిద్ధాన్తములతో వేఱొక సిద్ధాన్తమును ఖండింపఁ బూనుటయుఁ దక్క భాషా సంస్కారము మాత్రము కాదు. దీనివలన బుద్ధికౌశలము సూక్ష్మ విషయ పరిశీలన శక్తి, దాని వలనఁ గల్గు నానందమును గల్గును.

ఇందు విచిత్రమగు విషయమేమనఁ బాణినీయోత్పత్తి లోకవేద ప్రయుక్తమగు పదసంఘాతము సాధారణముగాఁ జేసికొని బయల్వెడలినదేగాని నూతన కృత్రిమ శబ్దజాలమును సృష్టించి లోకమున కందఁజేయుటకు బయల్వెడల లేదను సిద్ధాన్తము "లోకతః (వార్తిక) యల్లోకే అర్థమర్థ ముపాదాయ శబ్దాన్ ప్రయుంజతే, నైషాం నిర్వృత్తౌ యత్నం కుర్వన్తి, తద్యథా ఘటేన కార్యం కరిష్యన్ కుంభకార గృహం గత్వా ఆహ—కురుఘటం, కార్యమనేన కరిష్యామీతి, న తద్వచ్ఛబ్దాన్ ప్రయుయుక్షమాణో వైయాకరణ కులం గత్వాఽఽహ—"కురుశబ్దాన్ ప్రయోక్ష్యే ఇతి! తావత్యేవార్థ ముపాదాయ శబ్దాన్ ప్రయుంజతే" "ప్రయోగమూలం వ్యాకరణం" "ప్రయుక్తానామే వేదము వ్యాఖ్యాన" మ్మను మొదలగు పాతంజల వాక్యముల వలన సిద్ధమైయుండఁగా క్రమముగా నర్వాచీనులగు పాణినీయ వైయాకరణులు శబ్దజాల మంతయు శాస్త్రోత్పన్న మనియుఁ దదనుత్పన్నములగు శబ్దప్రయోగములు శిష్టప్రయుక్తములైనను నయ్యవి యనుపాదేయములే యనియుఁ దలఁచుచు నవ్వాని సాధనమునకై యత్నింపక భాషపై నధికారమును జలాయింప మొదలిడిరి. వీరలు తమ యనుసరణమునకుఁ బ్రౌఢవాదముతోఁ బలుకఁబడిన "నలక్షణేన పదకారా అనువర్త్యాః; పదకారైర్నామ లక్షణ మనువర్త్యమ్, యథాలక్షణం పదం కర్తవ్యమ్మ"ను పాతంజల సూక్తుల నుదాహరింతురు. పైసిద్ధాన్తమే భగవత్పతంజల్యభిప్రేతమైనచో నాతఁడు "ప్రయోగమూలం వ్యాకరణం" ప్రయుక్తానామే వేద మువ్యాఖ్యానమ్మ"ని నుడువఁడుగదా!

ఇట్లు పాణినీయులు లౌకిక భాషపైఁ జేయు స్వారినిఁ జూచి యాంధ్రవ్యాకర్తలు గూడ నత్యంత పరిపుష్టములగు వ్యాకృతులను సృష్టించి దమకుఁ బూర్వముగల శిష్టప్రయోగములను గూడ 'నసాధు'వులనియు నిరాకరింప యత్నించుట కడుంగడు సాహసమే యని వేఱఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

పాణినీయమున ఆర్థిక గ్రంథారంభము

పాణిని ప్రోక్తమగు శాస్త్రమంతయు శబ్దస్వరూప విచారముతో నారంభమయి తత్తత్ప్రక్రియా విధానమున శబ్దముల సాధుతాసాధుతలను నిర్ణయింపఁ బయల్వెడలినదియే. ఇట్టి ప్రక్రియయందు వీరలకుఁ బ్రధానముగా శబ్దస్వరూపమే యపేక్షితముగాని శబ్ద సంబద్ధమగు నర్థమంత యపేక్షితముగాదు. కొన్ని ప్రకరణములయందు మాత్రము తత్తచ్ఛబ్ద స్వరూప నిష్పత్తికొఱకుఁ గొంతవఱకు నర్థాపేక్షగలదు. అయినను ఈ రచనమంతయు శబ్ద ప్రధానము అర్థోపసర్జనము నగుటచే నియ్యది శాబ్దికమే నాఁబడుచున్నది. పాణినీయ వాఙ్మయమున నీ భాగమునకుఁ జెందిన గ్రంథజాలమే యత్యధికముగా వెలయుచున్నది.

ఇఁక రెండవ తరగతికిఁ జెందిన గ్రంథముల నార్థిక గ్రంథములందురు. ఇయ్యవి శబ్దోపసర్జనములును అర్థ ప్రధానములును నగుటచే నివ్వాని కీనామము గల్గినది. వీనియందు ధాతుప్రత్యయ నామ నిపాతాదుల యర్థ నిర్ణయము సమాసశక్తి నిర్ణయమును జేయఁబడును. వ్యాకరణమునకు ఇతర శాస్త్రములతోడి సంబంధము ఈ గ్రంథ భాగములయందే గల్గుచుండుటచే శాస్త్రాన్తరములతో వాక్యార్థ చర్చ యిందే జరుగుచుండును. ఇట్టి శాస్త్రార్థమునకై యశేషపాణిని సూత్రార్థ విజ్ఞానముగాని తత్కృత ప్రక్రియా విశేష పరిచయముగాని యంత యవసరములేదు. ఇట్టి యార్థికాంశచర్చ సూత్రవార్తిక భాష్యాదులయందు నంతగా నుపలబ్ధము గాకపోయినను భర్తృహరి భాషితమగు వాక్యపదీయమున విపులముగా నారబ్ధమైనది. వ్యాకరణ శాస్త్రమునఁ గల యిట్టి యార్థిక గ్రంథములలోఁ బ్రధానము లగునవి వాక్యపదీయము కొండభట్ట విరచితమగు భూషణము, నాగోజి భట్ట విరచితమగు "మంజూష"యును. ఈ గ్రంథములు కాణాదాది శాస్త్రాన్తర సిద్ధములగు నర్థ నిర్ణయములను ఖండించి వైయాకరణ సిద్ధాన్త ప్రతిపాదితములగు వాక్యబోధనములే సర్వవిధములఁ బ్రమాణయుక్తి సహకృతములని నిర్ణయించినది.

పాణినీయమునకు దర్శనత్వము

దర్శనమనఁగా నధ్యాత్మ తత్త్వమును జర్చించు ప్రస్థాన మని యర్థము. ఆత్మ తత్త్వ విచారము జేయు గ్రంథమునకు ఆర్య వాఙ్మయమున విశిష్టమగు నాదరాతిశయము గల్గుటచేఁ బాక శాస్త్రము మొదలు పరబ్రహ్మశాస్త్రము వఱకును గల సకలశాస్త్రములును ఎట్లయినను దమ శాస్త్రతాత్పర్యములను ఆత్మయందే సమన్వయము చేసి దమకు నభీష్టమగు నాత్మస్వరూపమును మోక్షస్వరూపమును నిర్వచించినవి. పురుషార్థములలో ద్వితీయ తృతీయ పురుషార్థములను బోధించు శాస్త్రములకు బాహ్యముగఁ జూచినచో అధ్యాత్మ ప్రసక్తికి సందును దావులేకున్నను నైని నిరూపించిన యార్యశాస్త్రీయ సంప్రదాయముల ననుసరించియే గ్రంథాన్తమునఁ గాటిల్యుని యర్థశాస్త్రమునఁగాని వాత్స్యాయనుని కామశాస్త్రమునఁగాని యీ యధ్యాత్మప్రసక్తి గానవచ్చుచున్నది. ఇటులనే శబ్దసాధుత్వా సాధుత్వములను బ్రధానముగఁ జర్చించి నిర్ణయింపఁ గడఁగిన పాణినీయమునకు స్థూలదృష్టితోఁ జూచినచో నధ్యాత్మ విచారమునఁ దావులేకున్నను బాణిన్యాది మునిత్రయము దమ గ్రంథమునం దీతత్త్వము సూక్ష్మముగ సూచించి తరువాతి వైయాకరణుల చర్చలకు మంచి యవకాశము నొసఁగిరి. వైయాకరణులు తమ యాత్మతత్త్వమును స్ఫోటబ్రహ్మరూపముగా నిరూపించిరి—

"అనాది నిధనం బ్రహ్మ శబ్దతత్త్వం యదక్షరమ్।
వివర్తతేఽర్థ భావేన ప్రక్రియా జగతో యతః॥"

(వాక్యపదీయే బ్రహ్మకాండే)

ఇందు సకల జగత్ప్రక్రియ దేనివలనఁ గల్గుచున్నదో యట్టి యర్థభావముతో వివర్తించు బ్రహ్మము అక్షరమును ఆదిని ధనరహి

తము నగు శబ్దతత్త్వమే యని చెప్పఁబడియెను. ఇట్టి తత్త్వమే "స్ఫుట్యతే-వ్యజ్యతే వర్ణైః ఇతిస్ఫోట"యను వ్యుత్పత్తిచే 'స్ఫోట' నామము నందినది. ఉచ్చారణ సమనంతరకాలముననే నశించు స్వభావముగల వర్ణములచే నభివ్యక్తమై యర్థస్ఫురణమును గలుగఁ జేయు నిత్యశబ్దరూపమే యీ స్ఫోటమనియు నియ్యది యనేక వర్ణ వ్యక్తులచే నభివ్యక్తమగు నిత్యజాతి రూపమనియుఁ జెప్పఁబడియెను. ఎట్లన—'ధేనువు' అనెడి వర్ణసమూహమునందలి తొలి ధకారము తదనంతరమగు ఏకారోచ్చారణ కాలమున నశించుచున్నది. అట్లే ఏకారము నకారోచ్చారణ సమయముననను నకారము కారోచ్చారణ కాలముననను నశించుచుండ నంత్య వర్ణోచ్చారణానంతరమునఁగలు గోరూపమగు నర్థజ్ఞానము దేనివలనఁ గలుగఁజేయఁ బడుచున్నదని యూహించుకొని యనన్తర వర్ణోచ్చారణ సమయముననే నశించు వర్ణములకు యౌగపత్ స్థితి లేకపోవుటచేత వర్ణము లెంతమాత్రము గోరూపార్థమును బోధింపఁజాలవని నిర్ణయించి నశ్వరములగు వర్ణములచే నభివ్యక్తమై వర్ణాతీతమై యర్థాభివ్యక్తిని గలుగఁ జేయు నిత్యమగు శబ్దము ఒండుగలదనియు నయ్యది జాతి రూపమే యనుచు 'స్ఫోటము'ని వ్యవహరింప బడుచున్నదని చెప్పఁబడినది. ఈ స్ఫోటము తాను నశ్వరములగు వర్ణవ్యక్తులచే స్ఫుటము చేయబడుచు నిత్యమై, మఱలఁ దాను ఇతరమగు నర్థమును స్ఫుటము చేయుచుండుటచే నిద్దానికి నుభయవిధముల 'స్ఫోట' శబ్దము తగియున్నది. ఇదియే నిత్యశబ్దము. దీనినిబట్టియే వైయాకరణులకు శబ్ద నిత్యత్వ వాదులని వ్యవహారము గల్గినది. ఇట్టి నిత్యమగు శబ్దబ్రహ్మమే గుణరూప ప్రకృతిచేఁ బదార్థరూపమున వివృత్తమగుచున్నదని వైయాకరణుల సిద్ధాన్తము. దీని నే పాణిని మహర్షి తన యష్టాధ్యాయి యందు ఆరంభముననను అంతముననను సూచించియున్నాఁడు. ఎట్లన— "వృద్ధిరాదైచ్" అని బ్రహ్మపర్యాయ వాచియగు (బృహి—వృద్ధౌ) వృద్ధి శబ్దప్రయోగముచే బ్రహ్మమును స్మరించి యనన్తరము ప్రకృతి రూపగుణమును "అదేఙ్గుణః" యనియు నట్టి బ్రహ్మప్రకృతులే యర్థభావ వివర్తమునకుఁగారణ మని "ఇకోగుణవృద్ధీ"యనియు శాస్త్రాదియందుఁ బ్రథమ ద్వితీయ తృతీయసూత్రములను స్మరించి సూచించి యున్నాఁడు. అట్లే యష్టాధ్యాయీ చరమసూత్రమగు "అ అ" యను దానిచే అర్థస్వరూప మంతయుఁ బ్రకాశ స్వరూపుడగు పరమేశ్వరునియందే పరిసమాప్తమగునని సూచింపఁబడియె. "అక్షరాణామకారోఽస్మి" యను భగవత్స్మృతి వలనను, "అకారః సర్వవర్ణాగ్ర్యః ప్రకాశః పరమేశ్వరః" అను శిష్టస్మృతివలనను అకారము బ్రహ్మస్వరూపము. అద్దానియందుఁ దన శాస్త్రము నంతను పాణినిసమాప్తము గావించె నని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్లే శబ్ద ప్రపంచమునకు మూలభూతములగు ధాతుగణమును బఠింపనెంచి బ్రహ్మపర పర్యాయమగు సత్తారూపార్థముతో నొప్పు "భూ-సత్తాయాం" అను వచనముతోఁ పాణిన్యాచార్యుఁడు ధాతుపాఠము నారంభించెను.

ఇటులనే వార్తికకారుఁడు గూడ-"వర్ణజ్ఞానం వాగ్విషయో యత్రచ బ్రహ్మ వర్తతే" "సిద్ధే శబ్దార్థ సంబంధే" అనువార్తిక పాఠములందు వాగ్విషయమున బ్రహ్మగలదనియు శబ్దము సిద్ధరూపమున నిత్యరూపమనియు సూచించియున్నాఁడు.

ఇఁకఁ బతంజలి భగవానుఁడన్ననో—"అథగౌరిత్యత్ర కః శబ్దః" అని యూహించి యనేక వికల్పములను జేసి నిరాకరించి తుదకు "కస్తర్హి శబ్దః" అని ప్రశ్నించి—"యేనోచ్చారితేన సాస్నాలాంగూల ఖురవిషాణినాం సంప్రత్యయో భవతి సశబ్దః" యని సమాధానము చెప్పెను. దీనికిఁ గైయటుఁడు "వైయాకరణాః వర్ణవ్యతిరిక్తస్య పదస్య వాక్యస్యవా వాచకత్వ మిచ్ఛన్తి। వర్ణానాం ప్రత్యేకం వాచకత్వే ద్వితీయాది వర్ణోచ్చారణానర్థక్య ప్రసంగాత్"ని పాతంజల శబ్దమునకు స్ఫోటరూపమగు నిత్యశబ్దమని వ్యాఖ్య గావించియున్నాఁడు.

"సోఽయమక్షర సమామ్నాయో వాక్సమామ్నాయః పుష్పితః ఫలితశ్చందతారకవత్ ప్రతిమండితో బ్రహ్మరాశిః।" అని యక్షర సమామ్నాయ మంతయు బ్రహ్మరాశి యని వర్ణించి యున్నాఁడు. మఱియు "కింపునర్నిత్యః శబ్దః ఆహోస్విత్ కార్యః" అని యుపక్రమించి శబ్దనిత్యత్వమును బ్రతిష్ఠించెను. స్ఫోటరూపమగు శబ్దముగాక వర్ణరూపమగు శబ్దము నిత్యముకాదుగదా!

ఇట్లు మునిత్రయ సూచిత శబ్ద నిత్యత్వమునే అనఁగా శబ్ద బ్రహ్మపరపర్యాయ స్ఫోట బ్రహ్మవాదమునే వాక్యపదీయకారాదులు సవిస్తరముగ నిరూపించిరి. భర్తృహరి తనవాక్యపదీయమున జాతిసముద్దేశమునందు పరమార్థ సంవిల్లక్షణ సత్తారూపమగు జాతియే స్ఫోటరూపమని నిర్వచించియున్నాఁడు. శ్రీ శంకరభగవత్పాదుఁడు తన శారీరక మీమాంసాభాష్యమున దేవతాధికరణము నందు— "శబ్ద ఇతిచేన్నాతః ప్రభవాత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యా." మను (వ్యా. సూ. 1-3.28) సూత్ర వ్యాఖ్యా ప్రసంగమున "వర్ణా ఏవతు శబ్దః ఇతి భగవానుపవర్షః" అని పాణిన్యాదులకుఁ గూడ ఆచార్యుఁడుగాఁ గీర్తింపఁబడు నుపవర్షుని మతమును పేర్కొనియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి యీ వైయాకరణస్ఫోటవాదము పాణినీయోత్పత్తి సహసంభూత మేయని చెప్పక తప్పదు. ఈ వాదము లన్నింటను గ్రోడీకరింప నష్టవిధములగు స్ఫోటవాదములు-వర్ణ,పద,వాక్య, అఖండపద, అఖండ వాక్య, వర్ణ, పద, వాక్యజాతి స్ఫోటములను నామముతో నెలయుచున్నట్లును, ఈయెనిమిదియు సిద్ధాన్తములే యైనను అందు అఖండ వాక్యస్ఫోటము వాక్యజాతిస్ఫోటము అనునవియే పరమసిద్ధాన్తభూతములైనట్లును పాణినీయుల తుది సిద్ధాన్తము. ఈవిషయమునే యర్వాచీన వైయాకరణులు—

"అనేక వ్యక్త్యభివ్యంగ్యా జాతిః స్ఫోట ఇతి స్మృతా
కైశ్చిద్వ్యక్తయ ఏవాస్య ధ్వనిత్వేన ప్రకల్పితాః,
సత్యాసత్యౌతు యౌ భాగౌ ప్రతిభావం వ్యవస్థితౌ
సత్యం యత్ తత్రసా జాతిః అసత్యా వ్యక్తయోమతాః.
ఇత్థం నిష్కృష్యమాణం యచ్ఛబ్దతత్త్వం నిరంజనమ్,
బ్రహ్మైవేత్యక్షరం ప్రాహుః తస్మై పూర్ణాత్మనే నమః.
(వై. భూ. సార 70,71,72)

అని నిరూపించిరి. ఇట్లు స్ఫోటబ్రహ్మమువలననే పరమ పురుషార్థలాభము గలుగుచుండ ఈ యష్టాధ్యాయీ నిర్వర్త్యమగు నీ యసత్య శబ్దప్రక్రియారూపమగు నాయాసము వ్యర్థమే గదా యని

యా శంకించుకొని యా శబ్దబ్రహ్మతత్త్వాధిగమమునకు నీ ప్రక్రియా విశేషము ఉత్తమ సాధనమని చెప్పఁబడినది.

పంచకోశాది వత్తస్మాత్ కల్పనైషా సమాశ్రితా
ఉపేయప్రతిపత్త్యర్థా ఉపాయాః పరికల్పితాః" అని.

అబ్రహ్మభూతములగు అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయానందమయ రూప పంచకోశములు బ్రహ్మముగాఁ జెప్పఁదగు పాసనముచే వరుణపుత్రుఁడగు భృగువు "బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా" యనెడి వాక్యముచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన సత్యబ్రహ్మమును దెలిసికొనినట్లే యీ యుపాధ్యాయా ప్రతిపాదితాసత్యశబ్దప్రక్రియా ప్రతిపత్తిద్వారా నిరంజనంబగు శబ్దబ్రహ్మతత్త్వమును బొందఁగలరనియు నందుచే నీ ప్రక్రియావిశేషము శబ్దబ్రహ్మప్రతిపత్తికి అసాధారణోపాయముగా గ్రహింపవలయుననియు నిర్వచింపఁబడెను. ఈయర్థమునే భర్తృహరి—

"తద్ద్వార మపవర్గస్య, వాఙ్మలానాం చికిత్సితమ్ ।
పవిత్రం సర్వవిద్యానా మధివిద్యం ప్రకాశతే ।
ఇదమాద్యం పదస్థానం సిద్ధిసోపాన పర్వణామ్ ।
ఇయం సా మోక్షమాణానా మజిహ్మా రాజపద్ధతిః ।
అత్రాతీత విపర్యాసః కేవలా మను పశ్యతి॥"

అని చెప్పియున్నాఁడు.

ఇట్టి యీ పాణినీయుల సిద్ధాంతము కాణాదాదులవలె నాపనివద సిద్ధాంతమునకు అత్యంత దూరవర్తి గాక దాని యడుగుజాడలలోనే మెలఁగుటచే వైయాకరణులు వైదికప్రామాణ్యమును శిరసావహించు వన్యశాస్త్రకారులకుఁగూడ మాననీయులైరి. కావుననే— "శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతః పరంబ్రహ్మాధి గచ్ఛతి" అనియు "తత్ర ప్రథమే విద్వాంసో వైయాకరణాః" "బుధైః వైయాకరణైః ప్రధానీభూత స్ఫోటరూపవ్యంగ్య వ్యంజకస్య శబ్దస్య ధ్వనిరితి వ్యవహారః కృతః" అనియు అలంకారిక శిరోమణులగు మమ్మటాదుల మన్ననలకుఁ బాత్రులైరి.

ఇట్లు పాణినీయము ఆరంభమునందే మానవమునీ పాఠదుంభితములను మహేశ్వరానుగ్రహలబ్ధములను నగు చతుర్దశసూత్రితతిలో నారబ్ధమయి యపారములగు వైదిక లౌకిక సారస్వత పారావారముల మథించి సమానశాస్త్రములలో నుత్తమాదరమునంది తుదిని బ్రహ్మప్రాపకమై మహీయమానమగుచు భారతీయోత్తమ శాస్త్రములలో నొక యున్నత పదము సంపాదింపఁగల్గెను.

సాలెగూడు

శ్రీ ఎంగరాజు లింగమూర్తి

చంద్రం నడుస్తున్నాడు.

అతను నడుస్తుంటే భూమి కదులుతున్నట్లనిపించింది. ఇరు ప్రక్కలా వున్న భవనాలు నడుస్తున్నట్టు, ఆకాశం నిటారుగా నిలబడినట్టూ తోచింది. అవిశ్రాంతంగా పరుగెత్తే కాలచక్రంలా వుందనుకున్నాడు సిమెంటురోడ్డు. వచ్చేపోయే కార్లను, రిక్షాలను, సైకిళ్లను దారులిచ్చే ట్రాఫిక్ పోలీసు అనంతకోటి సంతానాన్ని లోకం మీదికి వదులుతున్న సృష్టికర్తలా వున్నాడనుకున్నాడు.

ఏవో కేకలు వినిపించి ప్రక్కకు తిరిగి చూశాడు చంద్రం.

పేవుమెంటుమీద బస్సుకోసం వేచివున్న గుమాస్తా భాయీని కాబూలీవాలా వడ్డీ డబ్బుకోసం హంగామా చేస్తూ, అతని పరపతిని నడిరోడ్డుమీద లోపిడీ చేస్తున్నాడు.

జీతంవచ్చిన నాల్గోనాడే జేబు ఖాళీఅయి అప్పిచ్చే దాత కోసం వెతుకుతున్న మరో గుమాస్తాముందు 'ధర్మం చేయండి బాబూ' అని మొర పెట్టుకుంటున్నాడు కుంటటం అలవాటు చేసుకున్న బిచ్చగాడు.

పుష్టిగా హోటల్లో మెక్కింది అరక్క బొజ్జనిమురుకుంటున్న ఆసామీముందు ఒక బిచ్చగత్తె చేయిజాపితే, తమలం సేవిస్తున్న ఆ బొజ్జమనిషి, మీసంగా విల్సుసిగరెట్ పొగవదులుతూ ఆ యౌవనపు బిగువును కళ్ళతో కొల్లగొడుతున్నాడు—ప్రక్కనే జేబు కొస్తున్న కత్తెర దొంగను గమనించకుండా.

కొత్త ఎడంగా బస్సుకోసం నిలుచున్న కాలేజీ పడుచు మీద బాణాల్లా దూసుకువచ్చి పడుతున్నాయి దారిన పోయే దానయ్యల చూపులు.

తన పరువును నడిరోడ్డుమీద లోపిడీ చేస్తున్నందుకు అభిమానంతో కుంచించుకు పోతున్న గుమాస్తా భాయీ, అప్పిచ్చే దాతకోసం అన్వేషిస్తూ నిలబడిన మరో గుమాస్తా, బస్సుకోసం ఎదురుచూస్తున్న కాలేజీ పడుచూ ఒకకోవకు చెందినవారుగా అనిపించింది చంద్రానికి.

వడ్డీడబ్బుకోసం జోరు పారేసుకుంటున్న కాబూలీవాడు, కుంటటం అలవాటు చేసుకున్న సోమరి బిచ్చగాడు, నీటికి ఇసుక తెరలు దించిన ఘరానా బొజ్జమనిషీ, యౌవనపు బిగువును కావాలని ప్రదర్శిస్తూ యాచిస్తున్న బిచ్చకత్తె, బొజ్జవాణ్ణి పొంచివున్న కత్తెరదొంగ, దారినపొయ్యే దానయ్యలు ఒకేకోవకు చెందినవారుగా చంద్రానికి పొడగట్టారు.

'ఏమిటీ సమాజం ?' అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

ఉన్నవాడు మధ్యతరగతి వాడిని పీడిస్తున్నాడు. లేనివాడు, ఉన్నవాడి నముకుంటున్న మధ్యతరగతివాణ్ణి బాధిస్తున్నాడు. స్వ స్త్రీలను విజ్ఞానమణులను చేయలేని దానయ్యలు పరాయిదాన్ని నడిబజారులో చూపులతో దాహం తీర్చుకుంటున్నారు.

ధర్మం మూడుకాళ్ళ ముసలమ్మలా వుందనుకున్నాడు చంద్రం.

చంద్రం నడుస్తున్నాడు.

రిక్షాలు, కార్లు, సైకిళ్లు అతణ్ణి దూసుకుపోతున్నాయి. అతని బుర్రలో ఆలోచనలు పరుగులుతీస్తున్నాయి.

ఉత్తరం డబ్బాలో వేసిరమ్మంటే "తలనొప్పిగా వుంది-టీ ఇప్పించండి సార్" అంటాడు బంట్రోతు. ఆరునెలల ఇంక్రిమెంట్లు రావాలి చూడమంటే, స్వజాతీయుడైన అకౌంట్సు సెక్షన్ గుమాస్తా నేరుగా లంచం అడగలేక, "రేపు కాక్‌లో డిన్నరిస్తావా?" అంటాడు. ప్రమోషన్‌కోసం అధికారిని వేడుకుంటే "సరే-చూద్దాం... రేపటినుంచి తీరుబడి చేసుకొని ఓ గంటసేపు మావాడికి ప్రైవేటు చెబుతావుకదూ?" అని ఆదేశిస్తాడు.

టీ ఇప్పించమని ప్రాధేయపడిన బంట్రోతు, డిన్నర్‌కోసం హొద్యరించిన అకౌంట్సు గుమాస్తా, ప్రైవేటు చెప్పమని ఆదేశించిన అధికారి త్రిశంకు స్వర్గంలాంటి మధ్యతరగతికి చెందినవారేగా అనుకున్నాడు చంద్రం.

"ధనవంతులు మనల్ని వంచిస్తున్నా"రంటారు మధ్యతరగతి జనం.

"ధనవంతులు మా నెత్తురు తాగేస్తున్నా" రంటారు పేదవాళ్లు.

"నిజంగా ఎవరు ఎవరిని వంచిస్తున్నారు? ఎవరు ఎవరి రక్తాన్ని తాగేస్తున్నారు?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు చంద్రం.

చంద్రం నడుస్తున్నాడు.

రిక్షాలు, కార్లు, సైకిళ్లు అతణ్ణి దూసుకుపోతున్నాయి. అతని బుర్రలో ఆలోచనలు పరుగులు తీస్తున్నాయి.

"హల్లో...ఎక్కడికి? ఆలోచనలతో పరాగ్గా నడుస్తున్న చంద్రాన్ని ఎవరో పలుకరించారు. చంద్రం ఆగిపోయాడు.

"కవి సమ్మేళనానికేనా?" ఆ వ్యక్తే మళ్ళీ ప్రశ్నించాడు.

అవునన్నట్టు తలూపాడు చంద్రం.

"ఒకసారి మాఇంటికి రా బ్రదర్ ... మా తమ్ముడికి పరీక్షలొచ్చిపడ్డాయి. కొత్త కోట్సు చెప్పి పోదువుగాని" అన్నాడా వ్యక్తి.

"దానికేముంది—వస్తాలే" అన్నాడు చంద్రం.

అతను రిక్షాను కేక వేశాడు. ఇద్దరు రిక్షావాళ్ళు పరుగెత్తి వచ్చారు. అతను తను పోవాల్సిన గమ్యం చెప్పాడు.

"పదణాలుసార్!"

"రూపాయక్కర్లా... ఇందాక అయిదణాలకే వచ్చాను."

"మూడు మైళ్ళండి, ఎవరొస్తారు సార్ — ఎనిమిదణాలివ్వండి"

"ఆరణాలివ్వండిసార్" రెండోరిక్షా వాడందుకొన్నాడు.

రిక్షావాళ్ళిద్దరూ తిట్టుకున్నారు. ఆ వ్యక్తి రెండో రిక్షాలో ఎక్కాడు.

ఆ వ్యక్తి రిక్షావాడి నెత్తురు తాగేస్తున్నట్టుగా బాధపడ్డాడు చంద్రం!

అతను వెళ్ళాల్సిన ప్రదేశానికి పదణాలు తక్కువే. మూడు మైళ్ళు. సగందూరం రిక్షా దిగి లాక్కుపోవాలి. మొదటి రిక్షావాడు న్యాయంగానే అడిగాడు. ఆ వ్యక్తి వాణ్ణి బుకాయించాడు. అంత వరకూ బేరం దొరకని రెండో రిక్షావాడు ఆరణాలకే సిద్ధమయ్యాడు.

"రిక్షావాడు రిక్షావాణ్ణి మోసగించాడు. వాళ్ళిద్దరినీ తన మిత్రుడు వంచించాడు" అనుకున్నాడు చంద్రం.

రిక్షావాళ్ళల్లో పోటీ మనస్తత్వం కలిగించి తను లాభపడ్డాడు త్రిశంకుస్వర్గపు మనిషి.

"తన మిత్రుడు ఎంత స్వార్థపరుడు!" అనుకున్నాడు చంద్రం.

చంద్రం నడుస్తున్నాడు.

విసుగూ విరామం లేకుండా పరుగెత్తుతున్నాయి మోటారు కార్లు, రిక్షాలు, సైకిళ్ళు అతణ్ణి దూసుకుపోతున్నాయి. అతని బుర్రలో ఆలోచనలు పరుగులు తీస్తున్నాయి.

"తమ్ముడికి నోట్సు చెప్పడానికి రమ్మన్న పెద్దమనిషి, అంత దూరం ఎలా వస్తాననుకున్నాడు? తను రాలేనని కచ్చితంగా ఎందుకు చెప్పలేక పోయాడు?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు చంద్రం.

"తను అతనింటికి పోయిరావాలంటే జేబులో రూపాయి వుండాలి. జేబులో ఆ మాత్రం అదరువే వుంటే కవిసమ్మేళనానికి దర్జాగా రిక్షాలోనే వెళ్ళేవాణ్ణిగా......రేపు రావడానికని అతణ్ణి రూపాయి ఎందుకు అడగలేక పోయాడుతను?"

ముఖమాటం అడ్డు వచ్చింది.

రూపాయి అడిగితే చులకనైపోతాననుకున్నాడు.

"నీ వృత్తి బూర్జువాది" ఒకప్పుడో మిత్రుడన్న మాట జ్ఞాపకం వచ్చింది చంద్రానికి.

"తను లేనివాడినని చెప్పుకోలేడు. ఉన్నవాడినని నటిస్తాడు. దీన్నే బూర్జువా తత్వమంటారు కాబోలు".

'మింగ మెతుకు లేదుకాని, మీసాలకు సంపంగి నూనె' అన్న సామెతకి రంగుపూసి బూర్జువాతత్వ మంటున్నా'రను కున్నాడు చంద్రం.

నడుస్తున్న చంద్రం హఠాత్తుగా ఆగిపోయాడు — నోరు తెరుచుకొని, వెనక్కి తిరిగి కళ్ళప్పగించి చూస్తూ.

"రాఘవులూ" అని పిలిచాడు. అతని పిలుపు వినిపించిందో లేదో గాని చంద్రంవంక ఎవరూ తిరిగైనా చూడలేదు. చూసీ చూడనట్టూ, వినీవిననట్టూ వెళ్ళిపోయాడు రాఘవులు. రాఘవుల నిర్లక్ష్యానికి చంద్రానికి కోపంరాలేదు. "మానవజాతి రానురాను ఎంత అవిశ్వాసంగా తయారవుతున్నది" అని గొణుక్కున్నాడు.

కష్టసమయంలో రెండుమూడుసార్లు రాఘవుల్ని ఆదుకున్నాడు చంద్రం. తన పలుకుబడితో ఉద్యోగం ఇప్పించాడు. బ్రతకడం నేర్చుకున్న రాఘవులు ఉద్యోగంలో అంచలంచలుగా పైకి వెళ్ళిపోయి నాలుగురాళ్ళు కూడబెట్టాడు.

"రాఘవులకు తనతో ఇప్పుడు పనేముంది. తన నెక్కడ సహాయ మడుగుతాడోనని తప్పించుకుపోయాడు" అనుకున్నాడు చంద్రం.

ఏదో విచిత్రమైన గొంతు వినిపించేసరికి చంద్రం పక్కకు తిరిగి చూశాడు.

ఎవరో పిచ్చివాడు పేవుమెంటుమీద నిలబడ్డాడు. దట్టంగా పెరిగిన గడ్డం, వాలికలైన బట్టలు వికారంగా వున్నాడు. వాడిచుట్టూ కొందరు చేరి విడ్డూరంగా చూస్తున్నారు. పిచ్చివాడు ఒక్కసారి పగలబడినవ్వాడు.

కోతిలా ముఖంపెట్టి, 'కిచకిచ' మన్నాడు. పక్కిలా కూత పెట్టాడు. కోకిలలా గానంచేశాడు. అంతలోనే రామచిలుకలా అరిచాడు.

జనం ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్నారు. చంద్రం పెడగా నిలబడ్డాడు. పిచ్చివాడు రెండునిమిషాలు గాలిపీల్చుకొని, కుక్కలా అరిచాడు. గుర్రంలా సకిలించాడు. గాడిదలా ఓండ్రపెట్టాడు. సింహంలా గర్జించాడు.

"రేడియోవాళ్ళు ఈ పిచ్చివాణ్ణి స్టాఫ్ ఆర్టిస్టుగా తీసుకుంటే ఎంత బాగుంటుం"దను కున్నాడు చంద్రం.

రేడియోకి ఇటువంటి పిచ్చివాళ్ళు పనికిరారు. కళాకారుని ముద్ర పిచ్చివాడికి ఎలాపడుతుంది? ఆ ముద్రపడందే రేడియోవాళ్ళు ఎలాగుర్తిస్తారు? తనే సమాధానం చెప్పుకున్నాడు.

పిచ్చివాడు జంతువుల అరపులుమానేసి ఉపన్యాసం మొదలుపెట్టాడు. ఖర్మంచాలక పిచ్చివాడయ్యాడుగాని ఒకపార్టీకి నాయకుడు కావాల్సింది. ఆ పిచ్చివాడి ఉపన్యాసంచుట్టూ చేరినవారందరినీ ఆకర్షించింది. అక్కడ చేరిన వారందరూ మధ్యతరగతివాళ్ళే! పిచ్చివాడిమాటల్ని యథాతథంగా వ్రాస్తే దేశద్రోహి నంటారు నన్ను. అయితే పిచ్చివాణ్ణి పోలీసు లెందుకు అరెస్టు చెయ్యలేదంటారు. అదంతా పిచ్చివాగుడు క్రింద జమకట్టే వుంటారు. లేదా పిచ్చివాడు జంతువుల అరపులమధ్య ఉపన్యాసం కొనసాగించి వాళ్ళను మోసగిస్తున్నాడేమో! అసలు పిచ్చివాడవునో కాదో! కాని చూసినవారు పిచ్చివాడని ఘంటాపథంగా చెప్పేట్టుగా వుంటాడు.

భద్రాచలం వడవప్రమాదాలు, గోదావరి వరదలు, తెలంగాణలో కరువు, రైలు ప్రమాదాలు, కాశ్మీరుసమస్య, ఆర్థికమంత్రి విదేశాలను అప్పుకోరడం - ఇవన్నీ పిచ్చివాడి ఉపన్యాసంలోని భాగాలు. ప్రణాళికలను విమర్శించాడు. ప్రభుత్వ విధానాన్ని ఖండించాడు. విప్లవాన్ని ఆహ్వానించాడు. ప్రభుత్వం మారాలన్నాడు. ఉపన్యాస మంతా సగం తెలుగులో సగం ఇంగ్లీషులో సాగింది. ఉన్నట్టుండి పిచ్చివాడు త్యాగరాజకీర్తన అందుకున్నాడు. అది పూర్తికాకుండానే "రోజులు మారాయి" పాట ప్రారంభించాడు.

"ఇతను పిచ్చివాడంటే ఎలానమ్మను? జీవిత పోరాటంలో ఓడిపోయి మనస్సు చెడగొట్టుకొని వుంటాడు." అనుకున్నాడు చంద్రం.

ఆకలి వేస్తున్నదని పిచ్చివాడు యాచన ప్రారంభించాడు. ఈ సంగతిని అంతకుముందే పసికట్టి కొందరు వెళ్ళిపోయారు.

"పిచ్చివాడికైనా ఆకలిదప్పులు తప్పవుగా. ఇంత వినోదం కలిగించాడు అందరూ తలో కాణీ యిస్తే ఇంతలోనే దరిద్రంవచ్చి పడుతుందను కున్నారేమో" అనుకుంటూ ఒక అణా పిచ్చివాడి చేతిలో వేసి చంద్రం బయలుదేరాడు.

చంద్రం నడుస్తున్నాడు.

ఇప్పుడతను నడుస్తున్న ప్రదేశం అంత జనసమ్మర్దమైంది కాదు. వెకటేలా కార్లు ఎక్కువగా పరుగెత్తడం లేదు. రిక్షాలు, కార్లు దూసుకు పోవడం లేదు.

"ఎవరు ఎవరిని వంచిస్తున్నారు.? ఎవరు ఎవరి రక్తం తాగుతున్నారు?" అన్న ప్రశ్న తిరిగి జ్ఞాపకం వచ్చింది చంద్రానికి.

"నైతికంగా దిగజారిపోతున్న దెవరు?" మరో ప్రశ్న ఎదురైంది చంద్రానికి.

అతని బుర్రలో మళ్ళీ ఆలోచనలు చెలరేగాయి.

ప్రతివాడిలోనూ స్వార్థం పడగలెత్తింది. తనను తానే మోసగించుకుంటున్నాడు. తోటివాడిని వంచిస్తున్నాడు. శత్రువెక్కడో లేడు. తన శత్రువు తనలోనే వున్నాడు. మధ్యతరగతిప్రజ ఇంతగా దిగజారడానికి కారణం? ఔన్నత్యాన్ని ఎందుకు పొందలేక పోతున్నారు?

చంద్రం బుర్ర వేడెక్కి తలనొప్పి వచ్చింది.

ఎదురుగ్గా అయ్యంగారి హోటల్ ఆహ్వానించింది.

జేబులు తడుముకున్నాడు.

రెండు చిల్లికాన్లు బైటికివచ్చాయి.

చంద్రం నవ్వుకున్నాడు.

ఆరెండు చిల్లికాన్లతో పాన్‌కొని వేసుకొని బయలుదేరాడు.

"తనెందుకు పాన్ వేసుకున్నట్టు?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

"నలుగురూ తను హోటలుకు వెళ్ళివచ్చినట్టు భ్రమించాలని పాను వేసుకోడం దేనికి? ... తను దరిద్రుడిగా ఎవరూ భావించ కూడదని తనకుతానే వంచించుకుంటున్న తత్వంఎప్పుడు పోతుంది? అన్న ప్రశ్నకు వెంటనే సమాధానం చిక్కలేదు చంద్రానికి.

ప్రళయం రావాలి.

శివుడు నృత్యం చేయాలి.

భూమ్యాకాశాలు దద్దరిల్లాలి.

సముద్రాలు పొంగాలి.

గంగా గోదావరుల కట్టలు తెగాలి.

కృష్ణ వెల్లువలై పారాలి.

ఆప్రళయంలోంచి క్రొత్తమనిషి పుట్టుకురావాలి.

చంద్రానికి తల తిరుగుతున్నట్లయింది. పడిపోతానేమో ననుకొని, బొటనవ్రేళ్లతో భూమిని అదిమిపట్టి నిలుచున్నాడు.

"ఏమిటి తనింత భయంకరంగా ఆలోచిస్తున్నాడు" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు.

"నూతన సమాజ నిర్మాణానికి బాటలు వేసుకుంటున్నాము. దేశం సశ్యశ్యామలంగా వుంటానికి ప్రణాళికలు వేసుకుంటున్నాము. నీకు జాతిమీద విశ్వాసం లేకపోతే ఎట్లా?" అన్న భజన పరుడి మాటలు స్ఫురణకు వచ్చాయి చంద్రానికి.

"ఎన్ని కోట్లరూపాయలు కేటాయించి, ఎన్ని ప్రణాళికలు వేస్తే జాతిలో నీతి నిజాయితీలు పెరుగుతాయి? ప్రభుత్వం ఎన్ని సినిమాలు తీయిస్తే మానవత్వం మనిషిలో మేలుకుంటుంది? ఎంత మంది మేధావులు ఎన్ని పథకాలువేస్తే జాతిలో ఇన్ని తెగలు లేకుండా ఒక్క త్రాటిమీద నడవగలుగుతారు?"

"హల్లో...రండి...రండి..." అన్న మాటలతో చంద్రం ఆలోచనలు చెదిరిపోయాయి.

"ఈపాటికి సభ ప్రారంభమై వుంటుందనుకున్నాను" అన్నాడు చంద్రం.

"ఇంకో అరగంటలో అధ్యక్షులు వచ్చేస్తారండీ...వారు రాగానే ప్రారంభించడమే...రండి...లోపల కూర్చుందురుగాని" అన్నాడు కార్యకర్త.

చంద్రం లోపలికి వెళ్ళాడు. అప్పటికే అక్కడ కొందరు కవులు అధివసించి వున్నారు. 'ఒహో' అంటే 'ఓహో' అని ఒకరి నొకరు చిరునవ్వులతో పలుకరించుకున్నారు. ఆ పలుకరింపుల్లో ఆప్యాయత లేదు. ఆ చిరునవ్వులు సహజసిద్ధమైనవి కావనుకున్నాడు చంద్రం. చంద్రాన్ని చూసేప్పటికి ఒక కవికిశోరం లేచి వచ్చి ఆలింగనం చేసుకున్నాడు. "లోపల ఎంత కుళ్ళుపెట్టుకుని, పైకి ప్రేమ ఒలకబోస్తున్నా" డనుకున్నాడు.

చంద్రం ఓ ప్రక్కగా కూర్చున్నాడు.

రికార్డుల సంగీతం, చెవుల్ని హోరుచేస్తున్నది.

తానొక మహాకావ్యం వ్రాయబోతున్నట్టు—దానికి ఇండియా ఉపాధ్యక్షుడు పీఠిక వ్రాయడానికి ఒప్పుకున్నట్టూ చెబుతున్నాడు ఒక మహాకవి.

"ఈమధ్య వస్తున్నదంతా, ఆకలి కవిత్వం, ప్రేమకవిత్వం తప్ప ఆధ్యాత్మికత ఎక్కడా కనిపించలేదు కదా!" తలవరసిన ఒక కవి శార్దూలం తన భక్తుడితో అంటున్నాడు.

"కవిత్వానికున్న పావిత్ర్యాన్ని చెడగొడుతున్నారు ఆధునికులు" ఒక విమర్శకుడు వాపోతున్నాడు.

"ఈ కవిసమ్మేళనానికి ఉంగరాల జుట్టాయన రాకపోతే జయం మనదే" అంటున్నాడు ఒక కవిసింహం బిరుదాంచితుడు.

ఆఁ...ఆ ఉంగరాలజుట్టు కవిలో కవిత్వమేముందండీ—బాబోండ. సంగీతంతో జనాన్ని మోసగిస్తున్నాడు. మీ ముందు ఏకవి నిలవగలడు? ఈనాటివిజయం మీదేలెండి" అంటున్నాడు ప్రక్కవాడు.

వాళ్ళ అమాయకత్వానికీ, ఈర్ష్యాలుకూ నవ్వుకున్నాడు చంద్రం.

శీర్షంతా మేధావులు. జాతిని మేల్కొల్పే వైతాళికులు.

"ఏదిసత్యం?...ఏదసత్యం—ఓ మహాత్మా?" రికార్డు సంగీతం కర్ణపుటాల్లో గింగురుమంటున్నది.

ఎవరి కోసం వాలాపాట?

ఎవరికోసం వాలా మీమాంస?

అక్కడ కూర్చున్నవారిలో చంచలనం కలిగింది. ఏమిటోనని తిరిగిచూశాడు చంద్రం. అధ్యక్షులు వస్తున్నారు. ఒక కార్యకర్త దారి చూపిస్తున్నాడు. ఇద్దరు కార్యకర్తలు భక్తిప్రపత్తులతో ప్రక్కను నడిచే అంగరక్షకుల్లా వస్తున్నారు.

అధ్యక్షుడు సామాన్యుడుకాడు.

దేశాన్ని ముందుకుతీసుకుపోతున్న మంత్రి పుంగవుడు.

మంత్రిగారి రాకతో సభాస్థలి జనంతో నిండిపోయింది. ఎన్నడూ కవి సమ్మేళనాలకురాని పత్రికా విలేఖరులు ఫోటోగ్రాఫర్లు అక్కడ హాజరయ్యారు.

తెలుగు నుడికారం తెలియనివాడు కవి సమ్మేళనానికి అధ్యక్షుడు. రైతు జీవితాల్ని కొల్లగొట్టి ప్రభుత్వందగ్గర పద్ధ పరిహారం తీసుకుంటున్న ఒక మాజీ సంస్థానాధిపతి సభా ప్రారంభకుడు.

సభంతా కలియచూశాడు చంద్రం.

సభలో కూర్చున్నవారంతా మధ్యతరగతి జనం. కవిత్వం చదవ డానికి వచ్చినవారంతా ఆ తెగకు చెందినవారే!

ఎక్కడికైనా తయారయ్యేది ఈ త్రిశంకు స్వర్గవాసులే!

రికార్డులకు విశ్రాంతి కలిగింది. సభ ప్రారంభమైంది.

మంత్రిగారు సభకు వస్తుంటేనే ఒక ఛాయాగ్రాహకుడు క్లిక్ మనిపించాడు. ఆయన వేదికమీదికి ఎక్కుతూంటే మరో ఫోటోగ్రాఫర్ కళ్లు జిగేలుమనేట్టు బొమ్మ లాగేశాడు.

కార్యదర్శి నివేదిక చదవడం ప్రారంభించాడు.

కొంతమంది కవులు తాము చదవబోయేవాటికి తుది మెరుగులు పెడుతున్నారు.

చంద్రం జేబులోంచి కొన్ని కాగితాలు తీశాడు.

"ఎందుకు వ్రాశాడు తానీకవిత్వం?"

'తనను మోసం చేసుకోలేదు.'

'జనాన్ని వంచించలేదు.'

చంద్రం ఆ కాగితాలను ఛ్రదును చించి ఉండలుండలు చేసి బల్లక్రిందికి విసిరాడు. ఒక తెలిసిన కార్యకర్త కనిపిస్తే పిలిచి తాను కవిత్వం చదవబోవడం లేదనీ, తన పేరును జాబితాలోంచి తీసేయించవలసిందనీ చెప్పాడు.

"మీరు చదవలేకపోతే ఎట్లా? మీ పేరుమీద కొంతమంది వచ్చారు. క్రొత్తది వ్రాయకపోతే పాతదే ఏదో ఒకటిచదివెయ్యండి" అన్నాడు కార్యకర్త.

"ఇంతమందిలో నిజంగా తన కవిత్వాన్ని అభిమానించేవాళ్లు ఎంతమంది? వాళ్లకు తను ఆకాంక్షంగం కలిగిస్తున్నాడా?" అని ప్రశ్నించుకున్నాడు చంద్రం.

ప్రాత కవిత్వం చదవడం ఇష్టంలేక క్రొత్తది వ్రాసు కొచ్చాడు. ఇప్పుడో క్రొత్త అనుభవం కలిగేసరికి ఆ కాగితాలు చించివేశాడు.

కార్యదర్శి నివేదిక చదవడం అయిపోయింది. మరో కార్యదర్శి సందేశాలు చదవడం ప్రారంభించాడు.

ఎవరి కోసం వాలీ నివేదికలు?

ఎవరి కోసం వాలీ సందేశాలు?

జనానికి కవిత్వం కావాలి.

కార్యకర్తలకు సందేశాలు కావాలి.

కార్యదర్శి నివేదిక లేందే, వారు జరుపుతున్న కార్యక్రమాలు జనానికి ముఖ్యంగా మంత్రిగారికి, మాజీ సంస్థానాధిపతికి ఎలా తెలియాలి. అవి వారికి తెలపందే విరాళాలు పొందటం ఎట్లా?

ఇది ప్రచార యుగం.

సభలకు మంత్రులొస్తే ఎంతో ప్రచారం వస్తుంది.

సందేశాలవల్ల తమ గొప్పదనాన్ని చాటుకోవచ్చు.

ఆ సందేశాల్లో భారతాధ్యక్షుడి దగ్గిరనుంచి మ్యునిసిపల్ చైర్మన్ సందేశంవరకూ ఉన్నాయి.

అచ్చాఫీసువాళ్ళు ఒక పెళ్ళిపత్రికను కంపోజు చేయించి అవసరమైనప్పుడు తిథి వార నక్షత్రాలు పేర్లుమార్చి వెయ్యి పెళ్ళిళ్ళకు ఆ మేటరునే ఉపయోగించినట్టు, కవులు ఏ వధూవరులకైనా పనికివచ్చే ఆశీర్వచన పద్యాలు వ్రాసిఫుంచినట్లు సందేశాలు పంపే పెద్దలంతా ఒకే డ్రాఫ్టును ఎన్ని వేల సందేశాలకు ఉపయోగిస్తున్నారో అనుకున్నాడు చంద్రం.

సందేశాలు చదవడం అయిపోయింది.

కవు లందరినీ వేదికమీదికి ఆహ్వానించారు.

రాజీవిని ప్రదర్శిస్తూ ఒక్కొక్క కవే వేదికమీదికి వెళ్ళి, సహజంగా లోపలవున్న బానిసతత్వంవల్ల మంత్రిగారికి వినయంగా నమస్కరించి తమతమ స్థానాల్లో కూర్చుంటున్నారు.

చంద్రం కదల్లేదు.

"చంద్రంగారు కూడా దయచేసి వేదికమీదికి రావాలి" అని కార్యదర్శి మైకులో అరిచాడు.

"ఎంత సిగ్గుచేటు! తను చెట్టుచేస్తున్నట్టు అంతా అనుకుంటా రేమో!" అనుకుంటూ చంద్రం వేదికమీదికి వెళ్ళాడు.

కవు లంతా అదో తమాషాగా చూశారు చంద్రాన్ని.

మాజీ సంస్థానాధిపతి ప్రారంభోపన్యాసం ప్రారంభించాడు.

కవిత్వమంటే తనకెంతో ఇష్టం. తన సంస్థానంలో వెనక ప్రతి ఏడూ కవుల్ని సన్మానిస్తుండేవాడినని, ఇప్పుడు రాజులతోపాటు, మాబోటి సంస్థానాధిపతులు, జాగీర్దార్లు కుడిచిపెట్టుకుపోయారు కాబట్టీన్నీ ప్రజలే ఇప్పుడు ప్రభువులు కాబట్టీన్నీ కవుల్ని వారే సన్మానించాలన్నాడు.

"ఎంతటి సత్యాన్ని వక్కాణించాడూ" అనుకున్నాడు చంద్రం.

"నేను కవినిగాను. రచయితనీగాను. ఈకవి సమ్మేళనానికి అధ్యక్షస్థానం వహించగల అర్హత నాకులేదు" అని ప్రారంభించారు మంత్రిగారు.

"అయితే తమరు వేదిక దిగవచ్చు" అంది ఓ పెనుగొంతు. జనం గొల్లుమంది. 'ఎవరిదాగొంతు' అనుకుంటూ చంద్రం జనంలోకి చూశాడు. పేవుమెంటుమీద కనిపించిన పిచ్చివాడు అక్కడ ప్రత్యక్షమవడం చంద్రానికి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. కార్యకర్తలు పిచ్చివాణ్ణి బైటకిపొమ్మని నెడుతున్నారు.

"నేను పోను" అని మొరాయించి కుర్చీలో పీఠంవేసి కూర్చున్నాడు పిచ్చివాడు.

మంత్రిగారు ఇదేమీ తనకు పట్టనట్టే ఉపన్యాసం చేస్తున్నారు.

"కార్యకర్తల కోరికను చిన్నబుచ్చడం భావ్యంకాదని అధ్యక్షత వహించడానికి ఒప్పుకున్నాను. మీకందరికీ కవిత్వం వినాలని వుందని నాకు తెలుసు. మిమ్మల్ని విసిగించకుండా రెండుమాటలు చెప్పి ముగిస్తాను. కవులు నిరంకుశులు. ఫలానిది వ్రాయమని ఎవరూ వారిని ఆదేశించలేరు. ఆదేశించినా వారు వ్రాయరు. వారికుండే ఇతిబాధలు నాకు తెలుసు. బాధల్లోంచే ఉదాత్తమైన కవిత్వం పుట్టుకు వస్తుందని కొందరు పెద్దలన్నారు. దేశాన్ని ముందుకు తీసుకుపోయేది కవులు. వీరు వైతాళికులు. వీరంతా మనప్రణాళిక విజయానికి తోడ్పడాలి. అంటే మీరు ప్రణాళికోద్దేశాలు ప్రజల హృదయాలపై ముద్రవేసేట్టు కవిత్వాన్ని సాధనగా ఉపయోగించాలని మనవి చేస్తున్నాను." అంటూ కూర్చున్నారు మంత్రిగారు.

కవి సమ్మేళనం ప్రారంభమైంది.

ఒక కవి ఆంధ్రుల పూర్వౌన్నత్యాన్ని కవిత్వంలో ప్రస్తుతించాడు.

ఒక కవి ప్రేయసి కాటుకకళ్ళను ముద్దిడుకున్నాడు.

ఒక కవిశేఖరుడు మైకు ముందరకు వచ్చాడు.

"ఇప్పటిదాకా ఆఫీసు పనితో అలసిపోయివచ్చాను. నిలబడటానికైనా ఓపిక లేదు. అయినా రెండుమూడు పద్యాలుచదివి వినిపిస్తాను." అని చెబుతున్నాడు కవిశేఖరుడు.

"ఎందుకీ ఉపోద్ఘాతమంతా" అని వేదికమీద కూర్చున్న ఇద్దరు కవులు గుస గుస లాడుకున్నారు.

"క్రొత్తది వ్రాయడానికి తీరుబడి లేకపోయింది. నా రాగవల్లరి ఖండకావ్యంలోంచి కొన్ని పద్యాలు వినిపిస్తాను" అంటూ కవిశేఖరుడు ఒక పద్యం అందుకున్నాడు. మూడోపాదం జ్ఞాపకం రాకపోయేప్పటికి తల గోక్కుంటూ మొదటి రెండుపాదాలు పునశ్చరణ చేశాడు. అయినా లాభంలేకపోయింది. టేబులుమీద పెట్టుకున్న సంచిలోంచి ఆ ఖండకావ్యం తీసి రెండు నిమిషాలు పేజీలు తిరగవేసి పద్యం పూర్తిచేశాడు.

"ఆ ఏడుపు మొదలే ఏడవకూడదూ ?" అంది పెనుగొంతు.

మరోకవి కావ్యగానం ప్రారంభించాడు.

"......................
అతడు ఆమెనుచూచె
ఆమె యాతనిచూచె
ఇద్దరి చూపులలోన
ఏదో తియ్యనిబాధ
అతడు చెయిజాచె
ఆమె కేలందించె"

చిటికలు వేస్తూ తాళయుక్తంగా పాడుతున్నాడు.

ఒక పండితుడి వంతు వచ్చింది.

"అచ్చే—పూలహార మెందుకండీ"అంటూనే మెడవంచాడు.

"అధ్యక్షులకు సభాసదులకూ నమస్కారములు. ఈ కావ్యం రచించి దాదాపు పది సంవత్సరాలైంది. ఈమధ్యనే కొన్ని కాగితాలను చెదలు తినేసేప్పటికి ఆ పద్యాలను మళ్ళీ పూరించేప్పటికి తల ప్రాణం తోకకువచ్చినంతపనైంది. సహృదయులు వీటిని చిత్తగించాలి" అంటూ వక్యం దటించి కావ్యగానం ప్రారంభించాడు. ఎక్కడ ఆపమంటారోనన్న భయంతో చకచకా పది పద్యాలు చదివేశాడు. సభికులు చప్పట్లు కొడుతున్నారు. "ఇక చాలించండి మహాప్రభో" అని ఒకసభికుడు పొలికేక పెట్టాడు. పండితుడు బిత్తరపోయి అధ్యక్షులవంక చూశాడు, కూర్చోమన్నట్లు సంజ్ఞ చేశాడు. "సర్లెండి—ఈ ఒక్కపద్యం చదివి ముగిస్తాను. ఇదంటే నాకెంతో అభిమానం" అంటూనే పద్యం చదివేసి, కొండు పుస్తకం చంకన పెట్టుకొని "ఈసారెప్పుడైనా అవకాశమిస్తే మంచి రమణీయఘట్టం చదివి వినిపిస్తాలెండి" అంటూ వెనక్కి తిరిగాడు.

"పాపం—అమాయకుడు" అనుకున్నాడు చంద్రం.

ఒక మహాకవి లేచాడు. అతని అభిమానులు చప్పట్లుకొట్టారు. చిరునవ్వుతో ఆ మహాకవి ఠీవిగా మైకుముందు నిలబడి ప్రక్కకు చూశాడు. పూలహారానికి ఆలస్యమైందేమో అని. ఆ కొత్తమొక్కుబడీ అయ్యాక మహాకవి గళమెత్తాడు.

అది కావ్యగానంకాదు.

"హరికథా కాలక్షేపంలా వుం"దనుకున్నాడు చంద్రం.

ఆ మహాకవి భక్తబృందం తలలూపింది. చప్పట్లు కొట్టింది. మహాకవి పొంగిపోయాడు.

చివరకు చంద్రం వంతు వచ్చింది.

వేదికమీద కూర్చున్న కవులందరి కళ్ళూ అతనిమీద పడ్డాయి. సభలో నిశ్శబ్దత తాండవించింది.

చంద్రం ఏ కవి సమ్మేళనంలోనూ కాగితాలు చూడకుండా చదవలేదు. మైకు ముందుకు వెళ్లాక ఏ జేబులోంచైనా కాగితాలు బైటికి తీస్తాడనుకున్నారు కవులు. వాళ్లకా అవకాశం కలిగించాడు చంద్రం.

చంద్రం ఒక్కసారి సభంతా కలియచూశాడు.
అతని చర్య క్రొత్తగా అనిపించింది కవులకు.
"ఎన్నాళ్ళీ గాఢ పరిరంభణం
ఎందుకీ ప్రళయ కేళీ విజృంభణం!
నన్ను విడిచిపుచ్చు మత్తకాశినీ
నను నీ అనురాగపు హాలాహలం త్రాగించకు విలాసినీ!"

మహాకవి చెవులు రిక్కపొడుచుకున్నాయి. ఏమిటీ ధోరణి అనుకుంటూ కొందరు కవులు తెల్లమొహం వేశారు. అధ్యక్ష స్థానంలో కూర్చున్న మంత్రికి అయోమయం అనిపించిందేమో నోరు తెరచి చూస్తున్నాడు. తనకేదో అర్థం కాలేదనుకుంటారేమోననేమో మాజీ సంస్థాధిపతి "ఓహోహో!" అన్నాడు.

"ఎన్నాళ్ళీ గాఢ పరిరంభణం
ఎందుకీ ప్రళయ కేళీ విజృంభణం!
నన్ను విడిచి పుచ్చు మత్తకాశినీ
నను నీ అనురాగపు హాలాహలం త్రాగించకు విలాసినీ!
ఓ మందారపు సౌందర్యం చిలికే
అరుణాధర చుంబనం
మధురానుభూతి చేకూర్చిందనుకోను
ఇది లిప్‌స్టిక్ పైపూతల మెరుగు
ఇది ప్లాస్టిక్ అనురాగపు బిగువు
దుష్టవిధి దోసిళ్లతో బూడిదపెత్తిన కత్తి!
కాలుష్యపు నల్లరంగు గట్టిగా పులుముకున్న కొప్పులో
హృదయ కుసుమాన్ని తురిమి
నీ సౌందర్యం నిత్య సత్యమేనని
నీ గుండెలలోని విషభాండం
నిర్మలమైన ప్రేమామృత సంభరిత మేనని
లోకంముందు నా పతి నగ్న స్వరూపం
బయటపెట్టలేని బలహీనతలో
ఎన్నాళ్ళీ ఆత్మవంచన
ఎందుకీ ప్రళయ కేళీ విజృంభణం!"

సభలో చప్పట్లు చెలరేగాయి. మహాకవి అద్భుతంగా వుందని కరస్పర్శ చేశాడు. అంతటి మహాకవి అద్భుతంగా వుందన్నప్పుడు ఎవరికీ సంశయం కలుగలేదు. అధ్యక్షుడు చాలా బాగుందని మెచ్చుకున్నాడు. "ఈనాటి విజయం తమదే" అన్నాడు ఒక అభ్యుదయకవి. ఇంతలో సభలో కోలాహలం బయలుదేరింది. వేదిక మీద వారు ఏమిటా అని చూశారు. పిచ్చివాడు జనాన్ని నెట్టుకొని వేదికదగ్గరకు వస్తున్నాడు. కార్యకర్తలు అతణ్ణి అడ్డుకున్నారు.

"రాజుకంటే బలవంతుడు మొండివాడు" అన్న నానుడిని రుజువు చేశాడు పిచ్చివాడు. అందరినీ విదిలించుకొని వేదిక మీదకు దూకి "అధ్యక్షా, మహాజనులారా! నేనుకవిత్వం చదవడానికిరాలేదు. ఎవరిమీదా కుస్తీకిరాలేదు. నేనుచంద్రం అనే కవిని సన్మానించదలచుకున్నాను. నాకు అతని కవిత్వం నచ్చింది. అర్థంచేసుకుంటే అందరికీ నచ్చుతుంది. మీరు ఆయన్ని పూలహారం వేసి సన్మానించారు. నాకా శక్తిలేదు. చంద్రునికో నూలిపోగులా నా దగ్గరవున్న ఈ నాలుగు నయాపైసలతో చంద్రంగారికి సన్మానం జరుపుతున్నాను" అంటూ పిచ్చివాడు చంద్రాన్ని లేవదీసుకువచ్చి ఆ నాలుగు కానులు చేతిలో పెట్టి చేతులుజోడించి, చరచరా వేదిక దిగి జనంలో కలిసిపోయాడు.

ఈ సంఘటన అందరినీ ఆశ్చర్యపరిచింది.
అందరూ తలోవిధంగా వ్యాఖ్యానించుకున్నారు.
కార్యదర్శి వందన సమర్పణంతో సభ ముగిసింది.
చంద్రం కళ్ళు పిచ్చివాడికోసం వెతికాయి.
ఎటుపోయాడో పిచ్చివాడు కనిపించలేదు.
చంద్రం నడుస్తున్నాడు.
చంద్రానికి అప్పుడు జ్ఞాపకంవచ్చింది ఇంటిసంగతి.

"రాత్రికి బొగ్గులు లేవు. తొందరగా ఇంటికిరండి. ఏకంగా వచ్చేప్పుడు పసిదానికి పాలడబ్బా కొనుక్కురండి" అని ప్రొద్దున ఆఫీసుకు వెళ్లేప్పుడు భార్యామణి శాసించింది.

"ఏమిటి చెయ్యడం? డబ్బెక్కడా పుట్టలేదు" అనుకున్నాడు.

"అయినా తను ఎంతమందిని డబ్బడిగాడు? ఒక్కణ్ణి. అతను లేదన్నాడు. మరెవరినీ తాను అడగలేకపోయాడు. రేపైనా ఎక్కడైనా చూడాలి" అనుకున్నాడు.

చంద్రం నడుస్తున్నాడు.

సిమెంటురోడ్డు ప్రశాంతంగా వుంది. ఆకాశం నిర్మలంగా వున్నట్లనిపించింది. ఇరుప్రక్కలా వున్న భవనాలు చలనంలేని కొండల్లా వున్నాయనుకున్నాడు. ఎప్పుడోగాని కార్లు రావడం లేదు. ఎక్కడోగాని రిక్షా కనిపించడం లేదు.

గుమాస్తాలు నిర్భయంగా పడుకొని వుంటారు.

కాబూలీవాలా ఇనప్పెట్టె తెరచి నోట్లు లెక్కపెడుతుంటాడు.

కుంటటం అలవాటు చేసుకున్న బిచ్చగాడు మత్తుగా తాగి ఎక్కడో పడివుంటాడు.

బొజ్జమనిషి ఏ సినిమాహాల్లోనో స్నేహితులతో హోటల్లో కూర్చుని వినోదిస్తుంటాడు.

బిచ్చకత్తె ఏ రిక్షావాడి హస్తాల్లోనో నలిగిపోతూ వుంటుంది.

కత్తెర దొంగ ఎక్కడో జల్సాచేస్తుంటాడు.

కాలేజీ పడుచు ప్రశాంతంగా పాఠాలు వల్లిస్తూ వుంటుంది.

దారినపోయిన దానయ్యలు తాను చూచిన ఏ సుందరినో తలుచుకొని భార్యను రంజింప చేస్తుంటాడు.

చంద్రం నడుస్తున్నాడు.
అతనిలో ఇప్పుడే ఆలోచనలూ లేవు.
అతనిలో ఒక్కటే తృప్తి.
అంతర్ముఖుడై తన జీవితపు నగ్న సౌందర్యాన్ని దర్శించాడు.
రసిక హృదయం ఫలకంమీద రూపించాడు.

మట్టి మనిషి

శ్రీ మంథా వెంకటరమణరావు

పాత్రలు: గణేశ్, చంద్రయ్య, గంగులు, పీటర్, ఎర్రటోపీ వ్యక్తి, జోహానో

* *

* * తెర లేచేసరికి నాలుగడుగుల ఎత్తు, చెట్టు కొమ్మల రొడ్డ పైకప్పుతో గుడిసెలు వెనుకకి కానవస్తూ ఉంటాయి.

కాస్త ముందుకి ఒక చెట్టు. దానిముందు రెండు, మూడు పెద్ద రాళ్ళు.

చంద్రయ్య, పాతికేళ్ళవాడు, ఒక రాయిమీద కూచున్నాడు.

గణేష్, 50 ఏళ్ళ వ్యక్తి కర్రమీద అని ఓడ్ని దూరంగా చూస్తూ ఉంటాడు. 'బుల్ డోజర్' శబ్దం వినిపిస్తూ దగ్గరయి, మళ్ళీ దూరమౌతుంది.

గణేష్ : గీ...గీ...గీ మని—చెవులు దిమ్మెక్కిపోతాయి.

చంద్రయ్య : (లేస్తుంటాడు.)

గణేష్ : రేటయిపోయాయి అలా పల్లో పడింది పారం—యినపమ్డం కాలే! చెవులు దిమ్మెక్కిపోయాయా, ఏమా!

చంద్రయ్య : ఏ కష్టికీ రోజేమయినా చూడు—

గణేష్ : ఇలా రోషం నా కొడెందుకు దే—జోహానీ మీద కెళ్ళింది మనసు—యిక్కడుందా!

చంద్రయ్య : (చిరునవ్వు నవ్వుతాడు)

గణేష్ : చూస్తివా—నాకొచ్చేది బాగుకు లేదయ్యా.

[గంగులు వస్తాడు—60 ఏళ్ల మనిషి.]

గంగులు : ఆ పెద్ద మనిషి పద్యం కూటి పెట్టె యిక్కడ నవ్వేచెల్లా నా గుండె గజగజలాడిపోతాది......

గణేష్ : మీవోడి గుండె మాడోయిం.

గంగులు : రేటయింది మా వాడి గుండె...

గణేష్ : ఆ కిరస్తానపోడి లో బైమీద మనసుపోతాది...

గంగులు : పీటర్ గాడి కూతురా!

గణేష్ : అఁ...అఁ...

చంద్రయ్య : రేటే తేవయ్యా—పల్లకో—

గంగులు : జోహానియా!

గణేష్ : అఁ...అఁ...

చంద్రయ్య : గణేను మావా...సాక్ష్యం చెప్పిందో.

గంగులు : నిజమేనా చంద్రుడా!

చంద్రయ్య : నిజమయితే కేటి అబద్ధమయితే కేటి!

గంగులు : నిజమా! అబద్ధమా!

చంద్రయ్య : కిరస్తానమా! మట్టిలాంటి మనిషి! కిరస్తానమేటి...... మాలేటి...మాదిగేటి...అన్నీ మంటున్నారా మట్టి!

గంగులు : జవాబు చెప్పు...నిజమా...అబద్ధమా!

చంద్రయ్య : నిజమయితే...!

గంగులు : ఎలాగాతాది...నా ఒప్పందం నీకుందా.

చంద్రయ్య : గొడ్డు మాంసం, పందిమాంసం తిన్నెడు. అన్నీ తిన్నది గా బైకే...

గంగులు : ఎల్లా...యిక్కడ్నించెల్లు...ఘూట్...నాకు మొగం చూపించకోకు.

[చంద్రయ్య లేచి విసురుగా వెడతాడు.]

గణేష్ : కుర్రాడిమీద అంత అగ్గయి పోతా వేమయ్యా...

గంగులు : ఆ కిరస్తానీ మందితో యాడికి యీపాల కేటి.

గణేష్ : అఁ...కొంప మునిగిపోతాది...ఓఁ...మాది పడిపోవాదు

గంగులు : యాడిలాంటి రకం కాదయ్యా. దాని కొంగట్టుకుంటే మరోదబ్బు...యిందర్ని మరిగింది ఆ ముండ...

గణేష్ : పిలుకోనివి...పిల్ల బలాగా కలదయ్యాయి...అదిలాట్టిగాదు. మనీ తెలంటుందా! ఓ పాలొల్లైరు రాజు పెట్టుకోటి గుంటే ఆడేసింది.

గంగులు : పీకన్నా కిరస్తానం కిరస్తానమేఁ...దానిబుద్ధి చూపించుకుంటాది లే, ఓలొరా.

[బుల్ డోజర్ శబ్దం ఎక్కువయింది.]

గణేష్ : మాడు...ఎంతెంత మట్టి కోతేస్తున్నారో.

గంగులు : అది పక్కనుంచెడితే గుండె ఒణుకు పుడతాది...దాని కింద పడితే యింకా...

[పీటర్ వస్తాడు. ఒక కాలు లేదు. ఒక కర్రని రెండు చేతుల తోనూ పట్టుకుని, దానిమీద ఆధారపడి గంతు లేస్తూ వస్తాడు. పండిన జుట్టు—60 ఏళ్లుంటుంది వయస్సు.]

గణేష్ : మట్టి కరిగించి యినుప తీస్తారట...యినుప...

పీటర్ : (దూరంగా చూస్తూ) ఆఁ...తీస్తారిమవ్వు. యినప మనుసులంతా ఒచ్చి యినుపు తీస్తారు...యిదంతా బొగ్గుసేత్తారు. మంటలు చేత్తారు...మట్టిని కాల్చి యినుపు తీస్తారు...

గణేష్ : (గంగులుకు కన్ను గీటి) నీ బాబెక్కడుందో సూపన్నా...

పీటర్ : బాబూఁవాఁ! ఆఁ...ఆఁ...అది సూసేవా...చిమ్మెంచేసి యిమి చేసి కట్టేరు...కోటలోలా లేసింది ... అది బాబూఁది...ఎర్రాబూఁది—రెండెన్లు...సిన్న గుడిసె...కర్రనాగలి...నా జోహానా...పచ్చటి సెట్లు...పచ్చటి సేలు...రంగురంగుల పిట్టలు...నా జోహానా నవ్వేది.

గణేష్ : నవ్వేది? అప్పుడేటయింది?

పీటర్ : యేసు పెబువు నన్ను పరీచ్చ సేదాలనుకున్నాడు—కలరా ఒచ్చింది...నా కొడుకుని పిల్చుకున్నాడు—నా బూఁది మీద అడుగో అది చేసింది...అయినా నా జోహానా ఉంది...జోహానా నవ్వుతాది.

గణేష్ : పెబువులాగేఉంది యెవ్వారం—ఆ దొరలొచ్చేరు—యెన కొక్కకా ఫుతిన్ని గంటేసేరు...

గంగులు : పీటర్ తాతా! నీ కూతురు నా బొట్టెడిమీద కన్నేసింది— మాయలుజేసి నోల్లో యేసుకుందామని చూస్తాందాది—

పీటర్ : నా జోహానా! మాయాలూ మర్మాలూ తెలీవు గంగులూ...

(చంద్రయ్య వస్తాడు)

గంగులు : ఆఁ...యెవడికి తెల్దులే, అన్నీ వయినవోడితోటే...

చంద్రయ్య: అయ్యా...

గంగులు : పోతాది...రంగేలీ...

పీటర్ : (కళ్ళు మూసుకొని, చేతులెత్తి ఆకాశానికి దండం పెడతాడు.)

చంద్రయ్య: (తండ్రిభుజం పట్టుకుని ఊపి) యేది మల్లా అను... ముళ్ళ కుయ్య...నీ రకతం సూత్తాను...

గంగులు : (కొడుకుని వెనక్కితోసి రెండు లెంపలమీదా కొట్టి) పో! కుక్కయెదవా! నీ పెంకం వాపించపోక...యీడి తల్లి చస్తే యీడ్ని యీ సేతులమీద పెంచినాను — పేణం...పోసి పెంచినాను...నా రకతం సూత్తాడా? మద్దినొచ్చిన ఆ బజారుముండే యీడికెక్కువయిపోనాదా? వాకన్న? థూ! పోయెదవా...యీ జలములో నీ ముకంసూ ఓట్టు...

గణేష్ : కొర్కానా మనుసులు!...

[చంద్రయ్య రాతిమీద కూచుంటాడు]

పీటర్ : దేవుడా! నీ బిడ్డలంసేసే పాపాలు దమించు.

గణేష్ : యెప్పుడూ ఆ దేవుణ్ణే యేడుత్తావ్...

పీటర్ : పెబువు మనకోసం చిలువయెక్కి రకతం కారబోసేరు...

గణేష్ : నువ్వు కారపాయ్య నేదూ?... నేను కారపాయ్య నేదూ? రకతం...యినుముకోసం...

పీటర్ : పెబువు సెలవిచ్చిందదే...పరీచ్చకి నిలవాల...

గణేష్ : యేడిచినట్టుంది నో దికం...

పీటర్ : గణేషూ...మారిపోతాతయ్య మడిసిని...యీపాటి కష్టాలకే యిలాగయిపోతే...

గణేష్ : నీకేం...పిచ్చివాకొండిని...చెప్తావ్ లే కబుర్లు...

[జోహాన్ వస్తుంది—యవ్వనంలో ఉన్న యువతి]

పీటర్ : ఏ కష్టాలొచ్చినా నా జోహానా నాకాదుంటే...నవ్వుముకం అగుపడితే సాలు.

[ఆ పెను దగ్గరగా తీసుకుంటాడు]

జోహాన్ : ఏటయ్యా పకోళ తినవా!

పీటర్ : తొందరొద్దమ్మా...నువ్వు తిన్నావా...

జోహానా : నాకు మన పెయ్య లేదియాల...

గణేష్ : యెవడిమీద!

జోహాన్ : నీమీద—మనసులో దీవయినా పొగరదగనేదు గణేషు మావా...

గణేష్ : నువ్వే అడపాల పిల్లా...

జోహాన్ : అదుస్తాగాని...పని కెళ్ళ చేటిరయాల...

గణేషు : ఆఁ...యెందతాను...ఇంకా తూరపు తెల్లార్నదు—బాదుగా యెదవపని...మట్టి తవ్వడం మెయ్యడం...పెందలనుండి సీకటయేవరకూ...

జోహాన్ : (చంద్రయ్య దగ్గరకు వెళ్ళి) ఏం...అలా అలోకిస్తూ కూకున్నావ్? పనికిరావా?

చంద్రయ్య : నా కియాళ యెక్కువనొటలేదు...

పీటర్ : యిపారపడితే నాబం యేటుంది తండ్రీ...గుండె దేటిక చేసుకోవాల...

జోహాన్ : ఏటయిందయ్యా?

గణేష్ : రెండు పిట్ట లెగుర్తున్నాయ్...యేటగాడొచ్చి ఒక పిట్టని నాలేసి పట్టుకున్నాడు...గూట్లో పెట్టేడు...

చంద్రయ్య : మడిసిని కావు నువ్వు గణేసు మావా—యిర్పుకాల రాయిడి వయిపోతున్నావ్...

గణేష్ : యిర్పుకాలు నాకెలాగుంటదా? పెళ్లామూ...పిల్లలా...అకొన్ని ఆ మరిడమ్మ మింగింది...నా బూమి ముక్కని అనకట్ట మింగింది...ఆ మహా జరోద్ధున తాపుతంతే యిక్కడొచ్చిపడ్డాను...యిదంతా యినుముట గదా...నేనొక యినప మడిసినయిపోనాను...

జోహాన్ : (నవ్వుతూ) అందుకే కక్షిగానున్నావ్...

గణేష్ : సెనిమపమడిసి(నా కుర్రోడా!...యిర్పుకాలొడ్ని కాను...నాకేటి, యేదుపా నవ్వా?...అన్నీ అయిగాయి...అందరూ యేడవండి...సూత్తాను...

పీటర్ : కష్టాలు అనుబగించి నోచేమడికి...దేవుడు మన్ని పరీచ్చ సెయ్యడానికి కష్టాలు పెడతాడు...దయిర్యమున్నోడే పెబువుని సేరుకుంటాడు...

గణేష్ : యింకోప వయ్యా...

జోహాన్ : అదితోయేటి...ఎళ్ళయ్యా యెల్లిపకోలతిను...

పీటర్ : (వెకుతూ) నువ్వు రారాదా? (వెడతాడు)

జోహాన్ : మావాఁ...నువ్వూ యెల్లి తిని రారాదా?

గణేష్ : ఆఁ...తింటే తింటాను...లేకపోతే లేదు.

చంద్రయ్య : (లేచి) మేం మాటాడుకోవాల...

గణేష్ : మాటాడుకోండి...

చంద్రయ్య : నువ్వెల్ల యిక్కడ!

గణేష్ : ఏమేటి? యిక్కడ వుండకేటవుతాను...సత్యమంటావా?

చంద్రయ్య : పోవా?

గణేష్ : యెక్కడికి?

జోహాన్ : అదిగో యేటి...పద మరో చోటికి...

గణేష్ : పిలక్కి కోపమొచ్చిందా? బరిగ్గలమా? సరే యెడతా...

[వెడతాడు]

జోహాన్ ...ఏటి మాటాడాల...అంత ర అవస్యం...

చంద్రయ్య : (ఆమె చేతులు పట్టుకుని) నామీదే మనసని మాటియ్యి.

జోహాన్ : యిదా రహస్యం...నీ కనుమాన మేలం.

చంద్రయ్య : అగ్రాదా?

జోహాన్ : నీమీదే మనసు...అయిందా?

చంద్రయ్య : ఎప్పుడూ నామీదే మనసుంటాదా?

జోహాన్ : యెప్పుడూ నీమీదే మనసుంటాది...

గణేష్ : (నవ్వుతూవచ్చి) యెప్పుడు నీ మీదే మనసుంటాది... (కడుపు పట్టుకుని) అహ...హా—హో...

చంద్రయ్య : ఛీ! ముష్టినా కొంకే...పక్కన్నక్కి యింటున్నావా? సిగ్గు లే?

గణేష్ : సిగ్గ...సిగ్గ...(నవ్వి) మాటాడుకుందుకే మీకు సిగ్గు లేదు... యినడానికి నాకు సిగ్గా...యెప్పుడూ నామీదే మనసుం టాదా? యెప్పుడూ నీమీదే మనసుంటాది...

చంద్రయ్య : (మీదకెళ్తూ) నిన్ను రకతం కక్కిత్తాను... దొంగ నాయాల...

గణేష్ : అందరి రకతం కక్కిస్తు గాని...నీతల్లి రకతం కక్కించేవ్... మీఅయ్యరకతం కక్కిత్తావ్ ... నారకతం...జోహానా రకతం కక్కిత్తావ్ ... ఆకరికి యినుపు నీరకతం కక్కిస్తాది .... (పోతూ) మనసుంటాది ... పిల్లా ... నీమీద నామనసు...నామీద నీమనసు...

జోహాన్ : అదిగో నీకేటి ? పల్లకో ... అడి బొట్టెడు పోయిన కొడ్నించి మతి మతిలో లేదాడికి...

చంద్రయ్య : మరిచమ్మ తింది...

జోహాన్ : అలాగంటాడు...మహానది కొడకట్టి నాయకదా యేసో... రాల్లు పేలుస్తూ పోవాడు ... ఏమలాగున్నావియాళ?...

చంద్రయ్య : నన్నొదిలి యెళ్ళవుగదా ... మీఅయ్య సెప్పినా ... మాఅయ్య సెప్పినా? మాటియ్యి...

జోహాన్ : సరే మాటే...

చంద్రయ్య : యెళ్ళను...

జోహాన్ : యెళ్ను...సరా?

[కమలాపళ్ళతో ఒక సర్దార్జీ వస్తాడు]

సర్దారు : సాంత్రా...మిఠాసాంత్రా...నాగ్ పూర్ సాంత్రా...

చంద్రయ్య : ఏఁయ్. యెలాగ?

సర్దారు : తీన్...అనాకోడా...

చంద్రయ్య : రో అనా కియ్యి...

సర్దారు : యేరొక్కలా హైబాయీ ... యేరొక్కలా! (పోతూ) సాంత్రా...నాగ్ పూర్ సాంత్రా...

చంద్రయ్య : యిది రొక్కలా అయితే ఏటయింది? మేం మనుసులం గామా?

జోహాన్ : ఒకటియ్యి...

[డబ్బు తీస్తుంది]

చంద్రయ్య : నాకొద్దున్నాయి...నువ్వియ్యకో...

జోహాన్ : నే నిత్తే ఏటి...నువిత్తే ఏటి...

సర్దారు : హంబీ జీనా సకేంగేనా సాబ్?

[పోతాడు]

చంద్రయ్య : నువ్వెందుకిచ్చేవ్...యిద...తిందు...

జోహాన్ : నాకొక్కపనొస్తాదిసుమా...

[పండు ఒల్చి సగం ఇచ్చి]

పుల్లా...

చంద్రయ్య : అంతా దగా యెదవలు...యిద...డబ్బులుందు...

జోహాన్ : యిదేటి పిచ్చి...

చంద్రయ్య : ఆలోచిస్తా ఏది నిలవుంచేను ... అర్నాలకి ... అర్నాలకి పదయితే...సంవత్సరానికి కిరవై ...

జోహాన్ : యేటికేత్తావ్ ...అంత డబ్బు...

చంద్రయ్య : మనకి పనికిరాదా?

జోహాన్ : నాదగ్గరేం లేదు...అయ్యని మరి నే సేనూడాలి గదా...

చంద్రయ్య : మీఅయ్యప్పుడు మనకాడుంటాడు...యిన్నావా?

జోహాన్ : ఒక దినం నే వగబడకపోతే తోసదు అయ్యకి...

చంద్రయ్య : మనకాడుంటా డంటున్నానుగదా...యినుము తయారీ మొదలెడితే మనకిల్లిస్తార్లే...

జోహాన్ : అప్పుడీ మట్టి పనుండదుగదా... యేం పని చేస్తాం?

చంద్రయ్య : పేత్తామంటే పనే ఉండదా...లచ్చ పనులు...ఈ గుడిసె ఒగ్గేయొచ్చు...మీద యేదామంటే గడ్డి కూడా లేదు...ఈ పెట్టుకొమ్మలతో గుడిసెలు...పలి...వర్షం... యిల్లిస్తే రాజుగా ఉండొచ్చు...

జోహాన్ : పని కేళయింది...మార్యదా పెట్టుమీద కొచ్చివాడు... ఆలస్యమయితే మేస్త్రీ అగ్గవుతాడు...

చంద్రయ్య : అయితే అవనీ ... ఆ యెప్పుడూ ... అగ్గవుతూనే ఉంటాడు...

జోహాన్ : మనెళ్ళు...నేన్నీ యెనకొస్తాను...

చంద్రయ్య : కొలువ అరడుగుల నోతయింది...మరోకడుగు తవ్వేస్తే గొట్టాలేత్తారట—రేపటికి పడతాయి గొట్టాలు...

జోహాన్ : అంత నోతు సొరంగం నోపట బయం బయం గుంటుంది నాకు...అంత నోతు తవ్వితే నేగాదా గొట్టా లెయ్యి డానికి...

చంద్రయ్య : యెలాగయితే మనకేటి—మనపని అక్కొక్కావాల... అక్క డబ్బు మనకొక్కావాల...

గణేష్ : (వచ్చి) రూపాయిపావలా...రోజుకి రూపాయిపావలా యిచ్చి మనుషుల్ని కొన్నారు మట్టి మొయ్యడానికి... మట్టి తవ్వడానికి!...ఈళ్ళు మరి నవ్వక్కర్లేదు...ఈళ్ళు మరి ఏడవక్కర్లేదు...ఏడిచినా ఎవడికీ అక్కర్లేదు... తవ్వి...మోసి...తవ్వి ... మోసి ... రకతం కక్కక పోవడం...

చంద్రయ్య : ఉత్తినే యిత్తారేటి డబ్బు...

గణేష్ : ఓరి వెర్రిమొంగమా? రూపాయి డబ్బులతో చంక లెగరేత్తున్నారే...రెండణ డబ్బు...పెద్దోళ్ళకింద డబ్బు పని చేత్తుంటాది...మనం దానికింద నలుగుతున్నాం... యినుమెత్తే బాకీటాత్తాది?...నీకీ రూపాయే...యీ గుడిసే...పెళ్ళాం లేదు...పిల్లల్లేరు...తవ్వు మొయ్యి... తవ్వు మొయ్యి...

జోహానో : (ఆలోచిస్తూ) గణేసుమాటవింటే, విచారంగానే వున్నాది.

చంద్రయ్య: అదిమాట వినవాక...దొరుకుతున్నా........పనికి... యోగం రా...

[వెళతాడు]

గణేష్ : అయితే మీరియిద్దరూ కులుకుతారా?

జోహానో: పెళ్ళి చేసుకుంటాం.

గణేష్ : పెళ్ళేటి పెళ్ళి...బాజాలూ......డప్పులూ వోయిత్తారా? ఎవరు చేయిత్తారు పెళ్ళి...రేపొద్దు కొడుకున్నా నీమాటెవడింటాడు...

జోహానో: మాకు బాజాలూ డప్పులూ అక్కర్లేదు...అదిమాట చాలు...

గణేష్ : ఒదిలేస్తే యేటి చేస్తావ్ పిలకా?

జోహానో: అదిమీద నాకు నమ్మకముంది......ఒదిలెత్తే అదిపాపాన పోతాడు...

గణేష్ : అప్పుడింకో గూట్లో చేరతాది పిలక...

జోహానో: అప్పు దేవుడున్నాడో దేవుడికెరుక...

గణేష్ : (పోతూ) దేవుడి వూరకెందుకు ... మనకి దొరక — ఏలవుడో...

గంగులు : (వచ్చి) జోహానో! మాటిను...

జోహానో: యేటి మావా?

గంగులు : మావోడితో తిరక్కు...

జోహానో: నే తిరగనేకే...యెక్కడికి తిరిగేను...

గంగులు : బోడి కోసేదా? మావోడిమీద కన్నెయ్యకు...

జోహానో: ఎదురుగా మడిసుంటే కళ్ళుమూసుకుంటానా...

గంగులు : మాటలు నేర్చినావే?

జోహానో: యిద్దరం మట్టిపని సెయ్యాల్లా? ఆడు మట్టి తవ్వతాడు... నే మట్టిమోసి యినతిరేత్తాను...కళ్ళు మూసుకుంటే ఎలా గవుద్ది?

గంగులు : కల్లకపటం ఎరుగనోడు...అడ్ని పాడుసెయ్యకమాక—

జోహానో: పాడు సెయ్యడమేటి... నే నేంచేసినాడికి?

గంగులు : అడ్ని నీ వొల్లో యేసుకున్నావ్......ఎప్పుడూ మత్తే అడికి గేపకం...

జోహానో: నే నెవడ్నీ వొల్లో యేసుకోలేదు...నేనైతే అడికి మనసైతే నే నేటి సేసేది...

గంగులు : నీకు, లద్ది దండాలు...అడ్ని దూరం సెయ్యి...అడితో మాటాడకు...నీకు మనసు లేదని సెప్పెయ్యి...

[పీటర్ వస్తాడు]

జోహానో: నాకు మనసే...

గంగులు : (కోపంగా) అడిమీద నీకు మనసా?

జోహానో: వీడిమీద నాకు మనసే...

గంగులు : (పిడికిళ్ళు బిగించి) మనసా? ముండా?...కరస్థానం ముండా...అడ్ని పాడుచేసి...అడ్డమైనోళ్ళనీ మరిగిస్తావివి...నీకు నీ కేటి జాతేటి...నేనూ సూత్తాన్నా...నేనూ సూత్తాన్నా...

[పోతాడు]

జోహానో: (ఆశ్చర్యపోయి చూసి ఏడుస్తూ కూచుంటుంది.)

పీటర్ : (కూతురు తలమీద చెయ్యేసి) సత్యదుత్తే యీ మనసలోడు సూత్తేడు—యిదంతా పెబువు పరీచ్చ...పరీచ్చకి నిలుత్తే నే మదు సులం...పాపాలన్నీ ఆ పెబు వే దవించాల...గంగుల్ని—నిన్నూ...నన్నూ...అందర్నీ...

జోహానో: గంగులు కెందుకు నా మీద కోపం...యేం చేసేను నేను...

పీటర్ : గంగులు కోప మంటే—మనుసులంగదా...మనుసులకి కోప ముండదా? పొలంలో ఎప్పుడూ నవ్వుతూ ఆడుతూ ఉంటే వాడివి...యీ మనసలోడి కోపమున్నా నవ్వు...

జోహానో: (లేచి) పనికెడతానయ్యా...యేళయింది...

పీటర్ : నా కి కాలులోయింది—నీ కి కష్టమంతా సుట్టుకుంది...

జోహానో: ఎప్పుడూ అలాగనకు మా...

[వెళుతుంది]

గణేష్ : (వస్తాడు)

పీటర్ : (చిరునవ్వుతో) పనికెళ్ళ లేదా...

గణేష్ : ఆ మాటన మాక...దొరకు...నా కియాళ్ళా ల్లేదు... ఒళ్ళను...నా యిట్టం...నా రాజా—

పీటర్ : మడిసివి మారిపోనావు బాగా....యిక్కడి కొచ్చి నప్పుడిలా గుండోడివా?

గణేష్ : నో! యిలాగే వుంటేవోడ్ని...యిపుడు బద బద లాడుతున్నాను...ఒంట్లో మడిసిని రెంట పెంటల పెట్టి తిప్పుతున్నారు...మనోసది కొన్నించి తిరిగేరు... బూమి మునిగిపోనాదా.....పనిచ్చేరు... పని.....రాళ్లు మోయించేరు...కొట్టించేరు...యీ ఒళ్ళంతా రాయయి పోనాది...మనసంతా రాయయిపోనాది...మడిసిని తిరిచేరు...వోళ్ళ రకతమంతా తాగేరు...ఒక్క కాపు తిన్ని యిక్కడికి తరిమేరు...యినుపకోసం మట్టి తవ్వి మోస్తన్నాను...రకతమంతా పోనాది...ఇనుమయి పోనాను... గణేసు మడిసి నే డిప్పుడు...

పీటర్ : నా బాధ ఎందుకంటే... అప్పుడు తెల్లారితే... ఎండ నా పాలంమీద... గుడిసెమీద పడితే... ఇంట్లో సంతోష మయ్యేది—ఇప్పుడూ తెల్లారింది... ఎండపడ్డాది... గాని తెల్లారితే భయం... నా జోహాన్ పన్లోకి పోవాల... సీకటి పడ్డవరకు...

గణేష్ : రాళ్ళుకొట్టి, మట్టిమోసీ... సచ్చేవరకూ ఉంటే... ఇల్లిస్తారట.. ఇల్లు.. పందుల గుడిసె.

[బుల్‌డోజర్ శబ్దం దగ్గరయి, దూరమవుతుంది.]

గంగులు : (వచ్చి) ఆశబ్దం ఇంటే నా గుండె ఒణుకుతాది.

గణేష్ : ఔను... గీ... గీ... మని ఒకటే శబ్దం...

గంగులు : కిరస్తానపోడా! నీకూతురికి సెప్పు మావోడ్నొదలమని...

పీటర్ : అది అన్నెంపున్నెం ఎరగదు. దాని మనసు బాధపెట్ట మాకు... నీలాటోడికి మంచిదిగాదు...

గంగులు : ఓహోహో! ఇలాటాట్లో నిగ్గదీసిపోవాది—దానికి బాధేటి.

పీటర్ : మనసు బాధపెటకు గంగులూ...

గంగులు : అందుకే దానికి సెప్పు... మావోడ్ని అది మానాన్నొదిలెసీ...

పీటర్ : మావోడి మానాన మావోడున్నాడు—

గంగులు : లేదు...

పీటర్ : మరెలాగున్నాడు...

గంగులు : నువ్వూ నీకూతురూ యేసినవోల్లో తగులుకున్నాడు. అడ్ని మీయేసు నాగి నన్ను తొపుతన్ని తిగలానికి... అల్లిద్దరూ పనిచేసి డబ్బులొత్తే రాజబోగమని జూస్తుం డావు నువ్వు...

పీటర్ : తప్పుమాట్లు సెప్తావు. నాకూతురలాటిదిగాదు... నీకొడుకే దానిమీద మనసయ్యింది.. నేనేం సెయ్యలేదు.. ఇలా గవడం నీకు నాయమా?

గంగులు : నాయమో... అన్నాయమో... నీ కూతురికి సెప్తావా సెప్పవా?

పీటర్ : నేనెవడికీ యేమీ సెప్పను. ఆదేవుడే సూత్తాడు...

గంగులు : చోట్ల కిరస్తానం ఎందవా? ఇంత నోరేసావా దొంగ నాయాలా?

గణేష్ : ఒంట్లోంచి మడిసిని తరిమేరు. ఎంటపెట్టింటపెటి... డబ్బు... పని... డబ్బు... పని... కొర్కునా మడుసులు... యినపముక్కలు... రకంతసేని యినపముక్కలు...

గంగులు : ఆడ్నెందుకు పెంచేను. అంతదూరంనిండి, దేశం వొదిలి ఎందుకొచ్చేను...

గణేష్ : రోజుకి రూపాయికోసం...

గంగులు : యీ కిరస్తానపోళ్ళ కప్పకెట్టానికా?

గణేష్ : యేటికిరస్తానం? నువ్వు మట్టిమడిసివి... నీకొడుకు మట్టి మడిసి... జోహాన్ మట్టిమడిసి... కిరస్తానంకేటి, తురకంకేటి మట్టిమడుసులకి...

గంగులు : పాలావయ్యా... నీ యేకాంతం... పీటర్! ఇంకో సారి సెప్తున్నా వినుకో... నీ కూతురు తప్పుకోపోయిందా, మరియాదక్కాదు...

[ఎర్రటోపీ పెట్టుకుని, ఖద్దరుబట్టలతో మేస్త్రీ వస్తాడు]

మేస్త్రీ : ఈ సెల చందా - గంగులూ నీది నీకొడుకుది - పీటర్ - నీ కూతురుది... గణేష్... నీది - పావలా చొప్పున మొత్తం రూపాయి...

గణేష్ : నేనియ్య వెళ్లవయ్యా మడిసీ...

మేస్త్రీ : పొద్దుటే నీకుకుందుకి ఇక్కడక్కడ దొరికిందయ్యోయ్!

గణేష్ : నీకూ కావాలా?

మేస్త్రీ : ఏమిట్రా గణేషూ పేలుతున్నావ్! మనిషిని చూసి మాటాడు.

గణేష్ : అం... మడిసివి!

మేస్త్రీ : చందా ఇస్తారా ఇవ్వరా?

గణేష్ : ఎందుకియ్యాల నీకు చందా?

మేస్త్రీ : ప్రతినెలా ఇవ్వడం లేదూ? ఎందుకేమిటి? యూనియన్‌కి.

గణేష్ : యూనియన్‌కే - ఎందుకియ్యాల?

మేస్త్రీ : ఇన్నాళ్లూ ఎందుకిచ్చేవ్?

గణేష్ : బుద్ధి గడ్డితిని ఇచ్చేను...

పీటర్ : యేటి గణేశూ తగువు... ఇస్తే ఇయ్యి లేకపోతే మానీ... తగువెలా...

గణేష్ : నేనియ్యను... మారితే ఒప్పను...

మేస్త్రీ : ఎందుకొప్పవ్? పూరాగా యేసినట్టుంది వ్యవహారం సూస్తే...

గణేష్ : ఎంత యూనియన్ మడిసివైనా నా మాటలు సరిగా రానీ... ఎవడయ్యా తాగేడు... మరియాదగ మాటలురానీ...

మేస్త్రీ : నీలాటివాడికి మర్యాదేమిటి?

గణేష్ : నువ్వే ప్రత్యేక మడిసివి... నేను మడిసినికాను... నావి మరియా దక్కర్లేదు...

పీటర్ : ఇంద బాబూ, జోహాన్ పావలా...

గణేష్ : (లాక్కొని) ఎందుకియ్యాల! యేటుపకారం—

మేస్త్రీ : నీ బుర్ర ఖరాబయింది. యూనియన్ లేకపోతే నీ మాటెవరు వింటారు?

గణేష్ : ఎటుంచి మాటయిందానికి... మీరుండి యేం మాటనిపిస్తున్నారు...

మేస్త్రీ : నీకు అన్యాయం జరక్కుండా...... సరైన కూలీ దొరకడం...... సదుపాయాలు చూడ్డం......... కలిసి కట్టుగా ఉండేటట్టు ఎవరు చూస్తున్నారు...

గణేష్ : ఇక్కడ కాపోతే... మరోకాడ—పనే దొరకదా? కూలే దొరకదా? మేం బాబూసాబ్‌లం కాదు—మట్టి మోసేవోళ్ళం... రాళ్ళు కొట్టేవాళ్ళం... మమ్మల్ని సేతగాక... గొర్రెల్లా సూస్తుంది మీ యూనియను... మమ్మల్ని తోల్తారు... మా పందులగుడిసె తప్పదు... యిది కాపోతే కడలతో పందులగుడిసె... పొద్దిటేల్లి తవ్వి... తవ్వి... సీకటి పడ్డాక రాడంతప్పదు... మేం పండాలంటే

దొర టోపీలు పెట్టుక తిరుగుతారు...మా టోపీలు నింపుకుంటారు. 'బడాసాబ్'ల్లో కల్సిపోయి...అందుకూ మా అవసరం మీకు...

గంగులు : యేటి గణేషూ...బాబువలాగంటావ్...అరు నేకపోతే యీ కూల్డబ్బులన్నా మట్టకపోను...

గణేష్ : దరిద్రం యెందవ డబ్బులు...నేకపోతే పీడొదలిపోయి... ఒంట్లోని మడిసిపచ్చేక యెందవడబ్బులెందుకు...పని సెయ్యి...డబ్బు గడించు...తిను...పనిసెయ్యి...తిండానికి డబ్బు గడించు...డబ్బు గడించడానికి పని సెయ్యి... పిల్లా పెండ్లు...బొజ్జెలొద్దు...నవ్వక్కర్నేదు...యేడవక్కర్నేదు...పండుగొద్దు పున్నవొద్దు...పని సెయ్యి... నా బూముంటేనా? యిటమ్ముంటే చేపోడ్ని లేకపోతే తొంగోనేవోడ్ని.

వ్యక్తి : ఒహో! తేరగా కూడుందావనా! చెమటోడ్చాలి నాయినా...ఎద్దులా పని చెయ్యాలి...అప్పుడే నీకు తిండానికి హక్కు...

గణేష్ : థూ! యెళ్ళిక్కడ్నుంచి...మన్వేటి సెంకట కొరుత్తున్నావ్...బాబూసాబ్‌లు వీటి సెంకటగారుత్తున్నారు... సెప్తారు కబుర్లు. పేన్లకింద కూకోని...(వ్యక్తి కమీజు పట్టుకుని) యెందుకయ్యా నేను మన్ను తిన్నాలి?

వ్యక్తి : (గాబరాగా) గణేష్! ఒదులు...గంగులూ...పీడ్ని పట్టకో...

గణేష్ : నా కొడుకు వచ్చేడు...రాళ్ళు పేలుత్తూ వచ్చేడు... తుక్కు తుక్కయి యెగిరిపోనాడు...మూడొందలు సేతిలో యెట్టినారు...ఓ! సంతోసమయింది...సత్తే వచ్చేడు...మూడొందలు...

వ్యక్తి : (విడిపించుకుని) మూడువందలిచ్చేరట! బాగానే ఉంది...

గణేష్ : నా కొడకా! నువ్వు మడిసివే? నీ మూడొందల కోసమట్టా కొడుకుని కన్నాను...కని, పంపుతున్నాను...

(వ్యక్తిని పట్టుకుని గట్టిగా ఊపుతాడు)

వ్యక్తి : (తప్పించుకుని వేగంపోతూ) గంగులూ, మళ్ళొస్తాను...

పీటర్ : యేటి గణేసూ...మతిపోయిందా? యేటయ్యా నీకు పిచ్చెక్కిపోతున్నావ్...

గణేష్ : యిది కార్కానా నాయనా- యిక్కడి మడుసులు మడుసులు కారు...దెయ్యపు బతుకు బతుకుతున్నారు...

గంగులు : ఈయేళ చేసిన యేళ బాగోనేదు...దరిద్రపోటు రోజు...

పీటర్ : రోజులన్నీ ఒకటే...మనకలా కనుపిస్తాది...దేవుడ్ని నమ్మినోడికి సెడ్డ, మంచీ అన్నీ ఒకటే...

గంగులు : తీపి కబుర్లుసెప్పి మంచి పేరావను కుంటున్నావ్ గామోను...అలా కుదరదయ్యేయి...నీ కూతురు మనసు మార్పు...నా కసలు తప్పంటే యిష్టం నేదు...

[పెద్ద బుల్ డోజర్ శబ్దం]

యిదేటి శబ్దం- అదుగో ఆ దెయ్యం రేకను- పెద్దకొండని కూడా యెత్తేస్తాది...యే ట్నా యిసా యింకన్నీ...నుండి లోన్నుంచి ఒణుకుపుడతాది...

[వెడతాడు]

పీటర్ : ఏసు పెబూ! నీ బిడ్డలని కాపాడు...పాపాలు...

గణేష్ : పాలాపవయ్యా...యిది మా 'పరిచి' గాదు...

[దూరంగా కోలాహలం వినిపిస్తుంది]

పీటర్ : యేటా గోల...

[కళ్ళకి ఎండ తగలకుండా చెయ్యిఅడ్డుపెట్టుక చూస్తాడు]

గణేష్ : ఈ యూనియన్ మడిసి ఏదో తగువు పెట్టుంటాడు... ట్రయికు జేయిస్తానని ఏదో చేసుంటాడు...

పీటర్ : అన్నలా గన్నావు కాని, కల్సి, సంగంగా ఉండడం మంచిది కాదా గణేసూ మనకి...

గణేష్ : నా కక్కర్లే—డబ్బుతో రూకం యేత్తారు మడుసుల్ని...

గంగులు : (వచ్చి) ఏ పేటరా, గోలవాగుంది...

పీటర్ : మనోళ్ళతో తగూ పెట్టున్నా రంటున్నారు గణేసు...

గంగులు : ఏదో అంతా మూగినారు...మా సంద్రులక్కడే ఉన్నారు.

పీటర్ : యూనియన్ మడిసేకో పురెక్కించుకుంటాడు—పీటర్ మాటికి యీ తగువు ఇష్టం లేదు నాకు...జోహాన్ అక్కడే ఉంది...

[ఇద్దరు కూలీలు పరుగెత్తుకొస్తారు.]

1 : కొలవ కూలిపోనాది!

2 : 'కరేనా' పక్కనించెల్లింది. మాత్తా ఉండగానే గుడి సెంప దభీమని కూలిపోనాది...

గంగులు : అయితే యేటయింది! యిప్పుడేటయింది! అందులో యెవరుండిపోనారు...సెప్పరయ్యేయి దేవుడా...

[ఒక యువతి ఏడుస్తూ వస్తుంది]

యువతి : గంగులూ...పీటర్ తాతా...మా వోళ్ళు ఇద్దరూ ఉండిపోనారు లోపల...కొలవనిండా మట్టినిండిపోనాది...

పీటర్ : (కర్ర విసిరేసి కూలబడి) యేటీ! యేటీ...

గంగులు : (యువతి బుజం పట్టుకుని) ఆ!...ఆ!

యువతి : జోహాన్...మన జోహాన్ నేదు...అయిపోనాది... జాని పనీ, సెంద్రులు పనీ అయిపోనాది...

1 : అయిదుగురు మడుసులుండిపోనారు మట్టికింద...

గంగులు : (నేలమీద దొర్లుతూ) ఓరి తండ్రీ సంద్రులూ...నిన్నెందుకే పెంచినానా అయ్యా...

(ఒంటినిండా ధూళి పులుముకుని పరుగెత్తి పోతాడు అరుస్తూ)

పీటర్ : నీ నవ్వుముకం నేదా జోహాన్ తల్లీ...నాకు నువ్వు మరి అగుపడవా చిట్టి తల్లీ...

[కర్ర తీసుకుని కుంటుకుంటూ పోతాడు.]

ఎర్రటోపీ వ్యక్తి : (వచ్చి) ఏంజేస్తాం...పాపం...

బంతులు పాపారావు, రావుకి ఓబిలేసు, రోసెలంగడి తులసమ్మ— అందరూ నేనే చూడాలి. మంత్రికి క్లికిలో పై మతి పోగొట్టుకున్న సర్కసులం జనమేజయుడి యాగశాలకు యిలా పరతెంచివుండాలి. 'నేనే చూడాలి' అన్న మానవుడి ఈప్సితాన్ని తొలగదోసుకుని అప్పటికే చింతపండు బస్తాల్లా తయారైవున్న బస్సులు వడివడిగా పారిపోయాయి. బాటప్రక్కన చేతులు చాచి రెక్కమాన్లకు మల్లే నిలబడివున్న గ్రామీణ ప్రజలకు 'రైట్, రైట్' అన్న కండక్టరు కేకలుమాత్రం వినిపించాయి. కానీ యింత మాత్రానికే నిరుత్సాహ పడిపోయేది గాదు ప్రజానీకం! వాళ్లు యీలనున్న బండను పైకి దీగారు. ఇరుసులకు కందెన వేసి, ఎడ్లను పూన్చారు. ఆడవాళ్ళ పులుసన్నంతో, పెరుగన్నంతో తబిల్లనింపారు. పెళ్ళికి వెళ్తున్నట్టు, తిరణాలకు పోతున్నట్లు బండ్లు నగరంవైపు కదిలాయి.

చేసినపాపం చెబితే పోతుందంటారు, ఇలా సర్కసుకు వెళ్ళి పటణంలో దిగబడిపోయిన అసంఖ్యాక ప్రజాసమూహంలో నేనూ ఒక్కణ్ణి!

రాత్రి తొమ్మిదిగంటల వేళ. ఇదివరకే ఓసారి సర్కసుకు వెళ్ళి, ఆ జనాలరద్దీలో నలిగి నానా అవస్థలుపడిన ఒకానొక పెద్దమనిషి (సుప్రసిద్ధ చారిత్రిక ప్రదేశాల్లోని 'గైడ్' హోదాలో నే అనుకోండి) టికెట్లుతీయడం చాలా కష్టమని చెప్పినందువల్ల కాస్త త్వరగా బయలేరవలసి వచ్చింది. తిరణాళ్ళ, పరసలూ, పెళ్ళిసంబరాలు మొదలైనవాటికి పిలవకపోయినా వచ్చి పరామర్శించి పోయే అతిథి వానదేవుడు. ఆయన ఏడు ఏడున్నరకల్లా వచ్చి రెండు చుక్కల వర్షం కుమ్మరించిపోయాడు. పగటిపూట దుమ్ము లేచిన రోడ్డు వానతాకిడికి బురదై పోయింది. బురదరోడ్డు పైన కనుచూపాని వంతవరకూ మనుషులు విసవిస నడచిపోతున్నారు. సాయంత్రంవరకూ కాసిన ఎండ, ఆ తరువాత కురిసినవాన, ఇప్పుడిలా తండోప తండాలుగా సాగిపోతున్న మానవులు — ఈ మూడు దృశ్యాలనూ సమన్వయించుకున్నటయితే ఎవరికైనా ఒక సృష్టి రహస్యం తేటతెల్లం గాకపోదు. తమను తామే పాలించుకోడానికనీ, పరిసరాల్ని పరిశుభ్రంగా వుంచుకోడానికనీ దానికనీ దీనికనీ మానవుడు ఏవో వ్యవస్థలు నిర్మించుకుంటున్నాడు గానీ, అడవిపక్షులకు ఆహారమివ్వగలిగిన భగవంతుడు ఈ పనులు కాస్త చేసిపెటలేకపోడు. ఎండకాసింది. రోడ్లపైన దుమ్ములేచింది. వానకురిసింది. బురదయింది. సర్కసు ప్రేక్షకులు నడుస్తున్నారు. ఇక రోడ్డురోలరుతో అగత్యమెక్కడిది?

పెలయేళ్ళు వాగుల్లోపడి, వాలుగువంకల్లో కలసి, వంకలు నదుల్లోకి ప్రవహించి, ఆ నదులు సముద్రంలో సంగమిస్తున్నాయి. గమ్యస్థానం సమీపమౌతున్నకొద్దీ నా మనసులో సముద్రం మెదిలింది. అక్కడ నీరు. ఇక్కడ మనుషులు. అక్కడ అర్థమూ, పర్థమూ లేని అలలహోరు. ఇక్కడ శ్రావ్యమూ, సహ్యమూకాని మాటల ప్రోత.

ఆ డేరా చాలా పెద్దది. డేరాచుట్టూ సాధు జంతువుల పాకలు, క్రూరజంతువుల బోనులు, మానవుల గుడారాలకు ఓపినంత జాగా ఆక్రమించుకోబడింది. చుట్టూరా పది పన్నెండడుగుల ఎత్తున్న డబ్బారేకుల ప్రాకారం. ప్రాకారానికి కేవలం ఒకటి ఒక టిన్నర ఫర్లాంగు పొడుగునా యినుకవేస్తే క్రిందరాలని జనసమ్మో- ఈ అన్నింటికీ వెనుక సోడాకిళ్ళీలకొట్లు, టీ, కాఫీ బంకులు. గారెలు బూరెలు అమ్మే అంగళ్ళు. రోడ్డునుంచీ చీలి జనంలో కలిసి తడితడిగా వున్న పచ్చిక పైన బురదపెట్టుకున్న పాదాలతో మెల్లగా త్రోవచేసుకుని ముందుకు నడవసాగాను. చల్లచల్లగా వీస్తున్న చలిగాలి స్పర్శకు ముఖం జిల్లుమంటోంది. కర్త, కర్మ, క్రియలతో వివరించి చెప్పడానికి వీలిచ్చే అలజడి కాదది! మూగసినిమాల కాలంలో క్లయిమాక్సు ఘట్టం వచ్చినప్పుడు కథకుడు "అదిగో వచ్చాడు. కత్తి తీసుకున్నాడు. కదిలాడు ముందుకు విరోధి. దూకాడు పైకి" అంటూ పొడిపొడిగా మాటలు ఉచ్చరించేవాడు. ఇక్కడా అంతకంటే గత్యంతరం లేదు. సిగరెట్టు పొగ బీడీ కంపు. పోకిరీ మనిషి సెంటు గమగమ. పల్లెటూరి ముత్తయిదువ కొప్పులో ముడుచుకున్న మొగిలిరేకుల సుగంధలహరి. కళ్ళకు మిరుమిట్లుగొలిపే దీపాలు. చలికి ముడుచుకుపోతున్న ముఖాలు. నవ్వులు. కేరింతలు. ఛీత్కారాలు. వికటాట్టహాసాలు. అది కళ్ళకు కనిపించిన దృశ్యమే! కానీ ఒకసారి పడుకుని నిద్రపోయి లేచినతర్వాత అది 'కలా, నిజమా' అన్న విభ్రాంతికి ఆస్కారమిచ్చే దృశ్యం!

ఇంతలో ఒక ముఖ్యవిషయం జ్ఞప్తికివచ్చింది. మొదటి ఆట గూడా విడిచిపెటేసట్టున్నారు. నా కిప్పుడు టికెటు కావాలి. అది లేకపోతే డేరాలోపలికి ప్రవేశం సాధ్యంకాదో, ఆ టికెట్టు కావాలి. ఎక్కడ దొరుకుతుందా టికెట్టు? ఎవరినో అడిగాను. 'ఆ చివర' అంటూ ఆయన చేయివూపాడు. తీరా అక్కడికి వెళ్లిన తర్వాత 'అవ్వే ఇక్కడ కాదండీ! ఆ చివర' అన్నారు. వెళ్ళినంత దూరం తిరిగి వచ్చి, ఇంకా ముందుకు వెళ్ళాను. నిజమే! అక్కడ టికెట్లు యిస్తున్నారు. టికెట్లిస్తున్న కిటికీలకూ, నాకూ మధ్యదూరం యిరవై గజాలకు తక్కువుండదు. ఈ యిరవై గజాల మేరలో సింహబలులూ, వృకోదరులూ, గామాలు, కోడి రామ్మూర్తులూ అంగుళం సందు లేకుండా నిలబడిపోయి 'బలంవుంటే నే బ్రతుకు' అన్న పరమసత్యాన్ని చూపరులకు తెలివిడిచేస్తున్నారు... నే నిప్పుడేం చేయాలి?

చేతులు కట్టుకుని ఒడ్డున నిలబడితే తరంగ హస్తాలతో ముత్యాలు పోసితెచ్చి, కదలి మనకు పాదపూజచేయదు. ముత్యాలు పొందగోరితే సముద్రంలో దూకవలసిందే! తప్పదు. కానీ తిమింగలాలు ఎదురైతే? గ్రుక్క తిరక్కపోతే? ముత్తెపుచిప్ప చేతికి దొరికిన తర్వాత పైకిరావడానికి ఓపరికం లేకపోతే? అవును. అపాయమే మరి! చనిపోవడానికి ముందుగా ఒక సాహసకార్యం చేయగలిగితే చాలునన్న మహదాశయంకాదు నాది! మంచికో చెడ్డకో ఈ లోకంలో పుట్టడమంటూ జరిగినతర్వాత, బ్రతుకుపైన తీపికలిగివుండడం నేరం కాబోదు. ఐతే నాకు టికెటు దొరకదు. కానీ నాకు టికెట్టు కావాలి! ఏం చేయాలి? నే నిప్పుడేంచేయాలి?

సరిగ్గా ఈ సందిగ్ధావస్థలో నాకు ఆపద్బాంధవుడిలా కనిపించాడు నాగులు!

అప్పుడు నాగులు డబ్బారేకుపైన ఒంటికాలితో నిలబడి, ప్రాకారానికి పూతగానాటివున్న కొయ్యను ఎడమచేతితో పట్టుకుని

తల బాగా క్రిందికిదించి చకచకా టికెట్లోనుంచి టికెట్టుతీయడాని కుద్యుక్తుడౌతున్నాడు!

"ఇదిగో నాగులూ! నాకూ ఒక టికెట్టు" అని అరిచాను.

నాగులుకు నా మాటలు వినిపించివుండవు. అతడు వినిపించుకొనే పరిస్థితిలోగూడా లేడు. పట్టుదప్పితే అతడు తలక్రిందులై కూలిపోతాడు. అడ్డంగా మనుషులున్నారు గనుక ప్రమాదానికి అవకాశం లేనిమాట నిజమే! కానీ అంతఎత్తునుంచీ పైనబడితే ఈ మానవులతిణ్ణి రెక్కలు రెక్కగా, ఈకలు ఈకగా చేయరని ఏం నమ్మకం?

ఐనా యింకొకసారి ప్రయత్నించిచూచాను. ఈసారి నాగులు తల పైకిలేపి "ఉండవయ్యా నువ్వు మరీనూ!" అని విసుక్కున్నాడు.

టికెట్టు కొనుక్కోలేని అశక్తుణ్ణి, నేను ప్రాధేయపడనూ పడవచ్చు. కావ్యంలో శీర్షాసనంలాంటి ఆ దురవస్థలో నాగులు విసుక్కోనూవచ్చు. కానీ విశేషమేమిటంటే ఈ సంఘటనలో అసందర్భమేం గోచరించిందోగానీ నా ప్రక్కన నిల్చున్న పెద్దమనిషి ముఖం ఓరగా తిప్పుకుని చల్లగా నవ్వేశాడు.

దెబ్బతిన్నట్టు నేనతడి వైపు తిరిగాను.

"అహాఁ మరేమీ అనుకోకండి సార్! మీరతణ్ణి అడగడం ఎలావుందంటే:..." అంటూ రాగంతీసి "నే రంగమెళ్ళి పోతానే నారాయణమ్మ అన్నాడు నాయుడుబావ. అందుకు నారాయణమ్మ ఏమంది? నువు పోతే పోయేవు గాని నాయుడుబావా, నాకు పోగులు జత తెచ్చిపెట్టు అంది" అని అతడు తన ఉపాఖ్యానాన్ని ముగించాడు.

నాకు తల కొట్టేసినట్టయింది. ఎదుటివాడి స్థితిగతులను గమనించకుండా ఎవడికివాడు వాడి దృక్పథాన్ని అనుసరించే ఆలోచించి, అందుకు తగట్టుగా ప్రవర్తించడంవల్ల నలుగురిలో అవహేళనకు లోనుగావలసివస్తుంది. ఈరోజు వుదయం ఎవరిముఖం చూచి లేచానో గానీ నేనిలాటి హేళనకు గురికావడానికి ఇది మొదటిసారిగాదు. రెండోసారి. ఇందులో మరొక చిత్రం వుంది. రెండుసార్లూ నేనే నాగులువల్లనే అవహేళనపాలయ్యాను.

అవసరాన్ని బట్టి ఉదయం ఏడుగంటలనుంచీ రోడ్డులో చింతచెట్టుక్రింద పడిగాపులు పడినతర్వాత మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకు ఓ బస్సులో తావు దొరికింది. ఆ బస్సు బండరోకలిలా పెనుమూరి కనుమప్రాకి, కర్ణుడి రథంలా కలువకుంట ఏటిలో కూరుకుపోయి, 'ఊఁహూ, యింక లేదు. ఆగిపోయానన్నమాటే' అని మైలుకు ఒకటి రెండుసార్లు మొండికేసి, ఆఖరుకు ఎలాగోలాగ ఒల్లీ ఒల్లని కాపురానికి వచ్చిన కొత్తకోడలిలా అయిదు, అయిదున్నరకు బస్‌స్టాండు చేరుకుంది. పల్లెటూరినుంచీ పట్నానికి వచ్చి బంధువుల యింట్లో ఒకటిరెండు రోజులు మకాం వేయదలచుకున్న మానవుడు రిక్తహస్తాలతో బస్సెక్కడం అవివేకమన్న విషయంపట్ల నాకు గాఢమైన నమ్మకం వుంది. కపిత్థజంబూఫలాల్ని సమర్పించుకుంటే ఉమాసుతుడు కోర్కె విఘ్నకారకుడైనట్టే, చెరకుముక్కలు, వేరుశెనగకాయలు, తాటిముంజల్లాంటి చిరుతిండ్లతో పట్టణంలో బంధువుల యింట కాలుమోపితే ఆ అతిథికి తీయటి మర్యాదలూ, హాయిగొలిపే మన్ననలూ నిస్సంకోచంగా లభ్యమౌతాయి. బస్సుస్టాండు చేరువను రాగానే నేను కూలీకోసం నలువైపులా కలయజూచాను. ఇంతలో ఎక్కడున్నాడో ఏమిటో నాగులు బస్సు యింకా పరుగెడుతూ వుండగానే ఫుట్‌బోర్డుపైన దూకి "లగేజ్ సార్, లగేజ్" అని కేక వేశాడు.

బస్ టాపుమీద రెండు మూటలున్నాయని చెప్పాను. నాగులు నిచ్చెన పట్టుకుని పైకెక్కసాగాడు.

బస్ స్టాండులో దిగినప్పుడల్లా నాకు వెంటవెంటనే కనిపించే వ్యక్తి నాగులు. ప్రతిరోజూ నాలాంటివాళ్ళను లెక్కలేనంత మందిని చూస్తుంటాడు గనుక అతడికి నేనెవరినో తెలిసివుండదు. కానీ నాకు నాగుల్ని గురించి బాగా తెలుసు. ఈ శరీరం పరోపకారార్థమేనన్న ఆర్యోక్తిని అక్షరాలా నమ్మినవాడిలా అతడు మారుమాటాడకుండా లగేజిని తలపై కెత్తుకుంటాడు. అతడితో గొడవ ప్రారంభమయ్యేదల్లా మోత యింటికి చేరినతర్వాతే!

సమయానికి బంధువు ఇంట్లో లేడు. గృహిణి ఎదురుగావచ్చి ప్రఫుల్లవదనంతో స్వాగతమిచ్చింది. నేను జేబులో చేయి వేశాను. చిల్లరడబ్బులు లేవు. ఓ పదిరూపాయల కాగితం పైకి వచ్చింది.

"నోటుందిగానీ చిల్లర లేదే!" అన్నాను.

"నన్ను చేతిలోవుంటే నెయ్యికేం కొదవసార్! కాసేపట్లో తీసుకరానా!" అంటూ నాగులు నేనింకా అంగీకార అనంగీకారాల మధ్య వూగిసలాడుతుండగా నే నా చేతిలోనుంచీ నోటు తీసుకుని రివ్వున బయటికి వెళ్ళిపోయాడు.

"కూచోండన్నయ్యా! కాఫీ తెస్తాను" అంటూ గృహిణి లోపలికి వెళ్ళింది.

అయిదునిమిషాలకల్లా కాఫీ రానేవచ్చింది. ఒక్కొక్కటీ ఒక్కొక్క జాములా మళ్ళీ అయిదు నిమిషాలు గడిచిపోయాయి. నాగులుమాత్రం పత్తాలేడు!

ఒకటిగాదు, రెండుగాదు, పదిరూపాయలనోటు!

ఖాళీగ్లాసు తీసుకపోవడానికి వచ్చిన యింటి యిల్లాలు "అదేమిటన్నయ్యా! అలా దిగులుపడి కూర్చున్నారు" అని ప్రశ్నించింది.

"అది కాదమ్మా! పదిరూపాయలనోటు..." అంటూ వివరించాను.

"అయ్యో రామ! ఇదేం వెర్రిబాగుల తనమమ్మా! గాలిలో దీపంపెట్టి దేవుడా నీ మహిమ అని కూర్చుంటారా? వెళ్ళండి, వెళ్ళండి. క్షణం తామసిస్తే డబ్బు మనదిగాదు" అంటూ ఆమె నన్ను వీధిలోకి తరిమింది.

అక్కడికి బజారు కూతవేటు దూరంలోవుంది. 'ఫలానా కుర్రాణ్ణి చూచారా' అంటూ ప్రతి అంగడిలోనూ వాకబు చేశాను. నా ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పడంకన్నా నేనెందుకతణ్ణి అన్వేషిస్తున్నానన్న విషయం వాళ్ళకు కావలసివచ్చింది. చివరకు నడి బజారులో నలుగురూ ప్రోగై అసలు కథేమిటని నన్ను నిలబెట్టి అడిగేశారు. జరిగినసంగతి తూచా తప్పకుండా వివరించుకున్నాను.

నాగులుపైన నగరవాసులకుకూడా ఏమంత నమ్మకం లేదన్న విషయం నాకప్పుడు వ్యక్తమైంది.

"ఓహో వాడా; వాడు నాగులు! ఎంతకైనా తగును!"

"బస్ స్టాండు దగ్గర రాడిచేతికి చిల్లిగవ్వ విచ్చివ్వడేమే! అంతకన్నా ఏట్లో పారేయడం నయం కాదూ!"

"ఏనా యిది మనిషిని మనిషి నమ్మగలిగే రోజులటండీ?"

వాళ్ళ అభిప్రాయాలు నాకూ, నా పదిరూపాయలనోటుకూ మధ్య ఓ అగాధాన్ని సృష్టించివేశాయి.

కానీ అంతలో ఒక అద్భుతం జరిగింది. ఏ అంగడిలోనుంచీ బయటపడ్డాడో గానీ, వున్నట్టుండి నాగులు నా ఎదుట ప్రత్యక్షమై గుప్పెడు చిల్లర నా దోసిట్లో పోసేశాడు.

అంతవరకూ నేను నాగుల్ని నమ్మడం చాలా పొరబాటన్న అభిప్రాయాన్ని ఏకగ్రీవంగా వెలిబుచ్చిన వాళ్ళందరూ క్షణంలో పూసర వెల్లికిమల్లే రంగులు మార్చుకున్నారు.

"ఈమాత్రాని కింత రాద్ధాంతమా!"

"పదిరూపాయలనోటును చూస్తారుగాని మనిషిని చూడరే!"

వీళ్ళకు నాగులు ఋజుప్రవర్తనపైన్నే గాదు, నా పెద్దమనిషి తనం మీద కూడా నమ్మకం లేదనిపించింది. మాటల తూపులకు తట్టుకోలేక దూరంగా వచ్చేశాను.

నాలుగైదు గంటల క్రితం జరిగిన అగాధను పురశ్చరణ చేసుకుంటూ నేను విగ్రహంలా నిల్చున్నాను. చుట్టూరా సాగుతున్న అలజడిలో హఠాత్తుగా స్థాయి హెచ్చింది.

"పడిపోయింది. పడిపోయింది" అని ఒక్కుమ్మడిగా పది పది హేనుమంది అరిచేశారు.

పడిపోతున్నది నాగులు పట్టుకొన్న కొయ్య. అది పూర్తిగా పుండడంపోయి, దాన్ని నాగులే కదలకుండా ఈవలికీడ్చి తట్టుకో వలసివచ్చింది. కొయ్య వాలిపోతే నాగులు ధూపతనం గాక తప్పదు. అతడిపైన డబ్బారేకులు. రేకులపైన మనుషులు. అమాంతంగా కళ్ళు మూసి తెరిచేలోగా నుగ్గునూచం అయిపోవడానికి రంగం సిద్ధం చేసుకుంటున్నాడా ఈ నాగులు!

వెంట్రుకవాసిలో ప్రమాదం తప్పింది. చట్నీ అయిపోవలసిన నాగులు మరు నిమిషంలో గుంపులో జొరబడి కేకలు పెట్టసాగాడు. "కుర్చీ టికెట్టు! రెండు రూపాయలుసార్, రెండు రూపాయలు!"

ఒక రూపాయటికెట్టు రెండు రూపాయలే! ఓరి పిడి అసాధ్యంకూలా! కన్ను అలా వుండగానే కనుపాపను దోచేయడమంటే యిదే నేమో!"

నే నింకా ఆశ్చర్యంనుంచీ కోలుకోనేలేదు. బహుశా ఒకటి రెండు నిమిషాలు గడచివుంటాయి. ఆ పాటికే నాగులు పాటలో శ్రుతి మారిపోయింది.

"ఐదుటికెట్లు అమ్ముడుపోయాయి సార్! ఇంక అయిదు మాత్రమే వున్నాయి. ఒకటిమ్ముప్పావలాసార్! ఒకటిమ్ముప్పావలా!"

ఐతే ఈ నాగులు మానవుడిలోని తొందరపాటుకూ ఓర్పుకూ పోటీ పెడుతున్నాడన్నమాట! నామట్టుకు నేను మరికొంత సేపు నాలోని ఓర్పునే సమర్థింపదలచుకున్నాను.

"ఎవరికెక్కావాలండీ? మీకండి? మీకు? ఒకటిమ్ముప్పావలా సార్..." ఎవడినంటే వాడిని తాకి 'అవుట్' చేయనుంకిస్తున్న చెడుగుడు ఆటగాడిలా నాగులు గుంపులో చెలరేగేశాడు. ఈ రేటుగూడా ఏమంత ఆకర్షకంగా కనిపించలేదేమో, వెంటనే ప్లేటుమార్చేశాడు. "ఆఖరు బేరం సార్! ఇంకమూడు టికెట్లు మాత్రమే వున్నాయి. ఒకటిన్నర రూపాయసార్, ఒకటిన్నర రూపాయ్"!

వెర్రి వెయ్యి రకాలు. అందులో వేలం వెర్రిది అగ్రతాంబూలం. మానవుల్లోని ఆత్రగొట్టుతనాన్ని, పోటీపడే మనస్తత్వాన్నీ ఆధారంగా వుంచుకుని ఆపాదికి డబ్బుదోచి పెట్టే వ్యాపార తంత్రాల్లో మొదట వేలంపాట పేరు చెప్పి ఆ తరువాత మరొక దాని పేరు చెప్పాలి. వేలం పాటలో మొదట లేని పలికిన వస్తువు మనం చూస్తూ చూస్తూ వుండగానే తన విలువను మూడదాకా పెంచుకుంటుంది. మశకంలాంటి మూల్యం వామనుడి విశ్వరూపంలా నిమిష నిమిషానికీ విజృంభించి ఏనుగంతగా పరిణమించడం చాలా ఆశ్చర్యకరమైన విషయం. గణితశాస్త్రపరిభాషలో ఇది అనులోమ నిష్పత్తి - మరి నాగులు వ్యాపారతంత్రమంతా యిందుకు విరుద్ధంగా వుంది. అతనికున్న అవకాశం అయిదు నిమిషాలు. లేదంటే పది నిమిషాలు. ఈ వ్యవధిలో నిమిష నిమిషానికీ అతడి చేతిలోని వస్తువు ధర క్షీణించి పోతోంది. కాలగతికీ మూల్యానికీ యిక్కడున్నది విలోమ నిష్పత్తి! అవునుమరి. ఒక్క వ్యాపారంలోనే ఏమిటి, ఈ వ్యాపారాలూ విద్యలూ, భోగాలు భాగ్యాలూ నాటకాలూ బూటకాలు దేనికైతే అవసరమౌతున్నాయో ఆ బ్రతుకే రెండు విధాలుగా ప్రవర్తిల్లిపోతున్నది. ఒకటి, ప్రవాహగతిననుసరించి అక్రమంగా అదొక వినోదంలాగా పడవ నడపడం. రెండు, చేతులబలంతో, అంతకంతకూ తరిగిపోతున్న శరీర దారుఢ్యంతో ఏటికెదురీదడం!

"ఒకటిం పావలా!" అన్నాడు నాగులు.

నాగులకు అదనంగా నాలుగణాలు ముట్టజెప్పుకోడం నాకు నష్టమనిపించలేదు. కత్తివాదరలాంటి ఆ డబ్బారేకు పైన అరగంట సేపు నిల్చున్నందుకే అతడికి అర్ధరూపాయి యిచ్చుకోవచ్చు.

ఒకటింపావలా యిచ్చి టికెట్టు కొనుక్కుని నేను నేరుగా డేరాలోపలికి వెళ్ళిపోయాను.

డేరాకప్పులో క్రిందినుంచీ పైదాకా వ్యాపించివున్న సందుల్లోనుంచీ ఆకాశం కనిపిస్తున్నది. డేరాలో విద్యుద్దీపాలకు మల్లే అక్కడ తారకలు మెరుస్తున్నాయి. ఆ మెరుస్తున్న తారకలతో నీలాకాశం ఆకాంతాలవరకూ వ్యాపించివున్న పెద్దడేరాలా తోచింది. ఈ డేరాఎదుట మానవుడు పిపీలకంతో సరిపోల్చదగిన వాడేకావచ్చు. కానీ ఆ డేరాఎదుట ఈ డేరా? అది సముద్రమైతే యిది జలకణంగూడా కాదు. ఐతే గియితే ఆ జలకణంలో సహస్రాంశం.

ప్రదర్శన ప్రారంభాన్ని సూచిస్తూ గంట మ్రోగింది. నాగరికరాలైనతర్వాత గానకళాధిదేవతకై వేసికొన్న విజేత అధరణాల లాంటి వివిధ జంత్రసామగ్రి కాంచువాయిద్యం పేరిట గొల్లున

మ్రోగింది. సంగీతాన్ని కర్ణపేయంగావుందనీ, ఆపాతమధురంగా వుందనీ ప్రస్తుతించడం సాంప్రదాయం. ఆ సాంప్రదాయ వాదస్తపు పప్పులిక్కడ వుడకవు. ఒకేరకమైన కాశ్మీరజర్లు, చొక్కాలు, తలపైన నీలిరంగు టోపీలు ధరించి వేదికపైన శిల్పమూర్తులకు మల్లే కొలువైన వాయిద్యగాళ్ళు తళతళ మెరుస్తున్న చిత్రవిచిత్ర వాద్యాలపైన పారించిన సంగీతం కళకళలాడుతూ కన్నులపండువగా ఒప్పారింది.

చుట్టపు చూపుగా వచ్చిన పాటిరాజుఎదుట మర్యాదకోసం జరిగే చతురంగ బలప్రదర్శనంలా ఏనుగలు, ఒంటెలు, గుర్రాలు మెల్ల మెల్లగా ఠీవివెలయించుకుంటూ వచ్చి రంగస్థలానికి ప్రదక్షిణం తిరిగి మళ్ళీ లోపలికి వెళ్ళిపోయాయి. అంతలో చిట్టచివరి ఏనుగు గున్నకు మానవరూపం సిద్ధించిందని భ్రమించడానికి వీలుగా ఓ మహాకాయుడు రంగంపైన ప్రత్యక్షమయ్యాడు. అతడు అంగ సౌభాగ్యంలో మనుష్యలోకాన్ని సవాలుచేస్తున్నట్టు భుజాస్ఫాలనం చేశాడు. ఐదుగురు మనుషులు ఒక్కసారిగా చేతులుకలిపినా పైకి లేవని యినుపగదను సునాయాసంగా గాలిలో గిరగిర త్రిప్పాడు. అతడి రొమ్ముకు పలక అనించి, పలకపైన ఏనుగు ఎక్కించిన దృశ్యం, ఆ ఏనుగలా నిల్చున్నంతసేపూ ప్రేక్షకుల గుండెలపైన పనిచేసింది.

ప్రేక్షకుల మనోవీధిలో ఆ మహాకాయుని ముద్ర యింకా చెరిగిపోనేలేదు. అంతలో ఓ యిరువదేళ్ళ యువతి పరుగే నడకగా వచ్చి నృత్యానికి సిద్ధమౌతున్న రాజనర్తకిలా సభాసదులకు నమస్కరించింది. రచనలో శారీరక సౌందర్యాన్ని పెద్దగాచేసి చెప్పడం ఈనాటి ఔచిత్యంగాదు. కానీ అందుకని కూర్చుని కథో, కావ్యమో వ్రాయదలచుకున్నప్పుడు పనిగట్టుకుని ఔచిత్యాన్ని పోషించడం జరుగుతుంది. ఆలోచనకు తెరపియివ్వకుండా అనుభూతే మానసాకాశమంతా క్రమ్ముకున్నప్పుడు నియమాలు నిలవవు. ఆ స్థితిలో ఎవరికైనా మైమరపు కలుగుతుంది. ఆ మైమరపునుంచీ బయటపడడం వారి వారి చిత్తసంస్కారాన్ని అనుసరించి ఒక చోట త్వరగానూ, మరోచోట ఆలస్యంగానూ జరుగుతుంది. నేను తేరా అంతటా కలయజూచేసరికి కొందరప్పుడప్పుడే కోలుకుని అల్లాడుతున్న కనురెప్పలతో ఆ అందాలరాశికి నివాళియిస్తున్నారు. మిగిలినవారింకా అనిమేష నయనాలతో ఆమెను తిలకిస్తూనేవున్నారు. ఈ సర్కసులోవున్న అనేక ఆకర్షణల్లో, ఈమె సౌందర్యం గూడా ఒకటన్న విషయం నాకప్పుడు విశదమైంది. ఆమె పేరేమిటో నాకు తెలియదు. బహుశా అది పొంగుతున్న పాలలా విస్ఫాలించిపోయే అపూర్వ సౌందర్యానికి పర్యాయపదమై వుంటుంది.

ఆమె ఓ జాజిపలకను ఆనుకుని ప్రేక్షకులకు అభిముఖంగా నిల్చింది. కళ్ళకు గంతలు గట్టుకొన్న యువకుడొకడు పళ్ళెం నిండుగా కత్తులుంచుకుని ఆమె ఎదుట నిల్చున్నాడు. వట్టి సౌందర్యాన్ని చూడ్డంతో తనివితీరని ప్రేక్షకులకు మరింత తృప్తి కలిగించడంకోసం అతడామె పైకి కత్తులు విసరసాగాడు. విఫలమైన కాముకుడి కోరికలా ఆమె సౌందర్యాన్ని చుంబించకుండా కత్తి ప్రతిసారీ ఆమెకు వెంట్రుకదూరంలో గ్రుచ్చుకుంటున్నమాట నిజమే. కానీ మృత్యువుకూ మనుగడకూ వున్న దూరం యింత తక్కువైతే అది యిట్టె తెరక్రిందికి వ్రాలడానికి ఎంతసేపు పడుతుంది! అయ్యో, విధాత ఆమెకింత సౌందర్యాన్ని ఎందుకు ప్రసాదించాడు! మిడిగ్రుడ్లతో, బొక్కిదవడలతో, రాక్షసిబొగ్గులాంటి శరీరచ్ఛాయతో చూస్తే డోకుతెప్పవంతటి జుగుప్సాకరంగా ఈమె నెందుకుసృష్టించలేదు? అందం ప్రాణికి రక్షణ యివ్వగలిగింది గనుక? అందంగా వుండడంవల్లనే చిలుకలకోసం, పావురాళ్ళకోసం వలలు విసరుతున్నారు. దుప్పుల్ని ఎందుకు వేటాడుతున్నారు, వాటి కొమ్ములు అందంగా వుండటంవల్ల! పులుల్ని ఎందుకు కాల్చి చంపుతున్నారు, అందంగావున్న వాటి చర్మాలకోసం!

క్షణంలో దృశ్యం మారింది. నాలుగైదు నిమిషాలకొకటిగా ఓ అరగంటసేపటివరకూ దృశ్యాలలా మారుతూనే వుండిపోయాయి. నూనెగుడ్డలు మంటలు చిమ్ముతున్న వర్తులాకారపు యినుపకమ్మల్లో నుంచీ ఓ జవ్వని లేడిపిల్లలా చెంగుచెంగున దూకింది. రొమ్ముపైన బండరాయి సమ్మెటవ్రేట్లతో పగిలిపోయిన తర్వాత ఓ యువకుడు దుమ్ము దులుపుకుని పైకి లేచాడు. ఒక ఎలుగుబంటి మోటర్ సైకిలు త్రొక్కింది. పూర్వకాలపు రాజాస్థానాల్లోని విదూషకుడికి తోడల్లుడులాంటి బఫూను నేలపైన పడకుండా నాలుగైదు కత్తులను రెండుమూడు నిమిషాలపాటు గాలిలో ఎగురవేశాడు. అగస్త్యుడు సముద్రాన్ని ఆపోశనం పట్టేశాడన్న పురాణగాథ మన మనుకుంటున్నంత అభూత కల్పన కాదని నిరూపించడానికన్నట్టుగా ఒక బక్కపల్చటి మనిషి పదిహేను చేపలతో రెండు బకెట్ల నీళ్ళను ఏకధాటిగా త్రాగి ఆ త్రాగిననీటిని అయిదు నిమిషాలతర్వాత చేపలతో సహా పైకి చిమ్మేశాడు!

ఇన్ని సాహసకృత్యాలు జరిగిన తర్వాత ఒంటిచక్రాల సైకిళ్లు కొన్ని జంటలు జంటలుగా రంగంపైకి వచ్చేశాయి. వెన్న తెట్టిన వాళ్ళను వడిసెలతో కొట్టడం లౌకిక మర్యాదల్లో ఒకటని చాటి చెప్పడానికి కాబోలు, ఒంటిచక్రపు తేరును అనుకరించినా అనుకరించి, కుంటిసారథి వున్నా వూడినా ఒకటే నన్నట్టుగా క్లేశల తంటా వదిలించుకోనూ వదిలించుకుని, అందుకు సూర్యభగవానుడి కింత కృతజ్ఞత కనపరచకపోవడం అటుండగా, ఆ సైకిళ్ళెక్కిన సుందరీమణులు తమ ముఖలావణ్యాన్ని చంద్రబింబం నుంచీ పుణికి పుచ్చుకున్నారు. ఎంతగా నిగ్రహించుకోబోయినా అలవాటు ననుసరించి వుండి వుండి క్రమ్ముకుంటున్న నిదుర తెరల్లో స్తబ్ధులైవున్న సామాజికుల్లో కలకలం బయలుదేరింది. ఒకటికి పది చంద్రబింబాలు ఒక్కసారిగా ద్యోతకమైతే, మనుషుల ముఖాలు కలువ పువ్వులపాటి చేయవటండీ మరి!

ఆ సైకిళ్ళను ఒక సరళరేఖలో సూటిగా త్రొక్కడమే కష్టసాధ్యంగా వుండగా, వాళ్లు నాలుగుబారల వలయంలో అల్లీబిల్లీ తిరిగారు. ఆతరువాత చిత్రకవిత్వానికి మల్లే లేనిపోని అర్థం తిరుగుళ్ళన్నీపోయారు. చిత్రకవిత్వం చదువుకోడానికైతే అనేక సహాయాలతో ఆహ్లాదకరంగానే వుంటుంది. కానీ భావంమాత్రం ఒకంతట బోధపడదు. ఆరాత్రివేళ, విద్యుద్దీపాల కాంతిలో వాళ్లు తమ తమ సైకిళ్ళతో విరచించిన నాగబంధాలకూ, గోమూత్రికాబంధాలకూ అర్థమేమైనావుంటే అది యిది: “పోదము

లారా! మీరు మా అందచందాల్ని మాత్రమే చూస్తారు. ఈ అందచందాల వెనుక మమ్మల్ని కత్తులఎదుట నిలబెట్టి ఒంటిత్రాళ్ల పైకి ఎక్కించి, మంటలమధ్య పరుగులుతీయించే కడుపు కక్కుర్తిని మీరు చూడరు. గుండెలు కదలిపడగానే వాలుకె చాచి, దొంగలు కొట్టుకుంటూ వెంటాడే జాగిలంలా, మాటిమాటికీ మాపై విరుచుకు పడిపోవడానికి వుంకించే కాముకత్వంబారినుంచీ తప్పుకుంటూ నా అన్నవాళ్ళకు దూరంగా, పదిరోజుల కొక మకాముగా మేమెందుకిలా దుర్భర ప్రవాసక్లేశం అనుభవిస్తున్నామన్న సంగతి, తొమ్మిది గంటలప్పుడు యిళ్ళల్లో భోజనంచేసి హాయిగా తాంబూలం నములుతూ భార్యాబిడ్డలతో సహా వచ్చి సర్కసు డేరాలో కూచున్న మీకు అర్థంగాకపోవడంలో ఆశ్చర్యమూ లేదు. మీకు మాలాంటి తోబుట్టువు లుండకపోరు. మీకు మాలాంటి కూతుళ్ళుండకపోరు. వాళ్ళు కడుపు చాటకుండా కాపురాలు దిద్దుకోడమే మీ కిష్టం. కానీ మేమిన్ని కాదు మరిన్ని సాహసకార్యాలు చేసి, ఇంత కాదు మరింతనగ్నంగా మా అందచందాల్ని ప్రదర్శించడమే మీ కానందం! అవును మరి. కళేబరాలు మీవి కానప్పుడు, మేము కొండదాకా ప్రాకినా మీకు నష్టమయ్యే దేమీ లేదు. ఎవరికో నష్టం కలుగుతోందని చింతించడం మానవస్వభావం కాదు. ఇది సర్కసు డేరాకు మాత్రమే పరిమితమయిన న్యాయమూ గాదు. లోకప్రవృత్తే యింత!"

ప్రదర్శనం చకచకా సాగిపోతోంది. గాలరీలో రణగొణధ్వని తప్పితే మిగిలిన డేరా అంతా నిశ్శబ్దంగా వుంది. దగ్గరలో ఏదో కుర్చీ కదలిక వినిపించి అటువైపు తిరిగాను. అప్పుడే లోపలికి వచ్చాడేమో, కుర్చీలో కూర్చుంటూ నాగులు నాకేసి చూసి చిరునవ్వు ఒలకబోశాడు.

"అదేమిటోయ్, యిప్పుడొస్తున్నావు! ఇందాకా ఏం చేస్తున్నట్టు?" అన్నాను.

"టికెట్లన్నీ అమ్ముడుపోయాక టీ త్రాగటానికని బంకులో కెళ్ళి కూచున్నాను. ఇంటికి వెళ్ళిపోదా మనుకుంటుండగా ఎవరో ఒకతను తలనొప్పిగా వుందని బయటికి వచ్చేశాడు. అతడిదగ్గర నాలుగణాలకు అవుట్ పాసు కొనుక్కున్నాను" అన్నాడు నాగులు.

సరిగ్గా ఆ సమయానికి తెల్లటి గౌనులో మల్లెపువ్వుల ప్రోగు లాంటి ఓ మందయాన భూమికి అయిదారు గజాల ఎత్తున్న యినుప తీగపైన వడివడిగా నడచిపోతోంది.

ఇంతసేపటికి లభ్యమైన పలుకుబోడును సద్వినియోగం చేసు కోదలచి "చూచావా నాగులూ! ఆమె ఏం చక్కా నడుస్తోందో" అన్నాను.

నాగులు మౌనంగా నా భుజంపైన చేయి వేశాడు. "ఏమిటోయ్?" అన్నాను. "నా పాదం చూచారా" అన్నాడు.

గాయానికి కట్టిన గుడ్డగూడా ఎరుపెక్కిపోయి, అతడిపాదం పాదమంతా నెత్తురుగడ్డలా గోచరిస్తోంది.

"అదేమిటి నాగులూ! బాగా కోసుకపోయిందేమిటి?" అని కంగారుగా ప్రశ్నించాను.

"టికెట్లమ్మే తొందరలో చూసుకోలేదుగానండీ, ఆ తర్వాత చూశానుగదా, సుదికాలంతా అరంగుళం మేరకు తెగిపోయింది. జనంలో నే నెక్కడెక్కడికి తిరిగానో అక్కడల్లా నెత్తురు చుక్కలు చుక్కలుగా కారిపోయింది."

డబ్బారేకు అంచుపైన అరగంటసేపు అసిధారావ్రతం సలుప గలిగిన నాగులు ఎదుట, తీగపైని నడకను గురించి ప్రస్తుతించబోయి నందుకు నాకు నేనే కించపడ్డాను.

మళ్ళీ పది పదిహేను నిమిషాలు పరధ్యానంలో గడిచి పోయాయి. రంగస్థలంపైన కండపుష్టికీ, ఎముక బలానికీ నమూనాల్లాంటి అశ్వాలు పరుగెత్తుతున్నాయి. వేగంగా పరుగెత్తడంలో గుర్రాలు వాటికవేసాటి అన్న విషయం అందరికీ తెలిసిందే! చిత్రమేమిటంటే అవి అంత వేగంతో పరుగెత్తుతుండగా ఓ యువకుడు ఒకదానిపై నుంచీ మరొకదానిపైకి లంఘిస్తున్నాడు.

"చూడు చూడు! అబ్బ, ఏం చలాకీతనం నాగులూ! కొంచెం అదమరిస్తే పళ్ళు రాలిపోవూ, ముఖం చదరమైపోదూ!" అన్నాను.

"ఇహిహీ" అంటూ నాగులు నా ముఖంమీదికి ఓ వెకిలి నవ్వు పారేశాడు.

"ఏమిటి నాగులూ, యిది గూడా నీకు ఆశ్చర్యంగా లేదా?" అన్నాను.

"పందెం వేద్దామటండీ? ఇరవై అయిదు మైళ్ళ స్పీడుతో వెళ్ళే బస్సును చూపించండి. ఎగిరి ఫుట్‌బోర్డుపైన దూకకపోతే నా పేరు నాగులు కాదు. ఐతే ఒకటి. ఈ గాయం మానిపోవాలి" అన్నాడు నాగులు.

ఓరి పిడిల్లు బంగారంగానూ, వీడు నా మాటమిగల నిచ్చే ఘటంలా లేడు!

ఇంతలో ప్రేక్షకులు ఎంతో సేపటినుంచీ ఎదురుచూస్తున్న ఘట్టం, సర్కసు వారు పంచిపెట్టిన కరపత్రాల భాషలో ఆకాశ డోలలో సాహస క్రీడ ప్రారంభమైంది.

త్రాటి నిచ్చెన మూలంగా యువతీయువకులు కొందరు డేరా కడ్డంగా కట్టిన వలపైకెక్కి, అక్కడి నుంచీ పైకప్పుకు వ్రేలాడుతున్న ఊయలల పైకి చేరుకున్నారు. కాసేపు విలాసంగా సాగిన తర్వాత ఆ క్రీడ చూస్తూ చూస్తూ వుండగానే సాహస ఖేలగా మారిపోయింది. ఉట్టిలో కుండల్లా ఒకరి పాదాలు మరొకరు పట్టుకుని యిద్దరు ముగ్గురు ఒకటిగా ఊగారు. క్రిందనున్న వ్యక్తి వున్నట్టుండి మరొక వూయలను పట్టుకోగా మీదనున్న మనిషి హఠాత్తుగా క్రిందికి వెళ్ళిపోయాడు. క్షణం విరామం లేకుండా అక్కడున్న ఆరేడు ఊయలలూ చివ్వుచివ్వున ఊగిపోయాయి. ఈక్షణాన ఈ వూయల్లోవున్న వ్యక్తి మరుక్షణాన ఏ వుయ్యాలలో వుండగల డన్న విషయం ఊహకందటం లేదు. గాజు తొట్టిలో క్రిందికీ మీదికీ తిరుగుతున్న చేపలకుమల్లే వాళ్లు గాలిలో ఈత కొడుతున్నట్టే భావింపవలసి వచ్చింది.

ఈ సాహసకృత్యానికి న్యూనత నాపాదించడం తనతరం కాదనుకున్నాడేమో, నాగులు ఊయలల వైపు నిర్లిప్తంగా చూస్తున్నాడు.

"ఏం నాగులూ! ఎలా వుంది?" అని ప్రశ్నించాను.

"అక్కడ ఆ వల ఒకటి వున్నంత వరకూ అంతా బాగానే వుంటుంది" అన్నాడు నాగులు.

రసహీనుడితో కవితాగోష్ఠి చేయబోయి చిల్లకిల పడినవాడిలా నేను ముఖం ముడుచుకున్నాను.

"కోప్పడకండి సార్!" నా దగ్గరికి కుర్చీ జరుపుకుంటూ అన్నాడు నాగులు. "నిక్నని తీసిపారేయాలని కాదు. నాకు పదేళ్ళు వచ్చే నాటికుండే మా నాన్న చనిపోయాడు. ఎలా చనిపోయాడో చెప్పమంటారా? పదుమట్ల బావిలో పై మెట్ల మీద నిలబడి మట్టిపోస్తున్నాడు. క్రిందినుంచీ తట్టతీసుకుని ముందుకు తిరిగాడేమో, కాలుజారింది. కళ్ళుమూసి తెరిచే లోగా బావిలో నీళ్ళు ఎరుపు తిరిగిపోయాయి. మనిషి, మనిషిగా చేతికి దొరక లేదు. గోనె సంచిలో మూటగట్టి పైకి చేరుకోవలసి వచ్చింది." ఒకటి రెండు క్షణాలు మౌనంగావుండి అతడు తనకు తానే స్వగతంలా చెప్పుకు పోసాగాడు. "అలాగని అదాయనకు కొత్త పనిగాదు. ఆయన బ్రతుకంతా బావుల్లో మట్టిపోయడంతోనే గడిచిపోయింది. కానీ భగవంతుడు ఆయనకు చావుగూడా అక్కడే రాసిపెట్టాడని ఎవరనుకున్నారు?"

ఉన్నట్టుండి ఏదో రహస్యం జ్ఞప్తికివచ్చిన వాడిలా తల పైకెత్తి అన్నాడు నాగులు: "బావిలో కాలుజారితే మనిషి చావక మరేమౌతాడండీ? అక్కడ యిలాంటి వలలేదు గదా!"

ఇక నాగులు ఎదుట నాకు మౌనవ్రతమే శరణ్యమనిపించింది!

నా మాట మిగిలించాడు కాదన్న ఉక్రోషాన్ని అదలికొట్టి నిజమాలోచిస్తే నాగులు వాదంలో వాస్తవం లేకపోలేదు. కూటి కోసం కోటివిద్య లయితే, ఆ కోటి విద్యల్లో కత్తిమీద సాములాంటి వెన్ని? మృత్యుకోరల్ని సానపెట్టడం లాంటి వెన్ని? నాలుగు దూలాల్ని ఒకటిగా చేర్చికట్టి దానికి పడవ అని పేరుపెట్టి సముద్రంలో ఓపికంత దూరం తిరిగి చేపలుపట్టి తెచ్చుకొంటే పొట్టగడవని చేపవాడి బ్రతుకు కత్తిమీద సాముగాక మరేమిటి? పాతాళలోకం లాంటి భూగర్భంలో, కదలడానికి మెదలడానికి అవకాశం లేని చీకటిగొందుల్లో పారచేతబట్టి పనిచేసేవాడి బ్రతుకు మృత్యుకోరలకు సానపెట్టటం గాక మరేమౌతుంది? నిర్మాణంలో వున్న అయిదంతస్థుల మేడపైకి కర్రనిచ్చెన ద్వారా యిటుకరాళ్ళు మోసుకెళ్తున్న ఆడమనిషి సురక్షితంగా క్రిందికి దిగిరాగలదని ఎవరు చెప్పగలరు? చెంబును పెకిలీయడానికి పదిగజాల లోతున్న బావిలో మునుగుతున్న గజ ఈతగాడు మళ్ళీ సజీవముగా పైకి తేలగలడన్న పూచీ యేముంది?

'తీసుకో, తీసుకో' అని కుర్రవాణ్ణి వూరించి, వాడు దగ్గరికి వచ్చే లోపుగానే మనం దాచిపెట్టుకునే తినుబండంలా అంతలో మృత్యువుచేత చిక్కి చిక్కరించబోయి, యింతలో దూరంగావెళ్లి చిక్కరించడమేనా మానవజీవితం?

ఆలోచనకంతరాయంగా లౌడ్ స్పీకరులో వ్యాఖ్యాత కంఠం గంభీరంగా వినిపించింది. "మృగరాజుకూ మానవుడికీ దోస్తీ! మేకతో బెబ్బులి సావాసం! మీకు గగుర్పాటు గలిగించే సన్నివేశం! అదిగో, అతడే మృగరాజు! ఇదిగో, ఇతడే ఆ మృగరాజును సాధువుగా తీర్చిదిద్దిన సాహసికుడు. చూడండి. చూచి ఆనందించండి..."

పిటపాలుగా వున్న రాతి బండపైన ఓ గండశిల దొర్లుతున్నట్టుగా సింహం దిక్కులు మారుమ్రోగేటట్లు గర్జించింది. ఆ గర్జన తాకిడికి తల్లి ఒడిలో నిద్రపోతున్న పసిపాప ఉలికిపడి లేచి కెవ్వున ఏడవడం వినిపించింది. పరాధీన స్థితిలో వున్నప్పటికీ రాజఠీవికి వెలితి రాని గాంభీర్యంతో, వేసిన ప్రతి అడుగులోనూ దర్పం ద్యోతకమౌతుండగా, చూసిన ప్రతి చూపులోనూ ఔద్ధత్యం తొణికిసలాడుతుండగా ఆ సింహం కొసేపు వేదికపైన తచ్చాడి అంతటితో తన పని తీరిపోయినట్లు, బోను లోపలికి వెళ్లిపోయింది.

ఆ తరువాత లోకంలోని దుష్టశక్తు లన్నింటికీ ప్రతిబింబము లాంటి మువ్వన్నె మెకం, మూర్తీభవించిన తామసగుణంలా ఒకవైపు నుంచీ వేదికపైన ప్రవేశించింది. మరోకవైపునుంచి మేకపిల్ల ఒకటి నిర్భీతిగా పులిని సమీపించింది.

ఊపిరి బిగబట్టుకున్న ప్రేక్షకులు మెడలు పైకెత్తి ఆ విచిత్ర దృశ్యాన్ని చూడసాగారు.

నేలపైన కూర్చుని తోకాడిస్తూ పులి ఆవులిస్తున్నట్టుగా నోరు తెరిచింది.

ఆ తెరిచిన నోటిలో మేకపిల్ల తన తలను మెడదాకా దూర్చింది.

దవడల్ని ఒక అరంగుళం మేరకు కుంచిస్తే చాలు—పులి కోరలకు వెచ్చటి మేక నెత్తురుతో అభిషేకం జరుగుతుంది.

కానీ—పులి అలాటిపని చేయలేదు.

"తరిబీదు సంగతి అలావుండనీ నాగులూ! పులీ, మేకా అంత అన్యోన్యంగా వుండడం ఆశ్చర్యకరం" అన్నాను.

నాగులు మౌనంగా ఆ దృశ్యం కేసి చూస్తున్నాడు.

నే నంతటితో నయినా వూరుకోవలసింది!

"ఇంతకంటే లోకంలో విచిత్రమేముంది నాగులూ! అయినా ఆ మేకపిల పులిని అంత గాఢంగా ఎలా నమ్మగలిగిం దబ్బా!" అంటూ ఆశ్చర్యం ప్రకటించాను.

"ఎలాగయినా అవి జంతువులు గదండీ!" అన్నాడు నాగులు.

'ఏమిటీ, ఏమిటీ?' అనబోయి, మునిపంటితో పెదవి కొరుక్కుని అంతటితో నోరు మూసుకున్నాను. ఆ క్షణాన నాముఖాన ఎలాటి మార్పు సంభవించిందో చెప్పలేను. బహుశా, కొరడా పెట్టి చెంపమీద వాత తీసినట్టు, అది పాలిపోయి వుంటుంది!

ప్రాచీన హిందూయుగ చరిత్ర

కొన్ని సంస్కరణలు

శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

భారతీయ సంప్రదాయాలను, ఆధారాలను గ్రహించి వివరించే భారతదేశ చరిత్ర నేటివరకూ రాకపోవటం శోచనీయము. పాశ్చాత్యులు ఎన్నో వ్రాశారు. వారిచ్చిన మన దేశచరిత్రను మన ఐతిహాసికులు చాలావరకు అనుకరించినారు. ఈ మాతృకలలో అంతర్లీనమై, సుప్తంగా ఉన్న భావాలను వీరు గ్రహించినట్లు లేదు. తమ క్రైస్తవమత సంప్రదాయాలను విస్మరించని ఈ పాశ్చాత్యులు చాలా కాలంవరకు ప్రపంచము క్రీ. పూ. 4004 లో జన్మించినదని భావించటంతో ప్రతి దేశచరిత్రను ఈ తేదీ తర్వాతనుంచే ప్రారంభించారు. గ్రీకు, లాటిన్, రష్యన్ భాషలతో అతి సన్నిహిత సంబంధము సంస్కృతానికి ఉన్నదని అంగీకరించవలసి వచ్చిన తర్వాత వైదిక వాఙ్మయానికి గ్రీక్ వాఙ్మయానికి ఎక్కువ కాల వ్యవధి లేదని చెప్పదలచి, వైదిక వాఙ్మయాన్ని క్రీ. పూ. 1200 నాటికి దించినారు. ఇండో యూరోపియన్ భాషా కుటుంబమునకు చెందిన ఆర్యులందరు ఒకానొకప్పుడు ఒకే ఒక చోట నివసించినారని, అక్కడనుంచి వివిధ మార్గాలద్వారా ఆయా దేశాలకు వలస పోయినారని వీరు భావించినారు. ఇది పాశ్చాత్య చరిత్రకారుల మూలసిద్ధాంతము. పురాణాలు చరిత్రకు ప్రామాణికాలు కావని, బౌద్ధ జైన గ్రంథాలు మాత్రమే సరియైన ఆధార గ్రంథాలని మరొక సిద్ధాంతము. ఇలా ఎన్నో భావాలనుంచుకొని వాటికి అనుగుణంగా భారతదేశ చరిత్రను వ్రాయ మొదలిడితే అది నిష్పాక్షికమైన వాస్తవ చరిత్ర కాజాలదు. ఇలాంటి వ్రాతలను మనవారంగీకరిస్తే, వీరి చరిత్ర లేమాత్రము ప్రామాణికాలు కాగలవు?

2. ఆర్యులు నిజంగా భారతదేశానికి వలస వచ్చినవారా? అనే ప్రశ్నను విచారించకుండా అంగీకరించటానికి వీలు లేదు. మన సంప్రదాయంలోగాని, గ్రంథాలలోగాని ఈ వలస రావటం ప్రస్తావించబడలేదు. పైగా ఇక్కడనుంచి విదేశాలకు వీరు వెళ్ళినట్లు చెప్పటానికి అనేక ఆధారాలున్నవి. మన దేశంనుంచి తూర్పుగా గాని, పశ్చిమంగా గాని పోతున్న కొద్దీ సంస్కృత శబ్దాలకు అపభ్రంశ రూపాలు ఎక్కువగా కన్పించుచున్నవి. ఈ అపభ్రంశాలు పూర్వరూపాలని, సంస్కృత శబ్దాలు వీటి తర్వాత వచ్చినవని ఎవరును చెప్ప సాహసించలేరు గదా! ఆర్య భాషా కుటుంబాలలో ప్రప్రథమంగా సాహిత్యం మనదేశంలో బయలుదేరినది. ఆ తర్వాత పర్షియాలో వచ్చినది. ఇలా పడమరకు పోతున్నకొద్దీ ఆయా భాషలలో సాహిత్యము చాలా అర్వాచీనంగా కన్పిస్తున్నది. ఎక్కడో దూరానికి వలసవచ్చినవారు సాహిత్యం లేక దీపిన కొన్ని శతాబ్దాలదాకా ఆ కుటుంబంలోని ఇతరులు ఎందుకు ఊరుకొన్నారో చెప్పవలసిన బాధ్యత ప్రవాస వాదుల మీద వున్నది. పాత రాతియుగంనాటినుంచి అవిచ్ఛిన్నంగా భారతదేశంలో కన్పించే ఆచార వ్యవహారాలుకూడా భారతదేశమే ఆర్యుల జన్మభూమి అని చెప్పతున్నది. ఈ సిద్ధాంతమును అంగీకరిస్తే నేడు మనం చదువుకునే భారతదేశ చరిత్రను పూర్తిగా మార్చి వ్రాయవలసి ఉంటుంది.

ఏయే శతాబ్దాలలో ఆర్యులే యే దిశలకు వెళ్ళినది తెలిసికొనటానికి ఆయా ప్రదేశాలలోని నాగరికతలను, ఆచారాలను పరిశీలించాలి. ఏ కారణాలవలన భారతదేశాన్ని వదలిపోవలసి వచ్చినది, స్వదేశంలోని ఏ నదీ పురాది నామములను వెంటతీసుకొని పోయినది విచారించాలి. అప్పుడు భారతదేశ చరిత్ర ప్రారంభము అతి ప్రాచీన కాలానికి పోవటమేగాక, ఈ దేశము ఏయే దేశాలతో సంబంధాలు పెట్టుకొన్నారోగూడ తేలగలదు. ప్రాచీన హిందూయుగ చరిత్ర కిది ప్రథమఘట్టము.

3. వైదిక వాఙ్మయముకాలము నిర్ణయించుట కష్టము. కాని కలియుగము క్రీ. పూ. 3102 నుంచి ఆరంభమైనదనటానికి మనకు చాలా ఆధారాలున్నవి. ఇంతకు ముప్పది ఐదేండ్ల పూర్వం మహాభారతయుద్ధము జరిగినదని సంప్రదాయము, ఈ యుద్ధం అసలు జరుగనేలేదనే మహావిద్వాంసులున్నారు. వీరికన్నా తెలివైనవారు క్రీ. పూ. 1151 లో ఈ యుద్ధము జరిగినదన్నారు. ఊహాలపై దేశచరిత్రను నిర్మించదలచుకుంటే ఇలాగే ఉంటుంది. సంప్రదాయ వాక్యాలను, గ్రంథాలను త్రోసిపేసి అవి అసత్యములనటానికి మనకు హక్కు ఏమైన కలదా?

మహాభారత యుద్ధానంతరము పాలించిన రాజవంశాల జాబితాలు మన పురాణాలలో స్పష్టముగా చెప్పబడినవి. వీటిని జాగ్రత్తగా పరిశీలించినచో భారతయుద్ధము క్రీ. పూ. 3137 లో జరిగిందని తేల్చవచ్చును. కాని కల్హణుని

'శతేషు షట్సు సార్ధేషు త్ర్యధికేషు చ భూతలే
కలేర్గతేషు వర్షాణా మభూవన్ కురు పాండవాః'

అనే శ్లోకాన్ని పట్టుకొని క్రీ. పూ 2448 లో మహాభారత కథ ప్రారంభమైనదని ప్రాచీనులే అన్నారనే వారున్నారు. కల్హణుడు

కల్యాదిలోని 658 సంవత్సరాల చరిత్రను చెప్పటకు నిరాధారుడై ఆ తర్వాతనుంచి రాజవంశాలను పేర్కొన్నాడు.

'శేకస్‌నుంచి అలెగ్జాండరు వరకున్న కాలంలో 154 భారతీయ రాజులు 6451 సంవత్సరాలు పాలించారు' అని 'మెగస్తనీస్' అన్నాడు. 'డయోనీసియస్‌నుంచి సంద్రకొత్తోస్ వరకు 153 భారతీయ రాజులు 6042 ఏండ్లు పాలించిరి; ఈ సమయంలో మూడు గణతంత్ర రాజ్యములున్నవి, రెండవది మూడువందల ఏండ్లవరకు మూడవది నూట ఇరవై ఏండ్లవరకు ఉన్నది' అని 'అరియన్'లో కలదు. కల్హణునికి లభించని 658 ఏండ్ల చరిత్రలో ఇక్కడ 420 సంవత్సరాలున్నవి. మిగిలిన 238 ఏండ్లకాలము మొదటి గణతంత్ర రాజ్యకాలమై ఉండాలి. అరియన్‌లో ఈ కాలం చెప్పిన భాగము త్రుటితమైపోయినది. గణతంత్ర రాజ్యమంటే వీని ప్రకారము భారతీయ రాజులు పాలించని కాలమని అర్థము.

పౌరాణిక రాజవంశాలు మగధను ప్రాతవారిచే సరిగా లెక్కించినవి. ఇచట కలియుగంలో 22 బార్హద్రథులు, పది శైశునాగులు, నవనందులు, ద్వాదశమౌర్యులు, దశశుంగులు, నలుగురు కణ్వులు, 32 ఆంధ్రులు వస్తారు. వీరు 99 మంది రాజులు. మనువు దగ్గరనుంచి లెక్కిస్తే మహాభారతకాలంలో మరణించిన జరాసంధ పుత్రుడు సహదేవుడు 117 వ వాడు. చివరి ఆంధ్రరాజు 216 వ వాడు కాగలడు. వీరు పాలించినకాలము కలియుగములో 2669 సంవత్సరాలు.

అవంతిని పాలించిన ప్రద్యోతుల 138 సంవత్సరాలు వీరిలో కలపటం ప్రామాదికము. కాని పురాణాలలో గణతంత్ర రాజ్యకాలం సూచింపబడలేదు. అందుచేత ఈ 138 ఏండ్లు ఒక గణతంత్ర రాజ్యం ఉండి తీరాలనవచ్చును. మౌర్యులు 137 ఏండ్లు పాలించినారు. కొన్ని ప్రతులలో వీరికి 316 ఏండ్లు ఇవ్వటంచేత వీరిదగ్గరలో 179 సంవత్సరాలుగా ఒక గణతంత్రరాజ్యముండాలి. ఇలాగే శుంగులు, కణ్వులు 157 ఏండ్లు పాలించినా కొన్ని ప్రతులు వీరికి 385 ఏండ్లు చెప్పటంచేత ఇచ్చటకూడా 228 సంవత్సరాల గణతంత్ర రాజ్యస్థితి ఉండాలి. ఇలా వ్యాఖ్య చేయటానికి ఉపపత్తులు చాలా ఉన్నవి. ఈ ఉపపత్తులను గ్రహించక పురాణాలలో తప్పుడు లెక్కలున్నవనటం చాలా సాహసము.

పురాణాలలో ప్రధానమైన రాజులపేర్లు మాత్రమున్నవి. చివరకు ప్రతివంశంలోను గల మొత్తం రాజులసంఖ్య, వారు పాలించినకాలము చెప్పబడినవి. వీటిలో ఒక్కొక్క పేరు నలభై సంవత్సరాలను సూచించేది అని డి. ఆర్. మన్కాడ్ సోపపత్తికంగా నిశ్చయించినాడు. గ్రీకు చరిత్రకారులు 154 రాజులకు 6451 సంవత్సరాల మూడు మాసాలిచ్చినప్పుడు ఒక్కొక్క రాజుకు దాదాపు 42 సంవత్సరాలు రాగలవు. 153 రాజులు 6042 ఏండ్లు పాలించితే సగటున 39 సంవత్సరాల ఆరుమాసాలు వస్తున్నవి.

ఈ లెక్కను అనుసరించి మనువు తర్వాత చెప్పబడిన పేర్లను గమనిస్తే 120 వ వాడు పరీక్షిత్తు కాగలడు. భారతయుద్ధంలో జన్మించిన పరీక్షిత్తు క్రీ. పూ. 3101 లో రాజ్యానికి వచ్చినాడు. ఒక్కొక్క రాజుకు సగటున 40 సంవత్సరాలు చెప్పితే ఇతనికన్న 4800 ఏండ్లకు పూర్వము, అనగా క్రీ. పూ. 7900 లో మనువు కాలమని నిశ్చయింపవలెను. గ్రీకులు చెప్పిన శేకస్, డియోనీసియసులనుంచి సంద్రకొత్తోస్ వరకు గల రాజులు 153 ఉండాలి.

4. సంద్రకొత్తోస్ అనగా చంద్రగుప్త మౌర్యుడని పాశ్చాత్య చరిత్రకారులన్నారు. దీనికి పల్లవి, అనుపల్లవి పాడినవారు మన పండితాగ్రేసరులు. సంద్రకొత్తోస్ శబ్దంలోనుంచి మౌర్యుడనే నామం కూడా వీరికెలా లభించిందో! అది రహస్యము. స్వతంత్ర భారతావనిలో మనమీ ప్రశ్నను ఇప్పుడైనా వేయకతప్పదు.

ఒక కొండపైన హోమంచేసి, తర్వాత అక్కడ కోటనుకట్టి, దానిలోని సేనకు శశికొత్తోస్‌ను అధిపతిగా అలెగ్జాండరు చేసెనని అరియన్ వ్రాసినాడు. ఇతడు శశిగుప్తుడు కావలెను. నందులలో గాని, మౌర్యులలో గాని ఈ పేరు కన్పించదు. క్రీ. శ. 40 నాటి వాడగు రుఫస్ కొన్ని విశేషాలిచ్చినాడు. 'ప్రాశీ, గంగరిడేల రాజగు అగ్రమెస్ అలెగ్జాండరు సమకాలికుడని, ఇతని తండ్రి మంగలివాడని, రాణి ఇతనిని ప్రేమించుటచేత ఇతడు క్రమముగా అధికారంలోకివచ్చి రాజును, రాజకుమారులను చంపి, ఈ రాజును కనెనని, అందుచేత ఈ రాజుపై ప్రజలకు భక్తి, శ్రద్ధలు లేవని పోరస్ అలెగ్జాండరుకు చెప్పెనని రుఫస్ వ్రాసినాడు. క్రీ. పూ. మొదటి శతాబ్దమువాడైన డియొడోరోస్ కూడా ఈ విషయాలనే చెప్పుతూ, 'ప్రాశీ, గంగరిడేల రాజగు క్సండ్రమెస్ తుచ్ఛుడు, దుష్ప్రవర్తన కలవాడు; ఇతని తండ్రి అందగాడు కావటంచేత ఆనాటి రాణి అతనిని మోహించి, అతని సహాయంతో భర్తనుచంపి, అతనిని రాజుచేసినది' అని వ్రాసినాడు.

"అలెగ్జాండరును చూచిన అంద్రొకొత్తోస్ తర్వాత రోజులలో ఇలా అనేవాడు—'దుష్టుడు, నీచుడు అయిన రాజును ప్రజలందరు ద్వేషించటంచేత, తలచుకొంటే అలెగ్జాండరు దేశాన్ని అంతా తేలికగా జయించి ఉండేవాడు'" అని క్రీ. శ. 50 నాటివాడగు ప్లుటార్క్ అన్నాడు. "స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించి పెట్టిన సంద్రొకొత్తోస్ తర్వాత రోజులలో నిరంకుశపాలన మొదలు పెట్టుటచేత ప్రజ లతనిని ద్వేషించేవారు. ఇతడు అధమ వర్గాలలో జన్మించినవాడు." కాని ఒక శకునం కన్పించగానే రాజ్యపదవిని ఆశించి సాధించినాడు. తన వదవడితో నంద్రుస్‌ను ధిక్కరించగానే, అతనికి మరణశిక్ష విధింపబడినది. అప్పుడే శకునము కన్పడ్డది" అని జస్టిన్ వ్రాసినాడు. దీని ఫలితంగా దొంగల ముఠాను పోగుచేసి, తిరుగుబాటు చేసినాడట. దొంగలముఠా అంటే రాజులేని రాజ్యంలో ఉన్నవారని మెక్‌క్రిండిల్ వివరించినాడు. వీరు గణతంత్ర రాజ్యంలోనివాళ్ళని స్పష్టము.

ఈ వాక్యాలద్వారా ఒక రాజవంశంలో చివరరాజుకు ఇద్దరు పుత్రులున్నారని, ఆయనభార్య దుష్ప్రవర్తన గలది యని, ఆమె మంగలిని ప్రేమించినదని, తర్వాత భర్తను, పిల్లలను చంపించినదని స్పష్టము కాగలదు. ఇతని కుమారుడగు అగ్రమెస్ లేక క్సండ్రమెస్ అను వాతడు అలెగ్జాండరు నాటికి మగధనుపాలించిన రాజు. ఈ అలెగ్జాండరు వెళ్ళిపోయినతర్వాత అంద్రొకొత్తోస్ లేక సంద్రొ

కొత్తొస్ అనేరాజు దేశాన్ని పాలించినాడు. ఇతడు సంద్రమస్ ను ధిక్కరించినవాడు. ఈ కథలో చాణక్యుని ప్రస్తావన లేనేలేదు.

పూర్వపురాజు మరణించకముందే క్సాండ్రమెస్ జన్మించెనని డియోడొరొస్ అన్నాడు. మరణానంతరము ఇతడు పుట్టినాడని కోర్టియస్ వ్రాసినాడు. ఆ రాణికి, మంగలికి కలిగిన కుమారు డితడని స్పష్టము. సంద్రొకొత్తొస్ ఇతనితోను, సంద్రమస్ తోను యుద్ధము చేయవలసి వచ్చింది. క్సాండ్రమెస్ అనువాడే సంద్రొస్ కూడా కావచ్చును.

ఈ పేర్లను, ఈ కథను సరిపోయే వృత్తాంతమును పరిశీలించ టానికి కలియుగ రాజవృత్తాంతమనే గ్రంథ మొకటిఉన్నది. క్రీస్తుశకా రంభంలో గ్రీకులు చెప్పిన కథకు సరిపోయే వృత్తాంతమున్న ఈ గ్రంథాన్ని అప్రామాణికమని త్రోసివేయటం మన చరిత్రకారులకు పరిపాటి ఐనది.

“ఆంధ్రరాజుల అనంతరము శ్రీ పర్వతీయులగు ఆంధ్ర భృత్యులని పిలువబడే గుప్తవంశీయులు రాజులు కాగలరు. శ్రీ పర్వతేంద్రాధిపతియగు శ్రీ గుప్తుని మనుమడు, శ్రీ పార్వతీయ కులోద్భవుడగు ఘటోత్కచ గుప్తుని తనయుడు, అమిత విక్రముడు నైన శ్రీ చంద్రగుప్తుడు నేపాలరాజ పుత్రికయైన కుమారదేవిని పెండ్లి ఆడినాడు. దీనితో రాజ్య కార్యనిర్వహణ లోనికి ప్రవేశించి లిచ్ఛవుల సహాయంతో సేనాధిపతి ఐనాడు. రాజగు చంద్రశ్రీ యొక్క భార్యకు చెల్లెలైన లిచ్ఛవి రాకుమార్తెను పెండ్లిచేసి కొన్నాడు. ఆపైన రాజపత్నిచే ప్రేరేపింపబడి ఏదో ఒక ఉపాయమువన్ని చంద్రశ్రీని చంపి, అతని పిల్లలకు రాణి ఆజ్ఞతో గార్డియన్ గా వ్యవహరించినాడు. ఏడేండ్లు ఇలాఉండి ఆ పిల్లలను పులోములను చంపి, ఆంధ్రులనుంచి రాజ్యము అపహరించి, మగధ నేలినాడు” అని కలియుగ రాజవృత్తాంతములో ఉన్నది. చంద్రశ్రీ పుత్రుడగు పులోమ, అతని తమ్ముడు ఏడేళ్లు పాలించినట్లు వాయు, మత్స్యాది పురాణాలుకూడా చెప్పినవి.

ఈ విషయాలు గ్రీకు చరిత్రకారులు వ్రాసినవాటికి సరిపోవు చున్నవి. ఘటోత్కచగుప్తుని పుత్రుడైన చంద్రగుప్తుడే వారి వ్రాతలలో కనిపించే అగ్రమ్మెస్ అని, క్సాండ్రమెస్ అనికూడ పిలువబడిన మంగలి.

ఈ చంద్రగుప్తునకు లిచ్ఛవీ భార్యవలన జన్మించిన కచుడు తనతండ్రితో కలసి ఏడేండ్లు పాలించెనని కలియుగరాజవృత్తాంతము. చంద్రగుప్తుని నాణెములలో కనిపించే విచిత్రనాణెముల కిచ్చట సమాధానమున్నది. ఈ కచునితో కలసి పాలించటంవలన నేపాల రాజకుమార్తెకు జన్మించిన పుత్రునితో వైర మితనికి సంప్రాప్త మైనది. అప్పుడు “ఆ నేపాలాధీశుని దౌహిత్రుడు మ్లేచ్ఛసైన్యాలను సేకరించి, వంచకుడైన తనతండ్రిని బంధుపుత్రసమేతంగా వధించిన అశోకాదిత్యుడు. ఇతడే సముద్రగుప్తుడు” అని కలియుగ రాజవృత్తాంతము. గ్రీకులు చెప్పిన దొంగ ముఠాను ఇక్కడ మ్లేచ్ఛులున్నారు. దీనినిబట్టి అలెగ్జాండరు కాలమునాటి సంద్రొకొత్తస్ అను వాతడు సముద్రగుప్తుడని స్పష్టము. ఇతడోడించిన క్సాండ్రమెస్ చంద్రగుప్తుడు కాకతప్పదు. సంద్రమస్ అను పేరు కచుని నామాంతరము కావచ్చును. చంద్రశబ్దము గ్రీకులో క్సాండ్ర ఐనది; సముద్రశబ్దము సంద్ర ఐనది. చంద్రగుప్తుడు విజయాదిత్య బిరుదును, సముద్రగుప్తుడు అశోకాదిత్య నామమును, రెండవ చంద్ర గుప్తుడు విక్రమాదిత్య బిరుదును ధరించినారు. ఈ రెండవ చంద్ర గుప్తునకే అమిత్రఘాతియనే బిరుదుకూడా ఉండవచ్చును. అలహాబాదు స్తంభముపైగల శాసనంలో సముద్రగుప్తుడు కోటవంశీయుడని, అతడు పాటలీపుత్రమును జయించవలసి వచ్చినదని తెలుస్తున్నది. ఈ సిద్ధాంతమును అంగీకరిస్తే క్రీ. పూ. 326 నాటికే సముద్రగుప్తుని పాలన ఉన్నదనాలి. అప్పుడు ప్రాచీన హిందూ యుగచరిత్ర ఎంత మారుతుందో వేరే చెప్పవలెనా?

క్రీ. శ. 671 లో వ్రాసిన ఇట్సింగ్ తన కాలానికి ఐదు వందల ఏళ్లకు పూర్వమే శ్రీగుప్తుడున్నాడనే సంప్రదాయ మున్నదని చెప్పినాడు. రెండవ చంద్రగుప్తవిక్రమాదిత్యుని కూతురు వాకటక రాజపత్ని ఐన ప్రభావతి ఒక శాసనంలో ఘటోత్కచుడు మొదటి గుప్తరాజని పేర్కొన్నది.

ఐ. నేటి చరిత్రకారులు సముద్రగుప్తుడు క్రీ. శ. 320 ప్రాంతంలో రాజ్యానికి వచ్చినాడని అంటారు. అసలు విచారింప దగినది విషయము. క్రీ. శ. నాల్గవ శతాబ్దంలో ఉత్తర భారత దేశపరిస్థితిని గూర్చి అనేక ప్రాచీన గ్రీకు, రోమక చరిత్రకారులు చాలా విషయాలను వ్రాసినారు. మన ఐతిహాసికాగ్రేసరులీ గ్రంథాలను ఎందుకు వదలినారో తెలియదు. వారి సిద్ధాంతాలతో తులతూగని పురాణాలనే కాక, ఇతర ప్రాచీన ఐరోపీయ గ్రంథాలను కూడా త్రోసివేయటం పాశ్చాత్యసేవకులమని పిలిపించు కొనే వీరికి తగదని మనవి చేసికొనాలి మనమంతా.

సింధు, కనోజమొదలగు ప్రదేశాలను పాలించే ఏకుగురు రాజులు క్రీ. శ. 420 నుంచి 440 దాకా పాలించ పర్షియా రాజగు బ్రహాంగూర్ నకు సామంతులని ఫిరదౌసి వ్రాసినాడు. నేటి భారతదేశ చరిత్రకారుల ప్రకారం ఈ కాలానికి గుప్తరాజు లుండాలి. వీరు పర్షియాకు సామంతులా?

క్రీ. శ. 264 నుంచి 340 వరకు ఉన్న యూసోబియస్ పంఫిలి “కాన్స్టాన్ రాజా తనకు సార్వభౌముడని వచ్చి చెప్పటానికి అనేక కాలములో భారతదేశమునుంచి రాయబారులు వచ్చి తమ దేశంలో ఆయన చిత్రాలను, శిలావిగ్రహాలను నెలకొల్పినామని చెప్పినారు” అని వ్రాసినాడు. ఈ కాన్‌స్టాంటైన్ క్రీ. శ. 337 లో మరణించినాడు. మన చరిత్రకారులుచెప్పే సముద్రగుప్తుడిలాంటి పనిచేసినాడా?

“ఇతరదేశాలవారితో పోటీచేస్తూ భారతదేశపు రాజులు తమ నాయకులను, బహూకరణములను క్రీ. శ. 361 లో జూలియన్ చక్రవర్తికి పంపినారు” అని క్రీ. శ. 390 నాటివాడైన మార్సెల్లినస్ వ్రాసినాడు. చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడీ పనిచేసినాడా? నాల్గవశతాబ్దంలో ఉత్తర భారతదేశం స్వతంత్ర దేశం కాదని స్పష్ట మౌతున్నది. జూలియన్ యొక్క న్యాయదక్షత, పరిపాలనను కొనియాడుతూ భారతదేశపు రాయబారులు వచ్చినారని సెక్స్టస్ విక్టర్ (క్రీ. శ. 352-380) వ్రాసినాడు. ఇదే

భారతదేశంలో ఆరవ శతాబ్దంలో కూడా ఉన్నదని జాతన్నిన్ మలద క్రీ. శ. 580 లో పల్కినాడు.

వీటినిబట్టి గుప్తరాజులను క్రీ. శ. 320—540 ల మధ్య కాలంలో చూపటానికి వీలుపడదు. వీరు క్రీ. పూ. 326 ప్రాంతము వారు. ఈ గుప్తరాజుల కాలంలో మెగస్తనీస్ ఉన్నాడు. అందువలననే మూర్ఖుల వాటి చాణక్యుని గ్రంథానికి, మెగస్తనీస్ గ్రంథానికి చాలా విభేదాలు కన్పిస్తున్నవి.

ఈ విషయాలను శ్రద్ధగా పరిశీలించితే ప్రాచీన హిందూ యొక్క చరిత్రను పూర్తిగా తిరగ వ్రాయవలెనని స్పష్టమౌతుంది. తేదీల నిర్ణయంలోనే చాలా తప్పటడుగులు వేసినారు. ఉదాహరణకు బుద్ధుని జన్మకాలం గమనించుదాము. పై లెక్కనుబట్టి మౌర్యులు కనీసం క్రీ. పూ. పదకొండవ శతాబము వారౌతారు. అంతకుముందే బుద్ధుడుండాలి. మనకుడిచ్చిన లెక్కనుబట్టి బుద్ధ నిర్వాణము క్రీ. పూ. 2066 లో జరిగిందని తెలుస్తుంది. వీటిని అన్నింటిని చక్కగా పరిశోధించి భారతదేశ చరిత్రను వ్రాస్తే క్రీ. పూ. 26 వ మనదేశంనుంచి రోమక చక్రవర్తికి పంపిన రాయబారవర్గ మే మహాచక్రవర్తి పంపింది తేలగలదు. అశోకుని శిలాస్తంభాలని చెప్పబడే వాటిలో అశోకుని వెన్ని, సముద్రగుప్తుని వెన్ని! అనే ప్రశ్నకూడా సమాధానాన్ని కోరుతుంది. పదునాలుగు ప్రధాన రాతిశాసనాలు, రెండు కళింగశాసనాలు, ఏడు స్తంభాలపైని శాసనాలు, రాణిగారి శాసనము సముద్రగుప్తుని వనటానికి ఆధారమున్నది. వీటికి బౌద్ధమతంతో సంబంధములేదు. మిగిలినవి అశోకునివి, సముద్రగుప్తుడు అజాద్దుడని మంజుశ్రీ మూలకల్పము, అధైదికుడని పురాణాలు పల్కినవి. అనేక రాజసమూహాలతో కళింగ దేశమున సముద్రగుప్తుడు యుద్ధము చేయవలసి వచ్చినదని, అచట లక్షమంది మరణించినారని జయస్వాల్ నిర్ధారణ చేసినాడు.

ఇకనైనా మన చరిత్రకారులు పాశ్చాత్యు లిచ్చిన భారతదేశ చరిత్రను పరిత్యజించి, సరియైన దేశచరిత్రనిస్తే చాలా బాగుంటుంది. విద్యాభవనంవారి చరిత్ర సంపుటాలుకూడా తప్పుడు మార్గాన్నే అవలంబించటం శోచనీయము.

భర్తృక

శ్రీ ఇనుకపల్లి దక్షిణామూర్తి

ఒక పసికందు పెరిగి పెద్దదై "నాన్నా" అని తనను పిలిస్తే 'ఏం సమాధానం చెప్పాలి' అని ప్రశ్నించుకున్నాడు గోపాలం. అతనికి సమాధానాలు అనేకం. అవన్నీ చెప్పి పాపమనస్సు పాడు చెయ్యలేడు తను. అసలవన్నీ సమాధానాలుకూడా కావు. తన మనసులో మంటల్లా చెలరేగుతున్న అనేకమైన భావాల రూపాలు అవి. అవి నిజమూ కావు. అబద్ధమూ కావు, మళ్లీ పాపకళ్లల్లోకి చూస్తాడు. పార్వతి కనిపిస్తుంది. 'నాకు తీరని అన్యాయం చేశావు నువ్వు' అని చెబుదామనుకుంటాడు. పాప నవ్వుతుంది. పసిడిబుగ్గల్లో వెన్నెల కాస్తుంది. ఆ కళ్లల్లో అనంతమైన ఆకాశం, అవధుల్లేని సముద్రాలు కలిసిపోయినట్లుంటుంది. అందులో ప్రకృతి ఉదయిస్తుంది. క్షీరసాగరమథనంలో హాలాహలం కదిలినట్లు ఏదో భయం... ఏదో చాయ తనను భయపెట్టబోతుంది. గోపాలం పాపను దగ్గరగా తీసుకుని 'నీకు అన్యాయం చేస్తాననుకున్నావా...భగవంతుడు ఇంకా బ్రతికే వున్నాడు... నీకేం భయం లేదమ్మా...' అంటూ గొణుక్కుంటాడు. పాప మళ్లీ నవ్వుతుంది.

పార్వతి తనకు అన్యాయం చేసిందేమో అనుకుంటాడు గోపాలం. అన్యాయం చెయ్యలేకనే వెళ్లిపోయాననుకుంటుంది పార్వతి. ఎక్కడికి వెళ్లిందో, ఏమో ఎవరితో చెప్పిపోలేదు. ఈ విశాల ప్రపంచంలో ప్రతి జీవితానికి ఏదో వకరకమైన ఆధారం వుండనే వుంటుంది. పార్వతి బ్రతకలేకపోదు. అందుకోసం కాదు గోపాలం విచారం. పార్వతి చచ్చిపోయినా అంతగా దుఃఖించే వాడుగాదేమో! పార్వతి తనకూ ప్రపంచానికీ అన్యాయం చేసిందని గోపాలం బాధ. అంతా కలిసి తనకు అన్యాయం చేశారనుకుని వారందరినీ విడిచి వెళ్లిపోయింది పార్వతి. ఇందులో నిజానిజాలు నిర్ణయించటానికి నిజమంటూ వకవస్తువు ఏముంటుంది గనక. అది వారివారి సంస్కారాన్నిబట్టి ఉంటుంది. ఇంతకీ జరిగిన సంగతిఇది.

గోపాలం, పార్వతి ఎవరు అని అడుగుతారు. ఒక అబ్బాయి. ఒక అమ్మాయి. వాళ్లచరిత్రలు ఏమంత పెద్దవిగావు. సాధారణ కుటుంబాల్లో జన్మించి వక ఇంట్లో ఉంటూవచ్చారు. వకరికొకరు ఎంతకాలంగానో తెలుసు. అదీ వారి పరిచయం. పార్వతికి పెళ్ళయిందని, ఆభర్త కొంతకాలందాకా ఉండేవాడనీ గోపాలానికి తెలుసు. విగత భర్తృక పార్వతి. పార్వతితో మాట్లాడితే సమాధానం చెబుతూంది. ఆమె ఎప్పుడూ నవ్వగాగాని, ఏడ్వగాగాని ఎవ్వరూ చూచి ఎరుగరు. గోపాలం ఎప్పుడన్నా ఆమెకళ్లల్లోకి చూడగలిగితే నవ్వూ, ఏడుపూ కలిసి ఎన్నో భావాలు తనహృదయానికి వచ్చి తాకుతాయి. తాను ఏదో చెబుదామనుకుంటాడు. పార్వతి తనను గురించి ఏమనుకుంటున్నదో తెలియదు. తనభావాల ప్రతిబింబాలు అక్కడకూడా వుంటాయి అనుకుంటాడు అతను.

గోపాలాన్నడిగితే పెళ్లిఅయినవాళ్ళందరికీ పెళ్లికానివాళ్ళందరిమీద వకరకమైన ఈర్ష్య అంటాడు. దానికి కొన్ని కారణాలు గూడా వున్నాయి అతని దగ్గర. అంతా తనను పెళ్ళిచేసుకోమని బలవంతం చేస్తారు. తను సుఖపడుతుంటే చూస్తూ వూరుకోలేకనే గదా అని అతని అభిప్రాయం. పెళ్ళివిషయం వస్తే అతనిలో ఏమేమిటో ఆవేశాలు వస్తాయి. వైవాహికజీవితంలోని సుఖాలను గురించి కాదు. తన ఆశయాలు ఫలించే రోజులు వస్తున్నాయనే గుర్నాటు. భగవంతుడు ప్రసాదించిన ఈజీవితానికి ఏదో ఉపయోగంవుండాలి. తను మరణించేలోగా ఏదన్నా మంచి పని వక్కటన్నా చెయ్యాలి అనుకుంటాడు. "పార్వతిని పెళ్ళిచేసుకుంటాడు తను..." ఆమాట తలచుకున్నప్పుడల్లా ఆవేశం వచ్చి ముఖం కందిపోయేది. తను వక నిర్ణయానికి వస్తాడు. పార్వతి తనకు భార్య అవుతుంది. జీవితానికి ఇంకేం అక్కర్లేదు అనుకుంటాడు.

కాలేజి చదువుకోసం పొరుగూరులో వున్నప్పుడు గోపాలం మనస్సు స్థిమితంగా వుండేదేగాదు. ఎప్పుడూ పార్వతి గురించే ఆలోచన. అప్పటికి వచ్చి ఆరునెలలు దాటుతోంది. పార్వతిని చూడాలన్న కుతూహలం అతన్ని కదల్చివేస్తోంది. ప్రతిసారి ఏవో అడ్డంకులు సెలవుపెట్టి పోవటానికి. ఇక వుండబట్టకపోయాడు. కాలేజికి సెలవుపెట్టి పరుగులెత్తుకుంటూ వచ్చాడు ఇంటికి.

సొంతవూళ్ళో ఎరగని వాళ్ళేలేరు. సామానంతా బండిలో ఎక్కించి బండివాడి పక్కముందుగా కూర్చున్నాడు. బండివాడికి గోపాలాన్ని చూడటంతోటే పార్వతి గుర్తుకు వచ్చింది. అతను పొరుగూరునుంచి వచ్చినాసరే తన బండిమీదనే గోపాలం ఇంటికి తీసుకుపోతాడు. అతనికి వరస అది. ఇంట్లో సంగతులు కొంచెం కొంచెం వసికటతాడు.

'పార్వతమ్మగారు ఆసుపత్రిలో వున్నారు తెలుసా... అండి...' అంటూ ప్రశ్నించాడు బండివాడు. ఆ బండిలోనే పార్వతిని ఆసుపత్రిలో చేర్పించింది. ఆ మాటవింటూనే గోపాలం గుండె చెదిరిపోయింది. కారణాలు అతను చెప్పలేదు. సామాను ఇంటికి తీసుకుపొమ్మని బండివాడికి చెప్పి గోపాలం వురుకులెత్తుకుంటూ ఆసుపత్రికి పోయాడు.

పార్వతిని ఇంట్లో లేకుండా ఆసుపత్రిలో చూడవలసి వస్తుందని గోపాలం అనుకోలేదు. ఆసుపత్రి గదినుంచి నర్సు బయటకు

వస్తూ 'మీరు లోపలకు పోవచ్చు' అని చెప్పి వెళ్ళిపోయినప్పుడు ఒక క్షణం గుండె దడదడలాడింది అతనికి.

ఆమె మంచందగ్గర ఎవ్వరూ లేరు. అతనికి కొంచెం భయం వేసింది. చొరవచేసుకుని మంచందగ్గరకుపోయి నిలబడ్డాడు. పార్వతి అతన్ని చూడటంతోటే అదిరిపడ్డది. ఆమె ముఖంలో నల్లని నీడలు కదులాడినాయి. లేచి కూర్చోవాలని ఆమె ప్రయత్నిస్తున్నట్లు గమనించిన గోపాలం 'వద్దు... అలాగే పడుకో' అని గది నాలుగు మూలలా కలయచూశాడు.

ఆమె నేత్రాలు ఏమేమిటో ప్రశ్నిస్తున్నాయి. చాలా నీరసంగా వుంది. మాట్లాడటానికి ప్రయత్నించి తొట్రుపాటు పడటంతో గోపాలం అందుకుని 'ఇప్పుడేవచ్చాను...రైలుదిగి బండీమీద వస్తుంటే బండీవాడు చెప్పాడు...'అన్నాడు.

'ఏంచెప్పాడు...' అన్నట్టు ఆదుర్దాగా చూసింది పార్వతి.

'ఎలా అయిపోయావు పార్వతీ ... నిన్ను ఇంకోరకంగా వూహించుకుంటూ వచ్చాను...అసలేం జరిగింది...ఏమిటిసుస్తీ...' ఆదుర్దా కనపరిచాడు. పార్వతి ముఖం రెండో పక్కకు తిప్పుకుని వెక్కి వెక్కి ఏడవటం మొదలుపెట్టింది. గోపాలం చూడలేక పోయాడు.

'అధైర్యపడకుపార్వతీ...నేను వచ్చానుగా! అంటూ ఆమె ముఖం స్పృశించబోయాడు. ఆమెలో అంతశక్తి ఎలా వచ్చిందో ఏమో...'నన్ను ముట్టుకోకండి' అంటూ పెద్దపెట్టున అరిచింది. గోపాలం విభ్రాంతపోయాడు. పార్వతి అతనివైపు ముఖం తిప్పనే లేదు. 'ఏమిటి...ఏమిటి...' అంటూ ఆదుర్దాగా ప్రశ్నించాడు.

'నన్నడక్కండి...నన్నడక్కండి...' అంటూ గొణిగింది పార్వతి. గోపాలం బరువుగా లేచి నిలబడి అటూ ఇటూ చూశాడు.. ఏదో భయంకరవాతావరణంగా వున్నట్లు తోచింది.

'మళ్ళీ వస్తాను...' అంటూ విసురుగా బయటపడి ఇంటికి వచ్చేశాడు.

ఇంటికిపోయేటప్పటికి వర్ధనమ్మ వాకిట్లో ఎదురుచూస్తూ నిలబడింది. తను సందుచివర కనబడటంతో మెట్లుదిగి ఎదురువచ్చి 'ఏం బాబూ ఇంతచిక్కిపోయావు' అంటూ కుశలప్రశ్న వేసింది. గోపాలం నవ్వుతూ 'హోటళ్ళలో నీలాగా అన్నం తినిపిస్తారా పిన్నీ...ఆరు నెలలు దాటింది తృప్తిగా అన్నంతిని...అన్నాడు.

'సరే కబుర్లకేంలే ... ముందర కాళ్ళు కడుక్కునిరా ... నీకిష్టం అని పూర్ణబూర్లుకూడా చేశాను...' అంటూ లోపలకు తీసుకుపోయింది వర్ధనమ్మ.

ఇంట్లోకి అడుగు పెడుతుండగా తండ్రి ఎదురుపడి 'పదిహేను రోజుల్లో పరీక్షలుపెట్టుకుని ... ఇప్పుడేం ముంచుకుపోయిందని వచ్చావు" అని అడిగి సమాధానం కోసమయినా ఆగకుండా వీధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు. గోపాలం నవ్వుకుని 'నాన్నకు నామీద కోపం తగ్గలేదల్లేవుందే...' అన్నాడు,

'నయం...మీనాన్న మంచివారు కాబట్టి సరిపోయింది. ఇంకోళ్ళయితే ఏమన్నావుండా...పార్వతి సంగతి తెలుసా ఏమ యిందో' అన్నది.

'నేనే అడుగుదామనుకుంటున్నాను...ఏమయిందేమిటి' అని అడిగాడు ఆదుర్దాపడుతూ. వర్ధనమ్మ పింగాణీపళ్ళెంలో పూర్ణ బూరెలు పెడుతూ 'పెద్దవాళ్ళం చెబితే చాదస్తం అన్నావుగాని.. పార్వతికి సుస్తీమిటో తెలుసా నాయనా...చెడిపోయినవాళ్ళందరికీ వచ్చేదే' అంది మెల్లిగా.

గోపాలానికి ఆమాట పెద్ద అఘాతంలా తగిలింది.

'జరిగిందేమిటో చెప్పకుండా...చెడిపోయింది..చెడిపోయింది అనటం ఎందుకుపిన్నీ' అన్నాడు.

'ఉన్నమాటఅంటే తప్పొచ్చిందేమిటిరా...' అని అడిగింది వర్ధనమ్మ.

'తప్పొప్పులు పట్టటంలేదు...అనవసరంగా నిందించవద్దని అంటున్నాను...నేను పార్వతిని పెళ్ళిచేసుకుంటే...' అంటూ ఇంకేదో చెప్పబోతుండగానే వర్ధనమ్మ ఘబురాలైంది. ముఖం అంతా ఎర్రగా కందిపోయింది.

'అయితే నువ్వు పార్వతిని పెళ్ళిచేసుకుంటావు...మతివుండే మాట్లాడుతున్నావా...' అని అడిగింది వర్ధనమ్మ కుప్పగా కూలి పోతూ.

'అవును...' అంటూ గోపాలం ముందరవున్న పళ్ళెం వదిలేసి దొడ్లో చెయ్యి కడుక్కుని ఇంట్లోకి వచ్చాడు. వర్ధనమ్మ వెనకాల గానే వచ్చింది.

'నే నొక్కమాట అడగనా పిన్నీ....'

'ఏమిటి...?'

'పార్వతికి ఇరవైఏళ్లుగాదూ...ఆమె మిగిలిన జీవితమంతా నిస్సారంగా...నికృష్టంగా గడిచిపోకుండా నేను చేయగలిగితే మంచిదేకాదు పిన్నీ...'

వర్ధనమ్మ నిట్టూర్చింది. ఆమె కళ్లల్లో ఎన్నో దృశ్యాలు మెదిలినాయి. ఆమెకు తన జీవితము గుర్తుకు వచ్చింది. ఆమె కళ్లలో నీళ్లు కదిలినాయి. ఒకక్షణం ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది.

'ఏమో నాయనా...ఈ ఆవేశాలూ...అనర్థాలూ నాకేం తెలియవు...మీ నాన్న ఇంకేదో సంబంధం చూస్తున్నారు...పిల్ల బాగా వుంటుందట...'

'పార్వతిమటుకు బాగాలేదా పిన్నీ...ఆమె జీవితం ఏం కావాలి...అంటే మీరెవరూ మాట్లాడరేం' అంటూ గంయి మన్నాడు. వర్ధనమ్మ సంబాళించుకోలేకపోయింది. ఆమెకు వెంటనే సమాధానం దొరకలేదు. పార్వతి రెండు సంవత్సరాల కాపురం ఆమెకు గుర్తు వచ్చింది. పాతివ్రత్య ధర్మం బ్రద్దలై పోతున్నది. ఆమెకు భయంవేసింది. పార్వతి జీవితం ఏం కావాలి? గోపాలం అడిగిన ప్రశ్న సబబుగా తోచింది. కనకయ్య సంబంధం తీసి కట్టేంగాదు. చిన్ననాటినుంచి ఎరుగున్నవాళ్లు. ఆ అమ్మాయి గోపాలంమీద ఎన్నో ఆశలు పెట్టుకొని జీవిస్తోంది. ఆ అమ్మాయి జీవితం ఏం కావాలి? గోపాలానికి ఆ మాట తట్టుగూడదూ? అను కున్నది. రెండేళ్ళు కాపురంచేసిన పార్వతిని చెడిపోయిందంటే అదిరిపడ్డ గోపాలానికి శీలం అంటే ఏమి తెలుసు? తనెలా చెబు

తుంది! వర్ధనమ్మ మౌనంగా వూరుకుంది. ఆమె దగ్గర సమాధానం లేదు అనుకున్నాడు గోపాలం.

ఆ రోజు సాయంత్రం కనకయ్య కూతురు సంబంధం మాట్లాడి పోవటానికి వచ్చాడు. గోపాలం ఎవరితోటీ మాట్లాడకుండా మౌనంగా వుండిపోయాడు. వర్ధనమ్మ కూడా ఏ విషయం చెప్పలేదు. కనకయ్య చిన్నబుచ్చుకున్నాడు. 'నేను మాట్లాడి ఏ విషయం చెబుతానులే...' అన్నాడు గోపాలం తండ్రి రమణయ్య. కనకయ్య వచ్చినదారినే నిరాశతో వెళ్ళిపోతూ మొట్టమొదటినుంచి అనుకుంటున్న మాట...మన కుటుంబాలు నాలుగు కాలాలపాటు కలిసి వుండేటట్లు చూడటం మన బాధ్యత... అందుకే నాయీ తాపత్రయం...'అని చెప్పేసి ఉత్తరీయం భుజంమీద సర్దుకుని చేతికర్ర ఆడించుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు.

కనకయ్య గడప దాటాడో లేదో రమణయ్య విరుచుకు పడ్డాడు గోపాలంమీద.

'ఎవరిని చేసుకుంటావురా జానకినికాకుండా...ఈ సంబంధం అనుకున్నప్పటినుంచి జానకి దిగులుపడి మంచం ఎక్కింది తెలుసా...మీ పిన్ని అంతా చెప్పిందిలే...నీ పిచ్చి, మైత్రి వ్యవహారాలు సాగవు తెలిసిందా...?' గోపాలం ఏమీ మాట్లాడక పోయేటప్పటికి

'ఏంరా... ఎవరికి చెప్పేది...గోడలకు అనుకున్నావా... మాట్లాడితే ముత్యాలేమన్నా రాలిపోతా యనుకుంటున్నావా...' అంటూ గర్జించాడు రమణయ్య.

గోపాలం గొంతు పెగల్చుకుని 'నన్నేమన్నా మాట్లాడ నిస్తేనా...'అంటూ గొణిగాడు.

'మాట్లాడమనే కదరా చెప్పేది...నీ క్షోభ ఏమిటో చెప్ప రాదూ...' గొంతులో స్వరం ఏమాత్రం తగ్గలేదు.

'నాకీ పెళ్లి ఇష్టంలేదు...'

'అది తెలుస్తూనేవుంది...ఎందుకో అఘోరించరాదూ...'

'నేను పార్వతిని పెళ్లి చేసుకుందామనుకుంటున్నాను...'

రమణయ్యకు వళ్లు మండిపోయింది.

'విధవ ముండను పెళ్ళి చేసుకుంటావుటరా...సిగ్గులేదూ ఆ మాట అనటానికి...థూ' అని తుపుక్కున ఉమ్మేశాడు. 'నాన్నా...'అంటూ గట్టిగా అరిచాడు గోపాలం 'నేను పార్వతిని తప్ప ఎవరినీ పెళ్ళి చేసుకోదలచుకోలేదు...ఆమెను మీ యిష్టం వచ్చినట్లు మాట్లాడకండి...' అన్నాడు.

రమణయ్య నిర్ఘాంతపోయాడు.

'ఏమిటి కూసింది...' అంటూ మీదకు లేచాడు.

'ఏమీ లేదు...లే'

'అదేదో తేలాలి...'

'అంత నిక్కచ్చిగా తేలాలనివుంటే నా మాట పూర్తిగా వినండి...పార్వతికి జరిగిన అన్యాయం చాలు...మీరు నన్నేం చేసినాసరే...పార్వతినే చేసుకుంటాను...ఆ మాట చెప్పిపోదామనే వచ్చాను...'అంటూ ఆవేశపడుతూ చెప్పాడు. రమణయ్య ముఖం కందిపోయింది. గోపాలం ముఖం జేవురించింది.

'పోండి...అంతా గంగలోకి దిగండి...పార్వతిని ఎట్లా చేసుకుంటావో చూస్తానుగా...' గళం అంతా ఎత్తి అరిచాడు రమణయ్య.

'పార్వతినే పెళ్ళిచేసుకుంటావుటరా...' మళ్ళీ నొక్కి అన్నాడు రమణయ్య.

గోపాలం కళ్ళు ఎర్రగా మండిపోతున్నాయి.

'ఆ...ఆమెనే చేసుకుంటాను...'

'ఆమె ఆసుపత్రిలో ఎందుకువుందో తెలుసా...'

'............'

'తెలీదు...నీకు...చెపుతావిను...చెడుగా తిరిగి భయపడి ...మందుపుచ్చుకుని...చావలేక ఆసుపత్రిలో చేరింది...కులట... మహాపతివ్రత అని నాకుచేద్దా మనుకుంటున్నావురా...సిగ్గులేదురా నీకు...' అని చేతిలోవున్న తుండుగుడ్డ దులిపి భుజంమీద వేసుకుని దొడ్లోకి చరచరా పాములాగా బుసలుకొట్టుతూ వెళ్లిపోయాడు. గోపాలం హతాశుడై అలాగే కొయ్యలాగా నిలబడిపోయాడు.

ఆపూట అన్నం హితవుదోచలేదు గోపాలానికి. పార్వతి చెడిపోయిందా? అతని మనసు కలవరంపొందింది. దల్లపోకుండా లేచేటప్పటికి వర్ధనమ్మ చెవిలేగాని తెలియలేదు. అయోమయంగా ఒకక్షణం నిలబడి వెళ్లిపోయాడు. వర్ధనమ్మ వంటపనంతా చేసుకుని గోపాలందగ్గర చేరింది. 'నాన్న మాటలన్నాడని అభిమానం వచ్చిందికదూ' అంది. గోపాలం మాట్లాడలేదు.

అందుకనే కామాలు పార్వతి తనకు ముఖంచూపించలేక పోయింది. తను బయటకు వచ్చేస్తుంటే మాటఅన్నా చెప్పలేదు. తనప్రశ్నను విదిలించి పారేసి విగ్రహంగా అరిచిందెందుకు? తనను మోసంచేసిందా? ఎన్నో వూహించుకున్నాడు. తనుచేయబోయే త్యాగానికి ఇంత విలువకట్టిందా...ఛీ...'అనుకున్నాడు.

మరునాడు ఉదయమే ఆసుపత్రికి పరుగులెత్తుకుంటూ వెళ్లాడు. పార్వతి ఎవరో నర్సుతో కబుర్లుచెబుతోంది. తనురాగానే నర్సు లేచినిలబడి పక్కకు వెళ్లిపోయింది. పార్వతిముఖంలో నవ్వు మాయమయింది. వానమబ్బుల్లాగా విషాదఛాయలు ఆమెముఖం మీదకు పరుగులెత్తుకుంటూ వచ్చినాయి. ఆమె నేత్రాలు అశ్రు పూరితాలయినాయి. తనవంక ఒకక్షణం చూసినదల్లా ముఖంపక్కకు తిప్పుకుని దిండులో తలదూర్చి వెక్కి వెక్కి ఏడవసాగింది.

గోపాలం అలాగే నిలబడి 'అంతా తెలిసింది...' అన్నాడు.

పార్వతి ముఖంతిప్పకుండానే! 'నేనూ అదే కోరుకున్నాను. నా బాగుకోరితే నాతో మాట్లాడకండి...ఆ ఋణం తీరిపోయింది..! అంటూనే వలవలా ఏడవసాగింది. గోపాలం హృదయం కొద్దిగా ద్రవించింది. ఆగ్రహంతో వచ్చిన తనకు ఆమెమాటలు సానుభూతితో వినాలనే ఇచ్ఛకలిగింది.

‘ఇంత అన్యాయం చేస్తాననుకోలేదు......’ అన్నాడు గోపాలం అలాగే నిలబడి.

‘అ...నేను అన్యాయం చేశానా...నేనా...నేను...’ఆమె బిగ్గరగా మాట్లాడసాగింది. గోపాలం నివ్వెరపోయాడు. ఎవరో నర్సువచ్చి ‘ఏమన్నా కావాలా...’ అని అడిగి వెళ్లిపోయింది.

‘నువ్వుకాదూ అన్యాయంచేసింది...అలా అరుస్తావెందుకు ...సంఘాన్నీ, కన్నతండ్రిని ఎదిరించి, నీకోసమని...’ అంటూ ఆవేశపడుతూ ఇంకేదో చెప్పలేక ఆగిపోయాడు.

పార్వతి ఒకక్షణం మెల్లిగా ‘నామాట వింటారా...’ అని అడిగింది.

‘అందుకేగా వచ్చింది...’

పార్వతి పక్కనే టేబులుమీద వున్న గాజుగ్లాసులో పళ్ళరసం తాగుతూ ‘కూర్చోండి...’ అంది. గోపాలం ఇనుప కుర్చీ పీట లాక్కుని కూర్చున్నాడు. పార్వతి గ్లాసు మంచంకింద పెట్టి మెల్లిగా చెప్పటం మొదలు పెట్టింది.

‘నిజంగా నా కిప్పుడే జ్ఞానోదయం అవుతున్నట్లుంది... ఏమిటో అర్థంకాని ఆనందం కలుగుతోంది...అది ఆనందమో విషాదమో తెలియటంలేదు...హాలాహలానికీ, అమృతానికీ తేడా ఏమిటి అనిపిస్తోంది ఇప్పుడు...రెండూ పాలసముద్రంలో నుంచి వచ్చినవే గదూ...ఒకదానికొకటి మారురూపం అనుకుంటాను...’

‘ఆ సొదంతా ఎందుకు...కావాలసింది చెప్పకుండా...’

‘చెపుతాను ... నేను హాలాహలంమింగాను, అమృతం తాగాను...అందుచే మనసులో వున్నది చెప్పగలుగుతున్నాను... మీరు సంఘాన్ని ఎదిరించామన్నారే...తండ్రిని ఎదిరించా మన్నారే...ఎందుకు...మీ పేరుకోసం ... ప్రఖ్యాతులకోసం ... విధవా వివాహం చేసుకుని సంఘాన్ని ఉద్ధరించావని ఊళ్ళో దండలు వేయించుకుందామని గాదూ...’ గోపాలం తెల్లబోయి చూస్తున్నాడు.

‘నన్నట్లాగే అర్థంచేసుకున్నా వన్నమాట’ పళ్లు పటపట లాడించాడు...పార్వతి అతి నిర్లక్ష్యంగా చూసి...‘ఇదివరకు అలా అర్థంచేసుకోలేదు...ఇప్పుడు తెలుసుకోగలిగాను...పళ్లు కొరుకుతా రెందుకు...ఒక్కొక్కళ్ళు ఒక అభిప్రాయాన్ని సృష్టించుకుని దానికి బానిస లవుతారు...కొందరికి డబ్బు...కొందరికి అందం... కొందరికి పేరుకావాలి...వీళ్లలో వున్న ఒక్క బలహీనతను ఆదర్శంగా కూర్చుకుని, రంగులువేసి మాట్లాడుతారు...మీరు మటుకు...పేరుకోసం కాకపోతే...’ పార్వతి గద్గదరై, కన్నీరు కార్చటం మొదలుపెట్టింది. గోపాలనికి భయంవేసింది. ఆశ్చర్యం వేసింది. ఆమె మనసులోకి ఇటువంటి ఆలోచనలు ఎలా చేరాయో అతనికి అంతుపట్టలేదు. వర్ధనమ్మ మనసులో మెదిలింది. కనకయ్య గుర్తుకు వచ్చాడు. తండ్రి గుర్తుకువచ్చాడు. అంతా తన కళ్లముందర నడిచిపోతున్నారు. వాళ్ళొక్కరికీ పార్వతి సంగతి పూర్తిగా తెలియదు. ఆమె ఆసుపత్రిలో చేరటంవరకే తెలుసు. ఈ అవస్థకి మూలం ఎక్కడుందో తనొక్కడికే తెలుసు. పార్వతికి తెలుసు...సంఘం అంటే ఎవరు? తనూ, పార్వతీ కాదు. ఇంకా నాన్న, చిన్ని కనకయ్యలాంటివాళ్ళు అనేకులున్నారు. తప్పుచేసిన వ్యక్తి నిర్భయంగా తప్పు అంగీకరించి క్షమాపణ కోరుకోగల మానసిక స్థైర్యం ఆ వ్యక్తికి కలగనీయరు. ఆ తప్పుకో దారిచెప్పి తెలియక తన్నుకులాడిపోతూ నికృష్టమైన జీవితం గడుపుతుంటే ‘ఛీ’ అని ఉమ్మేసే వాళ్లూ, ‘పాపం’ అని జాలిపడేవాళ్ళు. తనొక్కడూ ఏం చెయ్యగలడు? ఏమీ చెయ్యలేడా?

తనే చెయ్యలేకపోతే ఒక్క వ్యక్తిగా సంఘంలోని ఇతరులు మటుకు ఏం చేయగలుగుతారు...’ ‘నేనేం చెయ్యాలి...’ అంటూ గోపాలం తలపట్టుకున్నాడు. అతని శిరస్సు వేడెక్కిపోయింది.

‘నీ కన్యాయం చెయ్యను...నీ కన్యాయం చెయ్యలేను...’ అంటూ గొణిగాడు. ‘నిన్ను ప్రేమించాను...నన్ను నమ్ము...’ అంటూ ప్రాధేయపడుతూ అడిగాడు.

‘మిమ్మల్ని మళ్ళా నమ్మనా...చేసిన తప్పునే మళ్ళా చెయ్యమంటున్నారా...’ పార్వతి మాటలు ములుకుల్లాగా వచ్చినాయి.

గోపాలం ఆమెవంక తీక్షణంగా చూశాడు. పార్వతి దీనంగా చూచింది. గోపాలం కంట తడిపెట్టాడు. పార్వతి గద్గదస్వరంతో ‘నా సంగతి అంతా తెలిసిందా...’ అంటూ గొణిగింది.

గోపాలం మనస్సు పరిపరివిధాల పోయింది. పార్వతికి పాప కలుగుతుంది. అతని హృదయం ఝల్లుమంది. ఎన్నో జ్ఞాపకాలు, మధురమనుకున్న క్షణాలు, మనసులో గిరగిర తిరిగినాయి. తను నిర్లక్ష్యం చేయబోతున్నాడని నమ్మిందా పార్వతి. ‘నిజంగా వివాహం చేసుకోవటానికే నిశ్చయించుకున్నాననీ, అందుకే ఇప్పుడు వచ్చాననీ’ ఎలా చెప్పటం అన్నది అతనికి తెమలనే లేదు. పార్వతిని నమ్మవచ్చా? అన్న సంశయం అతన్ని మరీ బాధిస్తూవచ్చింది. ఆమెలో పెరుగుతున్న ఛాయ ఎవరిది? నీడనుబట్టి మనుష్యుల నెలా పోల్చుకోవటం—

గోపాలం ఆలోచనలు ఒకదారి నడవటంలేదు. విధవరాలైన పార్వతిని వివాహం చేసుకోదలచిన తను, ఏపాపం ఎరుగని ఆ పసికందును క్షమించలేడూ? పార్వతినే స్వీకరించగలిగిన తను ఆ పాపను స్వీకరించలేడూ? ఏమిటి? ఏం చెయ్యాలి...ఆవేశంలో కలిగిన పరిణామాలకు యావజ్జీవం కృంగి కృశించాలా? తన జీవితంకోసం, పార్వతి జీవితాన్ని తను నాశనంచెయ్యలేడు. కాదు. పార్వతి కులట. కుళ్ళి చావవలసిందే! అవును...కాదు...గోపాలం వున్నట్టుండి హఠాత్తుగా గదివిడిచి బయటకు వచ్చేశాడు. ఎందరెందరో వారి వారి పనులమీద తిరుగుతున్నారు. తన బాధ ఒక్కరికీ అర్థంకాదు. పార్వతీ, పాప చనిపోతే, ఆ వుసురెవరికి తగులుతుంది. ‘భగవాన్ నాకు జ్ఞానం ప్రసాదించు...’ అనుకున్నాడు.

ఎక్కడున్నా గోపాలానికి కంటి రెప్పలలో పార్వతి మెదులుతోంది. అన్నం సహించటంలేదు. కునుకు పట్టటంలేదు. తలనొప్పి విపరీతంగా బాధపెడుతోంది. రోజులు చకచకా దొర్లుకుపోతున్నాయి. కనకయ్య చాలా తరుచుగా వస్తున్నాడు. వంట్లో బాగా లేదని పరీక్షలకు వెళ్ళటం మానుకున్నాడు గోపాలం.

రమణయ్య తీరిక వున్నపుడల్లా లోకాన్ని గురించి అందులో వున్న వాళ్ళ స్వభావాలను గురించి కనకయ్య కూతురు సంబంధంతో కలిపి మాట్లాడుతున్నారు. గోపాలం అన్నీ విని వూరుకుంటాడు. తను ప్రత్యేకించి మళ్ళా చెప్పదలచింది ఏమీ లేదు. తను ఇంటికి వచ్చిన తర్వాత రెండు కాలెండరు కాగితాలు చింపేశాడు.

ఒకరోజు రాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు ఏమీ తోచక ఆవేదనలో గోపాలం షికారుకు బయలుదేరాడు. పార్వతి సంగతి తెలుస్తూనే వుంది. బయట వెన్నెల విరగకాస్తున్నది. ఎక్కడో కుక్క తీరికగా కూర్చుని ఏడుస్తోంది. అనుకోకుండానే కనకయ్య ఇంటిముందువైపు వెళ్ళాడు. అక్కడ జానకి కనపడింది. వాకిట్లో గుమ్మందగ్గర నిలబడి చందమామవంక చూస్తూ ఏదో పాట పాడుకుంటున్నది. తనను చూసింది. గుర్తుపట్టినట్లుగా నవ్వింది. పాట ఆపలేదు. ఆమె కంటిలో మెరమెర వెన్నెలలో కనపడుతోంది. తెల్లటి వాయిలుచీర గాలికి రెపరెపలాడుతోంది. భుజంమీదుగా జారిపోయిన కొంగు గాలిలో కొట్టుకుపోతూ నురగలుకక్కే నదీప్రవాహంలా వుంది. గోపాలం క్షణం నిలబడి ఆమె దగ్గరగా వెళ్ళాడు. పాట ఆపేసి అతని కళ్ళల్లోకి ఎంతో తృష్ణగా చూసింది. అతను నిగ్రహించుకోలేకపోయాడు.

"నామీద మీకంతకోపం ఎందుకు...." అంది జానకి. గోపాలం "లేదు...నీమీద కోపంలేదు..." అని అక్కడినుంచి పెద్దపెద్ద అంగలు వేసుకుంటూ ఇంటికి వచ్చేశాడు.

రమణయ్య, కనకయ్యలు మళ్ళా పెళ్ళిసంగతి కదిలించారు. ఈసారి గోపాలం ఏమాటకీ ఎదురు చెప్పేస్థితిలో లేడు. "మౌనం అర్ధాంగీకారం..." అన్నారు. ఆమాటకి సమాధానం చెప్పలేదు గోపాలం. చివాలున లేచి వీధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

పర్వతమ్మ ఒకవిషయం గమనించింది. గోపాలానికి ఇష్టంకాని పెళ్ళిచేస్తే జీవితపర్యంతం బాధపడతాడని. ఈమాటే రమణయ్యతో చెప్పింది. నవ్వి వూరుకున్నాడు. మళ్ళీ మళ్ళీ చెప్పిచూచింది. రమణయ్య ఆమాటను చెవికి పట్టించుకోవటానికి ఇష్టపడటంలేదు.

ఇద్దరమ్మాయిలూ, ఒక అబ్బాయి...తరతరాలుగా వస్తున్న కథావస్తువులు. ఇద్దరిలో ఎవరో ఒకరిని ఎన్నుకుంటాడు కథానాయకుడు. ఆమె అతన్ని ప్రేమించదు. రెండవ ఆమె అతన్ని ద్వేషిస్తుంది. అదికథ. లేకపోతే ఇంకోరకంగా జరుగుతుంది. గోపాలనికవన్నీ తెలుసు. వాస్తవిక జీవితంలో తను ఏవిధంగా నడుచుకోవాలి అంటే అతనికేమాత్రం అవగాహన కావటంలేదు.

మళ్ళా ఒకసారి పార్వతిని చూడాలని కలిగింది. కాని ఆమెలోవున్న పసికందు ఆమెకళ్లల్లోనుంచి చూస్తూఉంటుంది. ఆ కరకు చూపులు తనుచూడలేడు. చూసి నిలదొక్కుకోలేడు. అందుకనే అతనికి భయం. ధైర్యం కూడబట్టుకుని ఆరోజు ఆసుపత్రిదాకా వెళ్లాడు. లోపల క్యావు క్యావుమని పసిపిల్ల ఏడవటం వినిపించింది. ఎవరూ ఆ పాప...ఆ ఆసుపత్రిలో ఇంకెందరో వున్నారు. ఎవరని? పార్వతికి పాపకలిగితే...గోపాలం ఉద్వేగం పొందాడు. కన్నీరుకారుతుంది. కళ్లు మండిపోతున్నాయి. వ్యాకులుడై తిరిగి వచ్చేశాడు.

పర్వతమ్మ ఇంట్లోకి వస్తున్న గోపాలాన్ని చూసి కళ్లు వత్తుకుంది. అతన్ని చూస్తే ఆమెకెంతో జాలివేస్తోంది. ప్రేమఅంటే ఏమిటో ఎవరునిర్ధారించి చెప్పగలరు. దానికి ఎవరు నిర్వచనం ఇవ్వగలరు. వచ్చేటంతవరకూ దానిని అర్థంచేసుకోలేకుండా ఉండిపోయే వాళ్ళెంతమంది! ఇదంతా పర్వతమ్మ ఏం చెబుతుంది. అతనికేం కావాలో తనెలా అర్థం చేసుకుంటుంది?

'ఏం బాబూ...అలా అయిపోతున్నావేం...' అంది ఎంతో అనునయంగా...గోపాలం మెల్లిగా దగ్గరకు చేరాడు.

'ఏంబాబూ...నీ బాధేమిటో నాకు చెప్పరాదురా...నాదగ్గర రహస్యాలేమి నాయనా' అంది. ఆమెనుచూస్తే గుండెలు తరుక్కుపోతుంటాయి గోపాలానికి...ఏమని చెబుతాడు. ఏమని అర్థం చేసుకోగలదు!

'పిన్నీ...' అంటూ ఆమె ఒడిలోకి ఒరిగిపోయాడు. అతని నుదురు వెచ్చగా తగిలింది.

'సరిగా జ్వరంవచ్చినట్లుంది...ఎప్పటినుంచిరా ఇది...అన్నం సగింద లేదంటే ఏమిటో అనుకున్నాను...'అంటూ ఆదుర్దా అంతా వెళ్ళబుచ్చింది. అలమారలో వున్న థర్మామీటరు తెచ్చి టెంపరేచరు చూసింది. మీటరు నూరుపైన జ్వరం చూపిస్తుంది.

'అయ్యో...అయ్యో' అంటూ కడుపుమీద చెయ్యివేసి చూసింది. ఆ ఆదుర్దాలో కళ్లు పేలిపోతున్నట్లు కనిపించింది. గోపాలం నవ్వుతూ 'నాకేం సుస్తీలేదమ్మా...జలుబుచేసి కొంచెం వెచ్చగా వుంది. అంటూ వేలాడిపోతూ తనగదిలోకి వెళ్లిపోయాడు.

వైద్యుడువచ్చి మందిచ్చి వెళ్లిపోయాడు. గోపాలం అదంతా ఎవరూ చూడకుండా తూములోపోశాడు. దాన్ని ఎవరూ గమనించలేదు. వైద్యం చేతగానివాడని డాక్టర్ని తిట్టిపోశారు.

కనకయ్య వచ్చాడు ఆరోజున పరామర్శ చేయటానికి. వెంట జానకికూడా వచ్చింది.

ఇద్దరూ సూటిగా గదిలోకివచ్చారు. కనకయ్య ఏవో మాటాడు తున్నాడు. జానకి అలాగే చూస్తూ నిలబడింది.

'కూర్చో జానకీ...' అంటూ ఆమెవంక చూస్తూ అన్నాడు. జానకి ఎక్కడలేని సిగ్గుపడిపోతూ కూర్చుంది.

'ఏం నాయనా...ఒంట్లో బాగా లేనప్పుడు నిన్నా మొన్నా రాత్రిపూట తిరుగుతున్నావు...అసలే పాడురోజులు...జాగ్రత్తగా ఉండద్దూ...' అన్నాడు కనకయ్య. గోపాలం అవునన్నట్లు నవ్వి ఊరుకున్నాడు. జానకి అతనివంక చూసి ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వింది.

'చూడు గోపాలం...మళ్లా మాఘమాసం వెళ్ళిందంటే లగ్నాలు మనకు కుదిరేవి దగ్గరలో లేవుట...ఈ శుద్ధంలోనే లగ్నం పెట్టి ఆపని కాస్తా అయిందనిపిస్తే...తర్వాత...'అంటూ నసగటం మొదలుపెట్టాడు కనకయ్య. జానకి పెళ్ళిమాట వచ్చేటప్పటికి అక్కడెందుకని బయటకు వచ్చేసింది. వాళ్ళిద్దరూ చాలాసేపటి వరకూ మాట్లాడుకున్నారు. కనకయ్య ముఖం చిన్నది చేసుకుని బయటకు వచ్చాడు.

వర్ధనమ్మ హమ్మంలోనుంచే వంటింట్లోకి తీసుకుపోయి ‘ఏమిటి...ఏమన్నా డేమిటి...’ అంటూ గుచ్చిగుచ్చి అడిగింది.

‘కట్నం కావాలిట...’

‘ఉహూ...’ అంది వర్ధనమ్మ దానిలో తప్పేమున్నదన్నట్లు.

‘ఉహూ...అంటావే...కట్నం యిస్తానని నేచెప్పడన్నా చెప్పానా...అయితే గియితే నా ఇల్లు వ్రాసిద్దామనుకున్నాను... పదిహేనువేల రూపాయలు ఎక్కడినుంచి తెచ్చి కుమ్మరించేది... ఇదేమన్నా మట్టిబెడ్డలా...’ అన్నాడు చికాకుపడుతూ.

‘పదిహేనువేలు అడిగాడా...తమాషాకి అన్నాడేమో...’

‘తమాషా లేదు...గిమాషా లేదు...అరగంటనుంచి నచ్చచెబుతుంటే...కనీసం నా మాట చెవికి ఎక్కించుకున్నాడూ...’

‘అలా ఎప్పటికీ కాదూ...నే వదులుతానండు’ అంది వర్ధనమ్మ గదివైపు అడుగులు వేస్తూ ‘నువ్వెందుకు అడగటం...ఆ పదిహేను వేలిస్తే...ఇంతకంటె బ్రహ్మదేవుడు దిగిరమ్మంటే దిగి వస్తాడు...మీరు నచ్చచెప్పకోండి...ఏమయినా చేసుకోండి... నేను పోతున్నాను...రామ్మా జానకీ...’ అంటూ జానకి చెయ్యి పుచ్చుకుని, వీధిలోకి తీసుకుపోబోయ్యాడు.

‘ఇప్పుడే వస్తా నాన్నా...’ అని జానకి గోపాలం వున్న గదిలోకి పోయింది. గోపాలం ఉలిక్కిపడి లేచి కూర్చున్నాడు.

‘నువ్వెందుకు వచ్చావిప్పుడు...పోండి...అంతా బయటకు పోండి....’ అంటూ బిగ్గరగా అరుస్తూ ఆమెవంక చూశాడు. ఆమె కంటినుండి చల్లని చూపులు వీస్తూ అతని చీకాకును కొంతవరకు తగ్గిస్తున్నాయి. జానకి మెల్లిగా కుర్చీ మీద కూర్చున్నది. గోపాలం పడుకుని దుప్పటి కప్పుకుని అటు పక్కకు తిరిగాడు. అతనికి గడియవెయ్యడం వినబడింది. జానకి వెళ్లిపోయిందనుకున్నాడు. అతని ముఖంమీద చల్లని స్పర్శ కలిగింది. కళ్ళు విప్పిచూశాడు. గడియవేసివచ్చి మంచంపట్టిమీద కూర్చుని వుంది జానకి.

‘నేనంటే అంతకోపం ఎందుకు?’ మళ్ళీ అదే ప్రశ్న. ఆమె కళ్ళు నవ్వుతున్నాయి. ఆ ప్రశ్న శూలంలా పొడిచేస్తోంది. సమాధానం ఏమిటి. జానకి ‘సమాధానం తెలుసు’ అన్నట్లు చూస్తోంది.

‘మీకు కట్నం కావాలిటగదా...మా నాన్న చెప్పారు... నేను మీకేం అపకారం చేశానని...మీకిష్టంలేకపోతే బలవంతానా మీ ఇంట్లో జొరబడి మీ మనశ్శాంతిని చెడగొట్టదామనిగాదు—నా ఉద్దేశం... నేను ఇలా మాట్లాడటం చాలా ఎబ్బెట్టుగా వుందిగదూ ...సత్యం ఎప్పుడూ కటువుగానే వుంటుంది...మీరు నన్నునిపని చెయ్యటానికి ప్రయత్నించకండి...నాకేం లోపమని...చదువు కున్నాను...సంగీతం పాడగలను... నేను అంత విహీనురాలినీ కాదు ...ఇవన్నీ ఎందుకు చెప్పానో...తెలుసా నా మూలాన మా నాన్న అవమానపడవలసిన అవసరం లేదుగనుక ... ఆ మాట నేను నమ్మాను గనక ... వివాహం చేసుకోవలసింది మన మయినప్పుడు దాని సాధకబాధకాలు మనలను దాటి పెద్ద లకు పోవలసిన దురదృష్టం ఎందుకు కలగాలి... నేనంటే ఎందుకు అంతకోపం మీకు...నాకేం లోపమనీ...’ ఎంతో మృదువుగా అతని నుదురు తాకుతూ అంది జానకి. అతను ఆమెచేతిని అతని హృదయానికి దగ్గరగా తీసుకుంటూ ‘నువ్వంటే నాకు కోపంకాదు...’ అన్నాడు గద్గదకంఠంతో.

‘మరి మా నాన్ననెందుకు అవమానంచేశారు...’

‘నన్ను నమ్ము జానకీ...ఎవర్నీ అవమానం చెయ్యాలనిగాదు ... చెయ్యలేదు ... నీకేమీ లోపంలేదు ... నాకు తెలుసు...’ అన్నాడు.

‘ఆ సంగతి నాకూ తెలుసు...నాకేం లోపంలేదనేగదా మీ అభియోగం...మీ వివాహానికి విఘ్నకరాలు, కులట అయితేగాని పని పోదా...’ అంటూ తిన్నగా గదిగడియతీసి బయటకు వచ్చేసింది. గోపాలం లేవలేకపోయాడు. ‘జానకీ...’ అంటూ బిగ్గరగా అరిచాడు.

కనకయ్య జానకి రావటంతోనే ‘ఏమిటి జానకీ కబుర్లు,’ అన్నాడు వ్యగ్రభావంతో. నవ్వింది సమాధానంగా. వర్ధనమ్మ కణతలు నొక్కుకుంది. కనకయ్య జానకిని తీసుకుని వీధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

రమణయ్యకూ, వర్ధనమ్మకూ ఇంట్లో తీరుబడే వుండటంలేదు. జానకి కనకయ్యతో గోపాలం తనకు కట్నం లేకుండా ఈ మాఘ మాసంలోనే పెళ్ళి చేసుకోవటానికి ఇష్టపడ్డాడు అని చెప్పినమాట ఇంతవరకు తెచ్చింది. పెళ్లి ఏర్పాట్లు చకచకా సాగిపోతున్నాయి. ఎవరూ గోపాలాన్ని ఈవిషయంలో తిరిగి సంప్రతించలేదు. రమణయ్య, కనకయ్య కలిసి ఒక నిర్ణయానికివచ్చి పెళ్ళి యేర్పాట్లు ప్రారంభించారు. అతనూ ఈవిషయం తిరిగి ఎత్తలేదు. ఆఖరికి శుభలేఖలు అచ్చుకావటం గూడా గోపాలానికి తెలియదు.

అసలే కల్లోలంగా వున్న నూతిలో పెద్ద రాతిబండ పడితే కలిగే అల్లకల్లోలం ఎవరికీ తెలియనిది గాదు. పార్వతికి ఆడపిల్ల అన్న వర్తమానం ఆ క్షణంలోనే తెలిసింది. ఎవరూ ఆశ్చర్యపడలేదు. వర్ధనమ్మ తిట్టిపోసింది. రమణయ్య శాపనార్థాలు పెట్టాడు. గోపాలం వెళ్ళి వెళ్లి ఏడ్చాడు.

ఆరోజు సాయంత్రం గోపాలానికి ఎవరో చీటి తెచ్చియిచ్చి పోయారు. పార్వతి అతన్ని ఒకసారి చూడాలని అనుకుంటోందట. ఆ చీటి రమణయ్య చేతిలో పడింది. చూడటం కావటంతోనే చించిపారేశాడు. గోపాలాన్ని పిలిచి చీవాట్లుపెట్టి చీటిలో ఉన్న సంగతి చెప్పాడు. ఆపాటున గోపాలం మీదహోక్కా అన్నా లేకుండా పక్కనేవున్న తుండుగుడ్డ భుజాన వేసుకుని పరుగెత్తుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు. రమణయ్య అలాగే చూస్తూ నిలబడి పోయాడు.

పార్వతి ఇంకా మంచంమీద పడుకొనివుంది. పక్కన పసి పిల్ల లేదు. గోపాలం మెదడులో తుఫాను రేగింది. పార్వతిని సూటిగా చూడలేకపోయాడు. పార్వతి గోపాలం రావటంచూసి ‘రండి...’ అంటూ పిలిచింది. గోపాలం బిక్కు బిక్కుమంటూ పోయి కూర్చున్నాడు. అతని కెందుకనో మనశ్శాంతి లభిస్తున్నట్లు

తోచింది. ఇంతకాలంగా ఏ అడ్డంకుకలవ పార్వతినిచూసి సంకోచించాడో ఆ అడ్డంకు తొలగిపోయిందనపించింది.

'ఎలావుంది...' అని పలకరించాడు. పార్వతి సమాధానంగా నవ్వింది. ఎవరో నర్సువచ్చి మందుసీసా దగ్గరలో పెట్టి వెళ్ళిపోయింది.

'నన్నిప్పుడైనా అర్థంచేసుకోగలిగావా ...' అన్నాడు గోపాలం.

'నాకు సరిగ్గా తెలియటంలేదు...పాపను చూస్తారా...' అని అడిగింది.

'ఆఁ...!!' గోపాలం గొంతులో పచ్చివెలక్కాయ పడిన ట్లయింది. పాప...అతని ఆశ్చర్యంచూసి పార్వతి చిరాకుపడింది.

'నాకు కళ్ళు తిరుగుతున్నాయి...మళ్ళీ వస్తాను...' అంటూ చకచకా వీధిలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

'పిన్నీ...పిన్నీ...' అంటూ అరుస్తూ గట్టిగా తలుపుతట్టాడు. వర్ధనమ్మ పరుగెత్తుకుంటూ వచ్చింది.

'నేను పెళ్లి చేసుకుంటాను పిన్నీ' అన్నాడు విచిత్రంగా ఆమె వంక చూస్తూ.

'అల్లాగే చేసుకుందువు గానిలే....ముందిర అన్నానికి రా... అసలే పొద్దు పోతోంది! అంది వర్ధనమ్మ.

'అదికాదు పిన్నీ...నాన్నతో గూడా చెప్పాలి... నేను పెళ్లి చేసుకోబోతున్నాను. ఎవరినో తెలుసా...జానకిని పిన్నీ... నాన్నేడీ...' అంటూ ఇల్లంతా కలయ తిరగాడు. రమణయ్య వచ్చాడు తిర్వాత. విషయం తెలిసింది. వింతగా చూశాడు. కనకయ్య, జానకి వచ్చారు. రెండు రోజుల్లో శుభలేఖలు అచ్చయి పోయినాయి.

గోపాలం ఒక శుభలేఖ అందుకుని 'బాగుంది... దీనికోసమే ఎంతకాలం నుంచో చూస్తున్నాను... నా కోరిక నెరవేరలేదు! అనుకుంటూ గదిలోకి వెళ్ళిపోయాడు.

వర్ధనమ్మ వంటింటిలో నుంచి అరుస్తోంది 'చల్ల పోసుకుని రెండు మెతుకులు తినుబాబూ' అని. గోపాలం ఎవరిమాట వినిపించుకోలేదు. అన్నం తినకుండానే పడుకున్నాడు ఆరాత్రి.

తెల్లవారు తుండగానే లేచి స్నానంచేసి మంచి బట్టలు కట్టుకున్నాడు. శుభలేఖ ఒకటి జేబులో పెట్టుకున్నాడు. తన ప్రేమను అపార్థం చేసుకున్న పార్వతి ఈశుభలేఖ చూసి ఏడుసుకుంటుంది. తానే స్వయంగా వెళ్ళి ఆమెను తన పెళ్ళికి పిలుస్తాడు. అప్పుడు పార్వతి నివ్వెరపోతుంది. ప్రేమ విలువ తెలుసుకుంటుంది. కళ్ళు... మళ్ళీ...కాదు. తనకానందం కలిగించే సమయంలో తీవ్రమయిన ఆలోచనకు తావీయరాదు...అనుకున్నాడు గోపాలం.

గోపాలం సూటిగా ఆసుపత్రికే పోయాడు. అప్పటికే గేట్లు అన్నీ తెరిచారు గాని లోపలఅంతా వూడుస్తున్నారు. ఆవేదనను కప్పిపుచ్చుకుని గేటు బయటనే నిలబడ్డాడు. ఎవరో వస్తున్నారు. పోతున్నారు. ఆసుపత్రిలోకి ఎవరో కొత్త డాక్టరు వచ్చినట్లున్నాడు. అంతా అతనిచుటూ మూగి మాట్లాడుతున్నారు. గోపాలం శుభలేఖ పట్టుకుని పురిటిగది దగ్గరకు వెళ్ళి 'పార్వతీ' అని పిలిచాడు.

'ఎవరండీ...' ఆడగొంతు వినిపించింది లోపలనుంచి.

'నేనే పార్వతీ...' అన్నాడు గోపాలం.

'పార్వతిగారు ఇక్కడ లేరండీ...ఇంకోగదిలోకి మార్చినట్లున్నారు! అన్నది లోపలి కంఠం. గోపాలం అక్కడినుంచి బయలుదేరి బయటకు వచ్చాడు. అక్కడ నర్సులంతా ఇంకా గుంపుగానే వున్నారు. ఆ డాక్టరుతో ఏమిటో మాట్లాడుతున్నారు. ఇంతలోకి ఒక నర్సువచ్చి ఈయనే నండి...' అంది — డాక్టరు గుంపులోనుంచి బయటకువచ్చి 'మీరేనా గోపాలం—అంటే...' అన్నాడు.

'అవును' గోపాలం వసిగాడు.

'పార్వతి తెల్లవారు జామునుంచి కనిపించటం లేదు...' అన్నాడు మాట తొణకకుండా. 'ఆ...' అంటూ తెల్లపోయాడు గోపాలం. కాళ్ళకింద భూమికదిలి పోతున్నట్లనిపించింది. డాక్టరు గోపాలాన్ని పట్టుకుని మెల్లిగా లోపలకు తీసుకుపోయి ఒక కుర్చీమీద కూర్చోపెట్టాడు. అలమారలోనుంచి ఒక ఉత్తరం, శుభలేఖ తీసి ఇచ్చాడు.

'మంచంమీద ఈ రెండు దొరికినాయండీ...' అన్నాడు డాక్టరు గంభీరంగా. వణికిపోతూ గోపాలం ఉత్తరం తీసి చదువుతున్నాడు.

గోపాలం గారికి,

మొన్న అర్థమయిందా అని అడిగారే...ఇవాళే అర్థమయింది...మీలో నీతి నశించలేదనీ, సత్యాన్ని కొలవన్నలేదని అనుకుంటూ ఉండేదాన్ని...దాని నిజస్వరూపం ఈ నాడు బయటపడింది....ప్రేమించిన కన్యను వివాహం ఆడటంలో సిగ్గుపడవలసిన అవసరం ఏమీ లేదు. మీ శుభలేఖ నిన్న సాయంత్రం అందింది...నాకేం ఆశ్చర్యం కలగలేదు...పైగా నేనూహించిన సత్యం నా కళ్ళ ముందరకు వచ్చేటప్పటికి నాకు ఎంతో తృప్తి కలిగించింది....మీరు నన్ను ప్రేమించలేదు...ఆ సంగతి నాకు తెలుసు...నన్ను పెళ్లి చేసుకోవటంవలన కలిగే ఫలితాన్ని ప్రేమించారు....మిమ్మల్ని జానకి ప్రేమిస్తుంది....ఆమెకోసం మీరు పేరు ప్రఖ్యాతులమీద ఉన్న మమకారాన్ని చంపుకోలేక పోయారు...త్యాగం చెయ్యలేకపోయారు...తరువాత నిజం తెలిసిందనుకున్నారు...నిజాలు ఎప్పటికీ, ఎన్నటికీ, ఎవ్వరికీ తెలియవు....మనం అనుకునేవి అన్నీ మనవరకూ సంబంధించిన అనుభూతులే...జానకి ప్రేమ జయించింది....ఇంతవరకు నన్ను ఎవరూ ప్రేమించలేదు. ముందరి సంగతి గూడా గట్టిగా తెలియదు. నాపాపవున్నదే...ఇక్కడే వదిలి వెళుతున్నాను...నేనిక్కడ బ్రతకలేను...కలుషితమైన వాతావరణం నన్ను తినేస్తుంది. నన్ను నన్నుగా గుర్తించి ప్రేమించగల వాడు దొరికితే అతనితో కలిసి వుంటాను...నా జీవితం అంతం అయ్యేవరకూ నా అన్వేషణ సాగుతూ వుంటుంది...నాకందులోనే సంతృప్తి...ఏ జన్మలో

పాపాలు ఆ జన్మలోనే అనుభవించటం ఉచితం అనుకుంటాను... అందుకనే పాపను నీ చేతుల్లో వుంచి, నేను లోకం చేతుల్లోకి పోతున్నాను...పాపకి అన్యాయం చెయ్యకండి...నన్ను వెతికించాలని వృధాశ్రమపడకండి....పార్వతి."

ఉత్తరం అంతా చదివి నిర్జీవి అయిపోయాడు. ఆసుపత్రి గోడలన్నీ కలిసిపోయి ఒకేఒక నూలపైన వస్తువులా కనపడుతోంది. ఎవరో నర్సు పాపను తొట్టిలో పెట్టి తీసుకువచ్చింది. పాప ఏడుస్తుంది. పార్వతి ఎక్కడికి వెళ్ళిందో తెలియదు. ఎందుకు వెళ్ళిందో కూడా అతనికి తెలియదు. ఆమె వ్రాసుకున్న కారణాలు అతని ఊహకు సమన్వయం లేదు. తనకు అన్యాయం చేసి వెళ్ళిపోయింది. అందుకు కారణాలు ఒక్కటీ స్పష్టంగా తోచలేదు. పార్వతి కులట అయితే — తనూ అంతే. అందులో వ్యత్యాసం లేదు. పార్వతి తనను 'దగాకోరు' అని అనుకుని వుంటుంది. తను ఆమెను గురించి ఏ అభిప్రాయాన్ని స్పష్టంగా ఏర్పరచుకోలేదు. ఏది ఎలావున్నా పాప నిర్దోషి. ఇంక ఆ పాప తనది. పాపకు అన్యాయం చెయ్యలేడు.

ఆ పసికందు పెరిగి పెద్దదై 'నాన్నా...' అని తనను పిలిస్తే 'ఏం సమాధానం చెప్పాలి' అనుకున్నాడు. "ఏమున్నది ... 'అవును పాపా నేనే నీ నాన్నని' అని చెప్పాలి" అంటూ గొణుక్కున్నాడు.

ఇంతకీ ఎవరు ఎవరిని పెళ్ళిచేసుకున్నారు? అన్నది కాదు ముఖ్యం. ఎవరు ఎవరికి అన్యాయం చేశారు? అని — అదీ కావలసింది.

కులలూ, భాష ప్రకటన, పాత్ర విన్యాసమూ పూర్తిగా నాటక ఫక్కీలో ఉంటాయి]

భా : సరే అలా ఉండనీ.

[పోర్టర్ నిష్క్రమణ]

అవసరాలతో బరువెక్కిన జీవితం—హోల్డాల్!

(తీక్షణంగా హోల్డాల్ వైపు చూసి తలపంకించి విషాదంగా నవ్వి తలపైకెత్తి ఎదురుగా చూస్తాడు. అద్దంలో ప్రతిబింబం కనిపిస్తుంది. దగ్గరగా వెడతాడు. గిరిజాలు సర్దుకొని అద్దంలో రెండుమూడు కోణాల్లో ప్రతిబింబం చూసుకుంటాడు. గొంతుసవరించుకుంటాడు. ప్రేక్షకుల వైపు తిరిగి అద్దంలో చూస్తూ ఆరాధనా పూర్వకంగా) "ఆహా! ఆ కన్నుల తీరేమి? ఆ ముక్కు సొగసేమి? ఆ కనుబొమల వక్రతఏమి? ఆహా, ఏమి, చక్కదనము!" (కళ్ళుమూసుకుని కోమలవైపు చెయ్యివిసిరి అదేభంగిమలో నిలబడి మైమరిచిపోతాడు కొన్ని క్షణాలు.)

[కోమల గాభరాగాలేచి నిలబడుతోంది]

హా, దేవదేవా! (సంశయంతో) "బావా, ఏమిది నా డెందము కన్నదరుచున్నది? కాళ్ళు తడబడుచున్నవి. స్వరము గద్గదమగుచున్నది."

(సంభ్రమంతో) "హా హా మహోపద్రవమువచ్చినది, నన్నీ యుపద్రవంబు నుండి యెట్లు తప్పింతువో తప్పించి నా ప్రాణము రక్షింపుము."

(శౌర్యంతో) "నేడీ కరవాలంబున కౌరవుం బలియిచ్చి జగంబునందీ బొబ్బిలి బెబ్బులి యశం దోప జేసి వానిక్కుదంగాక."

[ఇదంతా గాభరాగా చూస్తున్న కోమల భయంతో గబగబ బయటికి నడుస్తుంది.]

(భ్రమతో) ఓ రసాలసాలమా! నాపై దయగలిగి నేని సీత యేట తోంగి చెంతెనో యానతిమ్ము.

(దర్పంగా) "గిరీశంగారూ, తమరు దొంగతనం చేశారు, కొద్దిరోజులు నరకానికి విజయం చెయ్యండి, అని నేనుడు గానీ అన్నట్టాయనా, ఒక చిన్న లెక్చరుకొట్టి, గాభరాయింప జేస్తాను."

[పోర్టర్ తో కోమల తిరిగి ప్రవేశం. భాస్కరరావు వాలకంచూసి పోర్టర్ చిరునవ్వుతో ఆతనిని సమీపిస్తాడు.]

(కోపంగా) డామిట్, కథ అడ్డం తిరిగింది.

పో : పారాకెంబు—పారాకెంబు.

భా : (వెనక్కి తిరిగిచూసి) ఛీ! ఏమిటోయ్ ఈ రసభంగం? పేరి గాడిలా పాడు చేశావు ప్యారస్యాన్ని.

పో : "డామిట్ కథ అడ్డం తిరిగింది" అని తమరు కోపంగా అన్నారు గాని, ఆ మాటలు గిరీశంగారు విసుగ్గా అంటారు గదండి.

భా : (కోపంగా) చెప్పొచ్చావులే లేవోయ్, మహా! విసుగ్గా అనాలి! నువ్వెవడితో మాట్లాడుతున్నావో తెలుసా?

పో : చిత్తం. నాటకాల బాబుగారు కదండి తమరు?

భా : ఊఁ. నా పేరేమిటో తెలుసా?

పో : తెలీదుబాబూ.

భా : (గర్వంగా) వెంకట భాస్కరరావు!

పో : చిత్తం.

భా : రంగోద్ధారక, రంగమార్తాండ, రంగసింహ బిరుదాంకితులు ఎవరో తెలుసా?

పో : తమరేనాబాబూ?

భా : ఆయన స్వయానా నాకు మేనమామ కొడుకోయ్. ఆ కీర్తిశేషుని అడుగుజాడల్లో నడిచి రంగంమీద దుర్నిరీక్ష్యంగా ప్రకాశిస్తుంటే 'రంగభాస్కర' బిరుదంతో ఈ ముద్ధ్య మిత్రులు నన్ను సత్కరించారు. హనుమంతుని ముందరే కుప్పిగంతులు వేస్తున్నావ్?

పో : చిత్తం, పొరపాటయిందిబాబూ.

భా : కొంచెం తాహా తెలిసి మసులుకో.

పో : క్షమించండిబాబూ. లెంపలేసుకుంటున్నాను.

[పోర్టర్ ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వుకుంటూ నిష్క్రమిస్తాడు. కోమల సవ్యాపుకుని పోర్టర్ వెళ్ళినవైపు కొంచెం కుతూహలంతో చూస్తుంది.]

భా : (అకస్మాత్తుగా కోమలనిచూసి కొంచెం గాభరాపడి) మీరు... మీరు... ఇది లేడీస్ వెయిటింగ్ రూమా అండీ?

కో : (కొంచెం జంకుగా) కాదండీ.

భా : మరి... మరి...

కో : ఇక్కడ ఎవరూ లేరని కూర్చున్నాను. మీకు ఇబ్బందిగా ఉంటే...

భా : అబ్బెబ్బే. నాకేం ఇబ్బందిలేదండి. ఎంతమాట! కూర్చోండి... కూర్చోండి...మీరు...మీరు ఇందాకటి నించీ ఇక్కడే ఉన్నారన్నమాట.

కో : అవునండీ!

భా : నేను చూడనేలేదండీ. మీరు ఏమనుకున్నారో ఏమో!

కో : అనుకోటానికేముందండీ?

భా : నేనేదో నాటకాల్లో వేషాలు వేసే మనిషినండీ.

కో : అవును. తెలిసింది.

భా : నేనేదో నా గొడవలో పడిపోయాను. అభినయంలో లీనమైపోయినప్పుడు నన్ను నేనే మర్చిపోతానండీ.

కో : సహజమేకదండి.

భా : మీరేమీ గాభరా పడలేదుకదా!

కో : (సంకోచించి) మొదట్లో అర్థంకాలేదు. నటన ప్రాక్టీసు చేస్తున్నారని గ్రహించలేక పోయానండీ.

భా : అలాగా? మీరు నాటకాలు చూస్తారా?

కో : ఎక్కువగా చూడనండీ.

భా : బహుశా నన్నుగురించి వినేఉంటారు. రంగభాస్కర వెంకట భాస్కరరావు అంటే నేనేనండి.

కో : చాలా సంతోషమండి. మీరు ఏ పాత్రలు వేస్తారో అడగవచ్చా?

భా : హీరో! వచ్చి గిట్టినా మరో పాత్ర వెయ్యను. నా అయిదేళ్ళ రంగస్థలానుభవంలో ఒక్కసారికూడా విలన్ పాత్ర వెయ్యలేదండి.

కో : సామర్థ్యం ఉన్నవాళ్ళకి ఏ పాత్రయినా ఒకటే అంటారు కదండీ.

భా : నిజం. ఉన్నమాట చెప్పారు. కాని విలన్ అంటే నా కసహ్యం. ఉన్న సంగతి అదీ. దుర్మార్గాన్ని ఏ మాత్రమూ సహించలేనండి. ఇక అలాంటి పాత్రలో ఏం రాణిస్తాను, చెప్పండి?

కో : మీరు సినిమాల్లోకూడా నటిస్తారా?

భా : అందుకే ఈ మద్రాస్ ప్రయాణం.

కో : మద్రాస్ వెడుతున్నారా?

భా : ఔనండి. మీరు.?

కో : నేనూ మద్రాస్ కే వెళ్లాలండి.

భా : (చుట్టూచూసి) ఒంటరిగా ప్రయాణమైనట్టున్నారు!

కో : (కొంచెం భయంతో) ఔనండి.

భా : సాగనంపటానికి కూడా ఎవరూ వచ్చినట్టు లేదు.

కో : (నిరుత్సాహంగా) ఉఁహుఁ.

భా : పుట్టింటివారి ఊరు అనుకుంటాను ఇది.

[తల ఔనన్నట్టు తిప్పుతుంది కోమల].

నాన్నగారు ఊళ్ళో లేరా?

[ఉన్నారన్నట్టు తలతిప్పుతుందామె.]

మరి...పోట్లాడి వస్తున్నారా ఏమిటి, కొంపదీసి?

[కోమల ప్రత్యుత్తరం ఇవ్వదు].

క్షమించాలి. అనవసరమైన ప్రశ్నలడుగుతున్నట్టున్నాను.

[కోమల నిస్సహాయంగా అతనివైపు చూసి తలదించు కుంటుంది.]

మద్రాసులో భర్తగారున్నారనుకుంటాను.

కో : నాకింకా వివాహం కాలేదండీ.

భా : (ఒక్కసారిగా ముఖంలో ఉత్సాహం కలిగి) అలాగా! మరి మద్రాసులో ఎవరైనా చుట్టాలున్నారా?

కో : ఉఁహుఁ.

భా : (ఆశ్చర్యంగా) అయితే మీ ప్రయాణంలో ఉద్దేశం?

కో : కాలేజీలో చేరాలని వెడుతున్నానండీ.

భా : ఓహో! ఏ కోర్సులో చేరతారు?

కో : బి. ఏ. లిటరేచర్.

భా : నాదీ బి. ఏ. లిటరేచరేనండోయ్. పాసయి అయిదేళ్ళయిందనుకోండి. నా పుస్తకాలు పనికొస్తే తీసుకోండి, సంతోషంతో ఇస్తాను.

కో : థాంక్స్. కాని ఎవరైనా లేనివాళ్ళకి ఇస్తే సహాయం చేసినట్టు ఉంటుంది. మా నాన్న లక్షాధికారి.

భా : ఆఁ! లక్షాధికారా? చెప్పరేం, మీ నాన్నగారి పేరు?

కో : వెంకటరంగనాథంగారు.

భా : (ఆశ్చర్యంతో) ఏమిటీ! (దగ్గిరికొచ్చి) రంగనాథంగారు సాక్షాత్తూ మీ నాన్నగారే!

కో : అవునండి, మీకు తెలుసా?

భా : తెలుసా? (రెండు క్షణాలాగి) కన్యాశుల్కంలో గిరీశం పాత్ర ధరించిన మొదటిసారి గ్రీన్ రూమ్‌లో వేషం విప్పేస్తుంటే వచ్చి అమాంతం కౌగలించుకుని శెహభాష్ భాస్కర్రావ్, అప్పారావుగారి గిరీశాన్ని ఇన్నాళ్ళకి చూశానయ్యా అని భుజం తట్టి ప్రోత్సాహమిచ్చిన రంగనాథంగారి సంగతేనా మీరు చెప్పేది?

కో : ఆ విషయాలు నాకు తెలియవండీ. కాని మా నాన్నగారు సామాన్యంగా నాటకాలు చూడరు. అందుకే నన్నూ చూడనివ్వరు. అనకూడదుకాని తన అభిప్రాయాలు బలవంతంగా ఇతర్ల మీద రుద్దటం మా నాన్నగారికి ఇష్టమండీ.

భా : ఎంతమాట! ఈమధ్య నాకు సన్మానం చెయ్యాలనికూడా వారు ప్రయత్నం చేశారు.

కో : అలాగాండి? కాని మా నాన్నగారికి ఎంతసేపటికీ రాజకీయాలే తప్ప ఈ విషయాలు పట్టవని అందరూ అంటుంటారు.

భా : అది నా విషయంలో మినహాయింపులెండి. ఇంతకీ మీరే కాలేజీలో చదువుతారు?

కో : ఇంకా తేల్చుకోలేదండీ.

భా : అంటే ఇంకా సీటుకోసం ప్రయత్నించలేదా? చాలా ఆలస్యమైపోయిందే!

కో : ఇప్పుడెట్లా?

భా : కష్టమే. ప్రయత్నించాలి.

కో : మీ కెవరైనా తెలుసా?

భా : నాకా? ఎందుకు తెలియదూ? అయినా ఆంధ్రదేశంలో ఇన్ని కాలేజీలుండగా మీకు మద్రాసుమీద మోజు కలిగిందేం?

కో : (విననట్టుగా) మీరు మద్రాసులో కుటుంబంతో ఉంటున్నారా?

భా : కుటుంబమా? నేనింకా ఒంటరిగాడినేనండీ. అన్నట్టు మీరు మద్రాసులో ఎక్కడ దిగుతారు?

కో : ఇంకా ఆలోచించలేదండీ.

భా : (ఆమె వైపు తీక్షణంగా చూస్తాడు. చప్పున ఏదో స్ఫురిస్తుంది) మీరు ఇంట్లో చెప్పకుండా వొచ్చేశారు. అవునా? నిజం చెప్పండి.

[కోమల జవాబివ్వదు.]

ఏం జరిగింది? దాచకుండా చెప్పండి. మీ మేలుకోరే వాడినే నేను.

కో : మా నాన్నకి నేను పై చదువులు చదవటం ఇష్టంలేదు. పోనీ అని సరిపెట్టుకుని ఊరుకున్నాను. కాని...కాని

ఏదో గొప్ప సంబంధం కలుపుకోవాలని చూస్తున్నారు. నాకది ఇష్టంలేదు. కాలేజీలో చేరి పోదామని వస్తున్నాను. ఒప్పుకోకపోతే ఉద్యోగం చేసుకుని బతుకుతాను.

భా : (తదేకంగా ఆమె వైపు చూస్తూ ఆలోచనగా) మీ సాహసం మెచ్చుకోతగ్గదే. కాని...

కో : చిక్కుల్లో పడతానేమోనంటారా? దేవుడిమీదే భారం వేశాను. అవసరమైతే మీలాంటి మంచివాళ్ళు సహాయం చెయ్యకపోతారా అని ధైర్యం చేశాను.

భా : ఎంతమాట! ఎందుకు చెయ్యను? తప్పక చేస్తాను. సొంత పనికూడా మానుకుని చేస్తాను. పరోపకారార్థం ఇదం శరీరం!

కో : ఎంత మంచి వారండీ!

భా : ఏమీ చెయ్యకుండానే అలా పొగిడేస్తున్నారే!

కో : మాట అన్నారు చాలు. తలవని తలంపుగా మీ సహాయం దొరకటం నా అదృష్టం.

భా : అహఁ—దానికేంలెండి.

కో : లేకపోతే మద్రాస్ లాంటి మహాపట్నంలో ఎన్నో అవస్థలు పడాలి కదండీ.

భా : అందులో మీలాంటి అందమైన వాళ్ళకి మరీ ఇబ్బంది.

కో : (సిగ్గుపడి) సీటు దొరుకుతుందంటారా?

భా : దొరకనిసీటు-దొరక్కపోతే మాత్రం ఏమండీ—అహఁ— ఎందుకు దొరకదూ? తప్పక దొరుకుతుంది. ఆ వ్యవహారం నేను చూస్తాగా!

కో : పెళ్లిగాని లేడీస్ హాస్టల్లో ఉండటానికి వీలవుతుందండీ?

భా : వీలుకాకేం. పోనీ, హాస్టల్లో సీటొచ్చేదాకా మా ఇంట్లో నే ఉండొచ్చు.

కో : మీ ఇంట్లోనా?

భా : అవును. ఏం, తప్పా?

కో : (అనుమానంగా) మీ ఇంట్లో ఆడవాళ్లున్నారా?

భా : లేరు. చూశారా, ఆ విషయం నాకు తట్టనే లేదు. పోన్లెండి. నాకు తెలిసిన వాళ్ళున్నారు. వాళ్ళింట్లో టెంపరరీగా మకాం చెయ్యవచ్చు.

కో : ఎలాగో కాలేజీలో చేరావంటే మీ మేలు మర్చిపోనండీ.

భా : దానికేం.

కో : మీరు కనిపించే దాకా భయంభయంగానే ఉందండీ. ధైర్యం చిక్కబట్టుకోలేక ఇంటికి తిరిగి వెళ్ళిపోవాలని కూడా అనుకున్నాను. కాని ఆ పెళ్ళి సంబంధం సింహస్వప్నంలా మనసులో మెదిలి ఎటూ తేల్చుకోలేక ఇలా కూర్చున్నాను.

భా : ఎవరు ఎంత బలవంత పెట్టినా ఇష్టంకాని పనులు చెయ్యకూడదండీ.

కో : మొదటినించీ నాతత్వం అంతేనండి. వొట్టిమొండి దాన్నని అందరూ అంటూండేవాళ్లు.

భా : హ-హ-అలాగా! స్త్రీలందరూ అలా ఉంటే కాని దేశం బాగుపడదండీ. అన్నట్టు మీరు టికెట్ తీసుకున్నారా?

కో : లేదండీ. మెయిల్ లేటనే సరికి ఎవరో చెయ్యపట్టుకుని వెనక్కిలాగినట్టయి ఏమీ తోచక ఇలా కూర్చుండిపోయానండీ.

భా : ఇహ మీకు నేను తోడున్నానుకదూ. ఇంకేం భయం?

కో : సమయానికి దేవుడల్లే కనిపించారు. టికెట్ తీసుకొస్తానండీ (లేస్తుంది)

భా : మీరు వెళ్ళట మెందుకూ? నేను లేనూ. (వెళ్ళబోతాడు)

కో : అక్కర్లేదండీ. నేను తెచ్చుకోగలను.

భా : నేనుండగా మీ కా శ్రమెందుకండీ?

కో : బాగుంది. ఇప్పటినించే మీకు శ్రమ ఇవ్వకుంటారా? మద్రాసు వెళ్ళినప్పటినించీ ఎలాగో తప్పదు.

భా : ఆల్ రైట్. అలాగే కానివ్వండి.

[కోమల వెళ్లిపోతుంది]

చూడండీ, మీ పేరేమిటో తెలుసుకోనే లేదు.

కో : కోమల.

భా : కోమల! ఓహో! కోమలా!

కో : (వెనక్కి తిరిగి) ఎందుకండీ పిలిచారు?

భా : ఆఁ! పిలిచానా? అహఁ... అలా అనాలనిపించింది... కోమలగారూ...ఊఁ...జాగ్రత్త సుమండీ...వెనకంజ వెయ్యరుకదూ?

[కోమల తలఊపి నిష్క్రమిస్తుంది]

కోమల! 'బాల రసాల సాలనవపల్లవ కోమల'! ఆహా! (అద్దం దగ్గిరికిపోయి గిరజాలు సర్దుకుంటూ వివిధభంగిమల్లో తనరూపం చూసుకుంటాడు) "ఆహా! ఆ కన్నుల తీరేమి! ఆ ముక్కు సొగసేమి! ఆ కనుబొమల వక్రత ఏమి! ఆహా, ఏమి చక్కదనము" హా, కోమలా! (తన్మయుడౌతాడు)

[హోల్డాల్ తో పోర్టర్ ప్రవేశం]

పో : సారాసెంబు. సారాసెంబు! (దభీమని హోల్డాల్ కింద పడేస్తాడు.)

భా : (ఉలిక్కిపడి చూసి) మళ్లీ దాపురించావ్ స్వారస్యం చెడగొట్టటానికి?

పో : విప్రనారాయణ నాటకం కదు బాబూ. "హా దేవదేవి" అనాలిసింది "హా కోమలా" అంటారేం బాబూ? తెలీకడుగుతాను.

భా : ఓరి పిడుగా. నువ్వు నాటకాలు తెగచూస్తున్నావే! కొంపదీసి నువ్వుకూడా ఒక యాక్టరువై పోవుకద!

పో : చిత్తం. తమదయ బాబూ.

భా : కను ముక్కుతీరు నీకు బాగానే ఉందోయ్.

పో : (సంతోషంతో) చిత్తం.

భా : గొంతుకూడా బాగానే ఉంది.

పో : మారాజులు పరాచికం ఆడుతున్నారు.

భా : (ఏడిపించాలని) ఛ-ఛ. ఉన్నమాటే అంటున్నానోయ్. ఎవరు చూశారు? రేపటిరోజున నువ్వే ఓ పెద్ద హీరోవై పోతావేమో. అప్పుడు నీ 'పారాకెంబు' పోటీకి నేనుమాత్రం తట్టుకోలేను.

పో : బాబూ తెలుసుకుంటే దుబ్బులకి కొదవా? అన్నట్టు మీరు తెలుసుకుంటే నేను యాక్టర్ని కాకపోతానా?

భా : తవికి మూర కంతలేదు మెడకొక కోలన్నాట!

పో : అదేంటి బాబూ, అట్లా అంటారు?

భా : కాకపోతే ఏమిటి! రెండు సంవత్సరాల్నుంచీ అడ్డమైన వాడి కాళ్లా పట్టుకున్నా ఇంతవరకూ ఒక్కటంటే ఒక్క ఛాన్సూ రాకపోయె.

పో : ఏం ఛాన్సు బాబూ?

భా : సినిమాలో వేషం వేసే ఛాన్సు.

పో : మీరు సినిమాల్లో వేషంవెయ్యలేదా బాబూ ఇంకా?

భా : ఏదీ! రంగ భాస్కర బిరుదు మెచ్చేగా వచ్చింది. ఇహ నా తడాఖా చూపిస్తాను. రేపో కంపెనీలో ఇంటర్వ్యూ ఉందిలే. గిరీశంగారిలా ధణుతెగరగొట్టేస్తాను. (కొంచెం ఆగి) ఎటొచ్చీ ఇంటర్వ్యూలతో పనికాదోయ్. అదే వచ్చిన చిక్కు. డబ్బుకావాలి, డబ్బు. కాస్త పెట్టుబడి తెచ్చామా, ఏక్‌ధమ్మున హీరో ఐపోతాం. హీరో!

పో : బాగా సెలవిచ్చారు.

భా : (ఉత్సాహంగా ఆవేశోరణిలో) రొట్టెవిరిగి నేతిలో పడేట్టుందిలే. తలవని తలంపుగా మాంఛి ఛాన్సు చిక్కింది. ఊఁ... అవకాశం దొరకాలేగాని ఉపయోగించుకోటంలో నన్ను మించినవాడు పుట్టలేదు. అప్పుడే ప్లాను వేసేశాన్లే.

పో : ఏంటి బాబూ ఆ ప్లాను?

భా : వెన్నెల పువ్వులా మెరిసే అందమైన అమ్మాయిని పెళ్లి చేసుకోబోతున్నానోయ్. ఆ అమ్మాయి తండ్రి లక్షాధికారి. ఆ అందాలరాణి సినిమాతారై...

పో : సినిమాతారే! ఎవరు బాబూ ఆమెగారు?

భా : ఇంకా కాలేదులే. ముందు ముందు సినిమాతారై పోతుంది. నేను హీరో. ఆమె హీరోయిన్. కేవలం నా చిత్రాల్లోనే నటిస్తుందిలే. బ్రహ్మాండమైన పేరు, డబ్బు...ఓహ్! అప్పుడు మన కథేమిటోయ్!

పో : అప్పుడు నన్ను మర్చిపోకండి బాబూ.

భా : మర్చిపోతే ఈ రాత్రి, ఈ వెయిటింగ్ రూమ్ జ్ఞాపకం చెయ్యవోయ్. వెంటనే జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటాను.

పో : ఈ వెయిటింగ్ రూమ్, ఈ రాత్రి అప్పుడు మీకు జ్ఞాపకం ఉంటాయా బాబూ?

భా : ఈ వెయిటింగ్ రూమ్! ఈ రాత్రి! జీవితంలో మర్చిపోలేను. ఇక్కడే మా ప్రథమ దర్శనం.

పో : ఇక్కడా? ఈ రాత్రా?

భా : (వచ్చిన నాలుక కొరుక్కుని) ఉష్. ఇవన్నీ నీకెందుకోయ్. ఊరుకో.

పో : పెళ్ళి స్థిరపడ్డదా బాబూ?

భా : నాకంటే నీకు తొందరగా ఉందేమోయ్?

పో : చిత్రం. విని సంతోషిద్దామని అడిగానండీ.

భా : (కొంచెం కోపంగా) ఆ విషయాలు ప్రస్తుతం నువ్వడక్కూడదూ, నేను చెప్పకూడదూ. అంతే. (ఉత్తేజితుడై కొన్ని క్షణాలు రంగంమీద పచార్లుచేసి అకస్మాత్తుగా నిష్క్రమిస్తాడు.)

పో : (అతనివైపు వింతగా చూసి) ఏదో పాచిక పారినట్టుంది. మాంచి ఉషారుగా ఉన్నారు పెద్దమనిషి. (ముందుకెళ్ళి అద్దంలో ఒకసారి తన ప్రతిబింబం చూసుకుని నవ్వుకుంటూ ఉంటాడు.)

[కోమల ప్రవేశం]

కో : ఏయ్, పోర్టర్! ఏమిటా వెర్రి వేషాలు!

పో : సామాన్లు మోసి అలిసిపోయినప్పుడు ఎలా ఉంటానో చూసుకుంటున్నానండి.

కో : అబద్ధాలాడకు.

పో : ఇందులో అబద్ధం ఏముందండీ?

కో : అద్దంలో నిన్నే చూసుకుంటున్నావా?

పో : నన్ను కాకపోతే అద్దంలో చూడట మెందుకండమ్మాయిగారూ? ఎదురుగానే చూడొచ్చుగా.

కో : ఇష్టం వచ్చినట్టు మాట్లాడుతున్నావే. బయటికి వెళ్లు.

పో : వెళ్లమంటే వెళతానండి. ఈమాత్రం దానికి అరవాలా?

కో : బ్రూట్.

పో : అంటే ఏమిటండమ్మాయిగారూ?

కో : 'పశువా' అని.

పో : పశువా?

కో : ఏయ్ రౌడీలా ఉన్నావే. స్టేషన్‌మాస్టర్‌తో రిపోర్ట్ చెయ్యమన్నావా?

పో : నేనేం చేశానండీ?

కో : మాటకి మాటంటావా?

పో : ఎప్పుడన్నానండీ?

కో : అద్దంలోంచిచూసి వెకిలి వేషాలేస్తావా?

పో : రామరామ.

కో : మొదటిసారి పోనీగదా అని ఊరుకుంటున్నాను.

పో : నేనసలు చూడందే.

కో : ఊరికే వాదించకు.

పో : ఇందాక మంచిగా మాట్లాడి ఇంతలో ఇట్లా మారిపోయారేమండమ్మాయిగారూ? పాడుప్రపంచం. అందమైనవాళ్లని చూస్తే కొంతమందికి పాడుబుద్ధులు పుడతయ్య. ఎవరూ ఏమీ అనలేరుగదా!

కో : అంటే ఊరుకుంటావా ఏమిటి? అరెస్టుచేయిస్తాను. నేనెవరి ననుకుంటున్నావో, వెంకటరంగనాథంగారమ్మాయిని.

పా : ఆఁ. వెంకటరంగనాథంగారా? ఏ వెంకటరంగనాథంగారు?

కో : ప్రఖ్యాత రాజకీయ నాయకులు, గొప్ప వ్యాపారస్థులు వెంకటరంగనాథంగారు.

పా : (సంభ్రమాశ్చర్యాలతో) వారమ్మాయా మీరు?

కో : అవును. వారు నీకు తెలుసా?

పా : సరిసరి...మద్రాస్ వచ్చినప్పుడల్లా-మా (ఆగుతాడు)

కో : వచ్చినప్పుడల్లా. మీ...?

పా : అహాఁ - ఏంలేదండి....మాకు దర్శనం ఇస్తుంటారు కదండి. వారు వచ్చినట్టు లేదేమండి?

కో : (అతనివైపు కొంచెం వింతగా చూసి) రాలేదు లే.

పా : ఒంటరిగా వెడుతున్నారన్న మాట.

కో : ఊఁ. బంధువులింటికి వెడుతున్నా లే.

పా : బంధువులా? ఎవరండీ వారు?

కో : నీకెందుకోయ్ అవన్నీ.

పా : ఓ...క్షమించండి...ఊరికే అడిగాను. తమరు మెయిలెక్కగానే ఇంటికెళ్ళి అమ్మాయిగారు క్షేమంగా రైలెక్కారని చెబుతానండి.

కో : (పిడుగు పడ్డట్టయి) ఆఁ!

పా : ఇంకెవరికైనా చెప్పమన్నారా?

కో : నువ్వు వారిని అంత బాగా ఎరుగుదువా?

పా : చిత్తం.

కో : చూడూ. వారు ఊళ్లో లేరు. నువ్వు ఏమీ చెప్పక్కర్లేదులే. ఏం?

పా : సరేనండి.

కో : పాపం నిన్ను నవసరంగా కోపడ్డాను. ఏమీ అనుకోకు.

పా : పరవాలేదండి.

కో : మా నాన్నగారు కనిపించినా ఈ విషయం చెప్పవుకదూ?

పా : మీరేమీ అనలేదు లెండమ్మాయిగారూ.

కో : అసలు స్టేషన్లో నీకు కనిపించానని కూడా చెప్పొద్దు. ఏం లేదు. చిన్న తమాషా చేస్తున్నా లే. ఏం, చెప్పవుకదూ?

పా : (అనుమానంగా) సరే లెండి.

[ఆమెవైపు అదోవిధంగా చూసి వెడుతూ ఉంటాడు. సుదర్శనరావుప్రవేశం. హాట్ సూటుల్లో ఉంటాడు. సామాన్యంగా రెండుచేతులూ ట్రౌజర్ జేబుల్లో ఉంటాయి. కదలికలో ఉచ్చారణలో, సంభాషణలో ఆఫీసర్ హోదా స్ఫురింపచేయడానికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటుంది]

అదిగో, బాబూ, హోల్డాల్.

సు : ఆల్ రైట్ (సరాసరి అద్దం దగ్గిరికిపోయి వివిధ రకాల పోజుల్లో చూసుకుంటాడు) గుడ్ మార్నింగ్, సర్. (ఆ మాటలు అనేక విధాలుగా మార్చి అనేక భంగిమల్లో ప్రాక్టీసు చేస్తాడు.)

ఆయాం సుదర్శన్ రావ్ సర్.

ఎం. ఏ. పాలిటిక్స్.

ఫస్ట్ క్లాస్-ఫస్ట్ రాంక్ సర్.

ఎస్. సర్.

ఎస్. ఎస్.

నో-సర్-నో...నో.

[వివిధ రకాలుగా ఈ మాటలు ప్రాక్టీసుచేసాక తరవాత కొంచెంసేపు పచార్లుచేసి ఆగి సిగరెట్ ముట్టించి విప్పు పుల్ల పారేస్తూ అకస్మాత్తుగా కోమలని చూసి ఉలిక్కిపడతాడు.]

ఎక్స్క్యూజ్ మి...మేడమ్...ఎ...ఏ...మిస్...మిస్... ఎ...ఏ.

కో : (నవ్వాపుకుంటూ) కోమల.

సు : మిస్ కోమల...గ్లాడ్.ఎ. ఏ...వెరీ...వెరీ గ్లాడ్ టు మీట్ యూ.

కో : కూర్చోండి.

సు : కూర్చోవచ్చా?...ఎ-ఏ-థాంక్యూ...థాంక్యూ. ఎ. ఏ క్షమించాలి...మిమ్మల్ని చూడలేదు. అందుకని అలా...

కో : పరవాలేదు.

సు : రేపు ఇంటర్వ్యూ ఉందండి. జస్ట్-ఎ బిట్...ప్రాక్టీస్... అంతే...

కో : అలాగా? ఏ పోస్టండీ?

సు : ఆఫీసర్...క్లాస్ వన్. మరోపోస్టుకి నేను వస్తే అప్లయి చెయ్యనండీ.

కో : ఈరోజుల్లో చాలామంది అంతేనండి.

సు : చాలామంది అంతేనా? నో-నో-యూ ఆర్ రాంగ్... చాలామంది ఏఉద్యోగానికైనా ఎగబడతారండి.

కో : అయితే నేను పొరబడ్డానన్న మాట!

సు : ఎస్...నేను ఎం. ఎ. పాలిటిక్సండీ...ఎ...ఏ...ఫస్ట్ క్లాస్ ఫస్ట్ రాంక్ సర్... ఐ. ఐ. మీన్...మిస్... కోమలా.

కో : చాలా సంతోషమండీ.

సు : మద్రాస్ యూనివర్సిటీ రికార్డ్ బ్రేక్ చేశానండీ.

కో : మద్రాస్ యూనివర్సిటీ?

సు : ఎ...ఎస్...మద్రాస్ యూనివర్సిటీ.

కో : కంగ్రాట్యులేషన్సండీ.

సు : థాంక్యూ...థాంక్యూ...మెనీథాంక్స్. వెరీమెనీథాంక్స్.

కో : నో మెన్షన్. అయితే మీకు కాలేజి ప్రొఫెసర్లతో ప్రిన్సిపాలుతో బాగా పరిచయం ఉండేఉంటుంది. కదండీ.

సు : పరిచయమేమిటండీ! నేనంటే వాళ్లందరూ పడిచస్తారు. మరీ మా ప్రొఫెసరైతే ఎక్కడ కనిపించినా హలో మిస్టర్ సుదర్శనరావ్, బ్రిలియంట్ జీనియస్ అని కౌగిలించు కుంటాడు. అన్నట్టు మీకు నా పేరు చెప్పలేదు కదూ, ఆయాం సుదర్శన్ రావ్...సర్...ఐ. ఐ. మీన్...మిస్. మిస్ కోమలా.

కో : మీపరిచయం కలిగినందుకు చాలా సంతోషమండీ, సుదర్శన్ రావ్ గారూ! దయచేసి నాకో చిన్న సహాయం చేసి పెట్టగలరూ?

సు : ఓకాన్...ఐ ఆల్ మిస్స్...దానికేం భాగ్యం అడగండి.

కో : మద్రాసులో మీ కాలేజీలో ప్రిన్సిపాల్ గారికి చెప్పి నాకు బి. ఏ. లిటరేచర్ లో సీట్ ఇప్పించగలరూ?

సు : ఇప్పించగలనా! నామాటంటే ప్రిన్సిపాల్‌కి శిలాక్షర మండోయ్.

కో : ఈ సహాయం చేసిపెడితే మీ మేలు మర్చిపోనండీ.

సు : తప్పక చేస్తానండీ. రేపు నా ఇంటర్వ్యూ కాగానే నాతో కాలేజీకి రండి. అన్నట్టు ఇప్పుడు మద్రాస్‌కే నా ప్రయాణం?

కో : అవునండీ.

సు : అయితే అక్కడ మీ అడ్రస్ చెప్పండి. కలుసుకుంటాను.

కో : ఎక్కడ దిగుతానో తెలియదండీ. అక్కడ నాకు తెలిసిన వాళ్ళెవరూ లేరు. ఇంతవరకూ మద్రాస్ ఎలా ఉంటుందో కూడా ఎరగను.

సు : అయినా ఒంటరిగానే వెడుతున్నారే. మీ ధైర్యం మెచ్చుకోదగ్గదే, కాని మీలాంటి అందమైనవాళ్ళు మరీ జాగ్రత్తగా వుండాలిసుమండీ. (ఆమెవైపు తేరిపార చూస్తాడు. ఆమె ముఖం దించుకుంటుంది) ఏ...ఏ... మీ...మీ నాన్నగారి పేరు?

కో : వెంకటరంగనాథం గారు.

సు : (అదిరిపడి) వాట్! (తేరుకుని) రంగనాథంగారమ్మాయీ మీరు.

కో : ఔనండీ!

సు : ప్రఖ్యాత నాయకులు రంగనాథంగారమ్మాయికి నేను కాలేజీలో సీటు ఇప్పించటమా? మి...మిస్...కో. మలా, మీరు నన్ను పరీక్షిస్తున్నారు.

కో : కాదండీ. పరిస్థితులు అలా ఉన్నాయి. నేను పైకి చదవటం మా నాన్నకి ఇష్టం లేదండీ. నాకు మాత్రం చదవాలని పట్టుదలగా ఉంది.

సు : అయితే చెప్పకుండా వచ్చేశావా ఏమిటి?

[కోమల నెమ్మదిగా తలూపుతుంది]

నిజమే! (కొద్ది క్షణాలు నిశ్శబ్దంగా ఉండి అకస్మాత్తుగా పోతూ ఆమె దగ్గిరికి లాక్కుని) ఇంకా నయం! సమయానికి నాలాంటి స్నేహితుడు కనిపించాడు కాబట్టి సరిపోయింది. మి...మిస్ కోమలా, నేనున్నంతకాలం మీకేం పరవాలేదు. మద్రాస్‌లో మా బావగారింట్లో దిగుదాం. మీకేలోటూ రానివ్వను. మిమ్మల్ని కాలేజీలో చేర్పించే బాధ్యత నాది.

కో : కృతజ్ఞురాలిని. హాస్టల్లో సీటు రాగానే వెళ్ళిపోతాను. మీ ఋణం తీర్చుకోలేనండీ.

సు : హ-హ—దటీజ్ ఆల్ రైట్...దటీజ్ ఆల్ రైట్...

కో : మీరు రాకముందు వెంకటభాస్కరరావు అనేవారు కనిపించి చేతనైన సహాయం చేస్తానని వాగ్దానం చేశారండీ, పాపం.

సు : అశ్చెశ్చె...వాళ్ళూ వీళ్ళూ ఎందుకండీ నేనుండగా. (కొంచెం ఆగి) చూడండి. చెప్పకుండా వచ్చేశారుకదా, మీ వాళ్ళు గాభరాపడిపోరూ?

కో : ఏం చెయ్యను మరి?

సు : ఓ చిన్న కార్డుముక్క రాసెయ్యరాదూ?

కో : కార్డు లేదండీ.

సు : నా దగ్గిరుంది లెండి. (కోటు జేబులోంచి తీసి ఇస్తూ) ఇదిగో, రెండు ముక్కలు రాసెయ్యండి.

కో : (తీసుకుని) ఏం రాయమంటారు?

సు : అవసరంగా ఇలా రావలసి వచ్చిందనీ, గాభరా పడవద్దనీ కులాసాగానే ఉన్నాననీ, వివరాలు తరవాత రాస్తాననీ రాయండి.

[కోమల వ్రాస్తుంది]

ఇలా ఇవ్వండి, పోస్ట్ చేసి వస్తాను.

కో : నేను పోస్ట్ చేసొస్తానండి.

సు : మీ రెందుకూ, నేనుండగా?

కో : పరవాలేదులెండి. చేతనైనపనుకూడా చేసుకో వొద్దంటారా?

సు : పోనీ పోర్టర్ని పిలుస్తాను. వేసివస్తాడు...పోర్టర్! పోర్టర్!

కో : ఎందుకూ, వొద్దంటే. నేను వెడుతున్నానుగా.

సు : ఆల్ రైట్, మీ ఇష్టం, మరి.

[కోమల నిష్క్రమిస్తుంది]

వాట్ ఏ ఛాన్స్...వాట్ ఏ ఛాన్స్! కంగ్రాట్యులేషన్స్ సుదర్శన్ రావ్! (అద్దంముందు నిలబడి ప్రాక్టీస్ చేస్తూ ఉంటాడు.)

"గుడ్ మార్నింగ్ సర్..." అన్నట్టు ముగ్గురు మెంబర్లు ఉంటారుకదూ! "గుడ్ మార్నింగ్...సర్స్..."

పో : (ప్రవేశిస్తూ) సారాకెంబు...సారాకెంబు.

సు : (ఉలిక్కిపడి) సారాకెంబు ఏమిటోయ్ (ముఖం చిట్లించుకుంటాడు.)

పో : వ్యాకరణ్యంబు చెడిందిబాబూ. తెల్లారిపూట అద్దంలో చూసుకుని గుడ్ మార్నింగ్ చెబుతారేం బాబూ? (హుందాగా) గుడ్ నైట్ సర్!

సు : (తెల్లబోయి) పోర్టర్ వెధవకూడా చెప్పేవాడే! నీ పాటి తెలుసు లేవోయ్ పిచ్చిపుల్లాయ్. ఇదీ... రేపొద్దున సర్వీసు కమిషన్ మెంబర్లతో ఇంటర్వ్యూకి ప్రాక్టీసోయ్. ప్రాక్టీసు.

పో : అదా బాబు? తమరెందుకో పిలిచారు?

సు : అక్కర్లేదు లే పో (విసుక్కుంటాడు.)

పో : చిత్తం. అంతేబాబూ, అంతే. అట్టాగే దర్జాగా ఠీవిగా నిలబడాల. తమరి పేరేంటిబాబూ?

సు : (చిరునవ్వుతో) సుదర్శన్ రావ్! దర్జాగా, ఠీవిగా ఉన్నానా పోర్టర్?

పో : బలే దాబుగా ఉన్నారండి, సుదర్శన్ రావ్ బాబ్ గారూ.

సు : గెజిటెడ్ ఆఫీసర్ లా కనిపిస్తున్నాను కదూ?

పో : అది బాబులా ఉన్నారండి.

[సుదర్శన్‌రావ్ ఠీవిగా జేబుల్లో చేతులు పెట్టుకుని పచార్లు చేస్తాడు.]

తల దించాలిబాబూ!

[అప్రయత్నంగా దించుతాడు.]

మరీ పైచూపయి పోయింపెండి.

సు : (కోపంగా) లేకపోతే ఆఫీసర్లు కింద చూస్తారటోయ్? జ్ఞానలేనివి, నువ్వూ. కో హంకులు కొట్టేవాడల్లే కనిపిస్తే క్లాస్ వన్ ఆఫీసర్ ఉద్యోగం ఎవరిస్తారూ?

పో : పరువు మంచిదైతే ఎట్లాగైనా చెల్లిపోతది లెండిబాబూ!

సు : అదే అజ్ఞానం. ఫస్ట్ క్లాస్ ఫస్ట్ రాంక్. ఏంలాభం? సుద్దిగత్వే చెల్లటం లేదు. ఇన్‌ఫ్లుయెన్స్—ఇన్‌ఫ్లుయెన్స్. అది లేనిదే ఘటం పైకిపోదు. అందులో క్లాస్ వన్ ఆఫీసర్ గిరీ అయితే చాలా కోరి ఇన్‌ఫ్లుయెన్స్ పనికి రాదు. ఏం వెంకటరంగనాథంగారిలాంటి వాళ్ళకోపట్టాలి. ఏమనుకున్నావ్, మరి?

పో : చిత్తంబాబూ.

సు : ఆయన ఒకపట్టాన ఇటువంటివాటిలో జోక్యం కలిగించుకోడట. ఇహ మనకేం సహాయంచేస్తాడు?

పో : చిత్తం.

సు : సొంత అల్లుడైతే చెయ్యకేంచేస్తాడోయ్ పిచ్చిపుల్లయ్యా?

పో : అల్లుడా బాబు?

సు : (వినిపించుకోక) మిస్...కోమలా! ఓహ్! వాట్ ఎ బ్యూటీ! వాట్ ఎ ఛాన్స్-మిస్ కోమలా!

పో : ఎవరు బాబు?

సు : రంగనాథంగారి అమ్మాయి పోర్టర్!

పో : (నెమ్మదిగా) రంగనాథంగారి అమ్మాయా? కోమలా?

సు : ఏమిటోయ్ నీ గొణుగుడు?

పో : ఆ అమ్మాయిని మీరు పెళ్ళిచేసుకొంటారా బాబు?

సు : సరి సరి. నువ్వో మందబుద్ధివి. చెప్పేదేమిటి?

పో : (ఆలోచనగా) ఆ అమ్మాయిగారు ఒప్పుకొన్నారా?

సు : ఎందుకొప్పుకోదూ? క్లాస్ వన్ ఆఫీసర్ నైపోతుంటే... ఫస్ట్ క్లాస్ ఫస్ట్ రాంక్...రికార్డ్ బ్రేక్. (పచార్లుచేస్తూ) మిస్ కోమలా! మిస్ కోమలా! ఏమైనా నిన్ను నా చెయ్యి దాటి పోనివ్వను.

(కోమల ప్రవేశం)

వచ్చారా? పోస్ట్ చేశారా?

కో : చేశానండి.

సు : చాలా అలిసిపోయినట్టుగా కనిపిస్తున్నారు. ఏయ్ పోర్టర్ రెండు కప్పుల కాఫీతీసుకోరా. వెళ్ళు.

పో : తమరింకా క్లాస్ వన్ ఆఫీసరూ కాలేదు. నేను డవాలా జవాన్నీ కాలేదు. కావాలంటే తెచ్చుకోండి బాబూ

[ఇద్దరూ వింతగా అతనివైపు చూస్తారు]

సు : వాట్! ఎంత పొగరు! చూడు నిన్నేంచేస్తానో!

[కోపంగా నిష్క్రమణ]

పో : (కోమలదగ్గిరికి వెళ్ళి) ఎవరండీ ఈ కోటుమనిషి?

కో : ఏమిటా మాటలు? మర్యాదా మట్టీ ఉండక్కర్లే?

పో : క్షమించండి. మీరీ పెద్దమనిషిని పెళ్ళిచేసుకోబోతున్నారా?

కో : (తెల్లబోయి) నేనా? ఛీ; ఏమిటి నీ వాగుడు?

పో : ఆ వెంకటభాస్కరరావు అనే ఆయన్ని?

కో : ఛీ. ఛో. అవతలికి. నన్నెందుకిట్లా అవమానిస్తావు? నేనేం చేశాను? (కంఠం గద్గదమౌతుంది)

పో : (కోపంగా) రాస్కెల్స్.

కో : (త్రుళ్ళిపడి) ఆఁ!

పో : స్కౌండ్రల్స్.

కో : (నిర్విణ్ణురాలై) ఆఁ! వాళ్ళేం చేశారు?

పో : అధమతరగతికి చెందిన స్వార్థపరులు.

కో : ఆఁ! నువ్వు పోర్టర్ వి కావు. నువ్వెవరివి? (భయంగా) ఎవరివి?

పో : కొంచెం చదువొచ్చిన పోర్టర్ ని లెండి.

కో : చదువుకుని పోర్టర్ పని చేస్తున్నావా? నేను నమ్మను. నువ్వు సి. ఐ. డి. ఇన్‌స్పెక్టరువి. అవును. నిజంచెప్పు. సి. ఐ. డి. వి కదూ?

పో : అదేమిటం డమ్మాయి గారూ, అలా అంటారు? నేను పోలీసువాడిని కాదు. మామూలు పోర్టర్ని.

కో : కాదు కాదు. నాకు తెలుసు. ఇన్‌స్పెక్టర్ గారూ, (గద్గదంగా) నేనేం తప్పుచెయ్యలేదండీ. నన్ను అరెస్టు చెయ్యకండి. నేను ఇంట్లోంచి పారిపోవటం లేదు. మద్రాసులో కాలేజీలో బి. ఏ. లో చేరదామని వెళుతున్నాను. అంతే నండీ. మా నాన్నకి నేను చదవటం ఇష్టం లేదండీ. అందుకనే చెప్పకుండా వచ్చాను. (జేబు రుమాలుతో కళ్ళు తుడుచుకుంటుంది.) మీరు ఇంటికి వెళ్ళమంటే వెడతాను. కాని నేను జీవితమంతా నరక యాతన అనుభవిస్తే ఆ పాపం మీకే చుట్టుకుంటుంది. దయచేసి నన్ను మద్రాసువెళ్ళి కాలేజీలో చేరనివ్వండి. ఆ పెద్ద మనుషులిద్దరూ జాలిపడి సీటుకూడా ఇప్పిస్తామని వాగ్దానం చేశారు.

[జేబు రుమాల్లో తలదాచుకుంటుంది]

పో : ఓహో! అదా సంగతి!

[ఆమె వైపు రెండు క్షణాలు చూసి నిష్క్రమిస్తాడు. కాసేపటి తరవాత సుదర్శనరావు రెండు కప్పులుపట్టుకుని ప్రవేశం.]

సు : నిద్ర వస్తోందా? కొంచెం కాఫీ తీసుకోండి.

కో : (తలపైకెత్తి) ఆ పోర్టర్ వెళ్ళిపోయాడా? (చుట్టూ చూసి) అతను మామూలు పోర్టర్ కాదండి. సి. ఐ. డి. అవును, నిజం.

సు : (నవ్వి) కాఫీ తాగండి, మరు చల్లారిపోతుంది.

కో : నిజంగా అతను సి. ఐ. డి నండి. నానా మాటలూ అనిపోయాడు. నాకు భయంగా ఉందండీ.

సు : వాడి మొహం. మిమ్మల్ని చూడగానే వాడికి మతిచలించి ఉంటుంది. కాఫీ తీసుకోండి.

[కప్పు అందిస్తాడు. ఒకసారి అతని ముఖంలోకి చూసి వాడిక చేత్తో కప్పు అందుకుంటుంది. ఇద్దరూ కాఫీ తీసుకుంటూ ఉండగా భాస్కరరావు ప్రవేశం. ఆ దృశ్యం చూసి స్తంభీభూతుడౌతాడు. చురచుర సుదర్శనరావు వైపూ, అర్థంకానట్టుగా కోమల వైపూ చూస్తూ దగ్గిరికొస్తాడు.]

కో : వీరేనండీ రంగభాస్కరవెంకట భాస్కరరావుగారు. వీరి విషయమే ఇందాక మీతో చెప్పాను. (భాస్కరరావుతో) వీరు సుదర్శన్ రావ్ గారు ఎం. ఏ. (పరస్పరం అనుమానంగా చూసుకుంటారు)

సు : మిమ్మల్ని గురించి విన్నానండీ.

భా : అలాగా, సంతోషం.

కో : సుదర్శన్ రావ్ గారు ఎం. ఏ. ఫస్ట్ క్లాస ఫస్ట్ రాంక్ అండీ. రికార్డు బ్రేక్ చేశారు. మద్రాసులో వారు చదివిన కాలేజీలో తిప్పకుండా సీటు ఇప్పిస్తామంటున్నారు కూడా.

భా : (ఈర్ష్యతో) ఓహో!

కో : క్లాస్ వన్ ఆఫీసర్ ఉద్యోగానికి రేపు మద్రాసులో ఇంటర్వ్యూకి హాజరౌతున్నారు.

భా : అలాగా! (ఆలోచనగా) సుదర్శన్ రావుగారు! ఎక్కడో విన్నట్టున్నానండి మీ పేరు. ఓ...మీరే కాలేజీలో చదివారు చెప్పండి.

సు : ప్రెసిడెన్సీ.

భా : ఓ. అలా చెప్పండి. ఎం. ఏ. ఏ సబ్జక్టు?

సు : పాలిటిక్సు.

భా : ఓహ్. పాలిటిక్స్ సుదర్శన్ రావంటే మీరేనా! మీగురించి మా స్నేహితులు చాలామంది చాలా విషయాలు చెప్పార్లెండి.

సు : ఓ, అలాగా!

భా : దయచేసి మీదారిన మీరుపోండి.

సు : }
కో : } ఆఁ!

భా : కాలేజీలో ఓ అమ్మాయితో వ్యవహారం జరిపి రచ్చకెక్కింది చాలక మళ్లీ వెర్రివేషాలకి దిగావా? జాగ్రత్త. దూరంగా పో, లేకపోతే అరెస్ట్ చేయిస్తాను.

[కోమల, సుదర్శనరావు దిగ్భ్రాంతులై అతనివైపు చూస్తారు.]

సు : ఎవ్రడానువ్వు? ఇష్టంవచ్చినట్టు పేలుతున్నావ్! తాగావా!

భా : రికార్డు బ్రేక్ చేశాట్ట. ఎందులో? దుర్బుద్ధుల్లోనా? అమ్మాయిలని మోసం చెయ్యటంలోనా?

సు : షటప్. కావాలంటే సర్టిఫికేట్ చూపిస్తాను. కోమల గారూ, మీరీమాటలు నమ్మకండి.

భా : ముందు అవతలికి పోవోయ్!

సు : ఏమిటి నీ దౌర్జన్యం? నాటకం కంపెనీలో చేరి తాగుడూ తిరుగుడూ అలవాటుచేసుకుని మతిపోగొట్టుకున్నావా? ఓ, ఇప్పుడు జ్ఞాపకం వచ్చింది. మొన్న తాగి రోడ్డుమీద దొర్లుతుంటే పోలీసులు పట్టుకుపోయింది నిన్నే కదూ?

భా : మొన్న పట్టుకుంటే అప్పుడే ఎట్లా వొదిలారోయ్ వాజ? అబద్ధం ఆడినా అతికినట్లుండాలి.

సు : (తెల్లబోయి) ఔను. నీలా అబద్ధాలు ఆడటం ఎవరికి చేతవుతుందిలే.

భా : అబద్ధాలాడటానికి నాకేం ఖర్మ?

సు : నాకుమాత్రమేం అవసరం? మి. మిస్ కోమలా......ఈ తాగుబోతుని అవతలికి పొమ్మనండి......

భా : కోమలగారూ, ఈ మోసగాడిని దూరంగా పొమ్మనండి.

[కోమల బెదిరిపోయి ఇద్దరివైపూ చూస్తుంది]

సు : గెటౌట్ యూ ఫూల్.

భా : యూ గెటౌట్.

సు : కొట్టేస్తాను. (షర్టు చేతులు పైకి మడుస్తాడు)

భా : గెంటేస్తాను. (లాల్చీ చేతులు మడుస్తాడు)

[పోర్టర్ ప్రవేశం]

పో : ఆగండి! చదువుకున్నవాళ్లా, చెయ్యి చెయ్యి కలుపుతున్నారా? ఎవరన్నా వింటే నవ్విపోతారనికూడా ఆలోచించరేం పెద్దమనుషులు? (గద్దిస్తూ) బయటికి వెళతారా? సేషన్ మాస్టర్ కి రిపోర్టు చెయ్యమంటారా? ఏం? వినిపిస్తోందా?

[ఉగ్రుడై ద్వారంవైపు చెయ్యి చూపిస్తాడు. ఒకక్షణం తటపటాయించి ఇద్దరూ బయటికి వెళ్లిపోతారు.]

కో : ఇన్ స్పెక్టరు గారూ, ఏమిటండీ ఇదంతా?

పో : నేను ఇన్ స్పెక్టర్ని కాను...కాను...కాను.

కో : పోనీలెండి, ఎవరో ఒకరు......ఈ గందరగోళమంతా ఏమిటండీ?

పో : నాటకం. స్వలాభపరుల కుయుక్తుల ప్రహసనం.

కో : నిజంగా వాళ్లిద్దరూ అలాంటివాళ్లేనా?

పో : ఎలాంటివాళ్లు?

కో : ఒకరు తాగుబోతట; ఒకరు మోసగాడట.

పో : ఏమో, వాళ్లకే తెలియాలి.

కో : ఇద్దరూ పొరపడ్డారేమోనండీ, పాపం.

పో : పోటీదారులు కదూ, బుద్ధిపూర్వకంగానే పొరబడ్డారెండి.

కో : ఏమిటి మీరనేది?

పో : ఎంత చదువుకుంటే ఏం? ఏం సాధిస్తే ఏం? కొంతమంది మనుషులు ఎంత నీచస్థితికైనా దిగజారతారు. మిమ్మల్ని సొంత ప్రయోజనం కోసం అడ్డుపెట్టుకోటానికి వాళ్ళు ప్రయత్నించారంటే నమ్ముతారా?

కో : నిజమా?

పో : కటిక నిజం.

శో : ఏం చేయాలో నాకేం తోచటం లేదండీ.

పో : (నిర్లిప్తంగా) పేపర్ చదువుకోండి. (కింద పడిఉన్న పేపర్ తీసి అందిస్తాడు. ఆమె యాంత్రికంగా తీసుకుం టుంది. అతను వెళ్ళిపోతూ ఉంటాడు. చేతిలో పేపరు చూసుకుని ఆమె కలలోంచి మేలుకున్నట్టు దిగ్గున లేచి "ఇన్‌స్పెక్టరు గారూ" అని పిలుస్తుంది. కాని ఈ లోపున అతను వెళ్ళిపోతాడు. ఆమె నిస్పృహతో కుర్చీలో కూల బడి పేపరు తిరగేస్తూ ఆలోచిస్తూ ఉంటుంది. కొన్ని క్షణాలు అలాగే గడిచిపోతాయి. పోర్టర్ మళ్ళీ ప్రవే శిస్తాడు.)

మీ నాన్నగారొస్తున్నారు అమ్మాయిగారూ.

శో : (భయంతో) నాన్నగారా! (దీనంగా, గద్గదికంగా) ఎలా? ఇన్‌స్పెక్టరు గారూ, నన్ను రక్షించండి. మేం చెయ్యమంటే అది చేస్తాను. మా నాన్నగారికి ఎలాగో చెప్పండి. నాకు భయంగా ఉందండీ. నాకేం తోచటం లేదండీ.

పో : ఉష్, మాట్లాడకండి. ఆ బాత్ రూంలో కెళ్ళి, తలుపేసు కోండి ముందు. ఊఁ...వెళ్ళండి...త్వరగా. (కోమల గబ గబ బాత్ రూంలో కెళ్ళి తలుపేసుకుంటుంది. రంగనాథం గారు ప్రవేశం. యాభైఏళ్ళ వయసు. బట్టతల. ధోవతీ షర్టు కండువా ధరించి ఉంటాడు. కళ్ళజోడు ఉంటుంది.) నమస్కారం బాబూ!

రం : నమస్కారం.

పో : నన్ను గుర్తుపట్టలేదా బాబుగారూ?

రం : (పరకాయించి చూసి) ఆఁ...ఆఁ...ఎందుకు గుర్తుపట్ట లేదూ? (ఆలోచిస్తూ) కులాసాగా ఉంటున్నావా?

పో : చిత్తం.

(పచార్లు చేస్తాడు. పోర్టర్ నవ్వుకుంటాడు.)

రం : ఇదిగో, పోర్టర్.

పో : బాబూ. (నవ్వుతాడు)

రం : నవ్వుతావేం? నిన్ను...నిన్ను......నిజం చెప్పాలంటే ఎక్కడ చూశానో జ్ఞాపకం లేదోయ్. ఈ దుస్తుల్లో నిన్ను చూడలేదు. ఈ పనిలో కొత్తగా చేరావా?

పో : చిత్తం. తమరు ఇలా దయచేశారేం?

రం : పోర్టర్....అంతా తమాషాగా ఉందోయ్!

పో : ఏమిటి బాబూ?

రం : క్లబ్బునించి ఇంటికిరాగానే ఎవరో టెలిఫోన్ చేశారు. అర్జంట్‌గా స్టేషన్‌కి రమ్మనీ, లేకపోతే చాలా ప్రమాద మనీ. వెంటనే కార్లో వచ్చేశాను. కాని స్టేషన్‌మాస్టర్ని అడిగితే తనకేమీ తెలియదన్నాడు. విచిత్రంగా ఉంది.

(భాస్కరరావు ప్రవేశం.)

భా : నమోనమః రంగనాథంగారూ.

రం : నమస్తే. క్షమించండి. తమరిపేరూ?

భా : రంగభాస్కర వెంకటభాస్కరరావు పేరు వినే ఉంటారు.

రం : ఆఁ...ఆఁ...పరిచితమైన పేరే. కూర్చోండి. ఏమైనా విశేషం ఉందా?

భా : ఇలా రండి. ఒక్కమాట.

రం : (దగ్గరికి వస్తూ) మీరేనా ఫోన్ చేసింది?

భా : ఫోనా?

రం : నేను క్లబ్బునుంచి ఇంటికి రాగానే ఎవరో ఫోన్ చేశారండీ.

భా : (వాలిపోయి) ఆఁ...ఆఁ... నేనే చెయ్యమన్నానండి.

రం : అదేం ఫోన్ చెయ్యటమండీ? హడలగొట్టేశారు? ఎవరో ఏమిటో, ఎందుకో ఏమీ చెప్పకుండా ప్రమాదం అర్జంటుగా రావాలంటే గుండె జారి పోయిందండీ.

భా : (ఆలోచించి ఏదో గ్రహించినట్టు) తొందర్లో గాభరాగా అలా చేసిఉంటారండీ. క్షమించండి.

రం : అసలు సంగతేమిటి? త్వరగా చెప్పండి.

భా : ఆ పాలిటిక్స్ సుదర్శన రావున్నాడే...

రం : ఎవరతను?

భా : మీకు తెలియదా? ఉన్నాడులెండి ఒక పరమ దౌర్భా గ్యుడు. దగాకోరు. వాడు మీ అమ్మాయిని బుట్టలో వేసేశాడండీ.

రం : ఆఁ- ఏమిటి అపవాదు! ఆధారాలతో మాట్లాడుతున్నా రా, లేక...

భా : అలా కోప్పడకండి. మీ మేలు కోరేవాడినే నేను. సమ యానికి నేను అడ్డపడ్డానుగాని లేకపోతే ఏమయ్యేదో!

రం : ఏం జరిగిందో త్వరగా చెప్పండి.

భా : ఇద్దరూ మద్రాస్ చెక్కేయ్యాలని ప్లాను వేశారండీ.

రం : ఆఁ- ఇదే అబద్ధమైతే...?

భా : శాంతించండి మరి. ఇద్దరూ స్టేషన్లోనే ఉన్నారుగా. నేను సమయానికి రక్షించకపోతే...

రం : ఏది మా అమ్మాయి?

భా : (చుటూ చూసి) ఇ...ఇక్కడే ఉండాలి. లేడీస్ వెయి టింగ్ రూమ్‌లో ఉందేమో చూసివస్తాను. క్షణంలో వస్తాను, ఉండండి. (నిష్క్రమిస్తాడు.)

(రంగనాథం అశాంతితో పచార్లు చేస్తూఉంటాడు. సుద ర్శన్‌రావ్ ప్రవేశం.)

రం : ఛీ! ఎంత అవమానం!

సు : నమస్తే సర్.

రం : నమస్తే...నమస్తే...ఏం కావాలండీ?

సు : అయాం సుదర్శన్‌రావ్ సర్.

రం : సుదర్శనరావా!

సు : ఎస్ సర్. ఎం. ఏ. పాలిటిక్స్ ఫస్ట్ క్లాస్ ఫస్ట్ రాంక్ మద్రాస్ యూనివర్శిటీ రికార్డు బ్రేక్ చేశానండి.

రం : (దగ్గిరికివచ్చి) యూ స్కౌండ్రల్, మా అమ్మాయేది? (షర్ట్ కాలర్ పట్టుకుంటాడు).

సు : మీ అమ్మాయా? (గుడ్లు మిటకరించి) ఉందిసార్-ఉంది.

రం : ఎక్కడుంది?

సు : ఉండెండిమరి, చూపిస్తాను. పుణ్యానికిపోతే పాపం ఎదు రైందిట. మేలుచేసినవాడికి ఇదా మీరుచేసే ప్రత్యుప కారం?

రం : మేలు చేశావా?

సు : సమయానికి నేను లేకపోతే ఆ అమ్మాయి గతేమైఉండేదో పాపం. ఆ రంగభాస్కర వెంకటభాస్కర రావు ఉన్నాడే...!

రం : ఆఁ-వాడేం చేశాడంటావ్?

సు : మిస్ కోమలతో మద్రాస్ ఉడాయించటానికి సిద్ధమైనా డండీ.

రం : ఏమిటీ? నిజమా నువ్వు చెప్పేది?

సు : అక్షరాలా! మిస్ కోమలనే అడగండి. ఫస్ట్‌క్లాస్ ఫస్ట్‌రాంక్ పర్ నాది. క్లాస్‌వన్ ఆఫీసర్‌నై పోతున్నాను అబద్ధం చెప్పటానికి నాకేం ఖర్మం?

రం : అయితే ఇందాక ఫోన్ చేసింది మీ రేనన్నమాట.

సు : ఫోన్?...ఆఁ...ఆఁ...ఎస్ సర్. నేనే చేశాను.

రం : మా అమ్మాయేది?

సు : (చుట్టూచూసి) ఇప్పటిదాకా ఇక్కడే ఉండాలండి.

రం : ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉందని అనుకుంటున్నాను.

సు : ఎస్...సర్...చూస్తాను. (వెళ్ళబోతాడు.)

[భాస్కరరావు ప్రవేశం]

భా : ఎక్కడా కనిపించలేదండీ

రం : కనిపించలేదూ? ఏమయ్యా సుదర్శనరావ్?

సు : ఆ ఇమిటేషన్ రంగభాస్కర్‌నే అడగండి సార్.

రం : ఏమయ్యా భాస్కరరావు?

భా : చెప్పాను గదండి. ఆ ఫస్ట్‌క్లాస్ ఫస్ట్‌రాంక్ మోసగాడే ఎక్కడో దాచివుంటాడు.

రం : ఏమిటీ న్యూసెన్స్. ఇద్దర్నీ అరెస్టుచేయిస్తాను, జాగ్రత్త. అమ్మాయిని ఎక్కడ దాచారో చెప్పండి. పోర్టర్, ఇన్‌స్పెక్టర్ గార్ని పిలుచుకురా.

సు : నిజంగా నేనేం ఎరగను సార్.

భా : నా మాటలు నమ్మండి. నేను నిర్దోషిని.

సు : రేపొద్దున నేను ఇంటర్వ్యూకి వెళ్ళాలండి. నన్ను వదిలెయ్యండి.

భా : నాక్కూడా రేపే ఇంటర్వ్యూ ఉందండి.

రం : ఈ వేషాలేం సాగవు. ఊఁ....చెప్పండి, త్వరగా. లేక పోతే జైలు తప్పదు.

(భాస్కరరావు, సుదర్శనరావ్ ఒకరినొకరు ఉరిమిఉరిమి చూసుకుంటారు.)

పో : (అందరి దగ్గరికీవచ్చి) నేను చెబుతానండీ.

రం : ఇందులో నువ్వూ ఉన్నావూ? ఊఁ. చెప్పుత్వరగా.

పో : వాళ్ళిద్దర్నీ చెంపలేసుకోమనండి ముందు.

భా : }
సు : } మేమేం చేశాం? అడిగితే సహాయం చేస్తాం అన్నాం. అదేనా మా తప్పు?

పో : సహాయం చేస్తాం అని ముందు కురికేపాటి మగతనవుందా మీకు? సిగ్గులేదూ? ఒకఅబల, అసహాయస్థితిలో కొండంత ఆశతో ఒక్క చిన్నసహాయం అడిగితే, అది ఆధారం చేసుకుని ఆమెద్వారా సొంతప్రయోజనాలు సాధించు కోవాలని అధమాధమస్థితికి దిగజారిపోయిన మీరు అసలు మనుషులేనా? ఏమండీ రంగభాస్కర్ గారూ, మిమ్మల్నే క్లాస్‌వన్ ఆఫీసర్ గారూ, మాట్లాడరేం? మీగుట్టు నాకు తెలిసిపోయిందనా?

[ఇద్దరూ కొరకొర చూస్తారు పోర్టర్ వైపు.]

మీకు టెలిఫోన్ చేసింది నేనేనండీ రంగనాథం బాబు గారూ. పైగా అదో అబద్ధం ఆడారు వీళ్ళు.

రం : ఏమిటిదంతా? నాకు అగమ్యగోచరంగా ఉంది. మా అమ్మాయి వీళ్ళని సహాయం అడిగిందా. నా చిట్టితల్లికి నేను ఉండగానే ఆ గతి పట్టిందా?

పో : అవును. ఇతరుల మనస్తత్వాన్ని అర్థంచేసుకోకుండా తా బట్టిన కుందేటికి మూడేకాళ్ళంటుంటే ఏమవుతుంది మరి. ఇలా అన్నందుకు క్షమించండి.

రం : నా చిట్టితల్లి మనసు నాకు తెలియకుండానే కష్టపెట్టానా? పోర్టర్, నువ్వు పోర్టర్‌వి కావు—ఎవరివో తరవాత ఆలో చిద్దాం-ముందు మా అమ్మాయి ఎక్కడవుందో చూపించు. దానికేది కావాలంటే అది ఇస్తాను.

[బాత్ రూమ్ తలుపు తెరుచుకుని కోమల ప్రవేశం.]

కో : నాన్నా.

[పోర్టర్ తప్ప అందరూ దిగ్భ్రాంతులౌతారు.]

రం : అమ్మా.

కో : నన్ను క్షమించు నాన్నా.

రం : పరవాలేదమ్మా! ఇలారా!

పో : మీ అమ్మాయిని బి. ఏ. లో చేర్పించండి రంగనాథం బాబుగారూ. దానికోసమే ఇంత హడావిడి జరిగింది.

రం : ఓ. యెస్, దానికేం. ఇంతే గదా!

పో : మరి నేను సెలవుతీసుకుంటాను (వెళ్ళబోతాడు.)

రం : థాంక్స్...అన్నట్టు—పోర్టర్...సారీ... నిన్ను నేను గుర్తుపట్టలేను.

పో : (ఆగి) పోల్చుకోండి (వేషం తీసివేస్తాడు.)

రం : నువ్వా శ్యామసుందరం!

[అందరూ దిగ్భ్రాంతులౌతారు.]

భా : }
సు : } : ప్రఖ్యాత సినిమానటులు శ్యామసుందర్ గారా!

రం : ఇదేమిటోయ్, ఈ వేషమేమిటి?

పో : నా కొత్త చిత్రంలో హీరో పోర్టర్ అండీ. నా సంగతి

మీకు తెలుసుకదూ? పాత్ర ధరించే ముందు ఆ పాత్ర గురించి క్షుణ్ణంగా తెలుసుకోటానికి ప్రయత్నిస్తాను. అందుకే ఈ వేషం.

రం : (దగ్గరికొచ్చి భుజంమీద చెయ్యేసి) భేష్! నటుడివంటే నువ్వోయ్. అమ్మాయ్, కోమలా, మద్రాసులో హైకోర్టు లాయర్ ఒకాయన నాకు బాల్యస్నేహితుడనీ, ఆయన కుమారుడు గొప్ప నటుడనీ నీతో చెప్పేవాడిని కదూ. ఆ అబ్బాయే ఇతను. శ్యామసుందరం.

కో : నమస్తే శ్యామసుందరంగారూ.

భా : నమస్తే - అహం - నమస్కారమండమ్మాయిగారూ.

కో : (నవ్వి) మీ చిత్రాలన్నీ చూసినా మిమ్మల్ని గుర్తుపట్టలేదండీ.

భా : చిత్రాలేగాని మనిషిని చూడలేదు కదండీ.

రం : నీ వేలం మర్చిపోలేదోయ్.

భా : ఎంతమాట. నేను చేసిందేముందండీ.

[ఇంజను కూత వినిపిస్తుంది. భాస్కరరావు, సుదర్శనరావూ ఒకరినొకరు చూసుకుని ఎవరి హోల్డాలు వారు ఎత్తిలేక ఎత్తుతూ ఉంటారు.]

మీ బరువే మీరు మొయ్యలేరు. ఇంక ఇతర్ల బరువేం మోస్తారు, పాపం. (వాళ్ళకి సహాయం చేస్తాడు. తరవాత కోమల సూట్ కేస్ తీసుకుంటాడు.)

కో : మీరా! ఇలా ఇవ్వండి.

భా : పరవాలేదు. బరువులు మొయ్యటం అలవాటయిందిగా. రండి బాబుగారూ, పోదాం. గుడ్ బై మిస్టర్ రంగ భాస్కర్ - గుడ్ బై మిస్టర్ సుదర్శనరావ్!

[ముగ్గురూ నిష్క్రమిస్తారు. హోల్డాల్ ఈడ్చుకుంటూ భాస్కరం, సుదర్శనరావ్ నిష్క్రమిస్తుండగా తెర.]

వరుణగ్రహ ప్రభావము

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

"నా మేనకోడలి జాతకమండీ ఇది. అంతా నిశ్చయమైన పెండ్లి విఘాతమైనది. వరుడు మోసముచేసి వేరెపెండ్లి చేసుకొన్నాడు. దయచేసి జాతకము చూడండి. పెండ్లిఫలము ఎప్పుడున్నదో?"

కొన్ని సంవత్సరములకు పూర్వము ఒకనాడు ఉదయమున నాగదికి దూరదేశపు పెద్దమనుష్యు డొకవ్యక్తి వచ్చి కూర్చుండి, జాతకచక్రము నొకదాని నిచ్చి, అడిగినప్రశ్న ఇది. ఈ క్రిందనున్నదే అనిరయన రాశి కుండలి :—

		గు	కే
ల చ	నిరయన రాశి కుండలి		శు శ
			బు
రా		కు	ర

జన్మకాల గురుమహాదశాశేషము 12 సం॥ 4 నెలలు, 17 దినములట! జన్మదినము, జన్మకాలము, జన్మస్థానము మున్నగు వివరములు అతని నడిగి తెలుసుకొని గుర్తు చేసుకొంటిని. సాయన స్పష్టచక్రమును గుణించుటకై పథకగ్రంథములను తీసుకొని పని ప్రారంభించునంతలో అతడు,

"ఇప్పుడు శనిమహాదశలో బుధభుక్తి. శని లగ్నాధిపతి; సప్తమములో ఉండే గ్రహము బుధుడు. వివాహప్రయత్నము భంగమగుటకు కారణమేమి?" అని పూర్వపక్షము చేసెను.

"బుధునిలో అష్టమాధిపత్యదోషము కొంత లేదా?"

అతని ధోరణిలోనే ప్రతి ఇచ్చితిని.

"అయితేమాత్రము? సప్తమాధిపతి రవితో పరివర్తన యోగమున్నదే."

"కొంత ప్రయాస తరువాత మంచిఫలము రావచ్చును."

"నిశ్చయమైన వరునితోనే పెండ్లి కాగలదా? వేరేవరుడా?"

"అతని జాతకము తెచ్చినారామరి?"

"జాతకము లేదండీ! నిర్భాగ్యుడు. మోసముచేసి మా అమ్మాయికి తెంగ తెచ్చినాడు. పోనియ్యండి. ఆమెకు పెండ్లి ఫల మెప్పుడున్నదో చూడండి."

"స్పష్టకుండలి సిద్ధమగుటకు కొంతకాలము పట్టును. సాయంకాలమో, ఉదయమో, వచ్చినచో, తోచినది చెప్పగలను." అంటిని. కార్యస్థానమునకు వెళ్లుటకై సన్నాహము కావలసియుండెను. "సరే." అని అతడు వెళ్లినాడు. ఆ సాయంకాలము సాయనచక్రమును సిద్ధపరచితిని. జాతకము చాలా ప్రబలమైనదిగా చూపట్టినది. త్వరలోనే వివాహము జరుగు మార్గము కానవచ్చెను. కాని, ఆ పెద్దమనుష్యుడు మరల రాలేదు. ఎందుకోమరి? శకునము కుదిరిపోలేదు కాబోలు!

మనవారిలో అనేకులకు అవిచారమణీయ మగు అభిప్రాయ మొకటి పాదుకొనియున్నది. (1) రాశికుండలి, (2) దశాశేషము, ఈ రెండు ఉన్నచో, జాతకఫలములు చెప్పుటకు ఇతరసామగ్రి ఏమియు అక్కరలేదని. ఈ అల్పసామగ్రితోనే అడిగిన ప్రశ్నలకు తడుముకోకుండ జవాబులు చెప్పు మహానుభావులు సమృద్ధిగా నున్నారు కనుక, సామాన్యజనులలో ఇట్టి అభిప్రాయము ఏర్పడ వలసినది. జన్మకాలము, జన్మస్థానము, మొదలగువానిని అడిగినచో, వారిదృష్టిలో శాస్త్రజ్ఞానము మట్టమనియే. సాధారణముగా, ఇప్పటి కాలమున జ్యోతిశ్శాస్త్రమునకు పట్టినగతి ఇది. కొంత అవధి కావలయునంటినిక దా? ఆ పెద్దమనుష్యునికి ఈ పద్ధతి రుచించలేదు కాబోలు?

పోనిత్తము. అమరుసటిదినము సాయంకాలమున అయిదు గంటలవేళ నేను కార్యస్థానమునం దుండగా, ఆ గ్రామపు పురపాలక సంస్థాధ్యక్షుడు ఆత్రముతో వచ్చి,

"ఇంకా పనిముగియలేదా?" అనెను. అతడు నాకు చిరపరిచితుడు. కూర్చుండ మని అతని కొక కుర్చీ చూపితిని.

"అయిదు నిమిషాలు." అని, మరల.

"ఏదో ఆత్రము చూపట్టుచున్నదే? ఏమి విశేషము?" అని అడిగితిని.

"ఊరిలో గొప్ప విశేషము జరుగుచున్నదే! వినలేదా?"

"ఏమది?" ఆశ్చర్యంతో ప్రశ్నించితిని.

"మా రావుగారికి ఈలోగానే వివాహమైనదిక దా?"

"అవును. 'టీపార్టీ' ఇచ్చినాడు కూడ. ఇప్పుడేమి?"

"అదే గొప్ప రామాయణము!" అని కుర్చీలో కూర్చుండ నవ్వినాడు. పురపాలక సంస్థకు సంబంధించిన ఉద్యోగి ఆ రావు

ముప్పది వసంతములు చూడని వయస్సు. వన్నె మట్టమైనా, చక్కని ఆకారసౌష్ఠవము, దేహపాటవము కల వ్యక్తి అతడు. అమాయక సుబుద్ధిశీలుడు; సాధువు.

కార్యస్థానపు పని ముగించి కాగితముల సవరించుచు, "ఏమండీ విశేషము?" అంటిని. అతడు చెప్పిన కథ సారాంశ మిది.

వివాహమునకు తగిన కన్యకను వెదకుటకై దాదాపు మూడు నెలలనాడు సెలవుతీసుకొని రావు స్వదేశమునకు పోయినాడు; అచట ఏదో గ్రామములో స్వజాతికన్యక నొక దానిని చూచినాడు. ఆ కన్యకకు సుమారు 18 వయస్సు. అందము బాగున్నది. దేశాంతరములో వ్యాపారము చేయుచు గొప్ప ఆర్థికసౌకర్యములో నుండిన తండ్రి చిన్నతనమందే గతించియుండెనట. తరువాత ఆశ్రయము లేక తల్లి కూతురుతో స్వదేశమునకు వచ్చి తన అన్న ఆశ్రయములో నిలిచి కూతురును పెంచుచు వచ్చినది. ఆమెకు ఈ కూతురు ఒక్కతే సంతానము. పరిస్థితుల నన్నియు గమనించి రావు ఆ కన్యకను సమ్మతించినాడు. కన్యక సహా సమ్మతించినది. వెంటనే శుభదినము చూచి నిశ్చయతాంబూలముల పంచినారు. ఆ కన్యకకు రావు కొంత సొమ్ము, వస్త్రములు ఇచ్చినాడుకూడ. నెలలోగా ముహూర్తము నేర్పరచి వ్రాతుననియు, వివాహము తాను ఉద్యోగము చేయు గ్రామములోనే జరుగవలెననియు, రావు చెప్పగా, కన్యకపక్షమువారు సమ్మతించినారు. తరువాత, తన బంధువుల నాహ్వానించుటకై రావు స్వగ్రామమునకుపోయి వారలకు ఈ వృత్తాంతము తెలుపగా, వారి హృదయములలో ఆవాలు, మిరియాలు మాడినట్లయినది. తమ ఇండ్లలో రత్నాలవంటి కన్యక లుండగా, పోయి, పోయి, ముక్కూ ముఖమూ తెలియనిచోట సంబంధము చేయుటకు పూనుకొన్నందుకు వారందరు అతనిని పట్టి తూలనాడినారు. మాట ఇచ్చినానని అతడు చెప్పగా, వారిలో బుద్ధిమంతులు కొందరు ఆ కన్యక ఇంటివారికి కులములో మచ్చ ఉన్నదని చెప్పి గేలిచేసినారు. పోనీ ఇచ్చిన మాటకు విలువలేదని ఆ అమాయకునికి నచ్చచెప్పి, వెంటనే ఆ గ్రామములో నున్న ఇరువది సంవత్సరముల ప్రాయముగల చక్కని కన్యక నొక దానిని అతనికి చూపినారు వారు. అందములో, వన్నెలో, మునుపటి కన్యకంటె మెరుగుగా నున్న పడుచును చూచి రావు మురిసిపోయినాడు. తోడనే 'తదేవలగ్న'ముగా ఆ కన్యక నిచ్చి పెండ్లిచేసి, ఆమెను అతని వెంటనే పంపినారు రాయుక్తిశాలులు. భార్యాసమేతుడై వచ్చి 'పార్టీ' ఇచ్చి, నూతన వధువుతో ఆనందించుచున్నాడు రావు మహాశయుడు.

నెల గడిచినది. మొదటి కన్యక ఇంటివారికి ఈ సమాచారమే తెలియదు. లగ్నపత్రిక రావందున, వారు జాబులు వ్రాసినారు. కాని రావు వారికి ప్రతి ఈయలేదు. వారి పక్షమునుండి ఎవరో ఇచటికి వచ్చి విచారించగా, కులములో మచ్చయున్నదని తెలిసి వేరే కన్యకను వివాహము చేసుకొంటినని రావు చెప్పినాడు. నాల్గు దినములనాడు ఆ కన్యకతో ఆమె తల్లి, మేనమామ ఈ గ్రామమునకు వచ్చి సత్రములో బసచేసినారు. పెద్దమనుష్యులను కలిసి మేనమామ పంచాయతీచేసి, గత్యంతరము లేక, "అయినదేమో అయినది. మా మేనకోడలిని సహా పెండ్లిచేసుకోండి." అని రావును పలువిధములుగా ప్రార్థించినారు. కాని, రావు సమ్మతించలేదు. పెద్దమనుష్యులు ఎవరు చెప్పినా, 'ససేమిరా.' అక్కరలేని వానిని ప్రార్థించి ఫలములేదనియు, వేరుస్థలములో ప్రయత్నము చేయుట యుక్తమనియు పంచాయతీవారు కన్యక మేనమామకు హితము బోధించినారు. చేయునది లేక, అతడు ప్రయాణమునకు సిద్ధపడి, నిన్న రాత్రి రైలుకు వెళ్లుటకై జట్కాబండిని రప్పించగా, అతని మేనకోడలు "నేనురాను మామయ్యా! మీరు వెళ్ళండి." అని చల్లగా చెప్పినది. తల్లి, మేనమామ సహా, ఎంతో చెప్పినా, "వేసిన కాలు వెనుకకు తీయను. ఏమైనా, సరే. మీరు వెళ్లవచ్చును." అని ఖండితముగా ఆ కన్యక ప్రతి ఇచ్చినదట! నిరుత్తరుడై మేనమామ—అతనికి సెలవు ముగిసినది—స్వగ్రామమునకు వెళ్లగా, కడుపాత్రముతో కన్నీరు కార్చుచు తల్లిమాత్రము సత్రములోనే నిలచినది. "ఏమి చేస్తావమ్మా?" అని తల్లి అడుగగా, "నాకు తెలియదు. భగవంతుడు పెట్టినట్లు జరుగును. నీవు చింతించక నిద్రపొమ్మా," అని ఆ చిన్నది చెప్పినట. ఇది చూచి సత్రములో నున్నవా రందరు ఆశ్చర్యపడినారు.

నిన్న రాత్రి 12 గంటలవరకు జరిగిన కథ ఇది. నేడు తెల్లవారి అయిదు గంటలకు పనికత్తె రావుగారి ఇంటిముందుకు వెళ్ళగా, ఇంటి మెట్లమీద అవకుంఠనవతియగు తరుణి యొక్కతె కూర్చుండియుండినది. 'ఎవరు' అని ఆ పనికత్తె అడుగగా, ఆమెకు కొంతదారి వదలి, "నీ పని నీవు చూచుకోమ్మా! నేనెవరయితే నీకేమి?" అని ఆ వ్యక్తి ప్రతి ఇచ్చినది. మూడు దినములుగా జరుగుచుండిన కథ పనికత్తెకు తెలియును. కనుక, ఆ తరుణి ఎవరో ఊహించుట పనికత్తెకు కష్టముగా నుండలేదు. ఇది ఏమో ప్రమాదమని ఆమె భయపడి తలుపుతట్టి బెదురుపాటు కంఠస్వనితో పిలువగా, సుఖస్వప్నములో నుండిన రావుగారిభార్య మేలుకొని లేచివచ్చి తలుపు తెరచినది. పనికత్తె తటాలున లోనికిపోయి తలుపులు మూసి గొళ్లెము బిగించి, యజమానురాలితో గుసగుస ఏమో మాటలాడినది. తరువాత ఆతలుపు తెరచినవారు లేరు. రావుగారు బైట రాలేదు. పెరటి వాకిలిగుండా ఎప్పుడో జారుకున్నాడు. సూర్యోదయానంతరం కథ బైటికి పొక్కగా, జనులు గుంపులు గుంపులుగా వచ్చి ఆ అవకుంఠనవతిని చూచిపోసాగినారు. వీధివాకిలి మెట్లమీద నిశ్చలముగా, ప్రశాంతముగా, గంభీరముగా, తలవంచి కూర్చుండియున్న ఆ చిన్నదానిని చూచి, జాలిగుండెగల ఇరుగుపొరుగు స్త్రీలు కొందరు తమ యింట కాఫీ పుచ్చుకొని వత్తువు రమ్మని పిలువగా, తనకు అక్కరలేదని విధేయతతో ప్రతి యిచ్చినదే కాని, ఆ ధైర్యశాలిని ఆ స్థలమునుండి యించుకంతయినా కదలినది కాదు.

మధ్యాహ్నము కావచ్చినా, కటికఎండలో అట్లె కూర్చుండియున్నదే కాని, ఆమెస్థితిలో మార్పురాలేదు. ఎవరు విచారించినా, "మీపని మీరు చూచుకోండి." అనుటే ఆమె ప్రత్యుత్తరము. నీడ తిరిగినా, ఇంటితలుపులు తెరచినవారు లేరు. రావుకాని, అతని భార్యకాని, పొడచూపలేదు. స్నానపానములు లేక, భోజనము లేక, ఆచిన్నది మటమట కాయుచున్న ఎండలో మాడుచుండగా చూచి సహించలేక, చుట్టుపట్ల గృహిణులు కొందరు భోజనము చేసివత్తువు రమ్మని ఎంత బ్రతిమాలినా,

"నాకు ఆకలి కాలేదండి" అని ఆమె సమాధానము చెప్పినది. ఇంటి వారు పలుకరించని పరిస్థితులలో ఇచట ఉపవాసముచేసి ఏమి ప్రయోజన మని కొందరు వాదించగా, "వారు పలుకరించినా, మానినా, నాస్థానములో నేనున్నాను. నాకేమీ కొదవ లేదు." అని చల్లగా ఆమె ప్రతి ఇచ్చినదట! ఏమిసాహసమో—ఆమెది! తన అవస్థనుగురించి ఎవరితోనైనా ఏమీ చెప్పలేదు. కంట తడి పెట్టదు, ముఖములో విషాదము లేదు. ఉస్సురనదు. ఇప్పటివరకు పరిస్థితులలో మార్పురాలేదు. ఆ మెట్లమీద ఆమె అట్లనేయున్నది. అమ్మవారి ఉత్సవమును చూచినట్లు జనులు గుంపులుగా వచ్చి ఆమెను చూచి పోవుచున్నారు. ఊరిలో ఎచ్చట, ఎవరినోటిలో వినినా, ఇదే కథయే. రావుగారి అడా పాడా మాత్రము కానరాదు. ముందేమో!

ఇది మామిత్రుడు తెలిపినకథ. ఆ అమ్మాయి జాతకము జ్ఞప్తికి రాగా, ఎంతో సంతోషమయినది.

"రావుగారి పెండ్లిచరిత్ర కొంతవిన్నాను. కాని, నేటికథ నాకు తెలియదు." అంటిని.

"ప్రాయోపవేశము చేయుచున్న ఆ చిన్నదానిని చూచుట కష్టముగానున్నది. సమాధానమైనా చెప్పక రావు తప్పించుకొని తిరుగుచున్నాడు. రాండి. పోయిచూతాము."

మామిత్రుడు లేవగా, నేనతనిని వెంబడించితిని. సూర్యాస్తమానకాలము. రావుగారింటిముందు జనులు మూగియుండిరి. ఆ సమీపమందే యున్న ఒక కార్యస్థానపుశాలలో మేము కూర్చుండగా, కొందరు పౌరప్రముఖులు, చుట్టుపట్ల ఇండ్లవారు కొందరు సహా, వచ్చి చేరినారు. ఆ చిన్నదాని నిరాహారదీక్షను గూర్చి వచ్చిన వారిలో పలువురు సంతాపమును వెల్లడించిరి. కొందరు ఆమె మన స్థైర్యమును పొగడినారు. మరికొందరు రావుగారి పిరికితనమును దూలనాడినారు. ఆమెను రమ్మని మామిత్రుడు ఎవరితోనో చెప్పి పంపగా. "నాభర్తగారి ఆజ్ఞలేనిదే, వారు లేనిచోటికి రాజాలను." అని ఆమె చెప్పి పంపినది. అతనిని వెదకి తీసుకొని రండని తగిన వారిని కొందరిని పంపితిని. రాత్రి ఏడుగంటలవేళకు రావు సర సర శాలలోనికి వచ్చి, కోపముతో, చురచుర చుట్టుచూచి,

"ఏమి ఇది? నన్ను అవమానపరచుటకా, సన్నాహము" అనెను.

అతనిని మంచిమాటలతో శాంతపరచి, సమీపమునందుండు కుర్చీలో కూర్చుండచేసి, ఇట్లంటిని:

"ఇతరవిషయములతో నాకు అవసరము లేదు. అది మీ ఇష్టము. మూర్ఖురాలనండి, వివేకము లేదనినండి, మిమ్ములను నమ్మికొని వచ్చిన ఆ చిన్నది ఇతర రక్షకులు లేక మీ ఇంటిమెట్లమీద తిండి తీర్థములులేక కటిక ఎండలో మాడుచున్నదే! ఆమెను సమాధాన పరచు బాధ్యత మీదికాదా? ఇంటిలోనికి పిలచి నాలుగు మంచి మాటలు చెప్పరాదా? గృహస్థధర్మముకదా?"

అచట చేరినవారు తలకొకమాట మందలించినారు.

"పసిపాపకదండీ, పాపము."

"ఆ ప్రాణము అటు తల్లగిస్తే, మీకు క్షేమమా?"

"ముఖము తప్పించుకొని తిరిగితే, ఏమి న్యాయమండీ?"

"ఎంత కఠిన మండీ మీ మనస్సు! వెంటనే ఆమెను ఇంటిలోనికి పిల్చుకొనిపొండి."

ఈ మాటలను విని రావు, విసుగుకొని, "మీరేమో చెప్పుచున్నారు. కాని ఆ చిన్నది మొండికట్టె. నేనే ఆమెను పెండ్లి చేసుకొనలేదంటే! భార్యపైన భార్య! ఇదెక్కడి గ్రహచారము నాకు! ఇంటిలోనికి పిలుచుకునిపోయిన తరువాత, ఇల్లు వదలకపోతే?" అని తనభయము వెలిబుచ్చినాడు.

"వదలకపోతే, కట్టుకోవలసినదే."

"మీదే అదృష్టము."

అందున్నవారెవరో ఇట్లనగా, చేరినవారందరు గొల్లన నవ్విరి.

'రావుగారు వచ్చియున్నారు. రమ్మని' చెప్పి పంపగా, వెంటనే కథానాయకురాలు వచ్చి, సవినయముతో చేతులు మోడ్చి, ఇంచుక దూరముగా గోడకానుకొని తలవంచి నిలుచు కొన్నది. ప్రశాంతి గంభీరమగు కోలముఖము, తేజోవంతము లయిన విశాలనేత్రములు, దిద్దితీర్చినట్లున్న భ్రూలతలు, ప్రతిభను సూచించు చక్కని నాసిక, వయస్సునకుతగిన అంగసౌష్ఠవము గల కోమలగాత్రి వల్లరి, చామనఛాయకంటె కొంత మెరుగైన దేహకాంతి, కల ఆ తరుణీమూర్తి చూపరిహృదయములో అపూర్వగౌరవభావమును రేకెత్తింప జాలియుండెననుటలో అతిశయోక్తి లేదు. కాని, మాసిన వస్త్రములతో, ఉపవాసక్లేశము ప్రతిబింబించు ముఖముతో, అలంకారశూన్యము లయిన అంగకములతో ఎంతో దయనీయస్థితిలో నుండిన ఆమె, పూజాపురస్కారములు లేని దేవతావిగ్రహమువలె కన్పట్టుచుండెను. ఇంత వర్చస్సు, ఇంత సంకల్పశక్తి, ఇంత నిబ్బరము కల కన్యకను మోసగించినాడే, అని రావుపైన కొంత అసహ్యం కలిగినది.

"రావుగారూ! అమ్మాయి వచ్చినది. పగలంతా కటికఎండలో మీ ఇంటి మెట్లమీద ఉపవాసము! ఆమెను విచారించు బాధ్యత మీది."

అని ఆ రావును చూచి అంటిని.

"నేను చెప్పవలసిన దంతా మొన్ననే ఆమె మేనమామతో చెప్పినాను. నా చేయి మీరిపోయినది. హఠము సాధించితే నేనేమి చేయగలను?"

ఆ తరుణివైపు చూడకుండా రావు ప్రతి ఇచ్చెను. చూచుటకు ధైర్యము లేదేమో!

"ఉపవాసము కదండీ?" ఎవరో అనిరి.

"పంపమంటే సత్రానికి భోజనము పంపగలను. భోజనముచేసి పోయిగా స్వగ్రామానికి వెళ్ళవచ్చును."

కర్కశస్వరముతో రావుగారీమాట చెప్పగా, కథానాయకురాలు చేతులు మోడ్చి,

"పెద్దలకు నమస్కారము. నేను అన్నార్థినై ఈ గ్రామమునకు రాలేదు. పతిభిక్షకై వచ్చుట! వివాహము చేసుకొందునని నాకు పసుపు కుంకుమలు పెట్టి మాట ఇచ్చినారో, లేదో, దయచేసి వారిని విచారించండి."

అని నిబ్బరముగా చెప్పెను.

"ప్రతి చెప్పండీ." రావుతో అంటిని. అతడు తలవంచి నేలను చూడసాగెను.

"మౌనమర్ధాంగీకారము." నా మిత్రుడు, మరల, "అవును కదండీ?" అనెను.

"మాట ఇచ్చినాడు. లేదనుటకు నోరురాదు. పాపము." ఎవరో హెచ్చరించిరి.

"మాట ఇచ్చినదేదో వాస్తవమేనండీ. అనేక కారణములలో వేరే వివాహము చేసుకోవలసి వచ్చినది." ఎట్టకేలకు రావు జవాబిడి.

"ఈమెను వదలిన కారణము చెప్పండి." నా మిత్రుడు మందలించెను.

"కులములో వీరికి ఏదో మచ్చయున్నదని తెలిసినది. మానుకొంటిని."

రావు నోటినుండి ఈ మాట వచ్చినవెంటనే, కథానాయకురాలు ఒక అడుగు ముందుకు వచ్చి ధీరయై నిలిచి, దండతాడిత భుజంగివలె రోజుచు, భ్రూలతల ముడివైచి, చూపులలో తైక్ష్ణ్యము తొణకుచుండ, రావు నొక్కమారు చూచి, మావైపు తిరిగి,

"పెద్దలకు మనవి. ఆ మచ్చ ఏమో ఋజువు చేయుమనండి. నా మచ్చ వారు చూపితే, నిమిషమైనా ఇచట నిలువను."

అని ధైర్యముతో పలికెను. రోషావేశమున కలిగిన శ్వాసవేగముతో ఆమె వక్షోభారము కంపించుచుండినది. రావు తల ఎత్తలేదు; ప్రతి చెప్పలేదు.

"ఏమండీ, మీ ప్రత్యుత్తరము?" నా మిత్రుడు రావు నదిలించినాడు.

"నేనెట్లు ఋజువు చేయగలను? మావారెవరో చెప్పినారు" అని రావు నీళ్లు నమిలెను.

"మావారిని విచారించకలదా? ఎవరో మాకు గిట్టనివారిమాటలు విని, సత్యమును విచారించక, ఇచ్చిన మాట తప్పి ఈలాగు మోసము చేయవచ్చునేమో, పెద్దలు విచారించవలెనని నా ప్రార్థన." అని ఆచిన్నది వాదించెను.

రావు మాటలాడలేదు. ఏమి మాటలాడగలడు? నిమిషకాలము సభ నిశ్శబ్దముగా నుండినది. అపుడపుడు కథానాయకురాలి కడగంటి చూపులు వాడి తూపులవలె రావుపైన పడుచుండినవి. అతడు చూచియుండడేని, వణికిపోయి యుండును. అంతలో నా మిత్రుడు ఆమె నుద్దేశించి నెమ్మదిగా.

"అమ్మాయీ! నామాట వినుము. వాస్తవముగా రావుచేసినది లోపమే. అమాయకుడు. ఎవరో చెప్పినమాట విని మోసపోయినాడు. ఇప్పుడేమంటే ఏమిఫలము? అతనికొరకు నీవు ఆశపడుట వ్యర్థము. అతని తప్పును నిరూపించినావు. చాలు. మీ గ్రామమునకు పోయి తగినచోట వేరేవరుని చూచుకొనుట హితము." అని ఉపదేశించెను.

"ఏమండీ! మీరు పెద్దలు, వయోవృద్ధులు. ధర్మాధర్మములు తెలిసినవారు. ఇదేనా, మీరుచేసే ఉపదేశము? హిందువుల ఆచారమా ఇది? వీరిచ్చినచీర కట్టుకొన్నాను, వీరిచ్చిన సొమ్ము ధరించినాను; వీరిప్రక్కలో కూర్చున్నాను; సభలో వీరియొ తాంబూలములు తీసుకొన్నాను. ఇప్పుడుపోయి నన్ను ఇంకొక్క పురుషుని ప్రక్కలో కూర్చుండమనుచున్నారే? న్యాయమేనా? దయచేసి ఆలోచించండి."

కథానాయకురాలిట్లు నా మిత్రుని ప్రశ్నించగా, నేను నవ్వుచు,

"అయినదికదా, మంగళహారతి?" అంటిని. ఆమె నివేదనకు పరమానందమైనది.

"ధర్మము సరేనమ్మా! తెలిసో, తెలియకో, అతడు వేరే వివాహము చేసుకొన్నాడు. ఆయనదానికి ఇప్పుడేమి చేయగలడు?" అన్నాడు నా మిత్రుడు.

"వారు వివాహము చేసుకొన్నదానికి నే నాక్షేపించలేదే? వారి ఇష్టమది. ఒకటేకాదు, ఇంక నాలుగు వివాహములు చేసుకొన్నా, నా ఆక్షేపణలేదు. వారు చేసిన వాగ్దానమును చెల్లించమని మాత్రమే నేను కోరుట." ఇది ఆమె ప్రతి.

"ఏమండీ! ఏమంటారు?" అంటిని.

"ఏమంటాడు? కట్టుకొంటాడు." అని సభలో ఎవరో కవనము పలికిరి.

"సరే! బాగున్నది. ఇంకొకరిని వివాహము చేసుకొంటే, నా భార్య నన్ను ఇంటిలోనికి రానియ్యదు. అర్ధచంద్ర ప్రయోగమే."

రావు ఈ మాట చెప్పగా అచటనున్న వారికి నవ్వు ఆగినది కాదు. ఎవరో కాని.

"అయ్యో! పాపము" అనిరి.

"అదీ ఒక తమాషా" ఇంకొకరు. అంతలో కథానాయకురాలు కొంత ముందుకు వచ్చి మా వైపు విధేయతతో చేతులు జోడించి.

"క్షమించండి. భార్యగారికి ఆక్షేపణ లేకపోతే, మాట చెల్లించుతారేమో, విచారించండి." అనెను.

"ఏమండీ" అంటిని రావుతో.

"నా భార్య ఏ-నా-డూ ఒప్పుకోదు" అని నవ్వుచు రావు తల అడ్డముగా ఆడించినాడు.

"ఆమె సమ్మతించితే...?"

తల కొంచెముగా ప్రక్కకు వంచి వాడి చూపులతో రావుగారిని చూచుచు కథానాయకురాలు ప్రశ్నించెను

"సమ్మతించునంతటి అవివేకి కాదు నా భార్య." రావు నవ్వినాడు.

"సమ్మతించితే?" మరల ప్రశ్న.

"సమ్మతించదు." రావు దీర్ఘము తీసెను.

"సమ్మతించితే?" మరల నెమ్మదిగా ప్రశ్న.

"సమ్మతించకపోతే" రావు సవాలు.

"సమ్మతించకపోతే, క్షణమైనా. ఇచట ఉండను. మీకు తొందరలేదు. కాని, సమ్మతించితే?" అధీరమానిని తీక్ష్ణ

దృష్టికి అతడు విశ్వరపడినాడు. మారుపలుకే లేదు. దృష్టి మరల్చినాడు.

"జవాబు చెప్పండీ." అంటిని క్షణకాలము ఆకాశమువంక చూచుచు గత్యంతరము కానక.

"ఆమె సమ్మతించినచో, చేసుకుంటాను లెండి." అని రావు కసిరినాడు.

తోడనే ఆమె కొంతముందుకు వచ్చి, ముకుళితహస్తములతో.

"సభ వారికి నమస్కారముచేసి వేడుకొంటాను. ఒక్క అరగంట కాలము నాకు అవకాశమీయండి, వీరి భార్యగారితో మాటలాడి వచ్చుటకు. అంతవరకు అందరు ఇచ్చటనే ఉండవలెనని నా ప్రార్థన."

అని ఆమె వేడుకున్నది.

"కానీ పోయిరామ్మా." అని సభ పరముగా అనుమతి ఇచ్చినాడు నా మిత్రుడు.

"కార్యము సాధించుకొని రామ్మా." అంటిని.

"భగవంతుని దయ" అని ఆమె హాలునుండి వెడలిపోయినది.

"పిచ్చిపిల్ల !" అని మరల "కాకపోతే, ఎవరు సమ్మతించగలరండీ సవతి వచ్చుటకు ?" అని రావు నవ్వినాడు.

"ఇది కష్టమే" ఒకరు.

"అసాధ్యము" మరియొకరు.

"మహాసాహసము," ఇంకొకరు.

"తమాషా చూతాము," వేరొకరు.

అందున్నవారు తలకొక్కరీతి వ్యాఖ్యానించిరి. అపుడపుడు గడియారము చూచుచుంటిని. తనకు ఇంతటితో పీడ వదలిపోగలదని రావు ముఖములో ఉల్లాసము కనుపట్టినది. గడియారము చూచి నా మిత్రుడు,

"ఇరవై నిమిషము లయినది. కాని, ఏమి సాహసమండీ ?" అనెను.

"ఆమె జాతకము చాలా ప్రబలమైనది," అంటిని.

"మీ రెక్కడ చూచినారు ?"

"మొన్న ఆమె మేనమామ ఇచ్చినాడు."

"ఏమి కనుగొంటిరి మరి ?"

"త్వరలో పెండ్లి అగునను కొన్నాను."

"నాతోనా ?" అదరిపడి రావు ప్రశ్నించినాడు, అతనికి భయమైనది.

"మీ జాతకము నా యొద్ద లేదే ?" అంటిని.

ఇరువదిఐదు నిమిషము లయ్యెను. ఈ నాటకమునకు భరత వాక్యము వినుటకొరకు అందరు ఆత్రముతో ఎదురు చూచుచున్నారు. అపుడపుడు కొందరు పోయి వాకిట తొంగిచూచి వచ్చుచుండిరి. ఇరువది ఎనిమిది నిమిషము లగుచుండగా,

"వచ్చిరి ! వచ్చిరి !" అని రెవరో ? అందరి చూపులు తల వాకిలివైపునకు తిరిగినవి. రావుగారి భార్యను చేయి పట్టుకొని సవిలాసముగ కథానాయకురాలు హాలులోనికి పిలుచుకొనివచ్చి మాకు నమస్కరించినది. అందరు పరమాశ్చర్యభరితులైరి. బిత్తరపు చూపులతో రావు తన భార్యను చూడసాగెను.

మిసిమి పసిండి వన్నెగల సౌందర్యవతి రావుగారిభార్య. ఆ ఇద్దరు తరుణీమణులలో నాసరముగా అందమునకు అగ్రతాంబూల మామెకే. కావుననే, ఆమెను చూచి, ఈమెను నిరాదరించినాడు రావు. శుక్రుని దృష్టితో వృషభలగ్నములో పుట్టిన వ్యక్తి కాబోలునని తోచినది.

"అక్కా ! సభవారికి చెప్పండి." కథానాయకురాలు రావు భార్యతో చెప్పినది.

"మాట ఇచ్చిన ప్రకారము మా వారు ఈమెను పెండ్లిచేసుకోవచ్చును. నా ఆక్షేపణ ఏమీ లేదు."

రావుగారి భార్య ఈ మాట చెప్పగా, సభలో కోలాహలము బయలుదేరెను. "సెబాస్", "భేష్", అని.

ఎవరో కొందరు ఉత్సాహముతో,

"రావుగారి రెండవ భార్యకు జై", అని జయజయ ధ్వని చేసిరి. నా కేమో, చెప్పకొలేని ఆనందమై, కన్నులు చెమ్మగిల్లెను. నా మిత్రుని ఉత్సాహము పార మెరుగదు.

"ఇప్పు డేమంటారండీ ?" అని నా మిత్రుడు రావును హాస్యరించగా,

"అనుట కేమున్నది ?" అంటెను. రావు, పాపము, తలవంచుకొన్నాడు.

అతని భార్య ఇంటికి వెళ్ళనుంకించగా, ఆమెను సాగనంపి వచ్చి, కథానాయకురాలు ధైర్యముతో రావుగారు కూర్చున్న కుర్చీ వెనుక ఆనుకొని నిలిచి, వికసించిన ముఖముతో సవిలాసముగా అతని భుజముమీద చేయి వేసినది. ఈ దృశ్యమును చూచి అందున్నవారందరు కరతాళధ్వనులు చేసిరి.

"సమర్థురాలవమ్మా ! గెల్చుకొన్నావు." అని నా మిత్రు డభినందించగా, ఆమె మందస్మిత మధురముగా, వినయముతో,

"అంతా మా అక్కగారి దయ. మీ ఆశీర్వాదము."

అని చల్లగా ప్రతి ఇచ్చినది.

"ఎప్పుడండీ రావుగారూ ! పెండ్లి ?" అని ఎవరో హాస్యరించిరి.

"ముహూర్తము చూడండీ." అని మరియొకరు.

"ముహూర్తము నిర్ణయించెదరు. కాని, వెంటనే లేచి ఆమెను పిల్చుకొనిపోయి అన్నముముఖము చూపండి. పాపము. ఎండలో ఆహారము లేక నుండినది." అంటిని.

వెంటనే రావు లేచి "పోదాము. రా." అని వెళ్లగా, కథానాయకురాలు సభవారికి అంజలిచేసి, అతని చేయిపట్టుకుని వెంట వెళ్లినది. సుఖాంతముగా సభ చాలించితిమి. నాటకము చూచి నట్లయినది.

మూడు నాలుగు దినములలోనే అచటనే దేవాలయములో రావు ఆమెను విధ్యుక్తముగా పెండ్లియాడినాడు. పెద్దభార్యయే పెండ్లిపెద్ద. నాటినుండి కృతజ్ఞతతో తన పత్నికి ఇంటిపను లేమియు

చేయనీయక ఆ వరుసగారాల పర్వము తానే నిర్వహించుచు. భర్తను సత్యవతిని కంటిపాపవలె, తానే ఉపచరించుచు, వారి మెప్పునుపొంది, కొన్ని నెలల లోనే ఇంటి యాజమాన్యము సంతయు వహించినది. పైదానికి, రత్నమువంటి పుత్రుని కనిభర్తకు కానుక ఇచ్చిన దా పతివ్రత. “సత్సంతాన సౌభాగ్యముతో, సర్వాధికారములతో, తన సంసారమున ‘పట్టపు’ రాణిగా రాజ్యమేలుచున్న ఆమె కీర్తి మెచ్చుకొనని వారులేరు. దయామయుడు సర్వేశ్వరు డామె కుటుంబమునకు దీర్ఘాయురారోగ్య సౌభాగ్యముల ననుగ్రహించుగాక!

ఇంత అదృష్టశక్తి వచ్చుటకు కథానాయకురాలి జాతకమున ఏయోగము లున్నవో? నిరయనరాశి కుండలిని చదువరులు గమనించి యుందురు. ప్రధానముగా ‘కేసరీ’ యోగము చూపట్టుచున్నది.

“కేసరీవ రిపు వర్గనిహంతా,
ప్రౌఢవాక్సదసి రాజసవృత్తిః
దీర్ఘజీవితయశాః పటుబుద్ధిః
తేజసా జయతి, కేసరియోగే.”

అని మంత్రేశ్వరుడు గొప్పగా దీనిఫలమును వర్ణించినాడు. కాని, నెలలో ఎనిమిదిదినములు సిద్ధమగు సర్వసాధారణ యోగమిది. ఎన్ని జాతకములలోనో ఇది కానవచ్చును. కనుక, ఈ యోగమువల్లనే జాతకురాలి కంతటి ప్రభావము వచ్చినదనుట అతిసాహసమగును. పోతే, దశమాధిపతియగు కుజునికి నీచభంగరాజయోగ మున్నదన వచ్చును.

“రాజా భవేత్ ధార్మిక చక్రవర్తీ.”

అనుట దీనిఫలము. మరియు, రవి శుభగ్రహములగు బుధశుక్రుల నడుమనుండుట కారణముగ ‘శుభోభయచరి’ అనుయోగమున్నది. సౌందర్యము, వాచాలత, ప్రాపంచికజ్ఞానము, కీర్తి, ధనము, ఇచ్చు యోగ మిదియట! ఇదిసహా అనేకజాతకములలో కానవచ్చు సామాన్యయోగమే. ఇది ఇట్లుండగా, రవి, బుధులకు, చంద్రశనులకు, పరివర్తనమున్నది. ఇది “దైన్య” యోగములని పేరు. శని కుజుల సంయోగముకలదు.

“దుఃఖార్తో, (అ) సత్యసంధః, ససవిత్ర్య
తనయో భూమిజే, నిందితశ్చ.”

అని ‘ఫలదీపిక’ దీనికి దుష్ఫలమునే చెప్పుచున్నది. ఇంతేకాదు. స్వయం ప్రకాశహీనుడు, జడమూర్తి, అగు చంద్రుడు లగ్నములో నుండగా, సంకల్పశక్తి, కార్య శూరత్వము, ఎట్లు రాగలదు?

“మూకో, న్మత్త, జడాంధ,
పంగు, బధిర, ప్రేష్యా, శ్శశాంకోదయే.”

అని వరాహమిహిరాచార్యుని వాక్యము.

నిశ్చయించుకొని మాట ఇచ్చిన వరుడు నిరాదరణము చేయగా, పీడ వదలిన దనుకొని, మెల్లగా ఇతరవరులకై ప్రాకులాడు తరుణు లెందరు లేరు? ప్రేమించినవరుడు అన్యకాంత మాయలకుచిక్కి తమ్ము ఉపేక్షచేయగా, కన్నీటి అంగలార్పులతో కొంతకాల మల్లాడి, కాలక్రమమున ప్రాతకథలను మరచిపోయిన యువతుల నెందరిని చూడము? మాత్సర్యముతో, తమ మార్గమున కడ్డు తగిలిన సపత్నులకు ప్రతిక్రియగా అపకారము చేయబూనుకొన్న మానినుల చరిత్రముల నెన్నిటినిను? కఠినతిరస్కారములను భరించుటకు గాని, ప్రతిక్రియ చేయుటకుగాని, వలసిన స్థైర్యము, కార్యశూరత్వము లేక, జీవితముపై నిరాశతో భగవంతుని తిట్టిపోయుచు, ఆత్మహత్య ఘనకార్యమున కొడిగట్టిన భీరువుల సాహసము లెన్ని చదువము? చిన్న వయస్సులో, పరదేశమునకు వచ్చి, స్వజన సాహాయ్యము లేక, ఒంటిగానిలిచి, అసాధ్యపరుడైన వరుడు చూపిన అనాదరమును, చేసిన అవమానమును భరించి, విలపించక, కన్నుల నీరు నించక, ప్రాధేయపడక, మెల్లగా అతని ఇంటివాకిట ప్రాయోపవేశము చేసి, చూపరుల హృదయముల కరగించి, పతిని మెప్పించి, భర్తను సాధించి, విజయపతాక నెత్తిగలిగిన ఈ వీర పతివ్రత, ఈ గృహిణీరత్నము, ఈ నారీకుల తిలకము, చూపిన ఆత్మశక్తి నిరుపమానముకదా! ఇంతటి దైవశక్తి ప్రభావము నిచ్చిన గ్రహ మేది?

ఈ క్రిందనున్నదే ఆమె సాయన జాతకచక్రము:

<table>
<tr><td>శ 15-18</td><td></td><td></td><td>[illegible] 11-41</td></tr>
<tr><td>। 24-36
మాంది
23-25
వ 20-11
హోరాలగ్న
18-22</td><td colspan="2" rowspan="2">కథానాయకురాలి
జాతకము
—
(సాయనము)
—</td><td>గు 5-59
యు 5-28</td></tr>
<tr><td>రా 5-59</td><td>ప్లూ 4-14
ర 6-38
కు 10-28
శు 11-39</td></tr>
<tr><td>దాంపత్య
X 8-56
8-30</td><td>[illegible] 15-16</td><td>ర 5-40
భర్త 19-48</td><td>బు 19-29</td></tr>
</table>

ఇచట సహా ‘కేసరీ’ యోగ మున్నది. ‘శుభోభయ చరి’ సయితము కలదు. కాని, చంద్రుడు మాత్రము లగ్నములో నిలువక రక్షించినాడు.

ఇవన్నియు అట్లుండ, లగ్నములో మహా ప్రభావశాలియగు వరుణు డున్నాడు. అందులో కుంభరాశిలో అతడు మహా బలశాలియట!

గ్రహరాజ్యములో సామ్రాట్టు రవి; అనగా, మూల విగ్రహము. రాజ ప్రతినిధి వరుణుడు; ఉత్సవ విగ్రహము, ఉత్సవములు, ఊరేగింపులు, వైభవములు అన్నియు ఇతనికే. అంత ఏల? సూర్యుని ‘ఆత్మ’ అని చెప్పిన శ్రుతియే, వరుణుని ‘రాజు’గా నిర్వచించినది.

“ధ్రువం తే రాజా వరుణః”

* * * *

రాష్ట్రం ధారయతాం ధ్రువం,” అని. సాయం సంధ్యా వందనములలో ఉపాసకులు సూర్యభగవానుని వరుణ స్వరూపముతో నే ధ్యానించుట సనాతన సంప్రదాయ సిద్ధము కదా? రాజు దుర్బలుడై (అశక్తుడై) నపుడు రాజప్రతినిధియే సర్వాధికారియై కార్యముల

నిర్వహించుట సామాన్యకార్యము. ఇతర గ్రహములకు ఇంత శక్తి లేదు. వానిలోని గ్రహము లన్నియు సంకోచకారియగు శనైశ్చరుడు నిర్మించిన ఆవరణము (కక్ష)లోనే సంచరించవలసి యున్నది. ఆ కారణమున వాని శక్తి సంకుచితము. వరుణు డన్ననో, శని సంచార కక్షను దాటి సంచరించు గ్రహము. శనియొక్క నియంతృత్వాధికారము వరుణునిపైన లేదు. అనుటచే, ఇతని శక్తి నిరవధికము; ప్రతాపము, ప్రభావము, గొప్పవి. సమయము వచ్చి, అవకాశము లభించెనేని, మంచికైనా, చెడ్డకైనా, పిట్టపీనుగునకు అసాధారణ ఫలము చూపగలడు వరుణుడు.

కథానాయకురాలి ఉపజ్ఞాయుతమగు ప్రతిభ, ఆదర్శ సాధనమునకై ఎంతటి త్యాగమునకైనా పూనుకొను మనోదార్ఢ్యము, ఏ క్లిష్టపరిస్థితులనైనా, ధైర్యముతో ఎదుర్కొనుసాహసము అదరు బెదరులకు లొంగని అచంచలమైన ఆత్మవిశ్వాసము, నిరుపమానమగు కార్యశూరత, అద్వితీయమగు స్వతంత్ర సంకల్పశక్తి ఈ గుణము లన్నియు లగ్నముందలి వరుణుని వరప్రసాదము.

లగ్నములో వరుణుడు కలవా రెందరో ఉందురు. వారందరు ఇటి ప్రభావమును చూపగల్గినవారా? అనవచ్చును. వరుణుడు లగ్నమందున్ననో సూచించు ఆత్మశక్తియొక్క స్వభావ మిట్టిది. ఆ శక్తిని ఉద్బోధించుదశలు, తగిన పరిస్థితులు, అనుకూలించు అవకాశములు, దానికి ఏర్పడినప్పుడే జాజ్వల్యమానముగా అది వ్యక్తము కాగలదు. తుపాకిమందు గర్భములో ఇమిడియున్న మహత్తరశక్తి ఉరిపెట్టి కాల్చినప్పుడేకదా ఫలకారి కాగలదు? మరియొక్కటి, ఏగ్రహమైనా ఆయా జాతకములలో దానికి దొరకిన ఇతర గ్రహఫల పరికరముల ననుసరించి భిన్న భిన్న స్వరూపములలో తన ఫలమును చూపగలదు. తామ్రపుతీగలలో ప్రసరించు వైద్యుత శక్తిని ఉదాహరణముగా గైకొందము. దానికి మనము ఏర్పరచి ఇచ్చు యంత్రపరికరముల ననుసరించి అది వేరు వేరు కార్యములు చేయగలదుకదా? కాచగోళములో వెలిగినా, వీవనలు విసరినా, పిండిమర త్రిప్పినా, బావులలోని నీరుతోడినా, రైలుబండ్లు నడపినా, ఆ శక్తిస్వభావమొక్కటే; స్వరూపములో మాత్రమే భేదము. ఇట్లే గ్రహఫలమునను.

జాతకురాలికి లగ్నాధిపతి శని భర్తృభావములో నున్నాడు. భర్తృసంపాదనమునకై గొప్పశ్రద్ధ. తృతీయ వ్యయాధిపతియగు పరాక్రమశాలి కుజుడు ఈ శనికి తోడు. ధార్మిక ప్రవర్తనములో ఎంతటి కష్టములనైనా ఎదుర్కొనుశక్తి ఈ యోగమువలన వచ్చినది. దాంపత్యసహమము రాజ్యభావ (దశమ) బిందువందేకలదు. వివాహసమస్యతో ప్రయత్నము చేయుచున్నది. దీని అధిపతియగు బృహస్పతి పంచమ కోణములో లగ్నాధిపతికి మిత్రదృష్టిలో నున్నాడు. ప్రయాసపడినా, ప్రయత్నము శుభోదర్కముగా పరిణమించగలదనుట. ఇక, భర్తృసహమము వరుణుని త్రికోణమైత్రిలో నున్నది. భర్తను బలాత్కారముగా ఆకర్షించు యోగ మిది. భర్తృభావాధిపతి రవి నీచ, దుర్బలుడు. వరుణుని అద్వితీయశక్తి, పై సామగ్రి నుపయోగించుకొని, జాతకురాలికి విజయము చేకూర్చినది. ఇంత నాటకమునకు ఈ సామగ్రి చాలునా? చాలదు. లగ్నములో వరుణునికి ఇరుప్రక్కల సమీపములో రెండు సహమము లున్నవి చూడుడు. (1) మహాత్మ్య సహమము, (2) సామర్థ్య సహమము అని. ఈ రెండింటి సరి మధ్యమందున్న వరుణుడు తన ప్రభావమును ఈ సహమ గుణములతో చేర్చి జాతకురాలికి (లగ్నమునకు) ఇచ్చినాడు. వాని నుపయోగించి కథానాయకురాలు కార్యము సాధించినది.

ఇది అంతయు వరుణకార్యమే అనుట కేమి నిదర్శనము! అందురేమో! దశమకేంద్రము (ప్రయత్నము), దాంపత్య సహమము 'సహా', దేవయానదశలో చలించి ఏ వయస్సున లగ్నమందలి వరుణునితో నికరముగా అర్ధకోణమిత్రదృష్టికి (ధనుస్సులో 30°) రాగలిగెనో, అప్పుడే ఈనాటికి కథాకలాపము రంగమునకెక్కుటకు! భర్త ఇట్లు ప్రవర్తించవలెనా! అనవచ్చును. అది అతని జాతకదశా ప్రభావము. ఆ సామగ్రి లేనందున అది చర్చించలేము. పోనిండు. కథానాయకురాలి భర్తృసహమమును పరికింపుడు. అదే వయస్సునందే ఈ సహమము చలించి మాయలమారి ఇంద్రునితో కేంద్ర వేధకు వచ్చియుండినది—(వృశ్చికములో 8½°). రెండు నెలలనాటి అమావాస్య అదేభాగలో ఇంద్రునిపైన పడుటచే, నాటకము ఆరంభమగుట. అప్పుడే చలితశుక్రుడు (ధనుస్సులో 6½°) ఇంద్రునితో కోణదృష్టికి వచ్చియుండెను. చలితబుధుడు (తులలో 11½°) దాంపత్య సహమాధిపతియగు బృహస్పతిలో నిందుకోణదృష్టి. వచ్చుట సహా ఆ కాలమందే. భర్త మాట ఇచ్చి తాను మోసపోయి ఈ మొసపయితము మోసగించి వేరు కన్యను పెండ్లియాడినాడుకాని, తరువాతవచ్చిన పర్వము కథానాయకురాలి చలితకుజుని సమసప్తకములో జన్మవరుణునిపైన పడగా, ఆమె హృదయములో అవమానమువలన, ప్రేమ తిరస్కారమువలన, గొప్ప సంక్షోభము చెలరేగినది. తన మాహాత్మ్యమును, సామర్థ్యమును ప్రదర్శించుటకు వరుణునికి కావలసిన సామగ్రి, అవకాశము లభించినవి. అత్యాశ్చర్యకరముగా పీనుగునకే పనిచేసి కథానాయకురాలికి దిగ్విజయము సాధించి ఇచ్చి "రాజ్య మేలుకొమ్మ"ని ఆశీర్వదించినాడు వరుణుడు.

సాధారణముగా, గొప్ప మనస్సంక్షోభము కలిగిన ప్పుడే వ్యక్తుల ఆత్మమహిమ బైట వ్యక్తమగు నని మహాకవి కాళిదాసు చెప్పిన సుభాషితమును చిత్తగింపుడు :—

"జ్వలతి చలితేంధనోఽగ్నిః,
విప్రకృతః పన్నగః ఫణాంకురుతే.
ప్రాయ స్స్వం మహిమానం
క్షోభా త్ప్రతిపద్యతే హి జనః."

(అభిజ్ఞాన శాకుంతలము.)

మంచి ముత్యం

శ్రీ బలివాడ కాంతారావు

చైత్రశుద్ధ ఏకాదశి రాత్రి—సింహాచలవరాహ స్వామివారి కళ్యాణోత్సవం. ప్రొద్దు క్రుంగాక, పేదా సాదా, పిల్లా పిచ్చికా, పెద్దలూ పిన్నలూ, పండితులూ పామరులూ, ఉద్యోగులూ నిరుద్యోగులు ఏమయితేనా అసంఖ్యాక ప్రజానీకం నలువేపుల నుంచి కాలినడకతోనూ, బళ్లు బస్సులమీదను వచ్చి చేరుతున్నారు. దేవాలయం కొండమీద నున్నది. స్వామి దర్శనానికి యించుమించు వెయ్యి మెట్లు ఎగప్రాకాలి. త్రోవంతా విద్యుద్దీపాలతో పట్టపగల్లా వుంది.

రాత్రి తొమ్మిది దాటినా బస్సులు నిండుగా ప్రజలు దిగుమతి అవుతున్నారు. కొండ దిగువనే ఎన్నో దుకాణాలు వున్నాయ్. యాత్రీకుల కోలాహలం, గడబిడలూ, వుత్సాహం, అట్టహాసం హెచ్చుగా వుంది. వింతా వినోదం లేదుగానీ కొంత ప్రజమాత్రం బస్సులాగే స్థలంలోవున్న రావిచెట్టు ప్రక్కనే వున్న లైటు వెలుతురులో మూగుతున్నారు. పిల్లలు గెంతుతున్నారు. పెద్దలు వింతపడి నవ్వుతున్నారు—వాళ్లందరి దృష్టిని ఆకర్షించిం దేమిటంటే? వింతమృగమా అంటే కాదు...సిల్కుచీర కట్టుకొనివున్న ఆడమనిషి. సిల్కుచీర అక్కడక్కడ చిరిగివుంది. ఖద్దరు జాకట్టు చీలిపోయింది. వెలుతురులో ముఖం పాలిపోయున్నా మెరుగులు పెట్టినట్లు తెలగా మెరుస్తోంది—"అయ్యో! పెద్దవయసు కాదే" అని లోలోన అనుకుంటూ పోతున్నారు.

ఇంకో బస్సు వచ్చి ఆగింది. ఆ దిగిన ప్రజకూడా యిటు తొంగి చూసారు. ఒక పదిమంది ఒక్కుమ్మడిగా వచ్చారు. అందులో ఒక మనిషి. ఎర్రబుర్రగా పొడ్గావున్నాడు. నాలుగేళ్ళ క్రితం అయిదు వేలు పుచ్చుకొని పెళ్ళి చేసుకున్నాడు గానీ యింకా పిల్లలు లేరు. పెళ్ళాన్ని వెంట తీసుకరాలేదు. "ఇదా! రండి రండి పోదాం!" అంటూ నడవగానే మిత్రులంతా వెంటపడ్డారు. మాటల్లోనే, ఉపన్యాస ధోరణిలో

"ప్రేమించి పెళ్లంటారుగానీ మన సంఘానికి అది పనికిరాదు. యౌవనంలో మనకు బంగారమేదో, బంగారం మెరుగు పూసిన యిత్తడేదో తెలుసుకోలేం!" అన్నాడా పొడ్గైన మనిషి.

అగి మాటలు పొడిగించాడు "పెళ్ళి విషయంలో పెద్దలు చెప్పినట్లు పాటించడమే మంచిది!" వాళ్ళల్లోవాళ్ళు వాదాల్లోకి దిగటంవల్ల నడక మందగించింది.

ఇంతలో లైటుక్రింద కూర్చున్న ఆమె లేచి నిల్చుంది. నలుగురి వేపు కళ్లు పెద్దవి చేసి చూసింది. కాలుస్తున్న సిగరెట్ పీకను క్రింద పారవేసి ఆవులింత తీస్తూ ఒళ్ళు విరచింది. ఒక్కసారి పకపక నవ్వి "మీరంతా నాచుట్టూ ఎందుకు మూగారు? నేనేం దేవకన్యనా దెయ్యాన్నా? నేనేం పిచ్చిదాన్నికానే—బట్టలిప్పి కూర్చోలేదే! నవ్వుతారెందుకూ? పొండి—పోతారా లేదా!" అక్కడే వున్న కంకరాళ్లను చేతపుచ్చుకుంది. ఘొల్లుమని చుట్టూవున్న వాళ్ళు తలా చెదరుకొన్నారు. ఆమె మెట్లువేపు పరుగెత్తుతున్న ప్రజలను వెంబడించసాగింది. వెనకనుంచి కంకర్రాళ్లు టక్కులా ఆడుతున్నయ్. ఆమె చేతిలోని రాళ్లు ప్రక్కకు నవ్వుతూ విసిరేసింది. ఆ విసిరేసిన రాళ్లలో ఒకటి వుపన్యాసం అపిన ఎర్రబుర్రగా పొడ్గా వున్న మనిషికి తగిలింది. తగిలినట్లు ఆమె తెలుసుకుంది. గబగబ దగ్గరకు వెళ్లా వంచి ముఖం దాచుకున్న అతనితో "క్షమించండి! నా చేతులతో యిదివరకే చాలమందిని గాయపరచాను!"

తను జవాబు చెప్పకుండా ముందుకు కదిలిపోతూంటే మెట్ల మొదట్లోవున్న దీపం వెలుతురు అతని ముఖంమీద పడింది. ఆమె యింతలో "ఆగు ఆగు" అని కేకలు వేస్తూ పరుగెత్తింది. ఏంచేస్తుందో అని అంతా కంగారుపడజొచ్చారు. "చేకొట్టను...పారిపోక...!" అంటూ దగ్గరగావస్తూ "నివ్వా! నిన్నెంతగా ప్రేమించాను. ఎన్ని రాత్రుళ్లు నిన్ను తలంచుకొని నిద్రలేకుండా గడిపాను. నిన్నొక వుత్తేజమైన కథానాయకుడ్ని చేసి ఆరాధించాను!" ఆమె వెకిలిగా నవ్వుతూ చుట్టూ చేరినవాళ్లకు అతనిని చూపిస్తూ "వినండీ వీరుని పరాక్రమం! న్యాయంకోసం తల్లిదండ్రులని ధిక్కరించలేక పోయాడు. ఒక ఆడపిల్లకు గల దీనవాడిఖాతాన్ని తగ్గించలేక పోయాడు!"

ఆ మనిషి కదిలిపోతుంటే "ఆగు!" అంది. "ఆగకపోయావంటే యేంచేస్తానో! "గప్పున ఆమె మెట్లపై మోకాళ్లపై నిల్చొని దీనస్వరంతో ఈ నావీరుడ్ని కాపాడ్కోడానికి అడుక్కోలేకపోయాను. అప్పు చెయ్యలేకపోయాను, చివరకు దొంగతనమైనా చెయ్యలేకపోయాను...నా కథానాయకుడు వుదాత్తుడని ఎన్నో రాత్రుళ్ళు ఎదురుచూసాను. లేదు ... రాలేదు ... అంతా బూటకం...ఇంకెంతకాలం యిలా పెళ్ళికాకుండా నలుగురిచేత వేళ్లు చూపించుకొని బ్రతుకుతాను...తెలతెలవారుతోంది! అమ్మో...యెంత భీకరంగా వుంది...కొండంత కెరటాలు... అందులో నాకొక్క వలసిన శాంతి దొరుకుతుంది..."

ఆమె చటుక్కున లేచింది. చుట్టూ తిరిగి చూసింది. "ఏదీ... రాలేదూ? ఎందుకొస్తాడా మనిషి! ఎక్కడో ఆ తీరంలో ఇసిక మీద హాయిగా పడుకొని వుంటాడు. అయ్యో పడుకోడే! చాలా విసిగి పడిపోయినవాళ్లను రక్షించడానికి చూస్తుంటాడు—నల్లగావున్నా ఎలాంటి వంపులు తిరిగిన కండలు. ఆ క్షణం ఎంత వెచ్చగా హాయిగా వుంది ఆ శరీరం. మళ్ళీ యింకొక్కసారైనా చూడలేదతన్ని. ఆ జాలరి నా వీరుడా? నివ్వా...? డబ్బే నీ బ్రతుకు. అదే

నీ కానందం ఇస్తుంది...అదే చివరికి తీసుకుంటుంది...వెళ్లు... వెళ్ళు!"

ఆమె అక్కడనుంచి మీదికి గబగబ కదిలిపోయింది. కొంత దూరం పైకి వెళ్లేసరికి ఆయాసం అనిపించింది. ప్రక్కనే దిమ్మమీద కూర్చుండిపోయింది. ప్రజ మీదికిపోతున్నారు. ఆమె మెల్లగా ప్రక్కగా వుండే త్రోవలోనికి వెళ్లి ఒక చెట్టుక్రింద కూర్చుంది. దిగువను తోటలు కనిపిస్తున్నాయ్. ప్రశాంతంగా వుంది. దూర దూరాన పొలాలు మెట్లు గుట్టలూ వెన్నెల్లో నిద్దరపోతున్నయ్. ఆమె చెట్టుక్రింద వారబడడానికి వుపక్రమిస్తూ మెట్లవేపు చూసింది. చప్పున లేచి "ఓ భక్తుడా! దేముణ్ని చూట్టానికి వచ్చావా? దేముడు నీ లాంటి వాడనుకున్నావా దర్శన మీయడానికి—ఆగు... దొరికావ్...నన్ను పెట్టిన బాధలకి...నిన్ను...యీ కొండమీద నుంచి దిగువకు త్రోసేసా...ఆగు...ఆగు!"

ఆమె పరుగెత్తే అవసరం లేకుండానే ఆ వ్యక్తి ఆగిపోయాడు. వెళ్తున్నవారుకూడ నిల్చొని ఆతృతగా చూడసాగారు. ఆయన ఏదో అనబోతుంటే అవకాశం ఇవ్వకుండా గట్టిగా, "ఆ వుంపుడుకత్తె వలలోపడి మాటలతోనూ చేతలతోనూ నన్ను శవాన్ని చేశాడండీ? నన్ను చావమోదాడు. రెండుసార్లు బలవంతం చావుకు పరుగెత్తి నిల్చాడండీ!"

ఇంతలో పైకివస్తున్న ఒక వయసుమళ్ళిన మనిషి ఆగి "ఈయన యెవరనుకున్నావ్—యేమిటి?"

"ఎవరా? లోకం నా మొగుడంది. కానీ నే నీతన్ని నా కసాయివా డన్నాను."

"పాపం పిచ్చిదానిలా వుంది" అని అతను కదలబోతుంటే చెయ్యిపట్టుకొని ఆపి "నిన్నా నేనా పిచ్చి!" పకపక నవ్వుతూ "మీరంతా చెప్పండి పిచ్చియెవరికుంది? ఇందరి ఆడాళ్లను వలలో వేసుకున్నావ్-ప్రేమ అనేది యెలా వుంటుందో చెప్పు?"

ఆమె అదేపనిగా నవ్వుతుంటే అవయసు మళ్ళిన మనిషి "ఊరుకో!" అని కేక వేశాడు. ఆ కేకతో ఆమె త్రుళ్ళిపడి ఆగిపోయింది. తన మందలింపుతో "భారతీ! ఇక్కడికెందుకొచ్చావ్? ఆ సాంప్రదాయ కుటుంబంలో పుట్టి చిన్నయ్య పరువుతీసింది చాలదా? ఏమీ తెలియని యీ అమాయకుని పరువుతీస్తావ్? చూడు...సరిగ్గా ఆ ముఖంలోనికి చూడు... నీ మొగుడా? వాడు యింకో పెళ్లిచేసుకున్నాడటలే! పో తిన్నగా క్రిందికి...వచ్చిన దారినే పో!"

నిశ్చలంగా నిల్చున్న ఆమె...ఆయువకుని ముఖంలో ముఖం పెట్టి "ఎవరుమీరు? ఆ కసాయికాదూ!...బాటలలో యేదో చెద పురుగులు పుట్టిపెట్టాయేమో! దూరానికి అలాగే కనిపించారు... క్షమించండి! నాకింకేంవచ్చు—వకరిని బాధపెట్టడం...క్షమాపణ చేసుకోటం!"

భారతి అక్కడనుంచిమెల్లగా కదిలింది. మళ్లీ ఆచెట్టుక్రిందకే పోయి చేరబడింది. పిసుగం ఆ గుమిగూడిన వాళ్లామె వేపు చూశారు. ఆ దగ్గరగా యే పాముచేరి కాటువేస్తుందో అన్నట్టు జాలుగావుంది. ఆవయసు మళ్లినవ్యక్తి "క్రిందికి వెళిపో అమ్మాయ్. అక్కడుంటే ప్రమాదం!"

"నాకొ ప్రమాదం? రానీ! నాకోసం యేడ్చేవాళ్లెవరుంటారు—బాబూ? నే చచ్చిపోతే మావాళ్లకివచ్చిన మచ్చకొన్నాళ్లే! చెరిగి పోతుంది. మీదికి వెళ్లండి! ఆ దేముణ్ని చూసారంటే మీరుకోరింది యిస్తాడు—ఏదికోరినా కోరకపోయినా ఆడపిల్లలు జన్మజన్మలకీ వద్దని కోరటం మరచిపోకండి!"

ఆ వ్యక్తి మెల్లగా కదులుతూ "లైబ్రరీలో పుస్తకాలన్నీ చదివేసింది. ఎంతో తెలివైనపిల్ల కాని దాని నొసట దేముడిలా వ్రాశాడు" అన్నాడు. ఆయన వెళ్ళిపోతుంటే ఆమె "టుబి ఆర్ నాట్ టుబి" అని నవ్వింది. అంతా కదిలారు గానీ యెవరోనైతే మొగుడని అనుకుంటో ఆ యువకుడు కదల్లేదు. రెండుసార్లు నాలుగు నాలుగు మెట్లుయెక్కి మళ్లీ దిగిపోయాడు. ఆమె అన్న మాటలు తనను కదిలించేస్తున్నాయ్. కొంతసేపయ్యాక ఆమెకు చేరువలో కూర్చున్నాడు. ఆమె తనలో తనే యేదో అనుకుంటోంది. వింటామని మరి కొంత జరిగేసరికి ఆమె కమ్మనిగొంతుక యేవో రాగాలను తీసుకొంటోంది. అలా అతడే కళ్లప్పజెప్పి చూస్తున్నాడు. ఆమె రాగాలు తీసుకుంటూనే శరీరాన్ని కదుపుతోంది. ఆరాగాలు దూరపు కొండల్లోనికి తెల్లని మేఘాలలోకి పోతూ ప్రతిధ్వనించి తనకుందేకు వస్తున్నట్టున్నాయ్. ఆమె ముఖం వెన్నెల్లోనికి వచ్చింది. ఆ పెదవులు యెండిన ద్రాక్షపళ్లలా ఆ కళ్ళు పాచపట్టిన అద్దాల్లా వున్నాయ్. ఆ ముఖమంతా రాలిపోతున్న గులాబిలా వుంది. ఆమె చెయ్యి తనపాదం మీద పడింది. ఏదో దివ్యానుభావం అతని శరీరమంతా అల్లుకుంది.

ఆమె లేచి కూర్చుంది. దిగువ దిగువగా ప్రశాంతంగా వున్న ప్రకృతి కనుపించింది. "చూడు యెంత చక్కగా వుందో!" ఆమె దగ్గరగా జరిగాడు. ఆమె చేతులతో ఆకాశాన్ని చూపిస్తూ "ఆ పైకి యెగిరే శక్తి వుంటే యెంతబాగున్ను. చందమామను ముద్దులాడి ఆడించేదాన్ని! నీమాటో వెళ్లీ! ఇక్కడనుంచి గెంతికలను గాగ! గెంతి ఆ అందమైన చెట్లను కౌగలించుకుంటే ఆనందం లేదూ— శాశ్వత శాంతి వస్తుంది గా!"

అంటూ ఆమె పడిపోడానికి వురుకుతున్నట్టవుతుంటే అతను ఆమెను పట్టుకొని వెనుకకు లాగి కూర్చోబెట్టాడు. అతని కేసి దీర్ఘంగా చూస్తూ "అందరూ నన్ను మంచిదనుకుంటున్నారే! నీమంచి లోనూ చెడును నాకు కనిపిస్తోంది."

"ఒక మాటంటాను—" ప్రాధేయపడుతున్నట్టు అడిగాడు.

"చెప్పు!"

"ఇలా క్రిందికి పోదామా?"

"ఆ స్వలాభంతో నే నన్ను పడిపోకుండా అడ్డుకున్నావు గా? ఆశ్చే నేరాను — నేనెందుకొచ్చా నిక్కడికి — పడిపోడానికి కాదు—ఆ ముసలమ్మ చెప్పింది కదూ దానికి. నిన్ను పరీక్షిస్తూ కూర్చుంటే ఎలా? మీదకు పోవాలి" అంటూ ఆమె లేచి మెట్లవేపు వెళ్ళింది—ఆమె పైకి పోతుంటే అతను వెంటపడ్డాడు.

అంతే రొమ్మునించి దబదబ నీళ్ల ధార వచ్చింది. మాటికి పోయే యాత్రీకులు ఎలదబడ్డారు. భారతి యెదురుగా రెండో వేపు కొందరు బిచ్చగాళ్ళు కూర్చున్నారు. అందులో తల నెరసిన ముసలవ్వ వుంది. ఆ ప్రక్కనే ఒక కుంటిపిల్లవాడు కూర్చున్నాడు. ఇద్దరి యెదురుగా పరచివున్న మాసిన బట్టల్లో డబ్బులు, బియ్యం పడివున్నాయ్. ఆమె ఆ కుంటి పిల్లవాని దగ్గరగా కూర్చుండిపోయింది. ఆ యువకుడు వారించడానికి ప్రయత్నించినా లాభం లేకపోయింది. అంతవరకూ "కుంటివాణ్ణి బాబూ! ధర్మం చెయ్యండి బాబూ" అని అరుస్తుంటే కుర్రవాడు అరవటం ఆపి కొంత గాబరాపడ్డాడు. కొట్టుంటే లేచి పొయ్యేవాడే. ఆమె ఆ కుర్రవాని తల నిమురుతూ "అయ్యో పిచ్చి తమ్ముడూ! ఎందుకలా వాళ్ళని సహాయం చేయమని అరుస్తావ్-వాళ్ళ దంతా వేషం, డాబు, దర్పం—ఏ పాపం యెరగని నువ్వు పాపాలకు పుట్టిల్లయిన వాళ్ళ చేతి కానీ పుచ్చుకుంటావా? పద—పద... మాటికి పద..."

లేవలేని ఆ కుర్రవాని చేతులుపట్టి మీదికి లేవనెత్తుతుంటే "వేరావని" వాడు వెనుకకు లాగుతున్నాడు. "లేస్తావా లేవా! నీ మంచికే చెప్తున్నా—ఆ దేవుని చూపావంటే చాలా కొట్టు వస్తాయ్—అప్పుడిలా అడుక్కో అవసరం లేదు. నామాట నమ్మవూ? నీకు దేవునిమీద విశ్వాసం లేదూ?"

అంటూ ఆ కుర్రవానిని యెత్తుకొనిపోతుంటే వాడు గోల పెడుతున్నాడు. ఆ ప్రక్కనే వున్న ముసలమ్మ విదిలించుకొని "ఇంకొ నన్ను విడిచిపెడతావా? అమ్మా—ఏమిటీ వృత్తి...వదే... నీమాట వినకపోతే ఆకలితో చంపేవూ..." ఆ కుర్రవాణ్ణి అక్కడే వదిలేసి—బట్ట, ఊరు చర్దుకొని తీసుగా నిల్చొంది. ఓ క్షణం పోయాక చిరాకుగా "అందరూ నన్నే యెందుకు చెంపుకుంటారు! ఇంతమంది నిల్చున్నారు కదా! ఒకరూ వచ్చేదా! అమ్మా... అమ్మా...ఈ ముసలమ్మ యెప్పుడు మట్టయిపోతుందో గానీ!"

ఆ ముసలమ్మ "నే మట్టయితే నీకేం వస్తుందమ్మా!"

"స్వేచ్ఛ! ఈ పాడుగదుల్లో బయటపడిపోతా! అమ్మా! ఈ యింటికి యెవరూ అగ్గయినా పెట్టరేం? ఆ మంటల్లో యీ పాపం అంతా మండిపోయేది!"

ఆమె అంతలోనే ఆ యువకునివేపు నిదానంగా చూసి "నువ్వు నన్నె యెంచుకున్నావా?" అంది.

"హా" అన్నాడు.

"నన్నె యెంచుకోడానికి నాలో యేముంది?"

"నాకొక్కలనిపిదంతా వుంది..."

ఆమె అడుగులు వేస్తూనే "లేదు లేదు—నా అందరూ పోయింది—నేను చిన్నదాననూ కాను. నా జీవితంలో అంతా పోయింది ఒక్కటి తప్పించి......"

"ఏమిటది?"

"ఆశ..."

"ఆ చెప్పేది వుందో అంతా వున్నట్లే" అన్నాడు.

ఇంతలో వెనుకనుంచి వచ్చే వ్యక్తి ఆ యువకుని పలుకరించాడు. ఆమె ఆయువకని వచ్చే ఆసక్తితో "ఎవరమ్మా మీరు? చాల మర్యాదస్తుల్లా వున్నారే!" అంది. ఆమె ముఖం వెలిగించి పూరుకుంది. "తను మీ ఆయనగారేనా" ఆమె అవునన్నట్లుగా తలవూపింది.

"ఈ మగవాళ్ళెంత మంచివాళ్లు. అందులో మీ ఆయనకు మీ రంటే వెఱ్ఱికదూ?"

"ఆమె మునిముని నవ్వింది.

"మిమ్మల్ని తప్పించి పరాయి స్త్రీముఖం చూడలేడుకదూ?"

భార్యత్వంతో గర్వం వ్యక్తపరచడానికి "అవును" అంది తలెత్తి.

"ఎలా చెప్పగలవు?"

"నాకా విశ్వాసంవుంది" గొణిగింది ఆమె. అంతలో పూరుకోక "ఆయన మీ ఆయనే కదూ? నీవు మాత్రం అలా వుండదా?" అంది.

భారతి పకపక నవ్వడానికి మొదలుపెట్టింది. నవ్వు నాపురూ లేదారయిపోతున్న ఆమెతో "మగవాడు ఆడదాని అందంమాత్రే పిచ్చివాడవదూ? నీకంటె నేను అందంగా లేనా? అంచేత నీ మొగుడు..."

"ఏమంటున్నావ్" అని కేక వేసిందామె. ఆ మొగుడు ముందుకే పోతున్నాడుగాని వెనుకకు తిరగలేదు. అంతలో ఒక దరిమంది గుంపు వెనుకనుంచి వస్తున్నారు. ముందుకు గబగబ ఆమె వెళ్ళి పోతుంటే భారతి రెండుచేతులూ చాపి అడ్డుపడుతోంది. ఆ వచ్చే పదిమంది గుంపును కూడా తిలకించే అడ్డుకుంది. వాళ్లేనో అంటుంటే యీమె పట్టుకొంటుతూ జాత్రంతా నిరచోసుకొని "దేవునిదగ్గరకు వెళ్తున్నారు. మీరుచేసిన పాపాలేవో చెప్పండి. లేకపోతే మోక్షం దరిలేదు!"

ఒక మొగాడికి పౌరుషంవచ్చి "మా పాపాలా అడుగు తున్నావ్ పాపిష్టిదానా! బజారులోపడి—ఆ పలానికే అపకీర్తి తెచ్చావు. పిచ్చిపోయిన కొంపలు పోయి—ఆఖరికి..."

ఆ మనిషితో మాటాడుతూ ముందుకు జరిగిన యువకుడు తిరిగి గబగబవచ్చి "భారతి! ఇదేమిటిది... నే ప్రక్కలో నే..."

అలావుంటే "వచ్చారా ఆ యువపెద్దలు..."

"అక్కడే వున్నారు. ఆవిడని విడిచిపెట్టు, వెళ్లిపోతుంది!"

"ఇక్కడకువచ్చి ఆవిడను తీసుక వెళ్ళకూడదూ?"

"ఎందుకే గొడవ"

"రమ్మని పిలు!"

"పిల్చాను"

"రాలేదుకదూ...హో...హో...ఎందుకొస్తారు. నాకు డబ్బు లేదు కదూ? వస్తారా? మొఖంచి చివరకు ఆ నేరం క్రిందనన్నే జైలులో పెడతారు."

"మర్యాదగా మాటాడేదే?

ఏమంటున్నావ్ రండి రండి ... ఈ పిచ్చిది..."

భారతి ఆమె కేకలు అనుకరిస్తూ "ఏమండో రండి రండి మొగుడు మోహాన్ని తెలుసుకోలేని యీ పిచ్చిది...ఆరాధిస్తోంది!"

"శే అమ్మా—అదేమిటాపని..." అనుకొంటుకవిని తలయెత్తింది. ఆ పదిమంది మధ్యనున్న యెత్తైన సుందరవిగ్రహాన్ని చూడగానే ప్రక్కకు తప్పుకొని చేతులెత్తింది...నమస్కరిస్తున్నట్లు...

"అన్నయ్యా! వదిన, పిల్లలూ బాగున్నారా?" అంది.

"ఆఁ బాగున్నారమ్మా..."

తనతోపాటు ఆమె అలా మెట్లపై కూర్చుండిపోయింది. అందులో ఒకాయన ఆయనతో "శంకరం ఏమిటి అసలుకథ" అన్నాడు. అతనికి ఆమే సమాధానం యిచ్చింది. "కూర్చోండి నాకథ నేనే చెప్తాను" కాని వాళ్లు కదలిపోతుంటే అందర్నీ అడ్డుకుంది. వాళ్ల చేతులు పట్టుకుని కూర్చునేట్టు చేసింది.

కూర్చోపోతే యేంచేస్తుందో నన్న భయంతో ప్రక్కగా వాళ్లంతా మెట్లపై కూర్చున్నారు లేచింది. ఆ దగ్గరగావున్న ఒక చిన్నరాయి చేతపట్టుకొనివచ్చి కూర్చుంది. ఆరాయి శంకరం చేతికిస్తూ" నాది తప్పయితే చెప్పండి. ఈ రాయితో కొట్టి సరిదిద్దండి—ఇదీ నాకథ. నేను మీలానే పుట్టాను. మానాన్న ముద్దుగా భారతిగానే పెంచాడు. ఇందరు కూతుర్లుండగా అమ్మ పోతే మళ్ళీ పెళ్లెందుకు చేసుకోవాలి? మాయెదరగా ఆమెతో నవ్వులాలు, కేలింతలు! అయినా మానాన్న సంఘంలో యెంత మంచి మనిషి?

పెళ్లివాడు ఆమొగుడు యెంత అమాయకంగా కనిపించాడు. ఆమ్మో రాక్షసుడు. ఇందరుండగా అడ్డుకోలేం? మీకు నాలాంటి పిల్లలులేరూ? అవును—నానోరు మంచిదికాదంటారు. నాకు బ్రతకడం తెలీదంటారు. తప్పంతా నామీదవేస్తారు. వాడు సరిగ్గా వుంటే నేనెందుకు జవాబులు చెప్తాను? తినివుండలేక మొగుడ్ని వదిలేసి వచ్చివానట! కన్నవారింట్లో భరించలేని మాటలు ఈ నరకంనుంచి రక్షిస్తానని నన్ను మోసపుచ్చినవాడేడీ. తల చెక్కలుచేస్తాను" అని రాయితీసుకోడానికి ప్రయత్నించింది. కాని యెవరిమీద విసురుతుందనో శంకరం ఆమెచేతికి అందనివ్వలేదు. గుంజాటనపడి లాభంలేక చరున కోపంతో నాలుగు మెట్లెక్కి,

"నివ్వా! శంకరం అన్నయ్య...నా కొడుకును నివ్వేకదూ–చంపేశావ్?"

అంతా నిశ్శబ్దం అయిపోయింది.

"నేనా!" అన్నాడు వూపిరి బిగబట్టి శంకరం. "పిచ్చిదానితో మనకెందుకు. పదనోయ్ శంకరం!" అన్నాడో మిత్రుడు. లేచాడు. కాని శంకరం లేవలేదు. లే లే అని ఒకాయన చెయ్యిపట్టుకొని లేవనెత్తాడు.

"ఆ కొడుకుచావే యీమెనీ పరిస్థితికి తెచ్చింది! కానీ నేను చంపానా?" శంకరం అన్నాడేగానీ కాళ్లు కదపలేకపోయాడు. మెట్లుప్రక్క నేవున్న గోడను పట్టుకొని తల ఆన్చి ఆమె అలానే నిల్చుంది. ఆమెతోవున్న యువకుడు కొత్తయెడంగా నిల్చున్నాడు. ఆ దగ్గరగావున్న శంకరంతో "యీమెకు కొడుకుపుట్టాడా?" అన్నాడు.

ఆమె చరున లేచింది "అవును నా బాబునుతల్లిని నేనే... మా బాబు నాన్నపేరు నాకు తెలీదు! ఏడీ...నానాయనా...ఇదిగోరా! నిన్ను చంపిన మనిషి వచ్చారు...మీ మామయ్య...రానాన్నా ఆ ముఖం చూద్దువుగాని..."

ఆమె బోలబోలా యేడ్చేస్తోంది. అంతా అలానే ఆగిపోయారు! శంకరం వాడినముఖంతో "నాకేం తెలీదండీ! వాళ్ళదో జాతి! మాదోజాతి! ఒకసారి చదువుకుంటున్నానని యేదో సహాయం చెయ్యమని కోరింది. చేసాను. ఎవరితో లేచిపోయిందని వాడు అనుభవించి యెటో పోయాడని విన్నాక కూడా శక్తి సహాయంచేసాను."

ఆమె గట్టిగా యేడుస్తూనే "చేసావ్. అసలు సమయానికి యింట్లోవుండి లేదనిపించుకున్నావ్. నివ్వో అయిదురూపాయలిస్తే నా బాబుకి మందుపట్టేదాన్ని—బ్రతికేవాడు. నా ఒళ్లో అమ్మ కుంటూవన్నా పిచ్చిమనిషినని యెవరూ చేరాదుకొదీ...నివ్వా నేనా నా బాబుని చంపింది?"

ఈ మాటలు విసరి ఆమె అలా కూర్చుండిపోయి మోకాళ్లు మీద తల ఆన్చి వెక్కివెక్కి యేడుస్తూనే వుంది. శంకరం కాస్సేపు ఆ దగ్గరగానే కూర్చుండిపోయాడు. ఆమె కొంతసేపయ్యాక లేచి ఎదరగా కొండో వేపు మెట్లుప్రక్కనవుండే ప్రదేశం వేపు నడిచింది. ఆ దారి కొండగుహలోనికి వుంది. అందులో యిదివరకు ఒక సాధు వుండేవాడట. తల క్రిందికి కాళ్లు మీదకుపెట్టి వెళ్లే యాత్రికుల కంటికి కనుపించేవాడు. ఆయన గురించి యెన్నో కట్టుకథలు లేచాయి. ఒకరోజు తెల్లవారేసరికి సాధు అక్కడ లేడు. ఆ సొరంగం తిన్నగా కాశీకి వుందని అందులోనించి అక్కడకు చేరుకొని వుంటాడని చాలమంది నమ్మకం. ఆ గుహలోనికి భారతి వెళ్ళింది. ఆమెను ఓదార్చి వస్తానని మిత్రులను పైకి పంపించి శంకరం గుహదగ్గరకు వెళ్ళాడు. అప్పటికే యాత్రీకులు బాగా పల్చబడ్డారు. ఉండీ వుడిగి ఒకరూ యిద్దరూ అలా పోతున్నారు. ఇంచుమించు నడిరేయి. జల జలా దగ్గరగనే ఒక నీటిధార పడుతోంది. గుహలో చిట్టచీకటిగా వుంది. వెన్నెల వెలుగు వలన యీ ముందుగా ఒక మనిషి కూర్చున్నట్లు గుర్తుపట్టవచ్చు. శంకరం వెంట ఆ యువకుడు కూడా వచ్చాడు. ఆమె వీళ్ళవేపు చూడనేలేదు. శంకరం గుహలోనికి తలపెట్టేసరికి మట్టికంపులా వాసన వేసింది. ఆమె కాళ్ళు చాచుకొని ఒకవేపు చారబడి ముఖం అంధకారంవేపు త్రిప్పి తనలో తనే "బాబూ! నివ్వు కడుపులో వున్నప్పుడు ఆకలితో బాధపడినా...నీ తలపుతో నా కడుపు నిండిపోయేది. కడుపులో కదులుతున్న నీ చిరుపాదాలు...తల...పైనుంచి తాకుతూ సంతోషంగా గొంతులేసేదానను నాన్నా... నీవు పుట్టినరోజున యేమయ్యిందో తెలుసా...వింటున్నావా?...ఓ సందులో రోడ్డు వారలో తెలివితప్పి పడితే...ఎవరో ధర్మతల్లి ఆసుపత్రిలో చేర్చి వెళ్ళిపోయిందట... తెలివి వచ్చింది...ఈ నీతిలేని మనిషిని, నీతిగల అమ్మలెన్నిమాటలు పరోక్షంగా అన్నారో...ఎంత బాధ...కానీ అన్ని బాధలూ...నన్ను...యీ గతిలేని మనిషికి అమ్మా అని పిలిచే

వాడుంటాడని...వాడీ ఆశేది యీ ప్రపంచంలో ఒకటి వుంటుందని ...ఓర్చాను నాయనా! పుట్టావు—నేను తప్పించి నీ పుట్టుకను సంతోషించే దెవరు? నీ పుట్టుకతో నేను యెన్నో ఆశలు పెట్టుకున్నాను—నన్నూ నా పాడుజీవితాన్ని మరచిపోయాను. ఈ లోకంలో నాయంత గర్వించిన మనిషి లేకపోయిందా క్షణం. నా చీకటి బ్రతుకులో వెలుగొచ్చింది—తుపానులో చిక్కుకున్న నా జీవిత నావకి ఒక ద్వీపంలా అగుపించావు బాబూ..."

వినువెంటనే నేలపై దొర్లి యేడవసాగింది. నన్నిలా నువ్వు అన్యాయం చెయ్యటం భావ్యంకాదు నాయనా అంటూనే తల బాదుకుంటుంటే, శంకరం ఆమెను వారించబోయాడు. ఆమె అతన్ని త్రోసివేసినా శాంతంగా "చూడమ్మా! చచ్చినవాళ్లెంత యేడ్చినా రారు! ఈ చీకటిగుహలో వుండటం మంచిదికాదు...... రా......రా......"

"ఈ పిచ్చికోయని తీసుకపోయి యేంచేస్తావ్ ?" అంది ఆగి, "మందులిప్పించి బాగుచెయ్యిస్తాను" అన్నాడు.

"బాగుచెయ్యించి......యేంచేస్తావ్ ?"

శంకరంకు సమాధానం దొరకలేదు. ఆమె క్షణంఆగి ఫక్కున నవ్వి "నీ మందూ తిండిలో నేను మళ్ళీ చక్కగా తయారౌతాను. చక్కని ఆడదానియందు మగాడిప్రవర్తన యేనాడూ స్వలాభంతోనే కూడుకొనివుంటుందని నా జీవితంలో తెలుసుకున్నాను. వెళ్లండి—వెళ్లండి!"

ఆమె అలాఅంటూ యింకా గుహలోపలికి వెళ్లిపోయింది. వాళ్ళింకా కదలకపోవటంచూసి భయంకరమైన శబ్దాలుచేస్తూ జడిపించబోయింది. శంకరం గుహలోపలికివెళ్ళి "చీకటి. ఇంకా లోపలికి వెళ్ళావంటే పాములు వుండగలవ్....,.."

ఆమె హటాత్తుగా అతని మాటలకు అడ్డువచ్చి "ఆ పాము కాటు మనుషులు వేసిన కాటకన్నా అపాయకరమైనది కాదు. నన్నిక్కడ వుండనియ్యి. చీకటికి నేను అలవాటుపడిపోయాను. విచారమే నా నొసటిరాత—పాపమే నా భాగ్యం—నా యీ చెడు గంతాను. యీ చీకటికొట్లోనే భయం, సిగ్గూలేకండా బ్రతుకగలదు...వెళ్లండి ... వెళ్ళిపోండి ... కదలరేం ?...నా కొడుకును తల్చుకోనివ్వరేం......"

శంకరంవచ్చి ఆమెచెయ్యి పట్టుకొని "నామాటవిను, రా!" అన్నాడు. చెయ్యివిదిలించుకొని మెల్లగా గుహాద్వారంవేపు ప్రాకజొచ్చింది. శంకరం, ఆ యువకుడు బయటనిల్చున్నారు. ఆమె గుహ బయటకువచ్చి నిటారుగానిల్చొని క్రోధస్వరంతో "ఏమి మగవాళ్లు! మీరంతా రొద్దులూ మొద్దులూ! అబ్బా! ఏదిటే జీవితం తియ్యనిమాత్ర—మధ్యను విషం!"

"ఆ విషంలేని మాత్రే యిస్తాను...పద భారతీ!" అన్నాడా యువకుడు. ఆమె పెద్దపెట్టున నవ్వసాగింది. ఆ నవ్వులో గొంతు లేస్తూ "ఆ విషం లేకపోతే నువ్వు చిరంజీవివి కావూ! చావులేని మనిషేడీ? సరేగానీ......" అంటూ ఆమె నవ్వు నాపి భీకరంగా "పోతారా లేదా? చూడండి...యేంచేస్తానో?" అని యింకా కదలని ఆ మనుషులనుచూసి అక్కడేవున్న యెండిన తుప్పనుంచి ఒక కర్ర విరచి వెంట తరమటానికి వుపక్రమించింది. ఆ యువకుడు గబగబ పరుగెత్తి ముందుకుపోయాడు. కానీ శంకరంమాత్రం కదల్లేదు. ఆ కర్రతో ఆమె శంకరం వీపుమీద గబగబ మూడు పార్లు కొట్టింది. ఉఁ అనైనా అనకుండా అలా మూడు దెబ్బలూ కాసాక, కర్ర పారవేస్తున్న ఆమెతో వీపు చూపిస్తూ "ఇంకా కొట్టు! రక్తం చిమ్మేటట్లు కొట్టు! నీకు చేసిన అన్యాయానికి కొంతైనా...!"

అతని నోటివెంబడి బాధతో మాట యికరాలేదు. ఆమె అతని యెదరగా నిల్చొనే సహజంగా రాలుతున్న కన్నీటితో "నీ కెంత చెప్పేదాన్ని. నేను నిన్నుకొట్టానా? అదేంటో నా రాతగానీ... నన్ను ప్రేమించేవాళ్ళనే, నా మాటలతోనూ చేతలతోనూ కష్టపెట్టుంటాను..." ఆమె అతని రెండుచేతులూ పట్టుకొని "వేడుకుంటున్నాను...నీ మంచికోసమే చెప్తున్నా ... యీ బురదను నీ ముఖానికి రాసుకోక...యీ ప్రాణంపోయే మరుక్షణంలోనే యీ శరీరం కంపుకొడ్తుంది. నేను నరకంలో వున్నా ప్రేమనేది వుంటే స్వర్గంలో వుంటే ప్రేమించగలవు"

ఆమె ఆగిపోయింది. అతని కనుకొలకుల్లో నీరు నిండిపోయి శరీరమంతా వుద్రేకంతో విజృంభించసాగింది. ఆమెను తన బాహువుల్లో బంధించి ఆ పెదవులు చేర్చి గట్టిగా మనసుతీరా ముద్దాడాలనిపించింది. కానీ...కానీ...అతను అప్పుడే యింకో స్త్రీ పెదవులతో తన పెదవులు కలిపాడు...యింకో స్త్రీ కండలని తాకాడు. కాళ్లు కట్టుబడుతున్నా తలదించి తిరిగి మెల్లగా అడుగులు వేసుకుంటూ మెట్లమీదకు వచ్చేసాడు. ఆ యువకుడు వేసిన ప్రశ్న లతనికి వినిపించలేదు.

తన వెంటబడుతూ యేవో విషయాలు అడుగుతుంటే శంకరం ఆగి మెల్లగా "నేను నీకు తెలియకపోవచ్చు కానీ నిన్నెరుగుదును. ఎందరో అమ్మాయిల బ్రతుకులను నాశనంచేసిన నీ శీలానికి అసహ్యించుకునే వాణ్ణి. కానీ యీమెమీద నాలో దాగుండిన కోరికలు నీకంటే నన్ను వుత్తముడ్ని చెయ్యలేదు...నన్నింకేమీ అడగొద్దు" అంటూ శంకరం తలవంచుకొని మీదికి వెళ్ళిపోయాడు.

భారతి అలా గుహాద్వారంలో కూర్చుండిపోయింది. దాహం వేసింది. దగ్గరగా వున్న జలధారదగ్గరకు వెళ్ళి నీరు త్రాగింది. కాస్త నీరసం అనిపించింది. ఆవులింతలు వస్తున్నాయ్. నిద్దర ముంచుకొస్తోంది. గుహ మొదట్లో శరీరం వాల్చింది. రెప్పవాల్చటం, యేదో తలపుకొచ్చి రెప్పలెత్తటం జరుగుతోంది. ఉండి వుండి చల్లనిగాలి వీస్తోంది. ఆకాశాన మేఘాలు అక్కడక్కడ చెదరి వున్నయ్. జలజల శబ్దం శ్రావ్యంగా వినిపిస్తోంది. ఆమె నిద్దర నాపుకోడానికి కామోసు వెల్లకిలా పడుకొని ఆకాశంవేపు చూస్తోంది. ఇంతలో కమ్మనైన సన్నాయిస్వరం ఆ యెత్తునుంచి వినిపించసాగింది. మృదుమధురమై మనసును వుల్లాసంగా ఆ స్వరం అటువేపు లాగుకుంటోంది. ఆమె లేచి కూర్చుని కాస్సేపు చెవులు నిక్కించి విన్నది. తరవాత నిల్చొని ఆ స్వరం వచ్చేవేపే మెట్లమీదనుంచి పైకి నడచింది.

కొన్ని మెట్లెక్కి ఆయాసమనిపించటంవల్ల కూర్చుంది. అక్కడనుంచి వాద్యస్వరంతోపాటు ప్రజల కోలాహలం వినిపిస్తోంది. మళ్ళీ పాదయాత్ర సాగించగా కంటికి యెడతెగని సమూహం యిసుక వేసినా రాలని మానవులసంఘం అగపడింది. ఆ యెత్తైన బంగారుమయమైన దేవాలయగోపురం వెన్నెల్లో మెరుస్తోంది. ఆ వెనుక గోడలా పర్వతం వుంది. దేవాలయానికివెళ్ళే మెట్ల దిగువగా మూడంతస్తుల రథం. రథం అనేకరంగుల బట్టల తోరణాలతో అలంకరింపబడివుంది. రకరకాల పువ్వులతోరణాలు రథం చుట్టూ కట్టబడివున్నాయ్. కోవెల మండపంమీదనున్న యెత్తయిన స్తంభాలమీదనున్న కాంతివంతమైన విద్యుద్దీపాల వెలుగు, యీ యాత్రస్థలమంతా ధగధగలుగా చేసింది. రథం రెండో అంతస్థులో స్వామివారి విగ్రహం - పూలగుత్తులతో సగానికి కప్పబడివుంది. అర్చకులు స్వామి సన్నిధిని భక్తితో కూర్చున్నారు. రథంముందుగా తాళ్ళను పట్టుకొని లాగటానికి యెందరో సన్నద్ధులైయున్నారు. పెట్రొమేక్సులైట్లు వెలుగులో స్వామివారి విగ్రహంలో రమణీయత అగుపిస్తోంది. రథం కదిలే సమయం ఆసన్నమైంది.

భారతి ఓపికగా రెప్పవాల్చకండా అంతా చూసింది. ఆమె దృష్టి చివరకు రథంలో వున్న దివ్య సుందరమూర్తి వేపు కేంద్రీకరించింది. సమూహానికి యెడంగా ఆ చివరలో నిల్చొనే అక్కడనుంచే చేతులెత్తింది-శరీరమంతా గగుర్పాటు చెందసాగింది. అలా ఆమె జోడించిన చేతులను తలమీదపెట్టి కళ్ళుమూసి

"తండ్రీ! నేను-నీబిడ్డను. పాపిని. అలా అని నన్ను విడిచిపెట్టగలవా? పవిత్రులకన్నా పాపిష్ఠిమీదే నీకు దయ లావట! త్రోవతప్పినవారికే త్రోవచూపిస్తావుగానీ త్రోవలోపోయేవారితో నీకేంపని? భాగ్యభోగాలు అడగను. సుఖంకాంక్షించను. ఒకే ఆశతో వచ్చాను. నా బాబుని నా కిస్తావని...నా కియ్యవూ?"

ఈ చివరిమాటలు ఓ పదిసార్లైనా అన్నది. మనసులో యెంత అనుకున్నా బాబుని దేముడు యివ్వలేదు. ఆమె ముందుకు సాగి గట్టిగా "మనసులో అనుకున్నమాటలు వినపడలేదా తండ్రీ? గట్టిగా అంటున్నా...నాబాబుని నాకిచ్చు తండ్రీ!"

రథం కదులుతున్న సమయంలోని ఆ కోలాహలంలో ఆమె కేకలు ఆమెకే వినపడలేదు. ప్రజలు ఒక్కుమ్మడిగా త్రోసుకుంటూ కదిలిపోతున్నారు. ఆ తోపులాటలో ఆమె చిక్కుకుంది. దానివల్ల ఆమెకు వూపిరిసలపలేదు. అక్కడే కాళ్ళు తెగినట్లు కూలబడిపోతున్న శక్తి తెచ్చుకొని రథంవేపు మనుషుల్ని తలతో తోసుకుంటూ ఖాళీ చేసుకొని వెళ్తోంది. 'గోవిందా' అన్న కేకలు మిన్నుముట్టుతున్నాయ్. ఆమె దద్దరిల్లిపోతూనే అలా ప్రాకుతూ అతికష్టంమీద రథంలాగుతున్న ఒక మనిషి కాలును పట్టుకో గలిగింది. వాడు ఏదో అనుకొని కాలువిసిరాడు. ఆమెముఖానికి బలంగా తగిలింది. దిమ్మెపోయినట్లు ఒక్కసారి కూలబడితే యెవరో యెత్తినట్లయింది. యెవరెత్తింది ఆమె చూడలేదు. ఆ తాడు ఆమెకూ దొరికింది. ఆమె లాగుతూ "గోవిందా" అని అరచింది. ఇంకా రథం దగ్గరగాపోయి ఆ అంతస్థు యెగబ్రాకి స్వామి సన్నిధిలో తల వాల్చి కొట్టుకొని, ప్రార్థించి, యేడ్చి, తనబాబుని తెచ్చుకోవాలనే తపలాట, విశ్వాసం ఆమెకు శక్తినిస్తోంది. ఆమెను దగ్గరగా పోనివ్వకుండా యెవరో అడ్డుతున్నారు. ఆ ఆఖరి వ్యక్తిమీద ఖస్సుమని లేచింది "నా దేముడు నా తండ్రి! నా కష్టాలు చెప్పుకుంటానంటే అడ్డడానికి నివ్వెవ్వడివు?"

"ఒడ్డమ్మాయ్ ఆ చక్రాలకిందపడ్డావంటే ఛస్తావు!"

"అంతనమ్మకం లేకండా దేవుడి దగ్గరకెలావచ్చావ్? నమ్మే వాళ్ళను చంపుతాడా? అలాంటివి చందద్రాలుమీదనుంచి వెళ్లినా చావురాదే! దూరు కావలిస్తే."

ఆ పోలీసు జవాను ఆమెను అటు వెళ్ళకండా అడ్డుకుంటే నానా రభస చేసింది. వాడి టోపీలాగబోయింది. చేయి పట్టుకుని గుంజాటన పడింది. కానీ ఆ జవాను ఆమెను అటువేపు కదలనివ్వలేదు. క్రిందనుంచి ప్రాకి తప్పించుకోబోయింది. ఈ సారి యింకో పోలీసుకూడా తోడయ్యాడు. తను అనుకున్నటు సాగకపోవటంతో గట్టిగా "చూడుతండ్రీ! నీ దగ్గరకు రానియ్యకండా నన్నెలా అడ్డుకొంటున్నారో యీ రాక్షసులు! నీ చక్రంతో వాళ్లను నాశ మార్చు ప్రభూ" అంటూ ఆమె అంతలో వుగ్రురాలై త్రోవ దేసుకోలేక వాళ్ళ చేతులు పట్టుకొని కరవబోయింది— కోలాహలం హెచ్చిపోయింది. రథం ఆగింది. "అదిగో నా కోసమేనా తండ్రి రథం ఆపాడు. వదలండి" ఆమె యీ మాటలు అంటుండగానే యిద్దరూ పోలీసులూ చేరో చేతిని పట్టుకొని జనసమూహంనుంచి కాళీ చేసుకొని బయటకు తీసుకుపోతున్నారు. ఆమె గుంజాటన పడుతూ పెద్ద కేకలతో "తండ్రీ...తండ్రీ...వీళ్ళు నన్ను యీడుస్తుంటే చూస్తూ యెలావూరుకుంటున్నావ్? రథం ఆపిన వాడివి యీ మాత్రం కనికరం చూపించవా? నీ కాళ్ళమీద పడి మ్రొక్కుతాను. నా బాబు గురించి నీ దగ్గరగా వచ్చి చెప్పుకోనీయవూ! ఆ బంగారుబాబు! చూడలేకున్నా..." ఇలా కేకలు వేస్తుంటూనే రథం కదిలిపోజొచ్చింది. ఆమెను మెల్లెక్కించి కోవెల లోనికి ఆ పోలీసులు తీసుకపోతుంటే కదిలే రథం వేపు చూస్తూ "ఇదేనా నీ దయ. నీదంతా బూటకమేనా తండ్రీ! నువ్వు వుత్త పాషాణమేనా? ఈ పాషాణంలో జగాన్ని త్రిప్పే ప్రాణం వుందని వెఱ్ఱిదాన్నయిపోయాను. నిజంగా నేను వుత్త వెఱ్ఱిదాన్ని. నువ్వు నిజమైన దేవుడివైతే—నీ కెందుకు ఈ అట్టహాసం—ఈ బాజా లెందుకు భజంత్రీ లెందుకు! దరిద్రనారాయణుడివై నాలాంటి పతితుల కష్టాలు తెలుసుకొనే వుందువు!"

రాను రాను ఆమె గొంతుక పట్టిపోయింది. అరిచే శక్తికూడా లేదు. అలా నోరు మాత్రం మెల్లగా గొణుకుతూ కదులుతూనే వుంది. దేవాలయ గంట స్తంభం వరకు యీడ్చుకొని వెళ్ళిన పోలీసులకు మళ్ళీ యీడ్చే అవసరం లేకపోయింది. ఆమె నిల్చుంది. నిల్చుంటే కాళ్లు స్వాధీనం తప్పినట్లు నీరసంగా వుంది. ఆమె చెరో చేతిని ఆ పోలీసులమీద వేసింది. వాళ్లామెను సంతోషంగా ప్రక్క చూపులతో చూస్తూ ముందుకు నడిపించారు. దేవాలయం ఉత్తర ద్వారంగుండా బయటకు తీసుకవెళ్లారు. అలా మెట్లగుండా వుంటే త్రోవ వుట్టిధారవద్దకు పోతుంది. ఆ ప్రదేశంలో ఉదయమే

పొన్నా వానికి పరుగులు తియ్యిందుకోడానికి వచ్చే జనం వుంటారు. ఈ రాత్రిమీద నిర్జనంగా వుంది. ఆమె నడుస్తుందేగానీ నీరసంతో తెలివి తప్పినట్లవుతోంది. నరాలన్నీ పీకుతున్నాయ్. ఆయాసంగా వుంది. నడుస్తున్న ఆమె దబ్బున కూలిపోయింది. హిస్టీరియా వున్న మనిషిలా ఆమె కేకలు వెయ్యగానే పోలీసులు ఆమెను అక్కడ విడిచి వెనుకకు వెళ్ళిపోయారు.

ఆమెకు తెలివి వచ్చే సరికి ఏకాదశి చంద్రుడు పశ్చిమాంబుధిలో క్రుంకిపోయాడు. ఆకలి...బ్రహ్మాండమైన నీరసం... కాలు కదపలేకండాపోతోంది. అంతా కలలా వుంది. తను యెక్కడ వున్నట్లు? తెలుసుకోడానికైనా శక్తిలేదు. అలా ఆ మెట్టుపైనే మళ్ళీ తల వాల్చింది.

ఆ సమయాన చల్లనిగాలి వీచింది. ఆ గాలి ఒక స్వరాన్ని మోసుకువచ్చింది. ఆ నిర్మల వాతావరణంలో ఆ కమ్మని స్వరం మెదడులోని సర్వ నాడుల్లోనికి వ్యాపించి జీవం పోస్తోంది. ఆమె తేరిచూసింది. ఎవరూ కనపడలేదు. ముందుకు ప్రాకి వంగిచూసింది. అదిగో అల్లంతదూరంలో ... యెవరో కూర్చొని హరినామ స్మరణ చేస్తున్నారు. పుట్టుధార దగరనున్న విద్యుద్దీపంకాంతి అతనిమీద పడోంది అక్కడకు వెళ్ళటానికి లేచింది. రెండడుగులు వేసేసరికి కాళ్లు వణికాయ్. తూలిపోయింది. గుండె గడగడ కొట్టుకుంటోంది. ఐనా మెల్లగా అటువేపు ప్రాకుతూ, ఆగుతూ ప్రాకుతూపోయి ఆ మనిషి కొద్దిగాదూరంలో ఒక సంపెంగచెట్టు మొదలుకు చారబడి కూర్చుంది. ఆమె వచ్చిన చప్పుడు అతనికి వినపడినట్లు ఎదరగావున్న ఆమెను చూసినట్లే వున్నాడు.

అతనివేపు చూసింది—ఒకచేత తంబురా యింకోచేత చిరతలు. తెల్లనిగడ్డం, విరబోసిన జుత్తు. మెడలో రుద్రాక్షమాలలు, చిన్నపంచె. ఆమె యెంతసేపో అతనివేపు చూడలేదు. ఆ చెట్టు మొదట్లో చారబడి చిన్నస్వరంతో "ఆకలి...ఆకలి..."అంది.

పాట ఆగిపోయింది. "ఎవరమ్మా..." అన్నాడు.

"ఆకలి...ఆకలి..."

"రా అమ్మా...రా... ఇదిగో పళ్ళు."

ఆమె అటువేపు కళ్ళు త్రిప్పింది. దగ్గరనున్న జోలినించి అతడు అరటిపళ్ళు తియ్యటం చూసింది.

"లే...యిలా విసిరే బాబూ..."

"తీసుకో అమ్మా..."

"లేదు...ఇలా విసిరే బాబూ."

విసిరిన పళ్లు సరిగ్గా ఆమె ఒడిలో పడాయ్. ఆమె ఒక్క పండునోటిలో పెట్టగానే అమృతంలా రుచించింది. శక్తి చేకూరుతూ సాగింది. అలా అతనివేపు చూస్తూనే మిగతా రెండు పళ్ళను తిన్నది. మరుక్షణంలో మెల్లగా లేచి యెదరగావున్న ధార దగ్గరకు వెళ్ళి కడుపునిండుగా నీరు త్రాగింది. తిరిగివచ్చి మళ్ళీ ఆ స్థలంలోనే కూర్చుంది. నక్షత్రాల వెలుగుతున్నాయ్. చల్లనిగాలికి చెట్టు కొమ్మలు వూగుతున్నయ్.

"రా అమ్మా...రా..." అని పిలిచాడు.

"ఈ పాపిని నీలాంటి పుణ్యాత్ముడికి దూరంగా వుండనీయ్ బాబూ!

"పిచ్చితల్లీ! పాపపుణ్యాలు దేవుని తాలూకు రెండు కళ్లమ్మా...రెండు కళ్ళూ ఆ దేవునికి ప్రియమైనవే! అది లేకపోతే యీ లోకంలో దివారాత్రులుండవు - మనుషులు మనుగడే లేదు ఇంతకీ నీవు పాపివని యెవరనగలరు?"

ఆమె కొంత ముందుకు జరిగి "నేను పాపినికాక యింకెవరవుతాను బాబూ? తాగుతాను, నా శరీరం అర్పించి బ్రతుకుతాను— నేను నడిచే త్రోవలో నన్నంతగా ప్రేమించిన మావాళ్ళే వదలరు కదా?"

అతను చిరునగవుతో ప్రశాంతస్వరంతో "బాధపడ్డావు కాబట్టే నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. చాలమంది అసహ్యించుకున్నారు కాబట్టే నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను. నిన్నే అందరికంటె హెచ్చుగా ప్రేమింప వలసిన దానవు. అందుకే నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాను."

అతని హృదయంనించి స్వచ్ఛమైన కంఠస్వరంతో వచ్చిన యీ మాటలు వినగానే ఒక్కసారి ఆమెహృదయం వుప్పొంగిపోయింది. ఆవేశంతో ముందుకు వంగిపోతూ సాష్టాంగపడి ఆనంద బాష్పాలతో "అయితే నీవే నా తండ్రివి, నీవే నా భర్తవు, నీవే నా బాబువి, నీవే నా దేముడివి. నీవే నా సర్వస్వం బాబూ!"

భర్తను కౌగలించుకోడానికి ఉద్రుక్తమైన భార్యలా, బిడ్డను ముద్దులాడబోయే తల్లిలా, తండ్రిని గౌరవించే కుమార్తెలా, దేవుని పాదాలముందుతల వ్రాలే భక్తురాలిలా ఆమెలో నానావిధములైన అనుభూతులు రేగి అతని చేరువకు కదలిపోయింది.

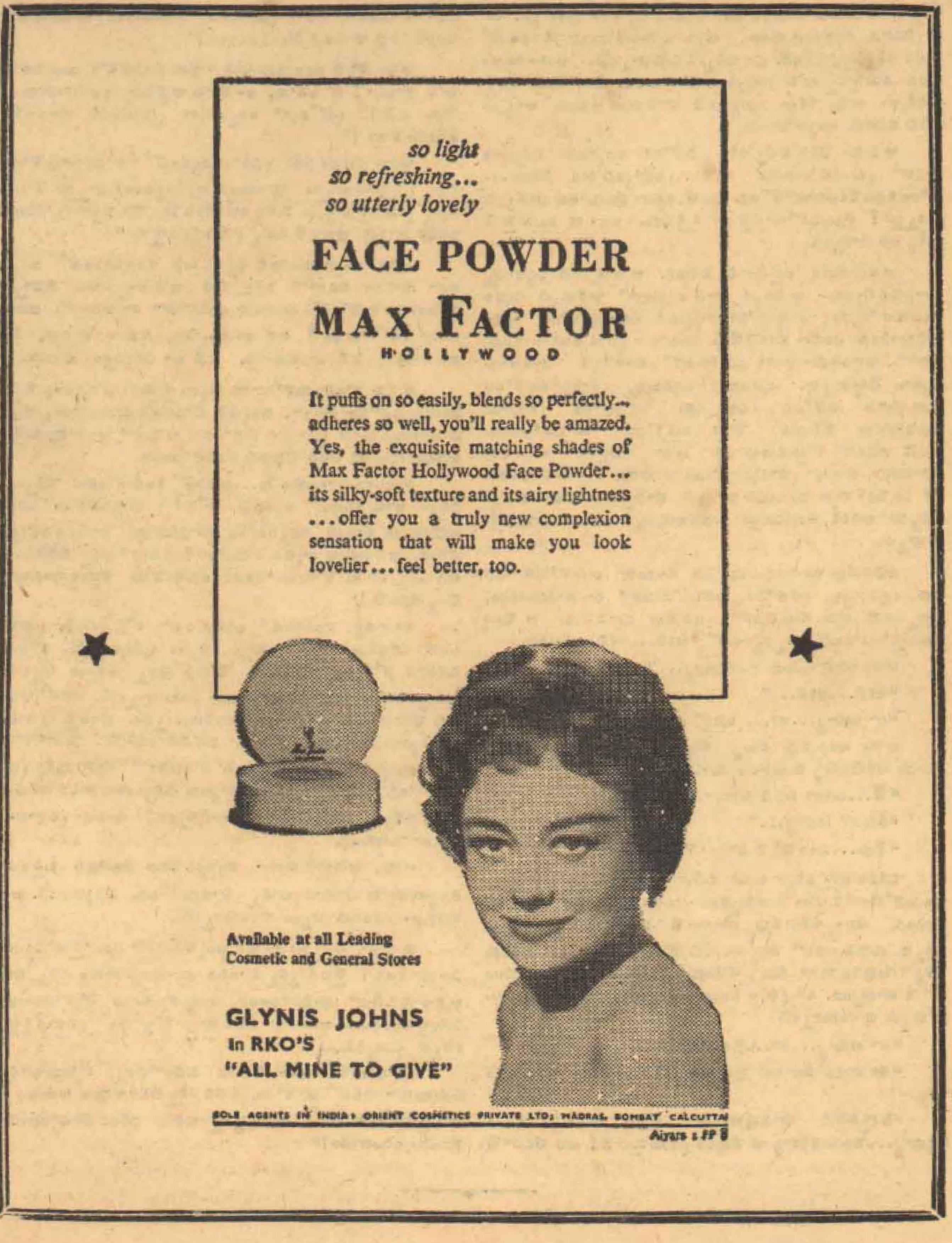
తంబురా మీటుతుంటే...అతనితో కలసి గొంతుక విప్పింది. నిర్మల వాతావరణం. వసంతపు కోర్కెలో హృదయాలు పరవశమయ్యే ఆ కమ్మని దివ్యసంగీతం భూపరిధులను దాటి ప్రతిధ్వనిస్తోంది. ఆ కమనీయగాత్రం ఆమెదేనా? ఆమెలోవున్న దేవునిది... అది ఒక్క పాటే కాదు—'జీవం! జీవమే కాదు శబ్దస్వరూపంలో వున్న దేముడే!'

ఈ దివ్య సంగీతంతో ప్రకృతంతా శోభించింది. ప్రాణులంతా పరవశమయ్యాయ్. చెట్లు తల లూపుతున్నాయ్. కోయిల ఒకసారి నోరిప్పి ఆపివేసింది. తెలివితోవున్న పక్షులు పిల్లలతో ముచ్చటలుమాని గూళ్లలో నిశ్శబ్దంగా వింటున్నాయ్. అదిగో అదిగో వను పుట్టచాటున నాగరాజు తలాడిస్తున్నాడు. పూలపై వ్రాలిన తుమ్మెదలు మకరందం గ్రోలటం మరచిపోయాయ్. పైలోకాలకి చేరి గంధర్వ కిన్నెర, కింపురుషులు గొంతుకల్లో కదలి మళ్ళీ ప్రతిధ్వనిస్తోంది సంగీతం! మాయ మర్మాలను చీల్చి మానవాళిని పశుపక్షి వృక్షాదుల్ని ఆనందాబ్ధిలో ఓలలాడిస్తోంది! మానవ ప్రవాహం చుట్టూ చేరుతుంది.

ఆమె, ఆవిరాగిచుట్టూ నృత్యంచేస్తూ దేవదేవుని కీర్తనలో తన్మయత్వమై పరమానందాన్ని పొందుతోంది. కళ్ళవెంబడి అతి తడవుగా ఆనందబాష్పాలు రాలుతున్నయ్.

ఉషస్సు యీ సంగీతానికి మంత్రముగ్ధయై పరుగెత్తుకొచ్చింది. ఏం చూసింది? దైవత్వాన్ని పొందిన మానవస్వరూపం ఒక్కసారి ఆవిరాగి ఒడిలో కూలిపోయింది. తంబురా తీగలు తెగిపోయాయి. పక్షుల కలకలం—నాగరాజు పడగ నేలను కొట్టాడు. ప్రజలకళ్లల్లో కన్నీరు చిమ్మింది—

నేత్రాలులేని ఆవిరాగి తన ఒడిలోవున్న కళేబరాన్ని తడుముతూ చేతితో తాకాడు. అతని కన్నీటిబిందువులు ఆముఖంపై రాల్చుతూ "ఈ మంచి ముహూర్తాన్ని మనిషి భరించలేకపోయాడు. దేముడు భరించాడు!"

so light
so refreshing...
so utterly lovely
FACE POWDER
MAX FACTOR
HOLLYWOOD
It puffs on so easily, blends so perfectly... adheres so well, you'll really be amazed. Yes, the exquisite matching shades of Max Factor Hollywood Face Powder... its silky-soft texture and its airy lightness ... offer you a truly new complexion sensation that will make you look lovelier... feel better, too.
Available at all Leading Cosmetic and General Stores
GLYNIS JOHNS
in RKO'S
"ALL MINE TO GIVE"
SOLE AGENTS IN INDIA: ORIENT COSMETICS PRIVATE LTD; MADRAS, BOMBAY, CALCUTTA

అధునాతనమానవుని ఆత్మాన్వేషణ

శ్రీ వాసిరెడ్డి పార్థసారథి

ఇది శాస్త్రీయయుగము. శాస్త్రీయదృష్టి లేనివాడు, ఈనాడు వెనుక పడ్డవాడే. జీవితమును శాస్త్రీయదృష్టితో సాగించువాడు ఆరోగ్యవంతుడు, ధన్యుడు. ఈ విషయమై కారల్ యూంగ్ ఒక సిద్ధాంతమును లేవదీశాడు. ఇతను ఊహాలమీద చెప్పినది కాదిది. ఇతను మానసికశాస్త్ర వైద్యుడు. అనేక సంవత్సరాలు ఈ వైద్యంలోని తన అనుభవాలతో ఈ సిద్ధాంతమును ఏర్పాటుచేశాడు. ఇందుకై ఇతను ప్రపంచంలో నలుమూలలవున్న జాతీయుల నందరినీ పరిశీలించాడు. ఆదిమ జాతీయులను పరిశోధించుటకుగాను, ఇతను వారిదేశాలకు వెళ్ళి వారితో అనేక సంవత్సరాలు, వారి మధ్య నివసించాడు. ఈ విధంగా వీరు అన్ని రకాల మనుష్యులను పరిశీలించారు. ఎందరినో రోగులను చూచాడు. వారికి వైద్యంచేశాడు. ఈ కృషిలో తాను పొందిన అనుభవములే వీరి సిద్ధాంతము. మానసిక శాస్త్రంలో వీరు నేడు ప్రామాణిక పురుషులు. మన విశ్వవేదాంతి, రాధాకృష్ణగారు, సంవత్సరం క్రిందట Recovery of faith అనే గ్రంథం వ్రాశారు. దీనిని ఇంగ్లండులో ప్రచురించారు. ఇందులో యూంగ్ గారు వ్రాసిన 'Modern man in Search of soul' అనే గ్రంథంనుండి కొన్ని వాక్యములు ప్రమాణములు తీసుకున్నారు. యూంగ్ మానసిక శాస్త్రంమీద అనేక గ్రంథములను రచించాడు. అనేక ఉపన్యాసముల నిచ్చాడు. అప్పుడప్పుడు, వివిధ విషయాలను గురించిన వీరి ఉపన్యాసములను ఒక గ్రంథంగా ప్రచురించారు. వీరి గ్రంథములు, ఉపన్యాసము లన్నీ జర్మనీభాషలో చెప్పారు. దానికి, Modern man in search of soul అనే పేరుపెట్టారు. జీవితమును శాస్త్రీయ దృష్టితో అన్నివైపుల చర్చించి, కొన్ని నిర్ణయములకు వచ్చిన గ్రంథమిది. యూంగ్ ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతములను క్లుప్తంగా మనవిచేస్తాను.

యూరపు దేశంలో, గ్రీక్, రోమన్ యుగంలోనూ, మధ్య యుగంలోను ఆత్మను వస్తువుగా ఎంచేవారు. మానవాళి అంతా, అనాదినుండి 19 వ శతాబ్ది మధ్యవరకూ ఈ అభిప్రాయంతోనే వున్నారు. 19 వ శతాబ్ది చివరిభాగంలో, మానసిక శాస్త్రము ఇంకొక రూపం దాల్చింది. భౌతిక దృక్పథము ప్రారంభమైన రోజులవి. కంటికి కనుపించనిది, చేతికి తాకనిది అంతా అనుమానమన్నారు. కాదన్నవార్ని ఎగతాళిచేశారు. స్వభావంగా జ్ఞానం పైకి వస్తుంది. కాని ఆ కాలంలో పక్కలకు నడిచింది. దీనికి కారణము, ఆ కాలంలో బయలుదేరిన నూతన ప్రపంచాన్వేషణ. భూములను, సంపదలను వెతుకుటకు వారి దృష్టి, భూమిమీదకు ప్రసరించింది. ఆ కాలంలో మనస్సు వస్తువునుండి పుట్టుతుందని నమ్మారు. మనస్సు మాంసగ్రంధుల వ్యాపారమువల్లను, ఆలోచనలు మెదడునుండి కలుగునని అన్నారు. అనగా వారు మనస్సులేని మానసిక శాస్త్రం నిర్మాణం చేశారు. అప్పటివరకు మనస్సు వేదాంతశాస్త్రంలో ఒకభాగం మాత్రమే. వస్తువు స్థలమును ఆక్రమిస్తుంది. ఆత్మవస్తువైతే, అది స్థలాన్ని ఆక్రమించాలి. కాని దానిని ఒకచోట వుంచలేము. ఆలోచనలు మెదడులో పుట్టుతవని అనుకుంటాము, కాని అది అనుభవంలో వచ్చినప్పటికి కవి హృదయంలో వున్నట్లు అనిపిస్తుంది. ఉద్రేకములు శరీర మంతటా వ్యాపిస్తవి. ప్రతి సామాన్యునికి కూడా అతను హృదయంతో ఆలోచిస్తున్నానని తెలుసునే; అమెరికావారు, ఆలోచనలు తలలో పుట్టుతవంటారు. అమెరికావారు ఏమైనా పిచ్చివారా అని, ప్యూబ్లో ఇండియన్లు, డాక్టర్ యూంగ్ ని అడిగారు. మనస్సు ఒక స్థలంలో లేదు. కనుక దానికి శరీరం లేదు. శరీరములు నశిస్తవి. శరీరంకానిది నశించదు. మనస్సు నిద్రలోకూడా వున్నది. అది వున్నట్లు స్వప్నములు రుజువు చేస్తున్నవి. పూర్వకాలంలో స్వప్నములను విషయసేకరణ కుపయోగించేవారు. అఖండమైన బహుకాల నాగరికత అనుభవించిన హిందూ చీనాజాతీయులు మనస్సు ఆధారంగా వారి సంస్కృతిని బ్రహ్మాండంగా నిర్మించుకున్నారు. ఉన్నతస్థానం పొందినవారి ఆత్మజ్ఞానము మనస్సుమీద ఆధారపడ్డది. సృష్ట్యారంభంనుండి మానవుని జ్ఞానము వృధాగాపోవుటలేదు. వారి జ్ఞానము అవ్యక్త జ్ఞానములో కలిసిపోతుంది. ఇంద్రియజ్ఞానం వలె, ఈ అవ్యక్త జ్ఞానము కూడా ఆలోచిస్తుంది, చూస్తుంది, అనుభవిస్తుంది, పనులచేస్తుంది, చెప్పతుంది. ఇందుకు మానసిక వైద్యశాస్త్రములో, స్వప్నముల అనుభవములలో అనేక రుజువులున్నవి. కాని ఈ రెండు రకముల జ్ఞానములలో ఒకభేదంవున్నది. ఇంద్రియ జ్ఞానమును తీవ్రపరుచుట, ఏకాగ్రత కలుగ చేయుటగలదు. అవ్యక్త జ్ఞానమున కొలతలు లేవు. అవ్యక్తజ్ఞానము విశ్వవ్యాపి. దీనిలో పూర్వుల అనుభవాలు కలిసి వున్నవి. కనుక దీనిని సాముదాయక మానవు డనవచ్చు.

ఇప్పటివరకు వ్యాధిని వారణచేసే వైద్యం అనే అభిప్రాయములతో వున్నారు. ఇప్పుడా అభిప్రాయం తప్పు. ఇప్పుడు పూర్తిగా మానవునకు వైద్యం జరగాలంటున్నారు. ఈ అభిప్రాయము మానసిక వైద్యంలోకూడా వున్నది. కనుపించే జబ్బునుండి, మనస్సును మానవు నంతటికి త్రిప్పాలి. జబ్బులు మానవుని తప్పు నడకవల్ల వస్తున్నవి. మానసికవ్యాధులు, మానవుడు తప్పుదారిని నడుస్తున్నట్లు చెప్పే సంకేతములు. డాక్టర్ యూంగ్ వద్దకు విద్యావంతుడూ భాగ్యవంతుడు, యువకుడైన ఒక మానసికరోగి వచ్చాడు ఒకసారి. అతనిని పరిశీలించగా అతని జబ్బుకు కారణం ఇదిగా కనుపించింది. ఇతను సైన్ అనే పట్నంలో వుంటుండగా, ఒక ఉపాధ్యాయినితో స్నేహం కలిసింది. ఈమె సంపన్నురాలుకాదు. కాని అతనిని

ప్రేమించింది. అతనికికూడ ఈమె డబ్బు ఖర్చు పెట్టేది. లేక అవస్థ పడేది. ఆ మెళుకువను తనకుకూడా పెట్టుటకు, ఇతని మనస్సు అంగీకరించలేదు. చూస్తూ పూరుకున్నాడు. ఇది అతనిలో వ్యాధిగా బైలుదేరింది. నీతికూడా మానసిక వైద్యంలో ఒక సత్యము. జీవిత అర్థము తెలియుటకూడా అవసరము. యూంగ్ రోగి ఒకొకొ ఎప్పుడూ ఇట్లా అనేవాట. తన జీవితపు అర్థమూ, దాని పనీ ఏమిటో తనకు తెలిస్తే, తనకు వెధవ నరాలబాధ వుండదుగదా అని అంటుండేది.

మానవుడు తప్పుదారివల్ల అనేక కష్టాలకు లోనౌతుంటాడు. అవ్యక్త జ్ఞానము మానవునికి, అప్పుడు కొన్ని సూచనలను స్వప్నములద్వారా ఇస్తుంది. స్వప్నముల అర్థమును గ్రహించే జ్ఞానం కావాలి. నేటి మానసిక శాస్త్ర వైద్యులు ఇందుకు సూచనలను ఇవ్వగలరు. వీరు స్వప్నములమీద గొప్ప శాస్త్రమును నిర్మించారు. తీరని కోర్కెలయొక్క పూర్తులే కలలని ఇదివరకు అనేవారు. తీరని కోర్కెలవల్ల కొన్ని స్వప్నము లుండొచ్చు కాని అన్ని స్వప్నములు అట్లనుటకు వీలులేదు. స్వప్నములు అనేక సత్యములను చెప్పుతున్నవి. అనేకమంది వేదాంతులకు, శాస్త్రజ్ఞులకు, ఋషులకు, ప్రవక్తలకు, ఇతరులకు అనేకసార్లు సత్యమును స్వప్నములు తెలియచేసినవి. ఇది అందరు ఎరిగిన విషయమే. మానసిక వైద్యులకు వారి రోగులయొక్క స్వప్నములు చెప్పేటటువంటి, సత్యముల అనుభవములు అనేకము లున్నవి. రోగులకు కలలు, వారి జబ్బు ఎటువంటిది వాటి నివారణ ఎట్లా చేయవలెనోకూడా సూచన లిస్తుంటవి. డాక్టరు యూంగ్ కు ఇటువంటి అనుభవములు అనేకములున్నవి.

ఉన్నత పదవిలోవున్న పెద్దమనిషి ఒకసారి డాక్టర్ యూంగ్ వద్దకు వచ్చారు. ఆ రోగి ఆదుర్దాతో, తలదిమ్ముతో, తిప్పుడుతో, శ్వాస సరీగా తీయలేకుండా వున్నాడు. దీనిని పర్వతవ్యాధి అని అంటారు. ఇతను తాను గతరాత్రికన్న రెండుకలలను గురించి యూంగ్ కు చెప్పారు. ప్రథమ స్వప్నంగురించి ఇట్లా చెప్పాడు: అతను తన స్వగ్రామం వెళ్ళాడు. అక్కడ తన చిన్ననాటి స్నేహితులు కనుపించారు. కాని ఇతను వార్ని చూడనట్లుగా నటించాడు. వారిలో ఒకడు ఇతను తరుచు ఇక్కడికి రావటంలేదని అన్నాడు. ఇదీకల. ఇతను పేద రైతుకుటుంబంలో పుట్టాడు. స్వప్రయోజకత్వంతో పైకివచ్చాడు. ఇంకా పైకిపోవలెనని వున్నది ఇతనికి. కాని ఇతనిశక్తి ఉడిగిపోయింది. పోయినా ప్రయత్నం మానలేదు. కనుక ఈ జబ్బువచ్చింది. అతను తక్కువ స్థితినుండి పైకిపోవుట, ఇంక అక్కడినుండి పైకిపోలేకపోవుట, అక్కడినుండి తిరోగమించుట, ఈకల సూచిస్తుంది.

రెండవకలనుగురించి ఇట్లా చెప్పాడు. హడావుడిగా ప్రయాణం బయలుదేరాడు. వెంట తీసుకువెళ్ళే సామానును త్వరగా దొరకలేదు. రైలు వెళ్ళేసమయం దగ్గరపడుతుంది. ఎల్లాగో తన సామానును పట్టుకుని బయలుదేరాడు. కాని వీధిలోనికి వెళ్ళేటప్పటికి తన ముఖ్యమైన కాగితాల చిన్నపెట్టె మరచినట్లు తెలుసుకున్నాడు. తిరిగి ఇంటికి వచ్చాడు. చిన్నపెట్టెను తీసుకుని రైలు స్టేషనుకు పరిగెత్తాడు. రైలు అప్పుడే బయలుదేరింది. రైలు 'S' ఆకారంలో, వంకరగా, మలుపుతిరిగిపోతున్నది. ఈవంపులో, ముందున్న డ్రైవరు రైలును వేగంగా కదిలితే, చివరపెట్టెలు తల్లక్రిందులౌతవేమోనని ఇతనికి భయం కలిగింది. అనుకున్నట్లే బోల్తా పడనేపడ్డవి చివరిపెట్టెలు. మహావిపత్తు జరిగిపోయింది. ఆ భయంలో ఇతను మేల్కొన్నాడు. ఈస్వప్నం తాను పైకిపోలేనని ఉద్దేశమును సూచిస్తుంది. ముందున్న డ్రైవరు అజాగ్రత్తగా వేగముగా కదలినందున, వెనుకపెట్టెలు తల్లక్రిందులైనవి. ఇది నరాలజబ్బును తెలుపుతుంది. క్రిందినుండి పైకివెళ్ళేపనిలో అతనిశక్తి ఉడిగింది. అతను పొందిన స్థానంతో అతను తృప్తిచెంది వుండవలసింది. కాని అతని ఆశ అతనిని ముందుకు నెట్టింది. ఇందుకు అతను తగివుండలేదు. నరాల జబ్బు ముందు సూచన. అతనిని, తన ప్రయత్నం మానుకోవటమని యూంగ్ సలహాచెప్పాడు. అతను వినలేదు. దానిఫలితము రైలు బోల్తా కొట్టనేకొట్టింది. ఈవిధంగా జబ్బు ఫలానా, నివారణ ఫలానా అని కలలు సూచిస్తవి. ప్రతి కలకు అర్థంవుంటుంది. గడచిన సంగతులు తెలుపు కలలను తెలిసికొనుట సులభమే. కాని భవిష్యత్తును చెప్పేకలలు సులభములుగా అర్థముకావు. ఇవి రోగాలకు సూచన నిస్తుంటవి. మనము అవ్యక్తములో సగంకాలం వుంటాము. అప్పుడు జ్ఞానము, అవ్యక్తములో కలిసిపోతుంది. తర్వాత అవ్యక్త జ్ఞానము, వ్యక్తజ్ఞానంద్వారా పనిచేస్తుంది. అవ్యక్తజ్ఞానముయొక్క భాష ఈ స్వప్నములు. ఈస్వప్నములు కొన్ని సంకేతములద్వారా మానవునికి సూచన లిస్తుంటవి. స్వప్నములు జీవితరహస్యములను చెప్పుతుంటవి. వాటిని అర్థం చేసికొనంతకాలము అవి ఏదోరూపంగా బాధిస్తానే వుంటవి. మళ్ళీమళ్ళీ ఏదో సంకేతముల నిస్తూనే వుంటవి. స్వప్నసూచనలను గ్రహించుటకు రోగి మానసికస్థితిని అర్థం చేసికొనుట అవసరం. రోగికి చికిత్సారంభంలో వచ్చేకలలు జరిగిపోయిన వాటిని తెలుపుతుంటవి. స్వప్నసూచనలు అతని చావుబ్రతుకులకు సంబంధించినవి. కనుక వీటిని బహు తెలివితేటలతో తెలిసికోవాలి.

జ్యూరిక్ నగరంలో యూంగ్ కు పర్వతారోహకుడైన మిత్రుడున్నాడు. ఇతని కలను గురించి యూంగ్ కు ఇట్లా చెప్పాడు: తాను గొప్ప పర్వతంమీద, ఎత్తయిన మంచుశిఖరంమీద ఎక్కుతున్నాడు. ఇట్లా పైపైకి ఎక్కిపోతున్నాడు. అక్కడ విచిత్ర వాతావరణం అతనికి ఎదురైంది. అది అతనికి ఎంతోహాయి అనిపించింది. ఇంకా పైకిపోవలె ననిపించింది. ఇంకా పైకి ఎక్కాడు. శిఖరాగ్రం చేరాడు. అక్కడినుండి వాయువులో అడుగుపెట్టాడు. తర్వాత, మహా పారవశ్యంలో మేల్కొన్నాడు. యూంగ్ ఇతనికి సలహాఇచ్చాడు. ఇద్దరు దారిచూపువారితో కలిసి వెళ్ళమన్నాడు. పర్వతారోహకునికి ఈసలహా చెవుదూరలేదు. రెండునెలల తర్వాత దానిఫలితము తెలిసింది. దారిచూపువారు లేకుండా ఇతను ఒక యువకమిత్రునితో కొండఎక్కి, ఒక మంచుపర్వతం క్రిందపడి చనిపోయినట్లు తెలిసింది. ఇతను ఆపర్వతం క్రిందపడ్డ సమయంలోనే, మిలిటరీ కాపలావాళ్ళు చూచుట జరిగింది. వీరు ఇతనిని త్రవ్వి బైటకి తీశారు. ఇతను పర్వతంమీద, అంచున ఎక్కుతూ గాలిలో అడుగు పెట్టాడు. దీనిని ఇతని స్నేహితుడు క్రింద వుండి చూస్తున్నాడు. పై అతను క్రిందనున్న ఇతనిమీద వచ్చి పడ్డాడు. ఇద్దరూ తునాతునకలైనారు. అతను తనకలలో పొందిన పరవశత ఇదే.

మానవునికి తాను చేసేది, పాపమని తెలియగానే దానిని దాచుటకు ఉపాయం వెతుకుతాడు. ఇతరులనుండి దాచబడ్డదేదైనా రహస్యమే. రహస్యాన్ని పోషించటం విష సమానము మనస్సుకు. పాపచింతనం(?), ఇతనిని ఇతరులనుండి వేరుచేస్తుంది. తప్పుచేసిన మనోభావం ఏర్పడుతుంది. ఇది వాకిన హేతువు. అది అతనిమీద పెద్ద భారంగా ఏర్పడుతుంది. సంఘ రహస్యములలో ఇట్టిబాధ లేదు. వ్యక్తి రహస్యమే గొప్పబరువు. మానసిక జ్ఞానం విక్రమించినప్పుడో నిద్రలోనో, దాని స్వరూపం పైకి వస్తుంది. దాని ఫలితము కల. రహస్యాలు మనలో కొంతకాలం జ్ఞాపకం వుంటవి. తర్వాత మరిచిపోతాము. మనం మరిచినా అవి మనను మరవవు. అవి మన జ్ఞానావస్థలో వుండవు కనుక, వాటి ఫలితాలు వేరేవుంటవి. కాలు జారటం, నోరు జారటం (వ్రాతపొరపాట్లు, జ్ఞాపకాలు రాకపోవటం ఇట్టివన్ని అతని అవ్యక్తంలోవున్న లోపాల ఫలితాలే. ఇది అనేకమందిని తప్పుదార్లలో పెట్టటం కూడా కద్దు. ఇట్టివి ఆత్మహత్యలకు పురికొల్పుట కూడా జరుగుతుంది. ఈరహస్య ఫలితాన్ని తెలుసుకున్న యెడల, ప్రయత్నంవల్ల తప్పించుకోవచ్చు. సద్రహస్యములు పాప, నేరఫలితాన్ని కలిగినట్లుగానే, ఉద్రేకములను అణచటం, దాచటం కూడా అట్టి ఫలితాల్ని కలిగివున్నవి. వీటినుండి విముక్తికి ఉపాయమున్నది. ఇదే పాపమును ఒప్పుకొనుట, పశ్చాత్తాపము ప్రకటించుట. ఇది మంచిఫలితాన్నిస్తుంది. గ్రీకు రహస్య శాస్త్రంలో ఒక వాక్యం వున్నది. "నీవు కలిగివున్న దానిని ఇవ్వు, తర్వాత నీవు పొందుతావు" దీనిని మానసిక వైద్య శాస్త్రంలో ప్రథమ సూత్రంగా ఎంచుకోవచ్చు. అనాదిసత్యాన్ని, మానసిక శాస్త్రం శాస్త్రీయంగా కనుగొనటమే. పశ్చాత్తాపము మతంలోని మాట, పరిశుద్ధం చేయుటం మానసికశాస్త్రపు పదము. ఇదికూడ గ్రీకు మతంలోని శబ్దమే. పరిశుద్ధిపు గమ్యం, పూర్తి పాపపు వప్పుదల. ఈ వప్పుదల వాలికనుండి కాదు, హృదయపూర్వకమైనదిగా వుండాలి. దీనిఫలితముగల రహస్యోద్రేకపు బరువు తీరుతుంది. ఇది సామాన్యులలో అద్భుతఫలితాల్ని ఇస్తుంది.

కొందరు రోగుల మానసికాన్వేషణలో, వారి అవ్యక్తజ్ఞాన భూమిలో ప్రవేశించలేరు. అటువంటివారికి వైద్యుడు పరిస్థితులు తెలియ చెప్పాలి. మంచి సంఘసభ్యుడుగా వుండాలని చెప్పాలి. దీనిని కనిపెట్టింది ఆడ్లర్. ఇది కొందరిలో పనిచేయదు. అటివారికి శిక్షణకావాలి. ఇదీ పనిచేయనియెడల రోగిని పని కాముం పెంచేటట్లు చేయాలి.

మనస్సును కనుక్కొనుటకు, పైనుండి ప్రారంభించాలి. శరీరంనుండి మనస్సుకు వెళ్ళాలి. జ్యోతిషం చెప్పుటకు, ఆకాశం వంక చూస్తారు. సాముద్రికం చెప్పుటకు, హస్తంవంక చూస్తారు ఇట్లే మనమూనూ. శరీరంనుండి ప్రారంభించి, తర్వాత దానిని వదిలివేయవచ్చు. కనుక మానసిక స్థితులను కనుక్కొనుటకు శరీరం వంక చూడాలి.

కొందరు ఒక కాలవ దాటవలసి వుంటుంది. అందరూ ఒకే రకంగా కాలవను దాటరు. వారివారి మానసిక స్వభావముల ననుసరించి వారు దాటతారు. ఒకరు ఉల్లాసంకొరకు దూకటంతోనే దూకుతారు. రెండవవారు దాటుటకు వేరుదారి లేకందున దూకుతారు. మూడవవారు అది తమ్ము సవాలుచేసున్నట్లు భావించి దాటుతారు. నాలవవారు ఇది పనికిమాలినపని అని అసలే దాటరు. ఇంకొకరు అవతల తొందరపని లేదని వూరుకుంటారు. ఈ వ్యవహారము మానవుని మానసికరకములను తెలుపుతుంది. ఈమానసిక స్థితులే, వారి వారి జీవితములను తీర్చుతుంటవి. జ్యోతిష శాస్త్రంలో నాలుగు విధాల మానవులున్నారు (1) వాయువు (2) అగ్ని, (3) జల, (4) పృథ్వి విభేదములు. ఇది మానసిక శాస్త్రంలో కూడా పనికివస్తవి. సంఘంలో అనేకరకాల మనుష్యులుంటారు. రైతు, కూలి, శిల్పి, పండితుడు, యోధుడు మొదలైన వారుంటారు. కాని ఈరకములు మానసిక శాస్త్రంలో ఉపయోగించవు. మానసిక శాస్త్రజ్ఞులు మానవులను 4 రకాలుగా విభజించారు. (1) ఆలోచన ప్రధానంగా గలవారు, (2) స్పర్శజ్ఞానం, (3) ఇంద్రియజ్ఞానము, (4) అతీంద్రియ జ్ఞానము ప్రధానంగా గలవారు. కాలవదాటే పనిలో ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క జ్ఞానంతో నడిచారు. ఆలోచన జ్ఞానము భావమును తెలుపుతుంది, స్పర్శ విలువను, ఇంద్రియజ్ఞానము యథార్థమును, అతీంద్రియజ్ఞానము సాధ్యాసాధ్యములను తెలుపుతుంది. ఈ విభేదములు, మానసిక శాస్త్రమునకు, దిక్సూచిలో నాలుగు ముళ్ళవంటివి.

పుట్టుకనుండి మరణంవరకు మానవుని మానసిక స్వభావము వయస్సుతోపాటు మారుతోంది. మనం ప్రకృతిసిద్ధమైన జీవితంలో ఉన్నప్పుడు, అవ్యక్తజ్ఞానంతో ఎక్కువ సంబంధం వుంటుంది. అప్పుడు మనము సహజజ్ఞానరక్షణలో వుంటాము. కనుక ఆలోచించవలసినపని వుండదు. జీవితములోని సమస్యలు ఆలోచనలను పుట్టిస్తవి. ఇందువల్ల జ్ఞానము వృద్ధి అవుతుంది. జ్ఞానము ఏవిధంగా పుట్టుతుందో ఎవరూ చెప్పలేరు. పిల్లలను పరిశీలించే యెడల కొంత గ్రహించవచ్చు. పిల్లలు వారు ఎరిగివున్న మనిషినిగాని, వస్తువునుగాని, చూచినప్పుడు, మనం కొంత గ్రహించవచ్చు. చిన్నతనంలో జ్ఞానం పూర్తిగా వుండదు. తెలిసిన వాటిని చూచినప్పుడు మాత్రం జ్ఞానం కలుగుతుంది. ఇది సముద్రంలో లంకలవలె, లేక చీకటిలోని దూరపు వెలుగులవలె వుంటుంది. చిన్నతనంలో ఆలోచించవలసిన అవసరం వుండదు. పిల్లల అవసరములను తలిదండ్రులు తీరుస్తుంటారు.

యౌవనావస్థలో మనస్సు (Psychi) పుట్టుతుంది. దానితో అహం ఆవిర్భవిస్తుంది. ఈ వయస్సులోని మానసిక పరిణామమును మానసిక విప్లవం అనవచ్చు. ఈ వయస్సును భరింపరాని వయస్సు అని కూడా అంటారు. ఈ ఈడువరకు, జీవితము ప్రేరణవల్ల నడుస్తుంది. వారికి సమస్యలంటూ వుండవు. కామప్రేరణ కలిగినప్పుడు సమస్యలు కలిగి ఆలోచించవలసిన అవసరం కలుగుతుంది. ఇది మానసికంగా గందరగోళస్థితి. అప్పుడు అతనిలో మార్పువస్తుంది. అతనిని గురించిన అనుభవాలు అతనికి కలుగుతవి.

సూర్యునివలె మానవునికి వయస్సులో నాలుగు అవస్థలుంటవి. (1) చిన్నతనము, (2) యౌవనము, (3) పెద్దతనము, (4) వృద్ధాప్యములు. సూర్యునికి (1) ఉదయము, (2) మధ్యాహ్నము

(3) మధ్యాహ్న దశను, (4) సాయంత్రములు, బాలుగదశలు. చిన్నతనంలో వారికి తెలియని దానినిగురించి జంకుతారు. యౌవనం వచ్చిన తర్వాత, రానున్న పెద్దతనమును చూచి భయపడుతుంటారు. పెద్దతనము వృద్ధాప్యమును చూచి, వృద్ధాప్యంలో, మృత్యువుని చూచి భయపడుతూ వుంటారు. మధ్య వయస్సు దాటునప్పుడు శరీరంలోవలె మనస్సులో కూడా మార్పు వస్తుంది. 40 ఏండ్లు వచ్చినప్పుడు మనస్సుకు క్రుంగుబాటు ప్రారంభమౌతుంది. స్త్రీలలో ఇంకా పెందరాళే, 35 సంవత్సరములకే ప్రారంభ మవవచ్చు. ఇది ప్రభుత్వంవారి లెక్కలవల్ల కూడా తెలుస్తుంది. మానసికమైన మార్పు ఒక్కసారి జరుగదు. క్రమేణా వస్తుంది. అప్పుడు వారికి వున్న ఆశయముల పట్టువదలి, సళ్ళుసుంటవి. వాటి స్థానే, ఇతరములు చోటు చేసుకుంటవి. మానవుని యౌవన మనువు అతని వయస్సు ననుసరించే వుండదు. తలిదండ్రులు బ్రతికివున్న వారికి, వయస్సు మించి కూడా కొంతకాలం యౌవనం వుంటుంది. తలిదండ్రు లున్నవారిలో ఇట్టిస్థితి యూంగ్ అనుభవంమీద చూచాడు. తండ్రి మరణం కుమారునిమీద విపత్తువలె ఫలితాన్నిస్తుంది. ఇతను 20 ఏళ్లున్నప్పటికీ పెద్దవాడుగానే తయారౌతాడు.

మధ్యవయస్సు దాటునప్పటికి పురుషునిలో నున్న పురుషత్వం ఖర్చుకాగా, స్త్రీత్వం మిగులుతుంది. స్త్రీలలోనూ ఇంతే. ఆ అవస్థలో స్త్రీకి, స్వరంలోకూడా మార్పువస్తుంది. మధురమైన స్త్రీ కంఠధ్వని, మగవారి మాటగా మారుతుంది. స్వరం మోటుబారుతుంది. ముఖవర్చస్సు గట్టిపడుతుంది. నూనూగు మీసములు అంకురిస్తవి. పురుషులకు పురుషముఖం మారి, ఆడముఖలక్షణాలు కనుపిస్తవి. ఈమార్పు శరీరంమీదకన్న మనస్సుమీద అధికంగా వుంటుంది. ఆ కాలంలో పురుషుడు తనవ్యాపారములను కట్టిపెట్టి ఇంట వుంటాడు. స్త్రీలు చిన్న చిన్న వ్యాపారములు ప్రారంభిస్తారు. ఈ మార్పునుగురించి ఒక కథవున్నది. ఇది ఒక హిందూయోధుని గురించిన కథ. ఇతనికి మధ్యవయస్సు దాటింది. అప్పుడు స్వప్నంలో ఆత్మ కనుపించింది. అప్పటినుండి తనను ఆడవారిలో కూర్చోవలెనని, ఆడవారి వస్త్రములను కట్టుకుని, వారితిండి తినమని ఆత్మ చెప్పింది. ఇతను ఇది తనపరువునష్టమనుకోక, ఆత్మవాక్యం ప్రకారం నడిచాడు. ఈ కల, వయస్సుయొక్క మధ్యాహ్న కాలంలో, మానసిక విప్లవమును, జీవిత చరమదశారంభమును సూచిస్తుంది.

నేడు ఈ మార్పుకు మానవుడు తయారై లేడు. చిన్నపిల్లలకు, వచ్చేవయస్సుకు అవసరమైన విద్యను నేర్పుతారు పాఠశాలలో. కాని మధ్యవయస్సు దాటేవారికి కట్టి బళ్ళు లేవు. వారు దానికి తగ్గట్లు తయారులో లేరు. ఇది చాలా అపాయస్థితి. ఈ వయస్సులోని వానికి తన (ఆత్మ) పరిశీలన కావాలి. చిన్నతనంలో అట్లా అవసరం లేదు. యువకులు ప్రపంచమును గురించే ఎక్కువగా పరిశీలించాలి. వారి జ్ఞానమును ఎక్కువ బయటకే ప్రసరించాలి. ఇట్లే సూర్యుడు మధ్యాహ్నంవరకు, తన వెలుతురును ప్రపంచమునకు ఇస్తాడు. మధ్యాహ్నము దాటిన తర్వాత, తేజస్సు తగ్గుతూ వుంటుంది. సూర్యుడు కనుపించుటకు సరిపోయే వెలుతురే మిగులుతుంది. వయస్సునుపట్టి మార్పును అంగీకరించాలి. అమెరికాలో తండ్రి, తనకుమారునికి సోదరుడుగాను, తల్లి కుమార్తెకు అక్కగాను నడుచుకుంటారు. అంటే వారు వయస్సుకు వెనుకకు నడుస్తున్నారని అర్థం. వీరిది గమ్యంలేని జీవితము. మానసికశాస్త్రం వయస్సు మళ్లినతర్వాత జీవితమునకు ఫలంపెట్టమని చెప్పుతుంది. ఈ వయస్సులో ఆత్మ పరిశీలన కావాలి. దీనిని మతము ఇస్తుంది. పెద్దతనంలో జీవితము మార్పుకొనకపోవుట, యౌవనంలో జీవితంనుండి పలాయనం చేయుటకన్న, ఎక్కువతప్పు. యూంగ్ వైద్యానుభవములలో, పెద్దతనంవచ్చినవారికి మరణంలో ఒకగమ్యం ఏర్పరుచుకొనుట చాలా ఆరోగ్యప్రదమని తెలుసుకున్నారు. మరణమంటే మార్పుని, వారు గ్రహించుట శ్రేయస్కరము. మరణమును గురించి భయంచెందుట మంచిది కాదు. కనుక అప్పుడు వారికి మతము ముఖ్యం. మనం రెండువారాల్లో కూలిపోతుందని తెలిసిన ఇంట్లో వున్నప్పుడు, మనకు శాంతివుండదు. ఎప్పుడు దానిని గూర్చి ఆలోచించుటే సరిపోతుంది. మనం క్షేమంగా వుంటామని అనుకున్నప్పుడు, శాంతి వుంటుంది. యువకులూ, పెద్దవారూ జ్ఞానావరణలో ఎక్కువకాలం వుంటారు. శిశువులూ, వృద్ధులూ అవ్యక్త జ్ఞానావరణలో ఎక్కువకాలం వుంటారు. పెద్దలకు మరణంలో అమృతత్వం శాశ్వతపదవి వున్నదని తెలియుట వూహించలేనంత మంచిది.

ఫ్రాయిడ్, తన జీవితము వంతటిని, మానసికశాస్త్ర నిర్మాణమునకు వెచ్చించాడు. కాని అతనిది ఏకపక్ష సిద్ధాంతము. అతని సిద్ధాంతము ఆరోగ్యప్రదమైనది కాదు. అతను చేసిన తప్పు, వేదాంతమునకు విముఖుడౌటే. జ్ఞానము ఒక్క ఒప్పుమీదే కాదు, తప్పుమీద కూడా ఆధారపడి వున్నది. ఫ్రాయిడ్ స్త్రీ పురుష సంబంధములే (కామము) మానసిక శక్తులుగా, ఆరంభించాడు. యూంగ్ అతనినుండి విడివడ్డ తర్వాత యితర శక్తులకు కూడా సమానస్థానమిచ్చాడు. కామము, మానసికశాస్త్రంలో తక్కువదని యూంగ్ అనడు. ఇదికూడా జీవితప్రేరణలలో ఒకటేనంటాడు యూంగ్. కామమునకున్న ప్రాముఖ్యను ఎవరూ కాదనరు. కాని యూంగ్‌ను మతపిచ్చి అని నిందించారు. అనాదినుండి మానవుడు సమస్తదేశములలోను, తనంతట తాను మతదృష్టి ఏర్పరుచుకున్నాడు. దీనిని గమనించనివారు అంధులే. ఫాదర్ కాంప్లెక్సు అనేది ఫ్రాయిడ్ మారుపేరుగా పెట్టిన మతపు మాటే. ఫ్రాయిడ్‌యొక్క అధిఅహం, ఎవరోవానుండి దొంగిలించి తన మానసికసిద్ధాంతమునకు తొడిగినతొడుగే. దీనిపైనా బయటకు తప్పుకొనుట మంచిది. ఫ్రాయిడ్ చెప్పినట్లుగా అహం, భయమునకు తావు. అది తన మాతాపితృలవద్దకు తిరిగి రానంతకాలమే. (మాతృపితృలంటె ప్రకృతిపురుషులు) యూంగ్ విశ్వపటంలో బైట యెంత ప్రపంచంవున్నదో లోపల అంతే వున్నది. ఈ రెండు లోకముల మధ్య మానవుడు నిలిచివున్నాడు. ఇతను అప్పటిమానసిక స్థితులను బట్టి ఒక్కొక్కసారి బయటి ప్రపంచమే నిజమనుకుంటాడు. ఇంకోసారి లోపలిప్రపంచం నిజమనుకుంటుంటాడు. మనస్సులో నున్న ద్వంద్వముల ననుసరించి అతని మానసిక స్థితి వుంటుంది. బయటిప్రపంచంలో

ఎట్లా చిన్నా పెద్ద తేడ లేని దళ్లదశములచే ద్వంద్వములున్నవో మానసిక లోకంలో అట్లాగే వున్నవి.

సృష్ట్యారంభంనుండి వున్న జీవులలక్షణాలు మానవుని శరీరంలో వున్నట్లు ఆనాటినుండివున్న మానవుల మానసిక గుర్తులు నేటి మానవునిలోకూడా వున్నవి. నేటి నాగరిక మానవుని మానసిక పరిస్థితులు చెప్పుట చాలా కష్టము. కాని ఆదిమజాతివారి మానసికస్థితులు చెప్పుట సులభము. వీరిజీవితములు ప్రకృతిననుసరించి వుంటవి. నాగరికులకన్నా, ఆదిమజాతులవారికి అద్భుతశక్తు లున్నవి. వారి ప్రయాణాల్లోగాని, వేట సమయాల్లోగాని, అట్టి శక్తులను మనం చూడోచ్చు. ఆదిమజాతి వారిలో యూంగ్ కొంతకాలం వున్నాడు. యూంగ్ కు ఉత్తరాలు తెచ్చే ఆదిమజాతి అతను, ఒక్క పగులున 75 మైళ్ళు పరుగెత్తేవాడు. ఆరు నెలలు నిండిన గర్భిణి ఒకామె, వీపుమీద బిడ్డను మోస్తూ, పొడుగాటి పొగా బూరనుపీలుస్తూ, శీతోష్ణస్థితులు 95° లు వున్నప్పుడు, మంటే సెగడుచుట్టూ, ఒక రాత్రల్లా నృత్యంచేసింది. వారిజీవితములు నిష్కల్మషములు, శిశుప్రాయములు.

మానసిక నిర్మాణమునకు జ్ఞానస్నానము చాలా తోడుపడుతుంది. ఇది ఆత్మబలాన్ని చేకూరుస్తుంది. జ్ఞానస్నాన మనే భావనే, అతనిని ఉన్నతికి తెచ్చి, అతనిలో మార్పును కలుగచేస్తుంది. ఇది ఆధ్యాత్మిక జననము. ద్వితీయ జన్మ.

మానసిక శాస్త్ర మనగా, మనస్సుయొక్క నడకను గమనించే శాస్త్రమని అందరూ ఎరిగినదే. అన్ని శాస్త్రములకు, కళలకు మనస్సు గర్భంవంటిది. సాహిత్య పరిశీలనలకు మానసిక శాస్త్రం ఉపయోగపడుతుంది. కళ ఏర్పాటు ఏవిధంగా జరిగిందో వివరించుటకు, కళాత్మకమైన సృష్టినిచేయుటకు, ఆ కర్తను ఏవి పురిగొల్పినవో పరిశోధించుటకు మానసిక శాస్త్రం తోడ్పడుతుంది. ఇందుకు ఒక్కచోట అతని చిత్రమును, ఇంకొకచోట చిత్రకారుని మానసిక పరిశీలన తీసికోవాలి. చిత్రంవల్ల, చిత్రకారునిగూర్చి కొన్ని ఊహలు చేయవచ్చు. కాని ఇవే కడపటి సిద్ధాంతాలుగా వుండవు. ఇవి ఊహాప్రతిపాదితములు మాత్రమే. సాహిత్య పరిశీలనలో మానసిక శాస్త్రపరిశీలనలోనూ, సాహిత్య వ్యాఖ్యాతపరిశీలనలోనూ మూలసిద్ధాంతములలో భేదములున్నవి. గ్రంథకర్త తనగ్రంథంలోని మానవులకు మానసిక వివరణ ఇవ్వని నవలలు మానసిక శాస్త్రజ్ఞుని పరిశోధనకు ఉపయోగకరమైన గ్రంథములు. ఇటువంటి గ్రంథములు, లేవాయిట్ నవలలు, ఆంగ్లంలో రైడర్ హగ్గార్డుని, కానన్ డాయిట్ డిటెక్టివ్ గ్రంథాలై వున్నవి. మెల్ విల్ యొక్క మోబీడిక్, అమెరికా నవలలో గొప్పదని యూంగ్ భావం. మానసిక వ్యాఖ్యానము ఇవ్వని ఉద్రేకమైన కథ మానసిక శాస్త్రజ్ఞునికి చాలా వుపయోగం. ఇట్టి గ్రంథములలో, కర్త అవ్యక్తజ్ఞానములో వుంటాడు. అవ్యక్తజ్ఞానమునుండి అవి, అతనికి తెలియకుండానే బయటపడుతుంటవి. మానసిక వివరణ ఇచ్చిన గ్రంథాలను, వ్యాఖ్యాతలు పరిశీలనకు తీసికుంటారు.

ఫాస్టు నాటకమును రెండుభాగములుగా విభజించవచ్చు. మొదటి భాగము మానసిక సంబంధమైనది, రెండవ భాగము స్వాప్నిక సంబంధమైనది. ప్రథమభాగంలో మానవానుభవములనుండి రెండో భాగంలో అవ్యక్తజ్ఞానంనుండి వ్రాయబడ్డది. మొదటిది ప్రేమ కథ. ఇది నిజమైన అనుభవము. స్వాప్నికములోకూడా సత్యం వున్నది. మానవుని అనుభవములు అవ్యక్తజ్ఞానంలో చేరుతవి. ఆ చేరినవాటికి శాస్త్రము ('Psyche') మనస్సు అని పేరు పెట్టింది. అవ్యక్త లోకంయొక్క వాకిళ్ళను, మానవాళికి తెరిచిన దీమనస్సు. అనాదినుండి, మానవుడు అవ్యక్తమునుండి అనేక సత్యములను, తెలిసికున్నాడు. ఇట్టి సత్యములు చిత్రములుగా నేటికీవున్నవి. రాతియుగపు రొడీసియా పర్వతచిత్రములలో ఆశ్చర్యమైనట్టివి ఇప్పటికీ వున్నవి. అవి జీవించిన మృగములుగా చిత్రించబడ్డవి. ఇది కున్నాలో రెండు శిలువలు గీసి మృగంగా చిత్రించబడ్డది. అప్పటినుండి ఇట్టి చిత్రములు అంతటా అన్ని కాలాల్లో చిత్రిస్తూనే వున్నారు. ఇట్టివి క్రిస్టియన్ చర్చిలలో నేగాక, టిబెట్టు మఠములలోకూడా వున్నవి. ఇవి సూర్యచక్రంవలె వున్నవి. చక్రమంటే ఎరుగని ఆ శిలాయుగంలో, చక్రమును చిత్రించుట ఆశ్చర్యంగా వుంటుంది. ఇది బయటి ప్రపంచంలో చూచి చిత్రించినది కాదు. ఈ చిత్రము మానసిక గమనమునకు సంకేతము. అనాది చిత్రాల్లో ఇటువంటి రహస్య లెన్నో వున్నవి. ఇవి కాలక్రమేణ గురు శిష్య న్యాయంగా ఇప్పటికీ మనకు అందచేయబడుతున్నవి. గ్రీక్ రోమన్ పురాణ చిత్రములు ఇట్టివే. కనకనే, కవి తన కథను పురాణంనుండి తీసికుంటాడు. దర్శనములలో కనుపించేదంతా సామూహిక అవ్యక్త జ్ఞానములోనిది. ఇందులో మన పూర్వుల జ్ఞానం కలిసివున్నది. జ్ఞానం మరుగైనప్పుడో, కలలలోనో, నిద్రలోనో, పిచ్చిలోనో పూర్వుల మానసిక లక్షణాలు పైకివస్తుంటవి.

చిత్రకారునిలో ఇద్దరు వ్యక్తులున్నారు. ఒకడు అతని మానవ స్వభావపు వ్యక్తి, రెండవవాడు అతని సృజనాత్మకవ్యక్తి. కళ మానవుని వశపరుచుకుని, అతనిని తన పనిముట్టుగా చేసుకునే సహజ శక్తి. చిత్రకారునికి స్వంత ఇచ్ఛ లేదు. కళకు అతనొక పరికరం. మానవునిగా, అతనికి మానసికస్థితులు కోరికలు గమ్యములు ఉండొచ్చు. కాని చిత్రకారుడుగా వున్న తస్థితిలో వున్న వరకు, అవ్యక్త జ్ఞానమును వహించుతూ, మానవాళియొక్క మానసిక జీవితమును తీర్చే సామూహిక మానవుడతను. ఇది చాలా కష్టమయిన ఉద్యోగము. ఈ ఉద్యోగ నిర్వహణకు, కొన్ని సమయాల్లో స్వసుఖమును జీవితమునకు కావలసిన వాటిని త్యాగంచేయవలసివుంటుంది. చిత్రకారుడు, లోపల ద్వంద్వయుద్ధం జరుగుతున్న మనిషి. అతనిలోని స్వసుఖము, సృజనశక్తులు విరోధపడుతుంటవి. ఇందులో స్వసుఖము అణగద్రొక్కబడుతుంది. కనుకనే, చిత్రకారుల జీవితములు చాలా అసంతృప్తికరములుగా వుంటవి. సృజనాత్మకశక్తి మానవప్రేరణలను ఇంకింపచేస్తుంది. ఇందువల్ల అతనిలో కొన్ని దుర్గుణములు చేరుటకు తావుకలుగుతుంది. క్రూరత్వం, స్వార్థం, గర్వం మొదలైనవి అతనిలో ప్రవేశిస్తవి. ఒక ప్రత్యేక కార్యమునకున్న సామర్థ్యమంతా వ్యయంచేయుటంవల్ల, ఇతర సామర్థ్యములు లోపిస్తవి. అందువల్ల పై పరిణామములు కలుగును. ఫాస్టును సృష్టించింది గేటె కాదు. గేటే ఫాస్టు సృష్టించింది. ఫాస్టు అనగా సంకేతము. జ్ఞానము ఒకవైపుకు వదిలించప్పుడు అవి కలలోనో, దర్శనంలోనో కళాకారునికి ఋషికి కను

పిస్తవి. అతను మానవసంఘ అవసరములను తీర్చుతాడు. తన చిత్రములద్వారానో, గ్రంథములద్వారానో, ఇందులో స్వప్రయోజనమున్నా, తనకావ్యం ఎక్కువైనది. గొప్పచిత్రం కలకాలంటేది. అట్టిచిత్రం చూచినంతటనే అర్థమునివ్వదు. తను సృష్టించుటకు, తనకు తృప్తి అది ఎట్లుతీర్చినదో, చూచువానికికూడా అట్లు తీర్చనివ్వాలి. అప్పుడు అది అర్థమౌతుంది. కవి మంచివాడు కావచ్చు చెడువాడూ కావచ్చు. దీనివలన అతని కావ్యమునకు సంబంధం వుండదు.

నేటి మానవు డనబడేవాడు నూతనంగా ఏర్పాటైనవాడు. నేను అనే ప్రశ్న ఇప్పుడు పుట్టింది. దీనిఫలితము భవిష్యత్తులో దాగివున్నది. వర్తమానకాలమును ఆకళింపు చేసికున్నవాడు సామాన్యుడుకాడు. వెనుకవైపున గతంలో సంపాదించిన అనుభవ సర్వస్వములున్నవి. ముందు ఏమిదాగివున్నదో తెలియని భవిష్యత్ అభూతము. ఈ రెంటిమధ్య నేటిమానవుడు నిలబడివున్నాడు. ఇట్టివారు కొద్దిమందే. ఈనాడు జీవించివున్నవారి సందర్భ నేటి మానవులని అనుటకు వీలులేదు. నేటిని ఎవరైతే అర్థం చేసికొ గలరో వారే ఈ నాటి వారు. నేను, నిన్నటికి రేపటికి, భూతకాలమునకు భవిష్యత్కాలమునకు గొలుసువంటిది. నేను మార్పుకు ప్రతినిధి. చాలామంది నేటివారమని పిలుచుకోవచ్చు. నిజంచెప్పాలి అంటే, పూర్వకాలపు వాళ్ళమని చెప్పకునే వారిలోనే, నేటి మానవులున్నారు.

నేను మనకు వృద్ధియైన శాస్త్రములు, బలవంతమైన ప్రభుత్వములు, కట్టుదిట్టమైన సంఘములు, ఉన్నతాశయములుగల మత సంఘాలూ వున్నవి. ఇన్నివున్నా నేడు మానవునికి శాంతిలేదు. యుద్ధ భయం తొందరపెడుతునే వున్నది. ఈ స్థితి నేటి మానవుని గొప్ప దెబ్బకొట్టింది. మానసిక శాస్త్రపరిభాషలో చెప్పవలెనంటే, నేటిమానవుడు అయోమయ స్థితివంటి ఆఘాతంలో పడిపోయినాడు. అవసరం జ్ఞానమును పుట్టిస్తుంది. యూంగ్ వద్దకు వచ్చినవారి అనుభవాల దృష్ట్యా అవసరాలదృష్ట్యా ఒకసిద్ధాంతమును, ఏర్పరచుకున్నాడు. వీరి అవసరములే మానసికశాస్త్ర నిర్మాణమునకు కారణములైనవి. ఇప్పుడు మానసికశాస్త్రం లేకుండా ముందడుగు వేయ లేము. ఒకటి, రెండువిధాలైన మానసిక ప్రవాహములు మనిషిలో అరికట్టబడటంతోనే, ప్రవాహం వెనుకతిరుగుతుంది. ఏదో లోపం జరిగిందని అతనికి తెలుస్తుంది. ఈలోపం నేటివాడు కనుక్కోలేడు. అప్పుడు, లో బయటి మానవులకు సంఘర్షణజరుగుతుంది. అప్పుడూ. మనస్సును కదిపెట్టేది. అప్పుడు అదృశ్యశక్తుల తీవ్రతలను, వాటి ఫలితాలను మనం కాదనలేము.

ఇప్పటివరకు మానవునికి ప్రపంచాన్వేషణతో సరిపోయింది. ఈ భూఖండం ఎక్కడేమున్నదో అంతా గాలించి తెలుసుకున్నాడు. ఇంకను వారు భూమిమీద తెలుసుకోదగ్గ ప్రదేశములు లేవు. కనుక ఇప్పుడు అతని దృష్టి ఆకాశముపైపు, జ్ఞానావరణ అవతలవైపుకు తిరిగింది. చంద్రమండలాల్లో ఏ మున్నదో అన్వేషింప ప్రారంభించారు. వ్యక్తజ్ఞానావరణ అవతల, అవ్యక్తంలో ఏ మున్నదో తెలిసికో వడా చాల పడుతున్నాడు నేటి మానవుడు. ఫ్రెంచి విప్లవం తర్వాత, 19 వ శతాబ్ద ప్రారంభంనుండి మనుష్యుని ప్రాముఖ్యత వచ్చింది. 19 వ శతాబ్ద ప్రారంభంలో ఒక విశేషం జరిగింది. అప్పుడు ఫ్రెంచి పండితుడు యాంక్విటిల్ డు పెర్రాన్ అనే ఆయన ఇండియాలో వున్నాడు. అతనికి భారతీయుల ఉపనిషత్తులు చూచుట తటస్థించింది. ఇతను 50 ఉపనిషత్తుల తర్జుమాలను ఫ్రెంచిదేశమునకు తీసికొని వెళ్ళాడు. ఇది యూరపు ప్రజలకు భారతీయ మానసిక శాస్త్రములను గురించి గొప్ప అభిప్రాయములను కలుగచేసినవి.

యూరపువారు తమ బహిర్ముఖమైన ఖ్యాతిజ్ఞానముతో తూర్పుదేశములను నింపివేస్తున్నారు. తూర్పుదేశములు వారి మానసిక ఆధ్యాత్మిక శాస్త్రములతో పడమటిదేశములను నింపుతున్నవి. దీనికి 'జయించుట' అని పేరుపెట్టడం పొరపాటు మాట. రోమన్ సామ్రాజ్యచరిత్ర ఏమి చెప్పింది? రోమన్లు ఆసియా మైనరును జయించిన తర్వాత రోముదేశము ఆసియాదేశంగా మారింది. దీని ప్రభావం యూరపుకుకూడా పాకింది. ఇది ఇప్పటికీ శాశ్వతంగా నిలచివున్నది. రిచర్డు విల్హెల్మ్, మనకు తొందరపడని మానసిక ప్రశ్నలను చీనావారు పూర్వకాలంలోనే వారి గ్రంథాలలో సమాధానములు వ్రాశారని యూంగ్ తో చెప్పాడు. యూరపువారి మానసిక శాస్త్రం, తూర్పు దేశముల ఎదుట ప్రారంభంలో వున్నట్లున్నది. అధునాతన మానసిక శాస్త్రమునకున్న, హిందూదేశపు యోగమునకున్న సాదృశ్యం వున్నట్లు డాక్టర్ వి. హెచ్. హ్లిక్ పండితుడు పరిశోధించి వ్రాశాడు. ఇప్పుడు మనం ఆధ్యాత్మిక విజ్ఞానపు వాకిట నిలచివున్నాము. ఉల్లాసంతో, కొంచెలేని, జీవితమును మార్చ ప్రారంభించరు. ఎంతో బాధపడి, అవసరం కలిగితే అప్పుడు ఇంకొక జీవితమును ప్రారంభిస్తారు. ఇప్పటి సినిమాలు, డిటెక్టివ్ నవలలు, ఎంతో ఉద్రేకమును, అపాయములను కలుగచేస్తున్నవి. ఇది మానసికావస్థకు సంబంధించినవి. నేటి పరిస్థితులు నూతన తత్వాన్ని రూపొందిస్తున్నవి. ఇది గతంకన్నా, ఇప్పుడు ఆధ్యాత్మికాన్వేషణను తీవ్రపరుస్తున్నవి. ఇందుకు హాల్డర్లిన్ కవి చెప్పిన వాక్యాలు ఎంతో తగివుంటవి.

"అపాయమే తనకుండి తప్పించుకునే ఉపాయమును బోధిస్తుంది. నేటి మానవునికి ఆత్మశాంతి లోపించింది. ఇందువల్ల అనేక వ్యాధులు సంభవించును. నరాలవ్యాధి చాలా అపాయకరమైనది, జీవిత మధువును అనుభవించలేని అభాగ్యజీవి ఇతను. ఇట్టివారికి మందులు పనిచేయవు. వైద్యుని చిన్న సలహాగాని, ఆదరణ వాక్యంగాని ఎంతో మేలుచేస్తుంది. ఇట్టి మాటలు మానవునిలోని మాంసగ్రంథులు ద్రవించునట్లుకూడా పని చేస్తవి. ఈ మాటలూ వాయువులోని తరంగములే. కాని అవి అర్థమును చేరవేయ కలిగినంతవరకు వాటిలో శక్తి ఉన్నది. ఇందువల్ల అర్థములో శక్తి ఉన్నదని తెలుస్తుంది. అర్థము మానసిక మయినది, ఆధ్యాత్మిక మయినది. ఈ విషయం తెలిసికున్న తర్వాతనే మానసిక శాస్త్రం ప్రారంభమైనది.

'యూంగ్ 80 సంవత్సరములు మానసిక వైద్యం చేశాడు. అప్పుడు ఎందరిరోగులలో రోగనివారణ చేశాడు. వైద్యంలో ఎంతో

అనుభవమును సంపాదించారు. ఈ 30 సంవత్సరాల అనుభవంలో యూంగ్ రోగులలో, ఎక్కువమంది ప్రొటెస్టెంటులు, కొద్ది సంఖ్య యూదులు, 5 లేక 6 గురు కాథలిక్కులు ఎక్కువ వారు. 35 ఏండ్లు దాటిన రోగులలో, మతనమ్మకం ఉన్నవా డొక్కడూ లేడు! ఆనాటినుండి మానవునికి మతం ఇచ్చిన శాంతి, నేడు లేక పోవుటవల్లనే ఈ జబ్బులు కలుగుతున్నవని చెప్పితే బాగుంటుందని యూంగ్ అన్నాడు. ఇప్పటికయినా మత గురువులూ మానసిక వైద్యులూ చేతులు కలపడ మెంతో అవసరం. ప్రపంచం అన్ని వైపులనుండి ఇతనివద్దకు అనేకమంది పండితులుకూడ వచ్చేవారు. వారు వచ్చింది వ్యాధినివారణకు గాదు. జీవితంయొక్క అర్థం తెలియక వచ్చారు, యూంగ్ కు ఏదో గారడీ తెలుసునని వచ్చారు. ఇది చెప్పమని యూంగ్ ను ఎంతో వత్తిడి చేశారు. ఆఖరికి తనకూ తెలియదని చెప్పాడు. ఇది నేటి పరిస్థితిని తెలుపుతుంది. రోగికి, వైద్యుడు తెలియదని చెప్పితే, వైద్యునిమీద నమ్మకం పోతుంది. జీవితపు అర్థము తెలియనప్పుడు, లోపల తిరుగుబాటు బైలుదేరుతుంది. రేపు వుండముకనుక, ఇవ్వాళే తిని త్రాగుదామనే బుద్ధి పుట్టుతుంది. అర్థం తెలియనిస్థితి అవ్యక్తజ్ఞానంలో అంతో కలవు బయలుదేర తీస్తుంది. లోపల ద్వంద్వ యుద్ధం, కల్లోలం కలుగుతుంది. ఇది ఆధ్యాత్మిక, ఇంద్రియ వ్యక్తుల మధ్య జరిగే పోరాటము. దీనినే 'ఫాస్టు' లో ఇలా అన్నాడు.

"ఆహా, రెండు ఆత్మలు నా గుండెల్లో కాపురం చేస్తున్నవి!"

ఇట్టిది భయంకర మానసిక వ్యాధి. మానసిక వ్యాధి నివారణలో ఏదో అదృశ్య శక్తి ఉన్నదని వైద్యులు అనుభవం మీద కనిపెట్టారు. దీనికి psyche అనే గ్రీకు శబ్దమును పేరు పెట్టారు. ఇది psycho అనే శబ్దమునుండి పుట్టింది. దీని అర్థము శ్వాస పీల్చుటని. శ్వాసనే జీవిగాను, ఆత్మగాను తీసుకున్నారు పూర్వీకులు. లాటిన్ శబ్దములయిన animusspirit న్ను, animasoul న్ను గ్రీకుశబ్దమయిన anemoswind న్ను, అరబ్ శబ్దములయిన ribwind, ruhఆత్మ, అనే అర్థముల విస్తరి. నూతనంగా బయటపడ్డ ఈశక్తిని పూర్వుల అనుభవముల ప్రకారము, మనస్సు లేక ఆత్మ అని పిలిచారు. నేటి మానవుడు ప్రతిదీ తన అనుభవము మీద తెలిసికోవలెనని కుతూహలపడుతున్నాడు. నేటి పరిస్థితులు ఆత్మాన్వేషణకు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యత నిస్తున్నవి. విశాలప్రపంచోన్ముఖమగుటకు, మనుష్యులను ఎన్నుకుంటుంది. తననుసరించి ప్రపంచమునకు చెప్పవలెనుగా, ఆత్మ మానవుని పురిగొల్పుతుంది. మానవాళి చరిత్రలో ఇది అనేక విధాల తన గమ్యం చేరింది. దాని ఫలితములో పోలిస్తే, ఆత్మజ్ఞానమును ప్రపంచమున కిచ్చినవారి సంఖ్యను వ్రేళ్లమీద లెక్క పెట్టవచ్చు. కల్పతరువు కొమ్మమీద, పుట్టి రాలిపోయే ఆకులు పువ్వుముల వంటివారు.

మధుసూక్తము

శ్రీ సంపత్కుమార

ఒక యేదో అనిదంపురావిదిత వాయూర్మి ప్రసారమ్ముతో
ప్రకృతిన్ గ్రొత్తదనమ్ము వచ్చినటులై, ప్రచ్ఛన్నమైనట్టి జీ
వికలో రేఖలు రేఖలై మధురతా విస్ఫూర్తియున్ గల్గి న
ట్లు కనన్ వచ్చును.—కాలి కాంశలగు వెల్గుల్ కోష్ణ మానంతలో.

తన లేగుండియ బొంగి పోయెడు మృదుత్వమ్ముల్ స్వరూపమ్ము గై
కొని నట్లుండిన యీ ప్రవాళకరమున్ గొంచెమ్ముగా సాచి, మో
హాన రీతిన్ మధువొల్కు పుష్పచషక మ్మందించు, నీదారి ని
ల్చిన, సౌందర్యపు మారుపేరయిన వల్లీ ముగ్ధ, సస్మేరమై.

ఎదలో, సందుల సందులం దెచటనో, ఏ మూలనో నిద్ర ను
న్నది ఆర్ద్రత్వము సర్వులందు, అది యీ నైక ప్రసూనాక్షి కో
ణ దరస్మేరములం ప్రబుద్ధమయి, స్పందత్వమ్మునుం బొంది, శు
ష్క దహాంత్వమ్మును బచ్చిచేసికొని, ఆస్వాద్యమ్ము నౌ తప్పకన్.

ధిషణా తీవ్రత రెచ్చిపోయిన కొలందిన్ గుండెలో నిండి ఈ
తృష పచ్చిందన మెల్ల చీల్చుటకు సంతేలేద, ఇక్లే పథః
కపమై, సర్వ విదాహక మ్మగుచు రేగన్ వచ్చు, కావన్ సుమత్
చషకమ్ముంగొని, తన్మధుద్రవముతో శాంతీకరింప న్వలెన్.

ఈ తృష లేదటంచు మరి యెవ్వడు చెప్పిన నేమి యౌను? ని
ర్యాతము వానికిన్ హృదయ మన్నదియే నిజమౌను, వాని యీ
జాతిగ మైన దేదియు సుఖాదృతి సూపదు, ఊహ కంది భా
రాతత మైన దెల్లయు దృపార్తతకున్ వెలినుండబోవదున్.

దూరముగా దూరముగా
చేరదేసి కనుల జూచు చిన్నది ఇట పెం
పారిన, పేరిన మంచుల
లో రేపిన వెల్ల మంటలో? మాధురులో?

ఏది సధర్మమై హృదయ మిచ్చిన పుచ్చుకొనంగ జాలు భా
వాదృతి, దానినిన్ బొదివినట్టి మెరుంగుల కళ్లదాన! ఆ
మోద భరమ్ముతో లోనికి పోయెదు నీ మధువున్ ద్రవార్ద్రితా
పాదిత లోచనాంకముగ పాన మొనర్చెదు నట్లు చేయవే!

ఈ మధువందు నీదు కనులే యని మాత్రమెకాదు, హాసినీ!
కోమలమైన యీ ప్రకృతి కూడను బింబితమాను, ఇట్టులే—
ఏ మగు? ప్రాపినన్, ప్రకృతి ఎక్కడనుండు? మదంతరమ్ము నం
దా? మరి నేనె యీ ప్రకృతి యందె? మరీ ద్వితయమ్ము నేకమా?

ఈ ప్రకృతి ప్రవృత్తి నట నెచ్చటనో వెదుకంగనేల? నీ
లోపలి అచ్ఛభావమె అలూత సుమమ్మయినంతజాలు నెం
తే పొలుపుల్ వెలార్చునది మెల్లయు నీ కనులందె నందన
శ్రీ పరిణాహమై చిలుకరించును ఊహ చివళ్ల యందముల్.

ఊహసాగినదాక ఉన్మత్తభృంగీ ర
వమ్ము లాశా ప్రతి ధ్వనితములగు,
ఊహ ఆగినయంత ఉచ్ఛృంఖలాంధ్య భా
వమ్ము లంతట నిరవధికములగు,
మొనలు విచ్చిన మొగ్గలను గదల్చెదు గాలి
కొలుచు నెడందలోతులను, తెరలు
విచ్చిన కనుల మావిచివుళ్ళ చివరల
తరళత లందాల మెరుగు లొలుకు.

మనిషి యని యేమి, ప్రకృతి యంచనియు నేమి,
ఒకరి మొగములోనుండి వేరొకరు నూడి
పడిన యటులుండిరి గదవె, వెడద కంటి!
ఒకరు లేక వారికి మరి యొకరు లేరు.

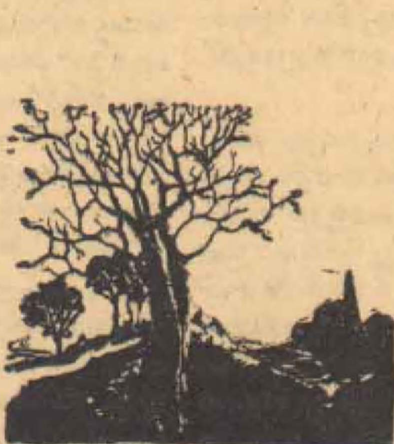
ఈ యఖిలమ్ము మిథ్యయనియే తలపంగను వచ్చునోసి! కా
నీ, యఖిలమ్మునున్ విడిచి, 'నే' ననుమాటయు నుండనోన? కా
దా, యిదియున్ ఖిలమ్మయిన అంతయు నున్నయ యాను, కావునన్
పాయని యీ మృదు ప్రకృతి భావము సర్వము నిత్యవృత్తమా.

అట సుమ వర్ణ రంగములయందు మనోహర దివ్య నర్తన
స్ఫుట తనువా మిళింది, కనుచూపులతో నెదదన్ గ్రసించుటన్
పటువగు నీమిళిందు డిట పల్లవ పీఠికపైన, ఇంక నే
మిటి మరి కావలెన్, సకల మిథ్యులతో బనియేమి వారికిన్.

వారల్ మాధ్వికడంద మార్త్యులకు క్షిప్రమిమ్మా జగమ్మెల్ల సం
స్కారమ్మందుట తప్పరానిదవు విశ్వవ్యాప్త తన్మాధురీ
సౌరభ్యమ్ములు సవ్వడే హృదయ నిష్ఠమ్మైన సత్వస్థితిన్
శ్రీ రమ్యమ్మగు నచ్చటా గుణము సారించున్ గదే శ్రీమతీ!

విసమల్ శీర్ష రవ ప్రపంచములు తన్వీ! చక్రవృత్తమ్ముగా
నిను నన్నుం గనుచున్న ఏ స్థితిని సంధిత్సాత్మతన్, చిర్నవుల్
చినుకం జూడుమ వాని నన్నిటిని, ఓలిన్ యుమ్మ దమ్మ న్మధు
ప్రణయ స్వాదుత వానిలో పరిచయ ప్రౌఢత్వముల్ చిందెమున్.

చిరంతన విలాసినీ! మధు నిషిక్త పీఠాధునీ!
చరింపవె యెడంద, లౌకిక మిషల్ విదారిల్లగన్
నిరంతములు కాలికాంశలు ననేకముల్ గూర్చి, వే
కరాగ మధుసూక్తముల్ సకల కంఠముల్ విచ్చగన్.

కవిత్వము - కావ్యము

శ్రీ కేతవరపు వేంకట రామకోటిశాస్త్రి

నా దృష్టిలో కవిత్వ మన నేమో ముందు చెప్పి తరువాత ఇది కావ్య స్వరూప మని మనవి చేయుదును. నా దృష్టియన నేమన నా దర్శించిన దర్శనమని. అసలు నా దృష్టిలో కవిత్వమని ఇంత వాద్యముగా ప్రారంభించుట యేలయన కవిత్వ మనగా నిది - ఇది కాదు - అని ప్రాచీన కాలమునుండి చెప్పబడుచున్నది. వర్తమానార్థ విశేష గమనింపదగినది. ఆ చెప్పబడుచున్న దానిలో వైవిధ్య మున్నది. ఉండుట సహజము. ఆ సహజత్వముయొక్క అంతర్యము నవగతము చేసికొనలేక అల్ప మనస్కులు తమ యిష్టాయిష్టములను రాగద్వేషములను పురస్కరించుకొని ఫలానావారి సిద్ధాంతము—మిగిలిన వసందర్భ ప్రలాపాలు—అని అనుకొనుచున్నారు. అనుచున్నారు కూడాను. ఈ అనుకొనుట—అనుట రెండింటికిని మూల మజ్ఞానము—ఏ వస్తువునైనను ఆత్మ ప్రత్యయము ఉచితేతరము గాని స్థితిలో నుంచుకొన్న వారందరును, ఒకే విధముగా దర్శింపరు. తమ దర్శనమే దర్శనముగా భావింపరు. కాని సృష్టిలో మనిషిని బోలిన మనిషి యున్నట్లే ఒక వస్తువునకు సంబంధించిన ఒకరిద్దరి దర్శనము లొక విధముగా నుండవచ్చును. మనిషిని బోలిన మనిషి యందును స్థిమితముమీద భేదము స్థిరపడినట్లే ఒకే విధముగానున్న ఆదర్శనములందును వైవిధ్యముతో కూడిన వైశిష్ట్యమును గుర్తించుట సంభవము—ఇంతవరకు చెప్పవచ్చిన దేమనగా వ్యక్తిత్వముయొక్క ప్రధాన మూలముగా దర్శనము పుక్కలగును. ఈ పుక్కల దర్శనములోని వైవిధ్యమాధారముగా అంగు హెచ్చు తగ్గుల నిర్ణయము చేయరాదు. చేయుట లోకము స్వభావము. ఆ స్వభావ జ్ఞానముతో నంటిని నా దృష్టిలో కవిత్వమని.

దీనినిగూర్చియైనను మూడు విధముల చెప్పవచ్చును. ఒకటి: తనకు తోచినది తోచినట్లు చెప్పుట. రెండు: పూర్వులు చెప్పిన విషయములే తిరిగి తాను చెప్పుట. మూడు: తాను దర్శించి చెప్పుట. మొదటిది నిరాధారమై గాలిలో తేలియాడుచున్నట్లుండును. పైగా దాని కతివ్యాప్తి దోషమున్నది. తోచుట అన్నది సర్వమానవ సామాన్యము. ఉన్మాదుడున్నాడు. వానికిని తోచుటయున్నది—రెండవది ఎక్కములవలె వేయుచున్నట్లుండును. అందు ప్రతిభ లేదు. పైగా అచ్చు యంత్రము వచ్చి విరివిగా గ్రంథములు ముద్రితములగుచున్న ఈ కాలమున కేవల మసందర్భమది. అనగా పూర్వులెవ రెవరు కవిత్వమునుగూర్చి ఏమేమి చెప్పినదియు నేను నేను తిరిగి వల్లింపనవసరము లేదని. మూడవది: ఉత్తమమును—అత్యంతము అవసరమును నైనది. పూర్వులు దానినిగూర్చి చెప్పిన అంశముల నన్నింటికి గాని — అందులో నొక దానికి గాని అంటిపెట్టుకొనక వాని అన్నిటిద్వారా అసలైన ఆ వస్తువును మనముగా మనము దర్శించినచో ఆ యా పూర్వులు చెప్పినవానికంటె భిన్నమైన ఒకానొక గుణ విశేషముతో గాని లేక అన్నింటియొక్క సమాహార స్వరూపముగా గాని ఆ వస్తువు మనకు కనిపించును—ఒకడు తనకు కనిపించ లేదన్నచో చెల్లదురు. అది వాని యదృష్టము—ఆ కనిపించిన దానిని కనిపించినట్లుగా పూర్వులేవిధముగా ప్రమాణములను కూర్చి తమ తమ దర్శనములను ప్రతిష్ఠించిరో అట్లే మనమును, సప్రమాణముగా దానిని ప్రతిష్ఠింపవలయును. దీనిచే దర్శించి చెప్పుట యని యంటిని.

కవిత్వమనియు కావ్యమనియు అన్నాను. రెండింటికిని భేద మున్నదను విశ్వాసముతో అన్నాను. కవిత్వమే కావ్యము గాదు. కావ్యమున కవిత్వ ముండి తీరవలయును. మేధాశక్తిచేత సంయత మైన సంభావితమును నై లయాన్వితమైన సుష్టు శబ్దములద్వారా వ్యక్తీకరింపబడిన మనోహరమును ఉత్కృష్టమును నైన ప్రతిభ కవిత్వము. ఈ ప్రతిభ నాలుగు విధములు. 1. చమత్కారము. 2. ఊహము. 3 భావము. 4. భావన. మొదటి రెండింటిని ప్రజ్ఞా మూలములనియు తరువాతి రెంటిని ప్రతిభా మూలములనియు అనుట నా కిష్టము. ఏమనగా "ప్రజ్ఞగలవారలై యప్రతిభులైన" వారున్నారు. ఏ మైనను ప్రతిభ నాల్గు విధములంటిని. ఈ ప్రతిభా ప్రదర్శనమునకుని పరమప్రయోజన మానందానుసంధానము. ఈ ఆనందమున్నది విజ్ఞేకినివలె వేయి విధములు. స్థిమితముగా నున్న మనస్సు వికారపడుటకు ప్రారంభించినది మొదలుకొని తనను తాను మరచి ఏకో పరమార్థభావనమునందు తృప్తినిపొందువరకు ఆనంద మన్న పేరుతో అనుభవమునకునగు, దానిది బహుముఖస్వరూపము. దీనిని అడుగులోనుంచి స్పష్టము చేయవలయునన్న ఆలోచనతోనే దీనికి మూలమైన ప్రతిభను నాల్గు విధములని చెప్పినది. ఆ నాల్గింటిలోగల తారతమ్యము తెలుగు సాహిత్యత్రయము మీద కున్నదను విశ్వాసముతో నిక వివరింతును.

చమత్కార మన్నది ఉక్తి వైచిత్రి నాశ్రయించుకొని యుండును. శబ్దార్థభావము లాధారముగా నీ వైచిత్రియుండును. మనము శ్లేష కవిత్వ మనుకొనుచున్న దంతయు నీ చమత్కార కవిత్వమే. తెలుగు కవులలో చేమకూర వెంకన్నను మించిన చమత్కార కవి నాకు తెలిసినంతవరకు మరొకడు లేడు. ప్రజ్ఞను ప్రతిభగా రూపు కట్టించుటకు యత్నించిన పూర్వ కవులలో చేమకూర కవి ఎన్నదగినవాడు. ఎన్నదగినవాడని ఏల యనుచున్నాననగా తన శక్తి తా నెరిగినవాడాయన. తనకున్న శక్తి ఇది యనుజ్ఞానమున్న తరువాత- అదే సర్వోత్కృష్టమనుకొన్నను సేగిలేదు. ఆ యెరుక లేక తాను మహా ప్రతిభావంతుడ ననుకొనువానితో గట్టి చిక్కున్నది. వెంకన్నతో

అట్టి చిక్కు లేదు. "ప్రతి పద్యమునందు చమత్కృతి గలుగ జెప్ప నేరు... నీ మారు మెచ్చరికిన్ రారు సుమీ" అని వాని నిష్కర్ష. మొదటిది తనను తా నెరిగి చెప్పకొన్నది. రెండవది తనయందు తనకు విశ్వాస మేర్పరచుకొరకు చెప్పకొన్నది—ఉన్నదానినే మనో వికార ప్రతిపాదన సమర్థముగా చెప్పట చమత్కారము.

> కడు హెచ్చు కొప్ప దానిం
> గడవం జనుదోయి హెచ్చు కటియన్నిటికిన్
> కడు హెచ్చు హెచ్చు లన్నియు
> నడుమే పసలేదు గాని నారీమణికిన్. విజయ 1-30

ఇందులో కవి సుభద్రయొక్క వ్యక్తిత్వమును ప్రత్యేకముగా చూపించు ప్రయత్న మేమియును చేయలేదు. కేవలము స్త్రీ జనసామాన్యములైన అవయవముల నే గ్రహించి, వానిని పూర్వులు చెప్పినట్లే చెప్పచు, ఆ చెప్పటలో చమత్కారము చేసినాడు. శబ్దాశ్రయ మైనదియు దీనివలెనే యుండును. శబ్దము నాశ్రయించి దాని విరు పులమీద ఆధారపడి చమత్కారమును సాధించుట ఇందు గమనింప దగినది.

> అరచందమామ నేలిన
> దొరగా నెన్నుదురు నెన్నుదురు చిత్తరికిన్
> బరువంపు మొల్ల మొగ్గల
> దొరగాఁ బల్కుదురుఁ బల్కుదురు జవ్వనికిన్.

ఎన్నుదురు - నెన్నుదురు; పల్కుదురు - పల్ (పల్లు) కుదురు; ఈ శబ్దముల కూర్పే చమత్కారకారి. అర్థాశ్రయమన్న దానిలో, ఆ వాక్యముల నాశ్రయించుకొన్న అర్థము గడుసుదనములో ప్రస్ఫుట మగుటయే చమత్కారము. అర్జునుని ఉలూచి నాగలోకమునకు మాయతో తీసికొనిపోయినది. అర్జునుడు తెలివొంది భూప్రదక్షిణ వ్రతమును పూని తిరిగెడు తనను కామించుట తగదనియు, అది యును గాక పరసతి నెనయుట ధర్మము కాదనియు అన్నాడు. తాను పరసతిని కానని చెప్పటకు ఉలూచి

> "కన్నియఁ గాని వేల్పుకతఁ గాను మనోహరరూప నీకు నే
> జన్నియ వట్టియుంటె నెలజవ్వని మంతియు నెటిదాక"

అని అని—ఇంకను నమ్మకము కలిగించుటకై

> "నా
> కన్నులయాన నా వలపుకస్తురి నామము తోడు నమ్ము."

అని ఒట్లు వేసికొన్నది. ఈ ఒట్లు లెక్కకురానిచో ప్రమాణము చేయు టకు సిద్ధపడినది ఉలూపి. నిజమునకా ఒట్లు చాలను అర్జునునియెడ నామెకుగల అనురాగాతిశయమును చూపుటకు. ఈ నీ మనోహరాకా రము నేనివలన నామనస్సున నాటుకొన్నదో—ఈ కన్నులుండుటను బట్టియేగదా నిన్ను చూచుట సంభవించినది—ఆ కన్నులు నిజముగా నీ కొరకని నా జవ్వనమును మీదుకట్టియుండని పక్షమున పోవును గాక. ఈ కన్నులు పోవుటయే గాదు ఈ నా అంతర్యము నందలి నీమీది వలపును ఎరుకపరచు చిహ్నమైన ఈ కస్తురిబొట్టును పోవును గాక అనగా నా ఐదువతనము మీద నే ఒట్టు పెట్టుచున్నదన్న మాట. అర్జును డింకను వెనుకాడుచున్నాడు. ఇక ప్రమాణముచేసి చూడవలయును. అసలా రెండవ ఒట్టును మించిన ప్రమాణముండదు అయినను చేయవలసి వచ్చినది. ఉలూపి అనుచున్నది.

> "కా
> దన్నను నీదు మోవి మధురామృత మానట నాన చేసెదన్ 1-97

ఇది గడుసుదనము పాముపై త్రిప్ప చేయిడి ప్రమాణము చేయుట యున్నది. అగ్నిని ముట్టుకొని చేయుటయున్నది. జలమున మునిగి వచ్చి చేయుటయున్నది. దేవుని యెదుట నిలబడిచేయుట యున్నది. ఇవేవియు కాదు. అధరామృతము మీద ప్రమాణము చేయుట వింత. అసలర్జునునినుండి ఆమె కోరుచున్న దదియే. తాను కోరుకొనుచున్న దానిని ప్రమాణము చేయుటకన్న మిషతో అనుభవించుట కుదుర్చు కొనుటయే గడుసుదనము. ఆ గడుసు దనమును గడుసుదనముగా వ్యక్తీకరించుటయే చమత్కారము. భావాశ్రయమనగా భావము నాశ్రయించిన చమత్కారమన్నమాట. భావమన నేమిటో ముందు చెప్పబోవుచున్నాను గనుక ఇట చేమకూరవాని పద్యమొకటి ఉదాహ రించి వదలుదును—చిత్రాంగదా అర్జునుల ప్రథమ సమాగమము—శోభనమున వారిరువురే ఉన్నారు. ఆమెను క్రొత్త. మోహము నిల్పుకొనలేనివా డర్జునుడు. వారి అప్పటి అవస్థలోని చేతలకు రూపమిచ్చి చమత్కరించుచున్నాడు.

> ఇగురు వెన్కకుం బయికి నీడ్చిన పైట దొలంగఁజేయ నొ
> య్యగ రొమ్ము పోకముడి యూడ్చిన గ్రుంగిలి రెండు కొంగులున్
> బిగ నదిమెంచుచున్ విడిచిపెట్టదు బాలసనం బనేమి ఆ
> సిగ్గుకు సిగ్గులే దటులు సేసిన సిమ్ముట నుండెనవ్వునే. 2-30

ఇక ఊహము. ఇది రెండురకములు. ఒకటి అంతర్య నిర్ణయము. రెండు అనుసంధాన కౌశలము—లోకమున ఒక వస్తువున్నది. అది అట్లేయుండుటకు హేతువైన మూలతత్త్వ మొకటున్నది. ఆమూల తత్త్వమే దాని ఆంతర్యము. అది ఫలానా అని నిష్కర్షగా చెప్ప టయే అంతర్య నిర్ణయము. ఆ ఫలానా అన్నది ఊహమీద ఆధార పడినది. ఈ ఊహాశక్తి అత్యధికముగా గల తెనుగుకవి—రాయలు. వ్యుత్పత్తి యున్నది బహుజ్ఞతయే అనుచో రాయలవారిని మించిన వ్యుత్పన్నుని వేరొకనిని పేర్కొనుట నాతరము కానిది. అవ్యుత్పత్తి ఆధారముగా రాయలవారి ఊహము సర్వతః ప్రసారము కలది—లోకమున యుక్తవయస్కలైన బాలికలకు వక్షోజము లేర్పడి క్రమ ముగా ప్రవృద్ధము లగుట యున్నది. అట్లేర్పడుటకును—అట్లు క్రమ ముగా ప్రవృద్ధము లగుటకును హేతువైన మూలతత్త్వమును తదాంతర్య మును రాయలూహించి నిర్ణయించుచున్నాడు.

> ఒదవెడు జవ్వనంబు వెలికొత్తగ, పయ్యెద సిగ్గుగూడి చి
> ట్టదుముగ లేతలోట దిగనాకకు మీఱను లేక వక్షముం
> జదుమున ప్రక్కలన్ మెఱసి చప్పటలై మఱి లావుగూడ నై
> పొదలె ననంగ పిక్కటిలె పొల్తుక చన్నులు నాడు నాటికిన్. 5-21.

ఆ వక్షోజము లామె కంతకుముందే యున్నవి. వెలికిగాక లోని వున్నవి. ఆమె కిపుడు క్రొత్తగా యౌవనము దేహమున పుట్టి పెరు గుచు లోననున్న ఆవక్షోజములను వెలికి నెట్టినది. అవి సిగ్గువలన వెలికి రాలేకను పయ్యెదవలనను అట్లే అదుముబడి లోనికి పోవుటకు వీలు లేనందున వక్షమంతయు వ్యాపించి, ఇక లాభము లేదని ఆ సిగ్గును

విడిచి పద్యోద్యమ లెక్కసేయక బయటపడినదట. ఇంత తతంగమే చేసితో అది క్రమముగా నానాటికి ప్రవృద్ధము లగుటలో నాంతర్య మేమున్నదని రాయలవారు. రాయలవా రూహచేసి నిర్ణయించిన మూలతత్త్వము కొరకుటకు వీలులేదు. మరొకరు మరొక ఊహ చేయవచ్చును. అది వేరువిషయము. రాయలు తనకున్న బహుజ్ఞతను సర్వమును ఆధారముగా సర్వవిషయముల మూలతత్త్వమును నిర్ణయించును. ఆయన చేయు ఊహల కొక దిక్కని త్రోవమని లేదు. అది సర్వతః ప్రసారముగలది.

రెండవదైన అనుసంధాన కౌశలమన్నది—భౌతికమైన వస్తు సందయమును తత్సంబంధి సాధర్మ్య వైధర్మ్యము లాధారముగా ఒకతో చేర్చి ఏకసూత్రమున సంధించి కొత్తవనిపించుట—లోకమున వర్షా కాలమున మిణుగురు పురుగుల సంచారమున్నది. లోకమున చిన్న-చిన్న నిప్పుకణికలు ఉన్నవి. గ్రహకూటమిలో అంగారకుడు ముందునకు వచ్చినచో వర్షము కురియదు. ఆ గ్రహమట్లు వచ్చుటను పురోంగారక యోగమన్నది శాస్త్రము. వర్షము కురియుట మేఘముల ధర్మము. పురోంగారకయోగముపట్టి మేఘముల వర్షింప నీయదు. ఆ క్షుద్రపురుగులకును అగ్నికణములకును సామ్యమున్నట్లు మేఘమునకును అంగారకునకును భేదమున్నది. ఈ రెండింటిని ఆధారముగా చేసికొని రాయలవా రొకతో చేర్చి ఏకసూత్రమున సంధించుట కుపక్రమించి అముక్తమాల్యద నాల్గవ ఆశ్వాసమున. (107)

> శారదు మింట మేఘుడు విజృంభరణంబుల గ్రహరమా పురోం
> గారక యోగమాది తరుగన్ సకుటుంబము తద్విహంబు నెం
> తే దివ త్రొబ్బ అంతలును ఇంతలు నై పడు తిన్నది కృశాం
> గార శిఖ ప్రతాపముల కైవడిరాలె సురేంద్ర గోపముల్.

అనివారు—తన ధర్మమును నెరవేర్పనీయక అడ్డుపడినందున అంగారకునిమీద మేఘునకు కోపము వచ్చినదట. వచ్చి వానిని సకుటుంబముగా నాశనము చేయుతలయు వనుకొని పడనెట్టగా బలవంతముగాని తదంగార శిసువులు అట తట్టుకొని నిలువలేక నేలపైబడు చున్నట్లుగా మిణుగురు పురుగులున్నవట. అంగారకమన వగ్నికణము. అంగారక గ్రహవర్ణ మరుణము. శాస్త్ర మాధారముగా నా గ్రహమును మేఘము పడనెటుట నూహించి- గ్రహము పడిపోయినట్లు ప్రమాణము లేదుగనుక - తత్సంతానము పడిపోయినట్లు చెప్పిన విరోధము లేనందున—దాని నూహించి, తత్సంతాన మనుటతో తద్గణమును దాని కనుసంధించి—తత్సంధానా నంతరము దాని వర్ణము గమనించి—ఆ వర్ణము మిణుగురు పురుగుల వర్ణమువలె నుండుట గ్రహించి—ఈ పురుగులయందు తదంగారశిసువులకు నభేదము నూహించి స్థాపించుటలో గల కౌశలమే గమనింపదగినది. ప్రజ్ఞా మూలములని నేను కొనిన చమత్కారమును-ఊహమును స్థూలముగా మీకు మనవి చేసినాను.

ఇక కేవలము ప్రతిభామూలములైన భావనను—భావనను వివరింప బోవుచున్నాను. ఈ రెండింటిని నొకతో నేల చేర్చితి ననగా! ఇంతకుముందు చెప్పిన చమత్కారమునకును ఊహకును గల దూరము పెద్దది లేదు. ఇవి అంతగా దగ్గర పడియుండును. భావమునకు మూలము నిశిత పరిశీలనాత్మకమైన ద్వంద్వ జ్ఞానము. ద్వంద్వ మనుటవలన సుఖదుఃఖాదు లూహ్యములు. ఈ భావము జడచేతన వస్తు సంబంధముచేత ద్విధాభూతము. జడసంబంధియైన భావము రూపభావమని అవస్థాభావమని రెండు రకములు. చేతనవస్తు సంబంధియైన భావము ఆధ్యాత్మికమని అధిభౌతికమని అధిదైవిక మని మూడు విధములు. జడవస్తు సంబంధి భావము బొమ్మ కట్టుకొని ఎదుట కన్పించుటలో పర్యవసితము. చేతనవస్తు సంబంధిభావ మాలోచనావ్యృతిపై లోపలో పర్యవసించును. దీనిని భావన యన్నాను. ప్రత్యేకముగా స్పష్టము చేసి చూపుటకన్నాను.

జడవస్తు సంబంధియైన రూపభావమున కుదాహరణ మిరట నీయ నక్కరలేదు. భారతము విరాటపర్వములోని కీచకవధము, మనుచరిత్రము వరూధిని శీతశైలము, కాశీ ఖండమునందలి వింధ్యమును పరిశీలించినచో బొమ్మకట్టుకొని నిలుచుట అనుభూతమగును. దీనికిని అవస్థాభావమునకును గల భేదము మనోవికృతి కలుగకుండుటయు కలుగుటయు మాత్రమే. మనోవికృతుల ననుభవించుట మాత్రమే చేయగలది జడములు. అనుభవించుట తోపాటు వ్యక్తీకరింపగలిగినవి చేతనములు. కేవలము స్థావరములకు మనోవికృతి యెట్లుండునన్నచో కవిచేత ఆపాదింపబడి యుండును. ఈ ఆపాదించుట అవసరమునుబట్టి ఈ ఆపాదింపబడిన మనోవికృతిగల జడములుగాని లేక సహజముగా మనోవికృతులు గల జడములయొక్కగాని అవస్థాభావమును దర్శించుటకు నిశితపరిశీలనాత్మకమైన ద్వంద్వజ్ఞానమెంతయున్న అంతిది కీ. విరహ దందలయైన చక్రవాకియొక్క తదవస్థాభావమును పెద్దన మనుచరిత్రమున నిట్లు చూపినాడు.

> ఏ విహంగముకన్న ఎలుగెత్తు చుదు సారె
> కును సైకతంబుల కూసెదాదు
> తారి కనొని అది తనతోడు గాకున్న
> మెడదెరు తి కలకుంగ మింటనరయు
> అరసి కన్నీటితో మరలి తామరదొక్క
> వదన మెండగ సరోవారినద్దు
> అద్రిశావక సైపకట్టిట్లు కనొని
> ప్రతిబింబ మీక్షించి భ్రమసి యుబుకు
> ఉటికి యొలకలు తడియ నేకొక్క తమ్మ
> కదుసు అరిగి రవంబులో తిరుగు లేంట
> పొదుచు ముక్కున మంజియును బోవు విదక
> సంజ ప్రియుఁబాసి వగనొక్క చక్రవాకి. 8-16.

దీనిని వివరింపవలసిన అక్కరలేదు.

చేతన వస్తుసంబంధిభావము ఆధ్యాత్మికమని- అధిభౌతికమని, అధిదైవికమని వెనుక చెప్పినాను. తాపత్రయమని చెప్పబడు వానినే ఇట్లు గ్రహించినాను. ఏలయనగా ఈలోకమున చేతన వస్తుగతమైన ద్వంద్వభావ మా తాపత్రయము నాధారము చేసికొనియే యున్నది. నేను మాటాడుచున్నది వేదాంతము కానందునను- సుఖదుఃఖములు రెండింటిని మాటింప దలచుకొనుటచేతను, వానిని భావత్రయ మనుచున్నాను. షడ్భావములతోను. ద్వాదశభావములతోను ఇట ప్రసక్తి లేదు. ఈ భావత్రయమును దర్శించునది భావన. అంతఃకరణ చతుష్టయము (చిత్తము—బుద్ధి—మనస్సు—అహం)

యొక్క పుష్టిమీద ఆధారపడి భావనలోని బలముండును. మనము మహాకవులని అనుకొను వారిలోను దోషములుండుటకు హేతువు అంతఃకరణ చతుష్టయ సంబంధి పుష్టిలో పౌష్కల్యము లేకపోవుటయే. ఆ లేకపోవుటయే మానవుడు మానవుడుగా నుండుటకు మూలము. అంతఃకరణ చతుష్టయములోని అహం అన్నదే వ్యక్తిత్వమన్నది (Individuality) సృష్టిలో గల సమస్త విషయములలో ప్రవేశించి—పరిశీలించి-దాని యాథార్థ్యము నెరిగి—అనుభవించి—ఆ యనుభూతిని అనుభూతిగా ప్రక్కన పెట్టి తాను తానుగా నిలుచుటయే వ్యక్తిత్వమన్న దాని లక్షణము. ఆయనుభూతిని చింతన చేసి చేసి చిత్తము తనదిగా బుద్ధి కందీయ అది దాని సత్త్వమును విచారించి మనస్సు ముందుంచగా అది దాని కొక రూప మిచ్చి వాగ్వ్యాపారమున పలికింపును. ఆ వచ్చినదే కవిత్వము. ఆ వ్యక్తిత్వముగలవాడే కవి. నేడు కవులుగా ఏ యశశ్శరీరులను మనము గుర్తించుచున్నామో వా రందరును అట్టి వ్యక్తిత్వముకల వారు. చిత్తము బుద్ధియు మనస్సు—వీనిలోని దార్ఢ్యము లేమిని పురస్కరించుకొనియే వారిలో దోషములుండుట సంభవించుచున్నది. ఈ దోషములలో కూడ అధిక భాగము బుద్ధిబలము తక్కువగుట మూలముగా నేర్పడినవే. బుద్ధివలన వస్తువుయొక్క సత్త్వము విచారింప బడునంటిని. అనగా ఆ విచారణమువలన బోధకలుగును. బోధ అనగా అచ్చ తెలివి. ఇది కలుగుటతో రతి రతివలన శాంతి, శాంతివలన తృప్తి. తృప్తియన్నదే రసానందమని అధ్యాత్మోపనిషత్తు. ఈ బోధ లేకపోవుటయే చాలమందిలో గల లోపము. లేదని మనకెట్లు తెలియుననగా అధికారముగల పాఠకుల కది కలుగుట లేదు గావున. ఈ అధికారమును నిర్ణయించు వారెవ్వరనిన ఎవరికి వారే. సాత్త్వికబుద్ధులైన పాఠకులకు కవిత్వము అనుభూతికి వచ్చినట్లు రాజస తామస బుద్ధులకు రాదు. సాత్త్వికబుద్ధి యనగా—అది ఏదైనను దాని అంతరతత్త్వమును స్వప్రమాణముగా గుర్తెరిగి—ఇది ఫలానా అను నిర్ణయము చేసుకొనునది. రాజసబుద్ధి ఎంతటిదాని నైనను తృణముగా చూచు స్వభావము గలది. తామసబుద్ధి ప్రతి దానిని తల్లక్రిందులుగా చూచునది. కవిత్వ మందరకు నర్థము కావలయుననుట—అనుభూతికి రావలయుననుట శాస్త్ర మంగీకరింపని విషయములు. శాస్త్రమనగా మన స్తత్త్వ శాస్త్రము. అందరు సాత్త్వికబుద్ధులగుట పొసగదు. అందువలన కవిత్వమే కాదు ఏ విషయమైనను అధికారులకు మాత్రమే. అయినచో సాత్త్వికబుద్ధులైన పాఠకులు తమ తమ అనుభూతులను వ్యక్తము చేయుచున్నారు గదా — దాని ఏకవాక్యత కుదురుట లేదేమి అనవచ్చును మీరు. వారు సాత్త్విక బుద్ధులన్నది అంగీకరింప బడిన తరువాత—ఏక వాక్యతకు రాని దానిని అభిప్రాయ భేదము లుగా గాక వైవిధ్యముగా తెలిసికొనవలయును. వైవిధ్య ముండుట సహజమనియూ-వాంఛనీయమనియూ ఇంతకుముందే చెప్పియున్నాను గదా.

చేతన వస్తువులనగా మానవులు. మానవునకు తనను గురించి, తన బంధుమిత్రులను గురించి, తాను వసించు లోకమును గురించి మూడు భావములున్నవి. అసలు భావమునకు మూలము నిశిత పరిశీల నాత్మకమైన ద్వంద్వజ్ఞానమని—ద్వంద్వమనగా సుఖదుఃఖాదులని తిరిగి గుర్తుచేయుచున్నాను. వీని లోతు లరయుటకే భావనయని పేరు. ఈ భావనయూ వానివలెనే అంతుచిక్కనిది. కవి, తాను భావనచేసిన దంతయూ అట్లే చెప్పడు చెప్పుటకు తగినంత యవకాశమును లేదు. అవకాశ మున్నంతలో అట్లు చెప్పగల శక్తి తెనుగు కవులలో తిక్కనకును విశ్వనాథకును ఉన్నంత నా ఎరుకలో మరొకరికి లేదు. అందుకు కారణము మరేమియూ లేదు. వారెంతటి కవులో అంతటి విమర్శకులు—అసలీ కవిత్వమన్నది ఒక ఆట. కవియూ సాత్త్వికుడైన పాఠకుడును కలిసి యాడవలసిన యాట. కవి మనకును అవకాశము కల్పింపవలయును. మన మాడవలసిన యాట కూడ ఆయనయే ఆడినచో వాని శక్తి మరింత గొప్పదగును; కాని మన కెక్కువ అవకాశ మిచ్చినవాడు కాకపోవుచున్నాడు. నేను సహృదయుడనుటను వదలి సాత్త్వికుడైన పాఠకుడనుచున్నాను. ఎందుకనగా, నేడధికముగా ఆ శబ్దము పత్రికల ప్రసవన్నకువలె తల లాళ్ళ సాహిత్యకుల నుద్దేశించి వాడబడుచుండుటవలన. అది నా కిష్టము కాదు. నేను చెప్పిన సాత్త్వికబుద్ధిగల పాఠకుడే అసలు సహృదయుడు—కవి తన భావన నంతయును వ్యక్తీకరించుట కవకాశము లేనందువలన—సాత్త్విక బుద్ధిగల పాఠకున కవకాశము కల్పించినదే గాని తన శక్తి బహిర్గతము కాకుండుటను పురస్కరించుకొని కవి ధ్వని మార్గము పట్టినాడు. కవి ఈ మార్గము నాశ్రయించుటతో అసలాట అంతయూ ఆ సాత్త్వికబుద్ధియే ఆడుచున్నటయినది. వీని ఈ ఆట తన భావన కనుగుణము కానిచో తన పని యంతయూ వ్యర్థము. అందువలన తన శక్తిని అనగా భావనను కొంత వానికి పంచియవలసి వచ్చినది. ఏది ఇచ్చిన ఆసాత్త్వికబుద్ధి పూర్తిగా అందుకొనగలదో నిర్ణయించుకొనవలసి వచ్చినది కవికి. ఆ నిర్ణయమే కవియొక్క గొప్పతన మైనది. అనగా ఆ నిర్ణయముతో కూడిన భావనను వ్యక్తీకరించుటయే కవిత్వమైనదన్నమాట. వ్యక్తీకరించుట వచ్చినపుడు శబ్దము నాశ్రయింపక తప్పదు. ప్రతిశబ్దమునకును లోకమున నొక అర్థ మున్నది. ఇందులో తాను వ్యక్తీకరింపదలచుకొన్న భావనను సాత్త్వికబుద్ధిగల పాఠకున కందీయగలవానిని కవి ఏరుకొనవలసి వచ్చినది. వెనుక నే నిచ్చిన కవిత్వ నిర్వచనమునన్న సుష్ఠుశబ్ద మన్న దిందుకే. ఎంత యత్నము చేసి ఏరుకొందమన్నను తన భావన నందీయగల శబ్దములు లేనందున ఉన్న దానికే మరొక యర్థమును అంటగట్టినాడు కవి. ఒక పదార్థముయొక్క ఒక గుణము నాశ్రయించి దానికి సంకేతముగా నొక శబ్ద మేర్పడగా మరొక గుణమును తాను చెప్పదలచి అందుకు సమర్థమైన మరొక శబ్దము నా పదార్థమునకే సంకేతము చేసినాడు కవి. అనగా శబ్దములకు నానార్థములు—వ్యుత్పత్త్యర్థములు సృష్టింపబడినవన్నమాట. ఈ వ్యుత్పత్త్యర్థముతో నిమిత్తము లేకుండ ఒక పదార్థమునకు సంకేతములైన పదము లన్నియూ పర్యాయపదము లనబడును. కవి తానెంత వ్యక్తిత్వము కలిగి, అనుభూతిని పొంది, చిత్తముతో చింతనచేసి, బుద్ధితో తొందరపడక ఉచితానుచితములను విచారించి—ఇది సాత్త్వికబుద్ధి గల పాఠకుల మనస్సును రంజింపజేయుటయే గాక లోకమున నొక పరమోత్కృష్టమైన జీవనమార్గమును కూడ సూచించునని తన భావన మీద తనకు ఎంత విశ్వాసమున్నను—దానిని వ్యక్తీకరించునపుడు తదనుగుణ సమర్థమైన సుష్ఠుశబ్దమును గ్రహింపనిచో అంతయూ వ్యర్థము. తొందరపడక ఉచితానుచితములను విచారించి యని

ఇప్పుడన్నది వెనుకటి నిర్వచనములోని 'సంయమితమును సంభావితమును' అను దాని అంతర్భాగముగా గ్రహింపవలయును. ఆ నిర్వచనమున నున్న లయాన్వితమన్నది ఛందమునకు సంబంధించినది. ఛందమనగానే పద్యమని భ్రమ పడరాదు. భావనవలన అనుభవమునకు వచ్చిన వస్తుస్వరూప స్వభావాదులు చింతనమువల్ల తీవ్రమై— సంభావన సమయమున వేగవంతమై—మనస్సుచేత రూపము కట్టుకొని వెలికివచ్చును. వెలికివచ్చిన ఆ రూపములోని ఆ వేగమునే లయ అంటిని. ఛందమని దానినే పూర్వులనిరి.

చేతనవస్తుసంబంధభావ భావనను అభివ్యక్తము చేయుటకు కవి కనేక మార్గము లున్నవి. అందు రూపకల్పన చేసి వదులుట—అవస్థా ప్రపంచనము చేసి చూపుట—ఈ రెండింటిని ఇమిడ్చి ఆలోచనామృతమై బోధలో పర్యవసించునట్లుగా చెప్పుట ఇత్యాదులు కొన్ని గమనింపదగినవి—ఇచ్ఛా విహారులైన హరగిరిజలు సురతాతురులై గాఢాలింగనమున నొదిగినారు. ఆ ఒదుగుటవలననైన అనుభవము వారి నవశ్యాభిజ్ఞులను చేసినది. తాను భావనవలన దర్శించిన దర్శనమునకు కేవలము రూపమిచ్చి వదలినాడు నన్నెచోడ దేవుడు.

కరలతి లందంద కౌముపాశంబుల
వదిమి సంధించుచున్నట్లు బిగియ
నొదవఁ బేర్చిందులఁ బదనైన పూఁతలం
గమునకు వజ్రలేపములు గాఁగఁ
బులక లొండొరుల మేనుల నుచ్చిపోయి ద
గ్గఱ మొలచిచ్చినకరణి గాఁగఁ
గనకంపు ప్రతిమలు గాఁచి యంటించిన
ట్లొడఁగూడి తనువు లొండొంటిఁ గదియ
తగఁగ నొక్క తలకు మెంగములు రెండైన
పగిది తలలు మారు మెఱుగము వడఁగ
గీఱి మేను మేనఁ దూఱి గాఢా లింగ
నంబు చేసి రంగనయుఁ బ్రియుండు.

కు. సం. ఆ. 9. ప 149.

శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము అయోధ్యాకాండము అభిషేకఖండమున కోపగృహమును చేరిన కైక తనకోరికను వెనుకటి వరముల నెపమున వ్యక్తము చేసినప్పటి దశరథుని మాటలుగా "అని మఱియు నిట్లనిరెు" "అని మఱియు నిట్లనిరెు" "అని మఱియు" "మఱియు రాజాకోపోద్దీపితుడై" మఱియు రాజు పరమదైన్యంబున" "తుదకు రాజు నిష్ప్రాణోయుండై యిట్లనిరెు" ఇత్యాది సూచనలతో సాగిన 30-36 పుటలలో గల 46 పద్యములు దశరథుని అవస్థాప్రపంచనార్థము వ్రాయబడినవి. ఇట్లు వ్రాయుటకు మానవ మనస్తత్త్వ సంబంధి బహుసహస్రవిషయ పరిజ్ఞానమును సూక్ష్మ సూక్ష్మవిషయ గర్భ విశ్లేషణ పటిష్ఠమైన ధీ విశేషమును కావలయును—భారత యుద్ధమైపోయినది. ధర్మరాజు రాజైనాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఆశ్రమ వాసి కాగోరి అందరినుండి అనుజ్ఞ తీసికొన్నాడు. ఇష్టము లేకపోయినను వ్యాసునిమాటమీద ధర్మరాజు రాజుగా ధృతరాష్ట్రుని పోవుటను అనుమతించినాడు. గాంధారీసహితము బయలుదేరినాడు ధృతరాష్ట్రుడు. ధర్మరాజునకు తెలియ జాల దెవటకు పోవుచున్నదియును. సాగనంపుటకు వెంటవచ్చుచున్నాడు. ఇదంతయు వ్రాసికొని వచ్చుచున్న తిక్కన ధృతరాష్ట్రుడు నగరు వెడలునప్పుడు— అనగా రాజప్రసాదపు తలవాకిలి గడప దాటగానె—దాటి చనుచుండ

పాండవాగ్రజు డక్కురుభర్త వలను
శోకదీనుడై తప్పక చూచి యేడ్చి
హో మహారాజ ముఖ్య! యెం దరిగెదనుచు
నొడలు కంపింప చదికిల బడియె నధిప.

భార. ఆశ్రమ. ఆ. 1 ప. 140

అని వ్రాసినాడు. ఈ వ్రాయుటలో రూప కల్పనతో పాటు అవస్థాప్రాపనము చేసి ఆలోచనామృతమై బోధలో పర్యవసించు నట్లున్న భావన ఉన్నది. నన్నెచోడ దేవు డూరక రూపమును చూపి తదంతరితమైన అనుభవభావతీవ్రతను భావనకు వదలినాడు. విశ్వనాథ దశరథుని మాటలు మాటలుగా చెప్పి అప్పటి వానిచేతలను, అంతస్సును పట్టి పీడించుచున్న దిక్కు తోచనీయని భయమువలననైన విహ్వలతను భావనకు విడిచినాడు. తిక్కన ధర్మరాజు అంతశ్చేతన కొన్ని నిలువుల లోతునుండి ఆవర్తములై ఊర్ధ్వముగా కొట్టుకొని వచ్చు బంధు సంబంధములయిన ప్రేమానురాగ-భక్తి గౌరవ దయా దాక్షిణ్యాది బహుభావ సముద్ధతిని భావనకు విషయముగా చేసి నిలిపినాడు. భారత మాద్యంతము చదివి ధర్మజుని అంతరాత్మను పరిశీలించుచు వచ్చిన సాత్త్వికబుద్ధికా విషయము బోధపడును. నేను వ్యాఖ్యానము చేసి చూపుట కిది గాదు అదను.

చేతనవస్తుసంబంధి భావము త్రివిధ మంటిని. ఆంగ్లేయుల దృష్టిని కవిత్వమును చూచినపు డాధ్యాత్మిక భావభావన మాత్మాశ్రయ కవిత్వము గాను మిగిలిన రెండింటి భావభావనము పరాశ్రయముగాను కనిపించును. అవ లాంగ్లేయుల దృష్టి స్థూలము. సూక్ష్మ పరిశీలనా పటువు భారతీయుడు. అది కవిత్వము నంతయు ఆత్మాశ్రయముగానే చూచుకొన్నది. త్రివిధ భావ భావనమును విడివిడిగా నుదహరింపను అవసరము లేదు. అవలేదయినను భావన చేయుటలో ఉన్నది. దానిని వ్యక్తీకరించుటలో ఉన్నది. శ్రీ గార్లపాటి రాఘవ రెడ్డిగారి 'పరిదేవనము' (వేణుగోపాల శతకము) నుండి ఒక ఉదాహరణము చూపుదును.

దేవా నాదగు దృష్టి నీవగుము – ఆ దృష్టిన్ విలోకింతు నే
నీ విశ్వంబును నాదు కేలగుము తండ్రీ దాన లోకావనన్
సేవల్ చేయుదు నాదు చిత్తమగు మా చిత్తాన సత్యార్థ బో
ధావిర్భావము కూర్తు నీ జగతికన్నా వేణుగోపాలకా.

ఈ పద్యము విశదార్థ మగుచునే ఉన్నది. వినను నేను చెప్పెదను. పరమేశ్వరుని శక్తియే మానవుని యున్నచో ఈలోకమున ఆయనకింకె మానవుడే యెక్కువ ఉపయోగపడునన్న భావము మూలమా పద్యమునకు. ఆ పరమేశ్వర శక్తిని మానవుడు తనకు తానె పొందవలెను. అనగా పరమేశ్వరునిలో తనను గాక—తనలో పరమేశ్వరుని లీనము చేసికొనవలయును. ఈ చేసికొనుట ఎట్లు సాధ్యమనగా విశ్వశ్రేయస్సు కాంక్షించిన విశాలదృష్టితో తత్సంబంధి సేవాసక్తిని

పొంది అనగా కర్మయందు నిష్ఠతోడి ప్రవృత్తిని కొరపి సదసద్బోధ కలిగి అఖండానంద మను నిండు తృప్తిని మానవుడు కూర్చుకొనుట వలన. మానవుని సర్వశక్తియు ఈ తృప్తిని కూర్చుకొనుటకును— కూర్చుటకు మాత్రమే ఉపయోగపడవలయును గాని తద్వ్యతిరిక్తముగా అది పనిచేయరాదు. ప్రతి ఒక్కనికిని తనయందు తనకు పరమేశ్వరభావముండి, మిగిలిన ఎదిరి మనుష్యులయందు గల ఆ పరమేశ్వర భావమును భావన చేయవలయును. విశ్వవ్యాప్తమై ఈ భావనయున్నచో అంతకుమించినది లేదు. పరమేశ్వరుడన్నవాడు మానవునిలో తక్క మరొకచోట ఉండడు. మానవుడు లేక పరమేశ్వరున కస్తిత్వము లేదు. మానవుడే ఒక పరిసితిలో పరమేశ్వరుడు. ఆ పరిస్థితిని మానవుడు సమకూర్చుకొనవలయును. దృష్టియున్నందుకు సర్వత్ర స్వాంతరము చూచుట — శీలున్నందుకు సత్కార్యచేయుట—చిత్తమున్నందుకు సదసద్బోధ కలిగించుకొనుట మానవుడు చేయుదగినది. కవి ఈ భావనంతయు వ్యక్తము చేయలేదు. దాని నింకను భావన చేయవచ్చును. "అధికార లోభయుక్తేషు విద్యతే భావభావనా, అక్షీణేషు సమస్తేషు విశేషజ్ఞానకర్మసు"— దేవా నీవు నా దృష్టివగుము, నే నీ లోకమును చూతును. నీవు నా శీలమగుము, నేను సేవచేయుదును. నా చిత్తమగుము, నే నీ లోకమునకు సత్యార్థబోధ కలిగింతును—అని మాత్రమే కవి చెప్పెను. దీనిని మనము భావనచేయవలయును. ఈ చేయుట ఆయన ఉపయోగించిన శబ్దముల అర్థములలోని లోతుల నాధారముగా చేసికొనియే. ఇందుకే సాత్త్వికబుద్ధిగల పాఠకునకే కవిత్వమని మనవిచేసినది— ఇందులో కేవలము భావభావనయే గాక ఊహా చమత్కారమును కూడ ఉన్నది. భగవంతునకు కూడ మనవలెనే కన్నులును చేతులును—చిత్తమును ఉన్నవని చెప్పుట ఊహ. ఔననిగాని, కాదనిగాని అనుటకు వీలులేనిదీ ఊహము. అట్టి పరమేశ్వరుని నీవు నా దృష్టివగుము-నా శీలమగుము - నా చిత్తమగుము - అపుడు చూతువు గాని నా శక్తియని యనుట ఉక్తి చమత్కారము. ఇందులో, అన్ని సాధనములుండియు నీ వసమర్థునివలె ఉన్నావుగాని ఆ సాధనములే యున్న నే నట్లుండ ననుట తదంతర్గత చమత్కారము. చతుర్ముఖమైన కవితాప్రతిభ ఎట్లు మేధాశక్తి (ధిషణ - బుద్ధి) చేత సంయమితమును సంభావితమును ఐ లయాన్వితమైన సుష్ఠుశబ్దముల ద్వారా వ్యక్తీకరింపబడి మనోహరముగుటతోపాటు ఉత్కృష్టతను కూర్చుకొన్నదో ఇప్పటికి కొంత బోధపడియుండునని నమ్ముచున్నాను. సాత్త్వికబుద్ధులైన మీమీద నిర్ణయభారమును పెట్టి— ఇక కావ్యమునుగురించి చెప్పెదను.

కవిత్వమునకును కావ్యమునకును భేదమున్నదనువిశ్వాసముతో నున్నాననియును, కవిత్వమే కావ్యముగాక కావ్యమున కవిత్వ ముండుననియును వెనుక చెప్పియున్నాను. భావము భావముగా భావనచేయబడివ్యక్తీకరింపబడ్డది కవిత్వము. భావము కథ నాశ్రయించుకొన్నదై భావనచేయబడి నిర్వహింపబడినది కావ్యము. అనగా కావ్యమన్నదానియందు కథ — నిర్వహణము అను రెండు, భావమును భావనను ఇముడ్చుకొని ఏకముఖముగ భాసించుచున్నవన్నమాట. ఆ ప్రభావమే కవిత్వమునుండి కావ్యమును పృథక్కరించి చూపునది. కథయన నేమో మీకు నేను చెప్పనక్కరలేదు. ఇట్లనుటవలన లోకములోని ప్రతి కథయు కావ్యమున కుపయోగించుననుకొనరాదు. ఉపయోగించుననుకొన్నను బాధలేదు. అసలు కథయనగా నేమి? కొందరు వ్యక్తులు కొన్ని మాటలు మాటాడుచు కొన్ని పనులు చేయుటవలన తమ్ము తామభివ్యక్తము చేసికొనుటను మొదటినుండి చివరదాక తెలుపుట వారికథ తెలుపుట. కావ్యమున కథయనగా, కవిచేత ఒకచో చేర్పబడిన కొందరు వ్యక్తుల కొన్ని మాటలు కొన్ని చేతలు కలిసి వారి స్వరూపస్వభావాదులు ఫలానా అని అనిపించునది. ఈ ఫలానా అని అనిపింపవలసినది ఫలానా అన్నది కవి నిర్ణయించుకొనును. ఆ నిర్ణయముతో కొందరు వ్యక్తులను సృష్టించి వారి మాటలుగా వారి చేతలుగా కొన్నింటిని కల్పించి తాను కృతార్థుడగువరకు రచన సాగించును. వ్యక్తి ఊరక మాటాడడు. పనిచేయడు. ఒక అభిరుచితో — ఒక ప్రత్యయముతో — ఒక ప్రయోజనముతో — ఒక ప్రత్యాశతో వ్యక్తి మాటాడుటయు పనిచేయుటయు జరుగును. వ్యక్తుల జీవనవిధాన మంతయు అట్లే సాగుచున్నను అందరి అభిరుచులు — అందరి ప్రత్యయములు — అందరి ప్రయోజనములు — అందరి ప్రత్యాశలు ఒకటిగా నుండక పోవుట లోకజ్ఞతమూలమున స్పష్టము. అందువల్ల కవిచేత ఒకచో చేర్పబడినవ్యక్తులును భిన్నభిన్నములైన అభిరుచ్యాదులు కలవారే అగుచున్నారు. అనగా వారిప్రవృత్తులు తత్తదనుగుణముగానే ఉండును. భిన్నములైన ప్రవృత్తితత్త్వములు ఏకముఖముగాగాని సమాంతరముగా గాని ఉండక ఎదురుముఖములై నిలచును. నిలచినవి నిలిచినట్లుగా ముందుకు సాగుటలో పరస్పర మొరసికొనును. ఈ ఒరిపిడినే కాన్ఫ్లిక్టు అందురు. ఇది వ్యక్తుల మాటలు చేతలు మూలముగా తీవ్రమును తీక్ష్ణమును అగును. వ్యక్తు లెంత బుద్ధిమంతులైన వారి చేతలు—వారి మాటలు అంతగా నీ తీవ్రతకు తీక్ష్ణతకు దోహదము చేయును. ఈ దోహదము జరుగుకొలది కథ దానంతట అది రూపుకట్టుకొని శక్తమై పరమ రమణీయమగును. కవి తాను నిర్ణయించుకొన్న ఫలానా అన్న దాని కనుగుణముగా ఎదురుముఖములై నిలిచిన ఆ ప్రవృత్తులను నడిపింపవలయును. ఆ ఫలానా అన్నదే వస్తువు. ఆ వస్తు జ్ఞానములో ఈ ప్రవృత్తుల నడుపులోనుంచి వచ్చుటనే వస్త్వైక్యముతోడి నిర్వహణమందురు. తిక్కన "కథార్థంబు ఘటితపూర్వాపరమై యలతి యలతి తునియల కావాళ సంధించిన విధంబు నమరగవలయు" నన్న దాని యర్థము నే నట్లు చెప్పినాను. కథార్థ మనగా ఆ కథవల్ల కావలసిన అర్థబోధయన్నమాట. అదే కవి నిర్ణయమైన వస్తువంటేని. దానిని సాధించుటకు కవి భిన్నములైన ప్రవృత్తులను, అనగా మాటలను చేతలను, దేని తరువాత దేనికి ఎంతెంత అవకాశమిచ్చిన అనుకూలపడునో అంతంత మాత్రమే యిచ్చుటను అలతి అలతి తునియల కావాళ సంధించుటతో తిక్కన పోల్చినాడు. అర్థబోధనే—వస్తువునే—ఆలంకారికులు కావ్యాత్మ అనిరి. దానియందు సాత్త్విక బుద్ధులకు రతి కలుగుటను బట్టియే అందలి రసమున కస్తిత్వము. ఆ స్థితిని పొందించుటకు కల్పింపబడినవే విభావానుభావాది ప్రవృత్తులు. కావ్యాత్మ ఫలానా అని—అందున్న రసమిది యని వాచ్యము చేయక తన్ముఖముగా సర్వ ప్రవృత్తుల ననుసంధించి సాత్త్వికబుద్ధికది ఫలానా అని యనిపింప చేయుటకే రసధ్వనియని వ్యవహారము. రసధ్వనియనుట

యేలనన నదీనదములు సముద్రమునఁ జేరినట్లు బహ్వర్థగమన శీలమైన ధ్వని ప్రపంచమంతయు తుదకు రసమందే పర్యవసించుచుండవలెను. రసగ్రహణము రతిమూలము. రతివ్యక్తినిష్ఠము. వాడున్నదన్నతో నున్నది. లేదన్నతో లేదు. అందుకే సాత్త్విక బుద్ధియైన వానికి మాత్రమే కావ్యమనుట. కావ్యమును గ్రహించుటకు సహృదయుఁడు కావలయునన్న ఘోష ఈనాటి కాదు. ఉన్నదనుటకును లేదనుటకును స్వాతంత్ర్యము వ్యక్తుల కున్నదని యెంతెగి యెంతెగి తాను కావలయును అని స్థాపింపదలచుకొన్నదానిని ధ్వని మార్గము పట్టించిన కవికి వ్యక్తులమీదనున్న గౌరవవిశ్వాసములు వాగతీతములు. మన నిజాయితీని కవి శంకింపనపుడు దానిని నిలబెట్టుకొనవలసిన బాధ్యత మనది. ఆ బాధ్యతను గుర్తించియే మనము కావ్యములను చదువుచున్నాము. మన బాధ్యతను నిర్విఘ్నముగా నిర్వర్తింపజేయుటకే ఆనందవర్ధనాచార్యులవారు ధ్వనిప్రపంచమును నిరూపణము చేసి ధ్వన్యాలోకమును కూర్చెను. తదాలోకన సమర్థమైన లోచనము అభినవగుప్తపాదాచార్యుల వద్దయున్నది. వారిదయవలన మన యింటి దగ్గర పడియున్న అంతగా కావ్యాత్మను దర్శింపగలము.

కథయన నేమో కొంత మనవి చేసినాను. ఈ కథాసృష్టి లోకోత్తరమూలము. తిక్కనగారి యింక శిల్పము. అది ధీశేముషీ విశేష సేక మార్గాభిరామము. ఇంతకుపూర్వము చెప్పిన కొన్నికథలు బాహ్య భిన్నతరదముచేత రెండు విభేదములు. అసలు కొన్నియున్నట్లు కనిపించని కథలును ఉన్నవి. అతిలోకమైన ఏకదేశమును కథార్థము చేసినపుడు కనిపించదది. కథలో కనిపించదుగాని ఆకథ రక్తికట్టుట మాత్రము కొన్నిటివల్లనే. కథార్థ మతిలోకమగుటతో లోకమున కెదురుముఖమై నిలిచినది. లోకము దాని అతిలోకత్వముతో ఒరసికొని నిలువలేక ప్రక్కకు తొలగి విశ్రాంతమగును. లోకమట్లగుట వల్లనే అది రక్తికట్టుచున్నది. ఆ అతిలోకమునకే అద్భుతమని పేరు. అద్భుతము పెక్కురకములు. ఆ అతిలౌకిక దేశమును కవి తానుద్దేశించిన పరమార్థమున కభిముఖముగా నడిపించుకొనును. సంభ్రమాశ్చర్య సమ్మిశ్రితోద్వేగముతో నట్టి కావ్యరసము ననుభవింతుము. కొన్నిట స్ఫుటముగా కనిపించని కథలు గూడ ఉన్నవని సూచించుటకే అతిలోకమన్న మాటతో కలిపి చెప్పినాను. అతిలోకము కేవల మతిలోకముగానే యుండదు. అందును కొంతలోక ముండును. లోకమునందు మాత్రము కొంత అతిలోకము లేదా యేమి?—అట్లు చూచుకొనవలె.

కావ్యమునకైన కథను ఏ పరమార్థము దృష్టిలో నుంచుకొని కవి గ్రహించినాడో సాత్త్వికబుద్ధి విచారించును. దాని నిర్వహణము ననుసరించియే విచారణ. కావ్యమునకే కథలు రెండు రకములు. ఒకటి నూతన సృష్టి. రెండు వినుకలికే గ్రహింపబడుట. ఈ వినుకలికథను గ్రహించుటలో మూడు మార్గము లున్నవి. విశిష్టమైన కవియొక్క వ్యక్తిత్వపు ముద్రతో చెప్పబడునదొకటి. గత కాలికమైన విస్మృతి కథను గ్రహించి చెప్పుట రెండవది. దేశకాల వసరములను పురస్కరించుకొని అవసరమైన కథను కూర్చుకొనుట మూడవది—ఇట్లనుట హెచ్చుతగ్గుల నుద్దేశించుట కాదు. కేవలము కావ్యగత కథా వైశిష్ట్యమును పరిశీలించు మార్గమును చూపుటకే. ప్రస్తుత కొరకు మూడువిధము లన్నను గాని ఒక్కొక్క కథయందు మిగిలిన రెండింటిని లీనమొనర్చి చెప్పుటయున్నది. ఉన్నను స్థూలదృష్టికి పైకి కొట్టవచ్చినట్లు కనిపించు గుణవిశేషములను ఆధారముగా చేసికొని మూడువిధములని చెప్పినాను. కేవలము విలక్షణమైన తన వ్యక్తిత్వపు ముద్రతో వెనుకటి కథను చెప్పి చేర్చు ఒక్క కవిత్రయము వారికే ఉన్నది. తరువాతి యున్నది నన్నెచోడదేవునకు, పెద్దనకు—చేమకూర వెంకన్నకు—విశ్వనాథ సత్యనారాయణకు. రెండవరకమన్న కథను ఇమిడ్చి వ్రాయబడిన కావ్యము లాంధ్రపురాణము-కర్పూర వసంతరాయలు. మూడవ రకపు కథను గ్రహించినవి రాణాప్రతాపసింహ చరిత్ర—శివభారతము—సౌందరనందము. ఇట్టివి మీరింకను కొన్ని చెప్పవచ్చును.

కావ్యమున కథ యెట్లుండునో చెప్పినట్లైనది. ఇక నిర్వహణము. కవి తా నేదృష్టితో నా కథను గ్రహించినాడో తదుత్కర్షను మాత్రమే ప్రతిపాదించు సర్వభావములను భావనచేసి చూపుటయే నిర్వహణము. సర్వభావములనుట యేలయనగా కథ ఫలాఫలా దానిని దృష్టిలో పెట్టుకొని అన్న నిర్ణయము కవిదిగాని మనదికాదుగదా. అందుకని. తదుత్కర్షకుమాత్రమే యని నొక్కినది. ఆ భావము సంభావితము కావలసియుండుటవల్ల. కావ్యమున సాధారణముగా దోషము ప్రవేశించునది దా సంభావనలోని బలహీనత సాధారణముగా చేసికొనియే. ఆ దోషమునకే క్షేమేంద్రుడు అనౌచిత్యమన్నాడు. ఈ దోషమును దోషముగా లెక్కకు తీసికొనని పూజ్యులైన పెద్దలున్నారు. వారు పూజ్యులన్న పెద్దలన్న జ్ఞానముండికూడ ఈ విషయమున నేను వారితో నేకీభవింపలేను. అది దోషమే. శ్రీ పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులుగారు పోతన కవిత్వమునుగూర్చి ప్రసంగించుచు (ఆంధ్ర మహాభాగవతోపన్యాసములు పుటలు 164-167) "ఔచిత్య మనగా నేమి? ప్రపంచమున నెట్లుజరుగుచున్నదో అట్లే చెప్పుట. ఎట్లు జరుగుటకు వీలున్నదో యట్లు చెప్పుట" అనిరి. ఇది కాదౌచిత్యము. దేనికేది తగినట్లుగా ఉండునో అది ఉచితము. తద్భావ మౌచిత్యము. కవి ఏ పరమోత్కృష్టమైన ఆశయమును దృష్టిలో పెట్టుకొని రచన నుపక్రమించినాడో తదుత్కర్షకు హేతుభూతమైన సర్వభావ భావన మౌచిత్యము. అందుకే క్షేమేంద్రుడు శబ్దమున—వాక్యమున—ఛందమున—దేశకాలములను—చివరకుపసర్గయందును ఔచిత్య ముండవలయునన్నాడు. ఎంత రసవత్కావ్యమైనను అనౌచిత్యము హేతువుగా భంజింపబడును. దానిని సహింపనివాడు గనుకనే క్షేమేంద్రుడు కావ్యజీవిత మౌచిత్యమన్నాడు. ఆ యనుటలో గూడ కేవలము కావ్యమునకు రసవత్కావ్యమనుట గమనింపవగినది. (ఔచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితమ్) ప్రతి విషయమునను ఔచిత్యమును పాటించుట కష్టమనివారు శ్రీ నారాయణాచార్యుల వారు. నిజముగా కష్టమే. అని పాటింపకుండుటయా చేయవలసినది? అందని ద్రాక్షపుల్లని మననుకొనరాదు. "ఒక కావ్యమును విమర్శించునపుడు— దాని హృదయౌచిత్య మేదో చక్కగా గ్రహింపవలయును" అవును. నిజమే. కావలసినదే అది. ఆ హృదయౌచిత్యము గ్రహింపబడుటకు వీలుగా ఆ కావ్యము రచన నిర్వహింపబడవలయును. అనగా

ఆ హృదయాకర్షకత్వమున కపకర్షకూర్చు ఏ చిన్నవిషయమైనను అందు చేరరాదు. చేరినచో అనౌచిత్యమే. సామాన్యముగా కవులు తాముగా చెప్పదలచుకొనిన పరమమైన విషయమున పర్యవసించు లయందును జాగ్రూకులైయుండిరి—తమ అనుభవమును పురస్కరించుకొని తమకేర్పడిన ఊహలను భావములను- చమత్కారములను ఆ కావ్యమున చొనుపుదురు. ఆ చొనుపుటయే అపకర్షకు హేతువు. ఈ అనౌచిత్య దోషమునుండి పూర్తిగా తప్పుకొన్న కావ్యము సృష్టిలో ఉండజాల దనిపించును. కాని అంత అనివార్యమైన దోషమును కొంత శక్తిసంపన్నుడైన కవి అనగా ప్రతిభగలవాడు మాటికి తొంగిచూడకుండ తప్పించగలడు. అట్టివారున్నారు. వారే మహాకవులు. తెనుగు కవులలో నన్నయ తిక్కన లట్టివారు. కనుకనే ప్రతివిషయమునను ఔచిత్యమును పాటించుట కష్టమేయైనను పాటింపవలయునన్న నిశ్చయనిష్ఠ కవియొక్క వానికుండవలసిన ప్రధానలక్షణములలో నొకటి. "ఔచిత్యమే కావ్యస్వరూపమైనచో నిన్నిరోజులనుండి- యీజాతికి (ఆముక్తమాల్యద) చెందిన గ్రంథముల నిందరు సహృదయులెందుకు చదువుచున్నారు?" అని శ్రీ నారాయణాచార్యులవారి ప్రశ్న. ఇచట ఒకవిషయము మనవి చేయవలసి యున్నది. ఇతిహాసములు- కావ్యములు- పురాణములు- ప్రబంధములు- ఖండకావ్యములు- శతకములు- ఇత్యాదులన్నియు కావ్యమన్న రాశిలో చేరవు. వానికి కొన్ని సాధర్మ్య వైధర్మ్యము లున్నవి. తద్ధర్మ రహస్యవిచారము మనకంత స్పష్టముగా లేదు. పూర్వులు చేయలేదు. మనము చేసికొనవలయును. ఆ విచారణ లేకపోవుటయు చేసికొనకపోవుటయు మన సాహిత్యకులను చాల మందిని కిరాణాకొట్టువంటి విమర్శకులనుగా చేసినది. కిరాణా కొట్టున ప్రతివస్తువును కొద్దిపాటి తేడాలో నుండును. అట్లే ఏ గ్రంథమును తీసికొన్నను కథ—దానికి మూలమున్న మూలకథ— నవరసములు- ప్రకృతివర్ణనలు- ఋతువర్ణనములు- అలంకారములు- సమాసములు- తెనుగుమాటల కూర్పు- వ్యాకరణ విశేషములు వీనికి తోడు కవికాలచర్చ- గ్రంథకర్తృత్వ నిర్ణయము- ఇత్యాది శీర్షికల క్రింద విడగొట్టి కొన్ని యుదాహరణము లిచ్చి అది ఆ గ్రంథము మీది విమర్శగా చెలామణి చేయుట జరుగుచున్నది. అందువల్లనే ఏగ్రంథమును గూర్చి చెప్పుచున్న అదే మహాకావ్యమనియు తిక్కనయే మహాకవి యనియు వినబడుచుండుట. ప్రతిది మహాకావ్యము కాదు. ప్రతివాడు మహాకవి గాడు. ఈ పరమసత్యము మన బుద్ధికెక్కకుండుట కొర నీయము—భారత మితిహాసము. కావ్యము కాదని నేను. వెంటనే ఒకాయన అడిగినాడు. 'నిర్మలతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని ...' నన్నయ వ్రాసిన పద్యమును గురించి మీ అభిప్రాయమేమని. ఆ పద్యముననే 'కవి వృషభులు మహాకావ్యమనియు'-'ఇతిహాసికు లితిహాసమనియు' ఉన్నందున కావ్యమన్నను ఇతిహాసమన్నను ఒకటేనని ఆయన విశ్వాసము. ఆ పద్యమున ఈ రెండే కాదింకను ఉన్నవి. ధర్మశాస్త్రము, వేదాంతము, నీతిశాస్త్రము, మహాకావ్యము, లక్ష్యసంగ్రహము, ఇతిహాసము, పురాణసముచ్చయము ఇన్ని వున్నవి. ఇందు కావ్యేతిహాసపురాణములు మాత్రమే అభేదము లెందుకు కావలయును? ఆ లెక్కకు వచ్చిన అన్నింటికి అభేదమే. అనగా కావ్యమనుటకు వేదాంతమని, నీతిశాస్త్రమనుటకు లక్ష్యసంగ్రహమని ఇత్యాదిగా ఇచ్ఛామార్గమున అన్వయించుకొన వచ్చును. అదికాదు. అవన్నియు వేరువేరుగా వేనికవి అస్థిత్వము గలవి. అందొక్కొక్కదాని యందభినివేశముగల ప్రతివాడును భారతమును తనకైనదానిని చూచుకొని కొనియాడుచున్నాడు. అందువల్లనే అది విశ్వజనీనమైనది. భారత మితిహాసము కాదు. పురాణము. కాదు మహాకావ్యము. కాదు ధర్మశాస్త్రము. ఇట్లు ఎవరు విశ్వసించినదానిని వారు ప్రమాణములు చూపి చెప్పవచ్చును. చెప్ప వలయును కూడను. అంతేకాని దానికి భేదమే లేదు. అవన్నియు ఒకటే అనిమాత్ర మనరాదు. అనుకొనరాదు. ఇతిహాస పురాణ కావ్య ప్రబంధములు వేరువేరు సాహిత్యప్రక్రియలు. ఆముక్తమాల్యద కావ్యజాతిలోనిది కాదు. అది ప్రబంధము. ఒకదృష్టితో చూచినచో అది ప్రబంధమును కాదు. "రాయలు తన వర్ణనా వైశారద్యమును గన్పించుటకు కవిత్వమును (ఆముక్తమాల్యదను) రచియించెను" అయినచో ఆకథ లెందుకు?? రాయలు వైష్ణవమతాధిక్యమును స్థాపించుట కీకథలు వ్రాసెను. అయిన ఆవర్ణనలెందుకు? తన వర్ణనా వైశారద్యమును కన్పఱచుటకును, వైష్ణవమతాధిక్యమును స్థాపించుటకును ఆముక్తమాల్యదను వ్రాసెను. అట్లన్నచో ఆ రెండును తీర్థమునకు తీర్థము. ప్రసాదమునకు ప్రసాదమువలెగాక ఒకదానితో నొకటి చెరసి పరస్పర ముత్కర్షహేతువులుగా నిర్వహింపబడ వలయును. "అతని ఋతువర్ణనముల గొడవలో యామునాచార్యు డేమైనాడో రాయలకే గాబట్టదు" అనుట రాయల వారి గొప్పతనమును స్థాపింపదు. అంతపట్టనివాడా యామునాచార్యుని గొడవ ఎందుకు పెట్టుకొనవలయును అని ప్రశ్నింపవచ్చును—ఆ వర్ణనలకును-ఆ కథలకును సంబంధము లేదు. రెంటింటిని ప్రత్యేకముగా వేనికవిగా చదువుకొని ఆనందింప వలయును. అయినచో వర్ణనము లొకచోట—కథ లొకచోట వ్రాయవలయును. రాయల వారట్లు వ్రాయలేదు. మనము కనీస మా గ్రంథమునట్లు ముద్రించుకొనము లేదు—అయినను ఆ గ్రంథము నెందుకు చదువుచున్నారనగా రాయల వారికున్న వ్యుత్పత్తిమూలక ఊహాశక్తి మరొకరికి లేనందున ఆ శక్తిని గ్రహించు నుద్దేశమున్న వారే ఆ గ్రంథమును చదువుదురు. ఇంతకాల మా గ్రంథము నిలుచుటకుగల కారణమదే. ఒక గ్రంథము నిలువ ద్రొక్కకొని పఠనపాఠనాదులలో ఉండుట అన్నదా గ్రంథగత దోషమును గుణము చేయజాలదు.

కథా ప్రాధాన్యము కలిగి ఔచితీ మర్యాదకు లోబడిన సుమధురభావభావనామయమైన గ్రంథము కావ్యము. కేవలము వస్తుభావభావనారమ్యమై అంతస్సూత్రముగా కథనిముడ్చుకొని నిర్వహింపబడిన గ్రంథము ప్రబంధము. ఈ దృష్టితో చూచి నపుడు తొంబదిపాళ్లు కావ్యధర్మముల నిముడ్చుకొనిన పూర్వ గ్రంథము నన్నెచోడదేవుని కుమారసంభవము. నూటికి నూరుపాళ్లు ప్రబంధధర్మముల నిముడ్చుకొన్నది. రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్రము. ఆధునిక కాలమున వచ్చిన కావ్యములు రాణాప్రతాప సింహ చరిత్రము, శివభారతము—సౌందరనందము. ఇత్యాదు లింక కొన్ని యున్నవి. ప్రసిద్ధములై ఆధునికములైన ప్రబంధము లంతగా

కావరావు. ఇంతకు మించి ఇతర సాహిత్య ప్రక్రియల సాధర్మ్య వైధర్మ్యములను నిర్ణయించుటకు నా కవకాశము లేదు.

కవిత్వము కథ నాశ్రయించుకొని తన్ముఖమై నిర్వహింపబడి కావ్యము అన్నట్లైనది. కథ యనగానే పాత్రములు వచ్చినవి. పాత్రోన్మీలనముతోపాటు కథా కథనము. ఈ రెండింటిని కొనసాగించుట సన్నివేశ కల్పనము ద్వారా జరుగును. ఆ సన్నివేశము పాత్రముల అంతశ్చేతన వృత్త్యభిభావభావనా ప్రదర్శనమున కున్ముఖముగా కల్పింపబడవలెను. తత్సన్నివేశమున కౌత్కృష్ట్యము సాపాదించుటకు జడమునందు చేతనతను కవి తన ఊహాశక్తివలననైన భావనచేత ప్రాదుర్భవింపచేసి తత్సర్వమును చేతన వస్తుతత్త్వమున లీనమొనర్చు నొక మహాశిల్పమును ప్రదర్శించును. ఏ తన్మహాశిల్పక్రియా దక్షుడే మహాకవి శబ్దవాచ్యుడు. ఆ శిల్పము నాశ్రయించి జాగ్రత్తుడు కాని కవి పప్పులో కాలు వేయుట యున్నది—సతీ పరమేశ్వరుల సంగమమునకు ఫలముగా గజాననోత్పత్తిని నిరూపింప దలచుకొన్న సన్నిచోడ దేవుడు రజతగిరి ప్రాంత వనభూమిని గజక్రీడా భావమును భావన చేయుటలో గల యౌచిత్యము, వరూధినిని తిరస్కరించిపోయిన ప్రవరుని అహంకారగర్వ గర్భమైన క్రూరతను సహింపలేక రోష భీషణ స్ఫురణ వహించినట్లుగా ఆ స్తంగతుడు కానున్న సూర్యుని అరుణిమను భావన చేసిన పెద్దనలో లేదు. ఏమనగా పెద్దన దృష్టి ప్రవరుని నిగ్రహ శక్తి గల మనిషిగా చూపుట. కానిచో ప్రవరుడు వరూధినీ సంగమమున కనుకూలుడేవాడని చెప్పవచ్చును. మొదటినుండియు ప్రవరుడు నిగ్రహ నిష్ఠగలవాడుగానె చెప్పినాడు పెద్దన. అట్టివానిని క్రూరుడుగా మరొకరు భావించినారని తాను చెప్పరాదు. చెప్పుటవలన తాను దానికి సమ్మతించినట్లైనది. నిజమునకు తాను సమ్మతించుట లేదు. అందువలననే ఔచిత్యము పోయినదనుట. కలంచునే సతుల మాయలు ధీర చిత్తముల నని ప్రవరుని విషయమున వాని నిగ్రహమును ప్రశంసించి నిష్కర్ష చేసిన పెద్దన తత్పాత్రకపకర్ష హేతుకముగా జడవస్తు సంబంధభావమును భావించి అనుసంధానము చేయుట యనుచితము. ఇంతగా ఎందుకు దీనినిగూర్చి చెప్పుచున్నాననగా శ్రీ శ్రీ దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు ఈ దోషమునే గుణముగా గ్రహించి ఇదే పెద్దనకు మహాకవిపట్టమున కర్హునిగా చేసినదని అనినందున [కవికోకిల గ్రంథావళి నాలవభాగము. [పుటలు 128-129] ఇంతవరకు చెప్ప వచ్చిన దేమనగా కావ్యమును కథాకథన పాత్రోన్మీలన సన్నివేశ చారుత్వాది సర్వ ప్రధానాంశములను, కవి తన దృష్టిలోనున్న పరమాశయ సిద్ధిని (కావ్యాత్మను) అభిలషించి, తదభిముఖము చేసి తన ప్రతిభ ననుసరించి నిర్వహించును. నిర్వహింపవలయును. ఈ నిర్వహించుటకే శక్తి యనిపేరు. అవ్యుత్పత్తి కృతమునకంటె అశక్తికృతము దోషము దొడ్డది. ఈ శక్తి బుద్ధిసాధ్యము. బుద్ధి సంభావన దక్షము. ఆ దక్షతలోని బలహీనత నాధారముగా చేసికొనియే అనౌచిత్యము. రసభంగమున కనౌచిత్యమే కారణము. రసభంగమునకు మించిన దోషము లేదు. కనుకనే అశక్తికృతము దోషముదొడ్డదనుట. ఏవం విధమైన కవికృత కావ్యమును సాత్త్విక బుద్ధియైన పాఠకుడు అభ్యంతర విషయ విమర్శన పూర్వకముగా కావ్యాత్మ స్వరూప స్వభావాదులను దర్శించి కావ్యరసము ననుభవించును. తన యనుభవమును బట్టి, కవి శక్తిని ఆ, కావ్యమునుండియే ప్రమాణములను కూర్చి చేర్పుతో నిర్ణయించుటకే విమర్శనమని పేరు. కవులలో శక్తిహీను లున్నట్లు విమర్శకులలోను నుందురు. ఒక అశక్తుడైన కవిని - ఒక అశక్తుడైన విమర్శకుని - మహాకవిగా - మహా విమర్శకునిగా ఎంతకాల మేజాతి భావించునో అది అంతకాలమును నిర్వీర్యమును - వ్యర్థమును నైపోవుచున్నది. అద్భుతమైన కవులను, విమర్శకులను తక్కువ చూపు చూచుటయు నట్టిదే. జాతిజాతిగా తేజోవంతమును చైతన్యవంతమును అనుట వాంఛనీయము.

మహాకవి యన్నాను కనుక మరొక విషయము—మహాకవి లక్షణములను చెప్పబోవుట లేదు. మహాకావ్యమన్న వ్యవహార మున్నది. ఇంతవరకును నేను కావ్యమనియే అనుచున్నాను. మహాకావ్యమునకు కావ్యమునకుగల భేదమేమనవచ్చును. నాటకమునకు ఏకాంకికకు—నవలకు, కథానికకుగల సాదృశ్య వైదృశ్యములే మహాకావ్యమునకును కావ్యమునకు నున్నవి.

ఈ శతాబ్దమున ఖండకావ్యమన్నదొకటి వచ్చినది. తెనుగు దేశమున ఖండకావ్య రచయితలు చాలమంది యున్నారు. శ్రీ జాషువా కవిగారీ ప్రక్రియ కాద్యులనుటలో గాని—కొక మూల స్తంభమనుటలో నే-కొకవారి ప్రశస్తి దీనిపై యాధారపడియున్నదని గాని అనుటలో విప్రతిపత్తి యుండదనుకొందును. విశ్వనాథ కవిరాజు సాహిత్యదర్పణమున (పరి. 6. 466) ఖండకావ్యమనగా కావ్యమునొక్క ఏకదేశము ననుసరించి వ్రాయబడిన దన్నాడు. ఏకదేశమనగా నాటి కావ్యలక్షణములలో నొకటి. ఈ శతాబ్దమునకు వచ్చిన ఖండకావ్యముల స్వరూప స్వభావాదు లట్లు లేవు. ఉన్నవని సమన్వయము చేయవచ్చునని కొందరన్నారు. అది నాకంత ఇష్టము కాదు. కథామాత్రముతో సంబంధము పెట్టకొనని- కనీసమేయొక అంశమును గ్రంథమువంతకును ప్రాతిపదికగా గ్రహింపని,—చమత్కారములు-ఊహలు - జడచేతన వస్తుసంబంధ భావములు వేనికవి వ్యస్తముగా వ్యక్తీకరింపబడి సంపుటీకరింపబడినది ఖండకావ్యము. కనీసమేయొక అంశమును గ్రంథమువంతకు ప్రాతిపదికగా గ్రహింపని అని అనుట శతకములనుండి ఖండకావ్యమును వేరు చేసి చూపుటకు, శతకములలో ఏ దైవమో గ్రంథమునకంతకు ప్రాతిపదిక అగుటయున్నది. ఏమి చెప్పినను వాని నుద్దేశించియే అందు చెప్పబడును — కావ్యమునొక్క ప్రత్యేకాస్తిత్వమును హేతుభూతములైన కథాకథన పాత్రోన్మీలనాదులు ఖండకావ్యమున నుండవు. ఉండుటకు వీలులేదు గనుక ఉండవు. ఉన్నచో కావ్యమే అగునుగదా. ఖండకావ్యమున కింత పరిమితి యను నిష్కర్ష లేదు. అంకొక ముందు నిర్ణయమైన పరమార్థ నిరూపణమున కావశ్యకము లేదు గనుక ఆ నిష్కర్ష లేదు.

కవిత్వమును గురించి—కావ్యమును గురించి ఎవరేమి చెప్పినను అవి వారు వానిని దర్శించి బోధపరచుకొనిన మార్గము లేగాని మరొకటిగాదు. ఆ మార్గములను సప్రమాణముగా సహేతుకముగా నిరూపించుట నీ చేత కావ్యరసము ననుభవింపజేయుటకు గాదు. తదనుభవమునకు సన్నాయత్తము చేయుట—ఉత్సాహపరచుట—ప్రోద్బలము చేయుట మాత్రముగానే వానిని గ్రహింపవలయును. ఈ సంపత్తితో ఆ యా మార్గములబడి నీకు నీవై వానిని దర్శించి తదంతర్గత పరమ సౌందర్య నిక్షేపమైన రసభావమును భావనచేసి ఆనందింపవలయును. అప్పుడు తెలిసివచ్చును ఆ యనుభవములోని చిత్సౌందర్య స్వరూపము.

తానై చూచిన యేది కలుగొ హృదయంతఃప్రీతి తత్ప్రీతి న
కైనీయం ఘటియిల్ల జేయుటకునై యత్నించు వా
క్యానంబు ఆ వచియింపగా బడిన దాదారంబుగా నీవు చి
త్తానం జూచిన "దానిలోని" దగు సౌందర్యంబు సువ్యక్తమా.

—శ్రీ విశ్వనాథ.

మాదవపెద్ది వారి దుర్యోధనుడు

శ్రీ బందా కనకలింగేశ్వరరావు

దుర్యోధనుణ్ణి గురించి సామాన్యజనంలో అనేక అపోహలున్నాయి. భారతం చదివిన వాళ్లూ చదవకపోయినా విన్న వాళ్లూ అతణ్ణి ఆడిపోసుకుంటారు. ఇంచుమించు రాక్షసుల్లో జమ కడతారు కూడా కొందరు. అతడు ఈర్ష్యాళువని, దుర్మార్గుడని చెడుస్నేహంవల్ల చెడిపోయిన అకతాయి అనీ, అన్యాయంగా పాండవుల రాజ్యం కాజేయజూసిన లోభి అనీ, స్త్రీ జనంపట్ల గౌరవం లేనివాడనీ, కుతంత్రాల్లో అందె వేసిన చేయి అనీ, పారిపోయి మడుగులో దాక్కున్న పిరికిపంద అనీ అనేక విధాలుగా అతణ్ణి నిందిస్తూ అతనికి అపజయం కలిగితే మంచిదని వాంఛిస్తూ ఉంటారు. ఆ చెవినీ ఈ చెవినీ కాస్త కూస్త భారత కథ విన్నవారికి దుర్యోధనుడు అసలు పేరు కాదనీ సుయోధనుడనీ అసలే తెలియదు. కపట జూదం ఆడించి, ద్రౌపదీ వస్త్రాపహరణ కారకుడైన దుర్యోధనుడే వారి కనులకు సాక్షాత్కరిస్తాడు. అందుకనే తిరుపతి వేంకటకవుల పాండవోద్యోగ విజయాల్లో ప్రత్యక్షం అయ్యే దుర్యోధనుణ్ణి గురించి ముందుగా చెప్పదలచాను. పాండవవిజయంలో తిరుపతి కవులు దుర్యోధనుడి నోట ఒక పద్యం పలికించారు స్వీయచరిత్ర లాగ...

సీ. చదివినాడను వేదశాస్త్రంబు లర్థుల
కిచ్చినాడను మనోభీప్సితమ్ము
ఏలినాడను భూమి యేకాతపత్రంబు
ప్రజలను సంతోష పరచినాడ
జరపినాడను పెక్కు జన్మము ల్పుత్రుల
గాంచితి పున్నరకంబు రాయ
మెచ్చించినాడ సుమిత్రుల నార్జించి
పొందినాడను సర్వ భోగములను
క్షత్రియుల చేత మిగుల భోగత్త గన్న
కదన మరణంబు గంటి, నాకంటె భాగ్య
శాలి సుకృతి వదాన్యుండు చతురమతియు
బండితుం డెవ్వ డేమి లోపంబు నాకు.

ఇది విన్న తర్వాత శ్రోతలు పై అభిప్రాయాలు మార్చుకుని తీరాలి. ప్రజల్ని మెప్పించి సత్పరిపాలనం చేసి, దానధర్మాల, యజ్ఞయాగాది క్రతులు చేసిన సంపూర్ణ మానవుడు విధి బలవంతంవల్ల ఆజిలో కుతంత్రాలవల్ల మాత్రమే జితుడైనట్లు సాక్షాత్కరిస్తాడు. పాండవుల రాజ్యభాగాన్ని తను వాంఛించడం లేదనీ, తన భాగాన్నే పాండవులు వాంఛిస్తున్నారని న్యాయము తనదేనని తండ్రివద్ద చక్కగా వాదించి ప్రేక్షకులకు నిజమేమో అనే అభిప్రాయము కూడా కలిగిస్తాడు. "తమ్ముని తనయులకుం

పాలిమ్మనెదవటో—యు మానితేంద్రాశ్వినిలో
తమ్ములు—పాండు నృపాలుడో
తమ్ముడు వివరింపుమయ్య తండ్రీ—నీకున్.

అని సంశయం లేవదీస్తాడు—రాజ్యము జ్యేష్ఠ కుటుంబము లోనిదని, ధృతరాష్ట్రుని అవివేకంవల్ల పాండవులకు భాగంవచ్చిందనీ భాగించరాని రాజ్యమనీ (Undivided Estate) అని వాదిస్తాడు. 'ఇరువురు స్వతంత్రులు—ఒక దేశ మేలగలరా' అని ప్రశ్నిస్తాడు. తన వాదము నచ్చకపోతే యుద్ధంలో తగవు తీర్చుకుంటామంటాడు. తన బలం లెక్క చూపుతాడు—తనంత శౌర్యశాలి లేడనీ, మరణమంటే తృణప్రాయంగా మాట్లాడుతాడు. రాజరాజనే మాట సార్థకం చేసుకో దలచానంటాడు. ఆఖరి అంకంలో కూడా ధర్మరాజు దుర్యోధనుడి విషయం చెప్పడంలో 'మనకంటె శత్రువుగాని ప్రజలను చక్కగా పరిపాలించి—ఇతర ప్రాణికలభ్యమైన సిరిచే ఏకాదశాక్షౌహిణీపతియై' అంటాడు. ధర్మరాజు ధర్మప్రవర్తనలో దుర్యోధనుడి కూడా అపార గౌరవం. ప్రజలకు విడ్డోలు చెపుతూ ధర్మరాజు వ్రాశియుంచమంటాడు. ద్రౌపదిని తాను పరాభవించానని అందుచేత క్రోధంతో భీముడు భానుమతిని తన తదనంతరం అవమానిస్తాడేమోనని సంశయంతో భానుమతిని ధర్మరాజు శరణు పొందమని సలహాయిస్తాడు. ధర్మరాజు తనకన్న ధర్మమూర్తియని తానే అంగీకరిస్తాడు ఇటువంటి దుర్యోధనుణ్ణి సాక్షాత్కరింప జేశారు తిరుపతి కవులుమనకు. ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణంలో దుర్యోధనుడికీ ఉద్యోగవిజయాలలోని దుర్యోధనునికీ పోలిక లేదు. వస్త్రాపహరణం లోని దుర్యోధనుడు ఈర్ష్యాళువు—అవమాన పరాభూతుడు—క్రోధోన్మత్తుడు—ఔచిత్య రహితుడు—కపటద్యూత ప్రియుడు. ఉద్యోగ విజయాల్లోని దుర్యోధనుడు శౌర్యశాలి, నిరాడంబరుడు ప్రజాహిత చక్రవర్తి, వినయ సంపన్నుడు, మాతాపితృ భక్తిగలవాడు వేద వేదాంగ శాస్త్రములు చదివినవాడు—కుతంత్రంతో రణములో కూల్చబడ్డవాడు—ప్రకృతి తనపై కత్తికట్టి విధికి చేయూత ఇచ్చిం దనే మృత్యువును చిరుహాసంతో ఆలింగనం చేసుకున్నవాడు.

'వస్త్రాపహరణం' లోని దుర్యోధనుని పాత్రకు కీ. శే. యడవల్లి సూర్యనారాయణగారు ప్రసిద్ధి. సమాస పూరితములైన గద్యను వారినోట వింటుంటే—ఆ పాత్రకు వారికి వారేసాటి అనిపించేది. చక్కని ఇంపైన విగ్రహం—భోగియైన దుర్యోధనుణ్ణి ప్రత్యక్షం చేసేవారు. అసలు బంధుమిత్రులతో—అపార సంపదలతో తుల దూగుతూ ఐశ్వర్య మధువును మిక్కుటముగా గ్రోలి మత్తెక్కిన దుర్యోధనుడు అలా ఉండాలి అని అనుకునే వాళ్ళం. ఎవరి మనస్సులో చిత్రించుకున్నా దుర్యోధనుణ్ణి యడవల్లి సూర్యనారాయణగారి విగ్రహాన్నే చిత్రించుకునే వారు. తరువాత కొంతకాలానికి బెల్లంకొండ సుబ్బారావు గారి కృష్ణుడుతో పాండవోద్యోగ విజయాలు తెలుగుదేశంలో దిగ్విజయయాత్ర సాగించాయి. అందులో చూచారు క్రొత్తరూపం కల దుర్యోధనుణ్ణి ప్రజలు. దుర్యోధనుడంటే ఇలా ఉంటాడని మనసులోని దుర్యోధనుని చిత్రఫలకాలను దిద్దుకోవడం ప్రారంభించారు ప్రేక్షకులు. కొంతమంది యడవల్లే దుర్యోధనుడన్నారు. కొంతమంది మాధవపెద్దే దుర్యోధనుడన్నారు. క్రమంగా యడవల్లి దుర్యోధనుణ్ణి మరచిపోవడం ప్రారంభించారు. యడవల్లికి కించ కలిగి ఏలూరులో / రాయబారంలో దుర్యోధనుని పాత్ర ధరించి

విఫలులైనారు. మాధవపెద్ది వస్త్రాపహరణంలో చేసుమాత్రం వెయ్యలేకా అని హాహాకరించి విఫలులైనారు. ప్రజలకు ఏ కొత్త తెలిపించలేమిటంటే యడవల్లివారి దుర్యోధనుడు ఈర్ష్యాళువు. మాధవపెద్ది వారి దుర్యోధనుడు కార్యశాలి. వారికి వారేసాటి—వీరికి వీరేసాటి—ఈ తీర్పుకు నాటికీ నేటికీ తిరుగులేదు.

అవి నాటకరంగానికి ఉజ్వలమైన రోజులు. బెల్లంకొండవారి కృష్ణుడు, మాధవపెద్దివారి దుర్యోధనుడు, బలిజేటివారి కర్ణుడు, అద్దంకివారి ధర్మరాజు, పంచాంగంవారి అర్జునుడు, మద్దాలివారి భీముడు-బందారుపల్లి ఆంజనేయులు అశ్వత్థామ, దైతగోపాలంగారి ధృతరాష్ట్రుడు—ఆ నాటకం చూచాము బందరులో నే చదువుకునే రోజుల్లో—మంచి యౌవనంలో ఉన్న మాధవపెద్ది—శరీరానికి అంతా రంగు వేసుకుని—ముత్యాలు కట్టినట్టి పంచె బిగించికట్టి—తళతళలాడే కిరీటాన్ని ధరించిన శిరస్సు విసురుతూ—భుజంమీద గద ధరించి—కండలు తేలిన శరీరం—ఛాతి విరుచుకుంటూ "రాజేయుండును నేను తమ్ములను సంగ్రామంబులో నిల్వ—నాకో భీముండెదురెంచుగాక-ఎదురనెక్కెంటే"—అని ప్రశ్నిస్తే కాదనటానికి పాండవులకూ గుండె లేకపోయినవి. కృష్ణుడే అవునని అంగీకరిస్తూ-ఇతని మాయోపాయంవల్ల కాని జయించడం సాధ్యం కాదని నిర్ణయానికి వచ్చాడు. ఆ మాధవపెద్దివారి ఆనాటి దుర్యోధన మూర్తి నాటికీ నేటికీ నాకు క్షణ క్షణం సాక్షాత్కరిస్తోంది. "సమరము సేయుకే బలముచాలిన" అని ఆనాటి మాధవపెద్ది సింహగర్జన నాటికీ నేటికీ నా కర్ణపుటాల్లో ప్రతిధ్వనిస్తూనే ఉంది. చేతులు జోడించి వినయం ఉట్టిపడుతూ శివికి లోటు రానీయకుండా ద్రోణాచార్యునివద్ద నిలిచి "కౌరవేంద్రుడు మహాత్మ మీకు కృప ఈగతి వచ్చిన ఏమి సేయుదున్" అనే పలుకులు గురువు శిష్యుల సంబంధాన్ని తూచి చెప్పాయి. సహాయం కోరడానికి వచ్చినా పొరపాటున కృష్ణుని పాదాలవైపు ఆసీనుడై తలపరికించి తిరిగి శిరస్సువైపున ఆసీనుడైన మాధవపెద్ది జన్మతః అంతటి ఔచిత్యశాలి యేమో అనిపించింది. ధర్మరాజు ఆభరిరంగంలో "నీకే ఆయుధము కావలసిన అది ఇచ్చెదము-అది గైకొని మావీరులలో నీ ఇచ్చ వచ్చిన వారితో పోరి విజయము గైకొమ్ము" అని ఔదార్యం చూపిస్తే అంతకంటె ఔదార్యంతో "దచ్చిన భీమసేనుని చేతనే చచ్చెదను—గెలిచిన భీమసేనునే గెలిచెదను" అని నిర్ణయించిన మాధవపెద్ది సహజంగా అభిజాత్యసంపన్నుడని అందరికీ స్పష్టమైంది. ద్వంద్వయుద్ధానికి ముందు—దుర్యోధనుడు భీమునితో "చేతిలావును, బుద్ధికౌశలమును మండవలయును గాని పూజా పురస్కారములతో గదారణకోవిదుండ వగుదువా" అని ఎకసక్కెము లాడినప్పుడు మాధవపెద్ది సహజంగా నిత్యం కసరత్ చేస్తూ కుస్తీలలో ప్రావీణ్యం కలవాడని అందరికీ తేటతెల్లమైంది. రాయబారంలో ధృతరాష్ట్రునితో పాండవుల జన్మహక్కును శంకిస్తూ "యమానిలేంద్రాశ్వినిలో తమ్ములు" అని చదువుతూ తన మాటల ప్రభావం కృష్ణుని పైన ఎలా వుందో అని ఒక ముసుక్కుమనే మెరపులాటి చూపు కృష్ణునివైపు విసిరేసరికి వేలాది ప్రేక్షకులుకూడా ఆ చూపుకు దాసులై దాన్ని అనుసరించి తాముకూడ కృష్ణునివైపు చూచేవారు—అంటనే మాధవపెద్ది మెచ్చుతెలిసిన మాంత్రికుడనుకునే వారు. దారుభంగమై—మూర్ఛాస్తమయమును గనునిసు తన శరీరమునకై కాచుకున్న నక్కలను హెచ్చరిస్తూ తండ్రి నుద్దేశించి కన్నీరుతో "ముసలితనమున విధవ కూతురు దిక్కులేని విధి లిఖించె" అనే మాటలు పలుకుతూంటే ప్రేక్షకులంతా కన్నీరు విడుస్తూ దుర్యోధనుని స్థితికి జాలిపడేవారు—అతని ఒక్క చూపులో—ఒక్క మాటలో—ఒక్క కదలికలో—ప్రేక్షకులకు రసోదయమయ్యేది.

నటులు అనేక పద్ధతులు అవలంబిస్తుంటారు. భరత శాస్త్రం మొదలు ఈనాటి సానిస్లావిస్కీ శాస్త్రంవరకు అనేక నటనా పద్ధతులు నిర్వచింపబడ్డాయి. అన్ని శాస్త్రాల్లోనూ చివరకు చెప్పబడిందేమిటంటే—మేం ఇన్ని పద్ధతులు చెప్పినా, ఇవి శాశ్వతమైనా ఆదేశాలు కావు. ప్రతి నటుడు తనకు తాను ఆలోచించి తన పద్ధతులు తానే స్వతంత్రంగా ఆలోచించుకోవాలి అని వ్రాశారు. శాస్త్రానికి నటుడు అంటిపెట్టుకోవడం అంత మంచిది కాదని నిత్యనూత్న అనుభవవిజ్ఞానంతో తాను ధరించిన పాత్రకు వ్యాఖ్యానం చేస్తూ—తాను వ్యాఖ్యానించిన మూర్తిని ప్రేక్షకులకు సాక్షాత్కరింప చేయాలన్నారు. నిన్నటి నాటకంలో చేసిన విధంగా ఈనాడుకూడా నటుడు అభినయిస్తే అతనికి అనుభవ లోపం అన్నారు. అతని విజ్ఞానం పెరగడం లేదన్నారు. అతని పాత్రకు చైతన్యం కొరతపడిందన్నారు. మాధవపెద్ది దుర్యోధన పాత్రలో నిత్యం నూత్న పోకడలు కనిపించేవి. నటుడు సర్వాంగసుందరుడై—మంచి జన్మ కలిగి—జన్మాంతర సంస్కృతి కలిగి

"రూపవాన్, మధురాభాషీ...శ్రుతీ వాగ్మీ పటుస్తథా
కులాంగో నాతిస్థైర్య—శాస్త్రజ్ఞో మధురస్వరః
ప్రతిభావాన్"

ఉండాలన్నారు నందికేశ్వరులు. ఆవన్నీ మాధవపెద్దిలో మూర్తీభవించినవి. ఒకానొక పాశ్చాత్య శాస్త్రవేత్త—"పాత్రం వల్లించడమే కాదు — పాత్రం వెనకాలుండే భావాన్ని — భావోద్రేకాన్ని కూడా వల్లించాలి నటుడు" అన్నారు. ఇది చాలామందినటులకు చేతకాదు. భావోద్రేకాన్నికూడా వల్లించి ఎప్పుడు కావాలంటే అప్పుడు దాన్ని ప్రేక్షకులకు విపించి చూపించేవాడు మాధవపెద్ది. సాత్వికాభినయరీతుల్లో "సంధిప్రకాశ రోమాంచ స్వేదోద్వేపథుః అశ్రువైస్వర్యం" అని నిర్వచించారు. ఇవన్నీ మాధవపెద్దికి కరతలామలకాలైనాయి. అంగ ఉపాంగ ప్రత్యంగాలతో తన ఇచ్ఛవచ్చినట్లు అదుపుతో నటించడమే కాక — సహజ ఆహార్యంలో విశిష్టమైన వాచికంలో—అద్వితీయమైన సాత్వికం ప్రదర్శించేవాడు. సామాన్యంగా స్నేహితులతో మాట్లాడినా రోమాంచం సాక్షాత్కరించేది. అతని దుర్యోధన పతనంతోనే అంతమైంది. అది మన దౌర్భాగ్యం.

మాధవపెద్ది మధురహృదయుడు. అతనితో స్నేహం కట్టడానికి యువకులు ఉవ్విళ్లూరేవారు. క్షణం పలకరిస్తే ఆదరించి ఆప్తులుగా చేసుకునేవాడు. యువకులంటే అతనికి అమిత ప్రాణం. అప్కదారులకు పెద్ద అండగావుండి పితృవ్యుడై మా తప్పటడుగులకు చేయూతనిచ్చి దిద్దుతూ ముందుకు తీసుకుపోయేవాడు. నేను కృష్ణ పాత్ర ధరించడానికి ఆయనే కారణం. బెల్లంకొండతో వున్న ఆయన మైత్రిని ప్రక్కకుతోసి నాకు చేయూత యిచ్చి ప్రోత్సహించి అవకాశం ఇచ్చి గుంటూరులో రసికజన సమక్షంలో—నా కృష్ణపాత్రను బహిరంగపరచి ఆశీర్వదించి, వీపు తట్టి, ముందుకు తీసుకువచ్చిన అమరజీవి మాధవపెద్దికి నా జోహారులు. మనకు నేడు మాధవపెద్ది లేడు. అతనితోపాటు దుర్యోధనుడూ లేడు.

Printed and Published for Nageswara Rao Estates (Private) Ltd., by S. Radhakrishna
at The Andhra Patrika Press, 6 & 7, Thumbu Chetty Street, Madras-1,
Editor S. Sambhu Prasad.

శ్రీరస్తు - శ్రీ త్రిపురసుందరీ పరశివాభ్యాం నమః

శ్రీ విలంబినామ సంవత్సర పూర్ణశాస్త్రీయ (ఆంధ్రపత్రికా) పంచాంగమ్

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీమత్పిడపర్తి చినపూర్ణార్యసిద్ధాన్తినస్తృతీయపుత్రేణకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిణాప్రణీతమ్

విఘ్నేశ! విధిమార్తండ చంద్రేంద్రోపేంద్రవందిత ! నమో గణపతే! తుభ్యం బ్రహ్మణాం బ్రహ్మణస్పతే॥

వేదమయీం నాదమయీం బిందుమయీం పరపదోద్య దిందుమయీం।
మంత్రమయీం తంత్రమయీం ప్రకృతిమయీం నౌమి విశ్వవికృతిమయీం॥

గమనిక

ఈ సంవత్సరమున రాజు శుక్రుడు. మంత్రి సూర్యుడు. 8 ఖండములు వర్షము. సర్వసస్యసముదాయ మగు ౧౬ వీసములలో ౯ వీసములు పంట ఫలించును. శ్రీ కృష్ణుడు పశుపాలకు డగుటచే పశువులు తృణక్షీరాదిసమృద్ధి గలవి యగును.

చైత్ర బ. అమా. శ. అర్ధాధికగ్రాస సూర్యగ్రహణమున్ను, ఫాల్గున శు. పూర్ణి. మం. పాదగ్రాస చంద్ర గ్రహణమున్ను సంభవించును. అధిక శ్రావణ శుక్ల పంచమీ సో. న కావేరీ నదియందు పార్శ్వశ్రీకోటితీర్థసహిత పుష్కర ప్రవేశము.

మౌఢ్యములు

ఆశ్వయుజ శుక్ల తృతీయా బు. రా॥ మార్గశిర శుక్ల ద్వితీయా శు. వరకు శుక్రమౌఢ్యము.

ఆశ్వయుజ శుక్ల అష్టమీ సో. రా॥ కార్తీక శుక్ల సప్తమీ సో. వరకు గురుమౌఢ్యము.

కల్యాబ్దములు:	౫౦౫౯
శాలివాహన శక:	౧౮౮౦
ఫసలీసన్	౧౩౬౭-౬౮
హిజరీసన్	౧౩౭౭-౭౮
ఇం. సం.	1958-59

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము, మద్రాసు 1.

పంచాంగ పద్ధతి వివరణము

ఇందు కాలమానము గంటలలో చూపబడినది. తిథి, నక్షత్రము ఘటికలలో గూడ చూపబడినవి. దినమానము భుక్తి గ్రహపాదప్రవేశములు ఘటికలలో చూపబడినవి. గంటలు అర్ధరాత్రినుండి చూపబడినవి. పగలు మధ్యాహ్నానంతరము 1-2 మొదలగు గంటలు 13, 14 మొదలగు సంఖ్యలచే చూపబడినవి. అనగా 12 గంటలకు లోపుగ నున్న కాలము మధ్యాహ్నమునకు పూర్వ మనియును 12 గంటలకంటె అధికముగనున్న కాలములో 12 ను తీసివేసి మధ్యాహ్నానంతర మనియు గ్రహింపవలయును. రాత్రి 12 గంటలు 24 గంటలుగ నుండును. రాత్రి 12 గంటలనుండి మరదిన సూర్యోదయమువరకు కాలము 1, 2, 3 మొదలగు గంటలు 'రా' అను గుర్తుచే వ్రాయబడినవి. 5-7 గంటల మధ్య నగు కాలము 'రా' అను గుర్తులేనిచో సూర్యోదయానంతర కాలముగ తెలియవలయును. సూర్యోదయమునుండి మరదిన సూర్యోదయమువరకు పూర్తిగ నున్నచో 'పూర్తి' అని వ్రాయబడెను.

భారతప్రభుత్వముచే నియమింపబడిన పంచాంగసంస్కరణ సంఘము (కాలెండరు రిఫారమ్ కమిటీ) వారి నిర్ణయప్రకారము పంచాంగ మంతయు చేయబడినది. ఇందలి తిథినక్షత్రాదులును గ్రహసంచారము మొదలగు గణితవిషయము లన్నియు నూతన సంస్కారములచే దృగ్గణితపద్ధతిగ వ్రాయబడినవి. కాని తిథి, నక్షత్రము బీజసంస్కారయుత సూర్యసిద్ధాంత పద్ధతి (పూర్వపద్ధతి)చే సాధింపబడినవి యున్ను వేరుగ చూపబడినవి. మాధ్వసంప్రదాయమువారు సూర్యసిద్ధాంత పంచాంగమునందు సంస్కార విశేషములను చేసి వాటింబట్టియే ఏకాదశ్యాదికము నాచరింతురు. కావున మాధ్వమతీయులును పుణ్యదినములును రామానుజ సంప్రదాయముచే నగు తిరునక్షత్రములున్ను పూర్వపద్ధతి పంచాంగమునందే చూపబడినవి. పంచాంగ సంస్కరణసంఘమువారిచే నిర్ణయింపబడిన అయనాంశలును, నిరయన మేషాదియు వేదాంగజ్యోతిషాదిప్రమాణసిద్ధములు. కాలభేదముచే మారిన ఋతుపరిణామమున్ను తెలియచేయబడినది. వర్షయోగములు, ధరలు, గోచారఫలములు, ధర్మశాస్త్ర నిర్ణయములు మొదలగునవి మామూలుగ వ్రాయబడినవి. పంచాంగము నంతయు చూచి గ్రహింపవలెను.

దేశాంతర చక్రము

పట్టణములు	మేష తులా	వృష కన్యా	మిథున సింహ	కర్కటక	వృశ్చిక మీన	ధనుః కుంభ	మకర
శృంగేరి	౬౫	౮౩	౮౯	౭౧	౫౮	౫౧	౪౯
మైసూరు	౫౦	౬౦	౬౭	౮౨	౪౦	౩౨	౨౭
బెంగుళూరు	౪౨	౫౧	౫౭	౬౧	౩౩	౨౬	౨౩
అనంతపురం	౪౨	౪౮	౫౧	౫౩	౩౮	౩౩	౩౧
కర్నూలు	౩౮	౪౦	౪౨	౪౩	౩౪	౩౨	౩౧
నెల్లూరు	౧౮	౨౩	౨౮	౨౯	౧౦	౮	౫
హైదరాబాదు	౩౨	౩౧	౩౧	౩౦	౩౩	౩౩	౩౪
తంజావూరు	౨౮	౪౦	౫౧	౫౪	౧౪	౪	౦
కంచి (కామకోటి)	౨౦	౨౯	౩౮	౩౯	౧౧	౩	౧
వరంగల్లు	౨౪	౨౩	౨౩	౨౨	౨౫	౨౫	౨౬
బెజవాడ	౧౨	౧౩	౧౪	౧౪	౧౧	౧౦	౧౦
చెన్నపురి	౧౫	౨౪	౩౦	౩౩	౬	౦	౩
కుంభకోణం	౨౩	౩౮	౪౮	౫౧	౯	౨	౫
విజయనగరం	౧౬	౧౭	౨౦	౨౨	౧౪	౧౨	౧౦
బరంపురం	౩౦	౩౪	౩౭	౪౦	౨౬	౨౨	౨౦
రంగూను	౧౪౫	౧౪౫	౧౪౪	౧౪౪	౧౪౫	౧౪౬	౧౪౬

రాజమండ్రినుండి స్వగ్రామమునకు మార్పుట

రాజమండ్రినుండి ఆయాపట్టణములకు మేషాదిసాయనమానము లందుగలుగు దేశాంతరవిఘటికలు పైచక్రమునందు గలవు. ఆయా రాశ్యుదయప్రవేశము మొదలు ఆయా రాశిసాయనమానము లగు చుండును. పై దేశాంతరవిఘటికలు సాయనమానారంభమునందగును. స్వగ్రామమునకు సమీపమందున్న పట్టణమునకు అభీష్టసాయనమాన మందగు దేశాంతర విఘటికలను పంచాంగతిథ్యాదులందు వల్లని శేషము పైనున్న వాటిని తీసివేయవలెను. క్రిందనున్న వాటిని కలుప వలయును. అట్లు చేయగా స్వగ్రామములకు తిథ్యాదు లగుచున్నవి.

మేషాది నిరయనరాశి ప్రమాణములు

మేషము	౪-౨౨	గం. 1-45	తుల	౫-౨౪	గం. 2-10
వృషభము	౫- ౧	గం. 2- 0	వృశ్చికము	౫-౩౫	గం. 2-14
మిథునము	౫-౩౧	గం. 2-12	ధనుస్సు	౫-౧౭	గం. 2- 7
కర్కాటకం	౫-౩౧	గం. 2-18	మకరము	౪-౩౯	గం. 1-52
సింహము	౫-౧౮	గం. 2- 7	కుంభము	౪- ౭	గం. 1-39
కన్య	౫-౧౩	గం. 2- 5	మీనము	౪- ౧	గం. 1-36

మేషాది సాయనరాశి ప్రమాణములు

(నిరక్ష దేశమునకు)

మీన మేషములు	౪-౩౯	కర్కాటక ధనుస్సులు	౫-౨౨
వృషభ కుంభములు	౪-౫౯	సింహ వృశ్చికములు	౪-౫౯
మిథున మకరములు	౫-౨౨	కన్యా తులలు	౪-౩౯

ఇవి దేశలగ్నాయనమున కావలసినవి.

ఆయనాంశములు భా ౨౩ లి ౧౬ విలి ౩౩.౬

ఆయనాంశ గతి విలిప్తలు ౫౦. ౨౬

సంవత్సర ఫలము

మి వృ మే మీ   మి వృ మే మీ

		శ	ర చం బు
ల	జగల్లగ్నము		
			కు శు
	గు రా		కే

		ర బు శ	
	నిరయనసౌర వర్షలగ్నము		చం కు
			శు
	గు రా	ల	కే

జగల్లగ్నాధిపతికి భాగ్యస్థితి. రాజ్యమునకు భాగ్యాధిపదృష్టి. పంచమరాజ్యాధిపతియు, వాహనలాభాధిపతియు నగు కుజశుక్రులు లగ్నమును చూచుట. అష్టమాధిపతికి వక్రస్థితి, ఆరూఢభాగ్యరాజ్యాధిపతులకు పంచమమున కలయిక ఇవి మంచియోగములు. వర్షలగ్నాధిపతికి విక్రమస్థాన స్థితిచే ఆరూఢ లాభస్థితి. వాహనమందు చంద్రశుక్ర సంబంధము ఇత్యాది సుయోగములు రెండు లగ్నములందును గలవు. కావున దేశమందు సుభిక్షము బాగుగ నుండును. సర్వసస్యములును అభివృద్ధి చెందును. అందు జగల్లగ్నమునకు శుక్రకుజసంబంధ ముండుటచే పరిపాలనము, తీవ్రముగను రాజనీతియు క్రమముగను లాభప్రదముగను నుండి ఆర్థికముగ దేశాభివృద్ధి గల్గును. కాని వర్షలగ్నమును బట్టి ధర్మస్థానమునకు కుజదృష్టి, ధర్మాధిపతికి శనిదృష్టి, జగల్లగ్న ధర్మాధిపతికి రాహుసంబంధము, ధర్మమునకు తృతీయ వ్యయాధిపతియగు బుధుని సంబంధము, ఇత్యాది అవయోగములచే దేశమునందు ధార్మికముగ హాని గల్గినను ఆర్థికముగ కొంత యభివృద్ధి గలుగవచ్చును. మేషసంక్రమణానంతర రాహుప్రవేశకాలలగ్నము మేషమైనది. వర్షలగ్నము వృశ్చికమైనది. రెండు లగ్నములకును కుజుడే అధిపతి. అట్టి కుజుడు దుఃస్థానగతుడు కాడు. కావున వస్త్రములు, కంబళ్లు, బంగారము, బెల్లము, లోహములు, పాదుల కూరలును కొంచెము సులభముగ నుండును. వర్షలగ్నరాజ్యాధిపతికి అష్టమాధిపత్యసంబంధము కేతుసంబంధము గలిగి వక్రస్థితి గలుగుటచే ఉత్పన్నమైనను రాజకీయకలహములు రేకెత్తుచుండును. అట్లు జగల్లగ్నమునకును రాజ్యకేతువు, వక్రాధిపతికి రాజ్యదృష్టి, లగ్నాధిపతికి తృతీయ వ్యయాధిపసంబంధము రాజకీయవిగ్రహములను గలుగచేయుచుండును. ఈ సంవత్సరమున వర్షకాల ప్రారంభమున అనావృష్టి యోగములు బహుళముగ నుండుటచే ఆషాఢ శ్రావణములలో కొన్ని తావులందు వర్షములు తక్కువయై సస్యవృద్ధికి హానిగలుగును. నిజశ్రావణమునుండియు మంచి వర్షములు దేశమంతటను గలుగును. గోదావర్యాది నదులు బాగుగ ప్రవహించును. సస్యాభివృద్ధి గలుగును. వర్షములును ధరలును చేరుగ విమర్శించి వ్రాయబడినవి. సమురాయము మీద ధర్మవృద్ధి రొట్టున్నను ప్రపంచకము ఆర్థికాభివృద్ధితో గూడి యుండవచ్చును.

సర్వేషాం మమ సర్వ శుభాని భవన్తు. శ్రీ: శ్రీ: శ్రీ:

సూర్యగ్రహణము

(ది 19 ఏప్రిల్ 1958 సం.) 29 చైత్రం 1880.

విలంబ నామ సం॥ చైత్ర బ అమా శ. సూర్యగ్రహణం. కేతు గ్రస్తము. కృష్ణవర్ణము. అర్ధాధిక 3/8 గ్రాసం. సూర్యోదయాది

స్పర్శ కాలః ౧-౬ ఉ. గం 6-16
మధ్యకాలః ౪-౦ ఉ. గం 7-22
శుద్ధమోక్ష కాలః ౭-౨౩ గం 8-44
ఆద్యంత పుణ్యకాలః ౬-౧౮ గం 2-31

దక్షిణగోలః అపసవ్యగ్రహణం. నైరృతిదిక్స్పర్శః ప్రాగీశాన్యమధ్యే ప్రాచ్యాం మోక్షః.

నిత్యభోజన ప్రత్యాబ్దికాది నిర్ణయము :— నిత్యభోజనము, ప్రతిపత్ప్రయుక్త ప్రత్యాబ్దికమున్ను శుద్ధమోక్షానంతరమే చేయవలయును.

ముఖ్యపట్టణములకు స్పర్శమోక్ష కాలములు

(ఇండియన్ స్టాండర్డు టైము)

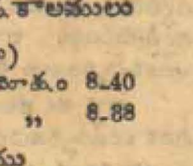
హైదరాబాదు స్పర్శ 6-17 మోక్షం 8-40
మదరాసు ,, 6-9 ,, 8-38

చంద్రగ్రహణము

(తా 24 మార్చి 1959) తా 3 చైత్రం 1881 శకం.

విలంబ సం॥ ఫాల్గుణ శు పూర్ణిమా మం చంద్రగ్రహణం రాహుగ్రస్తం ధూమ్రవర్ణం పాద 1/4 గ్రాసం సింహలగ్నప్రాది

స్పర్శ కాలః ౧౬-౬ గం 24-39
మధ్య కాలః ౧౮-౨౪ రా గం 1-36
శుద్ధమోక్ష కాలః ౨౦-౪౮ రా గం 2-32
ఆద్యంత పుణ్యకాలః ౪-౪౨ గం 1-52

దక్షిణగోలః, సవ్యగ్రహణం. ఈశాన్యదిక్స్పర్శః ఉత్తరదిఙ్మోక్షః.

నిత్యభోజన ప్రత్యాబ్దికాదికము :— ఈ గ్రహణము రాత్రి మూడవయామమున సంభవించుటచే పగటిభోజనమునందును ప్రత్యాబ్దికమునందును సందేహము లేదు.

వరలక్ష్మీ వ్రతము

శ్రావణ శు అష్టమీ శుక్రవారం వరలక్ష్మీవ్రతము.
శు పూర్ణిమా శు ౧౩-౫౩

ఈ వరలక్ష్మీవ్రతము శుక్లపక్షములో వచ్చెడి శుక్రవారమున సాయంకాలము చేయదగినది. పూర్ణిమా శుక్రవారమున పూర్ణిమ కర్మకాలమగు సాయంకాలమునకు లేదు. "సాయం చారుమతీ ముఖ్యాః పూజాం చక్రు స్స్వలంకృతాః॥" "నభోమాసే పూర్ణిమయా ప్రాక్ క్రాంతే భృగౌ దినే॥" అనియు వరలక్ష్మీవ్రతకల్పమునందు గలదు. కావున అష్టమీ శుక్రవారమే వ్రత మాచరింపదగినది.

ఉపాకర్మ

శ్రావణ శు త్రయోదశీ బు ౯-౪౫ శ్రవ ౪౩-౩౦ బహ్వృచోపాకర్మ

శు చతుర్దశీ గు ౧౦-౫౯

శు పూర్ణిమా శు ౧౩-౫౩ సర్వయజుషాముపాకర్మ.

ఋగ్వేదులకు శ్రవణనక్షత్రమున ఉపాకర్మ గావున త్రయోదశీనాడు బహ్వృచోపాకర్మ వ్రాయబడినది. కృష్ణయజుర్వేదులకు పూర్ణిమ ప్రాతఃకాలమున నున్న నాడు ఉపాకర్మ యగును గావున పూర్ణిమా శుక్రవారముననే తైత్తిరీయుల కుపాకర్మయగును. వాజసనేయులకు (శుక్లయజుర్వేదులకు) మధ్యాహ్నవ్యాప్తిగల పూర్ణిమ విహితము. కాని ఋఙ్మధ్యాహ్నవ్యాప్తి కావలయునని ధర్మసింధువున గలదు. ఇనను రెండవయామమునందు పూర్ణిమ చేరినతో మధ్యాహ్నవ్యాప్తి యగునని, "ద్వితీయప్రహరే చేత్స్యా దుపాకర్మణి పూర్ణిమా। మధ్యాహ్నవ్యాపినీ యా సా గ్రాహ్యా వాజసనేయిభిః॥" అను స్మృతివాక్యము చెప్పుచున్నది గావున శుక్లయజుర్వేదులకును పూర్ణిమనాడే యుపాకర్మ చేయదగియున్నది.

శ్రవణద్వాదశి, విష్ణుశ్శృంఖల యోగము

భాద్రపద శు ఏకా మం ౩౬-౧౬ శ్రవ ౫౮-౨ విష్ణుశ్శృంఖల యోగము.

"రాత్రేః ప్రథమప్రహరపర్యంతం తిథ్యా శ్రవణ యోగో గ్రాహ్యః." అని ధర్మసింధువునందు రాత్రి ప్రథమయామమందైనను ద్వాదశీశ్రవణయోగము గలిగి శ్రవణము ఏకాదశితో గలసియున్నతో శ్రవణద్వాదశీఫలము గూడ గలుగజేయు విష్ణుశ్శృంఖలయోగము. అట్టి విష్ణుశ్శృంఖలయోగ మున్నతో శ్రవణద్వాదశ్యుపవాసమున్ను సిద్ధించునని శాస్త్రము.

శారద నవరాత్ర ప్రారంభము

ఆశ్వ శు ప్రతి సో ౪౧-౪౦ చిత్ర ౩౪-౮ వైధృ ౨౨-౩౫

ప్రతిపత్తునాడు చిత్రానక్షత్రము వైధృతియోగము గలిగినచో ప్రాతఃకాలమున ప్రథమయామమును విడచి తర్వాతనే కలశస్థాపన చేయవలయునని శాస్త్రము.

సరస్వత్యుద్వాసనం

ఆశ్వ శు అష్టమీ సో ౪-౬ ఉషా ౯-౧౪

శ్రవణ ప్రథమపాదము రాత్రి ప్రథమయామమందు గలిగినను ఆనాడే సరస్వత్యుద్వాసనము చేయవలయు నని శాస్త్రము.

దుర్గాదేవ్యుద్వాసనము

ఆశ్వ శు నవమీ మం ౫-౨౮ శ్రవణం ౧౨-౧౫

శేషనవమినాడు దశమీ శ్రవణయోగము మధ్యాహ్నకాలమునకు గలిగినను ఆనాడు దుర్గాదేవ్యుద్వాసనము చేయదగినది.

మహోదయము

పౌష బ అమా శ ౪౫-౪౮ శ్రవ ౩౮-౧౬ వ్యతీ ౩౧-౫౦

అమావాస్య, శ్రవణము, వ్యతీపాత, ఈమూడును ఆదివారమున గలసిన అర్ధోదయము. కొంచెము తక్కువయగుచో మహోదయము. ప్రస్తుతము ఆదివారము గాక శనివారమైనది గావున మహోదయపర్వమగును. ఒక వాక్యమునందు సోమవారముగాని బుధవారముగాని కావలయునని గలదు. బహుదేశములందు ఏవారము అయినను మహోదయ మనుట ఆచరణ ప్రచారములలో నున్నది.

(శ్రీ) విలంబనామ సంవత్సర పంచాంగ పీఠికా

అచింత్యావ్యక్తరూపాయ నిర్గుణాయ గుణాత్మనే। సమస్తజగదాధారమూర్తయే బ్రహ్మణే నమః ॥౧॥ లంబోదరం త్రీంద్యయమంబుజ శ్రీ సరస్వత్యౌ రత్నదౌ మర్త్యయామః। యదర్చయా బ్రహ్మముఖామరేశా నిరంతరాయం సఫలీకృతార్థాః ॥౨॥ ప్రాక్పృష్ఠరమ్యఘనిశా భుజంగశయ్యాభిధీయా విహగోత్తువాహా। గోపాల మృత్యుంజయదేవదేవా భజే శ్రియాదత్తవ్యార్ధదేహా ॥౩॥ వేదమయీం నాదమయీం బిందుమయీం పరపదోద్యద్బిందుమయీం। మంత్రమయీం తంత్రమయీం ప్రకృతిమయీం నౌమి విశ్వవికృతిమయీం ॥౪॥

గురుస్తుతిః॥ శ్రీ సోరివంశాబ్ధిసోమం సూర్యనారాయణాభిధం। శ్రోత్రియశ్రేష్ఠం కులగురుం ధ్యాయామి మనసానిశం ॥౫॥ యదను

గ్రహాతః ప్రాప్తం విజ్ఞానం సర్వశాస్త్రజం। తం సాహిత్యగురుం వందే దర్శనైరాగిశాస్త్రిణం ॥౬॥ చిలుకూరి ఖ్యాతవంశమణిం కొండయ్యశాస్త్రిణం। శబ్దశాస్త్రే సునిష్ణాతం వందే మద్వ్యాకరణదేశికం ॥౭॥ మాతులం న్యాయసాహిత్యపారగం మహాన్యాయదేశికం। భజామ్యహం వారణాసి వేంకటేశ్వరశాస్త్రిణం ॥౮॥ యస్య బోధ లవం ప్రాప్య మీమాంసాశాస్త్రసాగరః। తీర్ణో మయా గురుం వందే భూమానందయతీశ్వరం ॥౯॥ మహామహోపాధ్యాయం శ్రీ రఘూపాఖ్య మురళీధరం। తం నమామ్యస్మద్గురుం జ్యోతిషాబ్ధిపారంగతో యతః ॥౧౦॥

స్వీయ వంశక్రమః॥ శ్రీ కౌండిన్య సగోత్రే పిడపర్త్యాఖ్యాన్వయే ప్రసిద్ధతమే। త్రిస్కంధశాస్త్ర కృతినో భవన్తి కవ్యదృశో బహుకాలాత్ ॥౧౧॥ వలమాఖ్య వేంకటాచలాహ్వాఖ్యస్తత్ర శాధవద్బుధః। యో లుప్తమానవిమయకవాదే నాగణయద్ది చ విశ్వపతిం ॥౧౨॥ తస్య సుత స్తత్సదృశో శ్రీసాచల దైవవిత్ప్రవరః। జజ్ఞే తస్య సుతో పూర్ణా విద్యాసుపరిపూర్ణో ॥౧౩॥ తయోర్ద్వితీయోఽ ద్వితీయప్రతిభావాన్ సుబ్రహ్మణ్యో తమః। శ్రీ పూర్ణార్యః పుష్కరాది సంపత్ప్రాప్తిప్రోజ్జ్వలద్యశాః ॥౧౪॥ తదనుగ్రహాత్త విద్యాః పంచసుతాస్తస్య శంభువక్త్రసమాః। శ్రీ కృష్ణమూర్తిశాస్త్రీత్యాఖ్యస్తృతీయో మే సహ మయా ॥౧౫॥ గురువరకరుణావశతస్సిద్ధాన్తి కృత్య నిఖిల సంపత్సు। స్వమతం, తథాద్య క్రియతే పంచాంగం ధర్మకర్మార్థం ॥౧౬॥

సంవత్సరాది కృత్యం

అష్టాదశ మిత్రసంయుక్తో మంగళస్నాన పూర్వకం। అలంకృతో గణాధ్యక్షం వాణీం దైవవిదం గ్రహాన్ ॥౧౭॥ గురూన్విప్రాంశ్చ సంపూజ్య ముదితో బ్రహ్మ జన్మతః। సంవత్సర ఫలం శ్రుత్వా సుకృతాం ఫలంలభేత్ ॥౧౮॥ యద్వర్షాదౌ నింబకుసుమం శర్కరామ్లఘృతైర్యుతం। భక్షితం పూర్వయామే స్యాత్తద్వర్షం సౌఖ్యదాయకం ॥౧౯॥

బ్రహ్మణః ప్రమాణాదికం

బ్రహ్మణ సృష్టికాలప్రమాణం సౌరమానేన మా ౫ ది ౨౪ ఘ ౪౬ వి ఘ ౪౦. లవకాల ప్ర. సం ౪౯ మా ౪ ది ౧౪ ఘ ౪౬ విఘ ౪౦. నిమేషకాల ప్ర. సం. ౧౪౮౧ మా ౫ ది ౨౩ ఘ ౨౦ గుర్వక్షరోచ్చారణకాల ప్ర. సం. ౪౦,౦౦౦ ప్రాణకాల ప్ర॥ సం ౪ లక్షః. విఘటీ ప్ర. సం. ౨౪ ల. ఘటీ ప్ర. సం. ౧౪౪౦ల. దిన ప్ర. సం. ౪౩౨ కోటయః. బ్రహ్మణ స్స్వమానే నాయుర్వర్షశతమేవ॥ అనేన బ్రహ్మణః ప్రమాణసౌరాబ్దాః ౩,౧౧,౦౪,౦౦౦ కోటయః. వర్తమానస్యాస్య బ్రహ్మణః పరాఖ్యస్యాయుషార్ధం గతం. ద్వితీయ పరార్ధే ప్రథమవర్షే ప్రథమమాసే గతఘట్యాదయః ఘ ౧౩ విఘ ౪౨ ప్రాణ (౦) గుర్వ ౩ నిమే ౧౯ లవ ౧౮ త్రుటయః ౪౪. సంప్రతి పంచచత్వారింశత్తమే త్రుటికాలే గతసౌరమానాదయః మా ౨ దిన ౨౪ ఘ ౨౬ విఘ ౪౦ బ్రహ్మణ స్సౌరమానేన వయోగతవత్సరాః ౧౫౫౫౨౧౯౭ కో ౨౯ ల ౪౯ సహ ౫౮ సం. ఇదానీం తన శ్వేతవరాహకల్పే స్వాయంభువాద్యాష్షణ్మనవోగతాః। సప్తమే వైవస్వతమన్వంతరే సప్తవింశతి(౨౭) మహాయుగాని గతాని. సప్తర్షింద్రమనూనా మపి స్వమానే నాయుర్వర్షశతమేవ। తత్ప్రమాణ సౌరాబ్దాః ౩౦ కో ౬౭ ల ౨౦ తత్సంవత్సర ప్ర॥ ౩౦ ల ౬౭ సహ ౨౦౦ సం॥ అహోరాత్ర ప్ర॥ ౯౫౨౦ సం॥ అహః ప్ర॥సం॥ ౪౭౬౦ ఘటీ ప్ర. సం. ౧౪౨ సహ ప్రాణి వర్తమానస్యాస్య వయోగతవత్సరాః ౧౨ కో ౫ ల ౩౩ సహ. ౫౯ సం॥ విష్యద్వర్షాః ౧౭ కో ౬౧ ల ౯౬ సహ ౯౪౧ సం. శ్రీ మజ్జగద్గురు శ్రీ మచ్ఛంకరభగవత్పాద పూజ్యవరాబ్దాః ౨౦౩౦ శ్రీ శాలివాహన శకాబ్దాః ౧౮౮౦ ప్రభవాది గతాబ్దాః ౩౧ విష్యదబ్దాః ౨౯.

వ్యవహారమాన నిరూపణం

అథాస్మిన్దేశే లోకవ్యవహారార్థం చాంద్రమానాబ్దో గ్రాహ్యః। వింధ్యస్యోత్తరదేశే బార్హస్పత్యమానాబ్దో గ్రాహ్యః। అయమేవ సర్వత్ర ఫలప్రదర్శనార్థం మానసామ్నా గ్రాహ్యః। చాంద్రమానవశాదయం విలంబనామసంవత్సరః। బార్హస్పత్యమానవశా దయం విరోధకృన్నామ సంవత్సరః। అయమేవ వైశాఖాబ్దః। ప్రభవాది షష్టిసంవత్సరేషు ద్వాదశోయుగాని, తత్ర పితృదేవతాకం సప్తమ యుగం వర్తమానం, తత్ర చ సూర్యదేవతాక పరివత్సరనామ వత్సరః। అస్మిన్నన్నదానం మహాఫలం. సంవత్సర ఫలం ప్రముఖే ద్వితీయే॥ కించ—మందం సస్యం న బహు సలిలం వత్సరే తో ద్వితీయే॥ఇతి॥ బార్హస్పత్యమానేన విరోధకృన్నామ సంవత్సర ఫలం॥ చిత్రం జలం తత్ర చ సస్యసంపత్॥ ఇతి.

తా॥ ఈ దేశమున చాంద్రమానాబ్దముచే విలంబసంవత్సరము. దీనికి పరివత్సరమనియు పేరు. ఇందు యవదానము మహాఫలము. ఈ సంవత్సరమున సస్యము మందముగాను, వర్షములు తక్కువగాను ఉండునని శాస్త్రము. బార్హస్పత్యమానముచే విరోధకృత్సంవత్సరము. చిత్రవృష్టిగ వర్షించును. అచటచట సస్యములు బాగుగ నుండును.

విలంబసంవత్సర ఫలము

విలంబవత్సరే భూపాః పరస్పర విరోధినః।
ప్రజాపీడా త్వర్ఘార్ఘత్వం తథాపి సుఖినో జనాః॥

తా॥ విలంబసంవత్సరమున ప్రభువులు పరస్పరము విరోధము కలిగియుందురు. ధరలు హెచ్చును. ప్రజలు పీడ నందెదరు. ఐనను సుఖించెదరు.

బార్హస్పత్యమానాబ్ద ఫలం—విరోధకృద్వత్సరే తు పరస్పర విరోధినః। సర్వే జనా నృపాశ్చైవ మధ్యసస్యార్ఘవృష్టయః॥ వైశాఖాబ్దఫలం—వైశాఖే ధర్మరతా విగతభయాః ప్రముదితాః ప్రజాస్స నృపాః। యజ్ఞక్రియాప్రవృత్తి ర్నిష్పత్తి స్సర్వసస్యానాం॥

తా॥ బార్హస్పత్యమానముచే విరోధికృత్సంవత్సరము గావున ప్రజలు, ప్రభువులు పరస్పరవిరోధు లగుదురు. సస్యము, ధరలు, వర్షములు సాధారణముగా నుండును. వైశాఖాబ్ద మగుటచే ప్రజలు, ప్రభువులు, భయములేనివారై సంతోషచిత్తులై ధర్మనిరతులై యాగములను చేయుచుందురు. సర్వసస్యములు ఫలించును.

రాజాది నిర్ణయము

రాజా శుక్రః	గణకో గురుః	నరాధిపతి శ్శనిః
మంత్రీ సూర్యః	గ్రామపాలకో రవిః	గ్రామనాయకః కుజః
సేనాధిపతి శ్శనిః	దైవజ్ఞ శ్శనిః	వస్త్రాధిపతి శ్శుక్రః
సస్యాధిపతి ర్బుధః	రాష్ట్రాధిపతి శ్శుక్రః	రత్నాధిపో రవిః
ధాన్యాధిపతిశ్చంద్రః	సర్వదేశోద్యోగపతీ రవిః	వృక్షాధిప శ్చంద్రః
అర్ఘాధిపో రవిః	అశ్వాధిపో రవిః	జంగమాధిపో బుధః
మేఘాధిపో రవిః	గజాధిపో బుధః	సర్పాధిపతి ర్గురుః
రసాధిపతి శ్శుక్రః	పశూనా మధిపో రవిః	మృగాధిపతి శ్శనిః
నీరసాధిపతి ర్బుధః	దేవార్చకో బుధః	శుభాధిపతి శ్శుక్రః
పురోహితో బుధః		స్త్రీణా మధిపో రవిః
పరీక్షక కుజః		

రవిః—మంత్రి, అర్ఘాధిపతి, మేఘాధిపతి, గ్రామపాలకుడు, సర్వదేశోద్యోగపతి, అశ్వాధిపతి, పశువులకు అధిపతి, రత్నాధిపతి, స్త్రీల కధిపతియు నయ్యెను.

చంద్రుడు:—ధాన్యాధిపతి, వృక్షాధిపతియు నయ్యెను.
కుజుడు:—పరీక్షకుడు గ్రామనాయకుడు నయ్యెను.
బుధుడు:—సస్యాధిపతి, నీరసాధిపతి, పురోహితుడు, గజాధిపతి, జీవార్థీశుడు, జంగమాధిపతియు నయ్యెను.
గురుడు:—గణకుడు, సర్వాధిపతియు నయ్యెను.
శుక్రుడు:—రాజు, రసాధిపతి, రాష్ట్రాధిపతి, వస్త్రాధిపతి, శుభాధిపతియు నయ్యెను.
శని:—సేనాధిపతి, దైవజ్ఞుడు, నరాధిపతి, మృగాధిపతియు నయ్యెను.

రాజు శుక్రుడు - ఫలము

సమృద్ధసస్యా వసుధా తివృష్టి
ర్గావో హి సంపూర్ణపయః ప్రదాః స్యుః।
ప్రియాః ప్రియాణాం జనయంతి తోషం
కౌశిూపచారై ర్భృగుజే బ్దనాథే॥

తా॥ సస్యసమృద్ధి, అతివృష్టి కలిగియుండును. గోవులు పుష్కలముగ క్షీరముల నొసంగును. దంపతు లన్యోన్యముగ సంతోష చిత్తులై యుందురు.

మంత్రి రవి - ఫలము

రాజ్ఞా మన్యోన్యవైరిత్వ మనావృష్టి శ్చ సంగరః।
అధర్మనిరతా మర్త్యా మంత్రిత్వే భాస్కరస్య చ॥

తా॥ ప్రభువులకు పరస్పర విరోధము, అనావృష్టి, యుద్ధ భయము, జనుల కధర్మమం దాసక్తియు కలుగును.

సేనాధిపతి శని - ఫలము

సేనాధిపే సూర్యసుతే ధరిత్ర్యాం
సేనావియుక్తా స్సతతం నరేంద్రాః।
అధర్మయుక్తా స్సతతం ప్రజాశ్చ
కృష్ణాని ధాన్యాని ఫలంతి భూమౌ॥

తా॥ ప్రభుత్వమునకు సేవలకు అంతఃకలహములు లేచును. ప్రజ లధర్మనిరతు లగుదురు. నువ్వులు, మినుములు మొదలగు నల్ల ధాన్యములు ఫలించును.

సస్యాధిపతి బుధుడు - ఫలము

మధ్యవృష్టి ర్మందసస్యం మేఘా వాతేన పీడి.
త్రసంతి మనుజా నిత్యం బుధే సస్యాధిపే సతి॥

తా॥ సాధారణవృష్టి, సాధారణ సస్యవృద్ధి గలుగును. మేఘములు వాయుపీడితము లగును. ప్రజలు నిత్యము భయపడుచుందురు.

ధాన్యాధిపతి చంద్రుడు - ఫలము

బహుక్షీరప్రదా గావః సర్వే వ్యాధివివర్జితాః।
సుభిక్షంచ మహద్వర్షం చంద్రే ధాన్యాధిపే సతి॥

తా॥ గోవులు క్షీరసమృద్ధి గలవి యగును. అందరును వ్యాధి విముక్తు లగుదురు. సుభిక్షము, మంచివర్షములు కలుగును.

అర్ఘాధిపతి రవి - ఫలము

అనర్ఘ శ్చాల్పవృష్టి శ్చ ప్రజానాం క్షుద్భయం తథా।
రాజ్ఞాం పరస్పరక్రోధ స్సూర్యేఽర్ఘాధిపతౌ సతి॥

తా॥ అధికముగు ధరలు, అల్పవృష్టి, దుర్భిక్షము, ప్రభువులకు పరస్పర విరోధము కలుగును.

మేఘాధిపతి రవి - ఫలము

మహద్భయం ఫలం స్వల్పం వర్షం పార్థివాః క్షితౌ।
రక్తసస్యం సుఫలితం సూర్యే మేఘాధిపే సతి॥

తా॥ అధికమైన భయము, స్వల్పముగు పంట, ఖండవృష్టి కలుగును. కందులు మొదలగు ఎర్రధాన్యములు బాగుగా ఫలించును.

రసాధిపతి శుక్రుడు - ఫలము

తిలతైలగుడాః క్షౌద్రం పయాంసి దధిశర్కరాః।
అర్ఘవృద్ధ్యై ప్రజాయంతే శుక్రో యది రసాధిపః॥

తా॥ నువ్వులు నూనె, బెల్లము, తేనె, పాలు, పెరుగు, పంచదార మొ॥ రసవస్తువులు సమృద్ధిగా లభించును.

నీరసాధిపతి బుధుడు - ఫలము

గారుత్మతాదిరత్నాని ధాన్యాని వివిధాని చ।
సర్వాణి వృద్ధి మాయాంతి బుధే నీరసనాయకే॥

తా॥ ఇంద్ర నీలము మొదలగు రత్నములు, వివిధములైన ధాన్యములు, అధికముగా లభించును.

పురోహితాద్యధిపతి - ఫలము

క్రూరగ్రహాఫలం క్రూరం శుభగ్రహాఫలం శుభం।
పురోహితాదిసర్వేషాం భవే ద్దీతిసముద్భవం॥

తా॥ తక్కిన పురోహితాద్యధిపతులు క్రూరగ్రహము లగుచో చెడ్డఫలము. శుభగ్రహములగుచో మంచిఫలము. (రవి కుజ శనులు, పాపయుత బుధుడు, క్షీణచంద్రుడును క్రూరులు).

మేఘాదినిర్ణయము—ఫలము

ఆవర్తమను మేఘము—మధ్యవృష్టి। ఉత్తరదిక్కున మేఘోత్పత్తి। చతుర్మేఘపక్షమున ద్రోణమను మేఘము—కూర్పువానలు। ఆవహమను వాయువు—అనుకూలవర్షములు। చపలాయను మెఱుపు—వాయుపీడ। నైరాశిమను ఉరుము—మధ్యవృష్టి। ఘృత సముద్రము—సుభిక్షము। తక్షకుడను శేషుడు భూమిని వహించును—ప్రభువులు ధనహీను లగుదురు. మ్లేచ్ఛులు సుఖమునందెదరు.

సావన వర్షారంభము

(తి 3-6-1958) జ్యేష్ఠ బ ౧ మంగళవారము. వర్షాధిపతి కుజుడు.

అగ్నితస్కరరోగాస్స్యుః నృపా విగ్రహతత్పరాః।
హతిసస్యం వ్యాళభయం భౌమాబ్దే వృష్టినాశనం॥

తా॥ అగ్ని, చోరులు, రోగములు పీటెవలనను సర్పములవలనను భయము. ప్రభువులు యుద్ధాసక్తు లగుదురు. సస్యములకు హాని కలుగును.

పశుపాలకాది నిర్ణయము - ఫలము

ఈ సంవత్సరము పశుపాలకుడు, గోష్ఠాగారప్రాపకుడు శ్రీ కృష్ణుడు. గోష్ఠబహిష్కారకారకుడు యముడు. శ్రీ కృష్ణాధిపత్యముచే గోవులు క్షీరవృద్ధియు, ఆరోగ్యము కలిగియుండును. యమాధిపత్యముచె అధిక మగు ధరలు, అల్పవృష్టి గోవులకు స్వల్ప క్షీరము, వ్యాధులున్ను, సంభవించును.

వర్ష పరిమాణము

నాలుగు ఆఢక (కుంచ)ములు వర్షము— మధ్యవృష్టి। "అష్ట భాగా స్సముద్రేషు పర్వతేషు తథా నవ। త్రిభాగా భువి పర్జన్య శ్చైవం వర్షతి చ త్రిధా॥" సముద్రమునం దెనిమిది భాగములును, పర్వతములందు తొమ్మిదిభాగములును, భూమియందు మూడుభాగములును వర్షించును.

ఆఢక ప్రమాణము—"షష్టియోజన విస్తీర్ణం శతయోజన మున్నతం। ఆఢకస్య ప్రమాణంతు దేవమానేన గణ్యతే॥"

ఆఢకస్థితి:—వత్సరాది ప్ర॥ జ్యేష్ఠ బ ౧ పో ప॥ బ్రాహ్మణ బాలుని హస్తమందును, అటనుండి ఆశ్వయుజ బ ౧౧ శుక్రప॥ గోప వృద్ధునిహస్తమందును, అటనుండి పౌష బ ౧౨ బుధ.ప॥ బ్రాహ్మణ

బాలుని హస్తమందును, అటనుండి సంవత్సరాంతమువరకు బ్రాహ్మణ యువకుని హస్తమందును అధిక ముండును. గోపహస్తమం దుండిన ప్రుడు సుభిక్షము, ఆరోగ్యము, సంపత్తి కలుగును. బ్రాహ్మణ హస్త మందుండునప్పుడు దుర్భిక్షము, సస్యనాశనము కలుగును. బాల్యవయస్సుచే వర్షములు తక్కువ యగును. యౌవనవయస్సుచే సువృష్టి, వార్ధకవయస్సుచే సుభిక్షము కలుగును.

వర్ష ధాన్యాది ప్రమాణములు (వింశోపకములు)

వర్షం ౧౫ ధాన్యం ౧౯ శీతం ౧౧ తృణ ౧౯ ఉష్ణం ౧౩ మారుతః ౪ ప్రజావృ ౧౫ నా ౧౫ రాజవిద్వరం ౧౧ వ్యాధయః ౫ ఉపశమనం ౯ ఆచారః ౨౧ అనాచారః ౧౧ మరణాని ౧౧ జన్మాని ౯ దేశోపప్లవః ౪ దేశస్వాస్థ్యం ౧౫ చోరభయం ౧౯ నా ౨౧ అగ్నిభయం ౫ నా ౪ మృగోపద్రవః ౧౩ నా ౪ కీటభయం ౪ నా ౧౫ మూషకవృ ౧౫ నా ౪ సర్పవృ ౯ నా ౫ శలభవృ ౩ నా ౧౧ మశకవృ ౪ నా ౪ మత్కుణవృ ౧౧ నా ౩ వృశ్చికవృ ౧౧ నా ౧౧ వ్యాఘ్రవృ ౩ నా ౪(౧౧) సస్యవృ ౯ నా ౬ శుకవృ ౯ నా ౪ పికవృ ౭ నా ౫ కుక్కుటవృ ౭ నా ౯ ఖగవృ ౨ నా ౮ గోవృ ౮ నా ౨ మహిషవృ ౫ నా ౫ మృగవృ ౨ నా ౨ ఛాగవృ ౮ నా ౮ అశ్వవృ ౫ నా ౮ శ్వేతజవృ ౧౧ నా ౧౯ వ్రీహివృ ౧౯ శాలివృ ౧౨ కులుత్థవృ ౭ తిలవృ ౬ మాషవృ ౧౬ ముద్గవృ ౧౨ సర్షపవృ ౧౦ చణకవృ ౧౬ ఆఢకవృ ౧౦ గోధూమవృ ౧౭ కోద్రవవృ ౧౦ ప్రియంగువృ ౧౬ యావనాళవృ ౧౭ శ్యామాకవృ ౧౨ రాజమాషవృ ౮ నీవారవృ ౧౬ శింబిధాన్యవృ ౧౨(౧౭)

ర వి చా ర ఫ ల ము

చైత్ర బ దశమి ఆదివారము మేషే రవిః ౮౨|౫౧॥ ఏకాదశి—సుభిక్షము। ఆదివారము—దుర్భిక్షము। ధనిష్ఠ—భూమి సంపూర్ణముగ ఫలించును। శుభయోగము—సౌభాగ్యవృద్ధి। బవకరణము—సౌఖ్యము। సమర్లగ్నము—సుభిక్షము। రాత్రి—వర్షవృద్ధి। పూర్వాషాఢాదినక కము—శుభము.

ఆర్ద్రాప్రవేశము:—ఆషాఢ శు చతుర్థి శనివారము. ఆర్ద్రా ౧ రవిః ౫౧|౨౮॥ పంచమి—శుభము। ఆదివారము—పశుహాని।మఘ—స్వల్పవృష్టి। వజ్రయోగము—అతివృష్టి। బాలవకరణము—సుభిక్షము। మీనలగ్నము—యుద్ధభయము। రాత్రి—సువృష్టి, సస్యాభివృద్ధి। మఘాదిమండలము—మధ్యవృష్టి, మధ్యఫలము కలుగును.

చ ం ద్ర చా ర ఫ ల ము

జ్యేష్ఠ శు ప్రతిపత్తు సోమవారము—సుభిక్షము, క్షేమము, ఆరోగ్యము, సువృష్టి, సస్యవృద్ధి, ఆనందమున్ను కలుగును. ఆషాఢశుక్ల పంచమి ఆదివారము—అల్పవృష్టి, ఆషాఢ శుక్ల దశమ్యేకాదశుల యందు స్వాతినక్షత్రము—అతివృష్టి, మధ్యవృష్టి। ఆషాఢ కృష్ణపక్షమందు రోహిణీ నక్షత్రము ద్వాదశియందు గాన సర్వసస్యహాని.

మరియు చైత్రమున ౫ శనివారములు, వైశాఖమున ౫ ఆదివారములు, జ్యేష్ఠమాసమున ౫ మంగళవారములు, నిజశ్రావణమాసమున ౫ శనివారములు, భాద్రపదమాసమున ౫ ఆదివారములు, ఆశ్వయుజమాసమున ౫ మంగళవారములు, పౌషమాసమున ౫ శనివారములు, మాఘమాసమున ౫ ఆదివారములు, ఫాల్గునమాసమున ౫ మంగళవారములు వైనవి.

మంగళవారము లైదగుటచే యుద్ధభయము. శనివారము లైదగుటచే జననాశము, దుర్భిక్షము, భూకంపాద్యుపద్రవములు, ఆదివారము లైదగుటచే దుర్భిక్షము కలుగును.

సౌ రా ర్ఘ ము లు

మేష, మిథున, సింహ, ధను, మకర, కుంభ, మీనమాసముల యందు యావనాళ, యాలకీ, కుంకుమ, హింగు, కాంస్య, తైల, ఏరండ, గోధూమ, కస్తూర్యాదులు శీఘ్రార్ఘము లగును. ధాన్యాజ్య చణక వస్త్ర కర్పూర లవణ తామ్ర కులుత్థ లవంగపుష్ప పీపాదు లత్యర్ఘము లగును. సువర్ణ రజత కార్పాస మాష ముద్గ మరీచ నాగవల్లీ దళ తిల జీర జాజీ పిప్పలి పట్టాది కాయస శ్రీగంధ క్రముక శర్కరాదులు సమార్ఘము లగును. వృషభ, కర్కాట, వృశ్చికమాసములందు—యావనాళాదులు సమార్ఘము లగును, ధాన్యాదులు శీఘ్రార్ఘము లగును, సువర్ణాదు లత్యర్ఘము లగును. కన్యా, తులా మాసములందు—యావనాళాదు లత్యర్ఘము లగును. ధాన్యాదులు సమార్ఘము లగును. సువర్ణాదులు శీఘ్రార్ఘము లగును.

చాంద్రార్ఘములు

చైత్ర, అధికశ్రావణ, నిజశ్రావణ, కార్తిక మార్గశిరము లందు—యావనాళాదులు శీఘ్రార్ఘము లగును। ధాన్యాదు లత్యర్ఘము లగును। సువర్ణాదులు సమార్ఘము లగును। వైశాఖ, ఆషాఢ, ఆశ్వయుజ, మాఘమాసములందు—యావనాళాదు లత్యర్ఘములగును। ధాన్యాదులు సమార్ఘము లగును। సువర్ణాదులు శీఘ్రార్ఘ లగును। జ్యేష్ఠ, భాద్రపద, పౌష, ఫాల్గునమాసములందు యావనాళాదులు సమార్ఘము లగును। ధాన్యాదులు శీఘ్రార్ఘము లగును। సువర్ణాదు లత్యర్ఘము లగును.

మౌఢ్య నిర్ణయము

ఆశ్వయుజ శు. తృతీ. బుధ. (తి 15-అక్టోబరు-1958) ప్రభృతి మార్గశిర శు. ద్వితీ శు. (తి 12-డిశంబరు-1958) పర్యంతం శుక్ర మౌఢ్యము. ఆశ్వయుజ శు. అష్ట. సో (తి 20-అక్టోబరు-1958) ప్రభృతి కార్తిక శు సప్త సో (తి 17-నవంబరు-1958) పర్యంతం గురు మౌఢ్యం. మిగిలిన నెలలు మంచివి.

మకరసంక్రాంతి పురుషలక్షణము

అష్టకర్ణో విశాలాక్షో లంబభ్రూర్దీర్ఘనాసికః। అష్టబాహుః చతుర్వక్త్రః సంక్రాంతిపురుషః స్మృతః॥ త్రింశద్యోజన మానశ్చ విస్తీర్ణం ద్వాదశ స్మృతం। ఏవం రూపంహివిజ్ఞేయం సంక్రాంతి పురుషాకృతేః॥

ఈ సంక్రాంతి పురుషునకు మందు డని పేరు-ప్రభువుల కరిష్టము। కుంభ మోదకము చే స్నానము - స్త్రీల కరిష్టము. శివగల వత్సత లుగ ధరించును-శివ గల నాశనం. చిత్ర వర్ణముగల వస్త్రము ధరించును - శుభము కలుగును. కుంకుమ గంధము - యుద్ధ భయము. వకుళపుష్పము-కీర్తి వృద్ధి. రజతాభరణం రజతనాశనం. రాగి పాత్రయందు పాలు త్రావును - లోహములు పెంద! వాని నాశనం, స్ఫోటకభయం. మామిడిపండు - ప్రజలకు సుఖము. వరాహవాహనము - మహిష నాశనము. పసుపు పచ్చని గొడుగు - ఆ వస్తువుల నాశనం! కీర్తి

ఆయోధనము - స్వల్పయుద్ధం. తెల్లని పద్మమును ధరించును - శుభము కలుగును. ఉత్తరదిక్కునకు ప్రయాణం - ఉత్తరదేశారిష్టము. నిద్ర చేష్ట - ప్రజలకు సుఖం. నిలబడియుండును - ప్రభువులకు శుభము.

పక్షఫలము:—శుక్లపక్షే యదా పౌషే మకరస్థో దివాకరః।
ప్రజానాం వ్యాధిపీడా చ నృపాణాం సమరం భవేత్॥

తా॥ మకరసంక్రాంతి శుక్లపక్షమున వచుటచే ప్రజలకు వ్యాధి పీడయు, ప్రభువులకు యుద్ధమును కలుగును.

తిథ్యాది ఫలము:—పౌష శు పంచమి బుధవారం మకరేరవిః ౧౦-౩ పఞ్చమి—భయము, బుధవారము—శుభము, పూర్వాభాద్ర— క్షామాదుల కరిష్టము. వరీయాన్ యోగము—సువృష్టి, బాలవము— సువృష్టి. మీనలగ్నము—ధర లధికము. పూర్వాహ్ణము—ప్రభువుల కరిష్టము. అరవముహూర్తము-వివిధరోగములు, యుద్ధములు కలుగును.

శ్లో॥ యశ్శృణోతి మధుశుక్లపక్షకే వర్షనాథ సచివాదికం ఫలం। ప్రాప్నుయాద్దురితముక్తవిగ్రహో హ్యాయురర్థ మతులం యశస్సుఖం॥ కాలా మపరాగాదీ నుక్త్వా పుణ్యాని కారయే ద్యస్తు। తేషా మంశం దశమం నియమే నాప్నోతి దైవజ్ఞః॥ ఆయుర్వృద్ధిం పుత్రపౌత్రాభి వృద్ధిం నిత్యారోగ్యం మంగళం నిర్వ్యపాయం। అచ్ఛిన్నా నాముత్సవానా మవాప్తిం యచ్ఛంత్యేతే వత్సరాధీశముఖ్యాః॥

సస్య విచారము

సర్వసస్యసముదాయము అను 16 పాళ్లలో (వీసములలో) 9 పాళ్లు (వీసములు) పంట ఫలించును. నాయక విచారముచే పూర్వ (గ్రైష్మిక) సస్యములు స్వల్పముగ ఫలించును. సస్యజాతిక విచారముచేతనున్న కొంచెం ఉత్తమమైన వృద్ధి కలిగియుండును. రెండవ పంట (శారద) ధాన్యములు అయినను మధ్యమముగ నుండును.

ఆదాయ వ్యయములు

మేషవృశ్చికములు	ఆ	౨	వ్య	౮	సింహము	ఆ	౧౧	వ్య	౫
వృషభతులలు	ఆ	౧౧	వ్య	౧౪	ధనుర్మీనములు	ఆ	౫	వ్య	౧౪
మిథునకన్యలు	ఆ	౧౪	వ్య	౧౧	మకరకుంభములు	ఆ	౮	వ్య	౮
కర్కాటకం	ఆ	౮	వ్య	౧౧	సర్వాదాయ	౫౭	సర్వ	వ్య	౭౧

రాజపూజావమానములు

మేషము	రా	౧	అ	౭	సింహము	రా	౬	అ	౩	ధనుస్సు	రా	౪	అ	౨
వృషభము	రా	౪	అ	౭	కన్య	రా	౨	అ	౬	మకరము	రా	౭	అ	౨
మిథునము	రా	౭	అ	౭	తుల	రా	౫	అ	౬	కుంభము	రా	౩	అ	౫
కర్కాటము	రా	౩	అ	౩	వృశ్చికము	రా	౧	అ	౨	మీనము	రా	౬	అ	౫

కందాయ ఫలములు

అశ్వి	భర	కృ	రోహి	మృగ	ఆర్ద్ర	పున	పుష్య	ఆశ్లే
౧	౪	౭	౧	౫	౦	౩	౬	౧
౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧
౩	౦	౨	౪	౧	౩	౦	౨	౪

మఘ	పుభ	ఉభ	హస్త	చిత్ర	స్వా	విశా	అనూ	జ్యే
౪	౭	౨	౫	౦	౩	౬	౧	౪
౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧
౧	౩	౦	౨	౪	౧	౩	౦	౨

మూ	పూషా	ఉషా	శ్రవ	ధని	శత	పూభా	ఉభా	రేవ
౭	౨	౫	౦	౩	౬	౧	౪	౭
౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧
౪	౧	౩	౦	౨	౪	౧	౩	౦

ఫలం॥ విషమే వ్యర్థలాభ స్స్యాత్ శూన్యే తు సమతా భవేత్।
శూన్యేషు శూన్యం భవతి కందాయ త్రయయోగతః॥

ఆదిశూన్యే భవే ద్వ్యాధి ర్మధ్యశూన్యే మహద్భయం।
అంత్యశూన్యే భవే ద్ధానిః కందాయఫల మీదృశమ్॥

సంవత్సర ఫలము

అశ్విని	పుష్య	స్వాతి	అభిజిత్తు	వారలకు	యుద్ధభయం
భరణి	ఆశ్లేష	విశాఖ	శ్రవణం	,,	అలంకారప్రాప్తి
కృత్తిక	మఘ	అనూరాధ	ధనిష్ఠ	,,	రోగభయం
రోహిణి	పుబ	జ్యేష్ఠ	శ. తా	,,	ఆయుర్వృద్ధి
మృగశిర	ఉభ	మూల	పూ. భా	,,	అర్థలాభము
ఆర్ద్ర	హస్త	పూ. షా	ఉ. భా	,,	మనస్తాపం.
పునర్వసు	చిత్త	ఉ. షా	రేవతి	,,	రాజపూజ్యత

కుజచార ఫలము

గతసంవత్సరమున ఉదయించిన నక్షత్రము మొదలు 15, 16 నక్షత్రములలో వక్రము కలుగుటవలన ప్రజానకు రుధిరానన మను పేరు గల వక్రిము. కనుక ఈకాలమున (భాద్రపద బ ౧౨ శు॥ ప్ర॥ మార్గశిర్ష శు॥ దశమి శని వ.) ముఖరోగములును, భయముతోగూడిన సుభిక్షము కలుగును.

బుధచార ఫలము

అయా మాసములం దుదయాస్తమయముల సంధిన బుధుడు వైశాఖ శు పంచమి గు, ఆషాఢ శు పూర్ణిమ సం, నిజశ్రావణ బ ప్రతిపత్ శు, ఆశ్వయుజ శు పూర్ణిమ సో, మార్గశిర్ష శు పంచమి సో, మాఘ బ అష్టమి సో, ఫాల్గున బ త్రయోదశి ఆ. లం దుదయించుటచే యుద్ధభయము, అగ్నిభయము, చోరభయము, రోగభయము, దుర్భిక్షము, జలభయము గలుగును. మరియు నెపుడైన బుధోదయానంతర మేకోని విపరీతఫలము కలుగును. వర్షమున్నచో నవావృష్టి, అనావృష్టియున్నచో అతివృష్టి, సుభిక్షమున్నచో దుర్భిక్షము, దుర్భిక్షముగ నున్న సుభిక్షము, భయముగ నున్న క్షేమము, క్షేమముగ నున్న భయము, ఇట్లు విపరీతఫలము కలుగును.

గురుచార ఫలము

వత్సరాది ప్ర॥ వైశాఖ బ చతుర్దశి శని. ప॥ తులయందు గురుడు. అటనుండి అధికశ్రావణ శు పంచ. సో ప॥ కన్యయందు గురుడు (వక్రగతి). అటనుండి మార్గశిర్ష బ ద్వితీయ ఆ॥ ప. తులయందు గురుడు. అటనుండి వత్సరాంతమువరకు వృశ్చికరాశియందు గురుడు. ఫలము:—తులారాశియందు గురుడుండ సువృష్టి, సర్వసస్య సమృద్ధియు గలుగును. కాని తూచదగిన మిర్చి, చింతపండు, బెల్లము, కూరలు వగైరా పదార్థములు దుర్లభము లగును. కన్యయందు గురుడుండ వర్షములును సస్యములును బాగుగ నుండును. ధరలు కొంచెము తగ్గి సుభిక్షముగ నుండును. ప్రభుత్వమున కాదాయ మధికమగును. బ్రాహ్మణులు సత్కర్మల నాచరింతురు. వృశ్చికరాశియందు గురుడుండునపుడు భూమి సస్యవృద్ధి, వృష్టి సమృద్ధి కలిగియుండును. అన్ని వర్ణములవారు సుఖముగ నుందురు. సంకరజాతులకు హాని.

శుక్రచార ఫలము

ఈ సంవత్సరమున ఆశ్వయుజ శు తృతీయ బుధ॥ హస్తనక్షత్రమందు దక్షిణమార్గమందు అజవీథియందు తూర్పున నస్తమించును. తిరుగ మార్గశిర శు ద్వితీయ శుక్ర॥ పూషానక్షత్రమందు దక్షిణమార్గమందు మృగవీథియందు పడమరదిక్కున నుదయించును. ఫలము॥ దక్షిణమార్గమున నుదయమగుటచే వర్షములు తక్కువయగుటచే ధాన్యములు జాగ్రత్తచేసి మరుసపంట వేయవలెను. అజవీథియం దస్తమించుట సస్యము, వర్షము, బ్రహ్మచారులు, వృద్ధి. మృగవీథియం దుదయించుట మృగములకు, సస్యములకు, తపస్వులకు రోగము. శుక్ల

పశ్చిమున నుదయాస్తమయములగుటచే ఏనుగులు, గుఱ్ఱములు, యుద్ధవీరులు, యుద్ధమునందు హాతులగుట తటస్థించును. మఘాదిపంచకమండలమున అస్తమించుటచే సస్యహాని, దుర్భిక్షము, చోరభయము, నీచుల కభివృద్ధి, సంకరము కలుగును. జ్యేష్ఠాదిమండలమున నుదయించుటచే దుర్భిక్షము, చోరబాధ, రోగములును కలుగును. కాశ్మీర, అశ్మక, మత్స్యశ్రీ, అవంతీ దేశములు, ద్వారకాది నగరములున్ను పీడ నందును.

శనిచారఫలము

సంవత్సరాది ప్ర॥ జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో॥ ప॥ ధనస్సునందు, అటనుండి అశ్వయుజ బ ఏకాదశి శు॥ప॥ వృశ్చికమున, అటనుండి వత్సరాంతమువరకు ధనూరాశియందు శని సంచరించును. అందు సంవత్సరాది ప్ర॥ జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో॥ ప॥ మూలయందును, అది మొదలు అశ్వయుజ బ ఏకాదశి శు॥ప॥ జ్యేష్ఠయందును, అది మొదలు ఫాల్గున శు పూర్ణిమ మం॥ప॥ మూలనక్షత్రమందు, అది మొదలు వత్సరాంతమువరకు పూర్వాషాఢయందును శని సంచరించును. ఫలము— శని వృశ్చిక రాశియందుండుటచే ప్రజలకు రోగభయము, పశువులకు, సైనికులకు, సంఘములకు హాని. ప్రభువులకు భేదము(విరోధభావము) కలుగును. ధనూరాశియం దుండగా, అల్పవృష్టి, ప్రభువులకు కలహము, ధరలు హెచ్చుగుట, పాంచాలము, కోసలము, కురుదేశము, కాశ్మీరము, వంగము, కళింగము, కాశీదేశము, హానినందును. జ్యేష్ఠయందుండగా రాజులు, రాజపురోహితులు, రాజసన్మానితులు, శూరులు, సంఘములు, సైనికులు పీడ నందెదరు. మూలయం దుండగా కొంకణ, పాంచాల, కాశీదేశములు, యుద్ధభటులు, ఓషధులు, ఫలజాతులు నశించును. దుర్భిక్షము, అనావృష్టి, యుద్ధభయము కలుగును. పూర్వాషాఢయం దుండగా అంగ, వంగ, కోసల, గిరివ్రజ, మగధ, పుండ్ర, మైథిల దేశస్థులును, తామ్రలిప్తి నగరవాసులును ఉపద్రవమును పొందెదరు. ఈ మూడునక్షత్రములయందు సంచరించుట మంచిది కాదు.

కూర్మచక్రముచే:— పారావత, బర్బర, అవంతీ, పూర్వమాళవ, సైంధవ, సురాష్ట్ర, పంచనద, త్రిగర్త, లంగ, శకాది పశ్చిమ దేశములకు హాని.

రాహుచారఫలము

చైత్రమాసగ్రహణముచే శిల్పులు, లేఖకులు, గాయకులు, వేశ్యలు, బంగారు వర్తకులు, పౌండ్ర, ఓఢ్ర, కేకయ, అశ్మక దేశస్థులును పీడనందుదురు. చిత్రవృష్టి. ఫాల్గునమాస గ్రహణముచే వంగ, అశ్మక, అవంతి, మేకలదేశస్థులకు, నాట్యముచేయువారలకు, ఉత్తమ సస్యములకు, ఆయుధములను తయారుచేయువారలకు, క్షత్రియులకు, తపశ్శాలురకు హాని కలుగును.

దేశారిష్టయోగములు

1. వత్సరాది ప్ర॥ వైశాఖ బ చతుర్దశి శ॥ ప॥ గురువకు తృతీయమున శని. ఫలము. వింధ్యకు దక్షిణమున జనహాని.

2. వత్సరాది ప్ర॥ జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో॥ ప॥ ధనుస్సునందు శని ఫలము. ప్రభువులకు యుద్ధములు, ప్రజలకు రోగములు, దుర్భిక్షము, శస్త్రభయము గలుగును.

3. చైత్ర బ ద్వితీయా శ॥ ప్ర॥ జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో. ప॥ మూలయందు శని వక్రము. ఫలము. సైనికులకు హాని.

4. చైత్ర బ ద్వితీయా శ॥ ప్ర॥ నిజశ్రావణ శు దశమీ ఆ॥ ప॥ జ్యేష్ఠామూలలందు శనివక్రము. ఫలము. యవన (కాబోలు వగైరా) దేశాధిపతికిని అవంతిదేశాధిపతికిని 6 మాసములలో హాని యగును.

5. చైత్ర బ తృతీయా ఆ॥ ప్ర॥ వైశాఖ శు ఏకాదశి బు. ప. బుధ గురు శనులకు గ్రహాత్రయమునకును వక్రము. ఫలము॥ యుద్ధములు, అనావృష్టిభయము గలుగును.

6. వైశాఖ బ చతుర్దశి శ॥ ప్ర॥ జ్యేష్ఠ శు అష్టమీ సో॥ ప॥ గురు శుక్ర సమసప్తకము. ఫలము. ప్రజలకు—జలభయమో, అగ్నిభయమో, రోగభయమో, యుద్ధభయమో, సర్పభయమో, చోరభయమో, దుండగులవలని భయమో కలుగును.

7. జ్యేష్ఠ శు దశమీ గు. ప్ర॥ ఆషాఢ బ నవమీ గు. ప॥ మీన కన్యా వృశ్చిక ధనూరాసులందు కుజ గురు శనులకు సంచారము ఫలము. దుర్భిక్షము, ప్రభువులకు యుద్ధములు, మరణభయము, రక్తప్రవాహములును గ్రామవాసులకు అగ్నిభయము, వాయుభయము వ్యాధిభయములును గలుగును.

8. జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో. ప్ర॥ అధిక శ్రావణ శు పంచమీ పో. ప॥ తిరుగ గురునకు తృతీయమందు శని (ఫలము 1 యో చూ.)

9. జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో. ప్ర॥ భాద్రపద శు ద్వాదశి బు ప॥ శనికి వ్యయస్థానమందు రాహువు ఫలము. ఆంధ్రదేశమున సస్యములకు హాని. నీచులకును, తస్కరులకును హాని.

10. జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో. ప్ర॥ అశ్వయుజ బ ఏకాదశి శు ప॥ జ్యేష్ఠానక్షత్రమున వృశ్చికాంతమున శని. ఫలము అనావృష్టి, దుర్భిక్షము అనగా ధరలు పెరుగుటయు నగును.

11. జ్యేష్ఠ బ ప్రతిపత్ పో ప్ర॥ నిజశ్రావణ శు దశమీ ఆ ప॥ వృశ్చికమందు శని వక్రము. ఫలము. మనుష్యులు పశువులు, సేనలు మూడు వంతులలో రెండు వంతులు నశించును.

12. ఆషాఢ శు నవమీ గు ప్ర॥ నిజశ్రావణ బ తృతీయా పో ప॥ మేషరాశియందు కుజ కేతు సమాగమము. ఫలము అంగ, వంగ, కళింగదేశములందు సస్యహాని, యుద్ధభయము, భూమియందు ప్రజలు భయభ్రాంతులయ్యెదరు.

13. అధికశ్రావణ శు పంచమీ పో. ప్ర॥ నిజశ్రావణ బ తృతీయా పో. ప॥ కుజ గురు సమసప్తకము. ఫలము. అయోధ్యనుండి దక్షిణదేశమున యుద్ధభయము, దుర్భిక్షము గలుగును.

14. నిజశ్రావణ బ తృతీయా పో. ప్ర॥ అశ్వ బ ఏకాదశి శు ప॥ కుజ శని సమసప్తకము. ఫలము (13 యో చూ.)

15. నిజశ్రావణ బ తృతీయా పో. ప్ర॥ కార్తిక శు సప్తమీ పో. ప॥ వృషభ తులా వృశ్చిక ధనూరాసులందు కుజ గురు శనులకు సంచారము. ఫలము (7 యో చూ.)

16. భాద్రపద బ ద్వాదశి శు ప్ర॥ మార్గశిర శు దశమీ శ ప॥ మేష వృషభములందు కుజవక్రము. ఫలము (11 యో చూ.)

17. అశ్వయుజ బ ఏకాదశి శు. ప్ర॥ మార్గశిర బ ద్వితీయా ఆ ప॥ గురునకు తృతీయమందు శని. ఫలము (1 యో చూ.)

18. అశ్వయుజ బ ఏకాదశి శు. ప్ర॥ వత్సరాంత ప॥ ధనూరాశియందు శని సంచారము. ఫలము (2 యో చూ.)

19. కార్తిక శు సప్తమీ పో. ప్ర॥ మార్గశిర బ ద్వితీయా ఆ ప॥ కుజ గురు సమసప్తకము. ఫలము (13 యో చూ.)

20. పౌష శు పూర్ణిమా శ. ప్ర॥ ఫాల్గున బ పంచమీ ఆ ప॥ కుజ గురు సమసప్తకము. ఫలము (13 యో చూ.)

21. పౌష శు పూర్ణిమా శ. ప్ర॥ సంవత్సరాంత ప॥ వృషభ మిథున వృశ్చిక ధనూరాసులందు కుజ గురు శనులకు సంచారము. ఫలము (7 యో చూ.)

22. ఫాల్గున బ పంచమీ ఆ. ప్ర॥ సంవత్సరాంత ప॥ కుజ శని సమసప్తకము. ఫలము (13 యో చూ.)

23. ఉత్తరాది ప్ర॥ ఆషాఢ బ అమా బు. ప॥ శిష్య గ్రోగజః॥ ఫలం॥ రోగభయం॥ మాఘ బ చతుర్దశీ ఆ ప్ర॥ ఉత్తరాంతి ప॥ శుక్రా గ్రోగజః, అనావృష్టిః, యుద్ధభయము.

గ్రహ కూ ట ము లు

1. నిజశ్రావణ బ చతుర్దశీ ప్ర॥ దినత్రయే సింహే రవి చంద్ర బుధ శుక్రాః. (4 గ్రహములు)

2. భాద్ర బ ప్రతిపత్ ఆ॥ ప్ర॥ బ అమా ఆ.ప॥ కన్యాయాం రవి బుధ శుక్ర రాహవః. (4 గ్ర)

3. భాద్ర బ త్రయో శ. అమా ఆ. దినద్వయే రవి చంద్ర బుధ శుక్ర రాహవః కన్యాయాం పంచ.

4. ఆశ్వ బ చతుర్దశీ సో. అమా మం. దినద్వయే తులాయాం రవి చంద్ర గురు శుక్రాః. (4 గ్ర)

5. మార్గశిర బ త్రయోదశీ బు. చతుర్దశీ గు. అమా శు. దినత్రయే ధనుషి రవి చంద్ర బుధ శనయః.

6. ఫాల్గున బ చతుర్దశీ సో. అమా మం. పౌష శు ప్రతిపత్ బు. దినత్రయే మీనే రవి చంద్ర బుధ కేతవః.

ఫలము:—నాలుగు గ్రహము లొకచో గలిసినచో సరిహద్దు రాష్ట్రములతో కలహములు ఏడతెగక యుండును. ఐదు గ్రహములు గలిసినచో ప్రభువులకు హాని. మరియు సింహమందు గ్రహకూటము గల్గినచో వనావృష్టి, కన్యయందగుచో వాయుపీడ, తులయం దతి వృష్టి, ధనుర్మీనములం దారోగ్యమున్ను గలుగును.

ముఖ్యమైన వ్రతములు—పండుగలు

చైత్రమాసము:—1879 శకం ఫాల్గున 30, శు ప్రతి సో తైలాభ్యంగః, నింబకుసుమభక్షణం, ప్రపాదానం, విషువత్పుణ్యకాలము, 1880 శకం చైత్ర 1 ద్వితీ శ ఉమాశివాగ్ని పూజ. చై 2 తృతీ ఆ సౌభాగ్యశయనవ్రతం, మాసగౌరీవ్రతం శివడోలోత్సవము. చై 4 పంచమం నాగపూజ శ్రీపంచమి, చై 6 సప్త గు సూర్యపూజ, చై 7 అష్ట శు భవానీయాత్రా అశోకరుద్రపూజ, అశోకకాలికా ప్రాశనం, చై 9 దశ ఆ ధర్మరాజదశమి, చై 10 ఏకా సో శ్రీకృష్ణ డోలోత్సవః, రుక్మిణీపూజ, చై 11 ద్వాద మం వామనద్వాదశి, చై 12 త్రయో బు శైవ చతుర్దశి, దమనేన శివపూజ, చై 13 చతుర్ద గు కర్దమక్రీడా, చై 14 పూర్ణి శు చిత్రవస్త్రదానం, దమనేనేంద్రాది సర్వదేవపూజ, చై 27 చతుర్ద గు శివసన్నిధి స్నానం.

వైశాఖమాసము:—చైత్ర 30 శు ప్రతి ఆ ధర్మఘటాదిదానం, వైశాఖ 2, తృతీ మం దధ్యన్న వ్యజన ఛత్ర పాదుకోపానహదానాని, ఉదకుంభదానం, గౌరీపూజ, లక్ష్మీనారాయణపూజ, త్రిలోచన యాత్రా, సింహాచలక్షేత్రే చందనోత్సవః వై 6, షష్ఠ శ గంగోత్పత్తి, వై 7 అష్ట ఆ అపరాజితాదేవి పూజ, చండికాదేవిపూజ, వై 10, ఏకా బు పరశురామద్వాదశి వై 13, పూర్ణి శ దధ్యన్న వ్యజన ఛత్రపాదుకోపానహదానాని, కృష్ణాజినదానం, ఉదకుంభదానం, సంపద్గౌరీవ్రతం, వై 21, బ అష్ట ఆ చండికాదేవిపూజ.

జ్యేష్ఠమాసము:—జ్యేష్ఠ 1, శు చతుర్థి గు ఉమాపూజ, జ్యే 5, అష్ట సో శుక్లాదేవిపూజ, జ్యే 6, నవ మం బ్రహ్మాణీదేవిపూజ, జ్యే 7, దశ బు సేతుబంధన రామేశ్వర ప్రతిష్ఠ, జ్యే 9, ద్వాద శు రామలక్ష్మణద్వాదశి, శ్రీమజ్జగద్గురు శ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదాచార్యాణాం కైలాసగమనం, జ్యే 10, త్రయో శ, విద్యారణ్యస్వామినా మారాధనం, జ్యే 11, పూర్ణి ఆ తిలపాత్రదానం, జ్యే 19, బ అష్ట సో, త్రిలోచనపూజ, జ్యే 26, చతుర్ద సో వటసావిత్రీవ్రతం.

ఆషాఢమాసము:—జ్యేష్ఠ 31 శు చతుర్థి శ మధ్యాహ్నోత్పరతః దక్షిణాయన పుణ్యకాలః, ఆషా 4, నవ బు ఐంద్రీదేవీపూజ ఆ 5, దశ గు మహాలక్ష్మీవ్రతారంభః, ఆ 6, ఏకా శు గోపద్మవ్రతారంభః, ఆ 7, ద్వాద శ, వాసుదేవ ౧౧ శ, ప్రసాపవన మహోత్సవః, చాతుర్మాస్య వ్రతారంభః, ఆ 9, చతుర్ద సో శివపవిత్రార్పణం, శివశయనం, కోకిలావ్రతం, శ్రీరంగక్షేత్రే జ్యేష్ఠాభిషేకః, ఆ 10, పూర్ణి మం, అన్నపానాదిదానం, ఆ 12 బ ద్వితీ గు చాతుర్మాస్య ౨ యు, ఆ 19, నవ గు ఐంద్రీదేవిపూజ.

అధికశ్రావణమాసము:—

నిజశ్రావణమాసము:—శ్రావణ 26, శు తృతీ ఆ, మధుశ్రవావ్రతం, శ్రా 27, చతుర్థి సో, దూర్వాగణపతివ్రతం, శ్రా 28, పంచమం, నాగ ౫ మి, శ్రా 29, షష్ఠి బు, సూర్యపూజ, శ్రా 31, అష్ట శు కౌమారీదేవిపూజ, భాద్ర 2, దశ ఆ, దధివ్రతారంభః, వేదవ్రతారంభః, భా 4, ద్వాద మం, దామోదర ౧౨ శ, భా 7, పూర్ణి శు, నవోపనీతానాం, తైత్తిరీయాణాం వాజసనేయానాం చోపాకర్మ, భా 8 బ ప్రతి శ, బృహత్తిల్వ ద్వితీయ, అశూన్య శయనవ్రతం, భా 10, తృతీ సో సంకష్ట ౪ ర్థి. భా 15, అష్ట శ, దశఫలవ్రతారంభః, దూర్వా ౮ మి, భా 16, నవ ఆ, కౌమారీదేవిపూజ, భా 22, అమా శ, రుద్రసావర్ణి మన్వాదిః, కుశగ్రహణం, ఉత్తరోమావ్రతం, పోలాల అమావాస్య.

భాద్రపదమాసము:—భాద్ర 23, శు ప్రతి ఆ, శైవ మౌన వ్రతం, భా 24, ద్వితీ సో, కల్కిజయంతి, భా 25, తృతీ మం, హరితాలికావ్రతం, సువర్ణగౌరీవ్రతం, శివారర్థి, కన్యాసంక్రమణము, భా 27, షష్ఠి గు, సూర్య షష్ఠీ, స్కందదర్శనము, బాదరజయంతి, భా 28, సప్త శు, అముక్తాభరణ ౭ మి, జ్యేష్ఠావ్రతం, భా 29, అష్ట శ, మహాలక్ష్మీవ్రతం, భా 30, నవ ఆ, నందాదేవిపూజ, కేదారవ్రతం, భా 31, దశ సో, క్షీరవ్రతారంభము, ఆశ్వీన 1, ఏకా మం, కటదానం, మధ్యాహ్నోత్పరతః విషువత్పుణ్యకాలః, ఆ 2, ద్వాద బు, శక్రద్వాదశి, శక్రధ్వజోత్థాపనం, విష్ణుపరివర్తనమహోత్సవః, కల్కి ౧౨ శ, ఆ 4, చతుర్ద శు అనంతవ్రతం, ఆ 5, పూర్ణి శ, ఉమామహేశ్వరవ్రతం, లోకపాలకపూజ, ఆ 7, బ ద్వితీ సో, అశూన్యశయనవ్రతం, ఆ 8, ద్వితీ మం, బహులావ్రతం, విశాలాక్షీయాత్రా, ఆ 11, పంచ శు, చంద్రషష్ఠి, ఆ 14, అష్ట సో, ఆర్ద్రాష్టమీ త్ర్యంబకమహేశ్వరపూజ, ఆ 18, ద్వాద శు, గజచ్ఛాయా, కలియుగాది, ఆ 20, చతుర్ద ఆ కుశగ్రహణం.

ఆశ్వయుజమాసము:—ఆశ్వ 21, శు ప్రతి సో దౌహిత్ర ప్రతిపత్, కలశస్థా॥ స్తనవృద్ధి గౌరీవ్రతం, ఆ 24, చతుర్థి గు, ఉపాంగలలితాగౌరీవ్రతం, ఆ 25, పంచ శు, నాగపూజ, తులా సంక్రమణము. ఆ 29, నవ మం, అపరాజితా దేవిపూజ, శమీపూజ, దుర్గాదేవ్యుద్వాసనం, ఆ 30, దశ బు, దశరథ గౌరీవ్రతం, ద్వదశీ వ్రతారంభః, కార్తిక 2, ద్వాద శు గోద్వాదశి, పద్మనాభ ౧౨ శ, కా 4, చతుర్ద ఆ, దానఫలవ్రతారంభః, కౌముదీ ౧౫ మ, కా 7, బ ద్వితీ బు, అశూన్యశయనవ్రతం, కా ౯ తృతీ గు, లలితాదేవి యాత్రా, కా 13, త్రయో ఆ బహిర్దీపదానం, యమతర్పణంచ, కా 19, చతుర్ద సో, ప్రేత ౧౪ శ, మాషపత్రభక్షణం, దీపదానం, కా 20, అమా మం, కేదారవ్రతం, ఉల్కాప్రదర్శనం, దీపదానం అలక్ష్మీనిస్సరణం, గోక్రీడనం.

కార్తికమాసము:—కార్తిక 21, శు ప్రతి బు, అఖండదీప ప్రా॥ మంగళమాలికా, యమ ౨ య, భగినీహస్త భోజనం. కా 2, తృతీ గు త్రిలోచన గౌరీవ్రతం, కా 25, షష్ఠి ఆ, వృశ్చిక సంక్రమణము కా 26 శ్రీ మద్విద్యాశంకర భగవత్పాద తీర్థానాం లంబికా యోగ ప్రవేశః, కా 27, అష్ట మం, గోష్ఠాష్టమి, కా 30, ఏకా శు దేవోత్థాపనం భీష్మపంచక వ్రతారంభః, ఆగ్రహాయణం, ద్వాద శ, చిల్క ౧౨ శ, యోగి ౧౨ శ, అగ్ర 3, త్రయో సో, వైకుంఠ ౧౪ శ, పాషాణ ౧౪ శ, అగ్ర 4, చతుర్ద మం, ఉదయే విశ్వేశ్వర

ప్రతిష్ఠా, కార్తీక వ్రతోద్యాపనం, వృషోత్సర్గః, త్రిపురోత్సవః శశిబంధన గౌరీవ్రతం, కుమారస్వామి దర్శనం, అగ్ర 5, పూర్ణి బు, మహాకార్తికీధాత్రీపూజ, తులసీవ్యుద్యాపనం, కృత్తికాదీపోత్సవః, అగ్ర 6, బ ప్రతి గు, శ్రీవైష్ణవస్వామి ద్రావిడ ప్రబంధ నిగమనం. అగ్ర 7, ద్వితీ శు, చాతుర్మాస్య ౨ యం, అశూన్యశయన వ్రతం, అగ్ర 13, సప్త బు, పావిత్రీకల్పః, అగ్ర 16, ఏకా ఆ, గోవత్స ౧౨ శ.

మార్గశిర్షమాసము:—అగ్ర 22, శు తృతీ శ, రంభావ్రతం, అగ్ర 24, పంచ సో, నాగ ౫ మి, ధనుస్సంక్రమణము. అగ్ర 25, షష్ఠి మం, మల్లారి ౬ ష్ఠి, మిత్ర ౭ మి, నందా ౭ మి, అగ్ర 28, నవ శు, నందినీదేవీపూజ, అగ్ర 30, ఏకా ఆ, శ్రీరంగ ద్వారస్థ భగవదాలోకన మహోత్సవః, పౌష 1, ద్వాద సో, మత్స్య 12 శ అఖండ ౧౨ శ, పౌష 3, త్రయో బు, పాషాణ ౧౪ శ, పౌష 4, చతుర్ద గు, చంద్రపూజ, సువర్ణ లవణదానం.

పౌషమాసము:—పౌష 24, శు పంచ బు, మకరసంక్రమణము, మాఘ 1, ద్వాద బు, కూర్మ ౧౨ శ.

మాఘమాసము:—మాఘ 21, శు తృతీ మం, గుడలవణదానం, మా 22, చతుర్థి బు, తిలచతుర్థి, కుంద చ ర్థి, శాంతిచర్థి, మా 23, పంచ గు మదన ౫ మి, శ్రీ౫మి, వసంతోత్సవారంభః, కుంభసంక్రమణము, మా 26, సప్త ఆ, అథోద్యార్క వ్రతం, దానఫలవ్రతోద్యాపనం సూర్యచంద్ర వ్రతారంభోద్యాపనే, మా 27, అష్ట సో, భీష్మా ౮ మి, నందినీదేవిపూజ, మా 30, ఏకా గు, భీష్మపంచక వ్రతం, భీమ ౧౧ శ, తిలపద్మవ్రతం, ఫాల్గుణ 1, ద్వాద శు, భీమ ౧౨ శ, వరాహ ౧౨ శ, ఫా 2, త్రయో శ, వరాహకల్పః, ఫాల్గుణ 4, పూర్ణి సో, తిలపాత్ర కంచుక కంబళాదిదానం, ఫా 15 బ ద్వాద శు తిల ౧౨ శ, ఫా 17, చతుర్ద ఆ, ఆరటంతీ ౧౪ శ, విష్ణుచిత్త రామానుజస్వామి తీర్థం, ఫా 18, అమా సో, బ్రహ్మపూజ, నవనీత ధేనుదానం.

ఫాల్గుణమాసము:—ఫాల్గుణ 22, శు చతుర్థీ శు, తిల చ ర్థి, పుత్రగణపతివ్రతం, ఫా 23, పంచ శ, మీనసంక్రమణము, ఫా 25, సప్త మం లక్ష్మీనారాయణార్చ పూజా. ఫా 30, ఏకా శ, విషువత్పుణ్యకాలః. 1881 చైత్ర 1, ద్వాద ఆ, నృసింహ ౧౨ శ, చై 2, త్రయో సో, కామదహనం, చై 5, బ ద్వితీ గు, చాతుర్మాస్య ౨ యం.

శుభ ము హూ ర్త ము లు

చైత్రమాసము:—మార్చి 21 శు ప్రతి శు వత్సరాదిగాన ఉభానవవస్త్రాభరణధారణాదులకు వృషభము మతాం ౯-౫౪ గం 10-7—25 పంచ మం రోహిణి రాత్రి వివాహ పాల కర్మలకు కుంభము ౨౩-౨౪ రా గం 5-10—26 షష్ఠి బు రోహిణి అన్నప్రాశన వివాహాదులకు వృషభము ౯-౧౫ గం 9-47—వివాహాదులకు వృశ్చికము రాజపం॥ ౯-౪౪ గం 22-7 జామిత్రదం॥—29 నవ శని పునర్వసు అన్నప్రాశన పాలకర్మలకు వృషభము ౮-౫౧ గం 9-34 శనిశేష—రాత్రి పుష్యపాలకర్మకు కుంభము ౨౬-౪౨ గం రా 4-55 షష్ఠదం॥ 30 దశ ఆ పుష్య అన్నప్రాశన పాలకర్మలకు వృషభము ౮-౪3 గం 9-31—రాత్రి గర్భాధానమునకు వృశ్చికము ౯-3 గం 21-51 ఆశ్లేషరాత్రి మహారంభమునకు కుంభము మతాం ౨౬-3౨ గం రా 4-51 షష్ఠదం॥—31 ఏకా సో ఆశ్లేష విద్యారంభమునకు వృషభము మతాం॥ ౮-3౫ గం 9-27—ఏప్రి 3 చతుర్ద గు హస్త రాత్రి వివాహాదులకు వృశ్చికము ౮-౨౧ గం 21-35—4 పూర్ణి శు రాత్రి చిత్రవివాహ పాలకర్మాదులకు కుంభము దోషం॥ ౨౫-౪౧ రా గం 4-31 పరాహంధం॥—5 బ ద్వితీ శ చిత్రఅన్నప్రాశన వివాహ పాల కర్మాదులకు వృషభము ౭-౫౫ గం 9-7 పరాహంధం॥—7 చతుర్థి సో రాత్రి అనూ వివాహగర్భాదానాదులకు వృశ్చికము ౭-౪౦ గం 21-19 లగ్నదం॥—9 షష్ఠి బు రాత్రి మూల వాపీకూపారంభాదులకు కుంభము ౨౪-౪౯ గం రా 4-12—11 అష్ట శు రాత్రి ఉషా వివాహ గర్భాదానాదులకు వృశ్చికము మతాం॥ ౬-౫౯ గం 21-5 సగ్రహదం॥—వివాహ పాలకర్మారంభాదులకు కుంభము ౨౪-౨౯ గం రా 4-5—12 లో సగ్రహదం॥

వైశాఖమాసము:—ఏప్రి 23 చతుర్థీ బు రాత్రి మృగశిర వివాహ పాలకర్మాదులకు మీనము ౨౪-౬ రా గం 3-57—26 సప్త శ పుష్య గర్భాధానమునకు వృశ్చికము రాజపం॥ ౪-౧౯ గం 20-8—27 అష్ట ఆ రాత్రి ఆశ్లే వాపీకూపారంభాదులకు మీనము ౨3-౮ గం రా 3-41—30 ఏకా బు రాత్రి ఉఫ వివాహాదులకు వృశ్చికము 3-3౭ గం 19-47—రాత్రి హస్త వివాహ పాలకర్మాదులకు మీనముమతాం॥ ౨౨-౫౨ గం రా 3-29—మే 1 త్రయో గు హస్త అన్నప్రాశనవివాహపాలకర్మాదులకు వృషభము మతాం ౪-౨౦ గం 7-24 కుజదృష్టి—వివాహగర్భాధానాదులకు వృశ్చికము 3-౨౮ గం 19-44—2 చతుర్ద శు రాత్రి చిత్ర వివాహాదులకు వృశ్చికము 3-౧౭ గం 19-39, 12 లో చంద్రుడు—4 బ ప్రతి ఆ రాత్రి అనూ వివాహాదులకు మీనము దోషం॥ ౨౨-౧౧ గం రా 3-14 రవివేధ—5 ద్వితీ సో అనూరాధ అన్నప్రాశనాదులకు వృషభము 3-౪౬ గం 7-9—8 పంచ గు రాత్రి ఉషా వివాహాదులకు మీనము ౨౧-౨౮ గం రా 2-59—9 షష్ఠి శు ఉషా అన్నప్రాశన వివాహాదులకు వృషభము మతాం॥ 3-౧౨ గం 6-58 రాత్రి శ్రవ వివాహాదులకు మీనము ౨౧-౧౯ గం రా 2-55—11 అష్ట ఆ ధని అన్నప్రాశన వివాహాదులకు వృషభము ౨-౫౫ గం 6-45 కుజదృ॥ సగ్రహదం॥

జ్యేష్ఠమాసము:—మే 20 శు ద్వితీ మం రాత్రి మృగశిర వివాహాదులకు మీనము ౧౯-౨౨ గం రా 2-12—23 పంచ శు రాత్రి పుష్య నవ వధూప్రవేశమునకు మీనము దోషం॥ ౧౮-౪౮ గం రా 1-59—30 ద్వాద శు స్వాతి వివాహగర్భాధానాదులకు మకరము (వసుతి) ౧౦-౧ గం 22-30—జూన్ 1 పూర్ణి ఆ రాత్రి అనూ వివాహాదులకు మకరం ౯-౪౦ గం 22-23—కుంభమున్న ౧౫-౨౬ గం 24-41—4 బ తృతీ బు రాత్రి మూల గర్భాధానమునకు ధనస్సు ౫-౨3 గం 20-41—ఉషా రాత్రి వివాహగర్భాధానాదీనాం మకరము ౯-౭ గం 22-11—5 చతుర్థి గు రాత్రి వివాహగర్భాదానాదులకు ధనుస్సు రాజపం॥ ౫-౧3 గం 20-37 తిథి సంధి—శ్రవ రాత్రి వివాహగర్భాధానాదులకు మకరం రాజపం॥ ౯-౫౭ గం 22-7 నక్షత్రసంధి లగ్నచంద్రుడున్న—6 పంచ శు రాత్రి శ్రవ వివాహగర్భాధానాదులకు ధనస్సు దోషం॥ ౫-3 గం 20-34—వివాహాదులకు మకరము (వసుతి)న్న ౮-౪౭ గం 22-4 లగ్నదం॥—7 షష్ఠి శ ధనిష్ఠ అన్నప్రాశనోపనయన వివాహాదులకు కర్కాటకం మతాం॥ ౮-౮ గం 8-45 జామిత్రదం॥—రాత్రి ధనిష్ఠ వివాహాదులకు ధనుస్సు ౪-౫౧ గం 20-29—8 సప్త ఆ శత రాత్రి గర్భాధానాదులకు ధనుస్సు ౪-౪౧ గం 20-25 మకరం మతాం॥ ౮-౨౫ గం 21-55—11 దశ బు రాత్రి రేవతి వివాహాదులకు ధనుస్సు ౪-౧౨ గం 20-15 సగ్రహదం॥

ఆషాఢమాసము:—జూన్ 19 శు ద్వితీ గు పునర్వసు అన్నప్రాశనకు కర్కాటకము ౬-౯ గం 8-0, 12 లో చంద్రుడు—25 నవ బు హస్త అన్నప్రాశనాదులకు కర్కాటకం ౫-౫ గం 7-35—29 త్రయో ఆ అనూ అన్నప్రాశనకు కర్కాటకం మతాం ౪-౨౪ గం 7-20.

అధిక శ్రావణము:—జూలై 24 శు అష్ట గు స్వాతి అన్నప్రాశనాదులకు సింహము ౭-౫౬ గం 8-52—26 ఏకా శ అనూ

సీమంతాదులకు సింహము (పగలు) రాజ పం॥ ౭-౩౫ గం 8-44—28 త్రయో పో మూల పగలు డోలారోహణమునకు సింహము ౭-౧౪ గం 8-37—30 పూర్ణి బు ఉషా అన్నప్రాశనాదులకు సింహము౬-౫౨ గం 8.29.

నిజశ్రావణము:—ఆగ 17 కు తృతీ ఆ రాత్రి ఉఫ వివాహ నవగృహారంభాదులకు మిథునం బలి ౨౧-౪౧ రాగం 8-6—వివాహాదులకు కర్కాటకము మతాం॥ ౨౪-3 గం రా 4-8 కుజదృ॥—18 చతుర్థి సో రాత్రి హస్త గర్భాధానాదులకు మీనము ౪-౪౨ గం 20-18—29 పూర్ణి కు రాత్రి శత గర్భాధానమునకు మీనం ౩-౧౪ గం 19-36 చంద్రుడు 12 లో—రాత్రి నవగృహారంభ ప్రవేశాదులకు మిథునం మతాం॥ ౨౦-౫ గం రా 2-20—31 బ ద్వితీ ఆ రాత్రి ఉభా వివాహాదులకు మీనము ౨-౫౮ గం 19-27 లగ్నచం॥—వివాహ నవగృహారంభప్రవేశాదులకు మిథునం ౧౯-౪౯ గం రా 2-12—వివాహాదులకు కర్కాటకము రోగపం॥ ౨౨-౧౧ గం రా 8-8—సెప్టెం 1 తృతీ పో రాత్రి రేవ వివాహాదులకు మీనము ౨-౫౦ గం 19-24—5 షష్ఠ కు రాత్రి రోహిణి వివాహ నవగృహారంభ ప్రవేశాదులకు మిథునం ౧౯-౭ గం రా 1-52, 12 లో సగ్రహచంద్రుడు—6 అష్ట శ మృగశిర అన్నప్రాశన నవగృహారంభ ప్రవేశాదులకు కన్యా ౪-౯ గం 7-31 సగ్రహచం॥

భాద్రపదమాసము:—సెప్టెం 15 కు ద్వితీ సో హస్త అన్నప్రాశనకు కన్యా ౨-౪౭ గం 6-59 లగ్నచం॥

ఆశ్వయుజమాసము:—అక్టో 19 కు సప్త ఆ ఉషా అన్నప్రాశనాదులకు ధనుస్సు ౧౪-౨౫ గం 11-44 లగ్నచం॥—21 నవమం ధనిష్ఠ నవవస్త్రాభరణ ధారణాదులకు ధనుస్సు ౧౪-3 గం 11-36—27 పూర్ణి సో అశ్వ అన్నప్రాశనాదులకు ధనుస్సు ౧౨-౫౯ గం 11-18—31 బ ద్వితీ శు రోహి అన్నప్రాశనకు ధనుస్సు ౧౨-౧౫ గం 10-56, 6 లో చంద్రుడు—నవం 1 పంచ శ మృగ అన్నప్రాశనాదులకు ధనుస్సు రోగపం ౧౨-౪ గం 10-52.

కార్తికమాసము:—నవం 26 ద్వాద ఆ అశ్విని అన్నప్రాశనకు మకరము ౧౧-౪౮ గం 10-56—28 బ ద్వితీ శు మృగ అన్నప్రాశనకు మకరం ౧౦-౫౨ గం 10-37 చంద్రుడు 6 లో—డిశం 1 పంచ సో పుష్య అన్నప్రాశనకు మకరము ౧౦-౧౮ గం 10-25.

మార్గశిరమాసము:—డిశం 18 కు తృతీ శ ఉషా అన్నప్రాశనకు మకరము ౮-౨ గం 9-38 లగ్నచం॥—18 అష్ట గు రాత్రి ఉభా వివాహాదులకు వృశ్చికము మతాం॥ ౨౭-౩౬ గం రా 4-33 సశేషు చం॥—20 దశ శ రాత్రి అశ్విని వివాహాదులకు వృశ్చికము ౨౭-౧౪ గం రా 4-25—24 త్రయో బు రోహిణి అన్నప్రాశన వివాహాదులకు మకరం ౬-౨ గం 8-56—రాత్రి రోహిణి వివాహాదులకు సింహము ౧౩-౪ గం 22-48—నవవధూ ప్రవేశాదులకు వృశ్చికము ౨౬-౩౧ గం రా 4-10—28 బ ద్వితీ ఆ పుష్య అన్నప్రాశనాదులకు మకరం ౫-౧౯ గం 8-40—కుంభమున్ను ౧౧-౫ గం 10-58 చంద్రుడు 6 లో—రాత్రి గర్భాధానమునకు సింహం మతాం॥ ౧౨-౨౦ గం 22-32 చంద్రుడు 12 లో—29 తృతీ సో ఆర్ద్ర వాపీ కూప తటాకారంభాదులకు మకరం మతాం ౫-౯ గం 8-37—30 చతుర్థి మం రాత్రి మఘ వివాహాదులకు వృశ్చికము ౨౫-౩౬ గం రా 3-42 సంక్రమణం—1959 జన 4 దశ ఆ స్వాతి అన్నప్రాశన వివాహాదులకు మకరము ౪-౪ గం 8-18—రాత్రి వివాహగర్భాధానాదులకు కర్కాటకం ౩-౪౦ గం 19-8.

పుష్యమాసము:—జన 10 కు ప్రతి శ ఉషా అన్నప్రాశనకు కుంభము ౮-౪౬ గం 10-7 చంద్రుడు 12 లో—12 తృతీ సో ధనిష్ఠ అన్నప్రాశనకు కుంభం మతాం॥ ౮-౨౪ గం 9-59 లగ్నచం॥—15 షష్ఠి గు ఉభా అన్నప్రాశనాదులకు కుంభము ౭-౫౩ గం 9-47—21 ద్వాద బు మృగ అన్నప్రాశనకు కుంభము ౬-౫౬ గం 9-24—22 త్రయో గు మృగ అన్నప్రాశనకు కుంభము ౬-౪౭ గం 9-21—25 బ ప్రతి ఆ పుష్య అన్నప్రాశనకు కుంభము ౬-౨౦ గం 9-10.

మాఘమాసము:—ఫిబ్ర 9 కు ద్వితీ సో శత రాత్రి గర్భాధానమునకు సింహం రోగపం॥ ౪-౧౫ గం 19-48—18 షష్ఠి శు అశ్వ అన్నప్రాశన వివాహాదులకు మేషం ౧౧-౧౩ గం 11-1 లగ్నచం॥—21 త్రయో శ రాత్రి ఆర్ద్ర వాపీ కూపతటాకారంభాదులకు మకరం ౨౭-౧౮ రా గం 5-0.

ఫాల్గునమాసము:—మార్చి 12 కు తృతీ గు రాత్రి అశ్వ వివాహాదులకు మకరం ౨౩-౫౬ గం రా 3-45—13 చతుర్థి శు అశ్వ అన్నప్రాశన వివాహాదులకు మేషం ౭-౨౧ గం 9-11 లగ్నచం॥—20 దశ శు రాత్రి పుష్య నవవధూప్రవేశ వాపీ కూపాద్యారంభములకు మకరము ౨౨-౩౧ గం రా 3-12—28 బ చతుర్థి శ రాత్రి అనూ వివాహాదులకు మకరము మతాం॥ ౨౧-౮ గం రా 2-41—కుంభమున్ను ౨౬-౫౪ గం రా 5-0.

కుజాది గ్రహసంచారములు

చైత్ర మాసము

కుజచారః—మార్చి 21 కు ప్రతి శు శ్రవ ౧ కుజః ౪౨-౩౦—26 షష్ఠి బు శ్రవ ౨ కుజః ౧౭-౧౮—30 దశ ఆ శ్రవ 3 కుజః ౪౯-౫౭—ఏప్రి 4 పూర్ణి శు శ్రవ ౪ కుజః ౨౨-౧౬—8 చందమం ధని ౧ కుజః ౫౪-౯—3 దశ అని ౨కుజః ౨౫-౫౦—17 చతుర్ద గు ధని 3 కుంభే సమస్థః కుజః ౫౭-౨౩.

బుధచారః—మార్చి 2 కు ప్రతి శు రేవ 3 బుధః ౩౭-౩౪—28 తృతీ ఆ రేవ ౪ బుధః ౪౬-౩౪—26 షష్ఠి బు అశ్వ ౧ మేషేసమస్థో బుధః ౯-౩౮—29 నవ శ అశ్వ ౨ బుధః ౪-౩౯—ఏప్రి 2 త్రయో బు అశ్వ 3 బుధః ౪౦-౫౧—6 బ తృతీ ఆ బుధవక్రారంభః ౨౨-౫౨ రాశ్యాది బుధః ౦-౭-౩౩-౩౫—8 పంచ మం పశ్చాదస్తమిలో బుధః ౫౨-౪౫—10 సప్త గు అశ్వ ౨ వక్రీ బుధః ౪౦-౨౫—16 త్రయో బు అశ్వ ౧ వక్రీ బుధః ౧౭-౪౭.

గురుచారః—మార్చి 21 కు ప్రతి శు చిత్రా ౪ వక్రీ గురుః ౧౨-౩౩—18 బ చతుర్ద శు చిత్రా 3 వక్రీగురుః ౩౯-౨౯.

శుక్రచారః—మార్చి 22 కు ద్వితీ శ ధని ౧ శుక్రః ౪౪-౨౨—26 షష్ఠి బు ధని ౨ శుక్రః ౪౧-౪౧—30 దశ ఆ ధని 3 కుంభే మిత్రక్షేత్రశుక్రః ౨౭-౨౨—ఏప్రి 3 చతుర్ద గు ధని ౪ శుక్రః ౪-౩౮—6 బ తృతీ ఆ శత ౧ శుక్రః ౩౪-౫౪—10 సప్త గు శత ౨ శుక్రః ౦-౯—18 దశ ఆశ 3 శుక్రః ౨౦-౩౬—16 త్రయో బు శత ౪ శుక్రః ౩౭-3—19 అమా శ పూభా ౧ శుక్రః ౫౧-౨౧.

శనిచారః—మూల ౧ ధనుషి శనిః ఏప్రి 5 బ ద్వితీ శ శని వక్రారంభః ౫౮-౫౫ రాశ్యాది శనిః ౮-౨-౧౫-౫౨.

రాహుకేతూ:—స్వాతి ౧ రాహుః అశ్వ 3 కేతుః

వైశాఖ మాసము

కుజచారః—ఏప్రి 22 తృతీ మం ధని ౪ కుజః ౨౮-౩౧—27 అష్ట ఆ శత ౧ కుజః ౦-౩౫—మే 1 త్రయో గు శత ౨ కుజః ౩౨-౨౫—6 బ తృతీ మం శత 3 కుజః ౪-౩౯—10 సప్త శ శత ౪ కుజః ౩౭-౭—15 ద్వాద గు పూభా ౧ కుజః ౧౦-౯.

బుధచారః—ఏప్రి 21 శు ద్వితీ పో రేవ ౪ మీ నే వక్రీ బుధః ౦-౪౩—24 పంచ గు ప్రాగుదితో బుధః ౧౦-౧౦—30 ఏకా బు బుధవక్రత్యాగః ౧౫-౪౨ రాశ్యాదిబుధః ౧౧-౨౬-౪౩-౬ —మే 9 బ షష్ఠి శు అశ్వి ౧ మేషే బుజార్భ్యధః ౩౨-౨—18 దశ మం అశ్వి ౨ బుధః ౪౧-౪౯—17 చతుర్ద శ అశ్వి 3 బుధః ౧-౯.

గురుచారః—మే 17 బ చతుర్ద శ చిత్రా ౨ కన్యాయాం వక్రీగురుః ౪౪-౨౧.

శుక్రచారః—ఏప్రి 23 శు చతుర్థి బు పూభా ౨ శుక్రః ౨-౧౭—26 సప్త శ పూభా 3 శుక్రః ౧౦-౫౭—29 దశ మం పూభా ౪ మీ నే ఉచ్చ శుక్రః ౧౭-౪౭—మే 2 చతుర్ద శు ఉభా ౧ శుక్రః ౨౨-౫౧—5 బ ద్వితీ సోమ ఉభా ౨ శుక్రః ౨౬-౧౫—8 పంచ గు ఉభా 3 శుక్రః ౨౭-౧౦—11 అష్ట ఆ ఉభా ౪ శుక్రః ౨౭-౨౭—14 ఏకా బు రేవ ౧ శుక్రః ౨౭-౧౬—17 చతుర్ద శ రేవ ౨ శుక్రః ౨౬-౪౭.

శనిచారః—మూల ౧ ధనుషి వక్రీ శనిః.

రాహుకేతూః—స్వాతి ౧ రాహుః, అశ్వి 3 కేతుః.

జ్యేష్ఠ మాసము

కుజచారః—మే 19 శు ప్రతి పో పూభా ౨ కుజః ౪౩-౫౫—24 షష్ఠి శ పూభా 3 కుజః ౧౭-౪౩—28 దశ బు పూభా ౪ మీ నే మిత్రస్థః కుజః ౫౪-౪౪—జూన్ 2 బ ప్రతి పో ఉభా ౧ కుజః ౩౨-౧—7 షష్ఠి శ ఉభా ౨ కుజః ౧౦-౧౭—11 దశ బు ఉభా 3 కుజః ౫౧-౧౩—16 చతుర్ద పో ఉభా ౪ కుజః ౩౩-౫౪.

బుధచారః—మే 19 శు ప్రతి పో అశ్వి ౪ బుధః ౫౪-౬—22 చతుర్థి గు భర ౧ బుధః ౩౦-౨౧—24 షష్ఠి శ భర ౨ బుధః ౫౪-౪౭—27 నవ మం భర 3 బుధ ౯-౪౦—29 ఏకా గు భర ౪ బుధః ౧౬-౫౭—31 త్రయో శ కృత్తి ౧ బుధః ౧౭-౪౬—జూన్ 2 బ ప్రతి పో కృత్తి ౨ వృషభే మిత్రస్థో బుధః ౧౩-౧౦—4 తృతీ బు కృత్తి 3 బుధః ౩-౪౯—5 చతుర్థి గు కృత్తి ౪ బుధః ౫౦-౧౧—6 పంచ శు ప్రాగస్తమితో బుధః ౩౨-౩౭—7 షష్ఠి శ రోహి ౧ బుధః ౩౩-౧—9 అష్ట పో రోహి ౨ బుధః ౧౨-౪౭—10 నవ మం రోహి 3 బుధః ౪౯-౫౬—12 దశ గు రోహి ౪ బుధః ౨౪-౫౨—13 ఏకా శు మృగ ౧ బుధః ౫౭-౧౫—15 త్రయో ఆ మృగ ౨ బుధః ౩౦-౧౭—17 అమా మం మృగ 3 మిథునే స్వర్క్షే బుధః ౧-౩౯.

గురుచారః—చిత్రా ౨ కన్యాయాం వక్రీగురుః.

శుక్రచారః—మే 20 శు ద్వితీ మం రేవ 3 శుక్రః ౨౪-౨౦—23 పంచ శు రేవ ౪ శుక్రః ౨౧-౬—26 అష్ట పో అశ్వి ౧ మేషేసమస్థ శ్శుక్రః ౧౭-౫—29 ఏకా గు అశ్వి ౨ శుక్రః ౧౨-౨౪—జూన్ 1 పూర్ణి ఆ అశ్వి 3 శుక్రః ౭-౧—4 తృతీ బు అశ్వి ౪ శుక్రః ౧-౦—6 పంచ శు భర ౧ శుక్రః ౫౪-౨౬—9 అష్ట పో భర ౨ శుక్రః ౪౭-౧౫—12 దశ గు భర 3 శుక్రః ౩౯-౩౨—15 త్రయో ఆ భర ౪ శుక్రః ౩౧-౪.

శనిచారః—జూన్ 2 బ ప్రతి పో జ్యే ౪ వృశ్చికే వక్రీ శనిః ౯-౩.

రాహుకేతూః—మే 21 శు తృతీ బు చిత్రా ౪ రాహుః అశ్వి ౨ కేతుః ౨౩-౪౭.

ఆషాఢ మాసము

కుజచారః—జూన్ 21 చతుర్థి శ రేవ ౧ కుజః ౧౯-౧౧—26 దశ గు రేవ ౨ కుజః ౭-౨౭—30 చతుర్ద పో రేవ 3 కుజః ౫౯-౫—జూలై 5 బ చతుర్థి శ రేవ ౪ కుజః ౪౪-౩౨—10 నవ గు అశ్వి ౧ మేషే స్వర్క్షే కుజః ౫౪-౨౬—15 చతుర్ద మం అశ్వి ౨ కుజః ౫౯-౪౪.

బుధచారః—జూన్ 18 శు ప్రతి బు మృగ ౪ బుధః ౩౨-౨౦—20 తృతీ శు ఆర్ద్రా ౧ బుధః ౩-౪౭—21 చతుర్థి శ ఆర్ద్రా ౨ బుధః ౩౫-౫౫—23 షష్ఠి పో ఆర్ద్రా 3 బుధః ౭-౩౬—24 అష్ట మం ఆర్ద్రా ౪ బుధః ౪౨-౫౪—26 దశ గు పున ౧ బుధః ౧౭-౧౭—27 ఏకా శు పున ౨ బుధః ౫౬-౫—29 త్రయో ఆ పున 3 బుధః ౩౬-౫౨—జూలై 1 పూర్ణి మం పశ్చాదుదితో బుధః ౧-౪౭ పున ౪ కర్కాటకే శత్రుస్థో బుధః ౨౦-౧౫—3 బ ద్వితీ గు పుష్య ౧ బుధః ౭-౪౭—4 తృతీ శు పుష్య ౨ బుధః ౫౭-౦—6 పంచ ఆ పుష్య 3 బుధః ౫౧-౧౭—8 సప్త మం పుష్య ౪ బుధః ౫౦-౪—10 నవ గు ఆశ్లే ౧ బుధః ౫౩-౫౪—13 ద్వాద ఆ ఆశ్లే ౨ బుధః ౩-౩౭—15 చతుర్ద మం ఆశ్లే 3 బుధః ౨౦-౨౩.

గురుచారః—ఈ నెలలో చిత్రా ౨ కన్యాయాం గురుః జూన్ 19 శు ద్వితీ గు గురువక్రత్యాగః ౨-౪౪ రాశ్యాదిగురుః ౫-౨౭-౨౭-౩౪.

శుక్రచారః—జూన్ 18 శు ప్రతి బు కృత్తి ౧ శుక్రః ౨౨-౩౪—21 చతుర్థి శ కృత్తి ౨ వృషేస్వర్క్షే శుక్రః ౧౩-౪౩—24 అష్ట మం కృత్తి 3 శుక్రః ౪-౧౭—26 దశ గు కృత్తి ౪ శుక్రః ౫౪-౩౦—29 త్రయో ఆ రోహి ౧ శుక్రః ౪౪-౧౭—జూలై 2 బ ప్రతి బు రోహి ౨ శుక్రః ౩౩-౪౬—5 చతుర్థి శ రోహి 3 శుక్రః ౨౨-౫౧—8 సప్త మం రోహి ౪ శుక్రః ౧౧-౩౨—10 నవ గు మృగ ౧ శుక్రః ౫౯-౫౪—13 ద్వాద ఆ మృగ ౨ శుక్రః ౪౭-౫౧—16 అమా బు మృగ 3 మిథునే మిత్రస్థ శ్శుక్రః ౩౫-౧౪.

శనిచారః—జ్యేష్ఠ ౪ వృశ్చికే వక్రీ శనిః.

రాహుకేతూః—చిత్రా ౪ రాహుః అశ్వి ౨ కేతుః.

అధిక శ్రావణమాసము

కుజచారః—జూలై 21 పంచ పో అశ్వి 3 కుజః ౧౧-౪౦—26 ఏకా శ అశ్వి ౪ కుజః ౩౧-౨౭—ఆగ 1 బ ద్వితీ శు భర ౧ కుజః ౦-౨౧—6 షష్ఠి బు భర ౨ కుజః ౪౦-౩౪—12 ద్వాద మం భర 3 కుజః ౩౬-౧.

బుధచారః—జూలై 17 ఆశ్లే ౪ బుధః ౪౫-౨౧—20 చతుర్థి ఆ మఘా ౧ సింహే మిత్రస్థో బుధః ౨౦-౫౫—23 సప్త బు మఘా ౨ బుధః—26 ఏకా శ మఘా 3 బుధః ౨౧-౩౨—30 పూర్ణి బు మఘా ౪ బుధః ౯-౪౦—ఆగ 4 బ పంచ పో పూఫ ౧ బుధః ౪౩-౧—9 నవ శ బుధవక్రారంభః ౪౫-౪౯ రాశ్యాదిబుధః ౪-౧౪-౨౪-౪౭—14 చతుర్ద గు మఘా ౪ వక్రీ బుధః ౩౭-౪౨.

గురుచారః—జూలై 21 శు పంచ పో చిత్రా 3 తులాయాం బుజార్గురుః ౩౨-౧౨.

శుక్రచారః—జూలై 19 శు తృతీ శ మృగ ౪ శుక్రః ౨౨-౫౩—22 షష్ఠి మం ఆర్ద్రా ౧ శుక్రః ౧౦-౨—24 అష్ట గు ఆర్ద్రా ౨ శుక్రః ౫౬-౪౩—27 ద్వాద ఆ ఆర్ద్రా 3 శుక్రః

౫౬-౪౩—30 పూర్ణి బు ఆర్ద్రా ౪ శుక్రః ౨౯-౨౧—ఆగ 2 బ తృతీ శ పున ౧ శుక్రః ౧౫-౧౦—5 షష్ఠి మం పున ౨ శుక్రః ౦-౪౩—7 సప్త గు పున 3 శుక్రః ౪౫-౫౭—10 దశ ఆ పున ౪ కర్కాటేశత్రృక్షస్థశ్శుక్రః ౩౦-౫౧—13 త్రయో బు పుష్య ౧ శుక్రః ౧౫-౨౮—15 అమా శు పుష్య ౨ శుక్రః ౫౯-౫౨.

శనిచారః—జూలై 21 శు పంచ పో జ్యేష్ఠ 3 వక్రీశనిః ౪౭-౪౮.

రాహుకేతూః—జూలై 28 శు సప్త బు చిత్రా 3 రాహుః అశ్వి ౧ కేతుః ౧౭-౩౬.

నిజ శ్రావణమాసము

కుజచారః—ఆగ 18 చతుర్థి పో భర ౪ కుజః ౪౯-౩౭—25 ఏకా పో కృత్తి ౧ కుజః ౩౦-౩౧—సెప్టెం 1 బ తృతీ పో కృత్తి ౨ వృషే సమస్థః కుజః ౪౯-౪౮—10 ద్వాద బు కృత్తి 3 కుజః ౧౩-౩౯.

బుధచారః—ఆగ 16 శు ప్రతి శ పశ్చాదస్తమితో బుధః ౫౦-౩౭—19 పంచ మం మఘా 3 వక్రీబుధః ౪౮-౨౩—23 నవ శ మఘా ౨ వక్రీ బుధః ౩౮-౫౮—27 త్రయో బు మఘా ౧ వక్రీబుధః ౫౦-౨౦—30 బ ప్రతి శ ప్రాగుదితో బుధః ౫౬-౪౬—సెప్టెం 2 చతుర్థి మం బుధ వక్రత్యాగః ౧౭-౫౬ రాశ్యాది బుధః ౪-౧-౨౪-౧౦—7 నవ ఆ మఘా ౨ బుధాద్యుదః ౨౯-౨—10 ద్వాద బు మఘా 3 బుధః ౫౮-౧౦—13 అమా శ మఘా ౪ బుధః ౩౨-౫౮.

గురుచారః—ఆగ 17 శు తృతీ ఆ చిత్రా ౪ గురుః ౫౫-౪౮.

శుక్రచారః—ఆగ 18 శు చతుర్థి పో పుష్య 3 శుక్రః ౪౩-౫౩—21 సప్త గు పుష్య ౪ శుక్రః ౩౭-౪౨—24 దశ ఆ ఆశ్లే ౧ శుక్రః ౧౧-౧౭—26 ద్వాద మం ఆశ్లే ౨ శుక్రః ౫౪-౩౭—29 పూర్ణి శు ఆశ్లే 3 శుక్రః ౩౭-౪౨—సెప్టె 1 బ తృతీ పో ఆశ్లే ౪ శుక్రః ౨౦-౩౦—4 షష్ఠి గు మఘా ౧ సింహే శత్రృక్షస్థశ్శుక్రః 3-౫—6 అష్ట శ మఘా ౨ శుక్రః ౪౫-౨౪—9 ఏకా మం మఘా 3 శుక్రః ౨౭-౨౯—12 చతుర్ద శు మఘా ౪ శుక్రః ౯-౧౬.

శనిచారః—ఆగ 24 దశ ఆ శని వక్రత్యాగః ౫-౧౧ రాశ్యాది శనిః ౭-౨౫-౪౮-౪౯.

రాహుకేతూః—చిత్రా 3 రాహుః అశ్వి ౧ కేతుః.

భాద్రపదమాసము

కుజచారః—సెప్టెం 20 శు అష్ట శ కృత్తి ౪ కుజః ౫౯-౪౬—అక్టో 10 బ ద్వాద శు కుజవక్రారంభః ౨౩-౨౧ రాశ్యాదికుజః ౧-౯-౧౫-౨౦.

బుధచారః—సెప్టెం 15 శు ద్వితీ పో పూఫ ౧ బుధః ౪౬-౨౩—17 పంచ బు పూఫ ౨ బుధః ౪౭-౧౧—18 షష్ఠి గు ప్రాగస్తమితో బుధః ౨౬-౧౯—19 సప్త శు పూఫ 3 బుధః ౪౪-౨౨—21 నవ ఆ పూఫ ౪ బుధః ౩౬-౨౬—23 ఏకా మం ఉఫ ౧ బుధః ౨౬-౨౬—25 త్రయో గు ఉఫ ౨ కన్యాయాం ఉచ్చే బుధః ౧౫-౩౦—27 పూర్ణి శ ఉఫ 3 బుధః ౪-౩౧—28 బ ప్రతి ఆ ఉఫ ౪ బుధః ౫౩-౪౫-30 ద్వితీ మం హస్త ౧ బుధః ౪౪-౩౧—అక్టో 2 చతుర్థి గు హస్త ౨ బుధః ౩౫-౧౭—4 షష్ఠి శ హస్త 3 బుధః ౨౮-౦—6 అష్ట పో హస్త ౪ బుధః ౨౨-౧౧—8 దశ బు చిత్రా ౧ బుధః ౧౮-౧—10 ద్వాద శు చిత్రా ౨ బుధః ౧౫-౩౧—12 చతుర్ద ఆ చిత్రా 3 తులాయాం మిత్రస్థో బుధః ౧౪-౫౦.

గురుచారః—సెప్టెం 24 శు ద్వాద బు స్వాతి ౨ గురుః ౨౯-౪౬—అక్టో 10 బ ద్వాద శు స్వా 3 గురుః ౩౮-౪౩.

శుక్రచారః—సెప్టెం 14 శు ప్రతి ఆ పూఫ ౧ శుక్రః ౫౧-౦—17 పంచ బు పూఫ ౨ శుక్రః ౩౨-౨౮—20 అష్ట శ పూఫ 3 శుక్రః ౧౩-౪౫—22 దశ పో పూఫ ౪ శుక్రః ౫౫-౦—25 త్రయో గు ఉఫ ౧ శుక్రః ౩౫-౫౦—28 బ ప్రతి ఆ ఉఫ ౨ కన్యాయాంనీచే శుక్రః ౧౬-౩౬—30 ద్వితీ మం ఉఫ 3 శుక్రః ౫౭-౧౭—అక్టో 3 పంచ శు ఉఫ ౪ శుక్రః ౩౭-౪౫—6 అష్ట పో హస్త ౧ శుక్రః ౧౮-౬—8 దశ బు హస్త ౨ శుక్రః ౫౮-౧౭—11 త్రయో శ హస్త 3 శుక్రః ౩౮-౨౦.

శనిచారః—సెప్టెం 25 శు త్రయో గు జ్యే ౪ బుజాశ్శనిః ౧౯-౫౫.

రాహు కేతూః—సెప్టెం 24 శు ద్వాద బు చిత్రా ౨ కన్యాయాంరాహుః రేవ ౪ మీనే కేతుః ౧౧-౧౨.

ఆశ్వయుజ మాసము

కుజచారః—అక్టో 29 బ ద్వితీ బు కృత్తి 3 వక్రీ బుధః ౧౦-౨౬—నవం 8 ద్వాద శ కృత్తి ౨ వక్రీ కుజః ౪౦-౪౬.

బుధచారః—అక్టో 14 శు ద్వితీ మం చిత్రా ౪ బుధః ౧౫-౫౩—16 చతుర్థి గు స్వాతి ౧ బుధః ౧౮-౪౩—18 షష్ఠి శ స్వాతి ౨ బుధః ౨౩-౧౭-20 అష్ట పో స్వాతి 3 బుధః ౨౭-౩౪—22 దశ బు స్వాతి ౪ బుధః ౩౭-౩౫—24 ద్వాద శు విశా ౧ బుధః ౪౭-౧౬—27 పూర్ణి పో పశ్చాదుదితో బుధః ౫౧-౯—29 బ ద్వితీ బు విశా 3 బుధః ౧౧-౩౮—31 చతుర్థి శు విశా ౪ వృశ్చికే సమస్థో బుధః ౨౩-౪౪—నవం 2 పంచ ఆ అనూ ౧ బుధః ౪౩-౩౫—5 అష్ట బు అనూ ౨ బుధః 3-౩౫—7 ఏకా శు అనూ 3 బుధః ౨౪-౧౨—9 త్రయో ఆ అనూ ౪ బుధః ౪౮-౫౮.

గురుచారః—అక్టో 20 శు అష్ట పో పశ్చాదస్తమితో గురుః ౨౩-౧౫—26 చతుర్థి ఆ స్వా ౪ గురుః ౬-౧౯—నవం 10 బ చతుర్ద పో విశా ౧ గురుః ౩౫-౪౪.

శుక్రచారః—అక్టో 14 ద్వితీ మం హస్త ౪ శుక్రః ౧౮-౧౬ 15—తృతీ బు ప్రాగస్తమితశ్శుక్రః ౫౯-౨—16 చతుర్థి గు చిత్రా ౧ శుక్రః ౫౮-౯—19 సప్త ఆ చిత్రా ౨ శుక్రః ౩౬-౫౫—22 దశ బు చిత్రా 3 తులాయాం స్వక్షేశుక్రః ౧౭-౩౮—24 ద్వాద శు చిత్రా ౪ శుక్రః ౫౭-౧౫—27 పూర్ణి పో స్వాతి ౧ శుక్రః ౩౬-౪౮—30 బ తృతీ గు స్వా ౨ శుక్రః ౧౬-౧౮—నవం 1 పంచ శ స్వాతి 3 శుక్రః ౫౫-౪౪—4 సప్త మం స్వాతి ౪ శుక్రః ౩౫-౬—7 ఏకా శు విశా ౧ శుక్రః ౧౪-౨౩—9 త్రయో ఆ విశా ౨ శుక్రః ౫౩-౩౮.

శనిచారః—నవం 7 బ ఏకా శు మూల ౧ ధనుషి శనిః ౧౯-౫౫.

రాహు కేతూ—చిత్రా ౨ కన్యాయాంరాహుః, రేవ ౪ మీనే కేతుః.

కార్తిక మాసము

కుజచారః—నవం 17 శు షష్ఠ పో కృత్తి ౧ మేషే వక్రీ కుజః ౪౮-౫౪—27 బ ప్రతి ను భర ౪ వక్రీ కుజః ౫౩-౬.

బుధచారః—నవం 12 శు ప్రతి బు జ్యే ౧ బుధః ౧౮-౬—14 చతుర్థిశు జ్యే ౨ బుధః ౫౩-౨౧—17 షష్ఠ పో జ్యే ౩ బుధః ౩౮-౨౮—20 దశ గు జ్యే ౪ బుధః ౪౦-౫౧—24 త్రయో పో మూల ౧ ధనుషి సమస్తో బుధః ౧౪-౫౯—30 బ చతుర్థి ఆ బుధవక్రారంభః ౧౪-౨౩ రాశ్యాదిబుధః ౮-౨-౨౫-౬—డిశం 4 అష్ట గు పశ్చాదస్తమితో బుధః ౩౭-౩౧—5 నవ శు జ్యే ౪ వృశ్చికే వక్రీబుధః ౨౬-౧౪—8 ద్వాద పో జ్యే ౩ వక్రీ బుధః ౨౧-౨౪—10 అమా బు జ్యే ౨ వక్రీ బుధః ౫౬-౩.

గురుచారః—17 శు షష్ఠ పో ప్రాగుదితో గురుః ౪౨-౧౬—25 చతు మం విశా ౨ గురుః ౩౫-౪౪.

శుక్రచారః—12 శు ప్రతి బు విశా ౩ శుక్రః ౩౨-౫౦ 15 పంచ శ విశా ౪ వృశ్చికే సమస్తశుక్రః ౧౨-౩౦—17 షష్ఠ పో అనూ ౧ శుక్రః ౫౧-౯—20 దశ గు అనూ ౨ శుక్రః ౩౦-౧౬—23 ద్వాద ఆ అనూ ౩ శుక్రః ౯-౨౪—25 చతుర్ద మం అనూ ౪ శుక్రః ౪౮-౩౩—28 బ ద్వితీ శు జ్యే ౧ శుక్రః ౨౭-౪౧—డిశం 1 పంచ పో జ్యే ౨ శుక్రః ౬-౪౮—3 సప్త బు జ్యే ౩ శుక్రః ౪౫-౫౧—6 దశ శ జ్యే ౪ శుక్రః ౨౪-౫౬—9 చతుర్ద మం మూల ౧ ధనుషి సమస్త శుక్రః ౩-౫౮.

శనిచారః—డిశం 8 బ షష్ఠ బు పశ్చాదస్తమిత శ్శనిః ౪౮-౪౩—7 ఏకా ఆ మూల ౨ శనిః ౪౦-౧.

రాహుకేతూః—నవం 26 పూర్ణి బు చిత్రా ౧ రాహుః రేవ ౩ కేతుః ౪-౩౨.

మార్గశిర మాసము

కుజచారః—డిశం 17 శు షష్ఠ బు భర ౩ వక్రీ కుజః ౫౧-౧౬—20 దశ శ కుజవక్రత్యాగః ౧౭-౩ రాశ్యాది కుజః ౦-౨౩-౧౭-౪౦—22 ద్వాద పో భర ౪ ఋజుః కుజః ౩౮-౪౧

బుధచారః—డిశం 13 శు తృతీ శ జ్యే ౧ వక్రీ బుధః ౨౪-౧౩—15 పంచ పో ప్రాగుదితో బుధః ౩౬-౦—17 సప్త బు అనూ ౪ వక్రీ బుధః ౩౪-౪౬—20 దశ శ బుధ వక్రత్యాగః ౧-౩౪ రాశ్యాది బుధః ౭-౧౬-౭-౩౫—22 ద్వాద పో జ్యే ౧ ఋజు ర్బుధః ౩౮-౨౨—27 బ ప్రతి శ జ్యే ౨ బుధః ౪౧-౪౨—31 పంచ బు జ్యే ౩ బుధః ౩-౧౩—జన 2 అష్ట శు జ్యే ౪ బుధః ౫౬-౩౩—5 ఏకా పో మూల ౧ ధనుషి బుధః ౩౬-౫౫—8 చతుర్ద గు మూల ౨ బుధః ౯-౩౨.

గురుచారః—డిశం 11 శు ప్రతి గు విశా ౩ గురుః ౨౨-౩౪—28 బ ద్వితీ ఆ విశా ౪ వృశ్చికే సంక్రాంతో గురుః ౧౩-౫౫.

శుక్రచారః—డిశం 11 శు ప్రతి గు మూల ౨ శుక్రః ౪౩-౧—13 ద్వితీ శు పశ్చా దుదిత శ్శుక్రః ౫౧-౪౫—14 చతుర్థి ఆ మూల ౩ శుక్రః ౨౨-౪—17 సప్త బు మూల ౪ శుక్రః ౧-౧౧—19 నవ శు పూషా ౧ శుక్రః ౪౦-౧౮—22 ద్వాద పో పూషా ౨ శుక్రః ౧౯-౨౨—24 త్రయో బు పూషా ౩ శుక్రః ౫౮-౩౭—27 బ ప్రతి శ పూషా ౪ శుక్రః ౩౭-౫౨—30 చతుర్థి మం ఉషా ౧ శుక్రః ౧౭-౯—జన 1 షష్ఠి గు ఉషా ౨ మకరే సంక్రాంత శ్శుక్రః ౫౬-౩౬—4 దశ ఆ ఉషా ౩ శుక్రః ౩౬-౦—7 త్రయో బు ఉషా ౪ శుక్రః ౧౫-౨౨—9 అమా శు శ్రవ ౧ శుక్రః ౫౪-౪౮.

శనిచారః—జన 5 బ ఏకా పో మూల ౩ శనిః ౭-౩౯—6 ద్వాద మం ప్రాగుదిత శ్శనిః ౬-౬.

రాహుకేతూ—చిత్రా ౧ రాహుః రేవ ౩ కేతుః.

పౌష మాసము

కుజచారః—జన 13 శు చతుర్థి మం కృత్తి ౧ కుజః ౧౮-౫—24 పూర్ణి శ కృత్తి ౨ వృషే కుజః ౧౮-౦—ఫిబ్ర 2 నవ పో కృత్తి ౩ కుజః ౨౧-౪౨.

బుధచారః—జన 10 శు ప్రతి శ మూల ౩ బుధః ౩౬-౧౯—12 తృతీ పో మూల ౪ బుధః ౫౯-౧—15 షష్ఠి గు పూషా ౧ బుధః ౧౯-౧—17 అష్టమి పూషా ౨ బుధః ౩౫-౨౫—19 దశ పో పూషా ౩ బుధః ౪౯-౪౮—22 త్రయో గు పూషా ౪ బుధః ౨-౩౧—23 చతుర్ద శు ప్రాగస్తమితో బుధః ౨౪-౧౦—24 పూర్ణి శ ఉషా ౧ బుధః ౧౨-౫౩—26 బ ద్వితీ పో ఉషా ౨ మకరే సమస్తో బుధః ౨౧-౩౩—28 చతుర్థి బు ఉషా ౩ బుధః ౨౮-౪౬—30 షష్ఠి శు ఉషా ౪ బుధః ౩౩-౫౧—ఫిబ్ర 1 అష్ట ఆ శ్రవ ౧ బుధః ౩౭-౩—3 దశ మం శ్రవ ౨ బుధః ౩౮-౨౫—5 త్రయో గు శ్రవ ౩ బుధః ౩౮-౫—7 అమా శ శ్రవ ౪ బుధః ౩౬-౧.

గురుచారః—జన 16 షష్ఠ శు అనూ ౧ గురుః ౧౮-౪౮

శుక్రచారః—జన 12 శు తృతీ పో శ్రవ ౨ శుక్రః ౩౪-౧౫—15 షష్ఠి గు శ్రవ ౩ శుక్రః ౧౩-౫౨—17 అష్ట శ శ్రవ ౪ శుక్రః ౫౩-౩౧—20 ఏకా మం ధని ౧ శుక్రః ౩౩-౨౦—23 చతుర్ద శు ధని ౨ శుక్రః ౧౩-౯—25 బ పా ఆ ధని ౩ కుంభే సంక్రాంత శ్శుక్రః ౫౩-౬—28 చతుర్థ బు ధని ౪ శుక్రః ౩౩-౮—31 సప్త శ శత ౧ శుక్రః ౧౩-౨౧—ఫిబ్ర 2 నవ పో శత ౨ శుక్రః ౫౩-౩౬—5 త్రయో గు శత ౩ శుక్రః ౩౪-౬.

శనిచారః—ఫిబ్ర 4 ద్వాద బు మూల ౪ శనిః ౫-౦.

రాహుకేతూ—జన 27 బ తృతీ మం హస్త ౪ రాహుః రేవ ౨ కేతు ౫౭-౪౦.

మాఘ మాసము

కుజచారః—ఫిబ్ర 10 శు తృతీ మం కృత్తి ౪ కుజః ౨౬-౪—17 నవ మం రోహి ౧ కుజః ౫౬-౨౬—25 బ ద్వితీ బు రోహి ౨ కుజః ౧-౪౫—మార్చి 3 నవ మం రోహి ౩ కుజః ౪౯-౪౮.

బుధచారః—ఫిబ్ర 9 శు ద్వితీ పో ధని ౧ బుధః ౩౨-౧౪—11 చతుర్థి బు ధని ౨ బుధః ౨౬-౪౫—13 షష్ఠి శు ధని ౩ కుంభే సమస్తో బుధః ౧౯-౩౪—15 సప్త ఆ ధని ౪ బుధః ౧౦-౫౩—17 నవ మం శత ౧ బుధః ౦-౩౮—18 దశ బు శత ౨ బుధః ౪౯-౧౭—20 ద్వాద శు శత ౩ బుధః ౩౬-౪౭—22 చతుర్ద ఆ శత ౪ బుధః ౨౩-౩౩—24 బ ప్రతి మం పూభా ౧ బుధః ౧౦-౩—25 ద్వితీ బు పూభా ౨ బుధః ౫౬-౨౩—27 పంచ శు పూభా ౩ బుధః ౪౩-౩౨—మార్చి 1 సప్త ఆ పూభా ౪ మీనే

నీచ బుధః ౩౩-౫౬—2 అష్ట పో పశ్చాదుదితో బుధః ౫౦-౨౫—3 నవ మం ఉభా ౧ బుధః ౨౬-౫౫—5 ఏకా ను ఉభా ౨ బుధః ౨౫-౧౪—7 త్రయో శ ఉభా ౩ బుధః ౩౩-౪౮—9 అమా పో ఉభా ౪ బుధః ౫౯-౨౫.

గురుచారః—ఫిబ్ర 10 శు తృతీ మం అనూ ౨ గురుః ౫-౩౫.

శుక్రచారః—ఫిబ్ర 8 శు ప్రతి ఆ శత ౪ శుక్రః ౧౩-౪౬—10 తృతీ మం పూభా ౧ శుక్రః ౫౫-౩౫—13 షష్ఠి శు పూభా ౨ శుక్రః ౩౬-౩౪—16 అష్ట పో పూభా ౩ శుక్రః ౧౭-౪౮—18 దశ బు పూభా ౪ మీనే ఉచ్ఛశుక్రః ౫౯-౭—21 త్రయో శ ఉభా ౧ శుక్రః ౪౦-౪౩—24 బ ప్రతి మం ఉభా ౨ శుక్రః ౨౨-౩౨—27 పంచ శు ఉభా ౩ శుక్రః ౪-౩౬—మార్చి 1 సప్త ఆ ఉభా ౪ శుక్రః ౪౭-౧౫—4 దశ బు రేవ ౧ శుక్రః ౨౯-౧౯—7 త్రయో శ రేవ ౨ శుక్రః ౧౦-౭—9 అమా పో రేవ ౩ శుక్రః ౫౫-౮.

శనిచారః—మూల ౪ శనిః.

రాహుకేతూ—హస్త ౪ రాహుః రేవ ౨ కేతుః.

ఫాల్గున మాసము

కుజచారః—మార్చి 10 శు ప్రతి మం రోహి ౪ కుజః ౨౪-౨౭—16 సప్త పో మృగ ౧ కుజః ౪౯-౩౨—28 త్రయో పో మృగ ౨ కుజః ౬-౦—29 బ పంచ ఆ మృగ ౩ మిథునే శత్రుక్షేత్రః కుజః ౧౫-౩౯—ఏప్రి 4 ద్వాద శ మృగ ౪ కుజః ౧౯-౪౦.

బుధచారః—మార్చి 13 శు చతుర్థి శు రేవ ౧ బుధః ౨-౩౫—19 నవ గు బుధ వక్రారంభః ౪౮-౨౯-రాశ్యాదిబుధః ౧౧-౧౯-౪౪-౨౦—21 ఏకా శ పశ్చాదస్తమితో బుధః ౫౮-౩౦—26 బ ద్వితీ గు ఉభా ౪ వక్రీబుధః ౫౮-౨౦—31 అష్ట మం ఉభా ౩ వక్రీ బుధః ౧-౮—ఏప్రి 4 ద్వాద శ ఉభా ౨ వక్రీ బుధః ౨౦-౩౦—5 త్రయో ఆ ప్రాగుదితో బుధః ౧౫-౮.

గురుచారః—మార్చి 18 శు అష్ట బు గురు వక్రారంభః ౫౦-౨౦ రాశ్యాది గురుః ౭-౮-౪౨-౦.

శుక్రచారః—మార్చి 12 శు తృతీ గు రేవ ౪ శుక్రః ౩౮-౩౯—15 షష్ఠి ఆ అశ్వి ౧ మేషే సమస్థః శుక్రః ౨౨-౪౭—18 అష్ట బు అశ్వి ౨ శుక్రః ౬-౩౦—20 దశ శు అశ్వి ౩ శుక్రః ౫౦-౫౬—23 త్రయో పో అశ్వి ౪ శుక్రః ౩౫-౪౬—26 బ ద్వితీ గు భర ౧ శుక్రః ౨౦-౫౪—29 పంచ ఆ భర ౨ శుక్రః ౬-౩౦—31 అష్ట మం భర ౩ శుక్రః ౫౨-౩౬—3 ఏప్రి ఏకా శు భర ౪ శుక్రః ౩౯-౧—6 చతుర్ద పో కృత్తి ౧ శుక్రః ౨౬-౦—9 విక్రారి సం॥ చైత్ర శు ప్రతి గు కృత్తి ౨ వృషే స్వక్షేత్ర శుక్రః ౧౩-౧౩.

శనిచారః—మార్చి 24 పూర్ణి మం పూషా ౧ శనిః ౩౫-౨౧.

రాహుకేతూ—మార్చి 31 హస్త ౩ రాహుః రేవ ౧ కేతుః ౫౩-౨౪.

యురేనస్, నెప్ట్యూన్, ప్లూటో, గ్రహములు

యురేనస్ (వరుణ) చారము:— సంవత్సరాదిని పుష్య ౪ వక్రీ వరుణః—ఏప్రి 15 చైత్ర బ ద్వాద మం. వరుణ వక్రత్యాగః—జూలై 1 ఆషాఢ శు పూర్ణిమా మం. ఆశ్లేషా ౧ వరుణః—ఆగ 26 నిజ శ్రావణ శు ద్వాదశీ మం ఆశ్లే ౨ వరుణః—నవం 22 కా ర్తీక. శు ద్వాదశీ శ వరుణ వక్రారంభః—1959 సం॥ మార్చి 1 మాఘ బ సప్తమీ ఆ ఆశ్లేషా ౧ వక్రీవరుణః.

నెప్ట్యూన్ (ఇంద్ర) చారము:— సంవత్సరాదిని స్వాతి ౨ వక్రీ ఇంద్రః,—ఏప్రి 29 వైశాఖ శు ౧౦ మం స్వాతి ౧ వక్రీ ఇంద్రః—జూలై 14 ఆషాఢ బ త్రయో పో. ఇంద్ర వక్రత్యాగః,—సెప్టెం 23 భాద్ర శు ఏకా మం స్వాతి ౨ ఋజుగతి రింద్రః—1959 సం. జనవరి 8 మార్గశిర బ నవమీ శని, స్వాతి 3 ఇంద్రః—ఫిబ్రవరి 8 మాఘ శు ప్రతి ఆ. ఇంద్ర వక్రారంభః—మార్చి 16 ఫాల్గున శు చతుర్ద శు స్వాతి ౨ వక్రీ ఇంద్రః.

ప్లూటో (యమగ్రహ) చారము:—ఏప్రి 17 చైత్ర బ చతుర్దశీ గు మఘా ౨ వక్రీయమః—మే 14 వైశాఖ బ ఏకాదశీ బు యమగ్రహ వక్రత్యాగః—జూన్ 5 జ్యేష్ఠ బ చతుర్థీ గు మఘా 3 ఋజుగతిః యమః—అక్టో 4 భాద్ర బ షష్ఠి శ మఘా ౪ యమః—డిసెం 10 కార్తిక బ అమా బు యమగ్రహ వక్రారంభః—1959 ఫిబ్ర 1 మాఘ బ అష్ట ఆ మఘా 3 వక్రీయమః.

రాహు, గుళిక కాలములు

సూర్యోదయము 6 ఘంటలకు అయ్యే దినములకు

వారములు	రాహుకాలము		గుళికకాలము	
	మొదలు	వరకు	మొదలు	వరకు
ఆదివారము	4-30	6	3	4-30
సోమవారము	7-30	9	1-30	3
మంగళవారము	3	4-30	12	1-30
బుధవారము	12	1-30	10-30	12
గురువారము	1-30	3	9	10-30
శుక్రవారము	10-30	12	7-30	9
శనివారము	9	10-30	6	7-30

మేషాది లగ్న (?) కాలములు

మేషం	3- 8	తుల	4-39
వృషభం	2-20	వృశ్చిక	1-18
మిథున	4-25	ధనుః	3-48
కర్కాటక	1-17	మకర	2-10
సింహ	3-42	కుంభ	3-18
కన్య	3-26	మీన	0-56

నవగ్రహములు ద్వాదశస్థానములందు నుండునపు డిచ్చెడి గోచారఫలములు

	రవి	చంద్రుడు	కుజుడు	బుధుడు	గురుడు	శుక్రుడు	శని	రాహువు	కేతువు
౧	స్థానచలనం	సౌజన్యం	ఖేదం	బంధం	గమనం	ఆరోగ్యం	ఆపత్	భయం	భయం
౨	భయం	వ్యయం	వ్యయం	లాభం	ధనలాభం	భాగ్యం	హాని	కలహం	విరోధం
౩	సంపద	లాభము	లాభము	వ్యయము	ఆపద	సౌఖ్యము	సంపద	సుఖం	సుఖం
౪	మానభంగం	రోగము	శత్రుపీడ	శత్రుభయము	నాశనము	సుఖము	కుక్షిరోగము	మానహాని	మానహాని
౫	భయం	కార్యనాశనం	రిపుభయం	దారిద్ర్యం	సంపద	పుత్రలాభం	పీడ	ధనవ్యయం	ధనవ్యయం
౬	శత్రుక్షయం	ధనం	ధనలాభం	భూషణం	క్లేశము	మానహాని	ఐశ్వర్యము	సుఖము	సుఖము
౭	దేహపీడ	లాభము	కలహము	వ్యసనము	ఆరోగ్యము	క్లేశము	రాజదండం	భయము	భయము
౮	వ్యాధి	వ్యయము	భయము	సంతోషము	హాని	భయము	దుఃఖము	మృత్యువు	హాని
౯	భయము	వ్యాకులత	వ్యయము	దుఃఖము	ధనప్రాప్తి	ధనలాభం	వ్యాధి	సంతాపం	కలహము
౧౦	లాభం	లాభం	చలనం	శుభం	హాని	హాని	జాడ్యం	కలహం	కలహం
౧౧	ఆరోగ్యం	సుఖం	లాభం	సుఖం	సంతోషము	సౌఖ్యము	లాభము	లాభము	ధనలాభం
౧౨	వ్యయము	దుఃఖము	వ్యాధి	వ్యయము	పీడ	లాభం	క్లేశం	హాని	హాని

ఆనందాది యోగములు

ఆ	సో	మం	బు	గు	శు	శ	
అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	ఉషా	శ	ఆనందయోగము ౧౫ దినములలో కార్యసిద్ధి
భ	ఆ	మ	చి	జ్యే	అ	పూ	కాలదండయో. ౨౪ దినములలో కార్యసిద్ధి అపశకునం
కృ	పు	పు	స్వా	మూ	శ్ర	ఉ	ధూమ్రయో. ౧౫ ది. వరకు పనికాదు. సౌమ్యనష్టం
రో	పు	ఉ	వి	పూ	ధ	రే	ధాత్రీయో. ౧౫ది.లో కార్యమగును. నీళ్లకుండలుకనబడును
మృ	ఆ	హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	సౌమ్యయో. ౧౬ ది. లో కార్యమగును. సర్వసౌఖ్యము
ఆ	మ	చి	జ్యే	అ	పూ	భ	ధ్వాంక్షయోగము, కార్యహాని. దుఃఖప్రాప్తి
పు	పు	స్వా	మూ	శ్ర	ఉ	కృ	ధ్వజయోగము ౨౪ ది. లో కార్యసిద్ధి వేశ్యాగమనము
పుష్య	ఉ	వి	పూ	ధ	రే	రో	శ్రీవత్సయోగము లాభము
ఆ	హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	వజ్రయో. కార్యనాశనం చచ్చినజంతువులు కనిపించును
మ	చి	జ్యే	అ	పూ	భ	ఆర్ద్ర	ముద్గరయోగము కలహము దుష్టశకునము
పు	స్వా	మూ	శ్ర	ఉ	కృ	పు	ఛత్రయో. ౨౪ ది. లో స్త్రీలాభము కమలదర్శనము
ఉ	వి	పూ	ధ	రే	రో	పు	మిత్రయో. ౨౪ ది.లో తీర్థదర్శనము సన్మిత్రలాభము
హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	ఆశ్లే	మానసయోగము కార్యలాభము
చి	జ్యే	అ	పూ	భ	ఆ	మ	పద్మయోగము ౧౫ దినములలో ఐశ్వర్యప్రదము
స్వా	మూ	శ్ర	ఉ	కృ	పు	పు	లంబయోగము కార్యవిలంబము అపశకునము
వి	పూ	ధ	రే	రో	పు	ఉ	ఉత్పాతయోగము ద్రవ్యనాశనం అవమానం
అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	ఆ	హ	మృత్యుయోగము హాని సర్పదర్శనము
జ్యే	అ	పూ	భ	ఆర్ద్ర	మ	చి	కాలయోగము అవమానము వృద్ధబ్రాహ్మణదర్శనము
మూ	శ్ర	ఉ	కృ	పు	పు	స్వా	సిద్ధయో. ౧౪ ది. లో. పని యగును సువాసినీ దర్శనము
పూషా	ధ	రే	రో	పు	ఉ	వి	శుభయోగము ౧౪ దినములలో పని యగును
ఉషా	శ	అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	అమృతయోగము కార్యసిద్ధి వస్త్రలాభము
అ	పూ	భ	ఆర్ద్ర	మ	చి	జ్యే	ముసలయోగము దుఃఖము
శ్ర	ఉ	కృ	పు	పు	స్వా	మూ	గదాయోగము చెరుపు కలుగును
ధ	రే	రో	పు	ఉ	వి	పూ	మాతంగయోగము అశ్వలాభము బ్రాహ్మణదర్శనము
శత	అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	ఉషా	రాక్షసయోగము చెడ్డది మిత్రకలహము
పూ	భ	ఆర్ద్ర	మ	చి	జ్యే	అ	చరయోగము దుర్వాక్యశ్రవణము
ఉ	కృ	పు	పు	స్వా	మూ	శ్ర	స్థిరయోగము శుభాశుభమిశ్రమము కత్తి కనిపించును
రే	రో	పుష్టి	ఉ	వి	పూ	ధ	వర్ధమానయోగము వివాహదర్శనము ఉత్తమము

వివాహమునకు ముందు చూడవలసిన పొంతనములు

౧ నాడీకూటము

ఏకనాడీనక్షత్రములు:— జ్యేష్ఠ, మూల, ఉ-ఫ, హస్త, ఆర్ద్ర, పున, శత, పూభా, అశ్విని.

మధ్యనాడీ నక్షత్రములు— పుష్య, మృగ, చిత్ర, అనూ, భరణి, ధనిష్ఠ, పూఫ, ఉ-భా.

అంత్యనాడీ నక్షత్రములు

స్వాతి, కృత్తిక, ఆశ్లే, ఉషా, విశా, రోహి, మఘ, శ్రవ, రేవతి- ఇందు వధూవరుల నక్షత్రములు రెండును ఒకే నాడియందున్నచో అనిష్టము గలుగు. భిన్ననాడీగత నక్షత్రము లైనచో శుభప్రదములు

౨. గణకూటము

దేవగణ నక్షత్రములు:— అనూ, పున, మృగ, శ్రవ, రేవ, స్వాతి, అశ్వి, హస్త, పుష్య.

రాక్షసగణ నక్షత్రములు

మఘ, ఆశ్లే, ధని, జ్యేష్ఠ, మూల, శత, కృత్తి, చిత్ర, విశాఖ.

మనుష్యగణ నక్షత్రములు

పూ-ఫ, ఉ-ఫ, పూషా, ఉషా పూభా, ఉభా, రోహి, భర, ఆర్ద్ర

శుభకర్మలయందు మహాదోషములు

దుష్టతిథి వార నక్షత్ర యోగ కరణములు (విష్కంభం, అతిగం, శూల, గండ, వ్యాఘా, వజ్ర, వ్యతీ, పరి, వైధృ, దుష్టయోగములు. విష్టి, శకుని, చతు, నాగ, కింస్తుఘ్న దుష్టకరణములు.) సంక్రాంతి, అయనదినములు, పాపాక్రాంత పాపదృష్టలగ్నములు, అష్టమ కుజుడు, షష్ఠ శుక్రుడు, పాపగ్రహ కర్తరి, జన్మలగ్న చంద్రలగ్నములకు అష్టమ లగ్నము, షష్ఠాష్టద్వాదశముల చంద్రుడు, సగ్రహచంద్రుడు, వేధ క్రాంతిలు. గ్రహణతిథి నక్షత్రము. వర్జ్యదుర్ముహూర్తములు, తిథి నక్షత్ర లగ్న సంధులు, మహాపాతలు—ఇవి విడువదగినవి.

విషయము	తిథులు	వారములు	నక్షత్రములు	లగ్నములు	విశేషములు
గృహారంభం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృ పున ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ శత రే	వృ. మి. కన్య. ధ. కుం. మీ. (సిం. వృశ్చిక)	అష్టమశుద్ధి. కర్కటమీనమిథున ధనురాశ్యసములు నింద్యములు
గృహప్రవేశం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	రో మృ ఉత్తరాత్రయం చి అనూ ధ శత రే (పుష్య)	వృ. మి. సిం. క. వృ. ధ. కుం. మీ.	అష్టమశుద్ధి కళశ చక్రశుద్ధి (చతుర్థశుద్ధి)
నిషేకము	౨-౩-౫-౧౦	సో-బు-గు-శు (శ)	అశ్వ రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయ హ చి స్వా అనూ మూ శ్ర ధ శత రే	శుభయుతదృష్టములు.	సంధ్యాపర్వ ప్రదోష వ్రత శ్రాద్ధదినములు నింద్యములు
గర్భాధానము	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩	ఆ-సో-బు-గు-శు	రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయ హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ శ ఆర్ద్రా పూర్వాత్రయం విశా	,,	సంధ్యాపర్వ వ్రత శ్రాద్ధదినములు నింద్యములు
పుంసవనం సీమంతములు	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	ఆ-మం-బు-గు-శు	మృ పున పు హ అనూ శ్ర ధ శత రే (అశ్వ రో చి స్వా ఉత్తరాత్రయం)	మే. వృష. మి. తు. ధ. కుం. మీ	పుంసవనమునకు ౩ మాసం. సీమంతం ౪,౬,౮ మాసములు
జాతకర్మ [లు] నామకరణము	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩	ఆ-సో-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృ పున పు హ చి స్వా అనూ ఉత్తరాత్రయం శ్ర ధ శత రే	శుభలగ్నములు	అష్టమశుద్ధి.
డోలారోహణము	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	ఆ-సో-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి అనూ రే స్వా శ్ర	,,	,,
నిష్క్రమణం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ రే	మే. వృష. కర్కా. తు. ధ. మీ.	౪ మాసం శుభం ౩ పక్షమున్ను శుభము
అన్నప్రాశనం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩-౧౫	ఆ-సో-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ శత రే	మీన. మే. వృశ్చి విశా	దశమశుద్ధిపూర్వాహ్ణం పురుషులకు సరి నెలలు, స్త్రీలకు బేసి
కర్ణవేధ	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩	ఆ-సో-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి శ్ర ధ అనూ రే (ఆర్ద్ర)	వృ. మి. క. క. తు. ధ మీ. (మే. మ)	౬-౭-౮ మాసములు అష్టమశుద్ధి
కేశఖండనం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వ మృ పున పు హ చి స్వా శ్ర ధ శత రే (జ్యే)	శుభలగ్నములు	ఉత్తరాయణం పూర్వాహ్ణం విషమవర్షములు అష్టమశుద్ధి
అక్షరాభ్యాసము	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౨-౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ పున పు హ చి స్వా అనూ శ్ర రే (ఆర్ద్ర మృ ధ శ)	మి. కన్యా. ధ. మీ.	అష్టమశుద్ధిఉత్తరాయణం ౫-వ సంవత్సరము శుభము
విద్యారంభం	౨-౩-౫-౧౦-౧౧-౧౨	బు-గు-శు	అశ్వ మృ ఆర్ద్ర పున పు ఆశ్రే పూర్వాత్రయంహచిస్వా మూ శ్ర (ధశతఅనూ)	మే. మి. క.క. తు. ధ. మ. మీ.	దివాభాగము
ఉపనయనం	౨-౩-౫-౧౦-౧౧ (౬-౧౨)	సో-బు-గు-శు	అశ్వరోమృపున పుఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ శ్ర ధ శ రే	శుభలగ్నములు	అష్టమశుద్ధిమీనచైత్రముశుభం
వివాహం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౨-౧౩-౧౫	బు-గు-శు	రో మృ మ ఉత్తరాత్రయం హ స్వా అనూ మూ రే (అశ్వ శ్ర చి ధ)	శుభలగ్నములు.	జామిత్రశుద్ధి. మీనచైత్రము నింద్యము
నవవధూప్రవేశము	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృపునపుమ ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా అనూ మూ శ్ర ధ శత రే	,,	ద్వాదశశుద్ధి విషమవర్ష మాసములు
నవవస్త్రాభరణ ధారణం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	బు-గు-శు	అశ్వ హ చి స్వా వి అనూ ధ రే (నరసైవ, రో పున పు ఉత్తరాత్రయం)	వృ. మి. క. క. తు. ధ. మీ.	తృతీయశుద్ధి
వాపీకూపాదికము	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వరోమృపుష్య మ ఉత్తరాత్రయం హ అనూ మూ శ్ర ధ శ రే (జ్యే)	కర్కా. మ. కుం. మీ.	అగ్ని, దక్షిణ, నిరృతి, వాయు దిక్కులు గృహమధ్యం కూడదు
బీజావాపం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	రో పుష్య మ ఉత్తరాత్రయం హ స్వా అనూ మూ శ్ర శ రే అశ్వ మృ పున ధని	వృ. కర్కా. సిం. మ. (తు. మి. కుం)	అష్టమశుద్ధి ౩-౬లలో శుభులు కూడదు
వృక్షలతాది స్థాపనం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వరో మృపుష్య మ ఉత్తరాత్రయం హ చి వి అనూ మూ శ్ర శత రే	శుభలగ్నములు.	చతుర్థమునకు శుభదృష్టి బలయుతము
దేవతాప్రతిష్ఠ	౨-౩-౫-౭-౮-౧౦-౧౧-౧౨-౧౩	ఆ-సో-బు-గు-శు	అశ్వరో మృ పునపు ఉత్తరాత్రయ హ చిస్వాఅనూ శ్ర ధ శ రే (దేవనక్షత్ర)	వృష. వృ. సిం. మి. కన్యా. ధ. కుం. మీ.	సౌమ్యదేవతల కుత్తరాయణం ఉగ్రదేవతలకు దక్షిణాయనం
యాత్ర	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩	బు-గు-శు	అశ్వ మృ పున పు హ అనూ ధ శ్ర రే (రో ఉత్తరాత్రయం మూ శ)	మే. వృష. కర్కా. తు. ధ. మ. మీ.	పంచమశుద్ధి ముఖ్యము
హలకర్మ	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩-౧౫	ఆ-మం-బు-గు-శు	అశ్వ రో మృ పున పు ఉత్తరాత్రయం హ చి స్వా వి అనూ మూ శ్ర ధ శ రే	వృ. మి. కన్యా. వృ. ధ. మీ.	కర్తరి కూడదు.

శుభ ముహూర్తములకు మహాదోషములను విడువవలయును. ఆయా శుభకర్మలకై ఇందు చెప్పబడినవియు తత్కాలమునకున్నవియు నగు తిథి (పాడ్యమిగ లెక్కింపవలెను) నక్షత్ర, వార, లగ్న సంఖ్యలను గలిపి 9 చే భాగింపగా నగు శేషము 1 మృత్యు, 2 అగ్ని, 4 రాజ, 6 చోర, 8 రోగములను చేయును. 1, 2 శేష మగుట మిక్కిలి దోషము. 3, 5, 7, 9 శేష మగుట శుభము. గత తిథి సంఖ్యను లగ్న సంఖ్యను గలిపి 9 చే భాగించుట మతాంతరము. ధ్రువకమును చేర్చరాదు.

౩ యోనికూటము

అశ్వినీశతతారలశ్వములు. భరణీరేవతులు గజములు. కృత్తికా పుష్యలు మేకలు. రోహిణీ మృగశీర్షలు సర్పములు. ఆర్ద్రామూలలు శునకములు. పునర్వసు ఆశ్లేషలు మార్జాలములు. మఘ పుబ్బ లెలుకలు. ఉత్తర ఉత్తరాభాద్రలు గోవులు. హస్తస్వాతులెనుబోతులు. చిత్రా విశాఖలు పెద్దపులులు, అనూరాధ జ్యేష్ఠలు లేళ్ళు, పూషా శ్రవణములు కోతులు. ధనిష్ఠాపూర్వాభాద్రలు సింహములు. ఉషాభిజిత్తులు ముంగిసలు. ఇట్లు యోచించి విరోధి జంతునక్షత్రములు లేని స్త్రీపురుషులకు వివాహము చేయవలయును. విరోధిజంతువులు: కుక్కలు లేళ్లు, పాములు ముంగిసలు, సింహగజములు, గుర్రము లెనుబోతులు గోవ్యాఘ్రములు, పిల్లలెలుకలు విరోధిజంతువులు.

ఇందు వధూవరులనక్షత్రములు రెండును ఒకేగణమందున్నచో అత్యంతానురక్తులై యుందురు. ఒకటి దేవగణములోనిది, రెండవది మనుష్యగణములోనిది అయినయెడల సామాన్యమైన అనురాగము గలవారగుదురు. ఒకటి రాక్షసగణములోనిదై, రెండవది మనుష్య గణములోనిదైనను, దేవగణములోనిదైనను అశుభకరము.

ఉపయుక్త విషయములు

1. రజస్వలవిషయమై దుష్టతిథి వార నక్షత్రములు

శుక్లపక్షమందును, కృష్ణపక్షమందును పాడ్యమి, చవితి, నవమి ద్వాదశి, చతుర్దశులును, అమావాస్య, ఆది, మంగళ, శనివారములును భరణి, కృత్తిక, ఆర్ద్ర, ఆశ్లేష, మఘ, పూఫ, విశ, జ్యేష్ఠ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర ఈ నక్షత్రములును దుష్టములు. వీటియందు ప్రథమ రజస్వలయినచో శాస్త్రోక్తశాంతిజేసి, తిరుగ మంచికాలమందు రజస్వలయగువరకు గర్భాధానము సేయింపజనదు. నక్షత్రము దుష్టమయినచో హోమవిధానముగ శాంతి చేయవలయును. నక్షత్రము మంచిదై, తక్కినవి చెడుగైనచో సామాన్యశాంతి చేయవలయును. మరియు వ్యతీపాత, వైధృతి, పరిఘాపూర్వార్ధము, సంక్రాంతి, గ్రహణకాలము, నిద్రాసమయము ఇవియును శుభమయినవి కావు. మరియు ప్రాతఃకాలమున సౌభాగ్యవతి, పూర్వాహ్ణమందు యాత్రలు చేయునది, మధ్యాహ్నమున పుత్రవతియు ధనవతియు, సాయంకాలమున జారిణి, సంధ్యలయందు దుశ్చేష్టురాలును, అర్ధరాత్రియందు విధవయును, ఉషఃకాలమున సౌభాగ్యరహితయు నగును.

2. జననవిషయమై దుష్టతిథి వారనక్షత్రాదులు

అశ్విని ౧ పాదము, మఘ ౧ పాదము, రేవతి ౪ పాదము ఇవి శిశుగండము. భరణి ౩ పాదము, కృత్తిక ౩ పాదము, పుష్య ౨-౩ పాదములు, మఘ ౩ పాదము, ఉత్తర ౧ పాదము (కొందరుత్తరాషాఢ యందురు) హస్త ౩ పాదము, చిత్ర ౧,౨ పాదములు, పూర్వాషాఢ ౩ పాదము, ఇవిపురుషులైనపితృగండము స్త్రీశిశువైనచో మాతృగండం.

రోహిణి ౧, ౨ పాదములు తల్లికిని, మేనమామకును, ౩-౪ పాదములు తనకుం మేనమామకును గండములు. ఆశ్లేష ౨పా॥ ధనహాని. ౩పా॥ తల్లిగండము. ౪ పా॥ తండ్రిగండము. ౧ పా॥ దోషముకాదు. మూల ౧ పా॥ తండ్రిగండము. ౨ పా॥ తల్లిగండము. ౪పా॥ దోషము గాదు. ౩పా॥ ధనహాని. అందును మూల ౧ పాదములో మొదటిసగము మిక్కిలి దోషమయినది. జ్యేష్ఠయొక్క నక్షత్రాద్యంతమును ౧౦ చే భాగింపవలయును. అందేభాగమైనదో ఆభాగముయొక్క ఫలమును తెలుసుకొనవలయును. ౧భా॥ మాతామహీగండం॥ ౨భా॥ మాతామహగం॥ ౩భా॥ మేనమామగం॥ ౪భా॥ తల్లిగం॥ ౫భా॥ శిశుగం॥ ౬భా॥ గోత్రనాశనం॥ ౭భా॥ ఉభయకులనాశనం॥ ౮భా॥ సోదరగం॥ ౯భా॥ శ్వశుర గం॥ ౧౦భా॥ సర్వనాశనముచేయును. ౧౧భా॥ మిక్కిలి దుష్టమయినది. విశాఖపురుషుడైన భార్యానుజగం॥ స్త్రీ శిశువైనచో భర్తయొక్క సోదరునకు గండము.

మీనమేషములకును, కర్కటసింహములకును, వృశ్చిక ధనుస్సులకును సంధి అరగడియ ప్రబల శిశుగండము.

పంచమి షష్ఠులకును, దశమ్యేకాదశులకును, పూర్ణిమా ప్రతిపత్తులకును, అమావాస్యాప్రతిపత్తులకును సంధి ౨గడియలును, ఐహాంశ ౧౪ తిలో మొదటి ౬వ వంతుగాక తక్కిన భాగములును దుష్టములైనవి. వ్యతీపాత, వైధృతి, పరిఘ, వ్యపా, వైపాలను మహాపాతలును, సంధ్యాకాలము, అమావాస్య, తల్లితండ్రి సోదరుడు వీరి నక్షత్రములైనను గ్రహణకాలమయినను గూడ శాంతి చేయవలయును.

పైన చెప్పబడిన నక్షత్రములందు ఆయాపాదములయందు జననమయినచో మహాదోషము గాన హోమములు, సమారాధనము మొదలగు సంపూర్ణశాంతి చేయవలయును. చెప్పబడిన పాదములు గాక తక్కిన పాదములయినను సామాన్యశాంతి చేసికొనుట యుక్తము. నక్షత్రము మంచిదై తక్కిన తిథి మొదలగునవి చెడుగైనను సామాన్యశాంతి చేసికొనవలయును.

మరియు మృగశిర ౧ పా॥ విశాఖ ౪ పా॥ అనూరాధ ౩పా॥ ధనిష్ఠ ౨ పా॥ శతతార ౧ పా॥ ఉత్తరాభాద్ర ౪ పా॥ ఇవైనను సామాన్యశాంతి చేసికొనుట యుక్తము.

అధోముఖ నక్షత్రములు

భరణి, కృత్తిక, మఘ, విశాఖ, పూర్వాత్రయం, ఆశ్లేష, మూల—ఇవి వాపీకూప తటాకాదులకు శుభములు.

తిర్యఙ్ముఖ నక్షత్రములు

అశ్వి, పున, హస్త, చిత్ర, స్వాతి, అనూ, జ్యేష్ఠ, రేవతులు, స్తంభ ప్రతిష్ఠాదులకు శుభములు.

ఊర్ధ్వముఖ నక్షత్రములు

రోహిణి, ఆర్ద్ర, పుష్య, ఉత్తరాత్రయం, శ్రవణం, ధనిష్ఠ, శతతారలు వృక్షలతా స్థాపనాదులకు శుభములు.

మృతివిషయమై చెడునక్షత్రములు మొదలగునవి

౧-౨-౬-౮-౧౧-౧౨-౧౩-౧౪ ఈ తిథులు; ఆది మంగళ శుక్ర శనివారములు; కృత్తిక రోహిణి మృగశీర్ష పున మఘ ఉఫ చిత్ర విశా ఉషా ధని శత పూభా ఉభా రేవతి ఈ నక్షత్రములును దోషములు. వీటియందు మృతి సంభవించినచో గృహమునకు దోషము. నక్షత్రము చెడుగయినచో అధికదోషము నక్షత్రము మంచిదై మిగిలినవి చెడుగైనచో స్వల్పదోషము.

వృషభ చక్రము

గృహారంభ గృహప్రవేశముల విషయమై వృషభ కలశచక్రములు గమనింపదగినవి. వృషభచక్రమునకు సూర్యుడున్న నక్షత్రము మొదలుకొని చంద్ర నక్షత్రమువరకు అభిజిత్తును గలిపి లెక్కించి ఈ ఫలము తెలియవలయును.

౩ మృత్యువు ౪ స్థైర్యం ౪ ధనలాభం ౩ సంపత్తు
౪ దుర్దశ ౩ భ్రమణం ౪ ధాన్యం ౩ పశువృద్ధి

కలశ చక్రము

ఇందభిజిత్తును కలుపనక్కరలేదు. తక్కినది వృషభచక్రమువలె.

౧ హాని ౪ అభయం ౪ నిర్ధనం ౩ లక్ష్మి
౪ ప్రవాసం ౪ ధాన్యం ౪ గర్భస్రావం ౩ ఆయుర్వృద్ధి

తేది	వారం		పంచాంగ వివరములు
30	ర	21	శు ప్రతి శు 17-59 ఉభా 18-1 సుక 6-18 బవ 17-59 రా 2-34 ల 4-22కు దిన 30-10 ఉభా ర్కః మేషాయనం ఉభార్క్రాం ప్రతిపత్తిథి, యోగః సంవత్సరాది, వసంతనవరాత్ర ప్రారంభము విషువత్పుణ్యకాలం చంద్రదర్శనం ధుం-[illegible]
1		22	ద్వితీ శ 20-37 రేవ 16-7 బ్ర 7-19 బా 7-18 వర్జ్యం లేదు దిన 30-[illegible] అశ్వ శ్క్రాం మాతవసంవత్సరాది ధు[illegible]
2		23	తృతీ ఆ 23-7 అశ్వ 19-7 ఐ 8-17 తై 9-51 వర్జ్య 14-37 ల 16-25కు వర్జ్య రా 5-50 ల దిన 30-[illegible] అశ్వశ్క్రాం ఉత్తమమన్వాదిగౌరీ తృతీయప్రదోష భావః ధు [illegible]
3	ర	24	చతుర్థీ సో రా 1-19 భర 21-54 వై 9-6 వణి 12-12 శేష వర్జ్య 7-37కు దిన 30-[illegible] ఉభా ర్కః కృత్తిక ప్రవేశ గణేశపూజా ధు[illegible]
4		25	పంచ మం రా 3-6 కృత్తి 24-15 విష్క 9-40 బ 14-12 వర్జ్య 11-4 ల 12-50కు దిన 30-[illegible] కృత్తికప్రవేశ శ్రీవత్సరాపహకల్పము ధు[illegible]
5		26	షష్ఠి బు రా 4-19 రోహి రా 2-6 ప్రీ 9-58 తై 15-48 వర్జ్య 17-29 ల 19-12కు దిన 30-[illegible] ధు [illegible]
6	ర	27	సప్త గు రా 4-50 మృగశి రా 3-16 ఆయు 9-38 గర 16-34 వర్జ్య 7-58 ల 9-39కు దిన 30-[illegible] ఉభార్కః [illegible]
7		28	అష్ట శు రా 4-38 ఆర్ద్ర రా 3-42 సౌభా 8-49 వి 16-41 వర్జ్య 11-49 ల 13-27కు దిన 30-[illegible] పున ప్రవే ధు[illegible]
8		29	నవ శ రా 3-32 పున రా 3-21 శోభ 7-24 అతి రా 5-22 బా 16-3 వర్జ్య 15-31 ల 17-6కు దిన 30-[illegible] పున ప్రవే-మత్రయ శ్రీరామనవమి ధు [illegible]
9		30	దశ ఆ రా 1-44 పుష్య రా 2-16 సుక రా 2-45 తై 14-33 వర్జ్య 10-59 ల 12-31కు దిన 30-[illegible]
10	ర	31	ఏకా సో 23-15 ఆశ్రే 24-31 ధృతి 23-34 వణి 12-29 వర్జ్య 14-8 ల 15-37కు దిన 30-[illegible] శేష ర్కః [illegible] మఖ ప్రవేశం సర్వ ఏకాదశీ ధు[illegible]
11	సో	1	ద్వాద మం 20-12 మఖ 22-11 శూల 19-55 బ 9-42 వర్జ్య 11-20 ల 12-47కు వర్జ్య తె 5-17 ల దిన 30-[illegible] వృషా 22-16 ల రా 3-20కు మఖ ప్రవేశం పూఫ శేవే ధు[illegible]
12		2	త్రయో బు 16-44 పూఫ 19-29 గం 15-56 తై 6-27 శేష 6-42కు వర్జ్య రా 1-48 ల 3-12కు దిన 30-[illegible] పూఫ శేవే, ఉఫ ప్రవే, తిథిత్రయోదశి అనంగపూజ అనధ్యాయః ధు[illegible]
13	ర	3	చతుర్ద గు 18-1 ఉఫ 16-32 వృ 11-44 వణి 13-1 వర్జ్య 23-58 ల 1-17కు దిన 30-[illegible] శేషర్కః [illegible] ఉఫ ప్రవేశి తిద్వయం అన్వాధానం ధు[illegible]
14		4	పూర్ణి ○ శు 9-14 ప్రతి రా 5-31 హ స్త 18-32 ధ్రువ 7-28 వ్యాఘా రా 3-16 బ 9-14 వర్జ్య 20-35 ల 21-59కు దిన 30-[illegible] యోగః రౌద్రమన్వాది ధు[illegible]
15		5	బ ద్వితీ శ రా 2-4 చిత్ర 10-40 హర్ష 23-18 తై 15-47 వర్జ్య 15-40 ల 17-6కు దిన 30-[illegible] షడశీతి ముఖం 33-[illegible] స్వాతి రాక్రాం ధు[illegible] [illegible] స్వాతి రాక్రాం ప్రదోషభావః ధు3-[illegible]
16	ర	6	తృతీ ఆ 23-0 స్వా 8-5 వజ్ర 19-31 వణి 12-31 వర్జ్య 13-12 ల 14-40కు దిన 30-[illegible] శేష ర్కః
17		7	చతుర్థీ సో 20-29 విశా 5-57 అనూ రా 4-24 సిద్ధి 16-15 బ 9-44 వర్జ్య 9-41 ల 11-11కు దిన 30-[illegible] ధు3-[illegible] [శ్క్రాం మత్స్యజయంతి ధు3-[illegible]
18		8	పంచ మం 18-39 జ్యేష్ఠ రా 3-33 వ్యతీ 18-31 తై 7-33 వర్జ్య 9-48 ల 11-21కు దిన 30-[illegible] మూల
19		9	షష్ఠి బు 17-32 మూల రా 3-27 వరీ 11-22 గర 6-5 వర్జ్య 11-31 ల 13-7కు వర్జ్య రా 1-52 ల 3-28కు దిన 30-[illegible] మూల శ్క్రాం ధు 3-[illegible]
20	ర	10	సప్త గు 17-18 పూషా రా 4-7 పరి 9-49 బ 17-18 వర్జ్య 13-19 ల 14-58కు దిన 30-[illegible] శేష ర్కః [illegible] శైవరశ్రం స్వాధ్యాయః ధు3-[illegible]
21		11	అష్ట శు 17-38 ఉషా రా 5-29 శివ 8-58 తై 12-39 వర్జ్య 12-33 ల 14-15కు దిన 31-0 ధు3-[illegible]
22		12	నవ శ 18-47 శ్రవణ పూర్తి సిద్ధ 8-32 తై 6-18 వర్జ్య 9-49 ల 11-33కు దిన 31-[illegible] ధు3-[illegible]
23	రవి	13	దశ ఆ 20-31 శ్రవ 7-30 సాధ్య 8-40 వణి 7-38 వర్జ్య 11-55 ల 13-41కు దిన 31-[illegible] అశ్వని ఉచ్చర్కః [illegible] వైపా 18-11 ల 24-34కు ధని ప్రక్రాం మేష సం॥ పుణ్యకాలము ధు3-[illegible]
24		14	ఏకా సో 22-41 ధని 10-2 శుభ 9-11 బ 9-35 వర్జ్య 18-6 ల 19-54కు దిన 31-[illegible] ధని ప్రక్రాం శత రావే సర్వ ఏకాదశీ ధుం-[illegible] [రావే ప్రదోషః ధుం-[illegible]
25		15	ద్వాద మం రా 1-11 శత 12-54 శుక్ల 10-0 తై 11-55 వర్జ్య 20-8 ల 21-56కు దిన 31-[illegible] శత
26		16	త్రయో బు రా 3-47 పూభా 15-59 బ్రహ్మ 11-0 గర 14-29 వర్జ్య రా 2-51 ల 4-39కు దిన 31-[illegible] నృసింహజయంతి ధుం-[illegible] [శైవరశ్రం, మాసశివరాత్రి ధుం-[illegible]
27	ర	17	చతుర్ద గు పూర్తి ఉభా 19-7 ఐంద్ర 12-8 విష్టి 17-5 వర్జ్యం లేదు దిన 31-[illegible] అశ్వ ర్కః [illegible]
28		18	చతుర్ద శు 6-23 రేవ 22-11 వై 18-5 శకు 6-24 వర్జ్య 8-33 ల 10-26కు దిన 31-[illegible] అశ్వ రక్రాం శ్క్రాం సర్వేషామమా అన్వాధానం కూర్మకల్పః ధుం-[illegible]
29		19	అమా ● శ 8-53 అశ్వ రా 1-5 విష్క 14-1 నాగ 8-54 వర్జ్య 20-36 ల 22-24కు దిన 31-[illegible] అశ్వ రక్రాం శ్క్రాం పిండపితృయజ్ఞః యోగః ధుం-[illegible] సూర్యగ్రహణం

మి	వృ	మే	మీ
		శ	ర బు
యు	మార్చి 26 మేషేబుధః 30 కుంభేశుక్రః ఏప్రిల్ 13 మేషేర్కః 17 కుంభేకుజః		
క్ష			కు శు
	గురా		శ

Side margin: ఫాల్గుణం; శక 1880 సం॥ చైత్రం (ఫాల్గుణ/చైత్ర) మార్చి; 1958 సం॥ ఏప్రిల్

(ఎడమ అంచు: శకం 1880 సం॥ వైశాఖం (సాయనసౌరం) — 1958 సం॥ ఏప్రిల్ ర నెల / శకం 1880 వైశాఖం (సాయనసౌరం) శుక్రమాసం — 1958 సం॥ మే నెల)

తే			
30	ర	20	శు ప్రతి ఆ 11-9(౧౩-౨౮)భర రా8-41(౫౪-౪౮) ప్రీ14-44బ11-9వర్జ్య11-43ల13-29శు దిన3౧-౨౦వృషాయనం 3౫-౨౩ అశ్వి 3 రవిః3౧-౫౯ అనధ్యాయః చంద్రదర్శనం పారిపద ఫు॥కా॥ సౌరగ్రీష్మర్తు ప్రా॥ ఘం-౫3
1		21	ద్వితీ సో 18-6 (౧౮-౨3)కృత్తి పూ ర్తి(౬౦-౦)ఆయు15-14కౌ18-6 వర్జ్య16-49ల18-34శు దిన3౧-౨౨ తృతీయా తిథిః ఘ ౧-౨
2		22	తృతీ మం 14-40 (౨౨-౧౪)కృత్తి5-57(౦-3౧)సౌభా15-24గర14-40వర్జ్య 23-12ల 24-56 శు దిన 3౧-౨౪ శూన్యతిథి అక్షయతృతీయ, త్రేతాయుగాది బలరామ జయంతి ఘ౧-౧౧
3	ర	23	చతుర్థీ బు 15-45 (౨౫-౨) రోహి 7-48 (౫-౧౧) శోభ 15-14 భద్ర 15-45 వర్జ్య 13-44 ల 15-26 శు దిన 3౧-౨౬ అశ్వి ౪ రవ్యా: ౫౪-౬ చతుర్థీతిథిః నాగ ౪ర్తి ఘ ౧-౧౯
4		24	పంచ గు 16-19(౨౬-౨౮)మృగ9-10(౮-3౫)అతి16-40బా16-19వర్జ్య17-51ల19-30 శు దిన3౧-౨౮ శ్రీ శంకరాచార్య జయంతి ఘ ౧-౨౪
5		25	షష్ఠి శు 16-17(౨౬-౨౬)ఆర్ద్ర9-58(౧౦-3౪)సుక18-37తై16-17వర్జ్య 22-4ల23-41 శు దిన 3౧-3౧ పున శివే ఘ౧-3౬
6	పా	26	సప్త శ 15-38(౨౪-౫౧)పున10-10(౧౧-౧౦)ధృతి12-6వణి15-38 వర్జ్య18-2ల19-36శు దిన3౧-33వ్యపా28-46ల పున శివే సప్తమీతిథి ఉభయానధ్యాయః శ్రీ విద్యారణ్యజయంతి ఘ౧-౪౪
7	రపా	27	అష్ట ఆ 14-24(౨౧-౪౪)పుష్య9-46(౧౦-౧౬)శూల10-6బ14-24వర్జ్య22-2 ల 23-34శు దిన 3౧-3౫ భర ౧రవ్యా: ౨౨-౪౦వ్యపా7-1శు తిథిద్వయం, పుష్యార్క యోగః ఘ౧-౫3
8		28	నవ సో 12-32(౧౪-౮)ఆశ్లే8-46(౪-౪3)గం7-36వృద్ధి రా4-40కౌ12-32వర్జ్య 20-1 ల 21-31శు దిన3౧-3౪మఘ రవే సప్త దశమి తిథి శ్రీవైష్ణవ(శ్రీరామ)జయంతి ఘ౨-౧
9		29	దశ మం 10-10(౧౧-౧౨)మఘ7-15(3-౫౬)పూఫ తె5-15(౫౫-౦) ధ్రువ13-22గర10-10వర్జ్య14-35ల16-3శు దిన 3౧-3౯మఘ రవే సప్త పూఫ శవే స్మార్త ౧౧శి ఘ౨-౧౦
10	ర	30	ఏకా బు 7-20(౪-౧౦)ద్వాదశ రా4-10(౫౨-౫)ఉత్త రా2-54(౫3-౪)వ్యా21-44భద్ర7-20వర్జ్య11-44ల13-11శు దిన 3౧-౪౧భర ౨రవ్యా: ౪౮-3౪ శ్రీవైష్ణవమాధ్వ ౧౧శి, ప్రదోషః ఘ౨-౧౮
11		1	త్రయో గు 24-47(౪౪-౪౪)హస్త24-19(౪౬-3౪)హర్ష17-58కౌ14-28వర్జ్య10-24ల11-50శు దిన3౧-౪3ఘ౨-౨౪
12		2	చతుర్ద శు 21-17(3౯-౫౫)చిత్ర21-37(3౯-౫౬) వజ్రం 13-55గర11-1 వర్జ్య7-24ల8-49శు వర్జ్య రా2-37ల4-3శు దిన 3౧-౪౫స్వాతి శువే రాత్రిం స్మార్త మాధ్వ శ్రీ నృసింహజయంతి ఘ౨-3౫
13		3	పూర్ణి ○ శ 17-58(3౦-3౫)స్వా19-2(33-౨౪)సిద్ధి9-59విష్టి7-35వర్జ్య24-5ల రా1-31శు దిన3౧-౪౪స్వాతి శువే రాత్రిం అన్వాధానం మహావైశాఖి ఘ౨-౪౪
14	ర	4	బ ప్రతి ఆ 14-40(౨౨-3౫) విశా 16-39 (౨౪-33) వ్యతీ 6-10వణి రా2-36కౌ14-40వర్జ్య రా20-19ల21-47శు దిన 3౧-౪౯ భర 3 రవ్యా: ౧౪-౫౯ అనూ రవే పంచ తిథిద్వయం, యోగః, కర్తరీప్రవేశః, పార్థివకల్పః పాతార్క యోగః ఘ౨-౫౨
15		5	ద్వితీ సో 11-52(౧౫-3౫)అనూ14-40(౨౨-3౬)వరి28-27గర11-52వర్జ్య19-56ల21-26శు దిన 3౧-౫౧అనూ రవే పంచ తిథి తృతీయా ఘ 3-౧ [క్షామ చతుర్థీ ఘ3-౯
16		6	తృతీ మం 9-33(౯-౫౦)జ్యేష్ఠ13-13(౧౯-౦)శివ20-44 భద్ర9-34వర్జ్య20-57 ల 22-30శు దిన3౧-౫3మూల శుక్రాం
17	రపా	7	చతుర్థీ బు 7-52(౫-౪౧)మూ12-26(౧౪-౪)సిద్ధ18-37 బాల7-52వర్జ్య10-58 ల12-26శు వర్జ్య22-1 ల 23-37శు దిన 3౧-౫౫ భర౪రవ్యా: ౪౧-3౯వైపా రా5-24ల మూల శుక్రాం ఘ3-౧౮ [ఘ3-౨౬
18	పా	8	పంచ గు 6-58(3-౨౫)పూషా12-24(౧౬-౫౯)సాధ్య17-8తై6-58వర్జ్య20-39ల22-13శు దిన3౧-౫౬వైపా16-20శు
19		9	షష్ఠి శు 6-51(3-౪)ఉషా13-9(౧౮-౫౨)శుభ16-15వణి6-51వర్జ్య17-24ల19-6శు దిన3౧-౫౮ ఘ3-3౫
20		10	సప్త శ 7-31(౪-౪౯)శ్రవ14-39(౨౨-౪౦)శుక్ల 15-59బవ7-31వర్జ్య19-1 ల 20-46శు దిన3౨-౦ వైనశ్రం ఉభయానధ్యాయః ఘ3-౪3
21	ర	11	అష్ట ఆ 8-55(౮-౨౦)ధని16-51(౨౮-౧౦)బ్ర16-16కౌ8-55వర్జ్య24-52లరా2-39శు దిన3౨-౨కృత్తిర్యా: ౯-3౪ శత శుక్రాం రావే చెద్దర తతి ఘ3-౫౧ [ఘ౪-౦
22		12	నవ సో 10-54(౧3-౧౮)శత19-33(3౪-౫౬)ఐంద్ర16-56గర10-54వర్జ్య రా2-46ల4-34శు దిన3౨-౪శతశుక్రాం రావే
23		13	దశ మం 13-18(౧౯-౧౯)పూభా22-34(౪౨-౨౯)వైధృ17-55భద్ర13-17వర్జ్యం లేదు దిన3౨-౫శూన్యతిథి ఘ౪-౮
24	ర	14	ఏకా బు 15-53(౨౫-౪౮)ఉభా13-43(౫౦-౨౨)విష్కం 19-0బా15-53వర్జ్య9-25 ల 11-14శు దిన3౨-౭ కృత్తి ౨ వృషేర్యా: 3౫-౫౧తిథి ఏకాదశి మతత్రయ ౧౧శి. ధృపథ సం॥ ఫు॥ కా॥ ఘ౪-౧౪ [ఘం-౪
25		15	ద్వాద గు 18-26(3౨-౧3)రేవ రా4-45(౫౮-౦)ప్రీ20-4తై18-27 వర్జ్య15-13 ల 17-1శు దిన 3౨-౯ అశ్వి శుక్రాం
26		16	త్రయో శు 20-50(3౮-౧3)అశ్వి పూర్తి(౬౦-౦)ఆయు20-57 గర 7-38వర్జ్య రా3-7 ల 4-54శు దిన3౨-౧౦ అశ్వి శుక్రాం మాసశివరాత్రి ఘ ౦-౧3
27		17	చతుర్ద శ 22-53(౪3-౧౯)అశ్వి7-35(౫-౬)సౌభా21-35విష్టి9-51వర్జ్య18-11ల 19-57శు దిన3౨-౧౨ అశ్వి శుక్రాం వైనశ్రం ఘం-౨3
28	ర	18	అమా ● ఆ 24-30(౪౪-33)భర10-3(౧౧-౧౫)శోభ21-57చతు11-41వర్జ్య23-5 ల24-49శు దిన3౨-౧౪ కృత్తి3రవ్యా: 3-౨౦ కృత్తి రవి క్రాం సర్వేషామమా, అన్వాధానం, పిండపితృయజ్ఞః ఘం-33

మీ	మే	వృ	మి
		ర బు శు	
యు	ఏప్రి21మీనేబుధః 29 మీనే శుక్రః మే9 మేషేబుధః 14 వృషేర్కః 17 కన్యాగురుః		శ కు
పూ			
	గు రా కే		శ

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీవిలంబనామ సంవత్సర చైత్రమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958

శకం 1880 సం. చైత్రం నెల (సాయనసౌరం)

30 శు ప్రతి శు 16-39 (౨౬-౧౬) ఉభా 11-45 వర్జ్య రా 1-8 ల 2-45కు ప్రతిప త్తిథి యోగః సంవత్సరాది
1 ద్వితీ శ 18-42 (౩౧-౨౬) రేవ 14-20 వర్జ్యంలేదు దిన ౨౯-౫౯ వేదవ్యాస తీ॥ పు॥
2 తృతీ ఆ 20-32 (౩౬-౩) అశ్వ 16-43 వర్జ్య 12-19ల 14-3 కు వర్జ్య రా 3-10 ల 4-54కు ఉభయప్రదోషః
3 చతుర్థి సో 22-3(౩౯-౫౩)భర18-49వర్జ్యంలేదు దిన౩౦-౪
4 పంచ మం 23-4(౪౨-౨౩)కృత్తి 20-27 వర్జ్య7-37ల9-16కు
5 షష్ఠి బు 23-39 (౪౩-౫౬) రోహి 21-43 వర్జ్య 13-17 ల 14-53కు వర్జ్య రా 3-28ల5-7కు ఉభయప్రదోషః
6 సప్త గు 23-38(౪౩-౫౫)మృగ22-22వర్జ్య లేదు దిన౩౦-౧౨
7 అష్ట శు 23-10 (౪౨-౪౩) ఆర్ద్ర22-34 వర్జ్య6-49ల8-26కు
8 నవ శ 22-9 (౪౦-౪౭) పున 22-16 వర్జ్య 10-24ల11-59కు దిన౩౦-౧౩మతత్రయ శ్రీరామనవమి [శేల్వపిళ్లె తి॥వ॥
9 దశ ఆ 20-48 (౩౬-౫౬) పుష్య21-37 వర్జ్య 6-3ల7-36కు
10 ఏకా సో 19-3 (౩౨-౩౬) ఆశ్రే20-33 వర్జ్య9-51ల11-23కు దిన౩౦-౨౨మతత్రయ౧౧శీ [వర్జ్య రా2-45ల4-15కు
11 ద్వాద మం 17-2(౨౩-౩౫) మఘ19.15 వర్జ్య7-50ల9-21కు
12 త్రయో బు 14-48 (౨౨-౨) పూఫ 17-44 వర్జ్య 24-27 ల 1-56 కు దిన౩౦-౨౩ అపరాహ్ణంతః ౨౪-౨౨ తిథి ద్వయం అనధ్యాయః సత్యప్రియ తీ॥పు॥
13 చతుర్ద గు 12-26(౧౬-౧౦)ఉఫ16-6వర్జ్య రా23.55ల1.26కు తిథిపూర్తి మఅహ్న॥రంగనాచ్చియార్ నంజీయర్ తి॥వ॥
14 పూర్ణి ○ శు 10-1 (౧౦-౭) హస్త 14-27 వర్జ్య 21-54 ల 23-24కు యోగః తిరునారాయణపెరుమాళ్ తి॥ వ॥
15 బ ప్రతి శ 7-37 (౪-౧౦) ద్వితీ రా 5-15 (౫౪-౫) చిత్ర 12-47 వర్జ్య18-3ల19-33కు దిన౩౦-౩౪ అనధ్యాయః

శకం 1880 సం॥ చైత్రం నెల

16 తృతీ ఆ రా 3-11 (౫౩-౪) స్వాతి 11-17 వర్జ్య 16-35 ల 18-6కు వాగీశతీ॥పు॥ [15-21కు దిన ౩౦-౩౯
17 చతుర్థి సో రా 1-17 (౪౭-౨౫) విశా 9-59 వర్జ్య 13-49 ల
18 పంచ మం 23-49 (౪౪-౪౫) అనూ 8-58 వర్జ్య 14-25 ల 15-58కు దిన ౩౦-౪౧
19 షష్ఠి బు 22-39 (౪౧-౫౩) జ్యేష్ఠ 8-17 వర్జ్య 16-12 ల 17-47కు దిన ౩౦-౪౪ ఉభయప్రదోషః
20 సప్త గు 22-0 (౪౦-౧౭) మూల 8-0 వర్జ్య 6-25 ల8-0కు పునఃవర్జ్య 17-41 ల 19-13కు
21 అష్ట శు 21-47 (౩౯-౪౩) పూషా 8-12 వర్జ్య 16-26 ల 18-5కు శైవనక్తం [దిన ౩౦-౫౧
22 నవ శ 22-8 (౪౦-౪౧) ఉషా 8-53 వర్జ్య 13-5ల14-46కు
23 దశ ఆ 22-56 (౪౨-౪౩) శ్రవ 10-5 వర్జ్య 14-21ల16-4కు మేషేరవిః ౩౯-౫ మేషసం॥ పు॥ శా॥
24 ఏకా సో 24-12 (౪౫-౫౬) ధని 11-44 వర్జ్య 19-34 ల 21-18కు మతత్రయ ౧౧శీ సత్యవిజయధ్వజ తీ॥ పు॥
25 ద్వాద మం రా 1-55 (౫౦-౧౫) శత 13-48 వర్జ్య20-51ల 22-36కుదిన౩౦-౫౭ ద్వాదశీపారివాసరః౪-౫౨ప్రదోషః
26 త్రయో బు రా 3-51 (౫౫-౬) పూభా 16-18 వర్జ్య రా 2-51 ల 4-37కు [౩౧-౨ శైవనక్తం మా॥శివ॥
27 చతుర్ద గు పూర్తి (౬౦-౦) ఉభా 18-48 వర్జ్యంలేదు దిన
28 చతు శు 5-58 (౦-౨౫) రేవ 21-26 వర్జ్య 8-6 ల 9-58 కు సర్వేషామమా అన్వాధానం పెరియపెరుమాళ్ తి॥ వ॥
29 అమా ● శ 7-59(౫-౩౦)అశ్వ23-58వర్జ్య19-29ల21-15కు దిన ౩౧-౩పిండపితృయజ్ఞః యోగః వసుమానంది తి॥వ॥

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీవిలంబనామ సంవత్సర వైశాఖమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958

శకం 1880 సం॥ వైశాఖం నెల (సాయనసౌరం)

30 శు ప్రతి ఆ 9-46 (౧౦-౦) భర రా2-6 వర్జ్య 10-32ల12-7 కుదిన౩౧-౯ అనధ్యాయః [కురయ్యగోండార్ తి॥వ॥
1 ద్వితీ సో 11-12(౧౩-౩౩)కృత్తి రా3-52వర్జ్య14-58ల16-41
2 తృతీ మం 12-14 (౧౬-౧౨) రోహి రా5-16 వర్జ్య 20-48 ల 22-30కు విద్యాధిరాజ తీ॥పు॥ అక్షయ తృతీయ
3 చతుర్థి బు 12-43(౧౩-౨౩)మృగ పూర్తివర్జ్య 11-2ల12-41 కు దిన ౩౧-౧౬ తిథి పంచమి
4 పంచ గు 12-43 (౧౩-౨౭) మృగ5-54 వర్జ్య 14-24ల16-2 కుతిథిషష్ఠిశ్రీ శంకరాచార్యజయంతి ఉడయవర్ తి॥వ॥
5 షష్ఠి శు 12-12(౧౬-౧౨) ఆర్ద్ర6-12 వర్జ్య 18-7ల19-42కు దిన౩౧-౨౦ మొదలియాండాన్తి॥వ॥ రామచంద్రతీ॥పు॥
6 సప్త శ 11-13 (౧౩-౪౩) పున 6-1 పుష్య రా 5-35 వర్జ్య 13-52ల15-27కు ఉభయానధ్యా॥ శ్రీ విద్యారణ్యజయంతి
7 అష్ట ఆ 9-48(౧౦-౧౬)ఆశ్రే రా3-34 వర్జ్య 17-51ల19-23 కు దిన౩౧-౨౫ [17-27కు శ్రీవైష్ణవశ్రీరామజయంతి
8 నవ సో 8-3 (౫-౫౬) మఘ రా 3-19 వర్జ్య 15-56 ల
9 దశ మం 6-3 (౦-౫౬) ఏకా రా3-49 (౫౪-౨౩)పూఫ రా 1-49 వర్జ్య10-49ల12-19కు దిన౩౧-౨౯స్మార్త౧౧శీ
10 ద్వాద బు రా 1-24 (౪౯-౨౨) ఉఫ 24-12 వర్జ్య 8-32 ల 10-1కు శ్రీ వైష్ణవ మాధ్వ౧౧శీ ప్రదోషః
11 త్రయో గు 22-57 (౪౩-౧౩) హస్త 22-31 వర్జ్య 8-1 ల 9-30కు దిన ౩౧-౩౩ శేషప్పెరుమాళ్ తి॥ వ॥
12 చతుర్ద శు 20-31 (౩౩-౯) చిత్ర 20-51 వర్జ్య 5-57ల7-27 కు వర్జ్య రా 2-5ల3-35కు స్మార్త మాధ్వశ్రీ నృసింహ జయంతిమధురకవియాళ్వార్ తి॥వ॥ [అన్న॥మహావైశాఖీ
13 పూర్ణి○ శ 18-12(౩౧-౨౩)స్వా19-19వర్జ్య24-36ల2-7కు

శకం 1880 సం॥ వైశాఖం నెల

14 బ ప్రతి ఆ 16-3 (౨౬-౩)విశా17-57 వర్జ్య21-4ల23-13కు దిన౩౧-౪౦ అపరాహ్ణంతః౨౫-౨౦తిథిప్రతిపత్తియోగః
15 ద్వితీ సో 14-12 (౨౧-౨౪) అనూ 16-54 వర్జ్య 22-19 ల 23.52కు దిన౩౧-౪౨అపరాహ్ణాదిః ౧౯-౧తిథిద్వయం
16 తృతీ మం 12-38 (౧౩-౩౩) జ్యేష్ఠ 16-7 వర్జ్య 24-0 ల రా 1-35కు దిన ౩౧-౪౪ తిథిచతుర్థి
17 చతుర్థి బు 11-28(౧౪-౩౯)మూల15-45వర్జ్య14-10ల15-45 కు వర్జ్య రా1-23ల3-0కు [రా1-41కు దిన౩౧-౪౩
18 పంచ గు 10-45 (౧౨-౫౨) పూషా 15-50 వర్జ్య 24-2 ల
19 షష్ఠి శు 10-32(౧౨-౧౯)ఉషా16-26వర్జ్య20-37ల22-13కు
20 సప్త శ 10-48 (౧౩-౨) శ్రవ 17-30 వర్జ్య 21-45ల23-23కు దిన ౩౧-౫౧ శైవనక్తం ఉభయానధ్యాయః
21 అష్ట ఆ 11-35 (౧౫-౧) ధని19-4 వర్జ్య రా 2-52ల4-36కు
22 నవ సో 12-50 (౧౭-౧౦) శత 21-2 వర్జ్య రా 4-4 ల దిన ౩౧-౫౫ అపరాహ్ణంతః ౨౫-౩౨ తిథిదశమి
23 దశ మం 14-28 (౨౨-౧౪) పూభా 23-24 రేవ 5-49 కు దిన ౩౧-౫౩ అపరాహ్ణాది ౧౯-౧౦ శూన్యతిథి
24 ఏకా బు 16-23 (౨౩-౨) ఉభా రా 1-56 వర్జ్య 10-1 ల 11-47కు వృషభేర్కః ౩౫-౧౩ మతత్రయ ౧౧శీ వృషభ సం॥ పు॥ శా॥ [17-2కు దిన ౩౨-౦
25 ద్వాద గు 18-25 (౩౨-౧౧) రేవ రా4-36 వర్జ్య 15-16 ల
26 త్రయో శు 20-25 (౩౩-౧౧) అశ్వపూర్తి వర్జ్య రా 2-43ల 4-25 కు మాసశివరాత్రి [కుదిన ౩౨-౪ శైవనక్తం
27 చతుర్ద శ 22-13 (౪౧-౪౧) అశ్వ7-5 వర్జ్య 17-35ల19-20
28 అమా● ఆ 23-41(౪౫-౧౯)భర9-20 వర్జ్య 22-16ల23-59 కు సర్వేషామమా అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః

29		19	శు ప్రతి పా రా 1-40 (౫౦-౧౯) కృత్తి 12-5 (౧౬-౨౩) అతి 21-55 కింస్తు 18-4 వర్జ్య రా 5-8ల దిన ౩౨-౧౫ అగస్త్యాస్తం ౦-౬ కృత్తి ర క్రాం యోగః ఘం-౪౨
30	సో	20	ద్వితీ మం రా 2-20 (౫౨-౧) రోహి 18-40 (౨౦-౧౯) సుక 21-32 బాల14-0 శేవర్జ్య 6-50కు వర్జ్య 19-31ల21-11కు దిన ౩౨-౧౬ పాతిలేదు సోపపదం చంద్రదర్శ నం ఘం-౫౨
31	ర	21	తృతీ బు రా 2-34 (౫౨-౩౪) మృగ 14-46 (౨౩-౬) ధృతి 20-46 తై 14-27 వర్జ్య 28-24ల రా 1-8కు దిన ౩౨-౧౮ మిథునాయన ౩౪-౪౧ కృత్తి కర్కః ౩౧-౬ రంభావ్రతం పడతిథి పుణ్యకాలః ఘ౧-౨
1		22	చతుర్థీ గు రా 2-19(౫౧-౫౮) ఆర్ద్ర15-26 (౨౪-౪౫) శూల19-39 వణి14-25 వర్జ్య రా8-32ల5-9కుదిన౩౨-౧౯పునర్వసే గం15-26కుమహాచతుర్థివ్యతీపాతయోగః ఘ౧-౧౧
2		23	పంచ శు రా1-37 (౫౦-౧౫)పున15-38 (౨౫-౧౮) గం13-10 బవ13-57 వర్జ్య 23-34 ల రా 1-9కు దిన ౩౨-౨౧ పునర్వసే ఘ ౧-౨౧
3	ర	24	షష్ఠి శ 24-31 (౪౭-౩౦) పుష్య 15-26 (౨౪-౪౮) వృద్ధి 16-21 కౌ 13-4 వర్జ్య రా 3-55ల5-29కు దిన ౩౨-౨౨ రోహిణీకర్కః ౫౮-౯వింధ్యవాసినీపూజ ప్రదోషాభావః ఘ౧-౩౦ [ఘ౧-౪౦
4		25	సప్త ఆ 23-1(౪౩-౪౬) ఆశ్రే14-51(౨౩-౧౯)ధ్రువ14-13గర11-47 వర్జ్య రా2-21ల3-53కు దిన౩౨-౨౩ భానుసప్తమి
5		26	అష్ట సో 21-9 (౩౯-౫) మఘ 13-51 (౨౦-౫౧) వ్యా 11-45 విష్టి 10-5 వర్జ్య 21-25 ల 22-56 కు దిన ౩౨-౨౫ పుష్య కేతే ఘ౧-౫౦ [పుష్య కేతే ఘ౧-౫౯
6		27	నవ మం 18-56 (౩౩-౩౩) పుబ 12-31 (౧౭-౩౧) హర్ష 9-2 బాల 8-2 వర్జ్య 19-14 ల 20-44 కు దిన ౩౨-౨౬
7	ర	28	దశ బు 16-25 (౨౭-౧౫) ఉబ10-53 (౧౩-౨౬) వజ్ర6-2 సిద్ధి రా2-49 తై5-41 వర్జ్య18-33ల20-6కు దిన౩౨-౨౭ రోహి కర్కః ౨౭-౩౨ క ర్తరీత్యాగః దశపాపహరదశమి ఘ౨-౯
8		29	ఏకా గు 13-42 (౨౦-౨౮) హస్త9-1 (౮-౪౪) వ్యతీ23-27 ధ్రువ13-42 వర్జ్య 16-20ల17-48కు దిన౩౨-౨౮ చిత్రా కుజే రాక్రాం తిథిద్వయం సర్వగణీ గురుగణీ నిర్జలగణీ ఘ౨-౧౯
9		30	ద్వాద శు 10-49 (౧౩-౧౭) చిత్రా 6-57 (౩-౩౮) స్వాతి 4-50 (౫౪-౪౩) వరి 19-59 బాల10-49 వర్జ్య 12-4 ల 13-32కు దిన౩౨-౨౮ చిత్రా కుజే రాక్రాం తిథిత్రయోదశీ ఘ౨-౨౮
10	ర	31	త్రయో శ 7-54 (౬-౦) చతుర్ద రా5-4 (౫౨-౫౪) విశా రా 2-47 (౫౩-౧౨) పరి 16-32 తై7-54 వర్జ్య 9-58ల 11-26కు దిన ౩౨-౩౧ రోహి కర్కః ౫౬-౧౧ శివగౌరీ శ్రీవైష్ణవ శ్రీనృసింహజయంతి ఘ౨-౩౮
11		1	పూర్ణి ○ ఆ రా2-24 (౫౨-౧౬) అనూ24-55 (౪౮-౩౨) శివ18-12 విష్టి 15-44 వర్జ్య 6-28 ల 7-56కు దిన౩౨-౩౨ అన్వాధానం తిథ్యామవాద్యాది సావిత్రీవ్రతం ఘ౨-౪౭ [శుక్రాం ౯ ఊ యోగః ఘ౨-౫౭
12		2	బ ప్రతి సో 24-6 (౪౬-౨౯) జ్యేష్ఠ23-22 (౪౪-౪౦) సిద్ధ10-5 బాల13-15 వర్జ్య 6-9ల7-39కు దిన ౩౨-౩౩ జ్యేష్ఠ
13		3	ద్వితీ మం 22-16 (౪౧-౫౪) మూల 22-18 (౪౨-౦) సాధ్య7-16 శుభ రా4-53 తై11-11 వర్జ్య 7-1ల8-33కు వర్జ్య 20-46ల22-18కు దిన౩౨-౩౩వృషభపూజా హలప్రవాహః ఘ౩-౭ [కర్కః౨౫-౪శుభయో ప్రదోషః ఘ౩-౧౬
14	ర	4	తృతీ బు 21-8 (౩౮-౫౨) పూషా21-50 (౪౦-౫౧) శుక్ల రా 3-0వణి9-39 వర్జ్య7-48ల9-17కు దిన౩౨-౩౪ రోహి
15		5	చతుర్థీ గు 20-31 (౩౭-౩౩) ఉషా 22-5 (౪౧-౨౭) బ్రహ్మ13-48 బవ8-47 వర్జ్య 5-55ల7-32కు వర్జ్య రా2-15ల 3-55కు దిన౩౨-౩౫ అభిజిద్దినే ౨౬-కోరగాప ఘ౩-౨౬
16		6	పంచ శు 20-46 (౩౮-౧౧)శ్రవ23-4 (౪౩-౫౫)ఐంద్ర రా1-2కౌ8-38వర్జ్య రా3-21ల5-4కు దిన౩౨-౩౬ఘ౩-౩౫
17	ర	7	షష్ఠి శ 21-46 (౪౦-౪౦) ధని24-47 (౪౮-౧౩) వైధృ రా24-57 గర9-16 వర్జ్యంలేదు దిన౩౨-౩౭ మృగ కర్కః ౫౪-౭ శుభయోప్రదోషః ఘ౩-౪౫ [పూభా రాజే భానుసప్తమీ ఘ౩-౫౫
18		8	సప్త ఆ 23-26 (౪౪-౫౦) శత రా3-8 (౫౪-౫) విష్కం రా1-22 విష్టి10-36 వర్జ్య 8-42 ల 10-27కు దిన౩౨-౩౮
19		9	అష్ట సో రా1-38 (౫౦-౧౯) పూభాపూర్తి (౬౦-౦) ప్రీతి రా2-11 బాల12-32 వర్జ్య 10-17ల12-4కు దిన౩౨-౩౯ పూభా రాజే శీతలాష్టమీ ఘ౪-౪ [పూభా రాజే ఉభా శుక్రాం ఘ౪-౧౪
20		10	నవ మం రా4-6 (౫౬-౩౧) పూభా5-58 (౧-౧౦)ఆయు రా3-12 తై14-52 వర్జ్య 16-48ల18-36కు దిన౩౨-౩౯
21	ర	11	దశ బు పూర్తి (౬౦-౦) ఉభా9-2 (౮-౫౧) సౌభా రా4-16 వణి17-22 వర్జ్య 22-35ల24-28కు దిన౩౨-౩౯ మృగ కర్కః ౨౩-౧౭ ఉభా శుక్రాం ఘ౪-౨౪
22		12	దశ గు 6-39 (౨-౫౧)రేవ12-8 (౧౬-౩౩)శోభరా5-12 ధ్రువ6-38 వర్జ్యంలేదు దిన౩౨-౪౦అశ్వశుక్రాం ఘ౪-౩౩
23		13	ఏకా శు 9-0(౮-౪౩) అశ్వ14-59 (౨౩-౪౧) అతిపూర్తి బాల9-0 వర్జ్య 10-31ల12-19కు వర్జ్య రా 1-34ల3-20కు దిన౩౨-౪౦ అశ్వ శుక్రాం సర్వగణీ ఘ౪-౪౩
24	ర	14	ద్వాద శ 10-57 (౧౩-౩౬) భర 17-25 (౨౯-౪౬) అతి5-54 తై10-57 వర్జ్యంలేదు దిన౩౨-౪౧ మృగ ౩మిథు శే ర్కః ౫౨-౩౩ శనిత్రయోదశీ ప్రదోషః పరదినే మిథున సం॥పు॥కా॥ హనుమజ్జయంతి ఘ౪-౫౨
25		15	త్రయో ఆ 12-23 (౧౭-౯కృత్తి 19-) 20 (౩౪-౩౨) సుక6-9 వణి12-22 వర్జ్య 6-28ల8-7కు దిన౩౨-౪౧తిథి చతు ర్దశి శీతలక్ష్యం మాసశివరాత్రి అనధ్యాయః ఘ౦-౧
26		16	చతుర్ద సో 13-13 (౧౯-౧౫) రోహి20-41 (౩౭-౫౪) ధృతి 6-0 శూల రా5-22 శకు13-13 వర్జ్య 12-14ల13-55కు వర్జ్య రా2-27ల4-6కు దిన౩౨-౪౧ మృగశిరాక్రాం తిథి అమా సర్వేషామమా, సోమవతీఅమా ఘ౦-౧౨
27		17	అమా ● మం 13-29 (౧౯-౫౫) మృగ21-27 (౩౯-౫౦) గండరా4-17 నాగ13-29 వర్జ్యంలేదుదిన ౩౨-౪౨ మృగ శిరాక్రాం తిథి ప్రతిపత్, అన్వాధానం, పిండపితృయజ్ఞః ఘ౦-౨౨

Vertical margin labels: శక 1880 వైశాఖం; శక 1880 శాలి జ్యేష్ఠ మాసం (సాయనమాసం); 1958 మే నెల; 1958 జూన్ నెల; మిథునమాసం; శక 1880 జ్యేష్ఠమాసం

మీ	మే	వృ	మి
	ర	బు శు	శు
కుం	మే26మేషే కుజ 28 మీనేకుజః జూన్2 వృషే బుధ ‥ వృ ప్రశేరవి 14 మిథునే రవి 17 మిథునే బుధః		క
మ			
గు	రా కే		శ

శకం 1880 సం॥ ఆషాఢం గా॥ (సౌరమానచాంద్రం) — 1958 సం॥ జూలై

28	ర	18	శు ప్రతి బు 18-11 (౧౭-౧౧) ఆర్ద్ర 21-48 (౪౦-౩౦) వృద్ధి రా 2-49 బవ 18-11 వర్జ్య 5-57ల 7-34కు దిన ౩౨-౪౨ మృగ ౪ ర్క్షః ౨౧-౫౫ తిథి ద్వితీయా, యోగః చంద్రదర్శనం థు ౦-౩౩
29		19	ద్వితీ గు 12-27 (౧౬-౨౦) పున 21-33 (౪౦-౬) ధ్రువ రా 1-2 కౌల 12-28 వర్జ్య 9-33 ల 11-13కు వర్జ్య తె 5-28 ల దిన ౩౨-౪౨ పుష్య కలే తిథి తృతీయ, జగన్నాథ రథోత్సవః థు౦-౪౩
30		20	తృతీ శు 11-19 (౧౪-౨౬) పుష్య 21-8 (౩౭-౪౬) వ్యాఘాత 22-56 గర 11-19 తైవ 6-57కు దిన ౩౨-౪౨ పుష్యకలే థు ౦-౫౪
31	ర	21	చతుర్థీ శ 9-52 (౧౦-౫౧) ఆశ్లే 20-16 (౩౬-౪౯) హర్ష 20-33 భద్ర 9-53 వర్జ్య 9-26 ల 10-59కు దిన ౩౨-౪౨ కర్కాటాయన ౫౪-౪౯ ఆర్ద్ర ౧ర్కః ౫౧-౨౫ దక్షిణాయన పు॥కా॥ సౌరవర్ష ఋతు ప్రా॥ థు౧-౫
1		22	పంచ ఆ 8-11 (౬-౩౬) మఘ 19-14 (౩౪-౧౫) వజ్ర 18-8 బాల 8-10 వర్జ్య 7-45ల 9-17కు వర్జ్య రా 2-50ల 4-21కు దిన ౩౨-౪౨ పూఫకలే స్కంద పంచమి కుమారషష్ఠీ థు ౧-౧౫
2		23	షష్ఠీ సో 6-18 (౧-౫౫) సప్తరా 4-17 (౫౪-౫౬) పూఫ 18-8 (౩౧-౧౭) సిద్ధి 15-30 తైతి 6-18 వర్జ్య 24-52ల 2-23కు దిన ౩౨-౪౨ పూఫ కలే ఉఫ కులే వివస్వత్సప్తమి థు ౧-౨౬
3		24	అష్ట మం రా 2-9 (౫౧-౩౨) ఉఫ 16-46 (౨౭-౪) వ్యతి 12-48 విష్టి15-14 వర్జ్య24-40లరా2-10కు దిన౩౨-౪౨ ఉఫకలే మహిషాసురమర్దనీ పూజ థు ౧-౩౬ [ఆర్ద్ర ౨ ర్కః ౨౧-౧ చిత్రార్కాం థు ౧-౪౬
4	ర	25	నవ బు 23-56 (౪౫-౫౭) హస్త 15-22 (౨౪-౩౩) వరీ 10-0 బాల 13-3 వర్జ్య 22-53 ల 24-23కు దిన ౩౨-౪౨
5		26	దశ గు 21-40 (౪౦-౪౬) చిత్త 13-55 (౨౦-౫౪) పరి 7-7 శివ రా 4-18 తైతి 10-48 వర్జ్య 19-9ల 20-39కు దిన ౩౨-౪౨ చిత్రార్కాం రామమన్వాదిః శాకవ్రతారంభః థు ౧-౫౬
6		27	ఏకా శు 19-22 (౩౪-౩౨) స్వాతి12-24 (౧౬-౭) సిద్ధ రా1-19 వణి8-31 వర్జ్య 17-40ల 19-10కు దిన ౩౨-౪౧ సర్వ ఏకా శయన ఏకా థు౨-౭
7	ర	28	ద్వాద శ 17-8 (౨౭-౫౫) విశా 10-57 (౧౩-౨౭) సాధ్య22-28 బవ 6-16 వర్జ్య 14-48ల 16-18కు దిన ౩౨-౪౧ ఆర్ద్ర౩ర్కః౫౦-౪౬ శని౧౩శిప్రదోషః థు ౨-౧౭ [[illegible]క్రాం తిథిద్వయం అనధ్యాయః థు ౨-౨౯
8		29	త్రయో ఆ 15-1 (౨౩-౩౬) అనూ 9-34 (౧౦-౧) శుభం 19-44 తైతి 15-1 వర్జ్య14-54ల 16-25కు దిన ౩౨-౪౧
9		30	చతుర్ద సో 13-8 (౧౭-౫౫) జ్యే 8-24 (౬-౫) శుక్ల 17-18 వణి 13-8 వర్జ్య 16-7ల 17-39కు దిన ౩౨-౪౧ మూలశక్రాం పూర్ణిమ తిథి థు ౨-౩౯
10		1	పూర్ణి ○ మం 11-33 (౧౪-౫౭) మూల 7-33 (౪-౫౬) బ్రహ్మ 14-58 బవ 11-33 వర్జ్య 6-0ల 7-33కు వర్జ్య 16-58ల 18-33కు దిన ౩౨-౪౦ పూషా రకే మహాపాదివ్యాసపూజ సద్యస్కాలయోగః థు ౨-౫౦
11		2	బ ప్రతి బు 10-27 (౧౨-౧౧) పూషా7-7 (౩-౫౧) ఐంద్ర 18-9 కౌల10-28 వర్జ్య 15-9ల 16-46కు దిన౩౨-౪౦ ఆర్ద్ర ౪ర్కః ౨౦-౩౫ పూషారకే అనధ్యాయః థు౩-౦ [ముఖం ౪౪-౨౯ థు ౩-౧౧
12		3	ద్వితీ గు 9-54 (౧౦-౪౭) ఉషా 7-18 (౪-౫) వై 11-43 గర 9-55 వర్జ్య 11-20ల 12-59కు దిన ౩౨-౩౯ వడతిథి
13		4	తృతీ శు 9-59 (౧౦-౫౯) శ్రవ 7-57 (౫-౫౪) విష్క 10-51 భద్ర 9-59 వర్జ్య 12-11ల 13-53కు దిన ౩౨-౩౯ థు ౩-౨౧ [పున ౧ ర్కః ౫౦-౨౪ థు౩-౩౨
14	ర	5	చతుర్థీ శ 10-46 (౧౨-౫౬) ధని 9-21 (౯-౨౨) ప్రీతి 10-31 బాల 10-46 వర్జ్య 17-10ల 18-54కు దిన ౩౨-౩౭
15		6	పంచ ఆ 12-18 (౧౬-౩౨) శత 11-24 (౧౪-౩౦) ఆయు 10-41 తైతి12-13 వర్జ్య 18-29ల 20-15కు దిన ౩౨-౩౬ పూభాదాకే షష్ఠీ తిథి థు ౩-౪౩ [౩౨-౩౬ పూభాదాకే శూన్యతిథి థు ౩-౫౩
16		7	షష్ఠీ సో 14-12 (౨౧-౩౧) పూభా 13-58 (౨౦-౫౬) సౌభా 11-18 వణి 14-12 వర్జ్య రా 24-46 ల 2-34కు దిన
17		8	సప్త మం 16-36 (౨౬-౨౭) ఉభా 16-57 (౨౭-౨౦) శోభ 12-14 బవ 16-36 వర్జ్యంలేదు దిన ౩౨-౩౬ రేవ శుక్రాం సప్తమితిథి రేవతక్షం స్వాధ్యాయః థు ౪-౪
18	ర	9	అష్ట బు 19-7 (౩౩-౪౬) రేవ 20-2 (౩౬-౩) అతి 13-13 బాల 5-51 వర్జ్య 6-29ల 8-17కు దిన ౩౨-౩౫ పున ౨ ర్కః ౨౦-౯ రేవ శుక్రాం అశ్వశక్రాం ధర్మసావర్ణి మన్వాది థు ౧-౧౪ [అశ్వశక్రాం థు౪-౨౫
19		10	నవ గు 21-32 (౩౯-౪౫) అశ్వ 23-0 (౪౩-౨౬) సుక 14-19 తైతి 8-19 వర్జ్య 18-31ల 20-19కు దిన ౩౨-౩౪
20		11	దశ శు 23-33 (౪౪-౪౬) భర రా 1-36 (౪౯-౫౪) ధృతి 15-6 వణి 10-33 వర్జ్య 9-38 ల 11-24కు దిన ౩౨-౩౩ థు ౪-౩౫ [౩౨-౩౨ పున ౩ ర్కః ౪౯-౫౦ సర్వ ఏకా థు ౪-౪౬
21	ర	12	ఏకా శ రా 1-0 (౪౭-౨౫) కృత్తి రా 3-33 (౫౪-౫౯) శూల 15-28 బవ 12-16 వర్జ్య 14-36ల 16-20కు దిన
22		13	ద్వాద ఆ రా 1-48 (౫౦-౨౨) రోహి తె 5-0 (౫౭-౨౨) గండ 15-21 కౌల 13-23 వర్జ్య 20-33ల 22-15కు దిన ౩౨-౩౧ ద్వాదశి పారివాసరః ౩-౫౪ ప్రదోషః థు౪-౫౬ [౩౨-౩౦ థు ౫-౬
23		14	త్రయో సో రా 1-51 (౫౦-౩౧) మృగ పూర్తి (౬౦-౦) వృద్ధి 14-41 గర 13-49 వర్జ్య 10-46ల 12-24కు దిన
24		15	చతుర్ద మం రా1-15 (౪౯-౦) ఆర్ద్ర పూర్తి (౬౦-౦) ధ్రువ 13-27 విష్టి 13-33 వర్జ్య 14-8ల 15-39కు దిన ౩౨-౨౯ శైవనక్షం కృష్ణాంగారక ౧౪ శి మాసశివరాత్రి థు ౫-౧౬
25	ర	16	అమా ● బు 24-3 (౪౬-౦) ఆర్ద్ర 5-40 (౦-౩) పున రా 5-7 (౫౭-౩౭) వ్యాఘాత 11-41 చతుష్పా 12-39 వర్జ్య 17-24ల 18-58కు దిన ౩౨-౨౭ పున ౪ కర్కాటేర్కః ౧౯-౨౩ పునర్క్రాం పుష్యకలే సర్వహామ మా అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః కర్కాట సం॥పు॥కా॥ థు ౫-౨౭

మి	వృ	మే	మీ
బు ర		శు కే	వ
యూ	జూన్ 21 వృషే శుక్రః జులై 10 కర్కాటకర 10 మేషేకుజః 16 కర్కాటకేరవిః ,, మిథునేశుక్రః		
గు	రా		శ

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీ విలంబనామసంవత్సర జ్యేష్ఠమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958

వైశాఖం / జూన్ — 1880 శకం సం. జ్యేష్ఠ మాసం (సౌరమానం)

29 శు ప్రప పో 24-42 (౪౭-౫౫) కృ 11-11 వరా 4-8 లదినం 3౨-౭ యా॥
30 ద్వితీ మం రా 1-10 (౪౯-౬) రోహి 12-37 శేవ 5-50 కు వర్జ్య 18-26 ల 20-6కు తిరుకో ట్టూర్ నంబి తి॥ న॥ షత్యసంధ తీ॥ పు॥ [28-44కు దిన 3౨-౧౦
31 తృతీ బు రా 1-13 (౪౯-౧౨) మృగ 13-34 వర్జ్య 22-6 ల
1 చతుర్థి గు 24-39 (౪౭-౪౯) ఆర్ద్ర 18-59 వర్జ్య రా 1-58 ల 3-34కు
2 పంచ శు 23-39 (౪౫-౨౧) పున 18-55 వర్జ్య 21-53 ల 23-27కు దిన 3౨-౧3 [3-19కు ఉభయప్రదోషః
3 షష్ఠి శ 22-14 (౪౧-౪౮) పుష్య రా 1-26 వర్జ్య రా 1-46ల
4 సప్త ఆ 20-29 (3౭-౨౪) ఆశ్లే 12-35 వర్జ్య 23-59ల రా 1-30కు [20-26కు దిన 3౨-౧౭
5 అష్ట సో 18-24 (3౨-౧౨) మఘ 11-24 వర్జ్య 18-55 ల
6 నవ మం 16-8 (౨౬-3౨) పూఫ 10-0 వర్జ్య 16-43 ల 18-13 కు దిన 3౨-౧౮ అపరాహ్ణంతః ౨౫-౫౦ తిథిః
7 దశ బు 13-45 (౨౦-3౪) ఉఫ 8-25 వర్జ్య 16-14 ల 17-48కు దిన 3౨-౨౦ అపరాహ్ణాదిః ౧౯-౨౪ తిథిద్వయం
8 ఏకా గు 11-16 (౧౪-౨౫) హస్త 6-44 చిత్రా శే 5-2 వర్జ్య 14-10 ల 15-40కు దిన 3౨-౨౧ సర్వ ౧౧శి గురు౧౧శి
9 ద్వాద శు 8-48 (౯-౧౬) స్వాతి రా 3-28 వర్జ్య 10-16 ల 11-46కు దిన 3౨-౨౨
10 త్రయో శ 6-28 (౨-౨౬) చతుర్ద రా 4-12 (౫౪-౨౦) విశా రా 2-2 వర్జ్య 8-44 ల 10-14కు దిన 3౨-౨3 శని౧3శి సమ్మ క్వార్ తిరువాయ్ మొళిపిళ్లై తి॥ న॥ సత్యాభినవతీ॥ పు॥
11 పూర్ణి ○ ఆ రా 2-20 (౫౨-౪) అనూ 24-55 వర్జ్య 5-51 ల 7-23 కు అన్వాధానం పెరియాళ్వార్ శ్రీరామపిళ్లై కోయిల్ కందాడై అణ్ణన్ తి॥ న॥ [కు యోగః

1880 శకం సం. జ్యేష్ఠ (సౌరమానం)

12 బ ప్రతి సో 24-43 (౪౮-౨) జ్యే 24-3 వర్జ్య 6-19 ల 7-51
13 ద్వితీ మం 23-34 (౪౫-౯) మూ 23-33 వర్జ్య 7-55 ల 9-29కు వర్జ్య 22-4 ల 23-38 కు దిన 3౨-౨౭ సత్యపూర్ణ తీ॥ పు॥
14 తృతీ బు 22-46 (౪3-౯) పూషా 23-35 వర్జ్య 9-13 ల 10-49 కు ప్రదోషాభావః రఘువర్య తీ॥ పు॥
15 చతుర్థి గు 22-32 (౪౨-3౪) ఉషా 24-5 వర్జ్య 7-47 ల 9-25 కు రా వర్జ్య 4-13 ల దిన 3౨-౨౮ [5-15ల
16 పంచ శు 22-43 (౪3-౨) శ్రవ రా 1-0 శేవ 5-54కు తే వర్జ్య
17 షష్ఠి శ 23-30 (౪౫-౦) ధని రా 2-30 శేవ 6-57 కు ఉభ॥ ప్రదో॥
18 సప్త ఆ 24-39 (౪౭-౫3) శత రా 4-22 వర్జ్య 10-16 ల 11-59కు దిన 3౨-3౧ భానుశ మి
19 అష్ట సో రా 2-17 (౫౧-౫౭) పూభా పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య 11-23 ల 13-8కు శైవన క్రం [కు దిన 3౨-3౨
20 నవ మం రా 4-10 (౫౬-౪౧) పూభా 6-44 వర్జ్య 17-20 ల 19-6
21 దశ బు పూర్తి (౬౦-౦) ఉభా 9-15 వర్జ్య 22-34 ల 24-40కు
22 దశ గు 6-13 (౧-౪౮) రేవ 11-53 వర్జ్యం లేదు దిన 3౨-3౪
23 ఏకా శు 8-13 (౬-౪౬) అశ్వి 14-27 వర్జ్య 10-1 ల 11-48కు వర్జ్య 24-59 ల రా 2-44కు సర్వ౧౧శి [ప్రదోషః
24 ద్వాద శ 9-59 (౧౧-౧౧) భర 16-47 వర్జ్యం లేదు శని౧3శి
25 త్రయో ఆ 11-25 (౧౪-౪౫) కృత్తి 18-46 వర్జ్య 5-46 ల 7-30కు దిన 3౨-3౫ మిథున సంక్రా ౧౦-3౬ శైవన క్రం మాసశివరాత్రి మిథున సం॥ పు॥ కా॥
26 చతుర్ద సో 12-25 (౧౭-౧౫) రోహి 20-18 వర్జ్య 11-47 ల 13-29కు వర్జ్య రా 1-58 ల 3-33కు సర్వ అమా సోమ॥ వత్సమా
27 అమా ● మం 12-55 (౧౮-3౧) మృగ 21-21 వర్జ్యం లేదు దిన 3౨-3౬ తిథి ప్రతిపత్ అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీ విలంబనామసంవత్సర ఆషాఢమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958

జూలై — 1880 శకం సం. ఆషాఢం మాసం (సౌరమానం)

28 శు ప్రతి బు 12-55 (౧౮-3౦) ఆర్ద్ర 21-52 వర్జ్య 5-56 ల 7-44కు తిథిద్వితీయయోగః [దిన 3౨-3౭ తిథితృతీయ
29 ద్వితీ గు 12-26 (౧౭-౧౫) పున 21-58 వర్జ్య 9-56 ల 11-32కు
30 తృతీ శు 11-28 (౧౪-౫౦) పుష్య 21-32 వర్జ్య 5-50 ల 7-24కు
31 చతుర్థి శ 10-5 (౧౧-౨౨) ఆశ్లే 20-46 వర్జ్య 9-56 ల 11-29 కు మారనేరునంబి తి॥ న॥ [వర్జ్య రా 3-10 ల 4-40కు
1 పంచ ఆ 8-20 (౭-౧) మఘ 19-37 వర్జ్య 8-11 ల 9-43కు
2 షష్ఠి సో 6-18 (౧-౫౬) షష్ఠ రా 4-5 (౫౪-౨౭) పూఫ 18-16 వర్జ్య రా 1-0 ల 2-30కు దిన 3౨-3౮
3 అష్ట మం రా 1-36 (౫౦-౧౫) ఉఫ 16-43 వర్జ్య 24-32 ల 2-1కు దిన 3౨-3౭ [కు సత్యాధిరాజ తీ॥ పు॥
4 నవ బు 23-10 (౪౪-౨) హస్త 15-4 వర్జ్య 22-29ల 23-58
5 దశ గు 20-37 (3౭-౪౧) చిత్త 13-20 వర్జ్య 13-35 ల 20-5కు
6 ఏకా శు 18-20 (3౧-౫౮) స్వాతి 11-49 వర్జ్య 17-4 ల 18-34 కు మతత్రయ౧౧శి పెరియా॥ వసప్కు తిరుపీధిపిళ్లై తి॥ న॥
7 ద్వాద శ 16-10 (౨౬-౨౯) విశా 10-22 వర్జ్య 14-10 ల 15-42కు దిన 3౨-3౭ అపరాహ్ణంతః ౨౬-౫౦ తిథిద్వా॥ శని౧3శి ప్రదో॥
8 త్రయో ఆ 14-13 (౨౧-3౭) అనూ 9-10 వర్జ్య 14-33 ల 16-5కు దిన 3౨-3౭ అపరాహ్ణాదిః ౧౯-3౪ తిథిద్వయం అనధ్యాయః శ్రీమన్నాథమునిః తి॥ న॥ శఠగోపరామానుజ జీయ్యర్ తి॥ న॥ [పూర్ణిమ శ్రీరంగక్షేత్రే జ్యేష్ఠాభిషేకః
9 చతుర్ద సో 12-35 (౧౭-3౩) జ్యే 8-14 వ 16-3 ల 17-37కు తిథి
10 పూర్ణి ○ మం 11-21 (౧౪-౨౮) మూల 7-42 వర్జ్య 6-8 ల 7-42కు వర్జ్య 17-15 ల 18-50కు దిన 3౨-3౫ సద్య స్కాలయోగః వ్యాసపూజ [17-19కు అనధ్యాయః
11 బ ప్రతి బు 10-33 (౧౨-౨౬) పూషా 7-35 వర్జ్య 15-42 ల

1880 శకం సం. ఆషాఢం (సౌరమానం)

12 ద్వితీ గు 10-13 (౧౧-3౬) ఉషా 7-56 వర్జ్య 12-4 ల 13-43 కు దిన 3౨-3౫
13 తృతీ శు 10-24 (౧౨-3) శ్రవ 8-46 వర్జ్య 12-59 ల 14-41కు
14 చతుర్థి శ 11-7 (౧3-౪౮) ధని 10-10 వర్జ్య 17-54 ల 19-37కు
15 పంచ ఆ 12-35 (౧౬-3౭) శత 11-56 వర్జ్య 13-55 ల 20-40కు దిన 3౨-3౩ తిథి షష్ఠి జయంతీ॥ పు॥
16 షష్ఠి సో 13-45 (౨౦-౨3-౮) పూభా 14-8 వర్జ్య 24-44 ల రా 2-30కు దిన 3౨-3౨ అపరాహ్ణంతః ౨౬-౨ తిథిః సప్తమి
17 సప్త మం 15-41 (౨౪-౫౮-౧౯) ఉభా 16-38 వర్జ్యం లేదు దిన 3౨-3౧ అపరాహ్ణాదిః ౧౯-3౧ శూన్యతిథి శైవన॥ ఉభ॥ ధ్యా॥
18 అష్ట బు 17-41 (3౦-౧౦) రేవ 19-15 వర్జ్య 5-57 ల 7-43కు
19 నవ గు 19-40 (3౫-౮) అశ్వి 21-51 వర్జ్య 17-25 ల 19-11 కు దిన 3౨-3౦
20 దశ శు 21-23 (3౯-3౬) భర 24-16 వర్జ్య 8-25 ల 10-11కు
21 ఏకా శ 23-56 (౪3-౧౫) కృత్తి రా 2-20 వర్జ్య 13-13 ల 15-2కు దిన 3౨-౨౮ సర్వ౧౧శి
22 ద్వాద ఆ 24-0 (౪౫-౫౬) రోహి రా 4-0 వర్జ్య 19-26 ల 21-9కు క్షయదశి హరివాసరః ౧-౪3 ప్రదోషః
23 త్రయో సో 24-31 (౪౭-౧౦) మృగ రా 5-9 వర్జ్య 21-53 ల 23-33కు దిన 3౨-౨౭
24 చతుర్ద మం 24-36 (౪౭-౨3) ఆర్ద్ర పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య 13-48 ల 15-27కు శైవన క్రం మాసశివరాత్రిః
25 అమా ● బు 23-57 (౪౬-౧౫) ఆర్ద్ర 5-42 వర్జ్య 17-47 ల 19-24కు దిన 3౨-౨౪ కర్కా టకం ౯-౨౪ సర్వ సోమమా అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః సత్యాధీశతీ॥ పు॥ కర్కాటకం॥ పు॥ కా॥

26 | 17 | శు ప్రతి గు 22-23 (౪౧-౪౯) పుష్య రా 4-8 (౫౬-౧౧) హర్ష 9-32 కింస్తు 11-12 వర్జ్య 12-48ల 14-20కు దిన ౩౨-౨౭ పుష్యకచే యోగః శ్రియఃస్త్రీం శదపూపవ్రత ప్రా॥ ధు ౦-౭

27 | 18 | ద్వితీ శు 20-22 (౩౬-౪౪) ఆశ్రే రా 2-50 (౫౨-౫౪) వజ్ర 7-1 సిద్ధి రా4-15 బాల 9-22 వర్జ్య 16-14ల 17-45కు దిన ౩౨-౨౬ చంద్రదర్శనం ధు ౦-౧౯

28 | ర | 19 | తృతీ శ 18-7 (౩౧-౭) మఘ రా 1-20 (౪౯-౧౧) వ్యతీ రా 1-20 తైతి 7-14 వర్జ్య 14-5ల 15-35కు దిన ౩౨-౨౫ పుష్య ౧ కర్కా ౪౯-౫౪ పూఘకు చేశచే ధు ౦-౨౯

29 | 20 | చతుర్థీ ఆ 15-47 (౨౫-౧౫) పూఘ 23-47 (౪౫-౧౪) వరి 22-20 భద్ర 15-45 వర్జ్య 8-50ల 10-20కు దిన ౩౨-౨౩ పూఘకు చేశచే తిథిద్వయం ధు ౦-౩౯

30 | 21 | పంచ పో 13-24 (౧౯-౧౯) ఉఘ 22-13 (౪౧-౧౯) పరి 19-28 బాల 13-24 వర్జ్య 6-30ల 8-0కు దిన ౩౨-౨౨ తిథి వృద్ధి కావేరీ పుష్కర ప్రా॥ ధు ౦-౪౯

31 | 22 | షష్ఠి మం 11-5 (౧౩-౩౧) హస్త 20-43 (౩౭-౩౬) శివ 16-28 తైతి 11-6 వర్జ్య 6-5ల 7-35కు వర్జ్య రా 4-16ల దిన ౩౨-౨౧ చిత్రారాక్రాం ధు ౧-౦

ఝ		కృ	చే	ఝా

శు		వు కే	
ర బు యు	జూలై 20 సిం హే బుధః 21 తులా గురుః ఆగ 10 కర్కా శుక్రః		
ప్లూ			
గు	రా శు	కే	

1 | ర | 23 | సప్త బు 8-52 (౭-౫౯) చిత్రా 19-21 (౩౪-౧౦) సిద్ధ 18-37 వణి 8-53 శివ 5-46కు వర్జ్య 24-40ల రా 2-11కు దిన ౩౨-౧౯ సింహాయన ౨౧-౩౭ పుష్య ౨ కర్కా ౧౯-౨౦ చిత్రారాక్రాం హరి పద పుణ్యకాలః ధు ౧-౧౧ [దిన ౩౨-౧౯ స్వాధ్యాయః ధు ౧-౨౧

2 | 24 | అష్ట గు 6-48 (౨-౪౫) నవ రా 4-52 (౫౫-౧౦) స్వాతి 18-8 (౩౧-౬) సాధ్య 10-6 బవ 6-48 వర్జ్య 23-29ల 1-1కు

3 | 25 | దశ శు రా 3-6 (౫౩-౩౦) విశా 17-4 (౨౯-౨౪) శుభ 8-20 తైతి 3-59 వర్జ్య 20-55ల 22-27కు దిన ౩౨-౧౬ ధు ౧-౩౨

4 | రవా | 26 | ఏకా శ రా 1-32 (౪౯-౩౫) అనూ 16-10 (౨౬-౧౧) శుక్ల 5-54 బ్రహ్మ రా 3-37 వణి 14-19 వర్జ్య 21-37ల 23-10కు దిన ౩౨-౧౫ పుష్య ౩ కర్కా ౪౭-౪౧ వైపా రా 2-31ల జ్యేష్ఠ రవేశక్రాం సర్వ ౧౧ శ ధు ౧-౪౨

5 | పా | 27 | ద్వాద ఆ 24-14 (౪౬-౧౭) జ్యేష్ఠ 15-32 (౨౪-౩౨) ఐంద్ర రా 1-33 బవ 12-53 వర్జ్య 23-24ల 24-58కు దిన ౩౨-౧౩ వైపా 15-58కు జ్యేష్ఠ రవేశక్రాం ద్వాదశి హరివాసరః ౩-౪౬ ప్రదోషః ధు ౧-౫౩

6 | 28 | త్రయో సౌ 23-11 (౪౩-౩౯) మూల 15-7 (౨౩-౩౧) వైధృ 23-42 కౌల 11-42 వర్జ్య 13-33 ల 15-7కు వర్జ్య 24-41ల రా 2-17కు దిన ౩౨-౧౨ ధు ౨-౩ [౩౨-౧౦ ధు ౨-౧౪

7 | 29 | చతుర్ద మం 22-30 (౪౧-౫౯) పూషా 15-3 (౨౩-౧౯) విష్కం 22-8 గర 10-50 వర్జ్య 23-9ల 24-47కు దిన

8 | ర | 30 | పూర్ణి ○ బు 22-17 (౪౧-౨౨) ఉషా 15-24 (౨౪-౧౦) ప్రీతి 20-56 విష్టి 10-24 వర్జ్య 19-32ల 21-11కు దిన ౩౨-౯ పుష్య ౪కర్కా ౧౬-౫౬ అన్వాధానం ధు ౨-౨౪

9 | 31 | బ ప్రతి గు 22-34 (౪౨-౪) శ్రవ 16-14 (౨౬-౧౪) ఆయు 20-3 బాల 10-25 వర్జ్య 20-27ల 22-9కు దిన ౩౨-౭ యోగః ధు ౨-౩౫ [ధు ౨-౪౬

10 | 1 | ద్వితీ శు 23-24 (౪౪-౯) ధని 17-35 (౨౯-౩౭) సౌభా 19-46 తైతి 10-58 వర్జ్య రా 1-21ల 3-5కు దిన ౩౨-౫

11 | ర | 2 | తృతీ శ 24-48 (౪౭-౪౦) శత 19-30 (౩౪-౨౫) శోభ 19-50 వణి 12-8 వర్జ్య రా 2-34ల 4-20కు దిన ౩౨-౪ ఆశ్రే ౧ కర్కా ౪౬-౩ శతారాచే ధు ౨-౫౭

12 | 3 | చతుర్థీ ఆ రా 2-45 (౫౨-౨౯) పూభా 21-58 (౪౦-౩౨) అతి 20-21 బవ 13-46 వర్జ్యంలేదు దిన ౩౨-౨ శతా రాచే ధు ౩-౭ [౩౨-౦ ధు ౩-౧౭

13 | 4 | పంచ పో రా 5-5 (౫౯-౧౯) ఉభా 24-48 (౪౭-౩౯) సుక 21-9 కౌల 15-54 వర్జ్య 8-42ల 10-27కు దిన

14 | 5 | షష్ఠి మం పూర్తి (౬౦-౦) రేవ రా 3-53 (౫౫-౨౧) ధృతి 22-13 గర 18-21 వర్జ్య 14-21ల 16-9కు దిన ౩౧-౫౯ అగస్త్యోదయః ౫౯-౩౭ అశ్విక్రాం ధు ౩-౨౭ [ఆశ్రే౨కర్కా౧౪-౫౬అశ్వికాం ధు౩-౩౯

15 | ర | 6 | షష్ఠి బు 7-38 (౪-౪౦) అశ్విపూర్తి (౬౦-౦) శూల 23-17 వణి 7-37 వర్జ్య రా 2-29ల 4-17కు దిన ౩౧-౫౭

16 | 7 | సప్త గు 10-10 (౧౦-౫౯) అశ్వి 7-0 (౩-౪) గండ 24-14 బవ 10-9 వర్జ్య 17-44ల 19-31కు దిన ౩౧-౫౫ అశ్వి క్రాం భరకుక్రాం శైవనక్తం ఉపయాకర్మ ఉపాకర్మ ధు ౩-౪౯

17 | పా | 8 | అష్ట శు 12-23 (౧౬-౩౩) భర 9-50 (౧౦-౧౧) వృద్ధి 24-51 కౌల 12-23 వర్జ్య 23-1ల 24-47కు దిన ౩౧-౫౩ వ్యతీ 11-5ల 21-32కు భరకుక్రాం నవమితిథి ధు ౩-౫౯

18 | ర | 9 | నవ శ 14-5 (౨౦-౪౯) కృత్తి 12-12 (౧౬-౫) ధ్రువ రా 1-0 గర 14-5 వర్జ్యం 5-20ల దిన ౩౧-౫౧ ఆశ్రే ౩ కర్కా ౪౩-౩౪ దశమితిథి ధు ౪-౧౦ [21-23కు దిన ౩౧-౪౯ శూన్యతిథి ధు ౪-౨౧

19 | 10 | దశ ఆ 15-6 (౨౩-౧౯) రోహి 13-55 (౨౦-౧౯) వ్యాఘా 24-33 భద్ర 15-6 శివ 7-3కు వర్జ్య 19-43ల

20 | 11 | ఏకా సో 15-19 (౨౩-౫౦) మృగ 14-49 (౨౨-౩౬) హర్ష 23-29 బాల 15-19 వర్జ్య 23-16ల 24-52కు దిన ౩౧-౪౭ తిథిఏకాదశి సర్వ ౧౧ శ ధు ౪-౩౧ [దిన ౩౧-౪౫ తిథిద్వయం ధు ౪-౪౨

21 | 12 | ద్వాద మం 14-44 (౨౨-౨౩) ఆర్ద్రా 14-58 (౨౨-౫౭) వజ్ర 21-47 తైతి 14-44 వర్జ్య రా 2-39ల 4-18కు

22 | ర | 13 | త్రయో బు 13-24 (౧౯-౩) పున 14-21 (౨౧-౨౬) సిద్ధి 19-30 వణి 13-24 వర్జ్య 21-57ల 23-28కు దిన ౩౧-౪౩ ఆశ్రే ౪ కర్కా ౧౧-౫౪ పుష్య శచే తిథిచతుర్ద శైవనక్తం మాసశివరాత్రి ధు ౪-౫౨

23 | 14 | చతుర్ద గు 11-28 (౧౪-౧౨) పుష్య 13-9 (౧౯-౨౫) వ్యతీ 16-44 శకు 11-27 వర్జ్య రా 1-3ల 2-33కు దిన ౩౧-౪౧ పుష్యశచే ఆశ్రే రక్రాం సర్వసాధు మా అన్వాధానం ధు ౫-౩

24 | 15 | అమా ● శు 9-2 (౯-౬) ఆశ్రే 11-29 (౧౪-౧౩) వరి 13-33 నాగ 9-3 వర్జ్య 22-29ల 23-57కు దిన ౩౧-౩౭ ఆశ్రే రక్రాం మఘుకుచే సప్త పిండపితృయజ్ఞః యోగః ధు ౫-౧౩

జూలై 1958 సం.

ఆగస్టు 1958 సం.

ఆషాఢం జాలై

శకం 1880 శ్రావణం (సాయనసౌరం)

శకం 1880 శ్రావణం భాద్రపదము (సాయనసౌరం)

శకం 1880 శ్రావణం — 1958 ఆగష్టు

25	ర	16	శు ప్రతి శ 6-17 (౧-౧౨) ద్వితీ రా8-20 (౫౨-౩౭) మఘ9-29 (౯-౧౩) పరి10-14 బవ6-17 వర్జ్య 16-46ల18-18కు దిన౩౧-౩౮ మఘా ౧సింహార్కః ౪౦-౦ మఘ కుజేపక్ష పూర్వ శేషే స్వాధ్యాయః చంద్రదర్శనం సింహ సంక్రమణ పు॥కా॥ ధు౫-౨౪
26		17	తృతీ ఆ 24-21 (౪౬-౨౧) పూఫ 7-19 (౩-౪౭) ఉఫ రా 5-9 (౫౪-౩౪) శివ 6-44 సిద్ధ రా8-12 తైతి13-50 వర్జ్య 18-52ల15-19కు దిన౩౧-౩౫ పూఫ శేషే ధుం-౩
27		18	చతుర్థీ సో 21-26(౩౯-౪) హస్త రా 3-5 (౫౩-౧౨) సాధ్య 23-46 వణి 10-52 వర్జ్య 12-50ల14-17కు దిన౩౧-౩౫ చిత్రా రాత్రిం నాగచతుర్థీ సామగోపాకర్మ ప్రదోషః ధుం-౧౪ [ల11-57కు దిన౩౧-౩౧ చిత్రా రాత్రిం మంగళగౌరీవ్రత ప్రా॥ ధుం-౨౪
28		19	పంచ మం 18-43(౩౨-౧౬) చిత్ర రా1-14 (౪౭-౩౩) శుభ20-29 బవ8-4 వర్జ్య10-29
29	బుధ	20	షష్ఠి బు16.17 (౨౬-౧౦) స్వాతి23-41 (౪౪-౪౦) శుక్ల 17-27 తైతి16-17 వర్జ్య6-29ల7-59కు వర్జ్య రా5-0ల దిన౩౧-౨౯ మఘా౨ర్కః ౩-౪౭ వైపా8-44ల15-27కు ధుం-౩౪
30		21	సప్త గు 14-9 (౨౦-౫౧) విశా22-27(౪౧-౩౫) బ్రహ్మ14-41వణి14-9 శేవ6-31కు వర్జ్య రా2-19 ల 3-52కు దిన౩౧-౨౩ అనూకుజేపంచ తిథిద్వయం ఉభయానధ్యాయః ధుం-౪౪
31		22	అష్ట శు 12-24 (౧౬-౨౭) అనూ21-36 (౩౯-౨౭) ఐంద్ర12-11 బవ12-24 వర్జ్య రా3-5ల4-39కు దిన౩౧-౨౫ అనూ కుజే పంచ జ్యేష్ఠశ్రాం తిథినవమి వరలక్ష్మీవ్రతం ధుం-౫౫

మి	వృ	మే	మీ
		పు శ	
ర కు యు	ఆగ16 సింహార్కః స్టె 1 వృషే కుజః 4 సింహేశుక్రః		
బు ప్లూ			
	గు రా నె	కే	

భాద్రపదం (సాయనశరదం) — 1958 ఆగష్టు

1	ర	23	నవ శ 11-2 (౧౩-౨) జ్యే 21-7 (౩౭-౧౬) వై 10-1 కౌల11-1 వర్జ్య రా5-6ల దిన౩౧-౨౩ శసాయనం ౩౭-౩౫ మఘా౩ర్కః ౩౫-౨౪ జ్యేష్ఠశ్రాం పడశీతి పుణ్యకాలః సౌరశరదృతు ప్రారం॥ ధు౧-౫
2		24	దశ ఆ 10-8 (౧౦-౩౪) మూల21-2(౩౭-౩) విష్కు 8-9 గర10-8 శేవ6-42కు వర్జ్య19-26ల21-2కు దిన౩౧-౨౦ ధు౧-౧౫
3		25	ఏకా సో 9-28 (౯-౫) పూషా21-23 (౩౭-౪౯) ప్రీ6-38 ఆయు రా5-25 భద్ర9-28 వర్జ్య6-45ల8-28కు వర్జ్య రా 5-36ల దిన౩౧-౧౭ సర్వ౧౧౹ ధు౧-౨౫
4		26	ద్వాద మం 9-17 (౭-౩౭) ఉషా22-6 (౪౦-౩౯) సౌభా రా4-31 బాల9-17 శేవ7-15కు వర్జ్య రా2-17ల 3-57కు దిన౩౧-౧౬ శ్రవ రవే పంచ కుజే పక్ష ధు౧-౩౬
5	ర	27	త్రయో బు 9-32 (౯-౧౫) శ్రవ 23-14 (౪౩-౩౦) శోభ రా3-58 తైతి9-32 వర్జ్య రా 3-30ల5-12కు దిన ౩౧-౧౪ మఘా ౪ర్కః ౨-౪౫ శ్రవరవే పంచ కుజేపక్ష ఋక్ ఉపాకర్మ ధు౧-౪౬ [ధు౧-౫౬
6		28	చతుర్ద గు 10-14 (౧౦-౫౯) ధని24-48 (౪౮-౨౬) అతి రా 3-46 వణి 10-14 వర్జ్యం లేదు దిన౩౧-౧౨ గురుపూర్ణిమ
7	ర	29	పూర్ణి ○ శు 11-23 (౧౩-౫౩) శత రా2-50(౫౨-౩౧) సుక రా3-56 బవ 11-23 వర్జ్య8.37ల 10-21కు దిన౩౧-౯ పూభా రావే అన్వాధానం హయగ్రీవోత్పత్తి యజుర్ ఉపాకర్మ ధు౨-౬
8		30	బ ప్రతి శ 13-0 (౧౮-౫౫) పూభా రా5-18 (౫౭-౩౯) ధృతి రా4-23 కౌల13-0 వర్జ్య 9-54ల11-40 కుదిన౩౧-౮ పూఫ౧ర్కః౨౯-౪౯ పూభా రావే తిథిద్వితీయ యాగః ధు౨-౧౬ [ధు౨-౨౮
9		31	ద్వితీ ఆ 15-2 (౨౨-౫౭) ఉభాపూర్తి (౬౦-౦) శూల రా5-13 గర15-2 వర్జ్య16-3ల17-50కు దిన౩౧-౫ శూన్యతిథి

శకం 1880 భాద్రపదం (భాద్రపదము) — 1958 సెప్టెంబరు

10	సో	1	తృతీ సో 17-26 (౨౭-౫౭) ఉభా8-8 (౫-౪౩) గండపూర్తి భద్ర 17-26 వర్జ్య రా21-41 ల 23-29కు దిన ౩౧-౩ వృతీ రా2-18ల తిథితృతీయ ఉభయప్రదోషః ధు౨-౩౮ [వృతీ8-37కు అశ్వరవేశ్రాం భామచతుర్థీ ధు౨-౪౮
11	మం	2	చతుర్థీ మం 20-11 (౩౫-౨౭) రేవ11-13(౧౩-౨౬) గర6-14 బవ6-47 వర్జ్యం లేదు దిన౩౧-౦ పూఫ౨ర్కః౫౬-౩౩
12		3	పంచ బు 22-39 (౪౨-౦) అశ్వి 14-22 (౨౧-౧౭) వృద్ధి 7-21 కౌల 9-21 వర్జ్య 9-51ల11-39కు వర్జ్య రా1-12 ల 3-0కు దిన౩౦-౫౭ అశ్వి రవే శ్రాం ధు౨-౫౮ [ప్రదోషాపాభా ధు౩-౭
13		4	షష్ఠి గు రా 1-5 (౪౭-౫) ధర 17-25 (౨౭-౫౮) ధ్రువ 8-24 గర 11-52 వర్జ్యం లేదు దిన ౩౦-౫౬ కృత్తి కుశ్రాం
14		5	సప్త శు రా3-6 (౫౩-౭) కృత్తి20-8 (౩౫-౪౩) వ్యాఘా 9-15 విష్టి 14-5 వర్జ్య 6-47ల8-34కు దిన ౩౦-౫౪ కృత్తి కుశ్రాం ధు౩-౧౭
15	ర	6	అష్ట శ రా4-30 (౫౬-౩౮) రోహి22-19 (౪౧-౧౦) హర్ష9-48 బాల15-48 వర్జ్య13-35ల15-20కు వర్జ్య రా4-15ల దిన౩౦-౫౧ పూఫ౩ర్కః ౨౨-౫౨ శేవనక్తం సర్వశ్రీకృష్ణజయంతీ ధు౩-౨౭
16		7	నవ ఆ రా5-9 (౫౭-౧౪) మృగ23-46 (౪౪-౪౮) వజ్ర9-41 తైతి16-50 శేవ 5-57కు దిన౩౦-౪౯ ధు౩-౩౭
17		8	దశ సో రా4-58 (౫౮-౪౫) ఆర్ద్ర24-26 (౪౬-౨౪) సిద్ధి9-3వణి18-4 వర్జ్య8-24ల10-3కు దిన ౩౦-౪౮ ధు౩-౪౯
18	ర	9	ఏకా మం రా 3.57 (౫౫-౧౩) పున 24-16 (౪౫-౫౯) వ్యతీ 7-45 వణి రా 5-47 బవ 16-27 వర్జ్య 12-20ల 13-56కు దిన ౩౦-౪౪ పూఫ ౪ర్కః ౪౭-౪౯ పునర్వ శేషే స్మార్త ౧౧ ౹ అగస్త్యార్ఘ్యం ధు ౩-౫౯
19		10	ద్వాద బు రా 2-10 (౫౦-౪౫) పుష్య 23-20 (౪౩-౩౯) పరి రా 3-18 కౌ 15-4 వర్జ్య 7-57ల 9-29కు దిన ౩౦-౪౨ పుష్య శేషే (శ్రీ) వైష్ణవ మాధ్వ ౧౧ ౹ ప్రదోషః ధు ౪-౯
20		11	త్రయో గు 23-45 (౪౪-౪౨) ఆశ్లే 21-44 (౩౯-౩౯) శివ 24-7 గర 12-58 వర్జ్య 11-16ల 12-46కు దిన ౩౦-౪౦ మాసశివరాత్రి ధు ౪-౧౯
21		12	చతుర్ద శు 20-48 (౩౮-౨౧) మఘ 19-36 (౩౪-౨౦) సిద్ధ 20-38 విష్టి 10-16 వర్జ్య 8.40ల 10-8కు వర్జ్య రా 2.46ల 4-12కు దిన ౩౦-౩౮ పూఫ రశ్రాం శేషే శేవనక్తం ధు ౪-౨౯
22	ర	13	అమా ● శ 17-30 (౨౯-౬) పూఫ 17-8 (౨౭-౯) సాధ్య 16-47 చతు 19.9 వర్జ్య 23-32ల 24-57కు దిన ౩౦-౩౫ ఉఫ ౧ర్కః ౧౪-౨౦ పూఫ రశ్రాం ౧౫ప, పూఫ శేషే ఉఫ రశ్రాం, సర్వేషామమా అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః రుద్రసావర్ణి మన్వాది పోలాప్రతం ధు ౪-౪౦

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీ విలంబనామ సం॥ అధిక శ్రావణమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958

ఆషాఢం / శకం 1880 సం (శ్రావణం కాల) (సాయనసౌరం)

26 శు ప్రతి సు రా 1-10 (౪౩-౪౭) పునర్5-52 పుష్య రా 5-28 వర్జ్య 13-44 ల 15-18 కు దిన ౩౨-౨౩ యోగః
27 ద్వితీ శు 21-50(౪౦-౨౫)ఆశ్లే రా5-1 వర్జ్య18-2ల19-36కు
28 తృతీ శ 20-4 (౩౫-౫౯) మఘ రా3-54 వర్జ్య 16-27 ల 17-59కు ప్రదోషః
29 చతుర్థీ ఆ 18-2 (౩౦-౫౪) పూఫ రా 2-34 వర్జ్య 11-27 ల 12-58 కు దిన ౩౨-౧౯ అందాళ్ యదుగిరి నాచ్చియార్ కందాడైతోడప్పర్ తి॥ న॥
30 పంచ సో 15-49 (౨౫-౨౦-౩౫) ఉఫ రా1-1 వర్జ్య9-18ల 10-48కుదినం౩౨-౧౮అపరాహ్ణేః౨౫-౫౦తిథిద్వయం
31 షష్ఠి మం 13-28 (౧౯-౨౧-౧౭)హస్త 23-22వర్జ్య 8-50ల 10-20 కు దినం ౩౨-౧౭ అపరాహ్ణేః ౧౯-౨౨ సప్తమీతిథి బదరీనారాయణప్పెరుమాళ్లు తి॥ న॥
1 సప్త బు 10-55 (౧౩-౬) చిత్ర21-41 వర్జ్య6-49ల8-18కు వర్జ్య రా2-54ల4-24కు దిన౩౨-౧౬ ఉభయానధ్యాయః
2 అష్ట గు 8-28 (౬-౫౫) స్వాతి20-4 వర్జ్య రా 1-19ల2-49 కు దిన ౩౨-౧౪
3 నవ శు 6-5(౦-౫౭)దశ రా3-48(౫౪-౧౯)విశా18-35వర్జ్య 22-22ల23-53కు దిన౩౨-౧౩ [వ స్మార్త౧౧శ
4 ఏకా శ రా1-50(౫౦-౧౯)అనూ17-18వర్జ్య22-40ల24-12
5 ద్వాద ఆ 24-27 (౪౬-౪౯) జ్యే 16-19 వర్జ్య 24-6 ల రా 1-39కు శ్రీవైష్ణవమాధ్వ౧౧శ ప్రదోషః
6 త్రయో సో 22-55 (౪౩-౦) మూల 15-40 వర్జ్య 14-7 ల 15-40కు వర్జ్య రా 1-10 ల 2-45కు దిన ౩౨-౮
7 చతుర్ద మం 22-8(౪౧-౨)పూషా15-24 వర్జ్య23-30ల1-7కు
8 పూ ○ బు 21-46 (౪౦-౪) ఉషా 15-42 వర్జ్య 19-49 ల

శకం 1880 సం. (శ్రావణం కాల) (సాయనసౌరం)

21-28కు దిన ౩౨-౫ అన్వాధానం శ్రీపుండరీకాక్షిరే శ్రీ ఆళ్వందార్ తి॥ న॥ [22-7కు యోగః
9 బ ప్రతి గు 21-56 (౪౦-౩౧) శ్రవ 16-26 వర్జ్య 20-26 ల
10 ద్వితీ శు 22-34 (౪౨-౫) ధని 17-39 వర్జ్య రా 1-22ల3-5 కు దిన ౩౨-౨
11 తృతీ శ 23-45 (౪౫-౩) శత 19-23 వర్జ్య రా2-20ల4-6కు
12 చతుర్థి ఆ రా 1-17 (౪౮-౫౦) పూభా 20-29 వర్జ్యం లేదు
13 పంచ సో రా 3-9(౫౩-౩౧)ఉభా23-55వర్జ్య8-4ల9-50కు
14 షష్ఠి మం తె 5-11 (౫౮-౩౪) రేవ రా 2-29 వర్జ్య 13-13 ల 14-59 కు దిన ౩౧-౫౫ తిథిద్వయం
15 సప్త బు పూర్తి(౬౦-౦)అశ్వ తె5-9వర్జ్య24-42లరా2-28కు
16 సప్త గు 7-11 (౩-౩౨)భరణిపూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య 15-45ల 17-31 కు దిన ౩౧-౫౧ శ్రవణర్క్షం ఉభయానధ్యాయః
17 అష్ట శు 8-59 (౮-౩) భర 7-33 వర్జ్య 20-25 ల 22-9కు
18 నవ శ 10-28 (౧౧-౪౫)కృత్తి 9-40వర్జ్య రా2-50ల4-33కు
19 దశ ఆ 11-34 (౧౪-౨౭)రోహి11-25 వర్జ్య17-19ల19-0కు
20 ఏకా సో 12-9 (౧౫-౫౪) మృగ 12-41 వర్జ్య 21-21 ల 23-0కు దిన ౩౧-౪౩ తిథి ద్వాదశీ సర్వ౧౧శ
21 ద్వాద మం 12-14 (౧౬-౭)ఆర్ద్ర 13-26 వర్జ్య రా 1-34ల 3-11కు దిన ౩౧-౪౧ తిథి త్రయోదశీ
22 త్రయో బు 11-48 (౧౫-౨) పున 13-41 వర్జ్య 21-37 ల 23-12కు తిథిచతుర్దశీ శ్రవణర్క్షం మాసశివరాత్రి
23 చతుర్ద గు 10-55 (౧౨-౫౦)పుష్య 13-30 వర్జ్య రా1-58ల 3-32కు సర్వేషామమా అన్వా॥ ప్రతివాదిభయంకర అణ్ణన్ తి॥ న॥ [1-56కు దిన౩౧-౩౫ పిండపిత్రుయజ్ఞః యోగః
24 అమా ● శు 9-36 (౯-౩౦) ఆశ్లే12-53 వర్జ్య రా 24-24ల

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీ విలంబనామ సం॥ నిజ శ్రావణమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958

శకం 1880 భా(ద్రం) కాల (సాయనసౌరం) / శ్రావణం కాల

25 శు ప్రతి శ 7-55 (౫-౧౭) మఘ 11-54 వర్జ్య 19-29 ల 21-0కు దిన ౩౧-౩౩ అనధ్యాయః
26 ద్వితీ ఆ 5-56(౦-౨౧)తృతీ రా3-46(౫౪-౩౩)పూఫ10-39 వర్జ్య17-24ల18-54కుసిం॥రవి॥౭-౨౫సింహాసం॥పు॥కా॥
27 చతుర్థీ సో రా 1-20 (౪౮-౫౧) ఉఫ 9-10 వర్జ్య 17-0 ల 18-30 కు దిన ౩౧-౨౯ సోమగోపాకర్మ
28 పంచ మం 22-51(౪౨-౩౮)హస్త7-33వర్జ్య14-59ల16-28కు
29 షష్ఠి బు 20-24 (౩౬-౨౮)చిత్ర 5-53 స్వాతిరా 4-12వర్జ్య 11-5ల12-22కు ప్రదోషః [స్వాధ్యాయఃసత్యవ్రతీ॥పు॥
30 సప్త గు 18-2 (౩౦-౩౩) విశా రా2-39వర్జ్య9-27ల10-57కు
31 అష్ట శు 15-51 (౨౫-౫) అనూ రా 1-18 వర్జ్య 6-26 ల 7-56కు దిన౩౧-౨౦ అపరాహ్ణేః ౨౫-౪౦తిథిఅష్టమి
1 నవ శ 13-53 (౨౦-౧౧) జ్యే 24-15 వర్జ్య 6-39 ల 8-11 కు దిన ౩౧-౧౮ అపరాహ్ణేః ౧౮-౪౭ తిథిద్వయం
2 దశ ఆ 12-13 (౧౬-౦) మూల 23-29 వర్జ్య 7-59ల9-32 కు వర్జ్య 21-56ల23-29కు తిథి ఏకాదశి
3 ఏకా సో 10-53 (౧౨-౪౯) పూషా 23-12 వర్జ్య 8-59ల 10-34కు దిన ౩౧-౧౪ సర్వ౧౧శ
4 ద్వాద మం 10-7 (౧౦-౪౩) ఉషా 23-22 వర్జ్య 7-14 ల 8-50 కు వర్జ్య రా 3-24ల5-6 కు విష్ణుపవిత్రారోపణం
5 త్రయో బు 9-45 (౯-౪౭) శ్రవ 23-56 వర్జ్య రా 4-7 ల 5-47కు ఋక్ ఉపాకర్మ దిన ౩౧-౯
6 చతుర్ద గు 9-54 (౧౦-౯) ధని రా 1-0 వర్జ్యంలేదు
7 పూర్ణి ○ శు 10-33 (౧౧-౪౭) శత రా 2-38 వర్జ్య 8-41ల 10-23కు దిన౩౧-౫సర్వత్రసాంఖ్యలయోగః [కుఅనధ్యాయః
8 బ ప్రతి శ11-41(౧౪-౩౭)పూభా రా4-37వర్జ్య9-34ల11-18

శకం 1880 భాద్రం కాల (సాయనసౌరం)

9 ద్వితీ ఆ 13-14 (౧౮-౨౯) ఉభా పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య 15-11ల16-57 కు దిన ౩౧-౦ అపరాహ్ణేః ౨౪-౪౮ తిథి తృతీయ రాఘవేంద్ర తీ॥ పు॥
10 తృతీ సో 15-5 (౨౩-౬) ఉభా 7-4 వర్జ్య 20-21ల22-7కు అపరాహ్ణేః ౧౮-౩౫ శూన్యతిథి [భౌమ చర్థి
11 చతుర్థీ మం 17-8 (౨౮-౧౨)రేవ9-39 వర్జ్యంలేదు తిథిచతుర్థీ
12 పంచ బు 19-11 (౩౩-౧౯) అశ్వ12-15 వర్జ్య 7-49ల9-35 కు వర్జ్య22-51 ల 24-37కు దిన ౩౦-౫౩
13 షష్ఠి గు 21-0 (౩౭-౫౩) భర14-24 వర్జ్య రా 3-50ల5-35 కు ఉభయ ప్రదోషః [మాధ్వ శ్రీకృష్ణజయంతి
14 సప్త శు 22-33 (౪౧-౪౫)కృత్తి 16-56 వర్జ్యంలేదు స్మార్త
15 అష్ట శ 23-3 (౪౪-౩౯) రోహి18-47 వర్జ్య 10-10ల11-53 కు వర్జ్య 24-42ల రా 2-24కు దిన ౩౦-౪౬ శ్రవణర్క్షం శ్రీ వైష్ణవ శ్రీకృష్ణజయంతి పెరియవాచ్చాంబిళ్లై తి॥న॥
16 నవ ఆ 24-28 (౪౬-౧౯) మృగ 20-10 వర్జ్య రా 4-52 ల పరవస్తుపట్టరభిరాన్ జియ్యర్ తి॥ న॥ [౩౦-౪౨
17 దశ సో 24-30 (౪౬-౩౪) ఆర్ద్ర 21-2 తెల 6-32 కు దిన
18 ఏకా మం 24-9 (౪౫-౪౨) పున 21-26 వర్జ్య 9-14 ల 10-52 కు వర్జ్య రా 5-28ల సర్వ౧౧శ
19 ద్వాద బు 23-17 (౪౩-౨౫) పుష్య 21-17 తెల 6-59 కు ద్వాదశీ హరివాసరః౧-౫౭ [23-28కు దిన ౩౦-౩౫
20 త్రయో గు 21-57 (౪౦-౧౩) ఆశ్లే 20-46 వర్జ్య 21-49 ల
21 చతుర్ద శు 20-16 (౩౬-౧) మఘ 19-51 వర్జ్య 8-18ల9-50కు వర్జ్య రా 3-27 ల 4-58కు దిన ౩౦-౩౨ శ్రవణర్క్షం
22 అమా ● శ 18-19 (౩౧-౭)పూఫ 18-38 వర్జ్య రా 1-24ల 2-54కు సర్వేషామమా అన్వాధానం పిండపిత్రుయజ్ఞః

23	పా	14	బ ప్రతి ఆ 14-3 (౨౦-౨౪)ఉఫ14-28(౨౧-౨౯)సుధి12-50 బవ 14-2వర్జ్య 21-56 ల 23-22కు దిన3౦-3౨వైపా 15-2ల20-10కు ఉఫ ర క్రాం తిథిద్వయం యోగః భు౪-౫౦
24		15	ద్వితీ సో 10-35(౧౧-౪౪)హస్త11-50(౧౪-౫౫)సుక్ల 8-50 బ్రహ్మ రా4-56కౌల10-36వర్జ్య 18-58 ల 20-24కు దిన 3౦-3౦ చిత్రా రాక్రాం తృతీయతిథి శామనమన్వాది, షోడశోమాత్రవతం. కల్కిజయన్తి చంద్రదర్శనం భు ౫-౦
25	ర	16	తృతీ మం 7-12(3-౧౭)చతుర్థి రా4-7(౫౨-౧౬)చిత్రా 9-14 (౭-౨3)ఐంద్ర రా 1-14గర7-12వర్జ్య 14-18ల15-45కుదిన3౦-౨౭ఉఫ౨శవ్యాఘ్రయామర్జ ః3౯-౨౯ చిత్రా రాక్రాం భామ ౪ర్తి. వినాయక ౪ర్తి. గ౦7-12ల9-14కు చిత్రా చతుర్థీత్య లభ్యమో॥ కన్యా సం॥ పు॥ కా॥ భు౫-౧౦
26		17	పంచ బు రా1-28(౪౭-౪౫)స్వా6-57(౨-౪౧)విశా రా5-4(౫౫-౧౭)వైధృ 21-52 బవ14-44వర్జ్య 12-7ల18-35కుదిన3౦-౨౬స్వాతి వ చేపంచ, ఋషిపంచమి భు౦-3
27		18	షష్ఠి గు 23-8(౪3-౭)అనూరా8-41(౫౪-3౧)విష్కం 18-51 కౌ 12-15 వర్జ్య 8-51ల 10-21కు దిన3౦-౨3జ్యేష్ఠ శుక్రాం ఉభయప్రదోషః భు౦-౧౪
28		19	సప్త శు 21-25(3౭-౫౧)జ్యేరా2-50(౫౨-౨౨)ప్రీ16-16గర10-17వర్జ్య 9-5ల 10-38కు దిన3౦-౨౧జ్యేష్ఠ శుక్రాం భు౦-౨౪
29	ర	20	అష్ట శ 20-18(3౬-౨)మూల రా2-33(౫౧-౪౧) ఆయు 14-9విష్టి8-52వర్జ్య 10-44ల 12-19కు వర్జ్య 24-59ల2-33కు దిన3౦-౧౭ఉఫ 3 ర్కః ౪-౧౭ భు౦-3౫
30		21	నవ ఆ 19-46(3౪-౪౨)పూషా రా2-51(౫౨-౨౬)సౌభా12-29బా8-2వర్జ్య 12-17ల13-54కు దిన3౦-౧౬భు౦-౪౫
31		22	దశ సో 19-48(3౪-౪౭)ఉషా రా3-48(౫౪-3౫)శోభ11-18తై7-47వర్జ్య 11-9ల12-49కు దిన3౦-౧౪శ్రవ ణ చే షష్ఠ క్షీరవ్రతారంభః భు౦-౫౫
1	ర	23	ఏకా మం 20-23(3౬-౧౬)శ్రవరా5-7(౫౭-౨)అతి గ౦10-32వణి8-5వర్జ్య 7-57ల9-39కు దిన3౦-౧౧ తులాయన 3౧-౫3ఉఫ ౪ ర్కః ౨౭-౪౪శ్రవ ణ చే షష్ఠ సర్వ౧౧శీ. పరివర్తన౧౧శీ విషువత్పుణ్య కా॥ భు౧-౬
2		24	ద్వాద బు 21-30(3౭-౫౯)ధని పూర్తి (౬౦-౦)సుక10-11 బవ 8-56వర్జ్య 9-25 ల 11-8కు దిన3౦-౯వామనజయన్తీ భు౧-౧౫
3		25	త్రయో గు 23-2(౪౨-౫౦)ధని6-58(౨-3౯)ధృతి10-13కౌల10-16వర్జ్య 14-50 ల 16-35కు దిన3౦-౪ భు౧-౨౬
4	రపా	26	చతుర్ద శు 24-58(౪౪-౪౦) శత 9-13(౭-౧౪)శూల10-32గర 12-0వర్జ్య 16-18ల18-4కు దిన 3౦-౪హస్త ౧ర్కః ౫౨-౫౬వ్యపా20-26ల రా 2-16కు పూభా రాచే అనంతవ్రతం భు౧-3౬
5		27	పూర్ణిమ శ రా3-13(౫3-౧౭)పూభా11-49(౧౪-౪౪)గండ11-9విష్టి14-6వర్జ్య 22-34ల24-22కు దిన3౦-౨ పూభా రాచే ఉభా రచే అన్వాధానం. ఉపాంగ లలితాగౌరీవ్రతం భు ౧-౪౬
6		28	బ ప్రతి ఆ రా5-43(౫౯-33)ఉభా14-42(౨౨-౧)వృద్ధి11-58బాల16-28వర్జ్య రా4-15ల దిన౨౯-౫౯ ఉభా రచే రేవ శుక్రాం యోగః మహాలయపక్ష ప్రా॥ భు ౧-౫౬
7		29	ద్వితీ సో పూర్తి (౬౦-౦)రేవ17-47(౨౯-౪3)ధ్రువ12-58తై19-2 రేవ6-3కు దిన౨౯-౫౪రేవ శుక్రాం భు౨-౪
8	ర	30	ద్వితీ మం 8-22(౬-౯)అశ్వ20-56(3౪-3౬)వ్యాఘా14-1గర8-22వర్జ్య 16-25ల18-14కు దిన౨౯-౫౫హస్త౨ర్కః ౧౬-౪౧ పడశీతిముఖం ౫౪-౨౧బృహత్యుమావ్రతం (ఉండ్రాళ్ళతద్ది) భు౨-౧౪
9		1	తృతీ బు 11-1(౧౨-౪౪)భర24-2(౪౫-౨౦) హర్ష15-4భద్ర11-1వర్జ్య 7-47ల9-35కు దిన౨౯-౫౨ కృత్తి శుక్రాం చతుర్థీ తిథి, పితృతిథి, మహాభరణి, భు౨-౨౪ [శుక్రాం శూన్యతిథి భు౨-3౭
10		2	చతుర్థి గు 13-33(౧౯-౪)కృత్తిరా2-56(౫౨-3౨)వజ్ర15-59 బాల 13-31వర్జ్య 13-29 ల 15-17కు దిన౨౯-౫౦కృత్తి
11	ర	3	పంచ శు 15-45(౨౪-3౪)రోహిరా5-26(౫౭-౪౪)సిద్ధి16-40తై15-45వర్జ్య 20-36 ల 22-32కు దిన౨౯-౪౭హస్త 3ర్కః 3౯-౫౯పంచమీ తిథి భు౨-౪౭ [మహాలయః ఉభయప్రదోషః భు౨-౫౭
12		4	షష్ఠి శ 17-27(౨౭-౫౧)మృగ పూర్తి(౬౦-౦)వ్యతీ16-58వణి17-28వర్జ్య 11-29 ల 13-12కు దిన౨౯-౪౫వ్యతీపాత
13		5	సప్త ఆ 18-33(3౧-3౫)మృగ7-24(3-౪3)వరీ16-47విష్టి6-1వర్జ్య 16-15 ల 17-56కు దిన౨౯-౪3భాను ౪ మి రైవ న క్రం భు 3-౭ [మన్వాది మధ్యాష్టమి. అర్ధావమి భు3-౧౯
14		6	అష సో 18-54(3౨-౨౭)ఆర్ద్ర8-41(౬-౫౬)పరి16-3బాల6-44వర్జ్య 20-57ల 22-35కు దిన ౨౯-౪౦మార్గపావర్తి
15	ర	7	నవ మం 18-28(3౧-౨౨)పున9-13(౭-౧౬)శివ14-41తై6-41వర్జ్య 17-8 ల 18-43కు దిన ౨౯-3౭హస్త ౪ ర్కః ౨-౫౪పుష్యశచే అవిధవ నవమి పితృతిథి దుర్గాదేవ్యుత్థాపనం భు3-౨౯ [భు3-3౯
16		8	దశ బు 17-15(౨౭-౧౪)పుష్య8-59(౪-3౭)సిద్ధ12-42భద్ర 17-15వర్జ్య 21-16 ల 22-48కు దిన౨౯-3౬పుష్య శచే
17	పా	9	ఏకా గు 15-17(౨3-౨3)ఆశ్లే8-0(౫-౧౦)సాధ్య10-5బాల15-16వర్జ్య 19-9ల 20-38కు దిన౨౯-33వైధృ28-27ల రా4-54కు తిథిద్వయం గురు ౧౧శీ సర్వ ౧౧శీ యతిమహాలయః భు3-౪౯
18	ర	10	ద్వాద శు 12-40(౧౬-౪౯)మఘ6-19(౦-౫౪)పూఫ రా4-5(౫౪-౨౬)సుభ6-56శుక్ల రా3-20తై12-40వర్జ్య 13-35ల 15-1కు దిన౨౯-3౧చిత్రా౧ర్కః ౨౫-౨౦ఉఫ శచే తిథి త్రయోదశి భు ౪-౦
19		11	త్రయో శ 9-32(౯-౦)ఉఫ రా1-27(౪౭-౪౪)బ్రహ్మ23-23వణి9-32వర్జ్య 10-30ల11-56కు దిన౨౯-౨౯ఉఫ శచే శని ౧3 శి తైవన క్రం మాసశివరాత్రి శస్త్రహతమహాలయః భు౪-౧౦
20		12	చతుర్ద ఆ 6-3(౦-౧౭)అమా ● రా2-20(౫౦-౪3)హస్త22-33(౪౧-3౨)ఐంద్ర19-13శకు6-4వర్జ్య 8-50 ల 10-14కు వర్జ్య రా5-34లదిన౨౯-౨౬చిత్రా ర క్రాం రాక్రాం, సర్వపామావ,అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః భు౪-౨౦

మి వృ మే మీ

	బు	శే	
యు	సెప్టెం 16 కన్యా రవిః 24 కన్యా రాహుః .. మీనే కేతుః 25 కన్యా బుధః 28 కన్యా శుక్రః అక్టో 12 తులా బుధః		
ర బు శు చూ			
	గు రా సె	శ	

శకం 1880 భాద్రపదం, 1958 సెప్టెంబరు, శకం 1880 ఆశ్వయుజం, 1958 అక్టోబరు, శకం 1880 ఆశ్వయుజం (సౌరమానం) ఊర్జమాసము

తే	వా	తే	వివరము
21	ర	13	శు ప్రతి పా 22-37 (౪౧-౪౦) చిత్త19-36(౩౪-౮) వైధృ14-58 కింస్తు12-29 శేవ 6-58కు, వర్జ్య 24-32ల రా 1-56కు దిన ౨౭-౨౪ చిత్త౨ ర్క ః౪౩-౨౧ చిత్తార్క్రాం రాత్రికాయోగః శారదనవరాత్ర ప్రా॥ భు౪-3౦
22		14	ద్వితీ మం 18-59 (3౨-3౬) స్వాతి 16-44 (౨౬-౫౮) విష్క 10-46 బాల 8-48 వర్జ్య 21-44 ల 23-10 కు దిన ౨౭-౨౨ విశాఖకే పంచ ప్రీతి ౨ య చంద్ర దర్శనం భు ౪-౪౧
23		15	తృతీ బు 15-39(౨౪-౧౬)విశా14-8(౨౧-౨౮) ప్రీతి6-46ఆయుష్రా8-8 గర15-39వర్జ్య 17-47ల 19-13కు దిన ౨౭-౧౯ విశాఖకే పంచ తిథితృతీయ భు ౪-౫౧
24		16	చతుర్థి గు 12-44 (౧౬-౫౮) అనూ 11-58 (౧౫-3) సౌభా 23-45 భద్ర 12-45 వర్జ్య 17-11ల 18-41కు దిన ౨౭-౧౩ జ్యేష్ఠ శ్రీక్రాం తిథిద్వయం భు ౫-౧
25	ర	17	పంచ శు 10-25 (౧౧-౮) జ్యే 10-21 (౧౦-౫౮) శోభ 20-58 బాల 10-25 వర్జ్య 18-2ల 19-34కు దిన ౨౭-౧౫ చిత్త 3 తులాయా మర్కః ౮-౫౮ జ్యేష్ఠ శ్రీక్రాం సరస్వతీపూజ తులాసంక్రమణ పుణ్యకాలః భు ౫-౧౨
26		18	షష్ఠి శ 8-44 (౬-౫౬) మూల 9-24 (౮-3౫) అతి 18-45 తైతి 8-44 వర్జ్య 7-52ల 9-24కు వర్జ్య18-54ల20-29కు దిన౨౭-౧౨ భు౦-౯ [దేవీత్రిరాత్రం ఉభయానధ్యాయః భు ౦-౨౦
27		19	సప్త ఆ 7-48 (౪-3౪) పూషా9-10 (౩-౫౯) సుక17-7 వణి7-48 వర్జ్య 17-20ల 18-58కు దిన౨౭-౧౦ భాను ౩ ని,
28	ర	20	అష్ట సో 7-36 (౪-౬) ఉషా 9-40 (౯-౧౪) ధృతి 16-4 బవ 7-36 వర్జ్య 13-52ల 15-33కు దిన ౨౭-౮ చిత్త ౪ ర్కః 3౦-౧౫ శ్రవణకేసప్త మహాష్టమి, మహానవమి స్వారోచిమన్వాది సరస్వత్యుద్వాసనం భు ౦-3౧
29	పా	21	నవ మం 8-11 (౫-౨౯) శ్రవ 10-53 (౧౨-౧౬) శూ 15-35 కౌల 8-10 వర్జ్య 15-12ల 16-55కు దిన ౨౭-౫ వ్యతీ పా 12-14ల 19-4కు శ్రవణకే సప్త విజయ ౧౦ మి దేవ్యుద్వాసనం భు ౦-౪౨
30		22	దశ బు 9-23 (౮-3౧) ధని12-44 (౧౬-౫౨) గం15-34 గర9-24 వర్జ్య20-33ల 22-24కు దిన౨౭-3 భు ౦-౫౨
1	ర	23	ఏకా గు 11-10 (౧౨-౫౮) శత 15-5 (౨౨-౪౬) వృద్ధి 15-58 భద్ర 11-9 వర్జ్య 22-13ల 24-0కు దిన ౨౭-౧ వృశ్చికాయనం ౫౪-౧ స్వాతి ౧ ర్కః ౫౧-౧౪ పూభా రవే ౫౨ వ పూభా రాకే తిథి ద్వాదశి గురు ౧౧శి వర్య ౧౧ శి పరదినే హరిపద పు॥ కా॥సార హేమంతర్తు ప్రా॥ భు ౧-3 [పూభా రా వేళాన్యతిథిభు౧-౧౪
2		24	ద్వాద శు 13-23 (౧౮-౨౩) పూభా 17-51 (౨౯-3౩) ధ్రువ 16-4 బాల 13-24 వర్జ్య రా 4-39ల దిన ౨౮-౫౯
3		25	త్రయో శ 15-52 (౨౪-౪౧) ఉభా 20-51 (3౩-౩) వ్యాఘా 17-33 తైతి 15-53 శేవ 6-27కు దిన ౨౮-౫౬ రేవతీక్రాం తిథి త్రయోదశి శని ౧3 శి స్వాధ్యాయః భు౧-౨౫ [౨౮-౫౪రేవతీక్రాంఅశ్వక్రీడాభు౧-3౬
4		26	చతుర్ద ఆ 18-30 (3౧-౧౬) రేవ 23-57 (౪౪-౫3) హర్ష 18-32 వణి 18-30 వర్జ్య 10-24ల 12-12కు దిన
5	ర	27	పూర్ణి ○ సో 21-11 (3౩-౫౬) అశ్వి 3-5 (౫౨-౪౦) వజ్ర 19-34 విష్టి 7-51 వర్జ్య 22-34ల 24-22కు దిన ౨౮-౫౨ స్వాతి ౨ ర్కః ౧౧-౫౦ అన్వాధానం ఆగ్రయణం భు ౧-౪౬ [యోగః భు ౧-౫౩
6		28	బ ప్రతి మం 23-46 (౪౪-౨౨) భర పూర్తి (౬౦-౦) సిద్ధి20-32 బాల 10-29 వర్జ్య 13-53ల 15-41కు దిన౨౮-౫౦
7		29	ద్వితీ బు రా 2-9 (౫౦-౨౧) భర 6-5 (౦-౯) వ్యతీ 21-19 తైతి 12-57 వర్జ్య 19-29 ల 21-16కు దిన ౨౮-౪౮ కృత్తి కక్రాం భు ౨-౮ [స్వా3ర్కః3౨-౩కృత్తికక్రాంచంద్రోదయోమాప్రతం(అట్లతద్ది)భు౨-౧౯
8	ర	30	తృతీ గు రా 4-17 (౫౫-3౩) కృత్తి 8-54(౩-౧౧)వరీ 21-56 వణి 15-14 వర్జ్య రా 2-35ల 4-21కు దిన ౨౮-౪౬
9		31	చతుర్థి శు రా 6-0 (౫౯-౫౫)రోహి11-25(౧3-౨౩)పరి22-17బవ17-8వర్జ్య17-31ల19-15కుదిన౨౮-౪3భు౨-3౦
10		1	పంచ శ పూర్తి (౬౦-౦) మృగ13-32(౧౮-౪౪) శివ22-18 కౌ18-37 వర్జ్య22-30ల 24-13కుదిన౨౮-౪౧భు౨-౪౧
11	ర	2	పంచ ఆ 7-16 (3-3) ఆర్ద్ర 15-12 (౨౨-౫3) సిద్ధ 21-55తైతి7-16 వర్జ్యరా3-44ల 5-24కు దిన ౨౮-3౯ స్వా౪ర్కః ౫౨-౦ భు ౨-౫౧
12	పా	3	షష్ఠి సో 7-58 (౪-౪౩) పున 16-16 (౨౫-33) సాధ్య 21-6 వణి 7-58 వర్జ్య 24-25ల రా 2-3కు దిన ౨౮-3౩ వైధృ 17-48ల రా 2-49కు పుష్యశ్రవే భు 3-౨ [భు 3-౧3
13		4	సప్త మం 8-2 (౪-౫౫) పుష్య16-44 (౨౬-3౯) శుభ19-41బవ8-2 వర్జ్యరా5-25ల దిన౨౮-3౫పుష్యశ్రవే వైవస్వతం
14		5	అష్ట బు 7-26 (3-౨౪) ఆశ్లే 16-31 (౨౬-౩) శుక్ల 17-45 కౌ 7-26 శేవ7-0కు వర్జ్య రా 4-4ల 5-36కు దిన౨౮-33 స్వాధ్యాయః భు 3-౨౪ [24-38కు దిన ౨౮-3౧ విశా ౧ ర్కః ౧౧-౨౮ భు 3-3౫
15	ర	6	నవ గు 6-8 (౦-౯) దశ రా 4-18 (౫౫-౧3) మఘ 15-39 (౨3-౫౬) బ్రహ్మ 15-20 గర 6-9 వర్జ్య 23-8ల
16		7	ఏకా శు రా 1-42 (౪౯-౨) పూఫ 14-9 (౨౦-౯) ఐం 12-21 బవ 14-57 వర్జ్య 20-44ల 22-12కు దిన ౨౮-౨౯ ఉఫశ్రవే స్మార్త ౧౧ శి భు 3-౪౫ [21-5కు దిన ౨౮-౨౩ ఉఫశ్రవే శ్రీ వైష్ణవమాధ్వ ౧౧ శి భు 3-౫౬
17		8	ద్వాద శ 22-41 (౪౧-3౦) ఉఫ 12-7 (౧౫-౫) వైధృ 8-58 విష్క రా 5-12 కౌల 12-11 వర్జ్య 19-39 ల
18	ర	9	త్రయో ఆ 19-19 (33-౨) హస్త 9-40 (౮-౫౪) ప్రీతి రా 1-10 గర 9-0 వర్జ్య 16-44ల 18-9కు దిన ౨౮-౨౫ విశా ౨ ర్కః 3౦-3౪ చిత్తారాక్రాం వైవస్వతం మాసశివరాత్రి అపరాహ్ణేనరకచతుర్దశి తైలాభ్యంగః భు౪-౩
19		10	చతుర్ద సో 15-42 (౨౪-౦) చిత్త 6-54 (౨-౧) స్వాతి రా4-0 (౫౨-౪౬) ఆయు20-58 శకు15-42 వర్జ్య11-50ల 13-14కు దిన ౨౮-౨3 విశా ర్క్రాంకువే పంచచిత్తా రాక్రాం తిథి చతుర్దశి, వాజసేయ్యనూ అన్వాధానం శిశ్నప్రావతులకుల్యా దానం లక్ష్మీపూజ అపరాహ్ణే స్వాత్యభ్యంగ స్నానం భు ౪-౧౮
20		11	అమా ● మం 12-4 (౧౪-౫౨) విశా రా 1-9 (౪౩-3౫) సౌభా 16-46 నాగ 12-4 వర్జ్య 8-57ల 10-21కు వర్జ్య రా 4-43ల దిన ౨౮-౨౧ విశా ర్క్రాంకువే పంచ తిథిద్వయం పిండపిత్రుయజ్ఞః యోగః దీపావళీ కౌముద్యుత్సవః ఆకాశదీప ప్రా॥ బలిపూజ భు ౪-౨౯

	శు		శే
యు	అక్టో 17 తులా రవిః .. 22 తులాశుక్రః .. 31 వృశ్చికే బుధః నవం 7 ధను కవిః		
పూ			
ర కు రా	బు.గు. కే	శ	

శకం 1880 సం॥ భాద్రం ౩౦ శె

23 శు ప్రతి ఆ 16-6 (౨౫-౩౬) ఉఫ 17-11 వర్జ్యం రా 1-2 ల
2-32కు అపరాహ్ణంతిః ౨౪-౨౨తిథి ప్రతిపత్ యోగః
24 ద్వితీ సో 18-46 (౧౯-౪౪)హస్త15-36వర్జ్యం 23-3ల24-32
కు దిన౩౦-౨౫ అపరాహ్ణాదిః ౧౮-౧౫ తిథిద్వయం
25 తృతీ మం 11-20 (౧౩-౪౧) చిత్త 18-56 వర్జ్యం 19-9 ల
20-38కు తిథిశక్తి వినాయకచతుర్థి భామశక్తి
26 చతుర్థి బు 8-54 (౬-౩౩) స్వాతి12-16 వర్జ్యం 17-31ల19-1
కు దినం ౩౦-౨౦ కన్యాయామర్కః ౮-౬ ఘ౫౫ని
కన్యా సం॥ పు॥ కా॥
27 పంచ గు 6-34 (౧-౪౩) షష్ఠి రా 4-17 (౫౪-౧౬) విశా
10-43 వర్జ్యం 14-29ల15-59 కు [16-10కు
28 సప్త శు రా 2-22 (౫౧-౧౨) అనూ 9-19 వర్జ్యం 14-39 ల
29 అష్ట శ 24-41 (౪౬-౧) జ్యేష్ఠ 8-11 వర్జ్యం 15-55 ల 17-28
కు వర్జ్యం రా 5-49ల [16-48 ల 18-22కు
30 నవ ఆ 23-28 (౪౩-౫౮)మూల 7-22 శేష వర్జ్యం 7-22కు వర్జ్యం
31 దశ సో 22-37 (౪౧-౪౯) పూషా 6-57 వర్జ్యం 14-57 ల
16-33కు సత్యేష్టకామ తీ॥ పు॥

ఆశ్వయుజం శె

1 ఏకా మం 22-18(౪౧-౩)ఉషా6-57 వర్జ్యం11-2ల12-40కు
సర్వగరి తిరువేంగడముడయాన్ వేదాంతదేశికర్ తి॥న॥
2 ద్వాద బు 22-25 (౪౧-౨౧) శ్రవ 7-27 వర్జ్యం 11-37 ల
13-17కు శ్రవణ ౧౨శి [కు దిన ౩౦-౧
3 త్రయో గు 23-10(౪౩-౧౦) ధని8-27 వర్జ్యం 16-6ల17-48
4 చతుర్ద శు 24-18 (౪౬-౦) శత10-2 వర్జ్యం 16-52ల18-36కు
5 పూర్ణి ○ శ రా 1-51 (౪౯-౫౩) పూభా 11-53 వర్జ్యం
22-24 ల 24-9కు అన్వాధానం

శకం 1880 సం॥ ఆశ్వయుజం శె (ప్రాతఃసంగారం)

6 బ ప్రతి ఆ రా 3-45 (౫౪-౪౨) ఉభా 14-10 వర్జ్యం రా
3-26ల5-12కు యోగః మహాలయపక్ష ప్రా॥ [౨౯-౫౧
7 ద్వితీ సో రా 5-53 (౫౯-౫౬) రేవ 16-41 వర్జ్యం లేదు దిన
8 తృతీ మం పూర్తి(౬౦-౦)అశ్వి 19-19వర్జ్యం15-58ల17-39కు
9 తృతీ బు 7-56 (౫-౬) భర 21-50 వర్జ్యం 5-56ల7-42కు
10 చతుర్థి గు 9-50 (౯-౫౦) కృత్తి 24-10 వర్జ్యం11-0ల12-45
కు దిన ౨౯-౪౩ [ల 19-11కు
11 పంచ శు 11-25 (౧౩-౪౫) రోహి రా 2-5 వర్జ్యం 17-27
12 షష్ఠి శ 12-35 (౧౬-౩౯) మృగ రా 3-38 వర్జ్యం 8-8 ల
9-45కు తిథిసప్తమి వ్యతీపాతమహాలయః
13 సప్త ఆ 13-16 (౧౮-౨౩) ఆర్ద్ర రా 4-35 వర్జ్యం 12-32 ల
14-2కు దిన ౨౯-౩౬ శ్రవణవ్రతం ఉభయానధ్యాయః
14 అష్ట సో 13-26 (౧౮-౪౬) పున రా 5-8 వర్జ్యం 16-52 ల
18-30కు తిథి నవమి
15 నవ మం 13-5 (౧౬-౫౫) పుష్య రా 5-4 వర్జ్యం 18-7 ల
14-48కు దిన ౨౯-౩౧ తిథి దశమి [19-12కు
16 దశ బు 12-14 (౧౫-౪౪) ఆశ్రే రా 4-37 వర్జ్యం 17-38 ల
17 ఏకా గు 11-2 (౧౨-౪౪) మఘ రా 3-23 వర్జ్యం 16-12 ల
17-45కు సర్వగరి [12-55కు దిన ౨౯-౨౪
18 ద్వాద శు 9-24 (౮-౩౯) పూఫ రా 2-38 వర్జ్యం 11-24 ల
19 త్రయో శ 7-29 (౩-౫౨) చతుర్ద రా5-20 (౫౪-౩౮)ఉఫ
రా1-12 వర్జ్యం9-24ల10-54కు శ్రవణవ్రతం మాసశివరాత్రి
20 అమా ● ఆ రా 3-1 (౫౨-౪౦) హస్త 23-14 వర్జ్యం 9-4ల
10-34కు దిన ౨౯-౧౯ సర్వేషామమా అన్వాధానం
పిండపితృయజ్ఞః మాధవతీ॥ పు॥

శకం 1880 సం॥ ఆశ్వయుజం శె

21 శు ప్రతి సో 24-34 (౪౬-౩౩) చిత్త 21-58 వర్జ్యం 7-5 ల
8-34కు వర్జ్యం రా 3-10ల4-39కు దిన ౨౯-౧౬ యోగః
నవరాత్రి ప్రారంభం [ల 3-1కు
22 ద్వితీ మం 22-9 (౪౦-౩౦) స్వాతి 20-19 వర్జ్యం రా 1-31
23 తృతీ బు 19-51 (౩౪-౪౪) విశా 18-29 వర్జ్యం 22-27 ల
23-57కు ప్రదోషః [దిన ౨౯-౯
24 చతుర్థి గు 17-40(౨౯-౧౮)అనూ17-14వర్జ్యం 22-38ల24-4కు
25 పంచ శు 15-46 (౨౪-౩౧) జ్యేష్ఠ 16-2 వర్జ్యం 23-45ల రా
1-17కు తులాయామర్కః ౩౩-౫౬ తులాసం॥ పు॥ కా॥
26 షష్ఠి శ 14-9 (౨౦-౩౨)మూల15-10 వర్జ్యం13-38ల15-10కు
వర్జ్యం 24-21 ల రా 1-55కు అపరాహ్ణంతః ౨౩-౧౫
తిథిద్వయం సరస్వతీపూజ
27 సప్త ఆ 12-57 (౧౬-౨౮) పూషా 14-38 వర్జ్యం 22-36 ల
24-12కు దిన౨౯-౨ అపరాహ్ణాదిః ౧౬-౨౫ తిథిఅష్టమి
ఉభయానధ్యాయః సత్యపరాయణ తీ॥ పు॥
28 అష్ట సో 12-10 (౧౫-౩౦) ఉషా 14-33 వర్జ్యం 18-36 ల
20-14కు మహాష్టమి మహానవమి సరస్వత్యుద్వాసనం
29 నవ మం 11-52(౧౪-౪౨)శ్రవ14-55 వర్జ్యం 19-4ల20-44కు
దిన ౨౮-౫౬ విజయదశమి పొయిఘయాళ్వార్ పిళ్ళ
లోకాచార్యర్ తి॥న॥ [సోపపదంపూధత్తాళ్వార్ తి॥న
30 దశ బు 12-3(౧౫-౧౧) ధని15-49 వర్జ్యం 23-25ల రా1-7కు

కార్తీకం శె

1 ఏకా గు 12-35(౧౬-౫౯)శత17-11వ24-4ల రా1-47కు అప
రాహ్ణంతః౨౩-౬తిథి౧౨శి సర్వగరి పేయాళ్వార్ తి॥న॥
2 ద్వాద శు 14-0 (౨౦-౦) పూభా 19-2 వర్జ్యం రా 5-31 ల
దిన ౨౮-౫౦ అపరాహ్ణాదిః ౧౬-౧౮ శూన్యతిథి
3 త్రయో శ 15-37 (౨౪-౨) ఉభా 21-14 శేవర్జ్యం 7-16 కు
తిథి ౧౩శి స్వాధ్యాయః [కు దిన౨౮-౪౫

శకం 1880 సం॥ కార్తీకం శె (ప్రాతఃసంగారం)

4 చతుర్ద ఆ 17-33(౨౮-౫౩) రేవ23-44 వర్జ్యం 10-29ల12-16
5 పూర్ణి ○ సో 19-41(౩౪-౧౧)అశ్వి రా 2-23వ21-56ల23-42
కు అన్వాధానం [ల14-47కు దిన౨౮-౪౧ యోగః
6 బ ప్రతి మం 21-48 (౩౯-౨౬) భర రా 4-56 వర్జ్యం 13-1
7 ద్వితీ బు 23-47 (౪౪-౧౬) కృత్తి పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్యం
18-29 ల 20-15 కు [రా 2-21కు దిన ౨౮-౩౬
8 తృతీ గు రా 1-24 (౪౮-౨౫) కృత్తి 7-17 వర్జ్యం 24-37 ల
9 చతుర్థి శు రా2-38(౫౧-౩౧)రో9-17వర్జ్యం 15-16ల16-48కు
10 పంచ శ రా 3-19 (౫౩-౧౨) మృగ 10-52 వర్జ్యం 19-15 ల
20-55కు [రా 1-55కు దిన ౨౮-౩౦
11 షష్ఠి ఆ రా 3-34 (౫౩-౪౬) ఆర్ద్ర 11-59 వర్జ్యం 24-17 ల
12 సప్త సో రా 3-10 (౫౨-౪౬) పున 12-34 వర్జ్యం 20-37 ల
22-13కు దిన ౨౮-౨౮ [1-19ల2-54కు శ్రవణవ్రతం
13 అష్ట మం రా 2-24 (౫౦-౫౦) పుష్య 12-42 వర్జ్యం రా
14 నవ బు రా 1-6 (౪౬-౩౪) ఆశ్రే 12-22 వర్జ్యం 23-59 ల
రా 1-33 కు [కు దిన ౨౮-౨౧
15 దశ గు 23-30 (౪౩-౩౨)మఘ 11-38 వర్జ్యం 19-16ల20-48
16 ఏకా శు 21-33 (౩౮-౩౯) పూఫ 10-33 వర్జ్యం 17-21 ల
18-52కు సర్వగరి [కు దిన ౨౮-౧౬
17 ద్వాద శ 19-24 (౩౩-౧౮) ఉఫ 9-13 వర్జ్యం17-5ల18-35
18 త్రయో ఆ 17-6 (౨౬-౨౯)హస్త 7-42 చిత్తరా 6-4వర్జ్యం
15-9ల16-39కు అపరరాత్రే నరకచతుర్దశీ తైలాభ్యంగం
19 చతుర్ద సో 14-43 (౨౧-౩౨) స్వాతి రా4-21 వర్జ్యం 11-16
ల12-45కు దిన౨౮-౧౩ అపరాహ్ణంతః ౨౨-౩౪ తిథి
ద్వయం సర్వేషామమా అన్వాధానం దీపావళ్యమా
20 అమా ● మం 12-21 (౧౫-౩౫) విశా రా2-44 వర్జ్యం9-35
ల11-5కు తిథిప్రతిపత్ పిండపితృయజ్ఞః యోగః

శకం 1880 సం. కార్తీక | 1958 సం. నవంబరు

21 ర 12 శుప్రతి బు 8-29(౫-౫౪)విశాఖ రా5-12(౫౧-౪౮)అనూ22-30 (౪౦-౫౬) శోభ12-39బవ8-29కౌల6-8కువర్జ్య రా 8-34ల5-1కు దిన౨౮-౧౭ విశా3ర్ఘ్య:౪౭-౨౦ అనధ్యాయ: చంద్రదర్శనం ధు ౪-3౭

22 13 ద్వితీ గు రా 2-22(౫౦-3౬)జ్యేష్ఠ20-14(3౫-౧౬) అతి8-50కుశ రా5-28 తైతి15-48 వర్జ్య రా3-40ల5-9కు దిన౨౮-౧౮మూలశ్రొం ధు ౪-౫౦

23 పా 14 చతుర్థి శు 24-7(౪౪-౫౮)మూల18-32(3౧-౧)ధృతి రా2-26వణి13-14 వర్జ్య 17-3ల 18-32కువర్జ్య రా3-44ల5-16కు దిన౨౮-౧౬వృశ్చి7-3ల రా4-6కుమూల శ్రొం వాకరిర్ధి ధు ౫-౧ [8-3కుదిన౨౮-౧౪వాకయమి ధు ౫-౧౨

24 కా 15 పంచ శ 22-37(౪౧-౧౧)పూషా17-33(౨౮-౨౭)శూల24-5బవ11-28వర్జ్య రా1-28ల

25 ర 16 షష్ఠి ఆ 21-55 (3౭-౨౫) ఉషా17-19 (౨౬-౫౫) గం22-22 గ10-15 వర్జ్య 21-25ల 23-3కు దిన౨౮-౧౨ విశాఖవృశ్చికేర్ఘ్య: ౬-౪౬ శ్రవణ వేళ ఉభయ ప్రదోషః వృశ్చిక సంక్రమణ పు॥కా॥ ధు ౫-౨3

26 17 సప్త సో 22-6 (3౭-౫౦) శ్రవ17-56 (౨౭-౨౬) వృద్ధి 21-20గర10-0 వర్జ్య22-10ల 23-52కుదిన౨౮-౧౦శ్రవణ వే సప్త ధనిష్ఠ వే సప్త ధు ౦-౧౦

27 18 అష్ట మం 23-5 (౪౨-౧౮) ధని19-21 (3౨-౫౬) ధ్రువ20-57విష్టి10-35వర్జ్య రా3-11ల4-55కుదిన౨౮-౭ ధనిష్ఠ వేళ సప్త కార్తవీర్య జయంతి ధు ౦-౨౧

28 ర 19 నవ బు 24-48(౪౬-3౨) శత21-28 (3౮-౧3) వ్యాఘా 21-5 బాల11-57 వర్జ్య రా4-35ల దిన౨౮-౬ అనూర్ఘ్య: ౨౬-౧ పూభా రా వే కృతయుగాది విష్ణుత్రిరాత్రం ధు ౦-3౨

29 20 దశ గు రా 3-3(౫౨-౧౧)పూభా24-8(౪౪-౫3)హర్ష21-40తైతి13-55 కౌల6-22కు దిన౨౮-౫ పూభా రా వే ధుం-౪౪

30 21 ఏకా శు రా 5-40 (౫౮-౪౦) ఉభా రా3-10 (౫౨-౨౪) వజ్ర22-32వణి16-22 వర్జ్య10-57ల12-45కు దిన౨౮-౪ శేష శ్రొం హ్యార్థ౧౧శ మాధ్యాహ్నాముపవాసద్వయం బోధన౧౧శ ధు ౦-౫౫

1 ర 22 ద్వాద శ పూర్తి(౬౦-౦)రేవపూర్తి(౬౦-౦)సిద్ధి23-34బవ19-3వర్జ్య16-44ల18-32కు దిన౨౮-౨ ధనురయనం౪౬-౫౬ అనూర్ఘ్య: ౪౪-౧రేవ శ్రొం శ్రీ వైష్ణవ౧౧శ హ్యాయంభువమన్వాది క్షీరాబ్ధి ద్వాదశి ప్రదోషాభావః పర దినేపడశిలిపుణ్యకా॥ పారణమాస్య మాసప్రా ధు ౧-౬ [యోగ: ధు ౧-౧౮

2 23 ద్వాద ఆ 8-25(౫-3౧)రేవ6-19 (౦-౧౪) వ్యతీ24-34బాల8-25వర్జ్య రా4-54లదిన౨౮-౧ రేవ శ్రొం పాశార్ఘ్య

3 24 త్రయో సో 11-7(౧౨-౧3)అశ్వి9-26(౮-౦)వరీ రా1-29తైతి11-7 శేవ6-42కువర్జ్య20-13ల 22-1కుదిన౨౬-౫౭ ధరణి వేపంచ తిథి చతుర్దశి ధు ౧-౨౭

4 25 చతు మం 13-36(౧౮-౨౫)భర12-24(౧౫-౨౪)పరి రా2-9వణి13-36వర్జ్య రా1-43ల3-29కుదిన౨౬-౫౮ భరణ వేపంచ కృత్తికశ్రొం శూన్యతిథి జ్వాలాతోరణం ధు ౧-౪౦

5 26 పూర్ణి ○ బు 15-47(౨3-౫౦)కృత్తి15-3(౨౨-౦)శివ రా2-36బవ15-47వర్జ్యం లేదు దిన౨౬-౫౬ అనూర్ఘ్య:౧-౪౬ కృత్తిక శ్రొంతిథి పూర్ణిమ అన్వాధానం దక్షసావర్ణి మన్వాది మహాకార్తీకి ధు ౧-౫౨

6 27 బ ప్రతి గు 17-35(౨౮-౧౭)రోహి17-20 (౨౬-౪౨) సిద్ధ రా2-45కౌల17-36వర్జ్య8-34ల10-19కువర్జ్య23-28ల రా 1-7కు దిన౨౬-౫౫యోగ: ధు ౨-3

7 28 ద్వితీ శు 19-0(3౧-౪౭)మృగ19-15(3౨-౨౮)సాధ్య రా2-36తైతి6-18వర్జ్య రా4-11ల5-43కుదిన౨౬-౫౪ధు౨-౧౪

8 ర 29 తృతీ శ 20-0(3౪-౧౬)ఆర్ద్ర20-47 (3౬-౧౬) శుభ రా2-7 వణి7-30వర్జ్యం లేదు దిన౨౬-౫3అనూర్ఘ్య:౧౭-౧౭ పునర్వ వే ఉభయ ప్రదోషః ధు ౨-౨౬ [పునర్వ వే ధు౨-3౬

9 30 చతుర్థి ఆ 20-33(3౫-౪౦)పున21-53(3౮-౫౭)శుక్ల రా1-18 బవ8-16వర్జ్య9-20ల11-0కు వర్జ్య రా6-6లదిన౨౬-౫౧

10 1 పంచ సో 20-39 (3౫-౫౬) పుష్య22-32 (౪౦-3౮) బ్రహ్మ24-10గ8-37 కౌల7-45కు దిన౨౬-౫౦ఆశ్లేష వేసప్త ధు ౨-౪౮

11 ర 2 షష్ఠి మం 20-19(3౫-3)ఆశ్లే22-46(౪౧-౧౧)ఐంద్ర 22-38గర8-29 వర్జ్య11-28ల13-5కుదిన౨౬-౪౭జ్యేర్ఘ్య: 3౬-3౬ ఆశ్లేష వేసప్త౨౬ప మఘకు వేసప్త ఉభయ ప్రదోషః ధు 3-౦

12 3 సప్త బు 19-30 (3౨-౫౬) మఘ22-32 (౪౦-3౨) వైధృ20-45విష్టి7-55వర్జ్య10-39ల12-14కువర్జ్య రా6-17 ల దిన ౨౬-౪౮మఘకు వేసప్త ధు 3-౧౧ [ఉభశేవే రైవతకం ధు 3-౨౨

13 4 అష్ట గు 18-10(౨౭-3౬)పూఫ21-47(3౮-3౭) విష్కు 18-29బాల6-51 కౌల7-50కువర్జ్య రా4-37ల6-8కుదిన౨౬-౪౬

14 ర 5 నవ శు 16-22 (౨౫-౪)ఉఫ20-34(3౫-3౫)ప్రీతి15-46గర16-22 వర్జ్య రా4-23ల5-53కు దిన౨౬-౪౬జ్యేష్ఠర్ఘ్య: ౫3-3౭ ఉఫశేతిథినవమి ధు 3-3౪ [రాంక్రొంతిథిద్వయం ధు 3-౪౫

15 6 దశ శ 14-6 (౧౭-౨3) హస్త18-55 (3౧-౨౬) ఆయు12-45 భద్ర14-6వర్జ్య రా2-14ల3-42కు దిన౨౬-౪౫చిత్ర

16 7 ఏకా ఆ 11-25(౧౨-3౭)చిత్ర16-52 (౨౬-౧౮) సౌభా9-22కౌల రా5-48బాల11-25 వర్జ్య21-55ల23-22కు దిన ౨౬-౪౪చిత్ర రాక్రొంతిథి ద్వాదశి సర్వ౧౧శ ధు 3-౫౬ [21-0కు దిన౨౬-౪3 ధు ౪-౮

17 8 ద్వాద సో 8-26 (౫-౧౧) త్రయో రా5-15 (౫౨-౫) స్వాతి14-33 (౨౦-౨౬) అతి రా1-55తైతి8-26వర్జ్య19-34ల

18 9 చతుర్ద మం రా 2-0(౪౭-౬)విశా12-8 (౧౪-౧3) సుక22-1విష్టి15-39 వర్జ్య15-38ల17-4కుదిన౨౬-౪3జ్యేష్ఠర్ఘ్య: ౧౦-౨౬అనూకు వేపంచ వాజసనేయ్యమా కృష్ణాంగారక౧౪శి రైవతకం మాసశివరాత్రి చిత్రాచతుర్దశ్య లక్ష్మయో॥ ధు ౪-౧౭

19 10 అమా ● బు 22-51(౪౧-౧౦) అనూ9-33(౬-౫౬)ధృతి18-11 చతు12-27వర్జ్య14-37ల 16-4కు దిన౨౬-౪౨ అనూకు వేపంచ జ్యేష్ఠ శ్రొం అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః ధు ౪-3౦

మి	వృ	మే	మీ
	శు		కే
యు	వసం 15 వృశ్చి శుక్ర: 16 వృశ్చి రవి: 17 మే కేతు: 24 ధను బుధ: ది 25 వృశ్చి బుధ: 9 ధను శుక్ర:		
ప్లూ			
రా	ర గు / కు ని	బు	శ

శకం 1880 సం. మార్గశిర (పాయననారం) సమాప్తమాసము | నవంబరు | 1958 సం. డిసెంబరు

తేది	వారం	తిథి	వివరములు
20		11	శు ప్రతి గు 20-0(౩౪-౦)జ్యే7-14(౨-౬)మూలరా5-14(౫౫-౦)శూల14-32కింస్తు9-26వర్జ్య14-34ల16-2వర్జ్యరా 3-46 ల 5-14కు దిన౨౭-౪౧ జ్యేష్ఠ ర క్రాం మూల శు క్రాం యోగః చంద్రదర్శనం ఘు౪-౪౧
21	ర	12	ద్వితీ శు 17-33(౨౭-౫౩)పూషా రా3-44 (౫౩-౨౦) గండ 11-13 బాల 6-46 వర్జ్య14-14 ల 15-44కు దిన౨౭-౪౧ జ్యేశ ర క్రాః ౨౭-౫ఘు౪-౫౩
22		13	తృతీ శ 15-44(౨౩-౧౭)ఉషారా2-54(౫౧-౧౩) వృద్ధి 8-21 ధ్రువ రా6-1 గర 15-48 వర్జ్య11-28 ల 13-1కు దిన౨౭-౪౦ఘు౫-౪
23		14	చతుర్థి ఆ 14-37(౨౦-౩౦)శ్రవ రా 2-49(౫౧-౧)వ్యాఘా రా4-20 భద్ర14-37వర్జ్య 6-53 ల 8-29కు దిన౨౭-౪౦ తిథి చతుర్థీ ఘు౫-౧౫
24	ర	15	పంచ సో 14-22(౧౯-౫౧)ధనిరా3-36(౫౭-౫౬)హర్ష రా3-20బాల14-22వర్జ్య6-53ల 8-37కు దిన౨౭-౩౯మూలధనుస్సర్క్రాః ౪౩-౩౫తిథి పంచమి సుబ్రహ్మణ్యషష్ఠి పరదినే ధనుస్సంక్రమణ పు॥ కా॥ ఘు౫-౨౭
25		16	షష్ఠి మం 14-58(౨౧-౧౯)శతరా5-11(౫౬-౫౩)వజ్రరా2-57 తైతి14-58వర్జ్య11-17ల 12-59కు దిన౨౭-౩౭పూభా రాశే తిథి షష్ఠి ఘుం-౩
26		17	సప్త బు 16-24(౨౪-౫౩)పూభా పూ ర్తి(౬౦-౦)సిద్ధి రా3-9వణి16-24 వర్జ్య12-13 ల 13-57కు దిన౨౭-౩౮పూభా రాశే స్వాధ్యాయః ఘుం-౧౪
27	ర	18	అష్ట గు 18-30(౩౦-౬)పూభా7-30(౨-౩౪)వ్యతీ రా3-48బవ18-30వర్జ్య18-14ల20-1కు దిన౨౭-౩౮మూల అర్క్రాః ౫౯-౫౯పూభా రాశే కాలభైరవాష్టమి ఘుం-౨౫
28		19	నవ శు 21-8(౩౬-౨౮)ఉభా10-20(౯-౩౯)వరీరా4-43బాల7-46వర్జ్య23-53ల రా 1-41కు దిన౨౭-౩౮రేవ శుక్రాం ప్రళయకల్పం ఘుం-౩౫
29		20	దశ శ 23-49(౪౩-౨౦)రేవ13-27(౧౭-౨౫)పరి రా5-48 తైతి10-26వర్జ్యం లేదు దిన ౨౭-౩౮ రేవ శుక్రాం ఘుం-౪౬
30		21	ఏకా ఆ రా2-31(౫౦-౪)అశ్వ16-36(౨౫-౧౭)శివ పూ ర్తి వణి13-10పవ12-4ల13-52కు వర్జ్యరా3-23ల5-11కు దిన౨౭-౩౮భర కుక్రాం సర్వ ౧౧శి వైకుంఠ (ముక్కోటి) ౧౧ శి ఘుం-౫౭
1	ర	22	ద్వాద సో రా4-56(౫౬-౫)భర19-34(౩౨-౪౦)శివ6-40బవ 15-44 వర్జ్యం లేదు దిన ౨౭-౩౮ మకరాయనం ౧౯-౯ మూల ౩ర్క్రాః౧౬-౨౧భర కుక్రాం ద్వాదశీ పారివాసరః ౬-౩౪. ప్రదోషః ఉత్తరాయణ పు॥ కా॥ సౌర శిశిర ప్రా॥ ఘు౧-౮ [ఘు ౧-౧౯
2		23	త్రయో మం పూ ర్తి (౬౦-౦)కృత్తి22-10(౩౯-౯)సిద్ధ7-22 గ17-55వర్జ్య8-52ల10-33కు దిన౨౭-౩౮హనుమద్వ్రతం
3		24	త్రయో బు 6-55(౧-౩)రోహి24-19(౪౪-౨౯)సాధ్య7-45 తైతి 6-55 వర్జ్య15-36 ల 17-20కు వర్జ్య రా6-17ల దిన ౨౭-౩౮ ఘు౧-౨౯
4	ర	25	చతుర్ద గు 8-25(౪-౪౫)మృగరా1-57(౪౮-౩౫)శుభ7-44వణి8-25 శేవ 7-59కు దిన౨౭-౩౮మూల ౪ ర్క్రాః ౩౨-౪౨ అన్వాధానం గురు పూర్ణిమ దత్తజయంతి ఘు౧-౪౦ [యోగః ఘు౧-౫౧
5		26	పూర్ణి○శు 9-24(౭-౧౧)ఆర్ద్రారా3-7(౫౧-౨౮)శుక్ల 7-20బవ9-24వర్జ్య10-46ల12-27కు దిన౨౭-౩౮పున ర శే శశే
6		27	బ ప్రతి శ 9-58(౮-౨౨)పునరా3-50(౫౩-౧౬) బ్రహ్మ 6-34 ఐంద్ర రా5-27 కౌల9-52 వర్జ్య15-29 ల 17-8కు దిన ౨౭-౩౮పున ర శే శశే పరశురామజయంతి అనధ్యాయః ఘు౨-౨ [౪౮-౫౮ పుష్యార్క్రాః యోగః ఘు౨-౧౩
7	ర	28	ద్వితీ ఆ 9-54(౮-౨౬)పుష్యరా4-10(౫౪-౬)వైధృరా4-1గర9-54వర్జ్య11-57ల13-34కు దిన౨౭-౩౯పూషా ౧ర్క్రాః
8		29	తృతీ సో 9-35(౭-౩౫)ఆశ్రే రా4-11(౫౪-౬)విష్కు రా2-21భద్ర9-35వర్జ్య16-59ల18-35కు దిన౨౭-౩౯మఘకుశే సప్త ఘు౨-౨౩ [సప్త భామ ౪ ర్తి ఘు౨-౩౪
9		30	చతుర్థి మం 8-54(౫-౫౩)మఘరా3-54(౫౩-౨౩)ప్రీతి24-27బాల8-55వర్జ్య16-8ల17-38కు దిన ౨౭-౩౯ మఘ కుశే
10		31	పంచ బు 7-57(౩-౨౮)పూఫరా3-21(౫౧-౫౮)ఆయు22-16 తైతి7-56వర్జ్య 11-44ల13-13కు దిన౨౭-౪౦ ఉఫ శశే ఘు౨-౪౫ [దిన౨౭-౪౦పూషా ౨ ర్క్రాః ౫-౨౧ఉఫ శశే ఘు౨-౫౬
11	ర	1	షష్ఠి గు 6-41(౦-౧౮)సప్తరా5-11(౫౬-౧౪)ఉఫరా2-32(౪౯-౫౫)సౌభా19-55 వణి6-40 వర్జ్య10-13 ల 11-51కు
12		2	అష్ట శు రా3-24(౫౭-౪)హస్త రా1-25(౪౭-౧౧)శోభ17-22బాల16-18వర్జ్య10-33ల12-5కు దిన౨౭-౪౧ చిత్రా రాక్రాం శైవ కం తిప్రోషకాః ఘు౩-౭ [చిత్రా రాక్రాం ఘు౩-౧౭
13		3	నవ శ రా1-23(౪౭-౦)చిత్రా24-7(౪౩-౫౧)అతి14-35 తైతి14-23వర్జ్య9-1ల10-32కు వర్జ్యరా5-21ల దిన౨౭-౪౨
14	ర	4	దశ ఆ 23-7(౪౧-౨౧)స్వా22-33(౩౯-౫౬)సుక23-36వణి12-15 శేవ6-51కు వర్జ్యరా3-45 ల 5-14కు దిన ౨౭-౪౨ పూషా ౩ ర్క్రాః ౨౧-౩౨ ఘు ౩-౨౮ [అనూ కుశే పంచ సర్వ ౧౧శి ఘు౩-౩౯
15		5	ఏకా సో 20-41(౩౫-౧౬)విశా20-49(౩౫-౩౬)ధృతి8-30శూలరా5-14బవ9-55వర్జ్య24-32ల రా2-1కుదిన౨౭-౪౩
16		6	ద్వాద మం 18-10(౨౮-౫౫)అనూ19-0(౩౧-౦)గరరా1-55 కౌల7-26వర్జ్య24-10 ల 1-39కు దిన౨౭-౪౩ అనూ కుశే పంచ ఘు ౩-౫౦
17	ర	7	త్రయో బు 15-33(౨౨-౩౬)జ్యే17-10(౨౬-౨౬)వృద్ధి22-40వణి15-33వర్జ్య24-36 ల రా2-5కు దిన౨౭-౪౫ పూషా ౪ర్క్రాః ౩౭-౪౦మూల శుక్రాం తిథి త్రయోదశి శైవ కం మాసశివరాత్రి అనధ్యాయః ఘు౪-౧
18		8	చతుర్ద గు 13-12(౧౬-౩౧)మూల15-23(౨౨-౯)ధ్రువ19-30శకు13-12వర్జ్య13-59ల15-28కు వర్జ్య24-30ల రా2-0కు దిన౨౭-౪౬ మూల శుక్రాం పూషా ర క్రాం తిథిద్వయం సర్వేషామపి అన్వాధానం ఘు ౪-౧౧
19		9	అమా●శు 11-4(౧౧-౧౧)పూషా14-4(౧౮-౩౯)వ్యాఘా16-39నాగ11-4వర్జ్య 21-44ల23-16కుదిన౨౭-౪౭పూషా ర క్రాం పిండపితృయజ్ఞః యోగః ఘు౪-౨౨

(ఎడమ అంచున: శకం 1880 సం॥ అగ్రహాయణం కలి · 1958 సం॥ డిసెంబరు కలి · పౌష-కలి · 1959 సం॥ జనవరి కలి · శకం 1880 సం॥ పౌషం (సాయనమకరం కలి) శిశిరఋతువు)

మి	వృ	మే	మీ
		కు	శ
యురే	దినం 15 ధను రవిః 28 వృశ్చి గురుః 1959 జన 1 మక, శుక్రః 5 ధను బుధః		
ప్లూ			
రా	గు కే	బుర	శకు

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీ విలంబినామ సంవత్సర కార్తికమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958

శకం 1880 సం॥ కా ర్తి కం (శ్రీరామనవమి) (ప్రాయశ్చిత్తం) — అగ్నిహోత్ర కాల

21 శు ప్రతి బు 10-8(౯-౫౦)అనూ రా1-18వర్జ్య6-29ల7-59కు దిన౨౭-౯అనధ్యాయః [6-38 ● 8-4 కు

22 ద్వితీ గు 7-56(ర-౩౧)తృతీ రా6-6 (౫౫-౬) జ్యే24-0వర్జ్య

23 చతుర్థీ శు రా 4-28(౫౫-౩౩)మూల23-0వర్జ్య7-40ల9-12కు వర్జ్య21-2ల23-0వరకు దిన౨౭-౫ నాగచతుర్థీ మణవాళ మహాముని తి॥న॥

24 పంచ శ రా 3-16(౫౨-౪౩)పూషా22-25వర్జ్య8-28ల9-57కు

25 షష్ఠి ఆ రా2-31(౫౦-౫౪) ఉషా22-13 వర్జ్య6-21ల7-56కు వర్జ్యరా2-15ల3-52కుదిన౨౭-౧ వృశ్చికార్కః౨౩-౧౨ వృశ్చిక సం॥పు॥కా॥

26 సప్త సో రా 2-13(౫౦-౩) శ్రవ22-28వర్జ్యరా2-35ల4-14కు

27 అష్ట మం రా2-26(౫౦-౪౧)ధని23-12వర్జ్యం లేదుదిన౨౩-౫౭

28 నవ బు రా3-16(౫౨-౪౩)శత24-30వర్జ్య6-48ల8-29కు విష్ణు త్రిరాత్రం [దిన౨౩-౫౪

29 దశ గు రా4-35(౫౬-౧)పూభా రా2-15 వర్జ్య 7-22ల9-5కు

30 ఏకా శు పూర్తి(౬౦-౦)ఉభా రా4-22వర్జ్య12-43ల14-27కు

1 ఏకా శ 6-23(౦-౨౪) రేవ పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య 17-38ల 19-24కు సర్వేషాం బోధనైకాదశీ [వేదనిధి తీ॥పు॥

2 ద్వాద ఆ 8-22(౫-౨౨) రేవ6-51 వర్జ్యరా5-5ల దిన౨౩-౪౯

3 త్రయో సో 10-32(౧౦-౪౫)అశ్వ9-32 శ వర్జ్య6-52కు రాత 20-10ల21-56కు

4 చతుర్ద మం 12-40 (౧౬-౪) భర12-7 వర్జ్య రా1-19ల3-5కు దిన౨౩-౪౬ అపరాహ్ణః౨౨-౧౩ పూర్ణిమాతిథి జ్వాలా తోరణం అరుళాళప్పెరుమాళ్ ఎంబెరుమానార్ తి॥న॥

5 పూర్ణి ○ బు 14-37(౨౦-౫౫) కృత్తి14-33 వర్జ్యం లేదు దిన ౨౩-౪౪అపరాహ్ణః ౧౬-౩౯ శూన్యతిథి అన్వాధానం

కృత్తికాదీపోత్సవః సంవిశ్లే తిరుమంగయాళ్వార్ తి॥న॥

6 బ ప్రతి గు 16-15(౨౪-౫౯) రోహి16-40వర్జ్య7-58ల9-42కు వర్జ్య 22-40ల 24-23కు యాగః తిరుప్పాణియాళ్వార్ తి॥న॥ శ్రీవైష్ణవ, ద్రావిడ ప్రబంధనిగమనం

7 ద్వితీ శు 17-26(౨౩-౫౪)మృగ 18-22వర్జ్యరా3-12ల4-58కు

8 తృతీ శ 18-11(౨౯-౪౫)ఆర్ద్ర19-33వర్జ్యం లేదుదిన౨౩-౪౦ ఉభయప్రదోషః [రా4-25లవిద్యానిధి తీ॥పు॥

9 చతుర్థీ ఆ 18-20(౩౦-౩)పున20-20వర్జ్య7-59ల9-38కువర్జ్య

10 పంచ సో 18-2(౨౯-౧౯)పుష్య20-35వర్జ్యం లేదు

11 షష్ఠి మం 17-11(౨౩-౧౩)ఆశ్లే20-18వర్జ్య9-14ల 10-49కు దిన౨౩-౩౬ [రా3-21ల4-58కు సేవన స్కంద ఉభయానధ్యాయః

12 సప్త బు 15-58(౨౪-౩)మఘ19-41 వర్జ్య8-0ల9-34కువర్జ్య

13 అష్ట గు 14-22(౨౦-౫)పూఫ18-40వర్జ్యరా1-29ల3-0కు దిన ౨౩-౩౪అపరాహ్ణంతః ౨౨-౩౦తిథిద్వయం

14 నవ శు 12-28(౧౫-౧౯) ఉఫ17-23వర్జ్య రా1-16ల2-46కు దిన౨౩-౩౩అపరాహ్ణాదిః౧౬-౩౨తిథిదశమి [స్మార్తానాం

15 దశ శ 10-20 (౯-౫౭) హస్త 15-54 వర్జ్య 23-22ల 24-52కు

16 ఏకా ఆ 8-3(౪-౧౬)ద్వాద రా5-41(౫౪-౫) చిత్త14-17 వర్జ్య 19-29ల20-58కు దిన ౨౩-౩౧ శ్రీవైష్ణవమాధ్వ ఏకాదశీ ప్రదోషః [19-20కు

17 త్రయో సో రా 3-19 (౫౨-౨౩) స్వాతి12-37 వర్జ్య17-50ల

18 చతుర్ద మం రా 1-4 (౪౬-౪౨) విశా 10-59 వర్జ్య 14-44ల 16-14కు వాజసనేయ్యకూ సైవనక్తం మాసశివరాత్రి పద్మనాభ తీ॥ పు॥

19 అమా ● బు 22-58 (౪౧-౨౭) అనూ 9-28 వర్జ్య14-46ల 16-17కుదిన౨౩-౨౯ అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః

(పూర్వపద్ధతి పంచాంగే) శ్రీ విలంబనామ సంవత్సర మార్గశిరమాసః శకః 1880 కలిః 5059 క్రీ. సం 1958-59

శకం 1880 సం. అగ్నిహోత్రం కాల — హేమంత కాల

20 శు ప్రతి గు 21-9(౩౬-౫౩) జ్యే8-10 వర్జ్య15-49ల17-21కు వర్జ్యరా5-35లదిన౨౩-౨౭యోగః [17-59కు

21 ద్వితీ శు 19-40(౩౩-౯)మూల7-7 శవర్జ్య7-7కువర్జ్య16-26ల

22 తృతీ శ 18-33 (౩౦-౧౯) పూషా6-52 ఉషా రా 6-0వర్జ్య 14-17ల15-52కు [దిన౨౩-౨౫ప్రదోషః సాభావః

23 చతుర్థీ ఆ 17-53(౨౭-౩౯)శ్రవరా6-12వర్జ్య10-2ల11-39కు

24 పంచ సో 17-41 (౨౭-౭) ధనిపూర్తి(౬౦-౦) వర్జ్య10-19ల 11-58కుధనుస్సంక్రమణః౫౬-౫౪వరకుధనుర్మాసం॥పు॥కా॥

25 షష్ఠి మం 18-0(౨౭-౫౬)ధని6-57వర్జ్య14-30ల16-11కుదిన ౨౩-౨౫సుబ్రహ్మణ్యషష్ఠి ఉభయప్రదోషః

26 సప్త బు 18-53(౩౧-౪)శత8-9వర్జ్య14-59ల16-41కు

27 అష్ట గు 20-11(౩౪-౧౩)పూభా9-48వర్జ్య20-18ల21-57కు

28 నవ శు 21-56 (౩౭-౪౧) ఉభా11-51వర్జ్యరా1-2ల2-48కు దిన౨౩-౨౪

29 దశ శ 23-58(౪౩-౪౨)రేవ14-15వర్జ్యం లేదు దిన౨౩-౨౩

30 ఏకా ఆరా2-10(౪౯-౧౩)అశ్వ16-49 వర్జ్య12-23ల14-9కు వర్జ్యరా3-28ల5-14కుదిన౨౩-౨౩సర్వేషాంముక్కోటి (వైకుంఠ) ఏకాదశీ [హరివాసరః౭-౩౩ప్రదోషః

1 ద్వాద సో రా4-23(౫౪-౪౨)భర19-27వర్జ్యం లేదు ద్వాదశీ

2 త్రయో మం రా6-12 (౫౯-౩౫) కృత్తి21-55 వర్జ్య20-41ల 22-27కుహనుమద్వ్రతం [వర్జ్యరా6-12లదిన౨౩-౨౨

3 చతుర్ద బు పూర్తి(౬౦-౦)రోహి24-11వర్జ్య 15-26ల17-11కు

4 చతుర్ద గు 7-52(౩-౨౩)మృగరా1-59వర్జ్య శ7-55కు అన్వాధానం గురుగమనా [12-35కు యోగః

5 పూర్ణి ○ శు 9-2 (౬-౧౬) ఆర్ద్ర రా 3-24 వర్జ్య 10-58ల

6 బ ప్రతి శ 9-43(౩-౫౭)పునరా4-12 వర్జ్య15-48ల17-27కు

అనధ్యాయః రఘునాథ తీ॥పు॥

7 ద్వితీ ఆ 9-52(౭-౨౧)పుష్యరా4-35 వర్జ్య12-19ల13-57కు దిన౨౩-౨౪పుష్యార్కయోగః

8 తృతీ సో 9-32(౩-౨౩)ఆశ్లేరా4-25వర్జ్య17-18ల18-58కు

9 చతుర్థీ మం8-43(౫-౨౨)మఘ రా3-54వర్జ్య16-10ల17-44కు దిన౨౩-౨౪శ్యామలత్రి

10 పంచ బు 7-27(౨-౧౩)షష్ఠిరా5-55 (౫౬-౯) పూఫరా2-54 వర్జ్య11-34ల13-5కుఅక్షోభ్యతీ॥పు॥

11 సప్త గు రా3-59(౫౩-౩౨)ఉఫరా1-40వర్జ్య9-44ల11-15కు

12 అష్ట శు రా1-48(౪౭-౩)హస్త 24-18వర్జ్య9-34ల11-4కుదిన ౨౩-౨౭సేవనక్తం తిప్రోష్టకా

13 నవ శ 23-31(౪౨-౧౯)చిత్త22-37వర్జ్య7-40ల9-10కువర్జ్య రా3-49ల5-18కు [౨౩-౨౩

14 దశ ఆ 21-8(౩౬-౨౨)స్వాతి20-55వర్జ్యరా3-8ల3-37కుదిన

15 ఏకా సో18-48 (౩౦-౨౯)విశా19-17 వర్జ్య23-1ల24-31కు సర్వేషాం [24-31కు దిన౨౩-౨౭

16 ద్వాద మం 16-34 (౨౪-౫౫) అనూ 17-44 వర్జ్య 23-1ల

17 త్రయో బు 14-32 (౧౯-౪౯) జ్యేష్ఠ 16-22వర్జ్య24-0లరా 1-32కుదిన౨౩-౨౯అపరాహ్ణంతః ౨౧-౫౯ తిథిద్వయం సేవనక్తం మాసశివరాత్రిఅనధ్యాయః తొండరడిప్పొడి యాళ్వార్ తిరువవతార తి॥న॥

18 చతుర్ద గు 12-44 (౧౫-౨౦) మూల 15-16 వర్జ్య 13-45 ల 15-16కువర్జ్య24-33లరా2-6కుదిన౨౩-౩౦అపరాహ్ణాదిః ౧౬-౩౦ అమాతిథి సర్వేషామమా అన్వాధానం.

19 అమా ● శు 11-15 (౧౧-౩౭) పూషా14-29 వర్జ్య22-21ల 23-55కుపిండపితృయజ్ఞః యోగః

తేది		తిథి సం.	వివరములు
20	ర	10	శు ప్రతి శ 9-23 (౬-౫౬) ఉషా13-7 (౧౬-౧౪) హర్ష14-9బవ9-28వర్జ్య17-8ల18-37ను దిన౨౩-౪౮ ఉషా గర్త్యః ౫౩-౪౮ మకరశిశిరఋతుఃం౧౩-౨౪అనధ్యాయః చంద్రదర్శనం ధు ౪-౩౩
21		11	ద్వితీ ఆ 8-16(౪-౭) శ్రవ12-45(౧౫-౧౯)వజ్ర12-8కౌల8-15వర్జ్య16-48ల18-25ను దిన౨౩-౪౯ ధు ౪-౪౪
22		12	తృతీ సో 7-52(౩-౭)ధని18-5 (౧౬-౧౦) సిద్ధ10-41గర7-51 వర్జ్య20-37ల22-17ను దిన ౨౩-౫౦ ధు ౪-౫౫
23		13	చతుర్థి మం 8-14(౪-౩)శత14-11(౧౮-౫౪)వ్యతీ9-50భద్ర8-14వర్జ్య21-4ల22-47ను దిన౨౩-౫౧పూర్వాభాద్రా రావే క్షామరక్షీ ధు ౫-౫
24	ర	14	పంచ బు 9-28 (౬-౫౬) పూభా16-1 (౨౩-౨౯) వరి9-36 బాల9-24వర్జ్య రా2-36ల4-22ను దిన౨౩-౫౨ ఉషా౨మకరర్క్యః ౧౦-౩పూర్వాభా రావే మకరసంక్రమణ పు॥కా॥ ధు ౫-౧౬
25		15	షష్ఠి గు 11-14(౧౧-౩౩)ఉభా18-29 (౨౯-౩౯) వరి9-52 తైతి11-15వర్జ్య ౦ లేదు దిన౨౩-౫౩ లేవశేక్రాంతిథి సప్తమి ధు ౦-౮
26		16	సప్త శు 13-39 (౧౨-౩౨) రేవ21-25 (౩౬-౫౮) శివ10-32వణి13-38వర్జ్య7-57ల9-45ను దిన ౨౩-౫౫లేవశేక్రాంశాన్యతిథి ఉభయానధ్యాయః ధు ౦-౧౭
27	ర	17	అష్ట శ 16-17 (౨౪-౮) అశ్వి24-32 (౪౪-౪౪) సిద్ధ11-27బవ16-17 వర్జ్య20-0ల21-48ను దిన౨౩-౫౬ఉషా౩ర్క్యః ౨౬-౨౫తిథిఅష్టమి ధు ౦-౨౭ [శుక్రాం ధు ౦-౩౬
28		18	నవ ఆ 19-0 (౩౦-౫౫) భరరా8-35 (౫౨-౨౨) సాధ్య24-25 కౌల18-59 వర్జ్య11-21ల13-9ను దిన౨౩-౫౭కృత్తి
29		19	దశ సో 21-25 (౩౬-౫౭) కృత్తిరా 6-18 (౫౯-౧౦) శుభ18-14 తైతి8-12వర్జ్య16-56ల 18-43ను దిన౨౩-౫౮కృత్తి శుక్రాం ధు ౦-౪౬
30	ర	20	ఏకా మం 23-23(౪౧-౫౨) రోహిపూర్తి(౬౦-౦)శుక్ల 13-45వణి10-24 వర్జ్య23-47లరా1-32ను దిన౨౮-౦కుంభాయనం ౪౫-౨౮ఉషా౪ర్క్యః ౪౨-౫౪అభిజిద్రవేళ౨ఈసర్వగ౧౧ కైవర్తమస్యాది హరిపద పు॥కా॥ ధు ౦-౫౫
1		21	ద్వాద బు 24-44(౪౫-౧౪)రోహి8-31(౪-౪౩)బ్రహ్మ18-51బవ12-8వర్జ్య14-30ల 16-12ను దిన౨౮-౨అభిజిద్రవే ౫పప్రదోషః ధు ౧-౫ [ధు ౧-౧౪
2		22	త్రయో గు రా 1-25 (౪౬-౫౮) మృగ10-9 (౮-౪౮) ఐంద్ర18-28 కౌల13-4 వర్జ్య18-54ల 20-34ను దిన౨౮-౩
3	ర	23	చతుర్ద శు 1-30(౪౭-౧౧)ఆర్ద్ర11-10 (౧౧-౧౯) వైధృ 12-34గర13-28 వర్జ్య23-22ల1-0ను దిన౨౮-౫ శివగర్త్యః ౫౯-౩౪పునశ్చే ధు ౧-౨౩
4		24	పూర్ణి ○ శ రా 1-0(౪౫-౫౪)పున11-35 (౧౨-౨౩) విష్క11-18విష్టి13-14 వర్జ్య19-34ల21-10ను దిన౨౮-౭పునశ్చే అన్వాధానం తిలాలపరీక్ష ధు ౧-౩౩
5		25	బ ప్రతి ఆ 24-0 (౪౩-౨౬)పుష్య11-30 (౧౨-౧౦) ప్రీతి9-26బాల12-30వర్జ్య24-1ల రా1-35ను దిన౨౮-౮యోగః పుష్యార్క్యయోగః ధు ౧-౪౨ [౨౮-౧౦మఘురచే పంచ ధు ౧-౫౨
6		26	ద్వితీ సో 22-40 (౪౦-౭) ఆశ్రే10-57 (౧౦-౫౦) ఆయు7-19సౌభా రా4-58 తైతి11-19 వర్జ్య22-33ల24-6ను దిన
7	ర	27	తృతీ మం 21-6(౩౬-౧౨)మఘ10-9 (౮-౫౦) శోభరా2-26వణి9-58వర్జ్య17-49ల19-31ను దిన౨౮-౧౨శివగర్త్యః ౧౬-౨౧ మఘురచే పంచ ఉభయప్రదోషః ధు ౨-౧
8		28	చతుర్థి బు19-20(౩౧-౪౮)పూఫ9-7(౬-౧౬)అతి23-46బవ8-12వర్జ్య15-59ల17-31ను దిన౨౮-౧౩ఉభశ్చే ధు౨-౧౧
9		29	పంచ గు 17-29(౨౭-౯)ఉఫ7-59 (౩-౨౪) సుక21-8 తైతి17-29 వర్జ్య15-57ల17-28ను దిన౨౮-౧౫ఉభశ్చే హస్తరాక్రాం ధు ౨-౨౦
10	ర	30	షష్ఠి శు 15-33(౨౨-౨౧)హస్త6-46(౦-౨౩)-చిత్రా రా5-30(౫౬-౫౦)ధృతి18-16 వణి15-33వర్జ్య14-21ల15-52ను దిన౨౮-౧౭శివ౩ర్క్యః ౩౩-౧౮హస్తరాక్రాంతిథిషష్ఠి ధు౨-౨౯
11		31	సప్త శ 13-35(౧౭-౨౬)స్వాతిరా4-18 (౫౪-౦) శూల15-27బవ13-35 వర్జ్య10-48ల12-19ను దిన౨౮-౧౯విశాఖచే పంచ తిథిద్వయం వైవస్వతమన్వంతర శ్రోష్ఠకా ఉభయానధ్యాయః ధు ౨-౩౯
12		1	అష్ట ఆ 11-36(౧౨-౩౦)విశారా2-55 (౫౦-౪౭) గండ12-37కౌల11-36 వర్జ్య9-30ల11-1ను దిన౨౮-౨౧విశాఖచే పంచ ధు ౨-౪౮ [వ్యతీపా7-28ల19-23ను ధు ౨-౫౮
13	రవి	2	నవ సో 9-39(౭-౩౭)అనూరా1-41(౪౭-౪౨)వృద్ధి9-49గర9-38వర్జ్య6-42ల8-18ను దిన౨౮-౨౩శివగర్త్యః ౫౦-౨౩
14		3	దశ మం 7-44 (౨-౫౧) జ్యేరారా5-54(౫౫-౨౪)ధ్రువ24-30 (౪౪-౪౫) భువ7-4వ్యాఘాతరా4-21భద్ర7-44వర్జ్య7-0ల8-31ను దిన౨౮-౨౫మూలశేక్రాం స్వార్తగణి ధు ౩-౭
15		4	ద్వాద బు రా 4-11(౫౩-౫౮)మూల23-26(౪౨-౪)హర్ష రా1-45కౌల17-2వర్జ్య8-8ల9-40ను వర్జ్య21-54ల23-26ను దిన౨౮-౨౬మూలశేక్రాం శ్రీ వైష్ణవ మాధ్వగణి ప్రదోషః ధు ౩-౧౭
16		5	త్రయో గు రా 2-48(౫౦-౧౯)పూషా22-38(౩౯-౫౪)వజ్ర23-19గర15-26 వర్జ్య20-40ల22-12ను వర్జ్య రా6-32ల దిన ౨౮-౨౮ ధు ౩-౨౬
17	ర	6	చతుర్ద శు శా 1-34 (౪౭-౨౮) ఉషా22-0 (౩౮-౩౩)సిద్ధ21-8విష్టి14-8శకు7-56ను వర్జ్య రా1-59ల3-35ను దిన౨౮-౩౧ధనిగర్త్యః ౭-౩౭శివమసోపమ వైవస్వతం మాసశివరాత్రి ధు ౩-౩౬
18		7	అమా ● శ 24-54 (౪౫-౪౮) శ్రవ21-58 (౩౮-౧౬) వ్యతీ19-19 చతు13-18వర్జ్య రా1-57ల3-35ను దిన౨౮-౩౩శ్రవణచే ధని శ్రవణక్రాం చర్వమమఖా అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః ధు ౩-౪౫

మి వృ మే మీ

		శు	శ
యు	జన 14మక. రవి: ..24వృ.చేకు: ..25కుం శుక్ర ..26మక బుధః		
ఛా			కు
రా	గు	బు	రవి

శకం సం॥ 1880 పౌష్యం పాల (సౌరమానం) 1959 సం. జనవరి పాల

1880 సం॥ మాఘం (సౌరమానం) శిశిరమాసము 1959 సం. ఫిబ్రవరి పాల

శాం 1880 సం॥ మాఘంనెల (చాంద్రమానం) · 1959 సం॥ ఫిబ్రవరి నెల

తేది	వా	తి	వివరము
19		8	శు ప్రతి అ 24-48 (౪౫-౨౩) ధని 22-15(౩౯-౧౨) వరి17-52 కింస్తు 12-47వర్జ్య రా5-44ల దిన౨౮-౩౫ధని దక్రాం యోగః ధు౩-౫౪
20	ర	9	ద్వితీ సో రా1-10(౪౬-౨౯) శత28-12(౪౧-౩౬) పరి 16-58బాల12-56 కేవ7-24కు వర్జ్య రా6-2 ల దిన౨౮-౩౭ ధని అర్కః ౨౫-౩ చంద్రదర్శనం ధు౪-౪
21		10	తృతీ మం రా2-18(౪౯-౨౦) పూభా24-50(౪౫-౩౯) శివ16-24 తైతి18-42 వేవ 7-44కు దిన౨౮-౩౯ ఉభా రావే ధు౪-౧౩
22		11	చతుర్థీ బు రా4-1(౫౩-౪౦) ఉభా రా8-0 (౫౧-౭) సిద్ధ 16-26వణి15-8 వర్జ్య 11-17ల 18-2కు దిన౨౮-౪౧ ఉభా రావే శివశక్రాం సోపపదం వరదాచర్తి ధు౪-౨౩
23	ర	12	పంచ గు రా6-15(౫౯-౧౪) రేవ రా5-41(౫౭-౫౧) సాధ్య16-58బవ17-7వర్జ్య16-21ల 18-8కుదిన౨౮-౪౩ధని౩కుంభేర్క ః౪౨-౪౪రేవశక్రాం కుంభ సం॥పు॥ధు౪-౩౨
24		13	షష్ఠి శు పూర్తి (౬౦-౦) అశ్వపూర్తి(౬౦-౦) శుభ17-38కౌల19-32వర్జ్య రా4-12ల6-0కు దిన౨౮-౪౫ ధుం-౨
25	సా	14	షష్ఠి శ 8-50(౫-౪౬) అశ్వ8-42(౫-౨౬) శుక్ల 18-35 తైతి8-50 వర్జ్య19-33 ల 21-21కు దిన౨౮-౪౭ వైపా15-19ల24-14కు వై ధప్యతిమ స్వాతి ధుం-౧౧
26		15	సప్త ఆ 11-31(౧౨-౨౯) భర11-48(౧౩-౧౩) బ్రహ్మ 19-31 వణి 11-30వర్జ్య రా1-17 ల 8-5కు దిన౨౮-౫౦ కృత్తి కక్రాం తిథి అష్టమి భాను ౭ మీ రథ ౭ మీ సూర్యజయ న్తీ ఉభయానధ్యాయః ధుం-౧౯
27	ర	16	అష్ట సో 14-1(౧౮-౪౫) కృత్తి14-45(౨౦-౩౬) ఐంద్ర20-17బవ14-1వర్జ్యం లేదుదిన౨౮-౫౨ధని౪ర్కః౦-౪౫కృత్తి కక్రాం శూన్యతిథి భీష్మాష్టమి ధుం-౨౭
28		17	నవ మం 16-5(౨౩-౫౮) రోహి17-16(౨౬-౫౫) వైధృ20-41కౌల16-5వర్జ్య8-26ల10-12కు వర్జ్య23-20ల రా 1-4కు దిన౨౮-౫౪తిథి నవమి ధుం-౩౬
29		18	దశ బు 17-34(౨౭-౪౧) మృగ19-14(౩౧-౪౯) విష్కు 20-33గర17-34వర్జ్యరా4-4ల5-45కు దిన౨౮-౫౬ ధుం-౪౪
30	ర	19	ఏకా గు 18-19(౨౯-౩౨) ఆర్ద్ర20-28(౩౪-౫౭) ప్రీతి20-0భద్ర18-19వర్జ్యం లేదు దిన౨౮-౫౮ మీనాయనం౨౧-౩౬ శతర్కః౧౯-౪పున శివేగుబు ౧౧శ వర్వ ౧౧శ భీష్మ౧౧శ మడతేతి పు॥శా॥ సారవసంతిర్తు ప్రారంభః ధుం-౫౨
1		20	ద్వాద శు 18-18(౨౯-౩౨) పున20-59(౩౬-౧౪) ఆయు18-47బాల18-17వర్జ్య8-43 ల 10-21కు వర్జ్య రా4-55ల దిన౨౯-౧పున శివే సోపపదం ధు౧-౦ [కల్పః సాధ్యాయః ధు౧-౧౦
2		21	త్రయో శ 17-33(౨౭-౪౨) పుష్య20-48(౩౫-౫౦) సౌభా17-2 తైతి17-33 వేవ6-30కు దిన ౨౯-౩ శని ౧౩శ వరాహ
3	ర	22	చతుర్ద ఆ 16-12(౨౪-౨౧) ఆశ్లే20-2(౩౩-౫౬) శోభ14-46వణి16-12వర్జ్య9-12ల 10-45కు దిన౨౯-౫ శివ ఆర్కః ౩౭-౪౧తిథి చతుర్ద శ ధు౧-౧౭
4		23	పూర్ణి ○ సో 14-19(౧౯-౪౦) మఘ18-45(౩౦-౪౬) అతి12-5బవ14-19వర్జ్య7-28ల8-54కు వర్జ్య రా2-14ల 3-44కు దిన౨౯-౮తిథిద్వయం అన్వాధానం మహామాఘీ ధు౧-౨౫
5		24	బ ప్రతి మం 12-5(౧౪-౪) పూఫ17-11(౨౬-౫౧) సుక9-5ధృతిరా5-54కౌల12-8వర్జ్య 28-51ల 1-20కు దిన౨౯-౧౦ ఉఫ శివే తిథి ద్వితీయ యోగః అనధ్యాయః ధు౧-౩౪
6	ర	25	ద్వితీ బు 9-35(౭-౫౩) ఉఫ15-22(౨౨-౨౦) శూల రా2-36గర9-35 వర్జ్య 23-7 ల 24-35కు దిన౨౯-౧౨శత౩ర్కః ౫౬-౩౬ఉఫ శివే హస్త రాక్రాం ధు౧-౪౨
7	సా	26	తృతీ గు 6-59(౧-౨౫) చతుర్థి రా4-23(౫౩-౩౦) హస్త13-29(౧౭-౪౦) గండ28-17భద్ర6-59వర్జ్య20-51ల 22-19కు దిన౨౯-౧౫వ్యపా24-40ల హస్త రాక్రాం ధు౧-౫౦ [6-30కు స్వాతి రవే ధు౧-౫౮
8	సా	27	పంచ శు రా1-51(౪౮-౩౬) చిత్త11-37(౧౨-౫౯) వృద్ధి20-1 కౌల 15-7 వర్జ్య16-49 ల 18-18కు దిన౨౯-౧౭ వ్యపా
9		28	షష్ఠి శ 23-31(౪౨-౪౭) స్వాతి9-53(౮-౪౨) ధ్రువ 16-52గర 12-40వర్జ్య15-7 ల 16-37కు దిన౨౯-౧౯స్వాతి రవే ఉభయప్రదోషః ధు౨-౭ [౧౫-౫౦భానుసప్తమి ధు౨-౧౫
10	ర	1	సప్త ఆ 21-22(౩౭-౨౭) విశా8-19(౪-౫౧) వ్యాఘా13-58విష్టి10-26వర్జ్య12-6ల13-37కు దిన ౨౯-౨౨శత ౪ ర్కః
11		2	అష్ట సో 19-31(౩౨-౫౦) అనూ7-1(౧-౩౫) జ్యేష్ఠ రా5-59(౫౭-౨౫) హర్ష 11-7బాల8-27వర్జ్య12-23 ల 13-55కు దిన౨౯-౨౪మూల శక్రాం కైవత కం తిప్రోష్ఠకా॥ ధు౨-౨౩
12		3	నవ మం 17-55(౨౮-౫౪) మూల రా5-12(౫౭-౬) వజ్ర8-33సిద్ధి రా6-14 తైతి6-42 వర్జ్య13-48 ల 15-16కు వర్జ్య రా 3-40ల5-12కు దిన౨౯-౨౬మూల శక్రాం ధు౨-౩౨ [౧ర్కః ౩౫-౨౩ ధు౨-౪౦
13	ర	4	దశ బు 16-39(౨౫-౪౬) పూషా రా4-48(౫౬-౭) వ్యతీ రా4-12భద్ర16-39వర్జ్య14-33ల16-12కు దిన ౨౯-౨౯పూషా
14		5	ఏకా గు 15-47(౨౩-౩౪) ఉషా రా4-46(౫౬-౩) వరీ రా2-30 బాల15-47 వర్జ్య12-47 ల 14-28కు దిన౨౯-౩౧ అభి జిత్కు వే ౪౧ ఊటంప తిథి ఏకాదశి గురు౧౧శ వర్వ ౧౧శ ధు౨-౪౮ [ధు౨-౫౭
15		6	ద్వాద శు 15-16(౨౨-౨౧) శ్రవ రా5-8(౫౭-౦) పరి రా1-4 తైతి15-16వర్జ్య8-49ల 10-27కు దిన౨౯-౩౪ తిథి ద్వాదశి
16	ర	7	త్రయో శ 15-12(౨౨-౧౨) ధని రా5-54 (౫౮-౫౭) శివ28-59వణి15-12 వర్జ్య9-15ల 10-54కు దిన ౨౯-౩౬పూషా అర్కః ౫౫-౧౨తిథి ౧౩శి, శని౧౩ శ కైవత కం మహాశివరాత్రి, మాసశివరాత్రివ్ర అనధ్యాయః ధు౩-౫
17		8	చతుర్ద ఆ 15-32 (౨౩-౩) శతపూర్తి (౬౦-౦) సిద్ధ28-15 శకు15-32 వర్జ్య18-28 ల 15-9కు దిన ౨౯-౩౮ తిథి౧౪శి వాజప సేయ్యమా గం15-32నుండి పితృతిథి అలభ్యయో॥ ధు౩-౧౩
18		9	అమా ● సో (15-22౨) ౫-౯ శత 7-6 (౧-౫౯) సాధ్య 22-55 నాగ 15-22 వర్జ్య 13-57ల 15-40 కు దిన౨౯-౪౧ పూభా రక్రాం అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః అమా సోమవారవ్రతం ద్వాపరయుగాది ధు౩-౨౨

శాం 1880 సం॥ ఫాల్గుణం నెల (చాంద్రమానం) మఘమాసము · 1959 సం॥ మార్చి నెల

మీ	మే	వృ	మి
	శు		కే
యు	ఫిబ్ర12కుం శుక్ర॥ .. 13 .. బుధ॥ .. 18మీనే శుక్ర॥ మార్చి1మీనే బుధ॥		శు
శ్లో			రబు
రా	చ	కు	శ

20 శు ప్రతి శ 10-11 (౮-౫౪) ఉషా 14-6 వర్జ్య 18-7ల19-48 కు దిన ౨౭-౩౨ అనధ్యాయః
21 ద్వితీ ఆ 9-38 (౭-౨౦) శ్రవ14-10 వర్జ్య 18-15ల19-58 కు
22 తృతీ సో 9-25 (౭-౦) ధని 14-48 వర్జ్య 22-18ల23-53కు
23 చతుర్థి మం 9-48 (౭-౫౬) శత 15-46 వర్జ్య22-34ల24-16 కు దిన౨౭-౩౫క్షామువర్థి
24 పంచ బు 10-42 (౧౦-౧౦) పూభా 17-18 వర్జ్య రా 3-41 ల5-25కు మకరార్కః ౧౫-౧౯ మకర సం॥ పు॥ కా॥
25 షష్ఠి గు 12-5 (౧౩-౩౯) ఉభా 19-16 వర్జ్యంలేదు దిన ౨౭-౩౮ తిథిసప్తమి
26 సప్త శు 13-50 (౧౮-౦) రేవ21-35 వర్జ్య8-25ల10-10కు దిన ౨౭-౩౯అపరాహ్ణాంత:౨౨-౭కూష్యతిథి ఉభయానధ్యా॥
27 అష్ట శ 15-58 (౨౩-౭) అశ్వ24-7 వర్జ్య 19-42ల21-28కు దిన ౨౭-౪౦అపరాహ్ణాది: ౧౬-౩౬ తిథి అష్టమి
28 నవ ఆ 18-4 (౨౮-౩౬) భర రా 2-47 వర్జ్య 10-47 ల 12-34కు దిన ౨౭-౪౨ [17-49 కు
29 దశ సో 20-12 (౩౩-౫౬) కృత్తి రా 5-19 వర్జ్య 16-8 ల
30 ఏకా మం 22-10 (౩౮-౪౯) రోహి పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య 22-58 ల 24-39 కు సర్వ౧౧శి
1 ద్వాద బు 23-44 (౪౨-౪౬) రోహి 7-33 వర్జ్య 13-35 ల 15-19 కు దిన ౨౭-౪౬ రథసప్తమి తీ॥పు॥ [20-2కు
2 త్రయో గు 24-59 (౪౫-౩౯) మృగ 9-25 వర్జ్య 18-20 ల
3 చతుర్ద శు రా 1-31 (౪౭-౧౨) ఆర్ద్ర 10-53 వర్జ్య 23-22 ల రా 1-2కు
4 పూర్ణి ○ శ రా 1-40 (౪౭-౩౫) పున 11-51 వర్జ్య 20-0ల 21-38కు దిన ౨౭-౫౦ అన్వాధానం ఎంబార్ తి॥ న॥

5 బ ప్రతి ఆ రా 1-10 (౪౬-౨౧) పుష్య 12-18 వర్జ్య రా 1-6ల2-42కు యోగః [రా 1-37కు దిన ౨౭-౫౪
6 ద్వితీ సో 24-19 (౪౪-౧౪) ఆశ్రే 12-17 వర్జ్య 24-3 ల
7 తృతీ మం 23-0 (౪౦-౫౭) మఘ 11-49 వర్జ్య 19-33 ల 21-5కు ప్రదోషాభావః తిరుముడిశయాళ్వార్ తి॥న॥
8 చతుర్థీ బు 21-19 (౩౬-౪౩) పూఫ10-58వర్జ్య17-50ల19-22కు
9 పంచ గు 19-19 (౩౧-౪౪) ఉఫ 21-49 వర్జ్య 17-44 ల 19-14కు దిన ౨౭-౫౯ కూరత్తాళ్వార్ తి॥న॥
10 షష్ఠి శు 17-9 (౨౬-౨౦) హస్త8-25 వర్జ్య15-54ల17-24కు
11 సప్త శ 14-51 (౨౦-౩౫) చిత్త6-52 స్వాతి రా5-12వర్జ్య 12-5ల 13-34కు దిన ౨౮-౩ అపరాహ్ణాంత: ౨౨-౨౬ తిథిద్వయం వైష్ణవ క్రం ఉభయానధ్యాయః తిరుప్పావై భక్తిసారము తీ॥ పు॥ నరహరితీ॥పు॥
12 అష్ట ఆ 12-28 (౧౪-౪౦) విశా రా 3-29 వర్జ్య 10-22 ల 11-52కు దిన౨౮-౫ అపరాహ్ణాది: ౧౬-౫౧ తిథినవమి
13 నవ సో 10.58 (౮-౪౯) అనూ రా1-55 వర్జ్య7-13ల8-43కు
14 దశ మం 7-54 (౩-౧౫) ఏకా రా 5-44 (౫౪-౩౫) జ్యేష్ఠ 24-28 వర్జ్య 7-11ల8-41కు స్మార్త౧౧శి
15 ద్వాద బు రా 4-0 (౫౩-౩౦) మూల 28-19 వర్జ్య 3-5ల 9-36కు వర్జ్య 21-48 ల 23-19కు దిన ౨౮-౧౧ శ్రీ వైష్ణవమాధ్వ౧౧శి ప్రదోషః [ల10-5కు వర్జ్యరా6-16ల
16 త్రయో గు రా 2-29 (౪౯-౩౬) పూషా 22-25 వర్జ్య 3-33
17 చతుర్ద శు రా1-29 (౪౭-౧౫) ఉషా21-57 శేవర్జ్య57-0కువరా 1-57ల3-33కు వైష్ణవ క్రం మాసశివరా॥ విద్యాధీశతీ॥పు॥
18 అమా ● శ 24-50 (౪౫-౩౭) శ్రవ 21-58 వర్జ్య రా1-57 ల3-35కు సర్వేషామమా అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః

19 శు ప్రతి ఆ24-47 (౪౫-౩౨) ధని22-20వర్జ్యరా5-48లయోగః
20 ద్వితీ సో రా 1-9 (౪౬-౨౮) శత 23-14 శేవర్జ్య 7-23 కు వర్జ్య రా 6-1ల [7-42కు దిన ౨౮-౨౩
21 తృతీ మం రా 2-5 (౪౮-౪౯) పూభా 24-40 శేవర్జ్య
22 చతుర్థీ బురా3-26 (౫౨-౧౨) ఉభా రా2-30 వ11-0ల12-43కు
23 పంచ గు రా 5-15 (౫౬-౪౫) రేవ రా4-47 వర్జ్య 15-39ల 17-24కు కుంభార్కః ౪౨-౪౮ కుంభ సం॥పు॥కా॥
24 షష్ఠి శు పూర్తి (౬౦-౦) అశ్వ పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య రా 2-52 ల 4-38 కు దిన ౨౮-౩౦
25 షష్ఠి శ 7-19 (౧-౫౮) అశ్వ 7-18 వర్జ్య 17-58ల19-44కు
26 సప్త ఆ 9-29 (౭-౨౫) భర 9-56 వర్జ్య 23-13ల24-59 కు భానుసప్తమి రథసప్తమి ఉభయానధ్యాయః [౨౮-౩౭
27 అష్ట సో 11-35 (౧౨-౪౦) కృత్తి12-30 వర్జ్య రా6-3లదిన
28 నవ మం 13-26 (౧౭-౨౦) రోహి 14-49 శేవర్జ్య 7-47కు వర్జ్య 20-58 ల 22-37కు దిన ౨౮-౩౯ అపరాహ్ణాంత: ౨౨-౫౫ తిథిదశమి అనందతీ॥ పు॥
29 దశ బు 14-58 (౨౧-౧౦) మృగ 16-50 వర్జ్య రా 1-47 ల 3-29 కు దిన౨౮-౪౧ అపరాహ్ణాది: ౧౭-౧౩కూష్యతిథి తిరుక్కచ్చినంబితీ॥ న॥ [౧౧శి భక్తిజ్ఞాన తీ॥పు॥
30 ఏకా గు 16-2 (౨౩-౪౯) ఆర్ద్ర 18-24 వర్జ్యంలేదు సర్వ
1 ద్వాద శు 16-35 (౨౫-౧౬) పున 19-28 వర్జ్య6-56ల8-36 కు వర్జ్య రా 3-39ల5-17కు కులశేఖరాళ్వార్ తి॥న॥
2 త్రయో శ 16-38 (౨౫-౨౦) పుష్య 20-1 వర్జ్యంలేదు దిన ౨౮-౪౮ శనిత్రయోదశి సార్వధ్యాయః
3 చతుర్ద ఆ 16-9 (౨౪-౧౨) ఆశ్రే 20-3వర్జ్య8-53ల10-29కు
4 పూర్ణి ○ సో 15-18 (౨౧-౫౧) మఘ 19-44 వర్జ్య 7-55ల 9-30కు వర్జ్య రా 3-29 ల 5-2కు దిన ౨౮-౫౩ అపరాహ్ణాంత: ౨౩-౬ తిథిద్వయం అన్వాధానం

5 బ ప్రతి మం 13-52 (౧౮-౩౧) పూఫ 18-58 వర్జ్య రా 1-50 ల 3-22కు దిన ౨౮-౫౫ అపరాహ్ణాది: ౧౭-౨౧ తిథి ద్వితీయ యోగః [3-19కు దిన ౨౮-౫౭
6 ద్వితీ బు 12-3 (౧౪-౧౬) ఉఫ 17-53 వర్జ్య రా 1-48 ల
7 తృతీ గు 10-8 (౯-౧౮) హస్త16-30వర్జ్య23-59లరా1-29కు
8 చతుర్థీ శు 7-57 (౩-౫౧) పంచ రా 5-38 (౫౪-౧౧) చిత్త 14-58 వర్జ్య రా 20-11 ల 21-41కు దిన ౨౯-౨
9 షష్ఠి శ రా 3-13 (౫౨-౨) స్వాతి13-19వర్జ్య18-31ల20-0కు
10 సప్త ఆ 24-45 (౪౫-౫౫) విశా 11-34 వర్జ్య 15-19ల16-49 కు భానుసప్తమి [16-47కు వైష్ణవ క్రం తిరుప్పావై:
11 అష్ట సో 22-34 (౪౦-౨౭) అనూ 10-2 వర్జ్య 15-17 ల
12 నవ మం 20-32 (౩౫-౨౫) జ్యేష్ఠ8-33 వర్జ్య16-9ల17-40కు వర్జ్య రా5-49ల [వర్జ్య16-32ల18-4కు దిన౨౯-౧౪
13 దశ బు 18-44 (౩౦-౫౭) మూల 7-19 శేవర్జ్య 7-19 కు
14 ఏకా గు 17-17 (౨౭-౨౦) పూషా 6-22 ఉషా రా 5-41 వర్జ్య14-8ల15-41కు గురు౧౧శి సర్వ౧౧శి
15 ద్వాదశు16-13 (౨౪-౪౨) శ్రవరా5-28వర్జ్య9-38ల 11-13కు
16 త్రయో శ 15-37 (౨౩-౧౫) ధని రా 5-49 వర్జ్య 9-31 ల 11-9 కుదిన౨౯-౨౨ తిథిత్రయోదశి శని౧౩శి వైష్ణవ క్రం మహాశివరాత్రి అనధ్యాయః
17 చతుర్ద ఆ 15-30 (౨౨-౫౭) శత పూర్తి (౬౦-౦) వర్జ్య 13-15ల 14-54కు చతు॥తిథివాజ॥మా విష్ణుచిత్తరామానుజస్వామితీ॥
18 అమా ● సో 15-54 (౨౪-౦) శత6-42వర్జ్య 13-28ల15-10కు దిన౨౯-౨౭ అమాతిథిఅన్వా॥ పిండపితృయజ్ఞః సోమవత్యమా

శ్రీ విలంబి సం॥ ఫాల్గునమాసః (చాంద్రమాధవః వసంతః ఉత్తరాయణం) శక॥1880-1881 కలి॥5059 క్రీ.సం.1959

శకం 1880 సం॥ ఫాల్గుణం నెల — 1959 సం॥ మార్చి నెల

19		10	శు ప్రతి మం 17-42(౨౮-౩౩) పూభా8-49 (౬-౧౯) శుభ22-56బవ17-42వర్జ్య19-17ల21-2కుదిన౨౯-౪౩పూభా ర్ప్రకాంతఃభారాపేయోగః చంద్రదర్శనం భు ౩-౩౦
20	రపా	11	ద్వితీ బు 19-28 (౩౩-౦) ఉభా10-58(౧౧-౪౪) శుక్ల 23-18 బాల6-34వర్జ్య24-16ల .రా 2-2కుదిన౨౯-౪౬పూభా౩ర్కః ౧౫-౧౯వై పా6-35ల12-50కు ఉభా రాపే రేవశ్రకాం భు ౩-౩౭ [దిన౨౯-౪౭రేవశ్రకాం ఉభయప్రదోషః భు౩-౪
21		12	తృతీ గు 21-44(౩౭-౩౯)రేవ18-34 (౧౭-౧౪) బ్రహ్మ23-44తై8-35 వర్జ్యం లేదు
22		13	చతుర్థి శు 24-14 (౪౪-౫౭) అశ్వ16-29 (౨౫-౩౪) ఐంద్ర 24-54 వణి10-58 వర్జ్య 11-59ల13-47కువర్జ్య రా3-19ల5-7కు దిన౨౯-౫౦పుత్రగణపతివ్రతం భు ౩-౫౫
23	ర	14	పంచ శ రా2-58(౫౧-౩౭)భర19-34 (౩౩-౧౯) వైధృ రా1-54బవ13-33వర్జ్యం లేదు దిన౨౯-౫౨పూభా౪మీ నేర్కః ౩౫-౫౧మీనసం॥పు॥కా॥ భు ౪-౩
24		15	షష్ఠి ఆ రా 5-27(౫౭-౫)కృ త్తి22-39 (౪౧-౪) విష్క రా2-50 కౌల16-9వర్జ్య9-5ల 10-53కుదిన౨౯-౫౫రోహిణప్రకాం భు ౦-౩
25		16	సప్త సో పూ ర్తి (౬౦-౦) రోహి రా1-29 (౪౭-౧౧) ప్రీతిరా3-34 గర18-35 వర్జ్య 16-32ల18-19కు దిన౨౯-౫౭ రోహిణప్రకాం మృగప్రకాం భు ౦-౧౧
26	ర	17	సప్త మం 7-42(౩-౪౬)మృగరా3-52 (౫౪-౯) ఆయు రా3-55వణి7-42 వర్జ్య7-33ల9-24కుదిన౩౦-౦ఉభా౧ర్కః ౫౬-౪౭మృగప్రకాం ఉభయానధ్యాయః భు ౦-౧౯ [స్థమి భు ౦-౨౩
27		18	అష్ట బు 9-25(౭-౪)ఆర్ద్రారా5-39(౫౭-౩౯)సౌభా రా3-49బవ9-24వర్జ్య12-52ల14-35కుదిన౩౦-౨పునశ్చే బుధా
28		19	నవ గు 10-29(౧౦-౪౭)పునపూ ర్తి(౬౦-౦)శోభరా3-5కౌల10-28 వర్జ్య 18-8ల19-48కుదిన౩౦-౫పునశ్చే భుం-౩౫
29		20	దశ శు 10-44(౧౧-౨౬)పున6-39(౧-౧౨)అతిరా1-44గర10-44 వర్జ్య14-44ల16-21కుదిన౩౦-౭పునశ్చే భుం-౪౩
30	ర	21	ఏకా శ 10-13(౧౦-౯)పుష్య6-53 (౧-౫౦) సుక23-48భద్ర10-12వర్జ్య19-24ల20-58కుదిన౩౦-౧౦ మేషాయనం ౨౦-౩౭ఉభా౨ర్కః ౧౭-౭సర్వగణి విషువత్పుణ్యకాలః భు ౦-౫౧ [౩౦-౧౨ భు ౦-౫౯
1		22	ద్వాద ఆ 8-54(౬-౫౫)ఆశ్లే6-21(౦-౩౩)మఘరా5-11 (౫౭-౫) ధృతి21-16బాల8-54 వర్జ్య17-46ల19-17కు దిన
2	పా	23	త్రయో సో 6-56(౨-౩)చతుర్దరా4-24(౫౩-౪౦)పూఫరా3-24(౫౩-౧౨)శూల18-15తై6-55వర్జ్య12-35ల14-4కు దిన౩౦-౧౪వృషపారా5-49ల ఉఫశ్చే కామదహనం భు౧-౭
3	రపా	24	పూర్ణి ○ మం రా1-26 (౪౭-౨౦) ఉఫ రా1-12 (౪౭-౪౬) గం14-52విష్టి 14-55వర్జ్య9-56ల11-23కు దిన౩౦-౧౬ ఉభా౩ర్కః ౩౯-౫౩వృపా10-55కుఉఫశ్చే హస్త ప్రవేశరాత్రకాం అన్వాధానం బ్రహ్మసావర్ణిమన్వాది హోలికా పూర్ణిమ చంద్రగ్రహణం భు ౧-౧౫
4		25	బ ప్రతి బు 22-17(౪౦-౨౭)హస్త22-49(౪౧-౪౭)వృద్ధి11-9 బాల11-51వర్జ్య8-46ల10-12కు వర్జ్య రా5-58ల దిన ౩౦-౧౯హస్తప్రవేశరాత్రకాం యోగః వసంతోత్సవః మాతకుసుమభక్షణం భు౧-౨౩ [2-44కుదిన౩౦-౨౧భు౧-౩౦
5		26	ద్వితీ గు 18-59(౩౨-౧౪)చిత్ర20-17 (౩౫-౨౯) ధ్రువ7-20వ్యాఘాత రా3-26తై8-36 శేవ7-24కువర్జ్య రా1-18ల
6		27	తృతీ శు 15-41 (౨౪-౨) స్వాతి17-46 (౨౯-౧౬) హర్ష23-39 భద్ర15-40 వర్జ్య22-50ల24-17కు దిన౩౦-౨౪తిథి ద్వయం బ్రహ్మకల్పః భు ౧-౩౭ [౨-౧ పంచమితిథి భు౧-౪౬
7	ర	28	చతుర్థి శ 12-36(౧౬-౨౩)విశా15-29(౨౩-౩౫)వజ్ర20-3బాల12-35వర్జ్య 19-9ల20-37కుదిన౩౦-౨౬ ఉభా౪ర్కః
8		29	పంచ ఆ 9-46(౯-౨౧)అనూ13-27(౧౭-౨౬)సిద్ధి16-43తై9-47 వర్జ్య18-41ల20-11కుదిన౩౦-౨౭ భు ౧-౫౪
9		30	షష్ఠి సో 7-21(౩-౧౭)సప్తరా5-26 (౫౫-౧౨) జ్యేష్ఠ11-52 (౧౪-౩౫) వ్యతీ13-42వణి7-22వర్జ్య19-30ల21-2కు దిన ౩౦-౩౧ భు ౨-౨
10	ర	31	అష్ట మం రా 4-1(౫౫-౧)మూల10-47(౧౧-౫౪)వరీ11-7బాల16-42వర్జ్య9-15ల10-47కువర్జ్య20-8ల21-42కు దిన ౩౦-౩౩రేవర్కః ౨౪-౩౦పూషాశ్రకాం శైవక్తం త్రిప్రోష్ఠకాః భు ౨-౧౦
11		1	నవ బు రా 8-9 (౫౨-౫౩) పూషా10-11 (౧౦-౨౭) పరి8-57 తై15-34 వర్జ్య18-11ల19-47కు దిన౩౦-౩౬ఉషా ఘటే ౫౬పపూషా శ్రకాం భు౨-౧౭
12		2	దశ గు రా 2-52 (౫౨-౧౩) ఉషా10-11(౧౦-౨౯)శివ7-15 వణి15-1 వర్జ్య14-16ల15-54కుదిన౩౦-౩౭ భు౨-౨౬
13	ర	3	ఏకా శు రా 3-11 (౫౭-౫౯) శ్రవ10-44 (౧౧-౫౩) సిద్ధ6-0 సాధ్య రా 5-12 బవ15-1వర్జ్య 14-55ల16-35కు దిన ౩౦-౪౦ రేవర్కః ౪౭-౨౦ సర్వగణి భు౨-౩౪
14	పా	4	ద్వా శ రా 3-59 (౫౫-౩) ధని11-50 (౧౪-౪౦)శుభ రా4-47 కౌల15-34 వర్జ్య19-31ల21-13కు దిన౩౦-౪౨వై పా 24-13ల ద్వాదశి హరివాసరః ౭-౩౦ ప్రదోషః భు౨-౪౨
15	పా	5	త్రయో ఆ రా5-16 (౫౭-౧౭) శత13-25 (౧౭-౪౦) శుక్ల రా4-44గర16-37వర్జ్య20-22ల22-6కు దిన౩౦-౪౫వమదశతి ముఖం౪౭-౨వై పా6-35కు గం13-25వరకువారుణిఅలభ్యయోగః॥ భు౨-౫౦ [శైవక్తం మాసశివరాత్రిభు౨-౫౭
16		6	చతు సో పూ ర్తి(౬౦-౦)పూభా15-27 (౨౩-౪౭) బ్రహ్మరా5-0విష్టి18-6వర్జ్య2-0ల3-46కు దిన౩౦-౪౭ఉభారాపే
17	ర	7	చతు మం 6-59(౨-౩౭)ఉభా17-51 (౨౯-౪౭) ఐంద్రరా5-34శకుని6-59వర్జ్యం లేదు దిన౩౦-౫౦రేవర్కః ౧౦-౩౯ ఉభారాపేరేవప్రకాం శ్రకాం పర్వసోమవారఅమా॥కృష్ణాంగారకచతుర్దశీభు౩-౬ [పిండపితృయజ్ఞః యా॥భు౩-౧౪
18		8	అమా ● బు9-1(౭-౪౪)రేవ20-31(౩౬-౨౯)వైధృపూ ర్తినాగ9-0వర్జ్య7-10ల8-57కుదిన౩౦-౫౨రేవప్రకాం శ్రకాం

శకం 1881 సం॥ చైత్రం నెల (ప్రారంభం) మాధవమాసము — ఏప్రిల్ నెల

మి	వృ	మే	మీ
	శు		కు కే బు
చం	మార్చి 14 మీనేర్కః ,, 15మీ షేశుక్రః ,, 29 మిధునకుజః		శ
ప్లూ			
రా	నె	గు	ర

శ్రీ వికారినామ సం॥ చైత్రమాసః (చాంద్ర శుక్రః గ్రీష్మః ఉత్తరాయణం) శక॥ 1881 కలి॥ 5060 క్రీ. సం. 1959

19		9	శుప్రతి గు 11-18 (౧౩-౩౧) అశ్వ 23-26 (౪౩-౫౦) వైధృ 6-17 బవ 11-18 వర్జ్య 18-57 ల 20-45 కు దిన ౩౦-౫౪అనధ్యాయః చంద్రదర్శనం భు ౩-౨౨ శ్రీః శ్రీః శ్రీః

(సాయనసౌరం) శకం 1880 సం. ఫాల్గుణం నెల / చైత్రం నెల

19 శు ప్రతి మం 16-49 (౨౬-౧౯) పూభా 8-2 వర్జ్య 18-21ల 20-4వు దిన ౨౯-౨౯ యోగః [24-37వు
20 ద్వితీ బు 18-10 (౨౯-౪౫) ఉభా 9.47 వర్జ్య 22-52 ల
21 తృతీ గు 19-55 (౩౪-౭) రేవ11-58వర్జ్యం లేదుదినం౨౯-౩౪ ఉభయప్రదోషః [11-46 వు వర్జ్య రా1-8ల2-50వు
22 చతుర్థి శు 21-57 (౩౯-౧౪) అశ్వ 14-25 వర్జ్య 10-0 ల
23 పంచ శ 24-5 (౪౪-౩౭)భర 17-1 వర్జ్యం లేదు దిన౨౯-౩౯ మీనోకర్కః ౩౨-౨౬ మీన సం॥ పు॥ కా॥
24 షష్ఠి ఆ రా 2-9(౪౯-౪౯) కృత్తి19-36 వర్జ్య6-18ల8-4వు
25 సప్త సో రా4-1(౫౪-౨౯) రో22-1వర్జ్య 13-13ల14-58 వు వర్జ్య రా4-7ల5-51 వు దిన౨౯-౪౪ సత్యవ్రత తీ॥ పు॥
26 అష్ట మం రా 5-28 (౫౭-౯) మృగ 24-6 వర్జ్యం లేదు
27 నవ బు పూర్తి (౬౦-౦) ఆర్ద్ర రా 1-48 వర్జ్య9-5ల10-48వు
28 నవ గు 6-24 (౦-౩౪) పున రా2-58 వర్జ్య 14-22ల16-3వు దిన ౨౯-౫౨ [12-51 వు శిల్యపిళ్లై తి॥ న॥
29 దశ శు 6-52 (౧-౪౭) పుష్య రా 3-41 వర్జ్య 11-12 ల
30 ఏ శ6-51(౧-౪౫)ఆశ్లే రా3-57వ16-38ల18-14వుసర్వఏకా
1 ద్వాద ఆ 6-20 (౦-౨౯) శ్రవణ రా5-28 (౫౭-౫౧)మఘ రా3-35 వర్జ్య15-45ల17-20వు దిన౨౯-౫౯ [12-55వు
2 చతుర్ద సో రా 4-5 (౫౪-౫౫)పూఫ రా2-56 వర్జ్య11-21ల
3 పూర్ణి ○ మం రా 2-16 (౫౦-౨౨) ఉఫ రా 1-51 వర్జ్య 9-49ల11-21వు దిన ౩౦-౪ అన్వాధానం రంగనాచ్చి యార్ సంసేయర్ తి॥ న॥
4 బ ప్రతి బు 24-13(౪౫-౧౭)హస్త24-32వర్జ్య9-47ల11-18 వు యోగః తిరునారాయణ పెరుమాళ్లు తి॥ న॥ సత్యబోధ తీ॥ పు॥
5 ద్వితీ గు 21-57 (౩౯-౩౯) చిత్త 22-59 వర్జ్య 8-1ల9-31 వు వర్జ్య రా 4-18ల5-48వు దిన ౩౦-౯ [ప్రదోషః
6 తృతీ శు 19-34 (౩౩-౪౫)స్వా21-22 వర్జ్య రా2-34ల4-3వు
7 చతుర్థి శ 17-8 (౨౭-౪౩)విశా19-39 వర్జ్య23-23ల24-53వు
8 పంచ ఆ 14-45 (౨౧-౪౫) అనూ 18-2 వర్జ్య 23-17 ల 24-47వుదిన౩౦-౧౬అపరాహ్ణాంతః౨౪-౧౩తిథిద్వయం
9 షష్ఠి సో 12-23 (౧౬-౬) జ్యేష్ఠ 16-31 వర్జ్య 24-6 ల రా 1-37వు దిన౩౦-౧౯ అపరాహ్ణాదిః ౧౭-౧౧ తిథిన ష్టమి
10 సప్త మం 10-24 (౧౦-౫౭) మూల 15-13 వర్జ్య 13-42 ల 15-13 వు వర్జ్య 24-25 ల రా 1-57 వు వైవస్తం తి ప్రోష్ఠ కా॥ ఉభయానధ్యాయః [వు దిన ౩౦-౨౪
11 అష్ట బు 8-35 (౬-౨౭) పూషా14-12 వర్జ్య21-58ల23.31
12 నవ గు 7-7 (౨-౪౭) ఉషా (13-32) వర్జ్య 17-29ల19-4వు
13 దశ శు 6-8 (౦-౪) ఏకా రా 5-19 (౫౯-౧౦) శ్రవ13-16 వర్జ్య 17-16 ల 18-53వు స్మార్తఏకా
14 ద్వాద శ రా 5-5 (౫౭-౪౭) ధని 13-27 వర్జ్య 20-52 ల 22.31వు దిన౩౦-౩౧ శ్రీవైష్ణవమాధ్వ ఏకా ప్రదోషః
15 త్రయో ఆ రా 5-31 (౫౭-౫౬) శత 14-9 వర్జ్య 20-52 ల 22-33వువారుణీఅలభ్యయో॥ [3-19వు వైవమాస॥శివరా॥
16 చతుర్ద సో పూర్తి (౬౦-౦) పూభా 15-19 వర్జ్య రా1-36 ల
17 చతుర్ద మం 6-31 (౧-౨౭) ఉభా 17-7 వర్జ్యం లేదు దిన ౩౦-౩౭ సర్వత్ర సాక్షాత్కృష్ణాంగారకవర్గ అన్వాధానం
18 అమా ● బు 7-52 (౪-౫౨) రేవ 19-5 వర్జ్య 6-2ల7-46వు పిండపితృయజ్ఞః యోగః

శ్రీ వికారి సం॥ చైత్రమాసః శకః 1881 కలిః 5060 క్రీ సం. 1959

19 గు ప్రతి గు 9-35 (౯-౧౨) అశ్వ 21-29 వర్జ్య 17-4 ల 18-41వు దిన ౩౦-౪౩ అనధ్యాయః ఉ॥ ఉ॥ ఉ॥

ఆయాకార్తులందలి వాహనాదికము, వర్ష వివరము

శకం.1880 లేదీ సాయనసౌరం నెల		చాంద్ర మాస తిథి వారములు	కార్తి నక్షత్రం	కర్త్రాల నక్షత్రం	పుంస్త్రీ విచారం	వాహనము	సాగరచక్రము చేవృష్టి	గ్రహయోగములంబట్టి వర్షవివరము
చైత్రం	10	చైత్ర శు ఏకాదశిసోమ	రేవతి	ఆశ్లేష	పుం. స్త్రీ	మహిష	సువృష్టిః	ఎండలు బాగా నుండును
,,	28	,, బ దశమి ఆది	అశ్విని	ధనిష్ఠ	పుం. పుం	సింహ	ఖండవృష్టి	అచటచట గాలితోగూడినవర్షములు
వైశాఖం	7	వైశాఖ శు అష్టమి ఆది	భరణి	ఆశ్లేష	పుం. స్త్రీ	వ్యాఘ్ర	సువృష్టిః	అచటచట మంచివర్షములు
,,	21	,, బ అష్టమి ఆది	కృత్తిక	ధనిష్ఠ	పుం. పుం	గర్దభ	ఖండవృష్టి	గాలితోగూడిన మంచివర్షములు
జ్యేష్ఠం	8	జ్యేష్ఠ శు షష్ఠి శని	రోహిణి	ఆశ్లేష	పుం. స్త్రీ	గజ	సువృష్టిః	సస్యానుకూల వర్షములు
,,	17	,, బ షష్ఠి శని	మృగశిర	శతతార	పుం. పుం	అశ్వ	అనావృష్టి	సస్యానుకూల వర్షములు
,,	31	ఆషాఢ శు చతుర్థి శని	ఆర్ద్ర	మఘ	స్త్రీ స్త్రీ	వ్యాఘ్ర	ఖండవృష్టి	అచటచట సస్యానుకూల వర్షములు
ఆషాఢం	14	,, బ చతుర్థి శని	పునర్వసు	శతతార	స్త్రీ. పుం	గర్దభ	అనావృష్టి	అచటచట సస్యానుకూల వర్షములు
,,	28	అధి.శ్రావణ శు తృతీ శని	పుష్యమి	మఘ	స్త్రీ. స్త్రీ	మహిష	ఖండవృష్టి	ఖండఖండములందు సామాన్యవృష్టి
శ్రావణం	11	,, బ తృతీ శని	ఆశ్లేష	పూ. భా	స్త్రీ. పుం	అశ్వ	ఖండవృష్టి	అచటచట మంచివర్షములు
,,	25	నిజశ్రావ బ ప్రతి శని	మఘ	పూ.ఫల్గుని	స్త్రీ. స్త్రీ	వరాహ	అనావృష్టి	అచటచట మంచివర్షములు
భాద్రపదం	8	,, బ ప్రతి శని	పూ.ఫల్గుని	పూ. భా	స్త్రీ. పుం	గర్దభ	ఖండవృష్టి	మంచివర్షము అంతటను గలుగును
,,	22	,, బ అమా శని	ఉ. ఫల్గుని	పూ.ఫల్గుని	స్త్రీ. స్త్రీ	వృషభ	అనావృష్టి	సస్యానుకూలవృష్టిఅచటచటసువృష్టి
ఆశ్వినం	4	భాద్ర శు చతుర్ద శుక్ర	హస్త	పూ. భా	స్త్రీ. పుం	అశ్వ	ఖండవృష్టి	అచటచట మంచి వర్షములు
,,	18	,, బ ద్వాద శుక్ర	చిత్త	పూ.ఫల్గుని	స్త్రీ. స్త్రీ	గజ	అనావృష్టి	గాలితోగూడిన మంచివర్షములు
కార్తికం	1	ఆశ్వ శు ఏకా గురు	స్వాతి	పూ. భా	స్త్రీ. పుం	వ్యాఘ్ర	ఖండవృష్టి	గాలితోగూడిన సాధారణ వర్షములు
,,	15	,, బ నవమి గురు	విశాఖ	మఘ	స్త్రీ. స్త్రీ	మహిష	ఖండవృష్టి	గాలితోగూడిన సాధారణ వర్షములు
,,	28	కార్తి శు నవమి బుధ	అనూరాధ	శతతార	స్త్రీ. పుం	వరాహ	అనావృష్టి	సాధారణ వర్షములు

వార దుర్ముహూర్తములు

వారములు	దిన మానం ౩౦ అగునపుడు	దిన ౩౨-౪౨ అగునపుడు.	దిన ౨౭-౩౮ అగునపుడు
ఆదివారం	౨౬-౦ ప్ర ౨-౦	౨౮-౨౦ ప్ర ౨-౧౧	౨౩-౫౭ ప్ర ౧-౫౧.
సోమవారం	౧౬-౦, ౨౨-౦ } ప్ర ౨-౦	౧౭-౨౬, ౨౩-౫౮ } ప్ర ౨-౧౧	౧౪-౪౪, ౨౦-౧౬ } ప్ర ౧-౫౧
మంగళవారం	ప ౬-౦, రా౧౨-౦ } ప్ర ౨-౦	ప ౬-౩౫ ప్ర ౨-౧౧ రా౧౦-౫౬ ప్ర౧-౪౯	ప ౫-౩౨ ప్ర ౧-౫౧ రా ౧౨-౫౭ ప్ర ౨-౯
బుధవారం	౧౫-౦ ప్ర ౨-౦	౧౬-౧౬ ప్ర ౨-౧౧	౧౨-౫౪ ప్ర ౧-౫౧
గురువారం	౧౦-౦, ౨౨-౦ } ప్ర ౨-౦	౧౦-౫౪, ౨౩-౫౯ } ప్ర ౨-౧౧	౯, -౧౩, ౨౦-౫౬ } ప్ర ౧-౫౧
శుక్రవారం	౬-౦, ౧౬-౦ } ప్ర ౨-౦	౭-౩౨, ౧౭-౨౬ } ప్ర ౨-౧౧	౫-౩౨, ౧౪-౪౪ } ప్ర ౧-౫౧
శనివారం	౦-౧ ప్ర ౪-౦	౦-౧ ప్ర ౪-౨౨	౦-౧ ప్ర ౩-౪౧

గౌరీపంచాంగం కాలము ౧-౭

గడియలు ౩¾. ఘంట ౧ నిమిషములు ౩౦

	పగటి ముహూర్తములు							రాత్రి ముహూర్తములు						
వారములు	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
౧	ఉద్యో	అమృ	రోగం	విషం	సుఖం	అమృ	విషం	శుభం	రోగం	జ్వరం	లాభం	ఉద్యో	రోగం	విషం
౨	లాభం	విషం	ఉద్యో	అమృ	రోగం	జ్వరం	ఉద్యో	అమృ	లాభం	ఉద్యో	రోగం	విషం	జ్వరం	అమృ
౩	విషం	ఉద్యో	జ్వరం	శుభం	కలహం	కలహం	శుభం	జ్వరం	ధనం	కలహం	విషం	జ్వరం	అమృ	జ్వరం
౪	అమృ	లాభం	లాభం	ఉద్యో	లాభం	లాభం	అమృ	రోగం	ఉద్యో	లాభం	ఉద్యో	లాభం	కలహం	ఉద్యో
౫	శుభం	జ్వరం	అమృ	రోగం	ఉద్యో	శుభం	కలహం	కలహం	రోగం	రోగం	శుభం	అమృ	లాభం	శుభం
౬	ధనం	అమృ	ఉద్యో	శుభం	జ్వరం	ధనం	రోగం	లాభం	అమృ	లాభం	లాభం	విషం	సుఖం	లాభం
౭	అమృ	లాభం	విషం	ధనం	లాభం	అమృ	అమృ	ఉద్యో	విషం	ఉద్యో	ధనం	కలహం	ధనం	ధనం
౮	విషం	ధనం	లాభం	అమృ	ఉద్యో	విషం	లాభం	రోగం	జ్వరం	ధనం	లాభం	జ్వరం	అమృ	లాభం

అమృతాదియోగములు

	అశ్వి	భ	కృ	రో	మృ	ఆర్ద్ర	పున	పు	ఆశ్లే	మ	పుబ్బ	ఉఫ	హ	చి	స్వా	విశా	అనూ	జ్యే	మూ	పూషా	ఉషా	శ్ర	ధ	శత	పూభా	ఉభా	రే
ఆది	సి	ప్ర	అసి	సి	సి	సి	సి	సి	సి	మ	సి	అ	అసి	సి	సి	ఉ	మ	మ	అ	సి	అ	అ	మ	సి	సి	అ	అ
సోమ	సి	సి	మ	అ	అసి	సి	సి	అ	సి	మ	సి	సి	సి	ప్ర	అఅ	మ	సి	సి	సి	ఉ	మ	అ	సి	సి	మ	సి	సి
మంగళ	అసి	సి	సి	అ	సి	మ	సి	సి	సి	సి	సి	అ	సి	సి	సి	మ	అసి	ఉ	అ	సి	ప్రఅ	అ	సి	మ	మ	అ	సి
బుధ	మ	సి	అ	సి	సి	సి	సి	సి	సి	సి	అ	అ	మ	సి	సి	సి	అసి	సి	మ	అ	అ	సి	ప్రఅ	సి	అ	సి	ఉ
గురు	అ	సి	మ	ఉ	మ	మ	అ	అసి	సి	అ	సి	మ	సి	సి	అ	సి	సి	ప్రఅ	సి	సి	సి	సి	సి	మ	సి	సి	సి
శుక్ర	అ	సి	సి	మ	సి	మ	సి	సి	మ	మ	సి	సి	అ	సి	సి	సి	సి	మ	అ	ప్రఅ	సి	మ	సి	సి	సి	సి	ఉ
శని	సి	సి	అ	అ	సి	సి	సి	సి	మ	అ	సి	ఉ	మ	మ	అ	సి	సి	సి	సి	సి	సి	సి	సి	అ	మ	మ	ప్రఅ

అ=అమృతయోగము సి=సిద్ధయోగము, అసి=అమృతసిద్ధయోగము, ఉ=ఉత్పాతయోగము, మ=మరణయోగము, ప్రఅ=ప్రబలారిష్టయోగము.

కాకి శకునము.

ఒక కాకి అర్చినయెడల మంచిది, రెండు కాకులు అర్చిన శుభఫలము, మూడు కాకులు అర్చిన రాజ్యలాభము, అర్చికట్టిన యెడల కష్టము, అర్చుగ కట్టినయెడల దైన్యమును కలుగును. పలుమాఱు కట్టిన, అర్చిన కార్యసిద్ధి యగును. దూరమునుండి అర్పు చేసిన అలస్యముగ కార్యసిద్ధియగును. సమీపమునుండి అర్పు చేసిన మేలు గలుగును. ఊరినుండిగాని యింటినుండిగాని బయలుదేరు నపుడు కాకి అర్పు చేసిన మేలుగలుగును. ఊరిముందరగాని యింటిముందర గాని ప్రవేశించునపుడు కట్టి చేసిన మేలుగలుగును. కాకి శకునమును గూర్చి మార్గమధ్యమందు విచారింప నక్కఱలేదు. ఊరి ముందరను ఇంటిముందరను మాత్రమే కాకి శకునమునుగూర్చి పరీక్షింపవలయును. కాకులు మైథునమును చేయునపుడు రక్తమువలె యెఱ్ఱగ కనబడినయెడల ౧౦ మాసములలో మరణము గలుగును. తద్దోష పరిహారార్థము శాంతి చేసికొనవలయును.

వర్షములు—ధరలు

చైత్రమాసము :— బ ౫ మం. ప॥ శ్రవణాంగారకుడు. బ ౧౩ బు. ప॥ పురోబుధ రవి మధ్యమము. బ ౩ ఆ. రా॥ బుధ గురు శని గ్రహ త్రయ వక్రము. బ ౧౦ ఆ. రా॥ రవి గురు సమసప్తకము. బ ౧౪ గు. రా॥ కుజశుక్రుల కొకరాశి. ఇవి అనావృష్టి యోగములు.— బ ౩ ఆ. రా॥ బుధ వక్రము. బ ౭ శ॥ రా॥ మూలలోని శని వక్రము బ ౧౪ గు. కుంభమున కుజుడు. బ ౧౪ గు. రా॥ శుక్రాగ్ర బుధుడు ఇత్యాది వర్ష యోగములు గలవు. ఇందు శుక్లమున ఎండలు తీవ్రముగ నుండును. బహుళమున నెండలుగాయుచు నచటచట వర్షములను గలుగును. అమా ప్రాంతమున గాలితో గూడియుండును.

ధరలు:— ధాన్యము వస్త్రములు ధరగలవియై యుండును. కొబ్బరి అరటి పసుపు క్రమముగ ధరగలవి యగును. బెల్లము శర్కర మధుర వస్తువులు క్రమముగ ధరగలవి యగును. పప్పుజాతులు ధర నిలబాటుగ నుండును. వెండి బంగారములకు అమా ప్రాంతమున ధర చురుకగును.

వైశాఖమాసము :— వైశా 21 కృత్తి ౧ రవిః.

శు ౧౧ బు. ప॥ గ్రహత్రయ వక్రం. బ ౧౧ బు. ప॥ రవి గురు సమసప్తకం. శు ౧౦ మం. ప॥ కుజ శుక్రుల కొకరాశి. బ ౧౪ శ. రా॥ గురు శుక్ర సమసప్తకం (ఇది వర్షయోగమున్ను గావచ్చును) ఇత్యాద్యనావృష్టి యోగములుంగలవు. శు ౧౧ బు. ప॥ బుధ వక్రము. శు ౧౦ మం. రా॥ బ ౬ శు. ప॥ బుధ శుక్రుల కేకరాశి. శుక్రాగ్ర బుధుడును, మూలలో శని వక్రమున్ను మాసమంతటను గలవు. (బ ౧౪ శ. నుండి బుధ శుక్రులమధ్య కేతువ్యవధానము.) ఇత్యాది వర్షయోగములును గలవు. ఎండలు గాయుచున్నను మధ్య మధ్య నచటచట గాలితోగూడిన వర్షములు గలుగుచుండును.

ధరలు :— ధాన్యము, వస్త్రములు, వత్తి నిలబాటుగనుండి అమా ప్రాంతమున కొంచెము చురుకగును. బెల్లము, శర్కర, మధుర వస్తువులును ధర క్రమముగ చురుకైనవగును. పప్పు పదార్థములును తైలములును క్రమముగ ధర తగ్గి సులభములగును. కొబ్బరి అరటి పసుపు ధర మందమైయుండును. వెండి బంగారములు సులభములగును.

జ్యేష్ఠమాసము :— జ్యేష్ఠం 3 రోహి ౧ ర్కః, జ్యేష్ఠం 17 మృగ ౧ ర్కః.

శు ౮ సో. ప॥ గురు శుక్ర సమసప్తకము. బ ౧ సో. రా॥ బ ౧౨ శ. ప॥ రవి శని సమసప్తకము. బ ౧ సో. రా॥ ఉత్తరాభాద్రా కుజుడు. బ ౧ సో. రా॥ జ్యేష్ఠలో శని వక్రము. ఇత్యాద్యనావృష్టి యోగములు గలవు— మాస మంతయు శుక్రాగ్ర బుధుడు. (శు ౧౩ శ. ప॥ కేతు వ్యవధానం) బ ౧ సో. ప॥ మూలలో శని వక్రము. బ ౧ సో. వృశ్చికమున శని. శు ౮ సో. రా॥ బ ౧ సో. ప॥ బుధ శుక్రుల కేకరాశి. శు ౧౦ బు. మీనమున కుజుడు ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. జ్యేష్ఠం 4, 12, 16, 26, 27 నాడీ యోగములు. వైశాఖం 31, జ్యేష్ఠం 1, 4, నుండి 12 వరకును 15, 16, 17, 20, 21, 22, 25, 26, 27 లందును చాంద్రయోగములు గలవు. ఇందు శుక్లమున గాలితోగూడిన మంచి వర్షములు గలుగును. బహుళమందును సహ్యానుకూల వర్షములు వాయుమిశ్రితములై గలుగును. పై తేదులను గమనింపదగినవి.

ధరలు:— ధాన్యము, వస్త్రములు కొంచెము చురుకుగనుండును. కొబ్బరి, అరటి, పసుపు ధర నిలబాటుగనుండును. బెల్లము, శర్కర మధురవస్తువులు క్రమముగ సులభములగును. పప్పు పదార్థములు తైలములు కొంచెము చురుకగును. బంగారమునకు ధర మందమగును. వెండికి ధర క్రమముగ మందమగును.

ఆషాఢమాసము:— జ్యేష్ఠం 31 ఆర్ద్రా ౧ రవిః, ఆషాఢం 14 పున ౧ రవిః.

శు ౧ బు. రా॥ మాసమంతయు పురో బు రవి మధ్యమము. శు ౪ శ. ప॥ ఉత్తరాభాద్రలో కుజుడు. శు ౧౫ మం. ఆర్ద్రాది పంచకమున బుధోదయము. బ ౯ గు. రా॥ కుజకేతువుల కొకరాశి (ఇది సస్యహానియోగము) మాసమంతయు జ్యేష్ఠలో శని వక్రము. ఇత్యాద్యనావృష్టి యోగములు.— బ ౯ గు. మేషమున కుజుడు. బ ౧౦ శు. బుధవరుణ యుతి. మాస మంతయు బుధాగ్ర గురుడు ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. జ్యేష్ఠం 28, 29, 30 ఆషాఢం 1, 2, 4 నుండి 9 వరకును 11, 12, 14, 15, 19, 21, 22 నుండి 25 వరకును నాడీయోగములు. జ్యేష్ఠం 29, 30, 31, ఆషాఢం 4, 7 నుండి 11 వరకును, 13, 14, 16, 17, 21, 22, 23, లందును చాంద్రి యోగములు. ఇందు శుక్లమున నచటచట సాధారణ వర్షములు గలుగ వచ్చును. బహుళమున క్రమముగ నచటచట మంచి వర్షములు గలుగును.

ధరలు :— ధాన్యము, వస్త్రములు మందముగనుండి అమా ప్రాంతమున కొంచెము చురుకగును. పసుపు, అరటి, కొబ్బరి, అమా ప్రాంతమున చురుకగును. పప్పుజాతులు తైలపదార్థములు నిలబాటుగ నుండును. బెల్లము శర్కర మొదలగు మధురవస్తువులు మందమగును. వెండి ధర క్రమముగ మందమగును. బంగారమునకు ధర క్రమముగ హెచ్చగును.

అధిక శ్రావణమాసము:— ఆషాఢం 28 పుష్య ౧ ర్కః, శ్రావణం 11 ఆశ్లే ౧ ర్కః.

మాస మంతటను పురో బుధ రవి మధ్యమము. బ ౫ సో. ప॥ ఆర్ద్రాది పంచకమున బుధుడు, మాస మంతటను మేషమందు కుజ కేతువులు. జ్యేష్ఠలో శని వక్రము. శనికి ద్వాదశమున రాహువు ఇత్యాద్యనావృష్టి యోగములుగలవు— బ ౯ శ. ప॥ బుధాగ్ర గురుడు. పిమ్మట రాహు వ్యవహిత బుధాగ్ర గురుడు. బ ౯ శ. రా॥ బుధ వక్రము. ఇత్యాది వర్షయోగములు.

శ్రావణం 1, నుండి 5 వరకును, 14 నుండి 19 వరకును, 21 నుండి 24 వరకును నాడీయోగములు-ఆషాఢం 26 నుండి 29 వరకును శ్రావణం 1 నుండి 9 వరకును 12, 13, 14, 17, 18, 19, 22, 23, 24 లందును చాంద్రయోగములు గలవు. ఇందు అచటచట సాధారణ వృష్టి గలిగినను కొన్ని తావులందు వర్షలోపముచే సస్యహాని కలుగును. బహుళములో నుత్తరార్థమున నచటచట మంచి వర్షములు గలుగును.

ధరలు:— ధాన్యము, వస్త్రములు ధర మందముగ నుండును. పసుపు, కొబ్బరి, అరటి, కొంచెము ధర చురుకుగలవి యగును. బెల్లం శర్కర మొదలగు మధురవస్తువులు క్రమముగ మంద మగును. పప్పు పదార్థములు తైలములు నిలబాటు ధరగలవియగును. వెండి బంగారములకు ధర మందమగును.

నిజ శ్రావణమాసము:— శ్రావణం 25 మఘ ౧ రవిః. భాద్రం 8 పూఫ ౧ రవిః భాద్ర 22 ఉఫ ౧ ర్కః.

శు ౯ శ. ప॥ పురోబుధ రవి మధ్యమము. శు ౧౦ ఆ. ప॥ జ్యేష్ఠలో శని వక్రం. శు ౯ శ. రా॥ పురోగురుడు (రాహు వ్యవధానం) గుర్వగ్ర శని ఇత్యాది అనావృష్టి యోగములు,— బ ౪ మం. ప॥ బుధ వక్రము. శు ౬ గు. రా॥ బుధ శుక్రులకు ఏకరాశ్యంశ సమాగమము. శు ౯ శ. ప॥ బుధాగ్ర గురుడు (రాహువ్యవధానం) (శు ౯ శ. బుధగాఢాస్తం). శు ౯ శ. రా॥ బ ౩ శు. ప॥ శుక్రాగ్ర బుధుడు. శు ౯ శ. శుక్ర వరుణ యుద్ధం బ ౩ సో. వృషభమున కుజుడు. బ ౬ గు. రా॥ ప్రాచ్యహాదిపంచక శుక్రుడు. బ ౩ శు. బుధ శుక్రయుతి. బ ౨ శు. రా॥ బుధాగ్ర శుక్రుడు ఇత్యాది వర్ష యోగములు గలవు. శ్రావణం 25, 26, 29, 30, 31, భాద్రం 4, 6, 7, 10 నుండి 14 వరకును, 19 నుండి 22 వరకును నాడీయోగములు. శ్రావణం 25, 26, 28, 29, 30, భాద్రం 1 నుండి 16 వరకును, 18, 19, 20, తేదులందును చాంద్రయోగములు గలవు. ఇందు మొదటి

భాగమునందు గాలితో గూడిన వర్షము లచటచట గలుగును. తక్కిన రెండు భాగములందును మంచి వర్షము గలిగి గోదావర్యాది నదులు బాగుగ ప్రవహించును. పూర్ణిమా ప్రాంతమున గాలితో గూడిన మంచి వర్షములు గలుగును.

ధరలు :—ధాన్యము, వస్త్రములు ధర నిలబడియుండును. కొబ్బరి, అరటి, పసుపు ధర మందముగ నుండును. బెల్లము శర్కర మద్రసవస్తువులును క్రమముగ మందముగ నుండును. పప్పుపదార్థములును తైలములును నిలబాటుగ నుండును. వెండికి శుక్లములో ధర చురుకగును. బంగారమునకు ధర మందమగును.

భాద్రపదమాసము :—ఆశ్వయం ౪ హస్త ౧ ర్క్షు. 10 చిత్రా ౧ ర్క్షు.

బ ౬ ఆ. ప॥ పురోగురుడు (రాహువ్యవధానం) గుర్వగ్ర శని. బ ౬ ఆ. ప్ర. పురోబుధ రవి మధ్యమ, అనావృష్టి యోగములు—మాఘ మంతయు ప్రాజ్ఞ్యఘాది పంచక శుక్రుడు. శు ౨ గు. ప. బుధాగ్ర శుక్రుడు. శు ౧౩ గు. ప. బుధశుక్రుల శేకరాశ్యంశ యుతి. శు ౨ గు. బుధ శుక్ర యుద్ధము. శు ౨ గు. ప్ర॥ బ ౬ ఆ. ప॥ శుక్రాగ్ర బుధుడు. బ ౧ ఆ. ప్ర॥ బ ౩౦ ఆ. ప॥ బుధశుక్రుల శేక రాశి యోగము బ ౬ ఆ. ప్ర॥ బ ౩౦ ఆ. ప॥ బుధాగ్ర గురుడు (రాహువ్యవధానం). బ ౧౨ శు. కుజ వక్రారంభము. ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. భాద్రం 24 నుండి 27 వరకును. ఆశ్వయం 4 నుండి 10 వరకును 15, 16, 17, 20 లందును నాడీయోగములు. భాద్రం 23, 24, 27, 28, 31 నుండి ఆశ్వయం 7 వరకును, ఆశ్వయం 10, 11, 12, 15, 16, 19, 20 లందును చాంద్రయోగములు గలవు. ఇందు మాసాదియందును మాసాంతమందును ఖండవృష్టిగనుండినను, మధ్యకాలములో పూర్ణిమా ప్రాంతమున శుక్లమందును బహుళ మందును మంచి వర్షములు దేశ మంతటను బాగుగ గురియుచుండును. అమా ప్రాంతమున వాయుభీతియు గలుగవచ్చును.

ధరలు :—ధాన్యము, వస్త్రములు, ధర మందముగ నుండును. కొబ్బరి, అరటి, పసుపు, కొంచెము ధర చురుకగును. బెల్లము, శర్కర, మద్రసవస్తువులు కొంచెము ధర చురుకుగనుండును. పప్పు పదార్థములు ధర మందమై సులభములగును. వెండికి బహుళములో ధర హెచ్చగును. బంగారమునకు ధర మందమగును.

ఆశ్వయుజమాసము:—కార్తికం 1 స్వాతి ౧ రవి, 15 విశా ౧ రవి.

మాసాదినుండి శు ౭ మం. ప॥ పురో బుధ రవి మధ్యమ. (శు ౪ గు. ప॥ రవి బుధుల మధ్యమ, పిమ్మట రవి శుక్రుల మధ్యమ రాహు వ్యవధానము. శు ౧౦ బు. ప్ర॥ బ ౯ బు. ప॥ పురోగురుడు. శు ౧౦ బు ప్ర. మాఘ మంతటను బుధాగ్ర శని॥ శు ౧౫ పో. ప్ర॥ బ ౩౦ మం॥ ప॥ ప్రాక్స్వాతీత్రయ శుక్రుడు. బ ౪ శు. ప్ర॥ బ ౧౧ శు. ప॥ బుధ శనుల శేకరాశి. బ ౧౦ గు. ప్ర॥ బ ౩౦ మం. ప. పురోబుధ రవి మధ్యమ ఇత్యాద్యనావృష్టి యోగములు—శు ౧౫ పో. ప. ప్రాజ్ఞ్యఘాదిపంచక శుక్రుడు. శు ౧ పో. ప్ర॥ శు ౧౦ బు. ప॥ బుధాగ్రగురుడు. గుర్వగ్ర శని. శు ౧ పో. ప్ర॥ బ ౪ బు. ప॥ బుధ గురుల శేకరాశ్యంశయోగము. శు ౩ బు. శుక్రాస్తం. శు ౯ పో. గుర్వస్తము. శు ౧౦ బు. బుధ గురు సమాగమము. శు ౧౦ బు. ప్ర॥ బ ౯ బు. ప॥ గుర్వగ్రమున బుధుడు. శు ౧౦ బు. ప్ర॥ గురు శుక్రుల శేకరాశ్యంశయుతి. శు ౧౦ బు. ప్ర॥ బ ౪ శు. ప॥ బుధ శుక్రుల శేకరాశి. బ ౯ బు. గురు గాఢాస్తము. బ ౭ గు. గురు శుక్ర యుద్ధము. బ ౧౧ శు. ధనుస్సునందు శని. బ ౩౦ మం. శుక్ర గాఢాస్తము, ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. ఆశ్వయం 21, 23, 24, 28, 29, 30 కార్తికం 1, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 18, 20 నాడీయోగములు. ఆశ్వయం 21, 23, 24, 25, 27 నుండి కార్తికం 14 వరకును, 16, 17, 18, 20 చాంద్రయోగములు. ఇందు శుక్లమున క్రమముగ నచటచట మంచి వర్షములు గలుగును. బహుళమున గాలితో గూడిన సాధారణ వర్షములు అమా ప్రాంతమున నచటచట గలుగును.

ధరలు:—ధాన్యము, వస్త్రములు మందముగనుండి అమా ప్రాంతమున కొంచెము చురుకగును. కొబ్బరి, అరటి, పసుపు ధర నిలబాటుగ నుండును. బెల్లము శర్కర మొదలగు మద్రసవస్తువులు క్రమముగ బహుళమున మందమగును. పప్పుజాతులు తైలపదార్థములు క్రమముగ ధరగలవి యగును. వెండి బంగారములకు ధర క్రమముగ మందముగనగును.

కార్తికమాసము:—కార్తికం 28 అనూ ౧ రవి.

బ ౧౧ ఆ. ప॥ బుధాగ్ర శని. శు ౨ ఆ. ప్ర॥ శు ౬ పో. ప॥ రవి కుజ సమసప్తకము. శు ౧౩ పో. ప్ర॥ బ ౯ శు. ప॥ బుధ శనుల శేక రాశి. బ ౧౧ ఆ. ప్ర॥ శుక్రాగ్ర శని. బ ౧౧ ఆ. ప్ర॥ బ ౩౦ బు. ప॥ పురోబుధుడు. బ ౧౪ మం. ప్ర॥ శని శుక్రుల శేకరాశ్యంశ యోగము. బ ౩౦ బు. ప్ర॥ పురశ్శుక్ర రవి మధ్యమ—ఇత్యాది అనావృష్టియోగములు—శు ౧౫ శ. ప॥ గురు శుక్రుల శేక రాశి. ఆశ్వ బ ౩౦ మం. ప్ర॥ కార్తిక బ ౧౧ ఆ. ప॥ పురశ్శుక్రుడు, శుక్రాగ్రబుధుడు. (బుధాగ్ర శని). ఆశ్వ బ ౩౦ మం॥ ప్ర॥ కా బ ౨ శు ప॥ పశ్చిమస్వాతీత్రయ శుక్రుడు. శు ౫ శ. ప్ర॥ శు ౧౩ పో. ప॥ బుధ శుక్రుల శేక రాశి. శు ౬ పో. మేషమున వక్రకుజుడు. గురూదయమున్ను, బ ౪ ఆ. ప్ర॥ బుధవక్రము. బ ౬ బు. శన్యస్తము. బ ౭ శు. ప్ర॥ బ ౧౪ మం. ప॥ బుధ శుక్రుల శేకరాశ్యంశ యోగము. బ ౧౧ ఆ. పడమట బుధ శుక్ర యుతి. బ ౧౧ ఆ. ప్ర॥ బ ౩౦ బు. ప॥ బుధాగ్రశుక్రుడు, ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. కార్తికం 22, 25, 26 అగ్రహాయణం 2 నుండి 8 వరకున్ను, 11, 16, 17, 18 లందును నాడీయోగములు. కార్తికం 21, 22, 25, 26, 29 నుండి అగ్రహాయణం 9 వరకును 11, 12, 13, 16, 17లందు చాంద్రయోగములున్ను గలవు. ఇందు అచటచట వాయుమిశ్రితము లగు వర్షములు గలుగుచుండును. పూర్ణిమావాస్య ప్రాంతములందు ఒక్కొకచో వాయుపీడ గలుగవచ్చును.

ధరలు:—ధాన్యము, వస్త్రములు, శుక్లముకంటె బహుళము నందు క్రమముగ ధర తగ్గుదల గలవియగును. కొబ్బరి, అరటి, పసుపు క్రమముగ ధర చురుకుగలవి యగును. పప్పు పదార్థములు ధర గలిగి దుర్లభము లగును. బెల్లము, శర్కర, మద్రస పదార్థములు ధర నిలబడియుండును. అమా ప్రాంతమున వెండికి ధర గలుగును. బంగారమునకు క్రమముగ ధర చురుకగును.

మార్గశిరమాసము:—శు ౨ శు. ప॥ పురశ్శుక్ర రవి మధ్యమ. శుక్రాగ్ర శని. శు ౨ శు. శ శుక్ర శనియుతి. బ ౬ గు. ప॥ శుక్ర శనుల శేకరాశ్యంశయుతి. శు ౨ శు. ప్ర॥ శుక్రాగ్ర కుజుడు (కేతు వ్యవధానము) శు ౨ శు. ప్ర॥ శు ౧౦ శ. ప॥ రవ్యగ్రశని. శు ౫ పో ప్ర॥ రవి శనుల శేకరాశియోగము. శు ౧౦ శ. ప్ర॥ బుధాగ్ర శని. బ ౧౧ పో. ప్ర॥ బుధ శనుల శేకరాశ్యంశయుతి. ఇత్యాద్యనావృష్టి యోగములు—శు ౧౦ శ. ప॥ బుధ వక్రము. శు ౨ శు. శుక్రోదయము. శు ౧౦ శ. శని గాఢాస్తము. శు ౧౦ శ ప్ర॥ పురశ్శుక్రుడు (శుక్రాగ్రకుజుడు) బ ౨ ఆ. ప్ర॥ బ ౧౧ పో. ప॥ బుధ గురుల శేక రాశి. బ ౧౨ మం. శన్యుదయం. ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. ఇందు అచటచట సాధారణ వర్షములు, మేఘాడంబరము, గలుగుచుండును. దక్షిణదేశమున మంచి వర్షములు గలిగి కావేర్యాది నదులు బాగుగ ప్రవహించును.

ధరలు:—ధాన్యము వస్త్రములు కొంచెము హెచ్చుచు తగ్గుచు నుండును. బెల్లము శర్కర మద్రసవస్తువులు ధర నిలబాటుగ

నుండును. పప్పు పదార్థములు తైలములు ధర చురుకుగ నుండును. కొబ్బరి, అరటి, పసుపు మాసాంతమునకు ధర మందమైనవగును. వెండి ధర తగ్గును బంగారమునకు బహుళములో ధర హెచ్చును.

పౌషమాసము:—శు ౨ ఆ. ప॥ బుధాగ్రశని. బ ౨ పో. ప॥ బుధ శనుల శేక రాశ్యంశయుతి. శు ౨ ఆ. బుధ శనియుతి. మాస మంతటను శుక్రాగ్ర కుజుడు (కేతువ్యవధానము) శు ౨ ఆ. ప్ర॥ సూర్యాగ్ర శని. పురశ్శుక్ర రవి మధ్యమము. ఇత్యాద్యనావృష్టి యోగములు— మాస మంతయు పురశ్శుక్రుడు. (శుక్రాగ్ర కుజుడు) బ ౧౫ శ. వృషభమున కుజుడు. ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. ఇందపుడపుడు మేఘాడంబరము గలుగుచుండును.

ధరలు:—ధాన్యము వస్త్రములును బహుళమున ధర గలవి యగును. కొబ్బరి అరటి పసుపు మందముగ నుండును. బెల్లము. శర్కర, మధుర వస్తువులు. కొంచెము చురుకు గావచ్చును. పప్పు పదార్థములు దుర్లభములుగ నుండును. బంగారమునకు ధర మంద మగును. వెండికి బహుళములో ధర చురుకగును.

మాఘమాసము:—శు ౬ శ. ప॥ పురశ్శుక్ర రవి మధ్యమము. బ ౧౪ ఆ. ప॥ శుక్రాగ్రకుజుడు. (కేతు వ్యవధానం) మాసమంతయు సూర్యాగ్ర శని. శు ౬ శ. ప్ర॥ పురోబుధుడు. శు ౯ మం. ప్ర॥ రోహిణీ కుజుడు. బ ౧౪ ఆ. ప్ర॥ కేవల శుక్రాగ్రకుజుడును అనావృష్టి యోగములు—శు ౬ శు. ప్ర॥ శు ౧౦ బుధ శుక్రుల శేక రాశి. శు ౬ శ. ప్ర॥ బుధాగ్ర శుక్రుడు. (శుక్రాగ్రకుజుడు) బ ౩ ఆ. ప్ర॥ బుధ శుక్రుల కోశ రాశి ఇత్యాది వర్షయోగములు గలవు. ఇందు అపుడపుడు స్వల్ప మేఘాడంబరము గలిగి తఱుచు గాలి వీచు చుండును.

ధరలు:—ధాన్యము, వస్త్రములు, ధర గలిగి యుండును. బెల్లము, శర్కర, మధుర వస్తువులును క్రమముగ ధర గలవి యగును. కొబ్బరి, అరటి, పసుపు, మాసాంతమునకు కొంచెము ధర చురుకైనవి యగును. పప్పు పదార్థములు తైలములు క్రమముగ సులభము లగును. పూర్ణిమా ప్రాంతమున వెండికి కొంచెము ధర గలుగును. బంగారమునకు ధర నిలబాటుగ నుండును.

ఫాల్గునమాసము:—మాస మంతయు శుక్రాగ్రకుజుడు. సూర్యాగ్ర శని. బ ౫ ఆ. ప॥ పురోబుధుడు. శు ౯ పో. ప॥ రోహిణ్యంగారకుడు. బ ౫ ఆ. ప్ర॥ వత్సరాంత పర్యంతము పురశ్శుక్ర రవి మధ్యము. ఇవి అనావృష్టి యోగములు—బ ౩ శు. ప॥ బుధాగ్ర శుక్రుడు (శుక్రాగ్రకుజుడు) శు ౬ ఆ. ప॥ బుధ శుక్రుల శేకరాశి. శు ౩ పో ప్ర॥ వత్సరాంతపర్యంతము మృగశిర్షాంగారకుడు. శు ౯ గు. ప్ర॥ వత్సరాంత పర్యంతము బుధవక్రము. బ ౫ ఆ. మిథునమున కుజుడు. ఇత్యాది వర్షయోగములును గలవు. ఇందు పూర్ణిమా ప్రాంతమునుండి అదటదట మబ్బులు అధికముగ నుండును. గాలి వీచుచుండును. అమా ప్రాంతమున వదటచట పర్వత ప్రాంతములందు మంచి వానలును గలుగవచ్చును.

ధరలు:—ధాన్యము వస్త్రములు క్రమముగ ధర గలిగి దుర్లభము లగును. బెల్లము శర్కర మధుర వస్తువులు కొబ్బరి, అరటి, పసుపు, మొదలగునవి ధర నిలబాటు గలిగియుండును పప్పు పదార్థములు కొంచెము చురుకుగను. బంగారమునకు ధర మందముగ నుండును. వెండికి ధర బహుళములో మొదట చురుకగును.

N. B. పై గ్రహయోగములందు పురోబుధుడు, పురోగురుడు పురశ్శుక్రుడు మొదలగు యోగములందు ముందువెనుకలు రవిని బట్టి యని గ్రహింపవలయును.

గోచార ఫలములు

ఈ ఫలములు జన్మకాలిక నక్షత్రమునకైన రాశి (చంద్ర లగ్నము) వలన గాని, నామనక్షత్రమునకైన రాశివలన గాని తెలియవలయును. కాని జన్మలగ్నమునుబట్టి గూడఫలములను చూచి రెండిటికి వచ్చు ఫలమును కలిపి గ్రహించుట యుక్తము.

మేషము (అశ్విని, భరణి, కృత్తిక 1 పాదం)

ఈ రాశివారికి సగటున రాబడియు, సౌఖ్యములును బాగుగనే యుండును. కాని గురుని కష్టమ స్థితి జనవరినుండి గలుగుట రాహు కేతువులు శనియు మంచివారైనను అనారోగ్యము ప్రయాణములచే క్లేశము గలుగుచుండును. జ్యేష్ఠాషాఢములలో ఏరు నూతన కార్యములను ఆరంభింపక పోవుట మంచిది. అధిక నిజశ్రావణములలో ఉదరకు సంబంధమైన అనారోగ్యము గలుగవచ్చును. వర్తకులకు వ్యవసాయదారులకు శ్రమాధిక్యమున్నను ఫలితము కొంచెము గలుగును. ఉద్యోగులకు అక్టోబరు నవంబరు డిశెంబరులలో అభివృద్ధి గలుగవచ్చును. విద్యార్థులకు సెప్టెంబరు అక్టోబరులు పరీక్షలకు తగినవి.

వృషభము (కృత్తిక 2, 3, 4 పా, రోహిణి, మృగశిర 1, 2 పా)

ఈ రాశివారికి మనోవ్యాకులత, గృహకలహములు, శరీరానారోగ్యము తొలుత 2 మాసములు కలవర పెట్టును గాని తర్వాత మధ్య కాలములో 2 మాసములు ప్రయాణములు తిరుచు గలిగినను విశ్రాంతి యుండును. అధికశ్రావణమునుండి తిరుగ 2 మాసములు పొత్తిగ విశ్రాంతి లభింపని స్థితి యేర్పడినను తర్వాత క్రమక్రమముగ ఒక వంక శరీరమందును కుటుంబమందును అనారోగ్యములు గలుగుచున్నను కుటుంబసౌఖ్యముచే ఇవియన్నియు సమసిపోగలవు. భాద్రపదాశ్వయుజములందును మాఘ ఫాల్గునములందును శరీరానారోగ్యము కొంచెము గలుగును. వర్తకులకు వ్యాపారము కర్షకులకు వ్యవసాయము విశేష లాభకరముగ నుండకపోయినను ఉత్తరార్థమున మిశ్రమఫలము గలిగి కొంచెము లాభముగ నుండును. ఉద్యోగులకు జనవరినుండి కొంత ఉపయోగము గలదు. విద్యార్థులు అనారోగ్యములచే విశేషశ్రమ పడినగాని స్వల్పఫలమునైన నందజాలరు.

మిథునము (మృగశిర 3, 4 పా, ఆర్ద్ర, పునర్వసు 1, 2, 3 పా)

ఈ రాశివారికి మొదట 2 మాసములవరకు ప్రయాణక్లేశము ధనవ్యయము గలిగినను మధ్యకాలములో ధనలాభము కార్యసిద్ధి, వివాదములందు జయము, సంతతి సౌఖ్యము గలుగును. తిరిగి జనవరినుండి ధనవ్యయము, మనఃక్లేశము ప్రయాణాదులచే శ్రమయు గలుగును. మధ్యకాలము చాల మంచిది. ఉద్యోగులకు జీతాభివృద్ధి లభించును. వర్తకులకు మధ్యకాలములో మంచి లాభములు గలుగును. వ్యవసాయదార్లకు మొదటి పంట మంచి లాభప్రదము. రెండవ పంటలో లాభనష్టములు సమముగ నుండును. జనవరినుండి పెట్టుబడి హెచ్చును. విద్యార్థులకు సెప్టెంబరు అక్టోబరులు మంచి ఫలితము నియ్యగలవు. సగటున ధనవ్యయ మీ రాశిగలవారికి అధికమగును.

కర్కాటకము (పునర్వసు 4 పా, పుష్య, ఆశ్రేష)

ఈ రాశివారికి గ్రహసంచారము మంచి ఫలితము నిచ్చును. సగం కాలమువరకు సామాన్యముగ నున్నను ఉత్తరార్థము కార్యసిద్ధి, కళత్రసౌఖ్యము, శత్రుజయము, ఉత్సాహము మొదలగు అనేక శుభ ఫలముల గలుగచేయును. విద్యార్థులకు విద్యాభివృద్ధి, వ్యవసాయదారులకు మంచి పంటలు, ఉద్యోగులకు ఉన్నతాధికారము జీతాభివృద్ధి ఉత్తరార్థమున గలుగును. మొదట కళత్రానారోగ్యము, మధ్యకాలములో సంతతికి అనారోగ్యము కొంచెము గలిగినను అవి గణింపదగినవి గావు.

సింహము (మఘ, పూఫ. ఉఫ 1 పా)

ఈ రాశివారికి పూర్వార్థకాలము చాల మంచిది. కాని అందు వైశాఖాదిగ 8 మాసములు కళత్రసౌఖ్యము తక్కువగ నుండును. కాని కార్యసిద్ధి ధనలాభము గౌరవము గలుగును. ఉత్తరార్థ కాలములో ధనమునకు వ్యయమధికము. సుఖము అల్పముగ నుండును మనోవ్యాకులత్వము గలుగుచుండును. కాని వ్యవసాయదార్లకు పంటలు అనుకూలముగ నుండును. వర్తకులకు వ్యాపారమువలన లాభములు గలుగును. ఉద్యోగులకు మధ్యమముగ నుండును. విద్యార్థులు పరిశ్రమ చేయవలయును. ఉత్తరార్థమే విద్యార్థులకు ప్రయోజనకరముగ నుండును.

కన్య (ఉఫ 2, 3, 4 హస్త, చిత్త 1, 2 పా)

ఈ రాశివారికి మిశ్రమముగ నుండును. ఒకవైపు మనోవిశ్రాంతి లేకున్నను, అప్రయత్నముగ కార్యసిద్ధి, ధనలాభము గలుగుటచే మనోధైర్యము గలుగుచుండును. జ్యేష్ఠాషాఢాధికశ్రావణములందు కళత్రమునకు గాని తనకు గాని అనారోగ్యములు గలుగుటచే కళత్ర సౌఖ్యము తగ్గుచుండును. ఉత్తరార్థకాలమున కార్యవిఘాతము, స్థానచలనము, బంధుమిత్రులతో ఎడబాటు, శరీరానారోగ్యము మొదలగువాటిచే మనశ్శాంతి లేకున్నను విశేషశ్రమలేక దేవతారాధనచే సుఖమునందుట గలుగును. ప్రారంభకాలమున ధనవ్యయమైనను విశేష లాభము సంతతి సౌఖ్యము, శుభకార్యములు వీటిచే ఆనందము గలుగును. పూర్వార్థకాలమున వ్యాపారముచే వర్తకులకు లాభము గలుగును, వ్యవసాయదారులకు కృషి ఫలించును. ఉద్యోగులకు ఉన్నతాధికారప్రాప్తి, విద్యార్థులకు విద్యాభివృద్ధి. ఉత్తరార్థకాలమున విద్యార్థులకు పరిశ్రమ చాల ఆవశ్యకము. గ్రహచారము నమ్మదగినది గాదు.

తుల (చిత్త 3, 4 పా. స్వాతి, విశాఖ 1, 2, 3 పా)

ఈ రాశివారికి పూర్వార్థకాలముకంటె నుత్తరార్థకాలము మంచిది. అందు మధ్యకాలము ఆషాఢ, శ్రావణ, భాద్రపదాశ్వయుజములు సుఖకరములు గావు. మొదట చైత్ర వైశాఖములు జ్యేష్ఠంలో కొంతవరకును అంత శ్రమకరముగాదు. ఆ కాలము మిశ్రముగ నుండును. ఈ మిశ్రకాలములో ధనవ్యయము దేహశ్రమ మిత్రకలహములు గలుగుచున్నను. విశేష ధనలాభము, అభీష్టకార్యసిద్ధి గలుగును. ఉత్తరార్థకాలమునందు ఉద్యోగులకు జీతనాభివృద్ధి, విద్యార్థులకు విద్యాభివృద్ధి, వివాహాది శుభకార్యప్రాప్తి, గౌరవము సన్మానము జరుగును. వర్తకులకు విశేష లాభములు వ్యవసాయదారులకు మంచి పంటలు గలుగును. మధ్యకాలములో ఎవరైనను దేవతా పూజాదులచే గ్రహశాంతి చేసికొనుట మంచిది. సగటున ధన లాభము శుభకార్యములు మొదలగు మంచి ఫలములు గలుగుచున్నను భాద్రపదమాసమునకు ముందునుండి సంవత్సరాంతమువరకు తనకు గాని భార్యకు గాని అనారోగ్యము మొదలగునవి గలుగుటచే కళత్ర సౌఖ్యము తక్కువగ నుండును.

వృశ్చికము (విశాఖ 4 పా, అనూరాధ, జ్యేష్ఠ)

ఈ రాశివారికి ఇంకను శ్రమపడవలసిన రోజులు గలవు. శని చారము మంచిది గాదు. కాని జ్యేష్ఠాషాఢములలో గురుడు శుభుడు. ఉత్తరార్థ కాలమునందు రాహుచారము శుభము. గావున దేహశ్రమ ధనవ్యయము గలుగుచున్నను, ధనలాభము, కార్యసిద్ధియు కొంత గలుగుచుండును. మధ్య మధ్య కళత్రసౌఖ్యమునకు విఘాతము గలిగినను కార్యసిద్ధి శత్రుజయములున్ను గలుగుచుండును. వర్తకులకు వ్యవసాయదారులకు ఉద్యోగులకు శ్రమ అధికమైనను కొంచెము ఫలము గూడ గలుగుచుండును. విద్యార్థులకు సంవత్సరాంత్యకాలము కొంత మేలుచేయగలదు. ఉత్తరార్థకాలములో లాభప్రాప్తి బుద్ధి వికాసమున్ను దేహశ్రమ మనోవ్యాకులతయున్నను గలుగుచుండును.

ధనుస్సు (మూల, పూషా, ఉషా 1 పా)

ఈ రాశివారికి పరదేశప్రయాణములు బంధుజన దూరస్థితి, మిత్రవియోగము గలుగుచున్నను, పుణ్యతీర్థయాత్రలు, తన్మూలక

ధనవ్యయము, శత్రుజయము, కార్యసిద్ధి ధనలాభము గలుగును. మనో వ్యాకులత్వము గూడ సంభవించుచున్నను, అది నిలచునదిగాదు. పరిశ్రమ చేయువారల పరిశ్రమ ఫలించును. వ్యాపారము చేయువారలకు ధనలాభము గలుగును గాని జనవరి మొదలు శుభకార్యముల గూర్చి ధనవ్యయ మధిక మగును. ఉద్యోగులకు కొన్ని కలహములు గలుగును. కాని అవి నశించి లాభప్రదముగ పరిణమించును. కర్షకులును వ్యవసాయదారులును విశేష ధనవ్యయము అధిక పరిశ్రమ గలిగిన ధనార్జనమును జనవరినుండి చేయుదురు. విద్యార్థులకు సెప్టెంబరు అక్టోబరులు చాల మంచివి. వినను పరిశ్రమ సఫలము గాకపోదు.

మకరము (ఉషా 2, 3, 4 పా, శ్రవణం, ధనిష్ఠ 1, 2 పా)

ఈ రాశిగలవారికి శ్రమ, ధనవ్యయము గలుగుచున్నను మొత్తము సంవత్సరమంతయు లాభప్రదముగ నుండును. సత్కార్యలం దాసక్తి హెచ్చగును. జ్ఞానసంబంధమైన విచారమును చేయుదురు. వ్యవసాయము లాభప్రదమగును. కర్షకులకు వ్యాపారము కొంచెము చిక్కులతో గూడియున్నను మొత్తము లాభ మధికముగనే యుండును. కాని వీరి సంతతికి తల్లి లేక తల్లివంటివారికి అనారోగ్యాదులచే వ్యాకులత నందెదరు. విద్యార్థులకు విద్య చురుకుగనే యుండును. ఉద్యోగులు మంచి అభివృద్ధిని బొందగలరు.

కుంభము (ధనిష్ఠ 3, 4 పా, శతతార, పూభా 1, 2, 3 పా)

ఈ రాశివారికి సంవత్సరము సగటున చాల మంచిదిగనే యుండును. గాని జ్యేష్ఠాషాఢములలో శరీరానారోగ్యము ప్రయాణశ్రమ మనఃకాలుష్యము గలుగును. గాని తదితర కాలములందు పరమార్థచింత ధర్మకార్యములు తీర్థయాత్రాసక్తి, ఉద్యోగులకు ఉన్నత పదవీ ప్రాప్తి. కర్షకులకు ధనలాభము, వ్యవసాయదారులకు విశేష లాభకరమగు పంటలు గలుగును. విద్యార్థులు ధైర్యముతో విద్యా పరిశ్రమ చేయగలరు. ఉత్తరార్ధకాలము కొంచెము ధైర్యమును పోగొట్టును. సగటున మంచిది.

మీనము (పూభా 4 పా, ఉభా, రేవతి)

ఈ రాశివారికి పూర్వార్ధ కాలమునందు ధర్మకార్యములు సాగవు. ఉత్తరార్ధకాలమున అపవాదముచే మనఃక్లేశము, కీర్తి భంగము, గాని చాల ధైర్యముతో నుండగలరు. మధ్యకాలములో విశ్రాంతి బాగుగ లేదును. మొదట గూడ విశ్రాంతికి భంగము గలుగును. ఉత్తరార్ధకాలమందు ఆరోగ్యమునకు భంగము గలుగు సూచనములు గలుగును. ధైర్యముయొక్క అవలంబనముచే అవి యన్నియు నశించును. ఆచారమార్గములు వీరికి పూర్తిగ నశించును. కాని సంవత్సరాంత్యకాలమున తిరుగ ధర్మకర్మాసక్తి తలయెత్తును. కర్తకులు కర్షకులు ఉద్యోగులు విద్యార్థులు సంవత్సరాంత్యకాలమున జనవరి నుండి మంచి ఫలితము నందగలరు. అప్పుడప్పుడు మధ్యకాలమందు కుటుంబానారోగ్యము గలుగుచుండును. విద్యార్థులకు పరీక్షాకాలము మార్చి అనుకూలముగనే యుండును.

నామ నక్షత్ర పరిజ్ఞానము

చూ, చే, చో, లా	=అశ్విని	రూ, రే, రో, తా	=స్వాతి
లీ, లూ, లే, లో	=భరణి	తీ, తూ, తే, తో	=విశాఖ
ఆ, ఈ, ఊ, ఏ	=కృత్తిక	నా, నీ, నూ, నే	=అనూరాధ
ఓ, వా, వీ, వు	=రోహిణి	నో, యా, యీ, యూ	=జ్యేష్ఠ
వే, వో, కా, కి	=మృగశిర	యే, యో, బా, బి	=మూల
కూ, ఘ, ఙ, ఛ	=ఆర్ద్ర	బూ, ధ, భ, ఢా	=పూ.షాఢ
కే, కో, హా, హీ	=పునర్వసు	బే, బో, జా, జీ	=ఉ.షాఢ
హూ, హే, హో, డా	=పుష్యమి	జూ, జే, జో, ఖా	=అభిజిత్
డీ, డూ, డే, డో	=ఆశ్రేష	ఖీ, ఖూ, ఖే, ఖో	=శ్రవణం
మా, మీ, మూ, మే	=మఖ	గా, గీ, గూ, గే	=ధనిష్ఠ
మో, టా, టీ, టూ	=పుబ్బ	గో, సా, సీ, సు	=శతభిషం
టే, టో, పా, పీ	=ఉత్తర	సే, సో, దా, ది	=పూ.భాద్ర
పూ, ష, ణ, ఠ	=హస్త	దూ, శ, ఝ, థ	=ఉ.భాద్ర
పే, పో, రా, రీ	=చిత్త	దే, దో, చా, చీ	=రేవతి

27 నక్షత్రములలోని, యక్షరములనుబట్టి వారివారి పేర్లకే నక్షత్రమో పాదమునునో తెలుసుకొనునది. (కృష్ణుడు వ్యాష్ణుడు అను కొన్ని పేర్లకు ప్రత్యేక నక్షత్రము లున్నవి.

(రాజమండ్రికి) I. S. T ఉదయాస్త గంటలు. 1880 శకం (1958-59)

తేదీ	చైత్రం ఉ.గ	చైత్రం అ.గ	వైశాఖం ఉ.గ	వైశాఖం అ.గ	జ్యేష్ఠం ఉ.గ	జ్యేష్ఠం అ.గ	ఆషాఢం ఉ.గ	ఆషాఢం అ.గ	శ్రావణం ఉ.గ	శ్రావణం అ.గ	భాద్రం ఉ.గ	భాద్రం అ.గ	ఆశ్వయం ఉ.గ	ఆశ్వయం అ.గ	కార్తికం ఉ.గ	కార్తికం అ.గ	మార్గం ఉ.గ	మార్గం అ.గ	పౌషం ఉ.గ	పౌషం అ.గ	మాఘం ఉ.గ	మాఘం అ.గ	ఫాల్గునం ఉ.గ	ఫాల్గునం అ.గ
1	6-8	6-18	5-45	6-18	5-32	6-28	5-32	6-37	5-41	6-37	5-49	6-23	5-53	5-58	5-59	5-35	6-13	5-26	6.30	5-33	6-38	5-51	6-29	6-5
3	6-6	6-18	5-44	6-19	5-31	6-28	5-33	6-38	5-42	6-37	5-50	6-21	5-54	5-56	6-0	5-34	6-14	5-25	6-31	5-34	6-38	5-52	6-28	6-6
5	6-5	6-18	5-43	6-19	5-31	6-29	5-33	6-38	5-43	6-36	5-50	6-19	5-54	5-55	6-1	5-34	6-15	5-25	6-32	5-35	6-38	5-53	6-26	6-6
7	6-3	6-14	5-42	6-20	5-31	6-29	5-34	6-38	5-43	6-35	5-50	6-18	5-54	5-53	6-1	5-32	6-16	5-26	6-32	5-36	6-37	5-54	6-25	6-7
9	6-2	6-14	5-41	6-20	5-30	6-30	5-34	6-38	5-44	6-35	5-50	6-16	5-54	5-51	6-2	5-31	6-17	5-26	6-34	5-38	6-37	5-55	6-24	6-8
11	6-0	6-14	5-40	6-21	5-30	6-31	5-35	6-39	5-44	6-33	5-51	6-15	5-55	5-50	6-3	5-30	6-18	5-26	6-34	5-38	6-37	5-55	6-23	6-8
13	5-58	6-15	5-39	6-22	5-30	6-32	5-35	6-39	5-45	6-33	5-51	6-13	5-55	5-48	6-4	5-30	6-20	5-26	6-35	5-40	6-36	5-57	6-21	6-9
15	5-57	6-15	5-38	6-22	5-30	6-32	5-36	6-39	5-45	6-32	5-51	6-12	5-55	5-46	6-5	5-29	6-21	5-27	6-36	5-41	6-36	5-58	6-20	6-9
17	5-55	6-15	5-36	6-22	5-30	6-33	5-37	6-39	5-46	6-31	5-52	6-10	5-56	5-45	6-5	5-28	6-22	5-27	6-36	5-42	6-35	5-59	6-19	6-10
19	5-54	6-16	5-35	6-23	5-30	6-34	5-37	6-39	5-47	6-31	5-52	6-9	5-56	5-43	6-6	5-27	6-23	5-28	6-36	5-43	6-34	6-0	6-17	6-10
21	5-52	6-16	5-35	6-24	5-30	6-34	5-38	6-39	5-47	6-29	5-52	6-7	5-57	5-42	6-7	5-27	6-24	5-28	6-37	5-45	6-33	6-1	6-16	6-11
23	5-51	6-17	5-34	6-24	5-31	6-35	5-39	6-39	5-47	6-28	5-52	6-5	5-57	5-41	6-8	5-26	6-25	5-29	6-38	5-46	6-33	6-2	6-14	6-11
25	5-49	6-17	5-33	6-24	5-31	6-35	5-39	6-38	5-48	6-27	5-52	6-3	5-58	5-40	6-9	5-26	6-26	5-30	6-38	5-47	6-32	6-3	6-13	6-12
27	5-48	6-18	5-33	6-26	5-31	6-36	5-40	6-38	5-48	6-27	5-53	6-2	5-58	5-38	6-10	5-26	6-28	5-31	6-38	5-48	6-31	6-4	6-11	6-12
29	5-47	6-18	5-32	6-26	5-32	6-37	5-40	6-38	5-49	6-25	5-53	6-0	5-59	5-37	6-11	5-26	6-29	5-32	6-38	5-49	6-30	6-4	6-9	6-12
31			5-32	6-27	5-32	6-37	5-41	6-37	5-49	6-23	5-53	5-59												

నవాంశ లగ్నము

శ్లో॥ విధాయలగ్నం నవభిర్విభాగం। యద్భాగసంస్థం జననం శ్రుతేన।
నవాంశపావానియమోయథా స్తి। తథానవాంశేపిజనం తిలగ్నం॥

తా॥ జన్మలగ్నమును 9 భాగములు చేయగా జననకాల మెన్నవభాగమందుండునో ఆభాగమునుసరించి నవాంశాధి పతు లను తెలుసుకొనివప్రకారమే నవాంశలగ్నమును నిర్ణయించవలెను.

లగ్నాధిపతులు

శ్లో॥ సింహస్యాధిపతి స్సూర్యః కర్కటస్య నిశాకరః।
మేష వృశ్చికయోర్భౌమః కన్యా మిథునయోర్బుధః।
కోదండమీనయోర్మంత్రీ తులా వృషభయోర్భృగుః।
మకరస్య కుంభరాశేశ్చ నాయక స్సూర్యనందనః॥

తా॥ సింహమునకు సూర్యుడు, కర్కటమునకు చంద్రుడు, మేష, వృశ్చికములకు అంగారకుడు, కన్యా, మిథునములకు బుధుడు, ధనుర్మీనములకు బృహస్పతి, తులా వృషభములకు శుక్రుడు, మకర కుంభములకు శని అధిపతులు.

గ్రహములకు ఉచ్చనీచలు

సూర్యునకు మేషము ఉచ్చ, తుల నీచ. చంద్రునకు వృషభము ఉచ్చ, వృశ్చికము నీచ. అంగారకునకు మకరము ఉచ్చ, కర్కాటకము నీచ. బుధునికి కన్య ఉచ్చ, మీనము నీచ. బృహస్పతికి కర్కాటకము ఉచ్చ, మకరము నీచ. శుక్రునకు మీనము ఉచ్చ, కన్య నీచ. శనికి తుల ఉచ్చ, మేషము నీచ.

ఉచ్చనీచ మూలత్రికోణ స్వక్షేత్రములు

సూర్యునికి మేషమందు 10-వ భాగము పరమోచ్చ, తులయందు 10-వభాగము పరమనీచ, సింహముస్వక్షేత్రముమూలత్రికోణము.

చంద్రునికి వృషభమందు 3-వ భాగము పరమోచ్చ, వృశ్చికమందు 3 భాగము పరమనీచ, వృషభము మూలత్రికోణము.

కుజునికి మకరమందు 28-వ భాగము పరమోచ్చ, కర్కటమందు 28-వభాగము పరమనీచ, మేషము స్వక్షేత్రము మూలత్రికోణము.

బుధునికి కన్యయందు 15-వ భాగము పరమోచ్చ, మీనమందు 15-వభాగము పరమనీచ, కన్య స్వక్షేత్రముమూలత్రికోణము.

బృహస్పతికి కర్కటకమందు 5-వ భాగము పరమోచ్చ, మకరమందు 5-వభాగము పరమనీచ, ధనుస్సు స్వక్షేత్రముమూలత్రికోణము.

శుక్రునికి మీనమందు 27-వ భాగము పరమోచ్చ, కన్యయందు 27-వభాగము పరమనీచ, తులస్వక్షేత్రము మూలత్రికోణము.

శనికి తులయందు 20-వ భాగము పరమోచ్చ, మేషమందు 20-వ భాగము పరమనీచ, కుంభము స్వక్షేత్రము మూలత్రికోణము.

ఉచ్చరాశి శేషరాశి నీచరాశి యగుచుండును. పరమోచ్చ భాగమునకు ఇతరభాగములు సామాన్యోచ్చ భాగములనియు, పరమనీచభాగమునకు ఇతరభాగములు సామాన్య నీచ భాగములనియు తెలియవలెను.

గ్రహములకు మిత్రత్వ శత్రుత్వ సమత్వములు

శ్లో॥ శత్రూమంద సితౌసమశ్చశశిజో మిత్రాణిశేషారవే
స్తీక్ష్ణాంశు ర్హిమరశ్మిజశ్చసుహృదౌ శేషాస్సమాశ్శీతగోః॥
జీవేందూష్ణకరాః కుజస్యసుహృదోజ్ఞోరిస్సితార్కీ సమౌ।
మిత్రే సూర్యసితౌ బుధస్య హిమగుశ్శత్రుస్సమాశ్చాపరే
సూరేస్సౌమ్య సితావరీ రవిసుతో మధ్యో పరేత్వన్యథా
సౌమ్యార్కీ సుహృదౌ సమౌ కుజగురూ శుక్రస్య శేషావరీ॥
శుక్రజ్ఞౌ సుహృదౌ సమస్సురగురు స్సౌరస్యచాన్యేరయః
(యేప్రోక్తాస్స్వత్రికోణభాదిషు పున స్తేమీమయాకీర్తితాః)

తా॥ సూర్యునకు—శుక్ర, శనులు శత్రువులు. బుధుడు సముడు. ఇతరులుమిత్రులు. చంద్రునకు—సూర్య, బుధులుమిత్రులు. ఇతరులు సములు శత్రువు లేడు. కుజునకు—రవి, చంద్ర, గురులు మిత్రులు. బుధుడు శత్రువు. శుక్ర, శనులు సములు. బుధునకు—రవి, శుక్రులు మిత్రులు. చంద్రుడు శత్రువు. ఇతరులు సములు. గురునకు—బుధ, శుక్రులు శత్రువులు. శని సముడు. ఇతరులు మిత్రులు. శుక్రునకు—బుధ, శనులు మిత్రులు. కుజ, గురులు సములు. ఇతరులు శత్రువులు. శనికి—బుధ, శుక్రులు మిత్రులు. గురుడు సముడు. ఇతరులు శత్రువులు. (మూల త్రికోణరాశినుండి, "స్వసాన్త్యంత్యధీధర్మసోచ్చాయుస్సుఖపాః" అను సూత్రముచే చెప్పబడినది వివరింపబడెను)

తాత్కాలిక మిత్రత్వ శత్రుత్వ సమత్వములు

అన్యోన్యస్య ధనవ్యయాయ సహజ వ్యాపార బంధుస్థితా స్తత్కాలే సుహృదస్స్వతుంగభవనే ప్యేకే తయ స్త్వన్యథా।
ద్వ్యేకానుక్త భపాస్తన్యహృత్సమ రిపూ స్తన్నం చింత్య నైసర్గికాం స్తత్కాలేతు పునస్తుతానధి సుహృన్మిత్రాదిభిః కల్పయేత్॥

తా॥ ఒకరికొకరు 2, 12, 11, 3, 10, 4 స్థానములందున్న తాత్కాలిక (జననాదిసమయములందు) మిత్రు లగుదురు. తమ ఉచ్చరాశియందున్న గ్రహము తనకు మిత్రమని కొందరి మతము. చెప్పబడినవాటికంటె నితరస్థానములందున్న గ్రహములు తాత్కాలిక శత్రువులు. తన మూల త్రికోణరాశినుండి 2, 12, 5, 9, 4, 8 ఉచ్చరాశ్యధిపతులు మిత్రులు. ఇతరులు శత్రువులు. రెండులక్షణములున్న గ్రహములు సములు. అను విషయము "స్వసాన్త్యంత్యధీ ధర్మసోచ్చాయుస్సుఖపాః" సూత్రమున గలదు. దీనిచే నను శత్రుమిత్రాదివిచారము పై శ్లోకములలో వివరింపబడినది. దానిచే నను శత్రుత్వాదులు, ఈ శ్లోకముచే నను తాత్కాలిక శత్రుత్వాదులను గమనించి అధిమిత్ర, అధి శత్రుత్వాదికము నిర్ణయింపవలెను. ఎట్లనగా—చెప్పబడిన మిత్రస్థానములందు మిత్రగ్రహమున్న అధి మిత్రము, సముడున్న మిత్రము, శత్రువున్న సముడును అగును. ఇతరములగు శత్రుస్థానములందు మిత్రుడున్న సముడు, సముడున్న శత్రువు, శత్రువున్న అధిశత్రువు నగును.

బల్లిపాటునకు ఫలములు

శిరస్సు - కలహము, ముఖము - బంధుదర్శనము, కను బొమ్మలనడుమ - రాజానుగ్రహము, పై పెదవి - ధనవ్యయము, క్రింది పెదవి - ధనలాభము, ముక్కుచివర - రోగము, కుడిచెవి - దీర్ఘాయువు, ఎడమచెవి - వర్తకలాభము, నేత్రము - ఖైదు, గడ్డము- రాజదండనము, నోరు - భయము, కంఠము - శత్రుహాని, కుడి భుజము - ఆరోగ్యము, ఎడమభుజము - స్త్రీసంగమము, కుడి ముంజేయి - కీర్తి, ఎడమముంజేయి - రోగము, స్తనయుగ్మము - దోషము, ఉదరము - ధాన్యలాభము, రొమ్ము, నాభి - ధనలాభము, ప్రక్కలు - సుఖము, పాదము - ప్రయాణము, వీపు - శుభము, గోళ్లు - ధనవ్యయము, లింగము - దారిద్ర్యము, జుట్టుకొన - మృత్యువు. ఈ ప్రదేశములయందు తొండ ప్రాకినను ఫలమిట్లే యని తెలియునది.

పుట్టుమచ్చల ఫలము.

కణతయందు బుట్టుమచ్చ యుండెనేని ఆకస్మిక ధనప్రాప్తి యును ఖ్యాతియును కలుగును. చెక్కిళ్లయందు మచ్చ యుండెనేని స్వల్పధనము గలవాడగును. ముక్కునందు మచ్చ యుండిన తలచినకార్యము లన్నియును సఫలమునొందును. గడ్డమందు మచ్చ యుండిన ధనాతిశయమును కీర్తియును కలుగును.

కృత్తిక, ఉత్తర, ఉత్తరాషాఢ—సూర్య దశ సం॥ 6 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తుల వివరము	నెల	దినం	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	రాహు	గురు	శని	బుధుడు	కేతు	శుక్రుడు
			నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
సూర్య	3	18	సూ 0-5-24	చం 0-15-0	కుజ 0-7-21	రా 1-18-36	గురు 1-8-24	శని 1-24-9	బుధ 1-13-21	కేతు 0-7-21	శుక్ర 2-0-0
చంద్ర	6	0	చం 0-9-0	కుజ 0-10-30	రా 0-18-54	గురు 1-13-12	శని 1-15-36	బుధ 1-18-27	కేతు 0-17-51	శుక్ర 0-21-0	సూ 0-18-0
కుజ	4	6	కుజ 0-16-18	రా 0-27-0	గురు 0-16-48	శని 1-21-18	బుధ 1-10-48	కేతు 0-19-57	శుక్ర 1-21-0	సూ 0-6-18	చం 1-0-0
రాహు	10	24	రా 0-16-12	గురు 0-24-0	శని 0-19-57	బుధ 1-15-54	కేతు 0-16-47	శుక్ర 1-27-0	సూ 0-15-18	చం 0-10-30	కుజ 0-21-0
గురు	9	18	గురు 0-14-24	శని 0-28-30	బుధ 0-17-51	కేతు 0-18-54	శుక్ర 1-18-0	సూ 0-17-6	చం 0-25-30	కుజ 0-7-21	రా 1-24-0
శని	11	12	శని 0-17-6	బుధ 0-25-30	కేతు 0-7-21	శు 1-24-0	సూ 0-14-24	చం 0-28-30	కుజ 0-17-51	రా 0-18-54	గురు 1-18-0
బుధ	10	6	బుధ 0-15-18	కేతు 0-10-30	శు 0-21-0	సూ 0-16-12	చం 0-24-0	కుజ 0-19-57	రా 1-15-54	గురు 0-16-48	శని 1-27-0
కేతు	4	6	కేతు 0-6-18	శు 1-0-0	సూ 0-6-18	చం 0-27-0	కుజ 0-16-48	రా 1-21-18	గురు 1-10-48	శని 0-19-57	బుధ 1-21-0
శుక్ర	12	0	శు 0-18-0	సూ 0-9-0	చం 0-10-30	కుజ 0-18-54	రా 1-13-12	గురు 1-15-36	శని 1-18-27	బుధ 0-17-51	కేతు 0-21-0
మొ॥ స॥	6	0 0	8-18-0	6-0-0	4-6-0	10-24-0	9-18-0	11-12-0	10-6-0	4-6-0	12-0-0

రోహిణి, హస్త, శ్రవణం—చంద్ర దశ సం॥ 10 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తుల వివరము	నెల	దినం	చంద్రుడు	కుజుడు	రాహు	గురు	శని	బుధుడు	కేతు	శుక్రుడు	సూర్యుడు
			నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
చంద్రుడు	10	0	చం 0-25-0	కుజ 0-12-15	రా 2-21-0	గురు 2-4-0	శని 3-0-15	బుధ 2-12-15	కేతు 0-12-15	శుక్ర 3-10-0	సూ 0-9-0
కుజుడు	7	0	కుజ 0-17-30	రా 1-1-30	గురు 2-12-0	శని 2-16-0	బుధ 2-20-45	కేతు 0-29-45	శుక్ర 1-5-0	సూ 1-0-0	చం 0-15-0
రాహువు	18	0	రా 1-15-0	గురు 0-28-0	శని 2-25-30	బుధ 2-8-0	కేతు 1-3-15	శుక్ర 2-25-0	సూ 0-10-30	చం 1-20-0	కుజ 0-10-30
గురు	16	0	గురు 1-10-0	శని 1-3-15	బుధ 2-16-30	కేతు 0-28-0	శుక్ర 3-5-0	సూ 0-25-30	చం 0-17-30	కుజ 1-5-0	రా 0-27-0
శని	19	0	శని 1-17-30	బుధ 0-29-45	కేతు 1-1-30	శుక్ర 2-20-0	సూ 0-28-30	చం 1-12-30	కుజ 0-12-15	రా 3-0-0	గురు 0-24-0
బుధుడు	17	0	బుధ 1-22-30	కేతు 0-12-15	శుక్ర 3-0-0	సూ 0-24-0	చం 1-17-30	కుజ 0-29-45	రా 1-1-30	గురు 2-20-0	శని 0-33-30
కేతు	7	0	కేతు 0-17-30	శుక్ర 1-5-0	సూ 0-27-0	చం 1-10-0	కుజ 1-3-15	రా 2-16-20	గురు 0-28-0	శని 3-5-0	బుధ 0-35-30
శుక్రుడు	20	0	శుక్ర 1-20-0	సూ 0-10-30	చం 1-15-0	కుజ 0-28-0	రా 2-25-30	గురు 2-8-0	శని 1-3-15	బుధ 2-25-0	కేతు 0-10-30
సూర్యుడు	6	0	సూ 0-15-0	చం 0-17-30	కుజ 1-1-30	రా 2-12-0	గురు 2-16-0	శని 2-20-45	బుధ 0-29-45	కేతు 1-5-0	శుక్ర 1-0-0
మొ॥ సం॥	10	0 0	10-0-0	7-0-0	18-0-0	16-0-0	19-0-0	17-0-0	7-0-0	20-0-0	6-0-0

మృగశిర, చిత్త, ధనిష్ఠ—కుజ దశ సం॥ 7 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తుల వివరము	నెల	దినం	కుజుడు	రాహు	గురు	శని	బుధుడు	కేతు	శుక్రుడు	సూర్యుడు	చంద్రుడు
			నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
కుజుడు	4	27	కుజ 0-8-34½	రా 1-26-42	గురు 1-14-48	శని 2-3-10½	బుధ 1-20-34½	కేతు 0-8-34½	శుక్ర 2-10-0	సూ 0-6-18	చం 0-17-30
రాహు	12	18	రా 0-22-3	గురు 1-20-24	శని 1-23-12	బుధ 1-26-31½	కేతు 0-20-49½	శుక్ర 0-24-30½	సూ 0-21-0	చం 0-10-30	కుజ 0-12-15
గురు	11	6	గురు 0-19-36	శని 1-29-51	బుధ 1-17-36	కేతు 0-23-16½	శుక్ర 1-29-30	సూ 0-7-21	చం 1-5-0	కుజ 0-7-21	రా 1-1-30
శని	13	9	చం 0-23-16½	బుధ 1-23-33	కేతు 0-19-36	శుక్ర 2-6-30	సూ 0-17-51	చం 0-12-15	కుజ 0-24-30	రా 0-18-54	గురు 0-28-0
బుధుడు	11	27	బుధ 0-20-49½	కేతు 0-22-3	శుక్ర 1-26-0	సూ 0-19-57	చం 0-29-45	కుజ 0-8-34½	రా 2-3-0	గురు 0-16-48	శని 1-3-15
కేతు	4	27	కేతు 0-8-34½	శుక్ర 2-3-0	సూ 0-16-48	చం 1-3-15	కుజ 0-20-49½	రా 0-22-3	గురు 1-26-0	శని 0-19-57	బుధ 0-29-45
శుక్ర	1	2	శుక్ర 0-24-30	సూ 0-18-54	చం 0-28-0	కుజ 0-23-16½	రా 1-23-33	గురు 0-19-36	శని 2-6-30	బుధ 0-17-51	కేతు 0-12-15
సూర్యుడు	4	6	సూ 0-7-21	చం 1-1-30	కుజ 0-19-36	రా 1-29-51	గురు 1-17-36	శని 0-23-16½	బుధ 1-29-30	కేతు 0-7-21	శుక్ర 1-5-0
చంద్రుడు	7	0	చం 0-12-15	కుజ 0-22-3	రా 1-20-24	గురు 1-23-12	శని 1-26-31½	బుధ 0-20-49½	కేతు 0-24-30	శుక్ర 0-21-0	సూ 0-10-30
మొ॥ సం॥	7	0 0	4-27-0	12-18-0	11-6-0	18-9-0	11-27-0	4-27-0	14-0-0	4-6-0	7-0-0

అర్ద్ర, స్వాతి, శతభిషం—రాహు దశ సం॥ 18 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తులు వివరము	నెల దినం	రాహువు	గురుడు	శని	బుధుడు	కేతు	శుక్రుడు	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు
		నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
రాహు	32 12	రా 4-25-48	గురు 3-25-12	శని 5-12-27	బుధ 4-10-3	కేతు 0-23-3	శుక్ర 6-0-0	సూ 0-16-12	చం 1-15-0	కుజ 0-23-3
గురు	28 24	గురు 4-9-36	శని 4-16-48	బుధ 4-25-21	కేతు 1-23-33	శుక్ర 2-3-0	సూ 1-24-0	చం 0-27-0	కుజ 1-1-50	రా 1-26-42
శని	34 6	శని 5-3-54	బుధ 4-2-14	కేతు 1-29-51	శుక్ర 5-3-0	సూ 0-18-54	చం 3-0-0	కుజ 0-18-54	రా 2-21-0	గురు 1-20-24
బుధుడు	30 18	బుధ 4-17-42	కేతు 1-20-24	శుక్ర 5-21-0	సూ 1-15-54	చం 1-1-30	కుజ 2-3-0	రా 1-18-36	గురు 2-12-0	శని 1-29-51
కేతు	12 18	కేతు 1-26-42	శుక్ర 4-24-0	సూ 1-21-18	చం 2-16-30	కుజ 0-22-3	రా 5-12-0	గురు 1-13-12	శని 2-25-30	బుధ 1-23-33
శుక్ర	36 0	శుక్ర 5-12-0	సూ 1-13-12	చం 2-25-30	కుజ 1-23-33	రా 1-26-42	గురు 4-24-0	శని 1-21-18	బుధ 2-16-30	కేతు 0-22-3
సూర్య	10 24	సూ 1-18-36	చం 3-12-0	కుజ 1-29-51	రా 4-17-42	గురు 1-20-24	శని 5-21-0	బుధ 1-15-54	కేతు 1-1-30	శుక్ర 2-3-0
చంద్ర	18 0	చం 2-21-0	కుజ 1-20-24	రా 5-3-54	గురు 4-2-24	శని 1-29-51	బుధ 5-3-0	కేతు 0-18-54	శుక్ర 3-0-0	సూ 0-18-54
కుజ	12 18	కుజ 1-26-42	రా 4-9-36	గురు 4-16-48	శని 4-25-21	బుధ 1-23-33	కేతు 2-3-0	శుక్ర 1-24-0	సూ 0-27-0	చం 1-1-30
మొ॥ సం॥	18 0 0	32-12-0	28-24-0	34-6-0	30-18-0	12-18-0	36-0-0	10-24-0	18-0-0	12-18-0

పునర్వసు, విశాఖ, పూర్వాభాద్ర—గురు దశ సం॥ 16 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తులు వివరము	నెల దినం	గురుడు	శని	బుధుడు	కేతు	శుక్రుడు	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	రాహు
		నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
గురు	25 18	గురు 3-12-24	శని 4-24-24	బుధ 3-25-36	కేతు 0-19-36	శుక్ర 5-10-0	సూ 0-14-24	చం 1-10-0	కుజ 0-19-36	రా 4-9-16
శని	30 12	శని 4-1-36	బుధ 4-9-12	కేతు 1-17-36	శుక్ర 1-26-0	సూ 1-18-0	చం 0-24-0	కుజ 0-28-0	రా 1-10-24	గురు 3-25-42
బుధ	27 6	బుధ 3-18-4	కేతు 1-28-12	శుక్ర 4-16-0	సూ 0-16-48	చం 2-20-0	కుజ 0-16-48	రా 2-12-0	గురు 1-14-4	శని 4-16-28
కేతు	11 6	కేతు 1-14-48	శుక్ర 5-2-0	సూ 1-10-4	చం 0-28-0	కుజ 1-26-0	రా 1-13-12	గురు 2-4-0	శని 1-23-12	బుధ 4-2-34
శుక్ర	32 0	శుక్ర 4-8-0	సూ 1-15-36	చం 2-8-0	కుజ 0-19-36	రా 4-24-0	గురు 1-8-24	శని 2-16-0	బుధ 1-17-36	కేతు 1-20-24
సూర్య	9 18	సూ 1-8-24	చం 2-16-0	కుజ 1-17-36	రా 1-20-24	గురు 4-8-0	శని 1-15-36	బుధ 3-8-0	కేతు 0-19-36	శుక్ర 4-24-0
చంద్ర	16 0	చం 2-4-0	కుజ 1-23-12	రా 4-2-24	గురు 1-14-48	శని 5-2-0	బుధ 1-10-9	కేతు 0-28-0	శుక్ర 1-26-0	సూ 1-13-12
కుజ	11 6	కుజ 1-14-4	రా 4-16-48	గురు 3-18-48	శని 1-23-12	బుధ 4-16-0	కేతు 0-16-48	శుక్ర 0-20-0	సూ 0-16-48	చం 2-12-0
రాహు	28 24	రా 3-25-12	గురు 4-1-36	శని 4-9-12	బుధ 1-17-36	కేతు 1-26-0	శుక్ర 1-18-0	సూ 0-24-0	చం 0-28-0	కుజ 1-20-24
మొ॥ సం॥	16 0 0	25-18-0	30-12-0	27-6-0	11-6-0	32-0-0	9-18-0	16-0-0	11-6-0	28-24-0

పుష్యమి, అనూరాధ, ఉత్తరాభాద్ర—శని దశ సం॥ 19 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తులు వివరము	నెల దినం	శని	బుధుడు	కేతు	శుక్రుడు	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	రాహు	గురుడు
		నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
శని	36 3	శని 5-21-28½	బుధ 4-17-16½	కేతు 0-28-16½	శుక్ర 6-10-0	సూ 0-17-6	చం 1-17-30	కుజ 0-23-16½	రా 5-3-54	గురు 4-1-36
బుధుడు	32 9	బుధ 5-3-25½	కేతు 1-26-31½	శుక్ర 2-6-30	సూ 1-27-0	చం 0-28-30	కుజ 1-3-15	రా 1-29-51	గురు 4-16-48	శని 4.24-24
కేతు	13 9	కేతు 2-3-10½	శుక్ర 5-11-30	సూ 0-19-57	చం 3-5-0	కుజ 0-19-57	రా 2-26-30	గురు 1-23-12	శని 5-12-27	బుధ 4-9-12
శుక్ర	38 0	శుక్ర 6-0-30	సూ 1-18-27	చం 1-3-15	కుజ 2-6-30	రా 1-21-18	గురు 2-16-0	శని 2-3-10½	బుధ 4-25-21	కేతు 1-23-12
సూర్య	11 12	సూ 1-24-9	చం 2-20-45	కుజ 0-23-16	రా 5-21-0	గురు 1-15-36	శని 3-0-15	బుధ 1-26-31½	కేతు 1-29-51	శుక్ర 5-2-0
చంద్ర	19 0	చం 3-0-15	కుజ 1-26-31½	రా 1-29-51	గురు 5-2-0	శని 1-24-9	బుధ 2-20-45	కేతు 0-23-16½	శుక్ర 5-21-0	సూ 1-15-36
కుజ	13 9	కుజ 2-3-10½	రా 4-25-21	గురు 1-23-12	శని 6-0-20	బుధ 1-18-27	కేతు 1-3-15	శుక్ర 2-6-30	సూ 1-21-18	చం 2-16-0
రాహు	34 6	రా 5-12-27	గురు 4-9-12	శని 2-3-10½	బుధ 5-11-30	కేతు 0-19-57	శుక్ర 3-5-0	సూ 0-19-57	చం 2-25-30	కుజ 1-23-12
గురు	30 12	గురు 4-24-24	శని 5-3-25½	బుధ 1-26-31½	కేతు 2-6-30	శుక్ర 1-27-0	సూ 0-28-30	చం 1-3-15	కుజ 1-29.51	రా 4-16-48
మొ॥ సం॥	19 0 0	36-3-0	32-9-0	13-9-0	38-0-0	11-12-0	19-0-0	13-9-0	34-6-0	30-12-0

ఆశ్లేష, జ్యేష్ఠ, రేవతి—బుధ దశ సం॥ 17 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తులు వివరము	నెల	దినం	బుధుడు	కేతు	శుక్రుడు	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	రాహు	గురు	శని
			నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
బుధ	28	27	బుధ 4-2-49½	కేతు 0-20-49½	శుక్ర 5-20-0	సూ 0-15-18	చం 1-12-30	కుజ 0-20-49½	రా 4-17-42	గురు 3-18-48	శని 5-3-25½
కేతు	11	27	కేతు 1-20-34½	శుక్ర 1-29-30	సూ 1-21-0	చం 0-25-30	కుజ 0-29-45	రా 1-23-33	గురు 4-2-24	శని 4-9-12	బుధ 4-17-16½
శుక్ర	34	0	శుక్ర 4-24-30	సూ 0-17-51	చం 2-25-0	కుజ 0-17-51	రా 2-16-30	గురు 1-17-36	శని 4-25-21	బుధ 3-25-36	కేతు 1-26-31½
సూర్య	10	6	సూ 1-13-21	చం 0-29-45	కుజ 1-29-30	రా 1-15-54	గురు 2-8-0	శని 1-26-31½	బుధ 4-10-3	కేతు 1-17-36	శుక్ర 5-11-30
చంద్ర	17	0	చం 2-12-15	కుజ 0-20-49½	రా 5-3-0	గురు 1-10-48	శని 2-20-45	బుధ 1-20-34½	కేతు 1-23-33	శుక్ర 4-16-0	సూ 1-18-27
కుజ	11	27	కుజ 1-20-34½	రా 1-23-33	గురు 4-16-0	శని 1-18-27	బుధ 2-12-15	కేతు 0-20-49½	శుక్ర 5-3-0	సూ 1-10-48	చం 2-20-45
రాహు	30	18	రా 4-10-3	గురు 1-17-36	శని 5-11-30	బుధ 1-13-21	కేతు 0-29-45	శుక్ర 1-29-30	సూ 1-15-54	చం 2-8-0	కుజ 1-26-31½
గురు	27	6	గురు 3-25-36	శని 1-26-31½	బుధ 4-24-30	కేతు 0-17-51	శుక్ర 2-25-0	సూ 0-17-51	చం 2-16-30	కుజ 1-17-36	రా 4-25-21
శని	32	9	శని 4-17-16½	బుధ 1-20-34½	కేతు 1-29-30	శుక్ర 1-21-0	సూ 0-25-30	చం 0-29-45	కుజ 1-23-33	రా 4-2-24	గురు 4-9-12
మొ॥ సం॥	17 0 0		28-27 0	11-27-0	34-0-0	10-6-0	17-0-0	11-27-0	30-18-0	27-6-0	32-9-0

అశ్విని, మఖ, మూల—కేతు దశ సం॥ 7 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తులు వివరము	నెల	దినం	కేతు	శుక్రుడు	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	రాహువు	గురుడు	శని	బుధుడు
			నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
కేతు	4	27	కేతు 0-8-34½	శుక్ర 2-10-0	సూ 0-6-18	చం 0-17-30	కుజ 0-8-34½	రా 1-26-42	గురు 1-14-48	శని 2-3-10½	బు 1-20-34½
శుక్ర	14	0	శుక్ర 0-24-30	సూ 0-21-0	చం 0-10-30	కుజ 0-12-15	రా 0-22-3	గురు 1-20-24	శని 1-23-12	బుధ 1-26-31½	కేతు 0-20-49½
సూర్య	4	6	సూ 0-7-21	చం 1-5-0	కుజ 0-7-21	రా 1-1-30	గురు 0-19-36	శని 1-29-51	బుధ 1-17-36	కేతు 0-23-16½	శుక్ర 1-29-30
చంద్ర	7	0	చం 0-12-15	కుజ 0-24-30	రా 0-18-54	గురు 0-28-0	శని 0-23-16½	బుధ 1-23-33	కేతు 0-19-36	శుక్ర 2-6-30	సూ 0-17-51
కుజ	4	27	కుజ 0-8-34½	రా 2-3-0	గురు 0-16-48	శని 1-3-15	బుధ 0-20-48½	కేతు 0-22-0	శుక్ర 1-26-0	సూ 0-19-57	చం 0-29-45
రాహు	12	18	రా 0-22-3	గురు 1-26-0	శని 0-19-57	బుధ 0-29-45	కేతు 0-8-34½	శుక్ర 2-3-4	సూ 0-16-48	చం 1-3-15	కుజ 0-20-49½
గురు	11	6	గురు 0-19-36	శని 2-6-30	బుధ 0-17-51	కేతు 0-12-15	శుక్ర 0-24-30	సూ 0-18-53	చం 0-28-0	కుజ 0-23-16½	రా 1-23-33
శని	13	9	శని 0-23-16½	బుధ 1-29-30	కేతు 0-7-21	శుక్ర 1-5-0	సూ 0-7-21	చం 1-1-30	కుజ 0.19.36	రా 1-29-51	గురు 1-17-36
బుధ	11	27	బుధ 0-20-49½	కేతు 0-24-30	శుక్ర 0-21-0	సూ 0-10-30	చం 0-12-15	కుజ 0-22-3	రా 1-20-24	గురు 1-23-12	శని 1-26-31½
మొ॥ సం॥	7 0 0		4-27-0	14-0-0	4-6-0	7-0-0	4-27-0	12-18-0	11-6-0	13-9-0	11-27 0

భరణి, పుబ్బ, పూర్వాషాఢ—శుక్ర దశ సం॥ 20 భుక్తులు-అంతరములు

భుక్తులు వివరము	నెల	దినం	శుక్రుడు	సూర్యుడు	చంద్రుడు	కుజుడు	రాహు	గురుడు	శని	బుధుడు	కేతు
			నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ	నెల ది ఘ
శుక్ర	40	0	శుక్ర 6-20-0	సూ 0-18-0	చం 1-20-0	కుజ 0-24-30	రా 5-12-0	గురు 4-8-0	శని 6-0-30	బుధ 4-24-30	కేతు 0-24-30
సూర్య	12	0	సూ 2-0-0	చం 1-0-0	కుజ 1-5-0	రా 2-3-0	గురు 4-24-0	శని 5-2-0	బుధ 5-11-30	కేతు 1-29-30	శుక్ర 2-10-0
చంద్రుడు	20	0	చం 3-10-0	కుజ 0.21-0	రా 3-0-0	గురు 1-26-0	శని 5-21-0	బుధ 4-16-0	కేతు 2-6-30	శుక్ర 5-20-0	సూ 0-21-0
కుజుడు	14	0	కుజ 2-10-0	రా 1-24-0	గురు 2-20-0	శని 2-6-30	బుధ 5-3-0	కేతు 1-26-0	శుక్ర 6-10-0	సూ 1-21-0	చం 1-5-0
రాహు	36	0	రా 6-0-0	గురు 1-18-0	శని 3-5-0	బుధ 1-29-30	కేతు 2-3-0	శుక్ర 5-10-0	సూ 1-27-0	చం 2-25-0	కుజ 0-24-30
గురు	32	0	గురు 5-10-0	శని 1-27-0	బుధ 2-25-0	కేతు 0-24-30	శుక్ర 6-0-0	సూ 1-18-0	చం 3-5-0	కుజ 1-29-30	రా 2-3-0
శని	38	0	శని 6-10-0	బుధ 1.21-0	కేతు 1-5-0	శుక్ర 2-10-0	సూ 1-24-0	చం 2-20-0	కుజ 2-6-30	రా 5-3-0	గురు 1-26-0
బుధుడు	34	0	బుధ 5-20-0	కేతు 0-21-0	శుక్ర 3-10-0	సూ 0-21-0	చం 3-0-0	కుజ 1-26-0	రా 5-21-0	గురు 4-16-0	శని 2-6-30
కేతు	14	0	కేతు 2-10-0	శుక్ర 2-0-1	సూ 1-0-0	చం 1-5-0	కుజ 2-3-0	రా 4-24-0	గురు 5-2-0	శని 5-11-30	బుధ 1-29-30
మొ॥ సం॥	20 0 0		40-0-0	12-0-0	20-0-0	14-0-0	36-0-0	32-0-0	38-0-0	34-0-0	14-0-0